

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE**

PROMOCIJAS DARBS

CILVĒKA DZĪVĪBAS AIZSARDZĪBAS KRIMINĀLTIESISKIE ASPEKTI

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorante
Petra Janule
St.apl. Nr. Pj05003

Promocijas darba vadītāja:
Dr.iur.profesore Valentija Liholaja

Rīga 2012

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Eiropas Sociālā fonda projekta „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē - 2”
Vienošanās Nr. 2011/0054/1DP/1.1.2.1.2/11/IPIA/VIAA/002
LU reģistrācijas Nr. ESS2011/131

SATURA RĀDĪTĀJS

	lpp.
Ievads.....	4
1. Dzīvība, tās neaizskaramības un aizsardzības problemātika.....	10
1.1. Dzīvība un tās izpratne.....	10
1.2. Jēdziena „cilvēks” izpratne.....	18
1.3. Tiesības uz dzīvību un to saturs.....	22
1.4. Dzīvības sākuma noteikšana.....	26
1.4.1. Embrija un augļa morālais un tiesiskais statuss.....	29
1.4.2. Grūtniecības pārtraukšanas ētiskie un tiesiskie aspekti.....	36
1.5. Biotehnoloģijas un nedzimušas dzīvības aizsardzības tiesiskais regulējums..	44
1.6. Dzīvības izbeigšanās un eitanāzijas tiesiskās problēmas.....	54
2. Dzīvības vēsturiskās aizsardzības krimināltiesiskais aspekts.....	61
2.1. Pirmatnējā sabiedrība.....	61
2.2. Senie laiki.....	63
2.3. Antīkās pasaules tiesības.....	66
2.4. Viduslaiku tiesības.....	69
2.5. Tiesības jaunajos laikos.....	80
2.6. 20.gadsimta krimināllikumi Latvijā.....	84
3. Nonāvēšanas krimināltiesiskā analīze.....	87
3.1. Nonāvēšanas jēdziens Latvijas krimināltiesībās un tās vieta Krimināllikuma Sevišķās daļas sistēmā.....	87
3.2. Nonāvēšanas sastāvs un tā veidi.....	89
3.3. Nonāvēšanas sastāva objektīvās pazīmes.....	92
3.3.1. Nonāvēšanas objekts.....	92
3.3.2. Nonāvēšanas objektīvā puse.....	95
3.4. Nonāvēšanas subjektīvās pazīmes.....	99
3.4.1. Nonāvēšanas subjekts.....	99
3.4.2. Nonāvēšanas subjektīvā puse.....	102
4. Slepavības pastiprinošie apstākļi, kas attiecas uz cietušo.....	116
4.1. Slepavības pastiprinošo apstākļu, kas attiecas uz cietušo, objektīvie kritēriji.....	116
4.2. Slepavības pastiprinošo apstākļu, kas attiecas uz cietušo, subjektīvie	

kritēriji.....	130
5. Pastiprinošie un sevišķi pastiprinošie apstākļi, kas attiecas uz slepkavības veidu..	139
5.1. Slepkavība, kas izdarīta ar sevišķu cietsirdību.....	139
5.2. Slepkavība, pēc kuras izdarīta līķa apgānīšana.....	149
5.3. Vairāku personu piedalīšanās slepkavībā.....	156
6. Slepkavība, kas izdarīta saistībā ar laupīšanu vai izvarošanu.....	166
7. Apstākļi, kas raksturo slepkavības subjektīvo pusi.....	185
7.1. Slepkavība, kas izdarīta mantkārīgā nolūkā.....	186
7.2. Subjekta psihiskās darbības emocionālā puse kā privileģētu sastāvu pazīme.....	196
Kopsavilkums.....	203
Anotācija.....	217
Annotation.....	218
Annotation.....	219
Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts.....	220
Pielikumi	

IEVADS

Cilvēka dzīvība ir demokrātiskas sabiedrības augstākā vērtība, savukārt, tiesības uz dzīvību, kā norāda E.Levits, ir „cilvēka fundamentālas dabiskas tiesības, kuras eksistē un kuru apjoms tiek noteikts neatkarīgi no tā, vai valsts tās atzīst vai nē. Valsts savu rīcību var tikai pieskaņot šīm dabiskajām tiesībām - tad tā ir demokrātiska tiesiska valsts.”¹ Tiesības uz dzīvību, kas kā vienas no pirmajām ievietotas pamattiesību katalogā, ir nostiprinātas starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, tādējādi iegūstot īpašu statusu cilvēktiesību ietvaros un kļūstot par *ius cogens* normām², kā arī vairuma valstu konstitūcijās.

Tā 1948.gada 10.decembra Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās cilvēka tiesību deklarācijas 3.pants nosaka vispārējo tiesību uz dzīvību principu, deklarējot: „Ikvienam ir tiesības uz dzīvību.”³ Šis princips ietverts arī 1966.gada 16.decembra Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 6.panta pirmajā daļā, nosakot, ka „[k]atram cilvēkam no dzimšanas ir tiesības uz dzīvību. Šīs tiesības aizsargā ar likumu. Nevienam nedrīkst patvarīgi atņemt dzīvību.”⁴ Tiesību uz dzīvību aizsardzības tiesisko garantiju satur arī Eiropas Padomes 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 2.pants.⁵ Šīm starptautiskajām cilvēktiesību normām korespondē Latvijas Republikas Satversmes 93.pants, kurš noteic: „Ikvienu tiesības uz dzīvību aizsargā likums.”⁶ Mainoties valsts iekārtai un Latvijai atgūstot neatkarību, pārmaiņas skāra arī tiesisko telpu, un 1998.gada 17.jūnijā tika pieņemts Krimināllikums⁷, kurā, ievērojot vēsturisko pēctecību, tradicionāli ietvertas tiesību normas, kas paredz atbildību par noziedzīgiem nodarījumiem pret dzīvību.

Visnopietnākais cilvēka dzīvības apdraudējums ir nonāvēšana, tāpēc ka, tās sekas ir neatgriezeniskas, jo cilvēka dzīvībai nav reāla ekvivalenta. To apzinājās un nosodīja visas kultūras, lai arī dažādos cilvēces attīstības etapos sabiedrības un likumdevēja izpratne par noziedzīgiem nodarījumiem pret dzīvību un to saturu bija neviennozīmīga, un dzīvības aizsardzības koncepcija laika gaitā mainījās, iegūstot arvien jaunas dimensijas.

¹ Levits E. Piezīmes par Satversmes 8. nodaļu – Cilvēka pamattiesības. Grām.: Satversme un cilvēktiesības. Gadagrāmata 1999. Cilvēktiesību Žurnāls, 1999, Nr.9-12, 23.lpp.

² The Universal Declaration of Human Rights: A Common Standard of Achievement. Edited by Gudmundur Alfredsson and Eide Absjorn. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1999, p.31-32; Tāre I. Starptautisko cilvēktiesību avoti. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I.Ziemele (red.). Rīga: SIA „Izglītības solī”, 2000, 47.lpp.

³ Vispārējā cilvēka tiesību deklarācija: ANO 1948.gada 10.decembra deklarācija. Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1.sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994, 2.lpp.

⁴ Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām: ANO 1966.gada 16.decembra pakts. Turpat, 22.lpp.

⁵ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: Eiropas Padomes 1950.gada 4.novembra konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144.

⁶ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas 1922.gada 15.februāra likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

⁷ Krimināllikums: Latvijas Republikas 1998.gada 17.jūnija likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

Statistika liecina, ka Latvijā slepkavību un to mēģinājumu skaits 2010.gadā, kad reģistrēti 82 šādi noziegumi, kas ir zemākais rādītājs kopš neatkarības atjaunošanas, ir turpat par 25% mazāks salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, un tas ir gandrīz identisks stāvoklim, kāds bija 1934.gadā, kad tika reģistrēta 81 slepkavība. Vēl zemāks slepkavību skaits ir bijis tikai aizvadītā gadsimta trīsdesmito gadu nogalē (1935.-1938.gads).⁸ Savukārt, 2011.gadā slepkavību un to mēģinājumu skaits pieaudzis līdz 91 noziegumam vai par 10,98%, kas vēsturiskā skatījumā tāpat atbilst pagājušā gadsimta trīsdesmito gadu sākuma periodam.⁹

Kā redzams, oficiālie statistikas dati (skat Pielikumu Nr.1) norāda uz zināmu kriminālās situācijas stabilizāciju, taču ikdienas reālijas nedod pamatu ilūzijām, jo, kā apliecina kriminologu veiktie pētījumi¹⁰, slepkavības lielā mērā izraisa tieši sabiedrībā valdošās negācijas – morālo vērtību revīzija sabiedrībā, masu informācijas līdzekļos propagandētais vardarbības kults, sabiedrībā pieaugošā atkarība no alkohola, narkotiskām, psihotropām un citām apreibinošām vielām, plašu sabiedrības masu dzīves materiālā līmeņa krišanās un tā izraisītā psiholoģiskā spriedze, sociālo pretrunu saasināšanās. Kā apstiprinājumu tam var minēt arī šajā pētījumā iegūtos datus, no kuriem izriet, ka no 445 personām, kuras analizētajos kriminālprocesos sauktas pie kriminālatbildības par slepkavību, un 10 personām, kurām piemēroti medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi, 250 personas jeb turpat vai 55% šo noziegumu izdarījušas, būdamas alkohola ietekmē, pie tam visbiežāk kopīgas alkohola lietošanas laikā ar cietušo. No minētā jāsecina, ka sabiedrības alkoholizācija slepkavību izdarīšanu ietekmē it īpaši, ja ņem vērā, ka Latvijā vidēji trešā daļa noziedzīgu nodarījumu tiek izdarīta alkohola reibumā.¹¹ Savukārt, 112 apsūdzētajiem jeb vienai ceturtajai daļai ir konstatēts recidīvs (skat. Pielikumu Nr.2).

Savukārt, no krimināltiesību aspekta aktuāla ir slepkavības kvalifikācijas problemātika, ko nereti nosaka gan šā nozieguma pamatsastāva pazīmju, gan pastiprinošo, sevišķi pastiprinošo un mīkstinošo apstākļu nevienveidīga izpratne teorijā un praksē, nespēja norobežot slepkavību no smaga miesas bojājuma nodarīšanas, kas vainīgā neuzmanības dēļ izraisījis cietušā nāvi, un no nonāvēšanas aiz neuzmanības, ko apstiprināja arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas pētījums par tiesu praksi slepkavības lietās, kas publiskots 2010.gadā.¹² Tai pat laikā jāatzīmē, ka Latvijas

⁸ Gailīte D. Būtiski sarūk noziedzība, prokuratūra turpina strādāt. Virsprokuroru sanāksmē analizē 2010.gada darba rezultātus. Jurista Vārds, 2011. 22.februāris, Nr.8, 8.lpp.

⁹ Ģenerālprokurora Ērika Kalnmeijera pārskats par prokuratūras darbu 2011.gadā „Noziedzības stāvoklis valstī un prokuratūras darbs kriminālajā sfērā.” Pieejams:

prokuratura.gov.lv/upload_file/Faili?gada_parskati/Gada_parskats_2011.pdf [aplūkots 2012.gada 22.februārī].

¹⁰ Skat., piemēram, Kriminoloģija. Zinātniskie redaktori Kristīne Ķīpēna, Andrejs Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 179.lpp.; Малков В.П. Уголовно-правовая охрана жизни человека в России. Российский судья, 2003, №8, с.18; Тасаков С.В. Нравственные основы норм уголовного права о преступлениях против личности. Санкт-Петербург: Издательство Р.Асланова „Юридический центр Пресс”, 2008, с.57-58.

¹¹ Kriminoloģija. Zinātniskie redaktori Kristīne Ķīpēna, Andrejs Vilks. Rīga: Nordik, 2004, 179.lpp.

¹² Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants). Pieejams:

<http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2010.gada 20.novembrī].

krimināltiesībās šis jautājums pētīts maz, ja neskaita D.Mežuļa 2001.gadā izdoto grāmatu „Personas krimināltiesiskā aizsardzība”¹³, M.Blūmas, U.Krastiņa, V.Liholajas un P.Minca rakstīto par šo tematu mācību literatūrā, LPSR kriminālkodeksa un Krimināllikuma komentāros, kā arī atsevišķas publikācijas, kas veltītas ar cilvēka dzīvības aizsardzību saistītiem aspektiem.

Cilvēka dzīvības problēmu pēta dažādu zinātņu nozaru – embrioloģijas, ģenētikas, fizioloģijas, medicīnas, bioloģijas, psiholoģijas, filozofijas, jurisprudences pārstāvji, tāpēc arī tāda daudzpusēja pieeja nav novedusi pie vienotas un universālas izpratnes par vairākiem ar dzīvību saistītiem jautājumiem. Viens no tādiem ir jautājums par cilvēka dzīvības robežu noteikšanu, kas, savukārt, cieši saskaras ar problēmu par pieļaujamām manipulācijām ar cilvēka embriju, embrionālo (fetālo) orgānu un audu izmantošanu transplantācijai, eitanāziju. Ne mazāk būtisks ir jautājums par medicīniskā riska pieļaujamību un pamatotību, veicot ģenētiskas manipulācijas.

Medicīnas un bioloģijas attīstības līmenis mūsdienās ļauj risināt virkni sociāli būtisku problēmu, iedarbojoties uz visnoslēpumainākajiem cilvēka organismā noritošajiem procesiem. Aktīvi tiek izstrādātas šūnu un ģenētiskās terapijas metodes, plašu pielietojumu guvusi medicīniskā apaugļošana, tiek veidoti ģenētiski modificēti organismi, klonētas dzīvas būtnes.¹⁴

Jauno biomedicīnas tehnoloģiju izmantošanas morāli ētiskie aspekti plaši tiek apspriesti filozofu, mediķu, biologu, teologu vidē, par to diskutē ārvalstu tiesību speciālisti. Lai novērstu ētiski tiesiskas problēmas, kas var būt saistītas ar atsevišķu mūsdienu biomedicīnas tehnoloģiju izmantošanu, pieņemta virkne starptautisku dokumentu cilvēka aizsardzībai pret to iespējamajām kaitīgajām sekām, daudzās valstīs paredzēts bioētikas problēmu risinājums ar tiesisko, tostarp arī krimināltiesisko līdzekļu palīdzību, tiek veikti pētījumi par bioētikas un krimināltiesību saistību šajā jomā. Savukārt, Latvijā šis jautājums ir aktualizēts tikai dažās tiesību zinātnieku publikācijās, bet Krimināllikums vispār nesatur kādas speciālas normas, kas paredzētu atbildību par prettiesisku, cilvēka dzīvību apdraudošu rīcību biomedicīnas tehnoloģiju izmantošanas sfērā.

Tādējādi, kā redzams, dzīvība ir multidisciplināra kategorija, bez kuras padziļinātas izpētes un tiesību uz dzīvību satura noskaidrošanas nav iespējama tās pilnvērtīga aizsardzība. Norādītais, kā arī tas fakts, ka Latvijā iepriekš nav veikts tāda apjoma pētījums par promocijas darba autores izvēlēto tēmu, uzskatāmi apliecina pētījuma aktualitāti, kura centrālā ideja ir cilvēka tiesības uz fizisko eksistenci un dzīvības aizsardzība no krimināltiesību puses.

Pētījuma hipotēze - dzīvības kā demokrātiskas sabiedrības augstākās vērtības adekvāta aizsardzība ar krimināltiesiskiem līdzekļiem netiek nodrošināta, ja, pirmkārt, nav atzītas cilvēka

¹³ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Slepkavība, izvarošana, draudi un citi noziegumi pret personu. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001.

¹⁴ Liholaja V. Bioētika un krimināltiesības. Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 740.sējums Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 8.lpp.

tiesības uz fizisko eksistenci jau no ieņemšanas brīža, legāli nosakot embrija un augļa (*nasciturus*) tiesisko statusu un nodrošinot tā attīstības krimināltiesisko aizsardzību no jebkādas prettiesiskas rīcības, otrkārt, krimināltiesiskais regulējums dzīvības aizsardzības jomā neatbilst jaunākajām zinātnes atziņām un mūsdienu kriminogēnajām reālijām, un, treškārt, tiek pieļauta krimināltiesību normu, kas nosaka atbildību par dzīvības apdraudējumiem kļūdaina izpratne un nevienveidīga to piemērošana praksē.

Promocijas darba *mērķis* ir izstrādāt kompleksu teorētiski praktisku pētījumu par cilvēka dzīvības krimināltiesisko aizsardzību no vardarbīgiem apdraudējumiem un iespējamajām biomedicīnas tehnoloģiju izmantošanas kaitīgajām sekām, kā arī pamatot šādas aizsardzības pilnveidošanas nepieciešamību, sakārtojot tiesisko regulējumu un ar teorētisko atziņu palīdzību nodrošinot tiesību normu pareizu izpratni un vienveidīgu piemērošanu praksē.

Vadoties no mērķa, pētījumam izvirzīti šādi *uzdevumi*:

1) noskaidrot jēdzienu „dzīvība” un „tiesības uz dzīvību” izpratni dažādās zinātņu nozarēs un vispārināt pieejas un pastāvošos uzskatus cilvēka dzīvības būtības noteikšanā;

2) izpētīt cilvēka dzīvības dabiskās un juridiskās robežas;

3) analizēt dzīvības krimināltiesisko aizsardzību vēsturiskā aspektā;

4) veikt starptautisko tiesību aktu un ārvalstu krimināltiesiskā regulējuma analīzi;

5) analizēt slepkavības jēdzienu, tās pamatsastāva objektīvās un subjektīvās pazīmes, pastiprinošos, sevišķi pastiprinošos un mīkstinošos apstākļus;

6) noteikt kritērijus slepkavības norobežošanai no citiem dzīvību apdraudošiem noziedzīgiem nodarījumiem;

7) veikt tiesu prakses analīzi un apzināt slepkavības kvalifikācijas teorētiskās un praktiskās problēmas;

8) apzināt iespējamus draudus dzīvībai biomedicīnas tehnoloģiju izmantošanas procesā;

9) izstrādāt priekšlikumus identificēto problēmu risināšanai un krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanai tiesību uz dzīvību realizācijas jomā

Lai izpildītu norādītos uzdevumus un sasniegtu izvirzīto pētījuma mērķi, pētījuma gaitā pielietotas šādas *zinātniskās pētniecības metodes*: 1) analītiskā metode; 2) salīdzinošā metode; 3) vēsturiskā metode; 4) induktīvā metode, deduktīvā metode; 5) loģiskā metode.

Kā viena no galvenajām promocijas darba izstrādes gaitā ir bijusi tieši analītiskā metode, kura ir izmantota, analizējot tiesību aktus un likumdevēja pozīciju, tiesību un citu zinātņu nozaru pētnieku uzskatus un viedokļus, kā arī tiesu prakses materiālus.

Īpaša nozīme promocijas darbā ir salīdzinošajai metodei, ar kuras palīdzību ir izvērtēti dažādu autoru viedokļi par jēdzieniem „dzīvība” un „tiesības uz dzīvību”, par slepkavības pamatsastāva

pazīmju, kvalificēto un privileģēto sastāvu izpratni. Šī metode ir arī ārvalstu krimināllikumu normu, kas nosaka atbildību par dzīvības aizskārumiem, komparatīvās analīzes pamatā.

Kā viena no pētniecības metodēm ir pielietota arī vēsturiskā metode, pētot jēdziena „slepkavība” ģenēzi un evolūciju, dzīvības krimināltiesiskās aizsardzības vēsturiskos aspektus, tādējādi apzinot sabiedrībā dominējušos uzskatus, vērtības un prioritātes noteiktā laika posmā, kā arī likumdevēja nostāju dzīvības aizsardzības jomā, sākot ar senajiem laikiem un līdz mūsdienām.

Ar darbā pielietoto induktīvās metodes palīdzību no atsevišķiem gadījumiem praksē atvasināti vispārīgi secinājumi, savukārt, deduktīvā metode palīdzējusi no plaša teorētisko atziņu un vispārīnājumu klāsta izdarīt secinājumus par individuālajiem aspektiem.

Loģiskā metode izmantota, lai pētītu promocijas darbā analizēto pamatjēdzienu saturu un apjomu, kā arī, lai aplūkotu to attīstības loģiku un līmeni. Analizējot jēdzienu „dzīvība”, „tiesības uz dzīvību”, „slepkavība” saturu, kā arī tiesību normas, kurās paredzēta atbildība par dzīvības aizskārumiem, izmantota arī gramatiskā, teleoloģiskā un sistēmiskā metode.

Promocijas darba novitāte. Promocijas darbs ir Latvijā pirmais šāda apjoma zinātniskais darbs par dzīvības krimināltiesisko aizsardzību, kas izpaužas savas koncepcijas izstrādē, kurā ietverta dzīvības un tiesības uz dzīvību satura, kā arī dzīvības robežu noteikšana, liekot akcentu uz nedzimušas dzīvības aizsardzības tiesiskā regulējuma nepieciešamību. Ņemot vērā biomedicīnisko tehnoloģiju iespējas mūsdienās un iespējamās to kaitīgās sekas cilvēkam, aktualizēts jautājums par bioētikas un krimināltiesību saistību, rosinot kriminalizēt prettiesisku rīcību reproduktīvo tehnoloģiju, ģenētisko manipulāciju un citu biomedicīnisko tehnoloģiju izmantošanas jomā. Pēc teorētisko nostādņu, citu valstu pieredzes un Latvijas tiesu prakses vispusīgas izpētes izstrādāti priekšlikumi par atbildības par dzīvības atņemšanu regulējuma pilnveidošanu un zinātniskas rekomendācijas par krimināltiesību normu vienveidīgu izpratni un piemērošanu praksē.

Promocijas darba *normatīvi tiesisko bāzi* veido starptautiskie cilvēktiesību dokumenti, Latvijas Republikas Satversme, Latvijas un ārvalstu krimināllikumi, likumi un citi normatīvie akti, kas skar jautājumu par cilvēka dzīvības aizsardzību (kopā 110 avoti).

Pētījuma ietvaros ir apkopota plaša spektra *zinātniskā literatūra* (590 avoti) – krimināltiesiskajās zinātnēs, konstitucionālajās tiesībās, medicīnas tiesībās, bioētikā, filozofijā. Ievērojot vēsturisko situāciju, kas noteica mūsu valsts krimināltiesību vēsturiskās attīstības īpatnības, un tiesiskā regulējuma pēctecību, īpaša vērība pievērsta Krievijas Federācijas, kā arī Vācijas Federatīvās Republikas tiesību zinātnieku atziņām.

Promocijas darba *empīrisko pamatu* sastāda publicētā un nepublicētā Latvijas tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām un cita veida dzīvības apdraudējumiem par laika posmu no 2000.gada līdz 2012.gadam – 435 dažādu instanču tiesas nolēmumi.

Promocijas darba aprobācija. Iegūto pētījuma rezultāti prezentēti 11 konferencēs, 5 no tām starptautiskās, monogrāfijā un 14 publikācijās, apspriesti doktorantu un katedras semināros.

Promocijas darba struktūra. Pētījums sastāv no ievada, 7 nodaļām, kurām ir apakšnodaļas, aizstāvībai izvirzīto tēžu apkopojuma, anotācijām, izmantotās literatūras, tiesību aktu un juridiskās prakses materiālu saraksta, kā arī pielikumiem.

I. DZĪVĪBA, TĀS NEAIZSKARAMĪBAS UN AIZSARDZĪBAS PROBLEMĀTIKA

Starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos un valstu pamatlikumos nostiprinātās tiesības uz dzīvību kā subjektīvais tiesīgums, kam ir formāli atributīvs noformējums, nenozīmē pašu dzīvību.¹⁵ Pie tam, tiesības uz dzīvību neaptver visas dzīvības izpausmes, tās reglamentē tikai sabiedriskās attiecības un to iedarbību, kas ir virzīta uz subjektiem, apveltītiem ar apziņu, tas ir, cilvēkiem un to uzvedību. Tādējādi, lai gūtu pilnīgu ieskatu par cilvēka tiesībām uz dzīvību caur tiesību pētnieku un likumdevēja mūsdienu tiesiskās apziņas prizmu, vispirms ir jānoskaidro cilvēka tiesību uz dzīvību struktūras elementu „dzīvība” un „cilvēks” izpratne dažādās to izpausmēs, gala rezultātā nosakot cilvēka dzīvības kā krimināltiesībās aizsargājamās intereses robežas.¹⁶

1.1. Dzīvība un tās izpratne

Jautājums par to, kas ir dzīvība un kā tā izcēlusies, cilvēku prātus ir nodarbinājis vairāku tūkstošu gadu laikā, domājams, līdz ar cilvēces apzinīgās dzīves sākumu¹⁷, jo, kā norāda Skots M. Hjūzs (*Scott M.Huse*), „mums katram ir vajadzīga identitātes un dzīves jēgas apziņa un personīgi mērķi. Tas viss nav iespējams bez izpratnes par izcelšanos. Cilvēka izpratne par viņa izcelšanos noteiks šī cilvēka dzīvesveidu un ietekmēs viņa turpmāko likteni.”¹⁸ Ņemot vērā dzīvības formu daudzveidīgumu, nevar nepiekrīt biofilozofijas pārstāvim I.Frolovam (*И.Т.Фролов*), ka „nav un nevar būt kādas universālas „dzīvības formulas”, kas izsmeloši izteiktu tās būtību. Pēdējais drīzāk ir kā process, kā sarežģīta noteikšanas sistēma, kas fiksē būtiskas attiecības, kuras ir raksturīgas bioloģiskajam objektam.”¹⁹

Izpētot jēdziena „dzīvība” skaidrojumu vārdnīcās, var atrast dažādu tā traktējumu. Piemēram, dzīvība ir matērijas eksistences forma, kam raksturīga īpaša vielas struktūra, vielu un enerģijas apmaiņa ar vidi, pašreproducēšanās, adaptācijas un pilnveidošanās spēja²⁰; dzīvība, tā ir: 1) īpaša matērijas dzīvo organismu esamības un kustības forma, tās konkrētā izpausme; 2) cilvēku, dzīvnieku un augu bioloģiskā eksistēšana (no to rašanās līdz nāvei); 3) rosme, ko rada dzīvu būtņu darbība, možums, dzīvesprieks; - dzīva būtne, radība.²¹ Kā norādīts Oksfordas vārdnīcā, jēdzienam „dzīvība” var būt dažādas nozīmes: 1. nosacījums, kas atšķir dzīvniekus un augus no neorganiskām vielām, ieskaitot spēju augt, elpot un reproducēties; 2. atsevišķu cilvēku un dzīvnieku pastāvēšana;

¹⁵ Романовский Г.Б. Гносеология права на жизнь. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.10.

¹⁶ Darbā izmantoto terminu un to skaidrojumu rādītājs ievietots Pielikumā Nr.5.

¹⁷ Fjodorovs M. Mikrobioloģija. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951, 16.lpp.

¹⁸ Hjūzs Skots M. Evolūcija zem mikroskopa. Jauna informācija – jauni risinājumi? No angļu valodas tulkojusi Betija Jurkšta. Rīga: BO „ATRADUMS – personības attīstības resursi”, 2005, 25.-26.lpp.

¹⁹ Фролов И.Т. Жизнь и познание: о диалектике в современной биологии. Москва: Мысль, 1981, с.28.

²⁰ Zinātnes un tehnoloģijas vārdnīca. Rīga: Norden AB, 2001, 173.lpp.

²¹ Latviešu valodas vārdnīca. D.Guļevskas, J.Rozenštrauma, D.Šnē redakcija. Rīga: Avots, 2006, 269.lpp.

3. cilvēku esamība konkrētā veidā; 4. laika posms, kurā kaut kas turpina pastāvēt, funkcionēt vai ir derīgs; 5. vitalitāte vai enerģija; 6. biogrāfija u.c.²²

Jēdziens „dzīvība” tiek pētīts dažādās zinātņu nozarēs – bioloģijā, medicīnā, fizikā, socioloģijā, filozofijā, teoloģijā, katrai no tām atspoguļojot savu dzīvības redzējumu, noteiktu tās pusi, kas pilnībā atbilst franču filozofa Mišela de Monteņa (*Montaigne* 1533-1592) savulaik teiktajam, ka „dzīvība pati par sevi nav ne labums, ne ļaunums: tā ir laba un ļauna tvertne, par kādu jūs paši esat to pārvērtuši.”²³ Tiek skaidrots, ka zinātnieki nevar rast viennozīmīgu jēdziena „dzīvība” definīciju, tā kā to nav iespējams izteikt vienā vai pāris teikumos, jo tad sekos daudz izņēmumu par to, kas tad nav „dzīvība.”²⁴

Atšķirīgās pieejas un skaidrojumi tam, kā radās dzīvība uz zemes, daudzējādā ziņā noteica arī izpratni par pašas dzīvības būtību. Dažādos laika posmos ir piedāvāta un noraidīta virkne hipotēžu par dzīvības izcelšanos²⁵, kam atbilda arī attiecīgās teorijas, dažas no kurām, nepretendējot uz dziļāku zinātnisku traktējumu, aplūkojamas plašāk.

Tā dažādu reliģiju pārstāvju uzskats un ideālistiskais bioloģijas virziens kreacionisms kura redzamākais pārstāvis ir zviedru dabaspētnieks K.Linnejs (*Carl von Linne, Linnoeus* 1707-1778), pasaules, dzīvības un cilvēka izcelšanos uzskatīja par dievišķas radīšanas rezultātu un noliedza sugu

²² Oxford Dictionary and Thesaurus. Maurice Oxford University Press, 2007, p.599.

²³ Разум сердца: Мир нравственности в высказываниях и афоризмах. Москва: Политиздат, 1989, с.186.

²⁴ Gabrielle I. Edwards. Biology. The Easy way. New York: Barrons Education Series, 2000, p.17-18.

²⁵ Piemēram, var minēt spontānās rašanās hipotēzi, proti, ka dzīvība „ieviesusies” no nedzīvas vielas „pašrašanās” ceļā, jo nedzīvās matērijas daļiņas varēja saturēt „dzīvības spēku” un labvēlīgos apstākļos radīt dzīvību, ko pārstāvēja Konfūcijs, Aristotelis, Akvīnas Toms, Īzaks Ņutons. Vēlāk šī teorija tika noraidīta ar Redi (1688.g.), Spalanini (1765.g.), Virhova (1858g.), Pastēra (1860g.) un citu zinātnieku veiktajiem eksperimentiem, pierādot mikroorganismu pašrašanās neiespējamību, to, ka visas, pat viszemākās organizēto dzīvo būtņu sugas nerodas citādi, kā vien no sev līdzīgām. Skat. Muižnieks I. Bioloģijas pamati. Mikrobioloģija. Hipotēzes par dzīvības izcelšanos. Pieejams: Fiz202_07(1)ppt [aplūkots 2011.gada 5.maijā]; Fjodorovs M. Mikrobioloģija. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951, 16., 20.lpp. 1880.gadā vācu zinātnieks V.Preijers izvirzīja stacionārā stāvokļa (etermisma no lat.valodas etemus – mūžīgs) hipotēzi, ka zeme un dzīvība ir bijusi vienmēr, dzīvība ir mūžīga, jo pasaules telpā blakus debesu ķermeņiem, uz kuriem dzīvas būtnes nevar eksistēt pārāk augstas vai arī pārāk zemas temperatūras dēļ, vienmēr jābūt arī tādiem debesu ķermeņiem, kurus apdzīvo dzīvas būtnes, un kuri kalpo kā dzīvības avots tiem debesu ķermeņiem, uz kuriem ir izveidojušies dzīvībai labvēlīgi apstākļi, un uz kuriem dīgli tiek pārnesti ar meteorītu palīdzību. Tāpat tiek uzskatīts, ka dzīvībai ir piemērotas spējas uzturēt sevi no iekšpuses, savukārt, nedaudzās izmaiņas, kuras notikušas dzīvības procesā, skaidrojamas ar nezināmiem evolūcijas aspektiem. Fjodorovs M. Mikrobioloģija. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1952, 21.lpp.; Современный философский словарь. Москва: Совместное производство „Панпринт”, 1998, с.292-296. Panspermijas hipotēzes pārstāvji - sengrieķu filozofs, matemātiķis, astronoms Anaksagors no Klazomenas (*Anaxogoras par Clazomen*), zviedru ķīmiķis I.J.Bercēliuss (Jōns Jakob Berzelius), zviedru astrofiziķis un fizikālkīmiķis S.A.Arēniuss (Svante August Arrhenius) u.c. pauda, ka dzīvība uz zemes ir ienesta no kosmosa, saistot to ar dzīvības sēklu, starojumu kā sporu, kas saglabā dzīvotspēju daudzus miljonus gadu, un, ceļodamas pa pasaules telpu, galu galā var nokļūt uz to attīstībai piemērotas planētas, nesēju, mikroorganismu un vīrusu atrašanos kosmisko putekļu mākoņos, un kā pierādījumu minot meteoritos atrastās organiskās vielas un matērijām līdzīgās atliekas. Dzīvības izcelšanās teorijas. Interaktīvās apmācības disks.

Pieejams: www.dzm.lv/bio/IT/B_10/default.aspx?tabid=98id=171.html [aplūkots 2011.gada 8.maijā].

mainīšanos to vēsturiskajā attīstībā, kategoriski uzskatot, ka eksistē tik veidu, cik Dievs radījis,²⁶ dzīvu organismu rašanās iespēja nejašu notikumu virknes rezultātā esot pilnīgi nereāla.²⁷ Esības centrā nostādīta Augstākā radība, Spēks, Absolūts, no kura viss radies un kurā viss eksistē. Saskaņā ar Pirmo Mozus grāmatu, sauktu *Genesis*, Dievs visumu, planētu Zeme un dzīvību uz tās, cilvēku pēc sava tēla un līdzības ieskaitot, radījis sešās dienās,²⁸ līdz ar ko cilvēka dzīvība tiek vērtēta kā Dieva dāvana, kā kaut kas neaizskarams, kam, ņemot vērā tās pārdabisko izcelšanos, piemīt absolūtā vērtība. Piemēram, I.Bogoslovskis (*И.А.Богословский*) rakstīja: „Dzīvība ir debesu Dieva dāvana; bez viņa gribas neviens pat matu nevar noņemt no savas galvas, un tieši tāpēc nevienam, izņemot debesu Dievu, nav tiesību atņemt cilvēkam dzīvību.”²⁹

Dzīvības radīšanas teoriju pauž arī indiešu reliģija, par sākotnējo visu priekšteču tēvu atzīstot Dieva Augstāko personību Krišnu, no kura enerģijas dzima Brahma, bet no Brahmas radās divdesmit pieci viedie – „visuma dzīvo būtņu, kas apdzīvo neskaitāmu visumu neskaitāmo daudzumu planētu, pirmtēvi.”³⁰ Saskaņā ar budisma mācību dzīvība eksistē gigantiskā tīklojumā, kura savstarpējie sakari tajā mainās, un kas sevī satur visas dzīvības un matērijas. Dzīvība attīstās savā atkarībā no pārējiem, citu mīlošas ietekmes un savdabīguma.³¹

Apmēram gadsimtu mūsu sabiedrībā dominēja *evolūcijas teorija*, kuras pārstāvis Žans Batists de Lamarks (*J.B.Lamarque*, 1744-1829) piedāvāja pirmo sistematizēto organiskās evolūcijas teoriju (pazīstamu arī kā iegūto īpašību pārmantojamības teoriju), kā arī pirmais aplūkojamo problēmu iedalīja divās daļās – fiziskā ķermeņa izcelšanos evolūcijas rezultātā un dievišķīgā saprāta rašanos. Cilvēka ķermenis liecinot par viņa izcelšanos no dzīvniekiem (pērtiķiem), bet saprāts un dvēsele – par dievišķīgu izcelšanos.³²

Pazīstamais angļu dabas pētnieks Čarlzs Darvins (*Charles Darwin*, 1809-1882), dabiskās izlases teorijas autors, uzskatīja, ka dzīvība nav Dieva radīta, bet gan veidojusies evolūcijas ceļā, proti, notikusi dažādu organismu pielāgošanās un saglabāšanās cīņā par dzīvību. Evolūcija noris pamatfaktoru – mainības, cīņas par eksistenci, dabiskās izlases un iedzimtības kopējās darbības rezultātā. Izdzīvojušie savas labākās īpašības nodod pēcnācējiem. Evolūcija noris diverģenti (organisma grupu pazīmēm attālinoties) un tai ir monofilētisks raksturs, t.i., sugas radušās no kopēja

²⁶ Философский словарь. Москва: Издательство политической литературы, 1968, с.185-186; Социальная антропология. Pieejams: www.socialantropology.ru/?p=80 [aplūkots 2011.gada 4.februārī].

²⁷ Radīšanas liecības. Evolūcija: Ola bez vistas. M.Sc.Ben. Hobrink. Rīga: „Petrovskis@Lo”, 2004, 67.lpp.

²⁸ Bībele. Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti. [B.v.]: Latvijas Bībeles biedrība, [B.g.], 5.-6.lpp.

²⁹ Богословский И.А. Смертная казнь и Евангелие. Против смертной казни. Москва: [Б.и.], 1906, с.259.

³⁰ A.C. Bhaktivedanta swami Praphuāda. Bhagavad – Gita kāda tā ir. [B.v.]: The BHAKTIVEDANTA BOOK TRUST, 1990, 411.lpp.

³¹ Article: Naoki Nabeshima. Eine buddistische Perspektive auf die humangenetische. Forschung: Bioetik der Interdependenz. Hans-Ludwig Schreiber. Recht und Ethik im Zetalter der Genechnik. Hamburh: Hubert@Co, 2004, S.29-30.

³² Теория Ламарка. Социальная антропология. Pieejams: www.socialantropology.ru/?p=80 [aplūkots 2011.gada 4.februārī]; Gaudiņš F. Cilvēka izcelšanās. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1964, 8.lpp.

senča.³³ „Pasaules apdzīvotāji, rakstīja Č.Darvins, katrā zemes vēstures cits citam sekojošā laikmetā ir uzvarējuši cīņā par dzīvību savus priekštečus, un šajā ziņā tie stāv uz augstākas pakāpes un savā organizācijā ir parasti vairāk specializēti.”³⁴

Tēze par Dievu kā tiesību noteikšanas pār dzīvību nesēju ”*prima facie eher plausibel*” joprojām paliek aktuāla³⁵, ko apstiprina arī Skota M. Hjūza veiktais Bībeles un evolūcijas teorijas pieņēmumu salīdzinājums, izmantojot mūsdienu zinātnes atklājumus tādās jomās kā bioloģija, ģeoloģija, astronomija, fizika, matemātika, arheoloģija un antropoloģija.³⁶ Arī Bens Hobrinks (*Ben Hobrink*) norāda, ka „tika atklāti simtiem faktu, kas ir pilnīgi pretrunīgi evolūcijas teorijai. Tā ir izvēle, kas skar pašu cilvēciskās dzīves kodolu: Ticēt vai neticēt Visvarenajam Dievam.”³⁷ Tai pat laikā var atzīmēt arī centienus sintezēt kristīgās teoloģijas un evolūcijas teorijas, kas, kā viens no simboliem zinātnes un teoloģijas vienotībai caurstrāvo Teijāra de Šardēna (*Teilhard de Chardin* 1881-1955) darbu „Cilvēka fenomēns”.³⁸

Te gan jāpiezīmē, ka arī katoļu baznīca, neatkāpjoties no dogmas, ka „aiz lielā sprādziena un citām sarežģītām zinātniskām teorijām stāv Dieva prāts un kristiešiem vajadzētu noraidīt ideju, ka visums radies nejaušības ceļā”, tai pat laikā pieļauj arī zinātniskas hipotēzes.³⁹ G.Ebelings (*G.Ebeling*), pēc kura ieskata dzīvībai ir raksturīga identitāte un dzīvības procesa attīstības gaitā ārkārtīgi lielos laika periodos ir noticis milzīgs iedalījums veidos un sugās, savukārt uzskata, ka situācija kristietības jomā, kas skar jautājumu par dzīvību, jāmaina, dzīvības fenomena aprakstīšanai un strukturēšanai izmantojot Aristoteļa mācību par dvēselēm, kura apkopo dzīvības jēdziena spektru no atsevišķiem organismiem līdz augiem, dzīvniekiem un cilvēkam.⁴⁰

Šobrīd valdošo vietu ieņem dzīvības bioķīmiskās izcelšanās teorija – dzīvība ir radusies ķīmijas un fizikas likumiem atbilstošos procesos (J.B.S.Haldans (*John Burdon Sanderson*

³³ Kavacs G. Izcelšanās noslēpumi. Čārlzam Darvinam 200. Darwinisma hronika no pasaules radīšanas līdz 21.gadsimtam. Rīga: Pētergailis, 2009, 13.lpp.

³⁴ Darvins Č. Sugu izcelšanās. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1953, 304.lpp.

³⁵ Joerden Jan C. Menschenleben: Ethische Grund – und Grenzfragen des Medizinrechts. Stuttgart: Druckerei Proff, 2003, S.176.

³⁶ Hjūzs S.M. Evolūcija zem lupas. Jauna informācija – jauni secinājumi? No angļu valodas tulkojusi Betija Jurkšta. Rīga: BO “Atradums – Personības attīstības resursi”, 2005, 17.lpp.

³⁷ Radīšanas liecības. Evolūcija: Ola bez vistas. M.Sc.Ben Hobrink. Rīga: “Petrovskis @ Lo”, 2004, 67.lpp.

³⁸ Пьер де Шарден. Феномен человека. Перевод и примечания Н.А. Садовского. Москва: Прогресс, 1965.

³⁹ Tā Jānis Pāvils II izteicies, ka jaunas zināšanas liecina, ka evolūcija dabā ir “vairāk nekā tikai hipotēze”. Tagliabue, Hohn, “Papal Letter Bolsters Support for Evolution”. Sarasota Herald Tribune, 25 October 1996, pp. 1A, 15A. Citēts pēc Skots M. Hjūzs. Evolūcija zem mikroskopa. Jauna informācija – jauni secinājumi? Rīga: BO “Atradums – Personības attīstības resursi”, 2005, 16.lpp. Pāvests Benedikts XVI norādījis, ka katoļu baznīca vairs nesludina kreacionismu – uzskatu, ka Dievs pasauli radījis sešās dienās, un ierakstu Pirmajā Mozus grāmatā uztver kā alegoriju, kā arī uzsvēris, ka “Dievs būtu varējis izmantot evolūcijas procesu cilvēku sugas radīšanai. Pāvests Benedikts XVI: Visums nav radies nejauši. Pieejams: www.tvnet/zinas/arvalstis/361028_pavests_visums, nav radies nejauši [aplūkots 2011.gada 6.aprīlī]. Tāpat arī atrodama norāde par to, ka, tā kā Svētie raksti neko nesaka, kā konkrēti tika izveidota cilvēka miesa, baznīca neizslēdz varbūtību, ka cilvēka miesai varēja būt izmantota jau esoša dzīva matērija (*Encicil Humani generis* 1950). Svētā vēsture.

Pieejams: [baznica.lv/lat.box/downloads/WID ACMBUZXQKQLhtm#TOC162354795](http://baznica.lv/lat.box/downloads/WID_ACMBUZXQKQLhtm#TOC162354795) [aplūkots 2011.gada 10.februārī].

⁴⁰ Ebeling G. Dogmatik des christlichen Glaubens I. Germany: Mohr, 1987, S.92, 102.

Haldane), S.L. Millers (*Stanley L. Miller*), A. Oparins (*A.И. Опарин*), H.C. Uri (*Harold C. Urey*). „Strukturāli un ģenētiski, raksta B. Medņikovs, dzīvība ir reducējama uz ķīmiju un fiziku, jo bioloģiskā kustība rodas un veidojas no ķīmiskās un fizikālās, kaut arī kvalitatīvi tās to neizsmēļ.”⁴¹ Tiek uzskatīts, ka noteiktos apstākļos organisko vielu molekulas varēja rasties no neorganiskām vielām. Pirmie organismi uz zemes bijušas karstumizturīgas baktērijas, tad radās fotosintezējošas šūnas un fotosintēzes rezultātā atmosfērā radās un uzkrājās skābeklis, izveidojās aerobi organismi, ozona slānis. Eikariotisku šūnu rašanās rezultātā palielinājās bioloģiskā daudzveidība un šā procesa rezultāts ir mūsdienu viensūnas organismi, sēnes, augi un dzīvnieki.⁴² Secinājums – mikroorganismi izveidoja vidi pārējo dzīvības formu attīstībai.⁴³

Dzīvība kā centrālais filozofijas virziens datējama ar 19. gadsimta beigām, 20. gadsimta pirmo ceturksni. Apkopojošs filozofiskais uzskats par dzīvību ir ar sarežģītu saliktu raksturu, kas atspoguļo cilvēka dabu, raksturo cilvēka dzīves sociālo un iekšējo (garīgo) pusi, jo „saprāts bez eksistences ir bezvērtīgs, eksistence bez saprāta ir muļķīga.”⁴⁴

Filozofija aplūko dzīvības jautājumu kā procesu cilvēka ikdienā, dzīvība tiek uzskatīta kā absolūts, nebeidzams pasaules sākums. Tā dzīvības filozofijas pārstāvis A. Bergsons (*H. Bergson* 1859-1941), traktējot dzīvību kā kosmiskā dzīvības spēka mākslu, evolūcijas procesu saista ar „sprādziena efektu”, kas bija par pamatu dzīvības procesa atraisīšanai. Dzīvība tiek raksturota kā radoša dziņa, izdalot intelektu un intuīciju, kas apvieno visas dzīvības sākumu (*elan vital*).⁴⁵ M. de Unamuno (*M. de Unamuno* 1864-1936) dzīvību raksturo kā tapšanu, kā neatrisinātu uzdevumu risināšanas procesu⁴⁶; G. Zimmels (*G. Simmel* 1858-1918) - kā kustību, iekšēju pārdzīvojumu, kas ir unikāla pēc sava satura un garīgi atraisoša komunikatīvi tās garīgi vēsturiskā sfērā.⁴⁷

Filozofiskajos tekstos jēdziens „dzīvība” tiek lietots 1) bioloģiskajā nozīmē (bioloģiskās dzīvības formas), kas atšķiras no mirušā mehāniskā agregātstāvokļa; 2) atrodama norāde, ka dzīvība pieder vitālajam, organiskajam un ķermeniskajam, kas uztur psihisko un garīgo cilvēka darbību; 3) dzīvība tiek raksturota kā dzīvnieciski tīri praktiski orientēta, uztveri pavadošs izpildījums, subjektīvais piedzīvojums, kas ir pretrunā ar netiešumu, starpniecību un refleksivitāti; 4) jēdziens „dzīvība” ietver garu starp subjektīvo dzīvību, kas piemīt cilvēkam, ko mēdz saukt par garīgo dzīvību (kultūras dzīves formas); dzīvība kā personas biogrāfiskas dzīves apzīmējums (dzīves līmeņi, dzīves darbības); 6) dzīvība tiek minēta saistībā ar jautājumu par pareizu dzīves vadību.

⁴¹ Medņikovs B. Bioloģijas aksiomas. Rīga: Zvaigzne, 1987, 8.lpp.

⁴² Dzīvības izcelšanās teorijas. Interaktīvās apmācības disks. Pieejams: www.dzm.lv/bio/IT/B_10/default.aspx@tabid=98id=171.html [aplūkots 2011.gada 8.maijā].

⁴³ Muižnieks I. Bioloģijas pamati. Mikrobioloģija. Hipotēzes par dzīvības izcelšanos. Pieejams: Fiz02_07(1).ppt [aplūkots 2011.gada 5.maijā].

⁴⁴ Möckel C. Das Urphänomen des Lebens. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2005, S.9.

⁴⁵ Бергсон А. Творческая эволюция. Москва: ТЕРРА – Книжный клуб: ЛАНОН –пресс – Ц, 2001, с.243, 348.

⁴⁶ Унамуно М. О трагическом чувстве жизни. Киев: Символ, 1997, с.35.

⁴⁷ Зиммель Г. Избранное. Том 2. Созерцание жизни. Москва: Юристъ, 1996, с.20.

Raksturojot šo lielo daudzveidību, H.Šmits (*H.Smith*) populārā filozofijas vārdnīcā pamatoti norādījis: „Dzīvībā ir ietverts cilvēka piedzīvojuma jēdziens un dzīves liktenis. Kamēr pastāv filozofiskā domāšana, vienmēr tiek jautāts pēc dzīvības jēgas, izpratnes un nolūka.”⁴⁸

C.Veiczakers (*C.F.von Weizsäcker*) uzskata, ka dzīvība šodien ir tāda pati kā pirms 500 miljoniem gadu, tikai ir nomainījušies atsevišķi indivīdi.⁴⁹ G.Ebelings norāda, ka dzīvībai ir raksturīga identitāte. Dzīvības attīstības procesa gaitā ārkārtīgi lielos laika periodos ir noticis milzīgs iedalījums veidos un sugās.⁵⁰ Lai arī ko nozīmētu vārds „dzīvība”, H.T. Englhands (*H.T. Englhandt*) uzskata to par svētu un pauž pārliecību, ka pašlaik un nākotnē dzīvības nozīme augs.⁵¹

No visa iepriekš minētā jāsecina, ka dzīvības jēgas meklējumos cilvēce atradās cīņas gaisotnē starp reliģiju un zinātņi, ideālismu un materiālismu. Blakus priekšstatam par „pasaules radīšanu” ilgu laiku valdīja pārliecība par sīko būtņu pašrašanos no nedzīvas vielas, ko nomainīja atziņa, ka dzīvības parādīšanos zemes virsū neizsauca vis kāds pēkšņs radīšanas vai patvaļīgas rašanās akts, bet tā nākusi kā ļoti ilgs vēsturiska procesa rezultāts, kurā nedzīva matērija pārvērtusies vielā ar dzīvības pamatīpašībām. Mūsdienu zinātnieki, izmantojot bioķīmijas, astrofizikas, mikrobioloģijas un citu zinātņu nozaru sasniegumus, radījuši jaunu hipotēzi par to, kāda bijusi dzīvo organismu attīstība no aļģēm līdz mūsdienu saprātīgajam cilvēkam.⁵² „Šūnas ir pirmā patstāvīgā un vienkāršākā dzīvības forma, raksta P.Apinis, šūnas daļiņām organizējoties šūnā, to īpašību integrācijas ceļā rodas jauna īpašība – dzīvība.”⁵³ Tai pat laikā, domājams, ka ievērības vērta ir V. Parmona (*B.H.Пармон*) atziņa, ka „runa var būt tikai par vairāk vai mazāk argumentētām un ticamām hipotēzēm vai teorijām, ko pārbaudīt eksperimentālā kārtībā, kā to prasa nopietna zinātne, neviens un nekad saprotamu iemeslu dēļ nespēs. Visas teorijas var iedalīt divās grupās – vieni postulē dzīvības rašanos uz zemes, citi – ārpus zemes.”⁵⁴

Tāpat kā cilvēka daba, arī cilvēka dzīvība ietver sevī bioloģiskā jeb fizioloģiskā, sociālā un garīgā esamību, taču šā pētījuma ietvaros noskaidrojama tieši šī pirmā dzīvības pazīme, raugoties uz dzīvību kā uz bioloģisku kategoriju.

Dzīvības fizioloģisko pusi raksturo mācība par dzīvību – bioloģija, kuras pārstāvji starp dzīva organisma būtiskajām pazīmēm minējuši vairošanos un attīstību, iedzimtību - pazīmju saglabāšanos no paaudzes paaudzē, vielmaiņu, kustību, enerģijas transformāciju, organisko struktūru sairšanu un

⁴⁸ Möckel C. Das Urphänomen des Lebens. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2005, S.2.

⁴⁹ Weizsäcker C.F. Die Geschichte der Natur: Zwölf Vorlesungen. Zürich, 1948, S.93.

⁵⁰ Gerhard Ebeling. Dogmatik des christlichen Glaubens I. Tübingen – Druck, 1987, S.102.

⁵¹ Article: H.Tristram Englhandt. Medicine and the Concept of Persona: Michael F.Godman. What Is a Person? Clifton: The Human Press Inc, 1998, p.169.

⁵² Dzīvības vēsture uz zemes. Rīga: LPSR VB, 1980, 3.-7.lpp.

⁵³ Apinis P. Cilvēks. Anatomija, Fizioloģija, Patoloģijas pamati. Rīga: Apgāds „Jāņa Sēta”, 1998, 15.lpp.

⁵⁴ Пармон В.Н. Новое в теории появления жизни. Химия и жизнь –XXI век.,2005, №5, с.11.

atkalizveidošanos, disimilāciju un asimilāciju utt.⁵⁵ Tā vielmaiņas procesi, kuros vienlaikus notiek sairšana un jaunu sarežģītu ķīmisku savienojumu izveidošanās, tiek norādīti kā galvenā atšķirība dzīvajam no nedzīvā. Tikai dzīvas būtnes, pat tad, ja to ārējās formas paliek bez manāmām pārmaiņām, pastāvīgi atjauno sava organisma sastāvu.⁵⁶ Kā norāda M.Fjodorovs, „visam pamatā ir matērija, kas atrodas mūžīgā kustībā, un tās kustības un maiņas likumi.”⁵⁷

Dzīvības pamatiezīmes izteiktas pazīstamajā F.Engelsa (*F.Engels* 1820-1895) formulējumā: „Dzīvība ir olbaltuma ķermeņu eksistences veids, un šā eksistences veida būtība ir tā, ka šo ķermeņu ķīmiskās sastāvdaļas pastāvīgi atjaunojas ar vairošanos un izdalīšanos.”⁵⁸ Dzīvību raksturo arī tās funkcijas, kas piemīt katrai dzīvai būtnei – elpošana, vielmaiņa, barošana, ekskrecija, sintēze, regulācija, augšana, reprodukcija. Dzīvības funkcija ir arī enerģijas ražošana un tās atdošana, ko varētu raksturot kā metabolismu – visas ķīmiskās reakcijas organismā, kas ražo vai atdod enerģiju.⁵⁹

Dzīvība eksistē atsevišķu dzīvu organismu veidā, kuri katrs rodas no sev līdzīga, iziet individuālās attīstības ciklu, rada sev līdzīgus un nomirst, jeb, kā to skaidro E.Hadorns (*E.Hadorn*), „dzīvās būtnes ir raksturojamas indivīda veidolā, kuras attīstās pēc programmas: dzīvot un mirt.”⁶⁰ Arī M.Maiers (*M.Mayer*) uzsver, ka visas dzīvības mērķis ir nāve un, otrādi, bezdzīvīgais agrāk bija kā dzīvojošais.⁶¹ Līdzīgu atziņu paudis arī F.V.Nīče (*F.V.Nietzsche* 1844-1900), kurš dzīvību uzskata kā mūžīgo kustību pastāvīgā plūsmā, dzīvais ir dabisks – pretējs mākslīgajam. F.Nīčes skatījumā griba uz varu ir griba uz dzīvību, griba uz dzīvības kāpinājumu⁶², norādot, „cilvēki nav tikai indivīdi, bet vienota organika, kas turpina dzīvot vienā konkrētā līnijā. Organiskās dzīvības bojāejai tās augstākajā veidolā jābūt plānotai tāpat kā vienpatņu bojāejai.”⁶³ Savukārt, F.Engelss norāda, ka „dzīvība ir arī pretruna, kas pastāv pašās lietās un procesos un kas pastāvīgi sevi rada un atrisina, un, tiklīdz šī pretruna izbeidzas, beidzas arī dzīvība un iestājas nāve.”⁶⁴

⁵⁵ Filozofijas vārdnīca. M.Rozentāla un P.Judina redakcija. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1964, 95.-96.lpp.; Bioloģija 12.klasei. Mūsdienīgs mācību process. Rīga: ISEC, 2008, 4.lpp.; Aizpure A., Brāzma G., Kusiņa M. Bioloģija vidusskolam. I daļa. Rīga: Izdevniecība „Pētergailis”, 1997, 58.lpp.; Swesster W. Human life. New York: Arno Press, 1979, p.19; Ашнокова Л.Н. Философский аспект проблемы происхождения и сущности жизни. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук. Нальчик, 2003, с.38-39; Энгельгард В.А. Познание явления жизнь. Москва: Наука, 1984, с.189; Медников Б.М. Биология: формы и уровни жизни. Москва: Просвещение, 2006, с.3-6.

⁵⁶ Dzīvības rašanās un attīstība zemes virsū. Rīga: Sabiedrisko, politisko un ekonomisko rakstu apgādniecība, 1941, 5.-7.lpp.

⁵⁷ Fjodorovs M. Mikrobioloģija. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951, 26.lpp.

⁵⁸ Engelss F. Anti – Dīrings. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1952, 385.lpp.

⁵⁹ Gabrielle I.Edwards. Biology. The Easy way. New York: Barrons Education Series, 2000, p.17-18.

⁶⁰ Hadorn E. Biologie und Chemie. Neue Zürcher Zeitung, Beilage Forschung und Technik, 12.05.76.

⁶¹ Article: Mauer M. Bio – und – Thanato – Politik. Lohmann M., Keppler S. Menschenleben – zwischen Gerschöpf und Produkt. Münster: Litverlag, 2005, S.1.

⁶² Rietumeiropas morāles filozofija. Antoloģija. Skaidrītes Lasmanes sakopojums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 235.-237.lpp.

⁶³ Nīče V.F. Varasgriba. Mēģinājums pārvērtēt vērtības. Rīga: Intelekt, 2008, 253.lpp.

⁶⁴ Engelss F. Anti-Dīrings. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1952, 136.lpp.

Medicīnā par dzīvību uzskata kvalitāti, kas atšķir būtiski un funkcionāli augu vai dzīvnieku no nedzīvā. Dzīvību raksturo vielmaiņa, izaugsme, reakcija uz kairinājumu un reprodukcija⁶⁵; „Dzīvība – tā ir kvalitāte, kas atšķir dzīvo organismu no mirušā nedzīvajā matērijā, kas izpaužas noteiktajās funkcijās: vielmaiņā, augšanā, reprodukcijā un reaģēšanā uz stimuliem vai organisma pielāgošanās videi”⁶⁶; dzīvība – „indivīda organisma vielmaiņu process, kurā tas uzņem no ārējās vides un izdala citas, tādējādi nepārtraukti atjaunojot savas uzbūves ķīmiskās sastāvdaļas, kas izbeidzas līdz ar nāves iestāšanos.”⁶⁷ Kā norāda P.Apinis, „Visi dzīvie organismi no vienišķa līdz pat cilvēkam organizēti stingri noteiktā strukturālā kārtībā. Šobrīd zināmā visaugstāk organizētā struktūra ir cilvēka smadzenes.”⁶⁸ Balstoties uz bioloģiju, par dzīvības noteicošo pazīmi tiek uzskatīta tieši smadzeņu dzīve, ko izmanto arī likumdevējs nāves iestāšanās fakta noteikšanai.⁶⁹ Tā, piemēram, N.Kaļčenko (*H.B.Кальченко*) raksta, ka cilvēka dzīvība bioloģiskā nozīmē ir cilvēka organisma eksistēšanas forma, ko regulē un koordinē smadzeņu darbība.⁷⁰

Savs priekšstats par cilvēka dzīvību ir izstrādāts arī juridiskajā zinātnē. Vācu krimināltiesībās mēģināts traktēt dzīvību kā fizisko esamību, kas vēlākais sākas ar dzimšanu un ar nāvi beidzas.⁷¹ Arī pēc angļu tiesību pētnieka J.Finna (*J.Finnis*) domām, dzīvību vispirms būtu jātraktē kā „ķermenisko esību, kuras priekšnoteikums ir ķermeniskā veselība un brīvība no sāpēm un ievainojumiem.”⁷² Krievijas Federācijas tiesību doktrīnā atzīmējami vairāki viedokļi. Vieni tiesību pētnieki cilvēka dzīvību saprot tikai kā tās bioloģisko pusi⁷³, paužot, piemēram, ka dzīvība ir bioloģisks process, kas piemīt cilvēkam kā dzīvai sistēmai, kā arī cilvēciskas būtnes saprātīga eksistences forma.⁷⁴ Cita viedokļa pārstāvji, vadoties no „cienīgas dzīves” koncepcijas, izdala ne tikai dzīvību bioloģiskā, bet arī sociālā aspektā, norādot, ka dzīvība vārda plašākā nozīmē ietver sevī visas sabiedriskās attiecības, kas ļauj cilvēkam ne tikai eksistēt kā bioloģiskai būtnei, bet arī

⁶⁵ Medical Dictionary. USA: Merriam – Webster Incorporated, 1995, p.374.

⁶⁶ Medical Dictionary. USA: Houghton Mifflin Company, 1998, p.256.

⁶⁷ Populārā medicīnas enciklopēdija. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984, 343.lpp.

⁶⁸ Apinis P. Cilvēks. Anatomija, Fizioloģija, Patoloģijas pamati. Rīga: Apgāds „Jāņa Sēta” 1998, 14.lpp.

⁶⁹ Kārtība, kādā veicama smadzeņu un bioloģiskās nāves fakta konstatēšana un miruša cilvēka nodošana apbedīšanai: Latvijas Republikas Ministru kabineta 2007.gada 27.marta noteikumi Nr.215. Latvijas Vēstnesis, 2007.11.aprīlis, Nr.59.

⁷⁰ Кальченко Н.В. Право человека на жизнь (вопросы теории и практики). Волгоград: ВА МВД России, 2003, с.15.

⁷¹ Zöler M., Fornoff R., Gries C. Strafrecht Besonder Teil II. Delikte gegen Rechtsgüter der Person und der Allgemeinheit. Berlin: Berliner wissenschafts – verlag, 2008, S.29.

⁷² Finnis J. Natural Law and Natural Rights. Oxford: Clarendon Press, 1980, p.86.

⁷³ Кошечева А.А. Право на жизнь в системе конституционных прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2006, с.9.

⁷⁴ Исаева В.Ю. Реализация в Российской Федерации права человека на жизнь (конституционно-правовое исследование). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2005, с.12.

socializēties, sajūtot sevi dzīvības procesa norisē kā kopas daļu.⁷⁵ Savukārt A.Zaiceva (*A.M.Зайцева*) uzskata, ka dzīvību var iedalīt trīs esamības sfērās: 1) dzīvība fizioloģiskā griezumā kā funkcionāla cilvēka organisms; 2) sociālā dzīvība kā sabiedrisko attiecību kopums, kurā cilvēks iekļaujas dažādu sociālo slāņu pārstāvju veidolā; 3) dzīvība iekšējā, cilvēka iekšējā pasaule kā apzinātas un neapzinātas darbības rezultāts, līdz ar to secinot, ka cilvēka dzīvība ir paša cilvēka izpausme, cilvēks parādās pasaulei caur dzīvību.⁷⁶

Piemērotākais no promocijas darbā pētāmā jautājuma aspekta šķiet A.Golovistikovas (*A.H. Головистикова*) piedāvātais dzīvības skaidrojums, ka dzīvība šā vārda plašākajā izpratnē ir „viena no matērijas eksistences formām, kas likumsakarīgi rodas noteiktos apstākļos tās attīstības procesā. Tas ir process, kas rodas patstāvīgi, ir pašregulējošs, noris laikā, ir sociāli integrēts, saistīts ar apkārtējo vidi, kas noris uz augstākās pakāpes daudzlīmeņu olbaltumvielu sistēmas pamata.”⁷⁷ Šāds dzīvības apzīmējums ir būtisks tiesībām, jo norāda, ka **dzīvība ir dabisks fenomens, pasvītro dabisko un sociālo jeb sabiedrisko pamatu cilvēka dzīvē, konstatē, ka dzīvība ir process, kas norit laikā, tas ir, ka tam ir robežas, sākums un beigas.**

1.2. Jēdziena „cilvēks” izpratne

Lai noskaidrotu cilvēka tiesību uz dzīvību saturu, jāapzina šo subjektīvo tiesību nesēja – cilvēka jēdziens, jo cilvēka dzīvība nav iedomājama atsevišķi no dzīvojošā un nav cilvēka ārpus dzīvības. Kā savā laikā norādījis filozofs sofist Protagors (*Protagoras 481-411*), „cilvēks ir visu lietu mērs, eksistējošo tādā mērā, kādā tās eksistē, un neeksistējošo – tādā mērā, kādā tās neeksistē.”⁷⁸

Vispirms jau jāatzīmē, ka līdz ar jautājumu par dzīvības izcelšanos, tikpat diskutabls ir bijis arī jautājums par cilvēka izcelšanos⁷⁹, lai arī reliģijas sludinātāji apgalvo, ka „zinātne nekad nespēšot izskaidrot cilvēka izcelšanos, jo tas stāvēt pāri cilvēka saprašanai.”⁸⁰

⁷⁵ Кальченко Н.В. Право человека на жизнь (вопросы теории и практики). Волгоград. ВА МВД России, 2003, с.9.

⁷⁶ Зайцева А.М. Жизнь человека как объект конституционно-правового регулирования. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008, с.205.

⁷⁷ Головистикова А.Н. Философское содержание категории „жизнь” и ее реализация в праве. Государство и право, 2005, № 6, с.31.

⁷⁸ Cilvēks. Pieejams: <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?g=cilv%c4%93ks%20ir...78s=08g=18r=0> [aplūkots 2010.gada 3.septembrī].

⁷⁹ Tā, piemēram, Č.Darvins uzskatīja, ka mūsdienu cilvēks pat visrupjākajā stāvoklī ir pats varenākais dzīvnieks, kurš jebkad bijis uz zemes. Pēc viņa ieskata, cilvēks izplatījās straujāk par citām augsti organizētām būtnēm, un visi pārējie atkāpās viņa priekšā. Дарвин Ч. Происхождение человека и половой отборъ. С.-Петербургъ: издание О.Н.Поповой, 1899, с.31. Č.Darvina mācību par sugu izcelšanos analizēja F.Engelss, lielu vērību veltot jautājumam par darba lomu cilvēka attīstībā. „Darbs ir visas cilvēka dzīves pamatnosacījums, rakstīja viņš, - un pie tam tādā mērā, ka mums zināmā nozīmē jāsaka: darbs ir radījis pašu cilvēku.” Engelss F. Dabas dialektika. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1952, 147.lpp. Atsaucoties uz embrioloģijas atziņām, tiek secināts, ka cilvēka, tāpat kā citu zīdītāju dīgļis, pakāpeniski it kā atgādina pamata stadijas, ko, sākot ar viensūņu būtnēm un beidzot ar augstākajiem zīdītājiem, ir pārdzīvojuši organismu pasaule savā attīstībā. Cilvēka izcelšanās. Rīga: Sabiedrisko, politisko un ekonomisko rakstu apgādniecība, 1941, 8.-9.lpp. Savukārt, iebildumu pret Ernsta Hekela 1866.gadā izvirzīto bioģenēzes likumu, ka embrija attīstībai (ontogēzei) būtu jāatkārto organisma evolucionārās attīstības fāzes (filogēze), Skots M.Hjūzs pamato ar

Priekšstats par cilvēku attīstījās pakāpeniski līdz ar sabiedrības, zinātnes un kultūras attīstību, jo, kā norāda J.Rudevskis, „īstenībā cilvēka centieni definēt „cilvēka” jēdzienu ir tikpat seni kā valoda, tātad – tikpat seni kā pats cilvēks.”⁸¹ Savukārt, Makss Šēlers (*Max Scheler* 1874-1928), filozofiskās antropoloģijas pamatlicējs, rakstīja: „Nekad vēl cilvēks savā izziņā nav bijis tik problemātisks pats sev kā mūsdienās. Pastāv zinātniskā, filozofiskā, teoloģiskā antropoloģija, turklāt tās neko nezina viena par otru. Līdz ar to mums nav nekādas skaidras un noturīgas idejas par cilvēku. Atsevišķo zinātņu skaita pieaugums, kuras nodarbojas ar cilvēku, drīzāk sajauc, nekā apgaismo izpratni par cilvēku.”⁸² To, ka cilvēks, kas ir „dzīva, pašregulējoša, sociāli integrēta, atvērta, daudzšķautņaina un daudzlīmeņu sistēma”, kā izpētes objekts līdz galam neizzināms, atzīst P.Apinis⁸³, uz to, ka nav viennozīmīgas atbildes uz antropoģenēzes (cilvēka rašanās un izcelšanās) un dvēseles noslēpumiem, tāpat kā nav atklāts dzīvības izcelšanās noslēpums, norāda arī I.Vedins.⁸⁴

Raksturojot cilvēka filozofiju, M.Kūla un R.Kūlis norāda uz divām pilnīgi pretējām nostādnēm par cilvēka būtību: vieni tās pārstāvji uzskata, ka „cilvēkam ir būtība un to vajag atklāt filozofisku pārdomu ceļā”, savukārt, citi apgalvo, ka „cilvēkam nav iepriekš dotas būtības, esamība pastāv pirms būtības, ir nevis dota, bet veidojas.”⁸⁵ Atšķirīgs ir arī dažādu laika posmu filozofijas pārstāvju skatījums. Sengrieķu filozofi Platons (427.-347. pr.Kr.) ir paudis, ka cilvēks ir divkājains dzīvnieks, tikai bez spalvām (bioloģiskā puse), bet Aristotelis (*Aristotle* 384.-322. pr.Kr.) izcēla sociālo pusi, norādot, ka cilvēks pēc savas dabas ir sabiedriska dzīvnieks, sabiedriska būtne; cilvēki ir sabiedriskākas būtnes par bitēm un jebkuriem bara dzīvniekiem.⁸⁶ Tā kā antīkā filozofija bija pārliecināta, ka „cilvēks ir cilvēks – tātad augstākā būtne citu būtņu vidū, tikai pateicoties prātam”⁸⁷, antīkās pasaules domātāji uzskatīja cilvēku par mikrokosmosu, saskatot tā vērtību un

molekulārās ģenētikas likumiem, jo „DNS ir pavisam īpaša, un tā ir unikāli ieprogrammēta katram organisma tipam. Tā neatkārto citu organismu attīstības posmus. Tā rada tikai pēc savas kārtas.” Hjūzs S.M. *Evolūcija zem mikroskopa. Jauna informācija – jauni secinājumi?* Rīga: BO „ATRADUMS – Personības attīstības resursi”, 2005, 158.-160.lpp. Kā tiek skaidrots no evolucionārās bioloģijas viedokļa, cilvēks ir ilgstošas evolūcijas rezultāts, kurā katrs evolūcijas posms ir atstājis būtiskas pēdas, jo „cilvēka organisms apvieno sevī gan evolucionāri ļoti jaunas, unikāli cilvēciskas pazīmes, tādas kā stāvus gaitu un valodu, gan arī tādas pazīmes, kas atrodamas pat baktērijām.” Aizpure A., Brāzma G., Kusiņa M. *Bioloģija vidusskolām. 1.daļa.* Rīga: Izdevniecība „Pētergailis”, 1997, 82.lpp. Tāpat tiek atzīmēts, ka cilvēks visumā ir ārpus bioloģiskās attīstības likumiem, jo, pateicoties medicīnas sasniegumiem, lielā mērā savu nozīmi ir zaudējis pat tāds universāls bioloģiskās evolūcijas faktors, kā stabilizējošā izlase, un tā ir vienīgā dzīvā būtne, kas neiet bojā, būtiski mainoties apkārtējās vides apstākļiem. Turpat, 87.lpp.; Apinis P. *Cilvēks. Anatomija, Fizioloģija, Patoloģijas pamati.* Rīga: Apgāds „Jāņa Sēta”, 1998, 12.lpp.

⁸⁰ Gaudiņš F. *Cilvēka izcelšanās.* Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1964, 5.lpp.

⁸¹ Rudevskis J. *Par Dievu, cilvēku un metafizisko dabu. II. Brīvības līkločos jeb kas ir cilvēks.* Eseja. Jurista Vārds, 2010. 22.jūnijs, Nr.25, 36.lpp.

⁸² Šēlers M. *Cilvēka novietojums kosmosā. No vācu valodas tulkojis I.Šuvajevs.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 15.lpp.

⁸³ Apinis P. *Cilvēks. Anatomija, Fizioloģija, Patoloģijas pamati.* Rīga: Apgāds „Jāņa Sēta”, 1998, 12.lpp.

⁸⁴ Vedins I. *Zinātniskās izziņas formas. Administratīvā un kriminālā justīcija,* 2007, Nr.1, 64.lpp.

⁸⁵ Kūla M., Kūlis R. *Filozofija.* Rīga: Apgāds „Burtnieks”, 1996, 485.lpp. Par filozofiskajiem virzieniem personas definēšanā skat. arī Gutpelca L. *Bioētika un persona 21.gadsimtā.* Pieejams: www.atjaunotne.lv/articles/kas-ir-cilveks-bioetiska-skatijuma [aplūkots 2012.gada 3.februārī].

⁸⁶ *Vēsturiskā doma.* Pieejams: http://www.wetpadd.com/910151_vesturiska_doma_ariistot_platons?p=1 [aplūkots 2010.gada 3.septembrī].

⁸⁷ Kūla M., Kūlis R. *Filozofija.* Rīga: Apgāds „Burtnieks”, 1996, 478.lpp.

unikalitāti prāta spējās. Sākot ar 20.gadsimta divdesmitajiem gadiem, filozofijā par cilvēka pašu galveno pazīmi tika atzīts viņa saprātīgums,⁸⁸ kas gan nebija svešs arī senajiem laikiem, kad domātāji cilvēka esamību raksturoja ar vārdiem „*Cogito, ergo sum*” – es domāju, tātad es esmu.⁸⁹

Pat šis nelielais ekskurss filozofiskās domas attīstībā apstiprina M.Kūlas un R.Kūla pausto, ka „filozofiskā mācība par cilvēku nav neitrālas, abstraktas idejas. Tām ir tiešs sakars ar sabiedrības dzīvi, noskaņām, politisko rīcību. Kultūras laikmetu paradigmas dibinās uz noteiktām atziņām par cilvēku.”⁹⁰ Uz cilvēku no filozofijas skatpunkta raugoties, izdarāms vēl viens būtisks secinājums, ko minētie autori noformulējuši šādi: „Cilvēks ir mainīga, atvērta, laiciska, unikāla, pārdzīvojumam pakļauta būtne, kas atklājas attiecībās ar citiem. Nav tādas vienas vai vairāku īpašību, raksturojumu, substances, ko nemainīgi varētu uzdot par cilvēka būtību. Cilvēks nevis ir, bet top.”⁹¹ Arī franču filozofs, eksistenciālisma pārstāvis Žans Pols Sartrs (*Jean-Paul Sartre* 1905-1980) paudis atziņu, ka „nevar nodiktēt vienus likumus visiem cilvēkiem un laikmetiem, nevar uzrādīt vienu vispārīgu cilvēka būtību. Cilvēks veidojas tāds, kāds vēlas būt, kādu viņš sevi uztver iepretim dziņai pēc esamības.”⁹²

Pēdējās desmitgadēs cilvēka dabas raksturojamā vispāratzīta ir norāde uz vairākām to veidojošām sastāvdaļām. Piemēram, biologi izšķir fizisko, emocionālo un intelektuālo, kristietība – ķermeni, dvēseli un garu, hinduisms – vitālo, mentālo un astrālo⁹³, filozofija – bioloģisko, sociālo un garīgo (psihisko) sastāvdaļu.⁹⁴, utt., lai gan šķiet, ka atšķirība galvenokārt ir terminoloģijā.

Raksturojot cilvēku, tiek norādīts, ka tas ir augstākā un sarežģītākā dzīvības forma uz zemes, kas „visuzskatāmāk demonstrē dzīvībai raksturīgās funkcijas.” Cilvēks ir dzīva, sociāli integrēta sistēma, kas satur sevī vienotas dabiskas un iemantotas fiziskas, garīgas, sociālas vērtības, tādējādi kļūstot par sabiedriski vēsturiskās darbības un kultūras subjektu.”⁹⁵ V.Sīlis ir pārliecināts, ka cilvēks

⁸⁸ Рубанова Н.А. Право человека на жизнь в законодательстве Российской Федерации: понятие, содержание, правовое регулирование. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов на Дону, 2007, с.17.

⁸⁹ Vārdi māca, piemēri aizrauj. Latīņu spārnotie teicieni. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 25.lpp.

⁹⁰ Kūla M., Kūlis R. Filozofija. Rīga: Apgāds “Burtnieks”, 1996, 486.lpp.

⁹¹ Turpat, 482.lpp. Šis atzinums sasaucas ar franču filozofa M. Monteņa pausto: “Kam būs jādara savs darāmais, tas redzēs, ka viņa pirmais uzdevums ir noskaidrot, kas viņš ir un kas viņam piemērots. Un, kas sevi iepazīst, tas vairs neuzskata svešu darāmo par savu; viņš visvairāk par visu mīl un atīsta sevi, atsakās no liekām nodarbībām un nederīgām domām un priekšlikumiem.” Monteņs M. Esejas. 1.daļa. Rīga: Avots, 1981, 25.lpp.

⁹² Jean Paul Sartre. Existentialism Is Humanism. Pieejams: www.marxists.org/reference/archive/sartre/works/exist/sartre.htm [aplūkots 2011.gada 10.decembrī].

⁹³ Piemēram, senindiešu ezotēriskā psiholoģija, ko pārņēmusi teozofija, cilvēka sastāvu iedala 1) fiziskajā ķermenī, kas kalpo par visu cilvēka fizisko funkciju pārvadītāju; 2) ēteriskajā ķermenī, kas ir dzīvības spēka nesējs un pārvadītājs; 3) astrālajā ķermenī – kaislību un vēlmju pārvadītājs; 4) mentālajā jeb domas, kas pārvada visu ar smadzeņu palīdzību notiekošo domāšanas procesu ķermenī. Cilvēka augstākā triāde sastāv no tīra prāta jeb intuīcijas, garīgās sākotnes un dievišķās sākotnes, nemirstīgā Es. Cilvēks – viņa redzamais un neredzamais sastāvs. Rīga: Vieda, 1992, 10.lpp.

⁹⁴ Skat. Гурлев А.В. Право человека на достойную жизнь. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, с.84.

⁹⁵ Apinis P. Cilvēks: Anatomija, Fizioloģija, Patoģijas pamati. Rīga: Apgāds „Jāņa Sēta”, 1998, 12., 16.lpp.; Человек. Большая советская энциклопедия. Том 29. Москва: Издательство „Советская энциклопедия”, 1978, с.137.

ir brīva un autonoma būtne, kas apveltīta ar prātu, jūtām, gribu un radošajām spējām, kas ir tāds garīgo spēju komplekts, kas nepiemīt nevienai dzīvnieku sugai.⁹⁶ Cilvēka atšķirība no citām dzīvām būtnēm pēc Dž.Harisa (*J.Harris*) domām ir tā, ka parasti visas cilvēciskās būtnes attīsta spēju runāt dabiskā ceļā un kļūst par personām dabiskā ceļā. „Cilvēki nekļūst par cilvēkiem tāpēc, ka viņi tiek atzīti un pieņemti sabiedrībā, viņš raksta, bet, tieši otrādi, viņi tiek atzīti un pieņemti tāpēc, ka ir cilvēki”.⁹⁷

I.Frolovs un V.Borzenkovs (*В.Г.Борзенков*), savukārt, no daudzveidīgajiem cilvēka apzīmējumiem izvēlas četrus: „1) cilvēks dzīvnieku dabiskajā sistemātikā; 2) cilvēks kā būtne, kas iziet ārpus dzīvnieku pasaules rāmjiem un zināmā mērā ir pretstatā tam; 3) cilvēks jēdziena „cilvēku dzimta” nozīmē; 4) cilvēks kā indivīds, personība.”⁹⁸

No medicīnas viedokļa cilvēks ir visēdājs, primāts, tam raksturīgā īpatnība - jaundzimušais barojas ar mātes pienu. Raksturīgas divas diferencētas ķermeņa daļas, abu daļu simetrijas, ķermeņa daļas sakrīt, vairums orgānu ir pāros, ķermenis dalās uz segmentiem, kas ir vienoti viens aiz otra.⁹⁹

Krievijas Federācijas Civillikuma 1.panta trešā daļa nosaka, ka cilvēks – tā ir no dabas materiāla veidota fiziska būtne, organisks dzīvs ķermenis, kam ir sākums – dzimšana un beigas – nāve.¹⁰⁰

S.Avakjans (*С.А.Авакьян*) cilvēku raksturo kā indivīdu ar savu dzīvību, cieņu, dabiskām un garīgām vajadzībām¹⁰¹; A.Deripasko (*А.В.Дерипаско*) ar cilvēku saprot saprātīgu psihofizioloģisku un biosociālu būtni, kurai piemīt apziņa, griba, gods, cieņa, kā arī tiesībspēja, kas to padara par tiesību subjektu¹⁰²; B.Romanovskis uzver, ka nevar ignorēt to, ka cilvēks ir psihiska būtne.¹⁰³

Viss minētais neapšaubāmi raksturo cilvēku kā dzīvu, brīvi domājošu autonomu būtni, kura neatkarīgi nosaka savas vēlmes un rīcību, taču pētījuma kontekstā ir būtiski noskaidrot cilvēka dabu caur tā tiesisko statusu, jo, kā pamatoti norādījis A.Deripasko, „personas izpratni iezīmē ar tai piemītošo kā iegūto, tā arī neiegūto (šā vārda tehniskajā nozīmē), darbojošos un iespējamo subjektīvo tiesību summu”¹⁰⁴, kas laika gaitā ir būtiski palielinājusies, tādējādi paplašinot un padziļinot cilvēka kā tiesību un pienākumu nesēja tiesisko statusu. To apstiprina arī vācu pētnieka

⁹⁶ Sīlis V. Dzīvas būtnes, cilvēki un personas. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. Sastādījusi profesore Vija Sīle. Rīga: Rīgas Stradiņa Universitāte, 2006, 101.lpp.

⁹⁷ Harris J. Value of Life: An Introduction to Medical Ethics. London: Routledge, 1985, p.21.

⁹⁸ Новая философская энциклопедия. В 4-х томах. Том 4. Москва: Мысль, 2001, с.334.

⁹⁹ Анатомия человека. Под редакцией М.Г. Привеса. Москва: Медицина, 1985, с.36.

¹⁰⁰ Гражданский кодекс Российской Федерации. Pieejams: <http://www.interlaw.ru/law/10064072-001.htm> [aplūkots 2010.gada 6.decembrī].

¹⁰¹ Авакьян С.А. Конституционное право России: Учебный курс : в 2 томах. Том 1. Москва: Юристъ, 2007, с.497.

¹⁰² Дерипаско А.В. Жизнь человека как фундаментальная естественно-правовая ценность. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Владимир, 2004, с.36.

¹⁰³ Романовский Г.Б. Гносеология права на жизнь. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.14.

¹⁰⁴ Дерипаско А.В. Жизнь человека как фундаментальная естественно-правовая ценность. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Владимир, 2004, с.80.

Matiassa Kēniga (*Mathias Koenig*) atziņa, ka „cilvēktiesību kontekstā jēdziena „cilvēks” izmantošana ir tendēta drīzāk uz cilvēktiesību tiesīgo subjektu kategorijas paplašināšanu, nekā sašaurināšanu.”¹⁰⁵

Tādējādi, apkopojot iepriekš minēto, kā arī ievērojot virkni citu atziņu, kuras pētījuma priekšmeta ierobežotības dēļ nav minētas, var secināt, ka **cilvēks - tā ir būtne, kuras daba ietver sevī bioloģiskā, sociālā un garīgā esamību, vienotību un pastāvīgu attīstību.**

1.3. Tiesības uz dzīvību un to saturs

Tiesības uz dzīvību tiek atzītas par vienu no augstākajām vērtībām cilvēktiesību ietvaros, tās tiek uzskatītas par ļoti būtiskām tiesībām Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas struktūrā.¹⁰⁶ Tiesībām uz dzīvību piemīt visaugstākā vērtība arī konstitucionālajās tiesībās, jo dzīvība ir katras tiesību sistēmas galvenā vērtība.¹⁰⁷ Šīs tiesības ir vitāli svarīgs pamats cilvēka cieņai un citu cilvēka pamattiesību esamībai, tās kalpo par pamatu un veido visu citu cilvēka pamattiesību īstenošanas priekšnoteikumu.¹⁰⁸ Bez cilvēka, kas ir visaugstākā un absolūtā vērtība, nepastāv iespēja izmantot citas konstitucionālās tiesības¹⁰⁹, tās vienkārši zaudē savu jēgu, jo „mirušajam nekādas tiesības nav nepieciešamas.”¹¹⁰

Cilvēka dabas raksturojums, caur tiesību uz dzīvību prizmu raugoties, rodams arī krimināltiesību doktrīnā. Tā, piemēram, P.Mincs rakstīja, ka ar jēdzienu „cilvēks” saprot „no cilvēkiem dzimušu būtni neatkarīgi no tās intelekta attīstības pakāpes. Vājprātīgie, idioti, prātā jukušie pēc mūslaiku tiesiskiem uzskatiem bauda vienādu apsardzību ar cilvēkiem, kas, pateicoties savai normālai attīstībai, spējīgi sabiedrībai derīgi darboties.”¹¹¹ Tas sasauca ar Vācijas krimināltiesību doktrīnā pausto, ka krimināltiesiskajā regulējumā ietverts absolūtais cilvēka dzīvības aizsardzības princips, proti, cilvēka dzīvība bauda absolūtu aizsardzību, nepievēršot uzmanību šā cilvēka dzīvotspējai, vidējam mūža ilgumam vai interesēm, labumu nesēja vecumam, tā stāvoklim sabiedrībā un veselības stāvoklim. Pat pie smagākajām anomālījām un garīgajiem

¹⁰⁵ Kēnigs M. Cilvēktiesības. No vācu valodas tulkojusi Dace Plikša. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 11.lpp.

¹⁰⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā *McCann and Others v. the United Kingdom*. 18984/91, 27.09.1995. Para 147; lietā *Calvelli and Ciglio v. Italy*. 32967/96, 17.01.2002. Para 48.

¹⁰⁷ Wildberg H.J., Messerschmidt K. *Bürger im Rechtsstaat*. Hagen: FerUniversität in Hagen, 2003, S.192.

¹⁰⁸ Par Ministru kabineta 2006.gada 31.oktobra noteikumu Nr.899 “Par ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtību” 92.punkta otrā teikuma vārdu “zāļu iegādes izdevumu kompensācijai piešķirto līdzekļu ietvaros”, 94.punkta vārdu “izņemot šo noteikumu 100.1.punktā minēto gadījumu”, 100.punkta vārdu “ne vairāk kā 10 000 latu apmērā vienam pacientam 12 mēnešu periodā” un 100.1.punkta otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 93. un 110.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 7.janvāra spriedums lietā Nr.2009-13.03 (14.punkts). Latvijas Vēstnesis, 2010. 12.janvāris, Nr.5; Michalovski S., Wood L. *German constitutional law. The protection of civil liberties*. Dartmouth: Ashgate, 1999, p.135.

¹⁰⁹ Vildbergs H.J., Feldhūne G. *Atsauces Satversmei*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 101.lpp.

¹¹⁰ Матузов Н.И. Право на жизнь в свете российских и международных стандартов. Правоведение, 1999, №1, с.198. Arī A.Rabadanovs norādījis, ka dzīvība – vislielākais sociālais un bioloģiskais labums, kura zaudēšanas gadījumā cilvēks zaudē arī visas citas tiesības. Рабаданов А.С. О праве на необходимую оборону. В кн.: Конституционные основы уголовного права. Материалы I Всероссийского конгресса по уголовному праву. Москва: Проспект, 2006, с.492.

¹¹¹ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 215.lpp.

defektiem tiesiskajā vērtējumā „nav dzīvības, kas nebūtu dzīvības vērtā” un netiek dotas tiesības iznīcināt šo dzīvību.¹¹²

Tiesības uz dzīvību ir cilvēka fundamentālās dabiskās tiesības¹¹³, tās ir „fundamentālākās no visām tiesībām”¹¹⁴ kas balstītas uz aksiomu, ka „cilvēki sākotnēji dzīvojuši absolūtās brīvības apstākļos un viņiem piemitušas jau no dabas dotas noteiktās dabiskās tiesības, kuras neviens nevar atcelt.”¹¹⁵ Dabiskās tiesības nekad netiks atceltas, rakstīja viens no jēdziena „dabiskās tiesības” pamatotājiem Džons Loks (*D.Locke* 1632-1704), „jo cilvēki šo likumu nevar atcelt, jo ir tam pakļauti, bet pakļautie nevar patvaļīgi mainīt likumus, un arī Dievs, protams, nevēlēsies to.”¹¹⁶

„Dabiskajai tiesībai, raksta J.Broks, jāietver sevī tādas vērtības, kas patiesi un bez jebkādam robežām ir pieņemamas visiem cilvēkiem vai katrā ziņā dominējošam vairākumam cilvēku”¹¹⁷, un no dabiskajām tiesībām tiesības uz dzīvību tiek izdalītas kā pirmās. Arī D.Loks, izdalot no dabiskajām tiesībām tiesības uz dzīvību kā pirmās, uzskatīja, ka indivīdi, kas izveidojuši pilsonisko sabiedrību un noslēguši līgumu, ar kuru pakļaujas un nodod savas tiesības suverenam, patur tiesības uz dzīvību, brīvību un īpašumu.¹¹⁸

Darba ierobežotā apjoma dēļ neiedziļinoties tiesību uz dzīvību ģenēzē un evolūcijā, tikai jāatzīmē, ka kultūras dažādos laikos pie atzinuma par dzīvību kā sabiedrības augstāko vērtību un līdz ar to arī par tiesībām uz dzīvību nonāca pakāpeniski, ilgstošā laika posmā.¹¹⁹ Un tikai Neatkarības deklarācijā¹²⁰, ko 1776.gadā pasludināja 13 Amerikas Savienoto Valstu štati, tika

¹¹² Wessels J., Hettinger M. *Strafrecht. Besonder Teil I. Staftaten gegen Personlichkeits und Gemeinschaftswerte.* München: Druckerei C.H. Beck, 2009, S.1.

¹¹³ Liholaja V. 93. Ikvienu tiesības uz dzīvību aizsargā likums. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 169.lpp.

¹¹⁴ Rhona K.M. Smith. *Textbook on International Human Rights.* Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2005, p.205.

¹¹⁵ Leimane I. *Cilvēktiesību jēdziens.* Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Rīga: SIA „Izglītības soli”, 2000, 7.lpp.

¹¹⁶ Локк Д. *Опыты о законе природы.* Сочинение в 3 томах. Том 1. Москва: Мысль, 1998, с.4.

¹¹⁷ Broks J. *Tiesības filosofija. Doktrīnas, koncepcijas, diskursi.* Otrais pilnveidotais un papildinātais izdevums. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2008, 60.lpp.

¹¹⁸ Локк Д. *Опыты о законе природы.* Сочинение в 3 томах. Том 3. Москва: Мысль, 1988, с.46.

¹¹⁹ Tā pilsoniskās tiesības antīkajā sabiedrībā bija tikai brīvajiem cilvēkiem, bet ne vergiem, kurus varēja nesodīti nogalināt. Leimane I. *Cilvēktiesību jēdziens. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā.* Rīga: SIA „Izglītības soli”, 2000, 6.lpp. Pēc senās pasaules un viduslaiku uzskatiem, ko saglabāja *Constitutio Criminalis Carolina* un pat 1794.gada *Landrechts*, tika pieļauta ērmu (*monstrum*) nesodīta nogalināšana pie dzimšanas. Mincs P. *Krimināltiesības. Sevišķā daļa.* Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 215.lpp. Ar lipīgām slimībām, piemēram, lepru saslimušajiem bija izvēles tiesības – vai nu atrasties izolācijā, vai arī tikt nogalinātiem sakarā ar nepakļaušanos varas rīkojumiem. Par labu tika atzīta atsevišķu cilvēku kategoriju – neārstējami slimu, kuri cieš smagas fiziskas mokas, garīgi slimu, nevarīgu sirmgalvju labprātīga aiziešana no dzīves, bet atsevišķās valstīs uzvedības normas uzlika par pienākumu izdarīt pašnāvību atraisnēm (Indijā), ļoti veciem cilvēkiem (Tibetā, Japānā), ārstam bija tiesības nesniegt medicīnisko palīdzību, kas nenoveda pie izārstēšanās, bet tikai uz kādu laiku pagarinās dzīvību. Романовский Б.Г. *Гносеология права на жизнь.* Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 1998, с.100-101. Šādus mākslīgus eigēnikas pasākumus atbalstīja gan antīkās pasaules, gan arī vēlākā laika posma filozofi, piemēram, franču XVI gadsimta filozofs M. Montēns uzskatīja: „Manuprāt neciešamas sāpes un bažas par sliktāku dzīvi ir pilnīgi attaisnojami pamudinājumi pašnāvībai.” Монтень М. *Опыты.* В 3 книгах. Книга 1 и 2. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 1998, с.428.

¹²⁰ United States Declaration of Independence. Pieejams: www.archives.gov/exhibits/charters/declaration.html [aplūkots 2011.gada 5.martā].

deklarēts, ka visi cilvēki ir radīti vienlīdzīgi, ka Radītājs tiem ir devis noteiktas neatņemamas tiesības, tostarp arī tiesības uz dzīvību.¹²¹

Tiesību uz dzīvību īpašais statuss tiek uzsvērts, tās apzīmējot kā absolūtas, neatsavināmas un neatņemamas, jo „dabisko tiesību māte ir pati cilvēka daba.”¹²² Viena no dabisko tiesību, arī tiesību uz dzīvību pazīmēm ir to iedzimtība, kas nozīmē, ka šīs tiesības neviens nedāvina un nenosaka, tās izriet no paša cilvēka dabas (*non scripta, sed nata lex*- nevis rakstīts, bet iedzimts likums). Līdz ar to šā pētījuma kontekstā ir būtiski noskaidrot, kāds saturs ir ietverts Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 6.panta pirmajā daļā ierakstītajam, ka katram cilvēkam no dzimšanas ir tiesības uz dzīvību, proti, vai tas ir tulkojams burtiski kā norāde uz šo tiesību iegūšanas brīdi, kā tas tiek darīts mūsdienu tiesībās¹²³, vai arī tomēr jāatgriežas pie apgaismotāju darbos dotā dabisko tiesību no dzimšanas raksturojuma, kā to, piemēram, skaidroja D.Loks: „Cilvēks piedzimst, būdams apveltīts ar tiesībām uz brīvību un neierobežotām iespējām izmantot visas dabiskā likuma tiesības un privilēģijas... un pēc savas dabas tam piemīt vara aizsargāt savu īpašumu, tas ir, savu brīvību, dzīvību un mantu.”¹²⁴ Atzīstot, ka dabiskās tiesības ir iedzimtas, un valsts nevar noteikt šo tiesību rašanās un zaudēšanas brīdi, ir iespēja paraudzīties no cita skatpunkta arī uz cilvēka embrija un augļa morālo un tiesisko dabu, kam tiks veltīta nākamā sadaļa, taču vispirms īsumā par tiesību uz dzīvību saturu.

A.Zaiceva (*A.M.Зайцева*), definējot dzīvību kā fundamentālu augstākā līmeņa personisku, nemantisku, nemateriālu, dabisku labumu, ko aizsargā pozitīvais likums, sākot ar ieņemšanas brīdi un līdz galvas smadzeņu neatgriezeniskai bojāejai, kas izpaužas tā dzīvotspēju veidojošo fizioloģisko un sociālo funkciju dabiskā uzturēšanā, secina, ka tiesību uz dzīvību saturu veido: - tiesības uz dzīvības saglabāšanu; - tiesības uz personisko neaizskaramību; - tiesības prasīt no valsts radīt apstākļus dzīvības nodrošināšanai; - tiesības uz veselības aizsardzību un medicīnisko palīdzību; - tiesības rīkoties ar dzīvību.¹²⁵ Atšķirīgs ir S.Ševčuka (*C.C.Шевчук*) ieskats, pēc kura domām sarežģītās pēc savas struktūras subjektīvās tiesības uz dzīvību ietver sevī – tiesības uz dzīvības neaizskaramību; - tiesības uz dzīvības saglabāšanu; - tiesības uz rīcību ar dzīvību; - tiesības

¹²¹ Liholaja V. 93. Ikviens tiesības uz dzīvību aizsargā likums. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 167.lpp.

¹²² Гроций Х. О праве войны и мира. Москва: Госюриздат, 1957, с.75.

¹²³ Авакьян С.А. Конституционное право России. Учебный курс в 2 томах. Том 1. Москва: Юристъ, 2007, с.594; Рассказов Л.П., Упоров И.В. Естественные права человека. Учебное пособие. Краснодар: Краснодарский юридический институт МВД России, 2000, с.21.

¹²⁴ Локк Д. Два трактата о правлении. Сочинение в 3 томах. Том 3. Москва: Мысль, 1988, с.310.

¹²⁵ Зайцева А.М. Жизнь человека как объект конституционно-правового регулирования. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008, с.30.

uz nāvi, tai skaitā, uz nesāpīgu un cieņpilnu (tiesības uz eitanāziju); - tiesības uz objektīvu nāves fakta konstatāciju.¹²⁶

Šā pētījuma ietvaros, autoresprāt, aktuāls ir tieši A.Ševčuka norādītais pilnvaru kopums, kas skar ar likumu nodrošinātas iespējas ikvienam būt pasargātam no jebkādas rīcības, kas apdraud cilvēka dzīvību, tiesības atteikties no medicīniskās iejaukšanās, tiesības piedalīties medicīniskos eksperimentos vai atteikties no tiem, tiesības būt pasargātam no mokošas un necieņpilnas šķiršanās no dzīves, kas arī būs turpmākais pētījuma priekšmets. Neiedziļinoties pārējo tiesību uz dzīvību komponentu būtībā, tikai jānorāda, ka tiesības uz dzīvību, kā tas izriet no tiesiskā regulējuma un teorijas atziņu analīzes, neskar jautājumu par dzīves kvalitāti, eksistencei nepieciešamo apstākļu nodrošināšanu. Lai arī šie aspekti ir tieši saistīti ar tiesībām uz dzīvību un ir savstarpēji atkarīgi, tie raksturo vai nu patstāvīgas sociālas tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni, kas noteiktas Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 11.pantā¹²⁷, vai arī tiesības uz brīvību un personas integritāti.¹²⁸

Tādējādi, apkopojot visu iepriekš minēto, var secināt, ka cilvēka – būtnes, kuras daba ietver sevī bioloģiskā, sociālā un garīgā esamību, vienotību un pastāvīgu attīstību, dzīvība ir dabisks fenomens, process, kas norit laikā, tam ir robežas, sākums un beigas. Tiesības uz dzīvību to plašākā izpratnē ir pamattiesības, kas ikvienam cilvēkam piemīt dabiski, neatkarīgi no viņa pilsonības, vecuma, nacionālās, dzimuma vai citādas piederības, kā arī garīgās un fiziskās veselības stāvokļa, sociāli psiholoģiskajām īpatnībām.¹²⁹ Savukārt, no krimināltiesību aspekta raugoties, tiesības uz dzīvību skatāmas caur tiesību uz bioloģisko (fizioloģisko) indivīda eksistences prizmu, ko garantē valsts, savā pamatlikumā nosakot, ka „ikviena tiesības uz dzīvību aizsargā likums”, vienlaikus atzīstot dzīvības aizsardzības interesi par noziedzīga nodarījuma objektu.

Tā kā cilvēka dzīvībai ir savas robežas, sākums un beigas, tālāk pievērsīsimies jautājumiem, kas ir aplūkojami saistībā ar tiesībām uz dzīvību, proti, tiesības uz dzīvības neaizskaramību, tiesības brīvi rīkoties ar to un tiesības uz dzīvības aizsardzību. Savukārt, lai rastu uz šiem jautājumiem atbildi, vispirms, balstoties uz medicīnas, bioētikas un tiesību zinātņu atziņām, ir jānoskaidro, kurš

¹²⁶ Шевчук С.С. Правовой механизм ограничения личных неимущественных прав в сфере здравоохранения. Ставрополь:Ставропольский государственный университет, 2004, с.72.

¹²⁷ Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām; ANO 1966.gada 16.decembra pakts. Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1.sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994, 12.lpp.

¹²⁸ Par Ministru kabineta 2006.gada 31.oktobra noteikumu Nr.899 „Par ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtību” 92.punkta otrā teikuma vārdu „zāļu iegādes izdevumu kompensācijai piešķirto līdzekļu ietvaros”, 94.punkta vārdu „izņemot šo noteikumu 100¹.punktā minēto gadījumu”, 100.punkta vārdu „ne vairāk kā 10 000 latu apmērā vienam pacientam 12 mēnešu periodā”, un 100¹.punkta otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 93. un 110.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 7.janvāra spriedums lietā Nr.2009-13-03 (15.1. un 15.2.punkts). Latvijas Vēstnesis, 2010. 12.janvāris, Nr.5.

¹²⁹ Wessels J., Hettinger M. Strafrecht. Besonderer Teil I. Staffaten gegen Personlichkeits und Gemeinschaftswerte. München: Druckerei C.H.Beck, 2009, S.1.

brīdis ir uzskatāms par cilvēka dzīvības sākuma momentu, kā arī jautājums par embrija un augļa morālo un tiesisko statusu dzīvības kā demokrātiskas sabiedrības augstākās vērtības neaizskaramības un aizsardzības rakursā, par galveno problēmjautājumu izvirzot vēl nedzimušas dzīvības krimināltiesisko aizsardzību saistībā ar mākslīgu grūtniecības pārtraukšanu un biotehnoloģiju izmantošanu.

1.4. Dzīvības sākuma noteikšana

Jautājums par cilvēka dzīvības sākumu ir viens no zinātnē visvairāk diskutētajiem, ko nosaka dažādi kritēriji, tai skaitā arī nemitīgi sasniegumi zinātnē un praktiskajā medicīnā. Pie tam, dažādas zinātņu nozares šo jautājumu pēta no atšķirīgiem aspektiem, no kuriem šā darba ietvaros būtiski ir divi – pirmkārt, brīdis, sākot ar kuru var vispār runāt par cilvēka dzīvības sākšanos, un, otrkārt, kad sākas dzīvības krimināltiesiskā aizsardzība, jo, kā pamatoti atzīmē Moldovas tiesību pētnieks S.Brinza (*C.M.Брынза*), juridiskajā literatūrā nav vienota viedokļa par racionālo robežu, kura pilnībā atbilstu dzīvības rašanās fizioloģiskajām pazīmēm un vienlaikus būtu pieejama jautājuma juridiskajam risinājumam par to, vai šādos gadījumos ir izdarīta slepkavība vai arī nesodāma augļa nomirdināšana (aborts).¹³⁰

Medicīnā cilvēka dzīvības sākuma momentu saista ar patstāvīgas elpošanas uzsākšanu¹³¹, kas parasti notiek uzreiz pēc iznākšanas no mātes dzemdību ceļiem, visbiežāk 30-90 sekunžu laikā pēc piedzimšanas.¹³² Arī tiesu medicīnā dzīva bērna piedzimšanas kritērijs ir ekstrauterīnās elpošanas sākšanās dzīvotspējīgam auglim, savukārt bērns, kurš pēc piedzimšanas neelpo, tiek atzīts par nedzīvi dzimušu.¹³³ Taču, ja medicīnas zinātņu pārstāvji jautājumā par cilvēka dzīvības sākumu ir vienprātīgi, tiesību pētnieku viedokļi par to, ar kuru brīdi cilvēka dzīvība kā sociāla vērtība tiek aizsargāta krimināltiesībās, ievērojami atšķiras, atšķirīgi šo jautājumu risina arī dažādu valstu likumdevējs, reglamentējot kriminālatbildību par personas dzīvības apdraudējumu.¹³⁴

Latvijas krimināltiesību doktrīnā un tiesu praksē ir nostiprinājies viedoklis, ka likumdevējs, atbilstoši spēkā esošajam regulējumam, ar krimināltiesiskiem līdzekļiem sāk aizsargāt dzīvību ar brīdi, kad norisinās augļa izstumšana no dzemdes un pilnīgi no mātes miesām, tādējādi fizioloģisko dzemdību procesā auglim pārtopot par dzimstošu bērnu. „Augļa apdraudējums, dzemdību procesam sākoties, rakstīja M.Blūma, ir cilvēka apdraudējums, kaut arī dzimstošais bērns vēl pilnīgi nav

¹³⁰ Брынза С.М. Некоторые аспекты уголовно-правовой необходимости и допустимости защиты права на жизнь в уголовном законодательстве Республики Молдова. В кн.: Системность в уголовном праве. Материалы II Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2007, с.81.

¹³¹ Бодяжина В.И. Очерки по физиологии плода и новорожденного. Москва: Медицина, 1966, с.100.

¹³² Bergmane A., Andrejeva A., Orleāna M. Normālās dzemdības. Rīga: Zvaigzne, 1987, 157.lpp.

¹³³ Deņkovskis A., Žitkovs A., Kalmikovs K., Matiševs A. Tiesu medicīna (Rokasgrāmata ārstiem). Rīga: Zvaigzne, 1981, 319.lpp.

¹³⁴ Plašāk par to skat. Liholaja V. Atbildība par nedzimuša un jaundzimuša bērna dzīvības apdraudējumu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 27.-37.lpp.; Агафонов А.В. Уголовная ответственность за убийство. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2011, с.66-72.

atdalījies no mātes miesām un nav sācis patstāvīgi elpot.”¹³⁵ Šādu viedokli, kas atbilst Krimināllikuma 119.pantā norādītajam jaundzimušā slepkavības laikam – dzemdību laikā, un ir tikpat būtiski Krimināllikuma 117.panta 2.punktā paredzētajai bezpalīdzības stāvoklī esošas personas, proti, jaundzimušā slepkavībai, konsekventi atbalsta V.Liholaja¹³⁶, to pārstāv arī šā darba autore.¹³⁷ Uzskatu, ka cilvēka dzīvību aizsargāt ar krimināllikumu vispareizāk ir jau pašā dzemdēšanas procesā, pauduši arī pazīstami krievu juristi S.Borodins (*C.B.Бородин*)¹³⁸, O.Lukičevs (*O.В.Лукичев*)¹³⁹, A.Piontkovskis (*A.A.Пионтковский*)¹⁴⁰, R.Šarapovs (*P.К.Шарапов*).¹⁴¹

Taču tai pat laikā krimināltiesību pētnieki cilvēka dzīvības sākumu saista vēl ar vairākiem citiem faktoriem, piemēram, ar patstāvīgas elpošanas uzsākšanu. Tā P.Mincs rakstīja: „kas attiecas uz dzīvības sākumu, tad tas ir fizioloģijas jautājums, ko parasti atrisina tai nozīmē, ka dzīvība rit no dzimšanas momenta, un proti, no patstāvīgas elpošanas sākuma”¹⁴², šādu viedokli pauduši arī krievu juristi M.Grodzinskis (*M.Н.Гродзинский*) un P.Grišajevs (*П.И.Гришаев*). Dzīvības sākums tāpat tiek saistīts ar ekstrauterīnās elpošanas sākšanos vai ar nabas saites atdalīšanu¹⁴³; ar pilnīgu augļa atdalīšanos no mātes miesām.¹⁴⁴

Atšķirīgi viedokļi par to, kad cilvēka dzīvība kļūst par noziedzīga nodarījuma objektu, tiek pausti arī citu valstu krimināltiesību normās un doktrīnā. Tā, piemēram, Vācijas krimināltiesībās, tāpat kā Latvijā, valda viedoklis, ka „cilvēks – krimināltiesību izpratnē – top nevis ar dzemdību beigu, bet gan ar sākuma momentu, un proti, ar augļa izstumšanu radītajām dzemdību sāpēm, vai arī operatīvās iejaukšanās gadījumā – ar medicīnisko iejaukšanos, kas aizsāk dzemdes atvēršanos. Krimināltiesiskajā kvalifikācijā dzimšanas sākums veido iezīmes, ar kurām beidzas dīgļa stadija un sākas cilvēka būtība.”¹⁴⁵ Šāds secinājums tiek izdarīts, atsaucoties uz Vācijas Federatīvās

¹³⁵ Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. J.Dzenīša un A.Niedres vispārīgā redakcijā. Rīga: Avots, 1982, 332.lpp.

¹³⁶ Liholaja V. Noziedzīgi nodarījumi pret personu. Rīga: Latvijas Universitāte, 1999, 4.-5.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 113.lpp.

¹³⁷ Janule P. Cilvēka dzīvības sākuma krimināltiesiskā aizsardzība. Jurista Vārds, 2006. 14.novembris, Nr.45,10.lpp.

¹³⁸ Бородин С.В. Ответственность за убийство: квалификация и наказание по российскому праву. Москва: Юристъ, 1994, с.48; Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.174-175.

¹³⁹ Лукичев О.В. Детоубийство: уголовно-правовые и криминологические характеристики. Санкт-Петербург: Герда, 2000, с.32.

¹⁴⁰ Krimināltiesības. Sevišķā daļa. I.T.Goļakova vispārīgā redakcijā. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1947, 165.lpp.

¹⁴¹ Шарапов Р.К. К вопросу о начале уголовно-правовой охраны жизни. Уголовное право, 1999, №4, с.33. Ar dzemdību procesu dzīvības krimināltiesisko aizsardzību saista arī S.Petrova (*C.E. Петрова*), taču pēc viņas ieskata nav būtiski, vai kāda bērna ķermeņa daļa jau raģādījusies no dzemdību ceļiem. Петрова С.Е. Некоторые вопросы квалификации убийства матерью новорожденного ребенка (ст 106 УК РФ) в аспекте системности уголовного права. В кн.: Системность в уголовном праве. Материалы II Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2007, с.314.

¹⁴² Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939, 205.lpp.

¹⁴³ Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948, с.59; Ответственность за преступления против личности. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1953, с.15.

¹⁴⁴ Кондрашова Т.В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности. Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2000, с.13; Красиков А.Н. Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России. Екатеринбург:ОАО „Полиграфист”, 1996, с.9-10.

¹⁴⁵ Wessels J. Straftaten gegen das Leben. Strafrechts – Besonder Teil-I. C.F. Müller Verlag, 1983, S.1.

Republikas kriminālkodeksa¹⁴⁶ 218.pagrāfu (Grūtniecības pārtraukšana), no kura satura izriet, ka „dzimstoša bērna noslepkavošana vairs nav uzskatāma par grūtniecības pārtraukšanu, bet gan par noziegumu pret personas dzīvību. Aizsargātais tiesiskais labums ir topošā dzīvība kā sociālās kārtības ideālā vērtība un kā cilvēka personības attīstības pakāpe.”¹⁴⁷

Savukārt, Anglijas krimināltiesībās jaundzimušu bērnu par slepkavības upuri atzīst tikai pēc piedzimšanas, jo dzimšanas brīdī bērns vēl nav cilvēciska būtne (*human being*) un šāda bērna nogalināšana nav slepkavība (*homicide*).¹⁴⁸ Tai pat laikā Anglijā 1929.gadā pieņemtais Nedzimušu bērnu aizsardzības likums (*Infant Life (Preservation) Act 1929*) nosaka, ka ikviena persona, kura, ar nolūku iznīcināt bērnu, kas spējīgs piedzimt dzīvs, dzīvību, ar jebkādu ļaunprātīgu aktu izraisa bērna nāvi – ir vainojama noziegumā – bērna iznīcināšanā, ja vien nav pierādīts, ka rīcība, kas izraisījusi bērna nāvi, nav veikta labprātīgi, bet gan ar mērķi pasargāt mātes dzīvību.¹⁴⁹

Tāpat arī ASV paraugkriminālkodeksa¹⁵⁰ 210. nodaļā skaidrots, ka „*human being*” (cilvēciska būtne) ir persona, kura ir piedzimusi un ir dzīva.¹⁵¹ Krimināltiesību zinātnieki šajā sakarībā atzīmējot, ka slepkavības definīcijā norāde uz cilvēcisku būtni ir pati par sevi saprotama, tai pat laikā atzīst, ka medicīnisko tehnoloģiju sasniegumi tagad raisa jautājumus kā par dzīvības sākumu, tā arī par tās beigām laika ziņā.¹⁵² Arī praksē rodamas atkāpes no ASV atzītā „dzīva piedzimušā likuma”. Tā, piemēram, B.Steinboks (*B.Steinbock*) raksta, ka kāda Minesotas štata tiesa, izskatot apsūdzību grūtnieces un 28 dienas veca augļa noslepkavošanā, atzina apsūdzēto par vainīgu, augli atzīstot par personu saskaņā ar uz nākotni vērstu koncepciju. Savukārt, Dienvidkarolīnas Augstākā tiesa piemēro krimināllikumu, kas nosaka atbildību par slepkavību arī augļa nonāvēšanas gadījumā, ja tas ir bijis dzīvotspējīgs laikā, kad tika ievainota viņa māte.¹⁵³ Kalifornijas štata kriminālkodeksā¹⁵⁴ pēc lietas *Keeler v. Superior Court* 187.pantā tika iekļauta norāde, ka slepkavība ir cilvēka vai cilvēka augļa tā vēlākajās stadijās prettiesiska nogalināšana, proti, nosakot atbildību

¹⁴⁶ Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 520.lpp.

¹⁴⁷ Jäger C.Ehamens –Repetitorium Strafrecht Besonderer Teil. 3. Auflag. Germany: Gulde – Druck, 2009, S.2.

¹⁴⁸ Reed A., Seago P. Criminal Law. Series 2nd edition. London: Sweet&Maxwell, 2000, p.345-346.

¹⁴⁹ Infant Life (Preservation) Act, 1929, section 1. Cases and Materials on Criminal Law. Eight edition by Michael J.Allen. London: Sweet&Maxwell, 2001, p.605.

¹⁵⁰ Criminal Law: Model Penal Code by Markus D.Dubber Turning Point Series. New York: New York Foundation Press, 2002, p.374.

¹⁵¹ Amerikāņu juridiskajā literatūrā izdala divus nosacījumus, kuriem piepildoties, tiek uzskatīts, ka bērns ir piedzimis dzīvs un līdz ar to var kļūt par slepkavības upuri: 1) viss bērna ķermenis ir parādījis (iznācis no mātes miesām); 2) bērns ir sācis patstāvīgi elpot un spēj dzīvot tāpēc, ka elpo pats ar savām plaušām. Austrālijas tiesa, savukārt, ir atzinusi, ka to, ka bērns ir piedzimis dzīvs, var pierādīt arī ar citām metodēm: raudāšanu, elpošanu un, konstatējot sirdspukstus. Card R., Card Cross and Jones. Criminal Law. Oxford: Oxford University Press, 2006, p.239; Ashworth A. Principles of Criminal law. Oxford: Oxford University Press, 2003, p.257-258; Russell Heaton. Criminal law. Textbook. Oxford: Oxford University Press, 2006, p.141.

¹⁵² Singer R.G., La Fond J.G. Criminal Law. Fourth Edition. New York: Wolters Kluwer, 2007, p.171.

¹⁵³ Steinbock B. Life before birth. The moral and legal status of embryos and fetuses. N.Y.Oxford University Press, 1996, p.105-108.

¹⁵⁴ California Penal Code. Pieejams: <http://www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/displaycode?section=pen&group=00001-01000&file=187-199> [aplūkots 2011.gada 30.septembrī].

par tīšu nedzimuša bērna nonāvēšanu un miesas bojājumu nodarīšanu, zinot, ka sievietē ir stāvoklī un apzinoties, ka vainīgā darbības ir radījušs lielu varbūtību, ka grūtniece vai nedzimušais bērns nomirs.¹⁵⁵ Arī Teksasas štata tiesa lietā *Joe Nathan Sanders v. The State of Texas* atzina kā divu personu noslepkavošanu gadījumā, kad grūtniece tika tīši nonāvēta ar diviem šāvieniem galvā.¹⁵⁶

Vēl nedzimuša bērna dzīvību, veselību un integritāti aizsargā arī Austrālijas štata – Kvīnslendas 1899.gada kriminālkodekss¹⁵⁷, kura 282.pantā ar 2009.gada grozījumiem attiecībā uz medicīniskajiem jautājumiem noteikta atbildība par ķirurģiskām operācijām un medicīnisko aprūpi, kas veikta ar nolūku negatīvi ietekmēt nedzimušo bērnu, kas, tāpat kā persona, tiek atzīts par pacientu.¹⁵⁸

1.4.1. Embrija un augļa morālais un tiesiskais statuss

Autoresprāt, iepriekš minētais, pirmkārt, par augli kā potenciālu personu¹⁵⁹ un, otrkārt, par augļa dzīvotspēju ir tie apsvērumi, kas būtu ņemami vērā, risinot jautājumu par embrija un augļa morālo un tiesisko statusu, taču vispirms jānoskaidro jēdzieni „embrijs” un „auglis”.

Embrijs – dīgļis, organisms pirmajā attīstības stadijā, tas ir, no olšūnas dalīšanās līdz augļa izveidošanās beigām¹⁶⁰; nepiedzimis auglis mātes miesās¹⁶¹; [gr. *embryon*] – biol. 1) dīgļis, organisms savā attīstības stadijā no olšūnas dalīšanās sākuma līdz iznākšanai no dīgļa apvalkiem vai no mātes organisma¹⁶²; cilvēka miesas auglis līdz 3.grūtniecības mēnesim¹⁶³; cilvēka embrijs – rodas apaugļotas olšūnas dalīšanās rezultātā. Par embriju jeb dīgļi dēvē cilvēka aizmetni līdz 8. grūtniecības nedēļai.¹⁶⁴

¹⁵⁵ Singer Richar G., Gardner Martin R. Crimes and punishment: cases, materials and readings in criminal law. New York: Mathew Bender&Co, 1989, p.335.

¹⁵⁶ Texas district court of Appeals. Case Joe Nathan Sanders v. The State of Texas. Pieejams: http://law.justia.com/cases/texas/first_court_of_appeals/2009/86496.html [aplūkots 2011.gada 30.septembrī].

¹⁵⁷ Queensland Criminal Code Act 1899. Pieejams: <http://www.legislation.qld.gov.au/legisltn/current/c/crimincode.pdf> [aplūkots 2011.gada 30.septembrī].

¹⁵⁸ Queensland Criminal Code (Medical Treatment) Amendment Act 2009, Act No 33 of 2009. Pieejams: <http://www.legislation.qld.gov.au/LEGISLTN/ACTS/2009/09AC033.pdf> [aplūkots 2011.gada 30.septembrī].

¹⁵⁹ Tā, piemēram, T.Meps (T.A.Mappes) un J.Zembati (*J.S.Zembaty*) uzskata, ka būtiskākais no cilvēciskuma kritērijiem ir būtnei piemītošā cilvēka iespējamība jeb potencialitāte, kura tiek iegūta līdz ar ieņemšanas brīdi, un ar kuru tiek noteikta unikāla cilvēciskas būtnes ģenētiskā potencialitāte attīstīt savas spējas, kuras nosaka no vecākiem iegūtais ģenētiskais kods. Līdz ar to organisms, kā potenciālā cilvēciskā būtne, iegūst tiesības uz dzīvību, un gan mātei, gan ārstam ir pienākums neiejaukties tā dabiskajā attīstībā. Potentialitāti veido divi faktori – ģenētisko struktūru klātbūtne un labvēlīga apkārtējā vide, ar to saprotot nevis medicīnas vai tehnoloģiju attīstību valstī, bet gan bioloģisko vidi, kas determinē apaugļotas olšūnas iespēju attīstīties. Mappes T.A., Zembaty J.S. Biomedical Ethics. USA: McGraw – Hill Book Company, 1981, p.434-437.

¹⁶⁰ Embrijs. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 1987, 210.lpp.

¹⁶¹ Latviešu valodas konversācijas vārdnīca 1. Rīga: „A.Gulbja apgādība”, 1927.-1928., 2046.lpp.

¹⁶² Svešvārdu vārdnīca. Rīga: Izdevniecība „Liesma”, 1978, 195.lpp.

¹⁶³ Viņķele R. Medicīnas svešvārdu vārdnīca. Rīga: Avots, 2007, 240.lpp.

¹⁶⁴ Medicīniskās apaugļošanas tehnoloģijas un to lietošanai nepieciešamais medicīniskais nodrošinājums. Pieejams: www.vec.gov.lv/iv/datu-bazes/arstnieciba-izmantojamo-medicinisko-tehnologiju-datu-baze/17-dzemdniecibas-un-ginekologijas-mediciniska-pak... [aplūkots 2010.gada 8.augustā]. Par embrija izpratni dažādās valstīs skat. arī ģenerālvokāta Īva Bota (*Ives Bot*) 2011.gada 10.martā sniegtos secinājumus lietā C-34/10 Oliver Brüstle v. Greenpeace e V. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62010C0034:LV:HTML> [aplūkots 2011.gada 30.septembrī].

Histoloģijā noteikts, ka „cilvēka embrionālā attīstība ilgst desmit mēnešus (280 dienas). Tās gaitā no apaugļotas olšūnas (organisma visagrākā attīstības stadija) veidojas daudzšūnu organisms.¹⁶⁵ Arī fiziologi uzskata, ka „ar zigotu sākas jauna organisma attīstības process”¹⁶⁶, līdzīgu viedokli pauž arī ģenētiķi: „ikviena indivīda attīstība sākas no apaugļotas olšūnas.”¹⁶⁷

Eiropas Savienības tiesa Oliver Brüstle lietā pret Greenpeace, skatot Vācijas tiesas (*Bundesgerichtshof*) lūgumu sniegt prejudiciālu oficiālu nolēmumu, tostarp arī jautājumā par to, kas atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai 98/44/EK „Par izgudrojumu tiesisko aizsardzību biotehnoloģijā”¹⁶⁸ atzīstams par embriju, noteica, ka „katra cilvēka olšūna no tās apaugļošanas stadijas ir jāuzskata par „cilvēka embriju” direktīvas 6.panta 2.punkta c) apakšpunkta piemērošanas vajadzībām, ja ar šo apaugļošanu var tikt aizsākts cilvēka attīstības process”, akcentējot, ka tas uzskatāms par autonomu Savienības tiesību jēdzienu, kas ir jāinterpretē vienveidīgi visā Savienības teritorijā.”¹⁶⁹

Jāpiezīmē, ka šāda termina „embrijs” izpratne vērojama arī vairākās Eiropas Savienības valstīs. Piemēram, Apvienotajā Karalistē 1990.gada Likuma par apaugļošanu un cilvēka embrioloģiju¹⁷⁰ (*The Human Fertilisation and Embryology Act 1990*), kas grozīts ar 2008.gada Likumu par apaugļošanu un cilvēka embrioloģiju¹⁷¹ (*The Human Fertilisation and Embryology Act 2008*), 1.panta 1.punkta b) apakšpunktā noteikts, ka embrija stadija ietver sevī olšūnu, kura pakļauta apaugļošanai, vai arī atrodas cita procesa iedarbībā, kas spēj radīt embriju. Igaunijā 1997.gada 11.jūnija Likuma par mākslīgo apaugļošanu un embrija aizsardzību (*Kunstliku viljastasnise ja embrüokaitse seadus*) 3.pantā ir definēts, ka „embrijs ir auglis agrīnā attīstības stadijā, sākot no apaugļošanas brīža”¹⁷², arī Vācijā, saskaņā ar 1990.gada 13.decembra Embriju aizsardzības likumu¹⁷³ (*Gezets zum Schutz von Embryonen*), par embriju atzīst apaugļotu olšūnu, kas var

¹⁶⁵ Dālmāne A., Koroļova O. Histoloģija. Rīga: Zvaigzne, 1990, 52.lpp.

¹⁶⁶ Aberberga - Augškalne L. Koroļova O. Fizioloģija ārstiem. Rīga: Medicīnas apgāds, 1990, 448.lpp.

¹⁶⁷ Paipulis J. Cilvēka ģenētika. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne ABC”, 1977, 23.lpp.

¹⁶⁸ Par izgudrojumu tiesisko aizsardzību biotehnoloģijā: Eiropas Parlamenta un Padomes 1998.gada 6.jūlija Direktīva 98/44/EK. Oficiālais Vēstnesis, 1998. 30.jūlijs L, Nr.213. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0044:LV:HTML> [aplūkots 2011.gada 9.septembrī].

¹⁶⁹ Eiropas Savienības tiesas 2011.gada 18.oktobra spriedums lietā C-34/10: (Bundesgerichtshof (Vācija) lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu) – Oliver Brüstle/Greenpeace ev/Direktīva 98/44/EK - 6.panta 2.punkta c) apakšpunkts – Biotehnoloģisko izgudrojumu tiesiskā aizsardzība – Pirmšūnu iegūšana no cilvēka embrionālajām cilmes šūnām – Patentspēja – „Cilvēka embrija izmantošanas rūpnieciskiem un komerciāliem mērķiem” izslēgšana – Jēdzieni „cilvēka embrijs” un „izmantošana rūpnieciskiem vai komerciāliem mērķiem”. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62010CJ0084:LV:HTML> [aplūkots 2011.gada 9.septembrī].

¹⁷⁰ The Human Fertilisation and Embryology Act 1990: UK Law. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents> [aplūkots 2011.gada 9.septembrī].

¹⁷¹ The Human Fertilisation and Embryology Act 2008: UK Law. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/contents> [aplūkots 2011.gada 9.septembrī].

¹⁷² Об искусственном оплодотворении и защите эмбриона: Закон Эстонской Республики от 11 июня 1997 года в редакции от 4 июня 2008 года). Pieejams: estonian.news-city/info/docs/sistemsr/dok_legbo.htm [aplūkots 2011.gada 9.septembrī].

¹⁷³ Gesetz zum Schutz von Embryonen. Pieejams: www.gesetze-im-internet.de/schg/index.html [aplūkots 2011.gada 9.septembrī].

attīstīties, sākot ar kodolu saplūšanas brīdi, kā arī jebkuru no embrija izņemto tā saucamo „totipotento” šūnu, kas spēj dalīties un attīstīties līdz indivīdam.

Tādējādi, embrionālais periods ilgst no apaugļošanās brīža līdz grūtniecības 2. mēneša beigām un šajā laika periodā izveidojas visu svarīgāko orgānu sistēmu un atsevišķu orgānu aizmetņi.¹⁷⁴ Kā norāda R.Munsons (*R.Munson*), astotās nedēļas beigās embrijam var novērot smadzeņu aktivitāti, un no šī laika tas tiek saukts par augli (*fetus*)¹⁷⁵, kas ir cilvēka organisms embriogēneses jeb embrionālās attīstības procesā¹⁷⁶, no 3. attīstības mēneša līdz piedzimšanai.¹⁷⁷ Grūtniecības 12 nedēļās ir izveidojušās visas bērna orgānu sistēmas un tās funkcionē, jau šajā attīstības posmā auglim piemīt trīs ļoti būtiskas funkcijas, atkarībā no kuru esamības vai neesamības nosaka robežu starp cilvēka dzīvību un nāvi – sirdsdarbība, elpošana, smadzeņu elektriskā aktivitāte.¹⁷⁸ Kopš šā brīža bērns ir tāds pats cilvēks, kāds būs piedzimšanas brīdī, tikai šobrīd krietni mazāks¹⁷⁹, un, kā šajā sakarībā atzīmē amerikāņu ārsts E.Hants (*E.Hant*), tā pilnībā un absolūti ir cilvēciskas būtnes dzīvība, un tā ir tāda pati dzīvība, kāda piemīt jaundzimušajam, pusaudzim un nobriedušam cilvēkam.¹⁸⁰

Latvijā legāli nav definēts nedz embrija, nedz augļa jēdziens, tāpēc autoresprāt, atbilstoši jau minētajā Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 94/44/EK noteiktajam autonomajam jēdzienam, Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma¹⁸¹ 13.pantā „Medicīniskā apaugļošana” būtu jānosaka, ka: 1) embrijs ir auglis agrīnā attīstības stadijā, kas ilgst no apaugļošanās brīža līdz augļa stadijai, un 2) augļa periods sākas ar devīto attīstības nedēļu un ilgst līdz dzemdībām, vienlaikus šā likuma 15.panta 7.punktā un Ministru kabineta 2003.gada 16.decembra noteikumu Nr.716 „Medicīniskās apaugļošanas organizatoriskā kārtība un neauglīgo ģimeņu reģistra un dzimumšūnu banku izveidošanas kārtība”¹⁸² 2.2.1. un 2.2.2.apakšpunktā vārdus „apaugļota olšūna” aizstājot ar vārdu „embrijs”. Šāds vienots regulējums, vienota saskaņota terminoloģija, normatīvi nosakot, kādu

¹⁷⁴ Apinis P. Cilvēks. Anatomija. Fizioloģija. Patoģijas pamati. Rīga: Apgāds „Jāņa Sēta”, 1998, 732.lpp.; Aberberga – Augškalne L., Koroļova O. Fizioloģija ārstiem. Rīga: Medicīnas apgāds, 2007, 450.lpp.

¹⁷⁵ Munson R. Intervention and Reflection. Basic. Issues in Medical Ethics. Wadsworth Publishing Company, 1996, p.58-59.

¹⁷⁶ Auglis – Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 1987, 109.lpp.

¹⁷⁷ Kalniņa M., Koroļova O., Kukaine S. Cilvēka embriogēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 62.lpp.; Markovs J. Cilvēka embrioloģijas pamati. Rīga: Izdevniecība „Literārā brālība”, 2010, 106., 109.lpp. Tādējādi, kā norāda B.M.Karlsons (*B.M.Carlson*), embrija un augļa stadijas atšķiras ar to, ka „auglim ir parādījusies anatomiska un morfoloģiska līdzība ar cilvēku, lai gan jau 6. attīstības nedēļā var atšķirt galvu, rokas, kājas, funkcionē sirds, veidojas smadzenes, parādās spēja just sāpes, var konstatēt nervu sistēmas aktivitāti, maņu orgānu veidošanos un ķermeņa kustības.” Carlson B.M. Human Embriology and Developmental Biology. China: Mosby, 1999, p.52.

¹⁷⁸ Plašāk par to skat. Liholaja V. Bioētika un krimināltiesības. Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 740.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 11.-13.lpp.

¹⁷⁹ Dzīvības sākuma fakti. Pieejams: www.profile.lv/attistiba.htm [aplūkots 2010.gada 5.novembrī].

¹⁸⁰ Citēts pēc Павленко И. Безмолвный крик. Здоровье, 1992, №1, с.17.

¹⁸¹ Seksuālās un reproduktīvās veselības likums: Latvijas Republikas 2002.gada 31.janvāra likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 19.februāris, Nr.27.

¹⁸² Medicīniskās apaugļošanas organizatoriskā kārtība un neauglīgo ģimeņu reģistra un donoru dzimumšūnu banku izveidošanas kārtība: MK 2003.gada 16.decembra noteikumi Nr.716. Latvijas Vēstnesis, 2003. 19.decembris, Nr.180.

attīstības periodu katrs termiņš nozīmē, un no kura brīža var runāt par apaugļotu olšūnu, embriju un augli, saskan ar attiecīgajās zinātņu nozarēs pieņemtajiem kritērijiem, arī tiesībās atzīstot, ka ar katru nākamo attīstības posmu auglim piemīt lielākas tiesības, kuru aizsardzība būtu nosakāma Kriminālikumā. Tāpat vienlaikus būtu jānodefinē dzīvotspējīga augļa jēdziens, nosakot, ka tas ir auglis, sākot ar 22 grūtniecības nedēļu.¹⁸³

Biomedicīnas speciālisti pauž viedokli, ka cilvēka attīstība ir nepārtraukts process, kurā, kā atzīmē S.Mežinska, „neparādās krasas robežas, un šādu robežu noteikšana būtu patvaļīga.”¹⁸⁴ Arī V.Sīlis uzskata, ka dzīvība ir nebeidzams process un kā tāda nesākas ar apaugļošanās brīdi, jo „olšūna un sperma jau ir dzīvi”, tādējādi atzīstot, ka dzīvība pāriet no vienas formas citā, un jauna indivīda rašanās noris pakāpeniski. Oponējot tiem, kuri uzskata, ka dzīvība nesākas ar ieņemšanu un nav iespējams atzīt, ka jauna cilvēciska būtne rodas tieši šajā brīdī, viņš pamatoti norāda, ka tad vismaz būtu jāatzīst, ka „ieņemšanas brīdī parādās potenciāla iespēja tam, ka varētu rasties jauna cilvēciska būtne ar visu tās ģenētisko uzbūvi, unikalitāti un individualitāti. Un tai jāpiešķir visas tās pašas tiesības un aizsardzība, kas pienākas īstām cilvēciskām būtnēm.”¹⁸⁵ To, ka no morālā redzes viedokļa būtiska embrija un augļa īpašība ir iekšēji piemītoša potencialitāte, kas parādās olšūnas apaugļošanas rezultātā, atzīst arī G.Brāzma¹⁸⁶ un G.Vēvere, kura norāda, ka vēl nedzimušam bērnam ir potenciālas tiesības uz dzīvību, kas viņam piemīt jau no ieņemšanas brīža, kas sasniedz savu augstāko pakāpi līdz ar dzīvotspēju. Iznīcinot dzīvotspējīgu augli, „viņam tiek atņemtas tiesības piedzimt, bet līdz ar to arī šīs potenciālās tiesības uz dzīvību.”¹⁸⁷

Vācijas tiesībās pausts viedoklis, ka tas, kas attīstās mātes ķermenī, definējams kā neatkarīga tiesiska vērtība, kas tiek aizsargāta atbilstoši tiesībām uz dzīvību.¹⁸⁸ Tiek uzskatīts, ka par tiesību uz dzīvību objektu atzīstama **cilvēciska dzīvība** un juridiskā nozīmē šī dzīvība rodas vēl pirms dzimšanas, un vēl nedzimuša bērna dzīvība tiek konstitucionāli aizstāvēta kā tāda tiesību subjekta dzīvība, kuram piemīt daļēja tiesībspēja.¹⁸⁹ Arī 1969.gada 22.novembra Amerikas Cilvēktiesību konvencijas (*American Convention of Human Rights*) 4.pantā noteikts, ka ikvienai personai ir tiesības, lai tās dzīvība tiktu cienīta. Šīm tiesībām jābūt aizsargātām ar likumu, sākot ar ieņemšanas

¹⁸³ Plašāk par to Janule P., Liholaja V. Pārdomas par diskusiju saistībā ar abortiem. Jurista Vārds, 2012. 14.augusts, Nr.33, 12.-18.lpp.

¹⁸⁴ Mežinska S. Biomedicīnas ētiskās problēmas. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. Sast. prof. Vija Sīle. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2006, 176.lpp.

¹⁸⁵ V. Sīlis. Dzīvas būtnes, cilvēki un personas. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. Sast. prof. Vija Sīle. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2006, 107., 107.lpp.

¹⁸⁶ Brāzma G. Cilvēka dzīvības radīšanas un pārtraukšanas bioētiskie aspekti. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga, 2005, 6-8.lpp.

¹⁸⁷ Vēvere G. Tiesības uz dzīvību: saturs un izpratne. Jurista Vārds, 2010. 9.novembris, Nr.45, 23.lpp.

¹⁸⁸ Michalowski S., Woods I. German constitutional law. The protection of civil liberties. Dartmouth: Ashgate, 1999, p.136-137.

¹⁸⁹ Isensee J., Kirchhof P. Handbuch des Staatsrechts des Bundesrepublik Deutschland. Heidelberg: C.F. Müller Juristische Verlag, 1994, S.246.

brīdi.¹⁹⁰ Īrijas 1937.gada 29.decembra konstitūcijas 40.panta trešās daļas 3° apakšpunktā deklarēts: valsts atzīst nedzimuša bērna tiesības uz dzīvību tikpat lielā mērā, kā tas piemīt mātei.¹⁹¹ 2011.gada aprīlī tika pieņemts un 2012.gada 1.janvārī stājās spēkā jaunais Ungārijas pamatlikums, kura 2.panta pirmajā teikumā ir noteikts: „katram cilvēkam ir tiesības uz dzīvību, godu un cieņu; embrija un augļa dzīvība ir aizsardzības objekts no tā ieņemšanas brīža.”¹⁹² To, ka jauna cilvēka dzīvība sākas ar ieņemšanas brīdi un turpinās dažādās stadijās līdz pat nāvei, apstiprina arī 2011.gada 25.martā Sanhosē dažādu valstu ekspertu parakstītais dokuments - Sanhosē panti: aborts un nedzimuša bērna statuss starptautiskajās tiesībās (*San Jose Articles*).¹⁹³

Būtnei piemītošo cilvēka iespējamību jeb potenciālu, proti, ka būtne tiek atzīta par cilvēcisku tad, ja tai ir cilvēka potenciāls jeb iespējamība, tas ir, potence attīstīties par racionāli domājošu būtni, par cilvēciskuma kritēriju izvirza arī Dž.T.Nūnens (*J.Noonan*). Tādējādi, viņaprāt „cilvēciskuma kritērijs ir vienkāršs un visaptverošs – ja jūs ir ieņēmuši vecāki, kas ir cilvēciskas būtnes, tad jūs esat cilvēks. Tāpēc embrijs ir uzskatāms par cilvēku jau no pašas olšunas apaugļošanas brīža, jo tieši šajā brīdī jaunā būtne iegūst savu ģenētisko kodu. Būtne ar cilvēka ģenētisko kodu ir cilvēks.”¹⁹⁴

Pēc P.Lī (*P.Lee*) ieskata katra persona, tai skaitā embrijs, ir individualitāte, kurai piemīt nacionālā identitāte un pazīmes. Embrijs, viņaprāt, ir jāciena kā pilnvērtīgs sabiedrības loceklis, nevis kā draudu nesējs.¹⁹⁵ Tāds pats ir arī D.Birmbahera (*D.Birnbacher*) viedoklis, ka embrijam jau pirmajās attīstības stadijās pienākas tiesības uz dzīvību tāpat kā cilvēkam.¹⁹⁶ Arī Dž.Gibsons (*J.Gibson*) un Š.Auguste (*C.August*) pauž ieskatu, ka neatkarīgi no tā, kurā attīstības stadijā atrodas embrijs, lai tas būtu arī no abu dzimumšūnu saplūšanas momenta, jautājumā, kas skar tiesības uz dzīvību, prasība uz ķermeņa integritāti neatšķiras no jau dzimušajiem cilvēkiem.¹⁹⁷

¹⁹⁰ American Convention of Human Rights. Pieejams: http://www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashr.html [aplūkots 2011.gada 12.maijā].

¹⁹¹ Constitution of Ireland. Pieejams: <http://www.constitution.ie/reports/ConstitutionofIreland.pdf> [aplūkots 2011.gada 12.maijā].

¹⁹² The Fundamental Law of Hungary: Law of Hungary. Pieejams: <http://www.cormany.hu/download/4/c3/30000/THE%20FUNDAMENTAL%20LAW%20OF%20Hungary.pdf> [aplūkots 2012.gada 5.aprīlī].

¹⁹³ San Jose Articles. Abortion and the Unborn Child in International Law. Pieejams: <http://www.sanjosearticles.com/> [aplūkots 2012.gada 6.maijā]. 9.panta piezīmē norādīts, ka cilvēka dzīvību kopš ieņemšanas brīža bez jau minētajām valstīm aizsargā arī Čīles, Dominikānas Republikas, Filipīnu, Gvatemalas, Hondurasas, Madagaskaras, Paragvajās, Peru, Salvadoras konstitūcijas.

¹⁹⁴ Noonan J.T. An Almost Absolute Value in History//Munson R. Intervention and Reflection. Basic Issues in Medical Ethics. Wadsworth Publishing Company, 1996, p.66-68.

¹⁹⁵ Lee P. Abortion@Unborn Human Life. Washington: The Catholic University of American Press, 2010, p.5-6.

¹⁹⁶ Artikel: Birnbacher D. Hitft der Personenbegriff bei der Lasung bioethischer Fragestellung. Walter Schweidler., Herbert A.Neumann., Eugen Brush. Menschenleben – Menschenwürde: interdisziplinäres Symposium zur Bioethik. Münster: Lit – Verlag, 2003, S.37.

¹⁹⁷ Gibson J., August C. Über gute Wissenschaft un Gute Politic. Margaret Lohmann, Sven Keppler. Menschenleben – zwischen Geschöpf und Produkt. Münster: Lit – Verlag, 2005, S.23.

Taču jāatzīmē, ka ne visi zinātnes pārstāvji analizējamā jautājumā ir vienprātīgi, jo tiek gan norādīts, ka paliekot atklāts jautājums par to, vai embrijs ir persona, topošā dzīvība vai lieta¹⁹⁸, un kaut aptuveni zinātniski neesot pierādīts, kurā brīdī kopš ieņemšanas sākas cilvēks¹⁹⁹, gan arī tiek noliegts, ka embrijam varētu piemist personas statuss, jo, lai tādu iegūtu, nepieciešamas cilvēciskas pazīmes, kas embrijam nepiemīt.²⁰⁰ Tādējādi, izvērtējot viedokļu dažādību jautājumā par cilvēka embriju, nevar nepieņemt G.Brāzmas secinātajam, „ka viens un tas pats objekts var tikt nosaukts gan par „personu” vai „nedzimušu bērnu”, gan grūti iztulkojamā vārdā *conceptus* (no angļu valodas – bērnu ieņemšana), un viena un tā pati rīcība – par „slepkavību” vai „grūtniecības pārtraukšanu”.”²⁰¹ Šajā sakarībā ievērojama vērta ir tēze, ka „personības noteikšanai svarīgi ir tas, ka radībai piemīt spēja vai arī varētu piemist spējas, kas rada personību, neņemot vērā to, vai reāli konkrētais indivīds (piemēram, auglis) ir apveltīts ar tādām spējām. Teorētiski *in vitro* apaugļotai olšūnai, līdz to ievieto sievietes dzemdē, šādu spēju tiešā nozīmē nav, tomēr darbības ar šādām šūnām jāveic atbilstoši ētikas principiem un normatīvajam regulējumam.”²⁰²

Autores visciešākā pārliecība, ka jāpievienojas to visu iepriekš citēto zinātnes pārstāvju viedoklim, ka **cilvēkam piemītošā pašcieņa nosaka īpašu cienību pret to ne tikai kā pret eksistējošu subjektu, bet arī pret dažādām tā eksistences formām kā pirms dzimšanas, tā arī cieņpilnu attieksmi pēc nāves.**

Pamatojoties uz mūsdienu fundamentālajām atziņām par embriogēzi, kas pilnībā noraida apgalvojumu, ka auglis ir tikai sievietes ķermeņa daļa vai arī daļa no mātes iekšējiem orgāniem, bet gan cita bioloģiski unikāla cilvēciska būtne, kas aug sievietes ķermenī, un jebkurā tā attīstības stadijā ir cilvēciskās pašcieņas nesējs, bioētikas speciālisti pauž pārliecību, ka jebkādas darbības attiecībā uz viņu ir morāli vērtējamas²⁰³, taču, autoresprāt, vēl aktuālāka būtu prasība par embrija un augļa apdraudējuma juridisko izvērtējumu, jo, kā pamatoti norāda J.Rudevskis, „aborts ir radikāla „noteikšana” nevis pār savu, bet gan pār cita cilvēka, - proti, nedzimuša bērna – ķermeni.”²⁰⁴ Un te ir jautājums par to, vai augļa intrauterīnās attīstības etapus var attiecināt uz jēdziena „dzīvība”

¹⁹⁸ Artikel: Taboada P. Stammzellenforschung und Menschenwürde: Ist der Embryo eine Person, eine potentielle Person, ein Werdendes Leben oder eine Sache? Walter Schweidler., Herbert A. Neumann., Eugen Bruschi. Menschenleben – Menschenwürde: interdisziplinäres Symposium zur Bioethik. Münster: Lit – Verlag, 2003, S.147.

¹⁹⁹ Крүміна І. Аборту тiесiскais рeгулeјums. Jurista Vārds, 2012. 24.jūlijs, Nr.30, 19.lpp.; Куртц П. Запретный плод. Этика гуманизма. Москва: Российское гуманистическое общество, 2002, с.184-186.

²⁰⁰ Warren M.A. On the Moral and Legal Status of Abortion. The Problem of abortion. Feinberg, 1975, p.102.

²⁰¹ Brāzma G. Bioētika: Cilvēka dzīvības radīšana un pārtraukšana. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2010, 7.lpp.

²⁰² Routledge Encyclopedia of Philosophy. Version 1.0. London and New York: Routledge, 1998, p.4787.

²⁰³ Введение в биоэтику. Коллектив авторов под общей редакцией Б.Г.Юдина. Москва: Прогресс-Традиция, 1998, с.210-215.

²⁰⁴ Rudevskis J. Brīvas filozofiskas piezīmes uz Sanhosē pantu malām. Jurista Vārds, 2012. 21.augusts, Nr.34, 10.lpp.

juridiskajiem aspektiem²⁰⁵, no kā ir būtiski atkarīgs ar cilvēka dzīvības radīšanu „*in vitro*” eksperimentiem ar cilvēka embrijiem un citām jau esošām vai iespējamām praksēm, kā arī ar mākslīgu grūtniecības pārtraukšanu saistīto problēmu risinājums.

Atbilde uz šo jautājumu, autoresprāt, izriet, pirmkārt, no ģenētikā pierādītā, ka apaugļošanās brīdī abas vecāku dzimumšūnas rada jaunu bioloģisku veselumu – zigotu, kas sevī nes jaunu individualizētu programmu, jaunu unikālu dzīvību, kura nelīdzinās nevienai citai²⁰⁶, un, otrkārt, no medicīnas atziņas, ka izdalāmi divi cilvēka ontogēneses (individuālās attīstības) periodi – intrauterīnais (prenatālais) un ekstrauterīnais, tādējādi atzīstot intrauterīno cilvēka dzīves daļu, kas ir viņa bioloģiskās dzīves agrīnais periods. Ar cilvēka piedzimšanu sākas viņa bioloģiskās eksistences otrais etaps, proti, viņa organisma atrašanās etaps sociālajā vidē. Šo atziņu izvērtējot, O.Seļihova (*O.Г.Селихова*) pamatoti uzskata, ka tas liecina par pieņēmumu, ka cilvēka dzīvība sākas ar piedzimšanu, kļūdainību, kas esot jākorģē, jo ar cilvēka piedzimšanu sākas nevis tā bioloģiskā, bet gan sociālā dzīve.²⁰⁷

Tādējādi, atzīstot, ka cilvēka aizmetņa dzīvība, bet līdz ar to arī cilvēka bioloģiskā dzīve sākas jau tās agrīnajā jeb intrauterīnajā attīstības periodā, ir pamats secinājumam, ka embrijam un auglim kā cilvēciskai būtnei ir noteikts iedzimtu tiesību uz dzīvību apjoms, kas tiek uzkrāts un palielinās attīstības procesā, auglim kā potenciālajam cilvēkam savā attīstībā pakāpeniski tuvojoties cilvēka „kā tāda” statusam. Ņemot vērā ieņemtā bērna potenciālās tiesības uz dzīvību, tā tiesības piedzimt, likumdevējam būtu **jānodrošina embrija un augļa pienācīga aizsardzība no jebkādas prettiesiskas rīcības un iznīcināšanas**²⁰⁸, neatļauti pārtraucot grūtniecību²⁰⁹, piekrītot vācu tiesību pētniekiem, ka „aizsargātais tiesiskais labums ir topošā cilvēka dzīvība kā patstāvīgs, augstu vērtējams personiskais tiesiskais labums, kas ir ietverts konstitūcijā un ir svarīgāks par grūtnieces pašnoteikšanās tiesībām.”²¹⁰ Ja to neatzīt, tad rodas jautājums, kāda saturiska jēga ir Bērnu tiesību deklarācijas preambulā ierakstītajam, ka „bērnam viņa fiziskā un garīgā brieduma trūkuma dēļ ir nepieciešama īpaša aizsardzība un gādība, ieskaitot arī pienācīgu tiesisku aizsardzību **kā pirms**, tā

²⁰⁵ Коряковцев В.В., Питулько К.В. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Постатейный научно-практический. Питер: Москва. Санкт-Петербург. Нижний Новгород. Воронеж. Ростов-на-Дону. Екатеринбург. Самара. Киев. Харьков. Минск, 2004, с.216.

²⁰⁶ Burguā E. Bioētika visiem. No franču valodas tulkojusi I.Gagine. [B.v.]: Izdevniecība „Nepaliec viens”, Izdevniecība „Sarmēt”, [B.g.], 237.lpp.

²⁰⁷ Селихова О.Г. Конституционно-правовые проблемы осуществления права индивидов на свободу и личную неприкосновенность. Автореферат на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2002, с.13-14.

²⁰⁸ Liholaja V. Bioētika un krimināltiesības. Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 740.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 12.lpp.; Magazeina M. Aborts starp sievietes un nedzimuša bērna tiesībām. Jurista Vārds, 2012. 24.jūlijs, Nr.30, 10.-11.lpp.

²⁰⁹ Šādu viedokli paudusi arī lielākā daļa autores aptaujāto justīcijas iestāžu darbinieku (skat. Pielikums Nr.6), 40 % kuru uzskata, ka nedzimušas dzīvības krimināltiesiskā aizsardzība būtu nosakāma vismaz ar brīdi, kad auglis kļuvis dzīvotspējīgs, savukārt 18 % to saista ar apaugļošanas brīdi un tik pat daudz – ar 12 grūtniecības nedēļām.

²¹⁰ Jäger C. Examens – Repetitorium. Strafrecht Besonderer Teil. 3. Auflage. Germany: Gulde – Druck, 2009, S.2-3, 18.

arī pēc **dzimšanas**²¹¹, un arī Latvijas Republikas 2002.gada 31.janvārī pieņemtā Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma 1.pantā deklarētajam, ka likuma mērķis ir noteikt tiesiskās attiecības seksuālās un reproduktīvās veselības jomā, lai **aizsargātu nedzimušu dzīvību** un jebkuras personas seksuālo un reproduktīvo veselību²¹², kas gan būtu papildināms, šā panta pēdējo daļu izsakot šādi: „...lai aizsargātu nedzimušu dzīvību no ieņemšanas brīža no jebkādiem prettiesiskiem apdraudējumiem un nodrošinātu embrija un augļa attīstības aizsardzību,” kas faktiski būtu autores atbalstīto tiesību uz dzīvību atzīšana no ieņemšanas brīža.²¹³

1.4.2. Grūtniecības pārtraukšanas ētiskie un tiesiskie aspekti

Mūžīgā diskusija *par vai pret* nedzimušas dzīvības mākslīgu pārtraukšanu ir ilgusi gadsimtiem, noris patlaban un, jādomā, turpināsies arī nākotnē. Konsekventi un strikti pret mākslīgu grūtniecības pārtraukšanu vienmēr ir iestājusies baznīca,²¹⁴ tā ir arī viena no vissenākajām medicīniski ētiskajām problēmām, kuras pirmsākumi iezīmēti sengrieķu ārsta Hipokrāta „Zvērestā” (*Corpus hippocratum*) ietvertajās pamatidejās par cieņu pret cilvēka dzīvību un pausto pozīciju: „...Tāpat nedošu nevienai sievietei līdzekļus augļa nodzīšanai.”²¹⁵

Kā atzīmē M.Mits, starptautiski un reģionāli vienotas izpratnes par tiesību uz dzīvību sākuma brīdi nav²¹⁶, arī jautājumi, kas skar morāles un tiesību sfēru un pieļaujamību saistībā ar abortiem, ir diskutabli kā nacionālajā, tā starptautiskajā līmenī.²¹⁷ Tā, piemēram, morāles filozofijas pārstāvis R.M.Hērs (*R.M.Hare* 1919-2002), aplūkodams aborta problemātiku, raksta: „Ja ir nodibināts princips, ka otra nevainīga cilvēka tīša nogalināšana ir slepkavība, kas ir nosodāma, tad vienkāršākais veids kā noteikt, vai augļa nodzīšana ir morāli nepareiza, ir atbildēt uz jautājumu, vai auglis ir persona²¹⁸, kas nav tik vienkārši, jo no filozofijas viedokļa „problēmas, kas saistītas ar

²¹¹ Bērnu tiesību deklarācija: ANO 1959.gada 20.novembra deklarācija. Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1.sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994, 190.lpp.

²¹² Seksuālās un reproduktīvās veselības likums: Latvijas Republikas 2002.gada 31.janvāra likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 19.februāris, Nr.27.

²¹³ Uz brīdi, kad šis darbs tuvojās nobeigumam, LR Saeimas Demogrāfisko lietu apakškomisijā, atbalstot V.Liholajas un autores ierosinājumu, tika uzsākta likumprojekta par grozījumiem Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma 1.pantā apspriešana, piedāvājot to izteikt šādā redakcijā: „...Katram bērnam no ieņemšanas brīža ir tiesības uz dzīvību un attīstības aizsardzību”. Jāpiezīmē, ka šāds risinājums nav nekāda īpaša novella, jo jau iepriekš Saeimā tika apspriests Dzīvības aizsardzības likuma, Nedzimuša bērna dzīvības aizsardzības likuma projekti, kur tāpat bija iestrādāta norāde gan uz to, ka valsts ir atbildīga par jebkura cilvēka dzīvību un veselību no olšūnas apaugļošanas brīža, gan ka nedzimuša bērna dzīvība ir dzīvība no ieņemšanas brīža līdz piedzimšanas dienai (Latvijas Vēstnesis, 1996. 29.augusts, Nr.45).

²¹⁴ Jau kristīgās morāles un baznīcas rokasgrāmatā no 1. vai 2.gadsimta „Didahe” jeb „Divpadsmit apustuļu mācība” tika paziņots: „Tev nebūs nokaut – tev nebūs miesas augli nodzīt, nedz arī jaundzimušo nogalināt.” Divpadsmit apustuļu mācība. Citēts pēc A.Bites tulkojuma žurnālā „Ceļš”. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, Nr.1 (45), 120.lpp.

²¹⁵ Hipokrāta zvērests. Pieejams: Veselības grāmata – www.mfd.lv/lv/book/hipokratavzverests_lv.htm [aplūkots 2011.gada 12.maijā]. Skat. arī Sile V. Medicīnas ētikas pamatprincipi. Rīga: Zvaigzne, 1999, 104.lpp.

²¹⁶ Mits M. Tiesības uz dzīvību. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Rīga: “Izglītības solī”, 2000, 71.lpp.

²¹⁷ Theory and Practice of the European Convention of Human Rights. Intersentia; Antwerpen – Oxford, 2006, p.387.

²¹⁸ Hare R.M. Abortion and the Golden Rule. Essays on Bioethics. Clarendon Press, 1993, p.147-167.

dzīvību un nāvi, ir visdramatiskākās un neatrisināmākās filozofijā un tā iezīmes manāmas visos filozofijas pamatjumu pētījumos, it īpaši ētikā.”²¹⁹

Patlaban spēkā esošie starptautiskie tiesību akti nenosaka nedzimuša bērna jeb *nasciturus*, t.i., tā, kurš vēl nākotnē dzims, statusu²²⁰, atbildi uz jautājumu par to, vai tiesības uz dzīvību ir attiecināmas arī uz vēl nedzimušiem bērniem, tieši nedod arī Eiropas Cilvēktiesību komisijas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse.²²¹ Tā uz šo jautājums palika neatbildēts lietā *Bruggerman and Scheuten v. German Federal Republic*, kuri sūdzējās, ka abortu ierobežošana ar noteiktiem nosacījumiem aizskar viņu tiesības atbilstoši vairākiem Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (tekstā arī Konvencija) pantiem, komisijai norādot, ka tā neuzskata par obligāti nepieciešamu lemt, vai nedzimis bērns jāuzskata kā „dzīvs” minētās Konvencijas 2.panta nozīmē un vai to var uzskatīt par apdraudējuma objektu, kas saskaņā ar Konvencijas 8.panta 2.punktu varētu attaisnot iejaukšanos citu aizsardzībai.²²²

Lietā *Patton v. United Kingdom*, kurā iesniedzējs pārsūdzēja valsts atļauju viņa sievai pārtraukt 10 nedēļas ilgu grūtniecību medicīnisku indikāciju dēļ, uzskatot, ka tas pārkāpj bērna tiesības uz dzīvību, Eiropas Cilvēktiesību komisija, gan atzīstot, ka aborts šajā gadījumā, ja tas izdarīts grūtniecības sākuma stadijā, var tikt atzīts kā augļa tiesību uz dzīvību netiešs ierobežojums, kas aizsargā sievietes dzīvību un veselību šajā stadijā²²³, vienlaikus nolēma, ka „termina „ikviens” (...*toute personne*) lietošana Konvencijā un konteksts, kādā šis termins tiek lietots 2.pantā, vērsti uz to, lai apstiprinātu viedokli, ka tas neattiecas uz nedzimušu.”²²⁴

Savukārt, lietā *Herc v. Norway*²²⁵, kurā iesniedzējs tāpat apstrīdēja valsts atļauju viņa kopdzīvotājam pārtraukt grūtniecību, pamatojot to ar nedzimuša bērna tiesību uz dzīvību pārkāpšanu, Komisija, neizslēdzot, ka pie noteiktiem konkrētiem apstākļiem auglim var piemist noteikta aizsardzība saskaņā ar Konvencijas 2.pantu, atzina, ka dalībvalstīm tādā „delikātā un vārīgā” jautājumā kā aborti ir jābūt zināmai izvēles brīvībai, un ka valsts lēmums šajā gadījumā atbilst tās tiesiskajam regulējumam.²²⁶ Uz to, ka dzīvības sākuma brīža izpratne ir katras valsts brīvības

²¹⁹ Routledge Encyclopedia of Philosophy. Version 1.0. London and New York: Routledge, 1998, p.4787.

²²⁰ Abby F. Janoff. Rights of the pregnant Child vs. rights of the unborn under the Convention on the rights of the child. Boston university International law journal. Vol. 22:163/2004. Pieejams: <http://www.bu.edu/law/central/jet/organisations/journals/international/volume22ul/documents/163-188.pdf> [aplūkots 2011. gada 8. jūlijā].

²²¹ Liholaja V. 93. Ikviens tiesības uz dzīvību aizsargā likums. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāti. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 175.lpp. Skat arī Rhona K.M. Smith. Textbook on International Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 2005, p.208.

²²² Eiropas Cilvēktiesību komisijas lēmums lietā *Bruggerman and Scheuten v. German Federal Republic*. 6959/75, 12.07.1977.p.100 (116).

²²³ Theory and Practice of the European Convention of Human Rights. Intersentia: Antwerpen – Oxford, 2006, p.387-388.

²²⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums lietā *Patton v. United Kingdom*. 17004/78, 13.05.1980.

²²⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums lietā *Herc v. Norway*. 17004/90, 19.05.1992.

²²⁶ Theory and Practice of the European Convention of Human Rights. Intersentia: Antwerpen – Oxford, 2006, p.389. Arī lietā *Vo v. Frances* Eiropas Cilvēktiesību tiesa, neuzskatot par nepieciešamu lemt, vai nedzimis bērns uzskatāms par tiesību uz dzīvību subjektu Konvencijas 2.panta kontekstā, tomēr arī neizslēdza iespējamību, ka, pastāvot konkrētiem

ietvaros, jo valstis Eiropas reģionā nav vienojušās par cilvēka dzīvības sākuma definīciju, Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādījusi arī lietā *Tysick v. Poland*²²⁷ un lietā *Evans v. United Kingdom*.²²⁸

Tā kā promocijas darba apjoms neļauj plašāk pakavēties pie šā jautājuma regulējuma Eiropas Savienības dalībvalstīs, kā piemērs tiks izmantots Vācijas Federatīvās Republikas (tekstā arī Vācija) tiesiskais regulējums, kuras Pamatlikuma 2.panta otrajā daļā ir ierakstīts: „Katram ir tiesības uz dzīvību...”²²⁹

Komentējot Vācijā valdošo uzskatu jautājumā par nedzimušu dzīvību, H.J.Vildbergs un G.Feldhūne atzīmē, ka valstī tiesības uz dzīvību tiek garantētas ikvienam, kas ir „dzīvs”, „neatkarīgi no cilvēka dzīves veidošanās stadijām vai starp prenatālo un postnatālo stadiju. Vārds „katram” attiecas arī uz vēl nedzimušiem cilvēkiem. Individā eksistences aizsardzība no valsts puses nebūtu pilnīga, ja tā neietvertu arī pakāpi pirms „pilnīgas dzīvības”, t.i., „nedzimušas dzīvības” aizsardzību. Tepat arī norādīts, ka tiesību sistēmai „**jāgarantē adekvāts tiesisks pamats nedzimušas dzīvības attīstībai tās tiesību uz dzīvību kontekstā** (autores izcēlums). Nedzimuša tiesības uz dzīvību nav pakārtotas tam, vai to pieņem viņa māte, bet eksistē pirms tam.”²³⁰ Viedokli, ka nedzimuša tiesības uz dzīvību pamato ne tikai māte, bet arī pašam nedzimušajam pienākas tiesības uz dzīvību, un tās ir elementāras un neatņemamas tiesības, kas izriet no cilvēka cieņas vēsturiskās eksistences izpratnes, paudis arī N. Knoefflers (*N.Knoeffler*).²³¹

Tai pat laikā Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa ir norādījusi, ka likumdevējam nav pienākums aizsargāt nedzimušo dzīvību tādā pašā veidā, kā jau dzimušus cilvēkus, jo valsts pienākums aizsargāt nedzimušo bērnu eksistē arī attiecībā uz viņa māti.²³² Kā pamatojums tam literatūrā atrodamas norādes, ka, lai arī bioloģiskajā attīstībā auglis ir „topošā dzīvība”, tas ir, cilvēciskā dzīvība un tātad aizsardzības cienīga, sociālajā un krimināltiesiskajā vērtējumā tai nevar

apstākļiem, Konvencijas 2.pants varētu tikt attiecināts uz nedzimušu dzīvību. Tāpat tiesa atzina, ka „dalībvalstu starpā var konstatēt kopīgu izpratni par to, ka embrijs/auglis pieder pie cilvēku dzimuma.” Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums lietā *Vo v. Frances*, 53924/00, 13.05.1980.

²²⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums lietā *Tysick v. Poland*, 20.03.2007, para 74.

²²⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums lietā *Evans v. United Kingdom* 6339/05, 10.04.2007. Eiropas Cilvēktiesību komisijas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras analīzi skatīt arī Jacobs F., White R., Ovey C. *The European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2010, p.71, 162-165. Eiropas Cilvēktiesību komisija šajā sakarībā norādījusi, ka tad, kad valstis būs vienojušās, komisija dos arī savu vērtējumu. Olivier de Schetter. *International Human Rights Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p.404-410.

²²⁹ Basic Law for the Federal Republic of Germany. Pieejams: <http://www.iuskomp.org/gla/statutes/GG.htm#2> [aplūkots 2010.gada 18.decembrī].

²³⁰ Vildbergs H.J., Feldhūne G. *Atsauces Satversmei*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 106.lpp. Arī Ungārijas Konstitucionālā tiesa kādā spriedumā par mākslīgu grūtniecības pārtraukšanu izskaidrojusi, ka valsts institucionālais pienākums ir aizsargāt cilvēka dzīvību, saprotot ar to arī pirmsdzemdību posmu. Līdz ar to, mākslīga grūtniecības pārtraukšana, pamatojoties uz pienākumu aizsargāt dzīvību, nevar būt atļauta bez ierobežojumiem un bez pamata. Ungārijas Konstitucionālās tiesas 1995.gada 30.jūnija spriedums lietā Nr.43/1995. Citēts pēc: Vildbergs H.J., Feldhūne G. *Atsauces Satversmei*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 104.-105.lpp.

²³¹ Artikel: Nikolaus Knoepffler. Was definiert den Anfang des Menschen? Schweidler W., Neumann H.A., Bruschi E. *Menschenleben – Menschenwürde: interdisziplinäres Symposium zur Bioethik*. Münster: Lit – Verlag, 2003, S.259.

²³² Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa. *BverfGE*, 39 I (1975) *Schwangerschaftsabbruch I – Abortu lieta I*. Citēts pēc Vildbergs H.J., Feldhūne G. *Atsauces Satversmei*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 106.lpp.

būt vienāda vērtība ar dzīvību, kas jau piedzimusi, it īpaši, ja veidojas kolīzija starp abiem šiem labumiem.²³³ Tāpat atrodamā norāde, ka nedzimušā tiesības uz dzīvību nav absolūtas kā „pilnvērtīgai” personai²³⁴, un valsts pienākuma apmērs aizsargāt nedzimušo dzīvību nosakāms, izvērtējot tās svarīgumu un vajadzību pēc aizsardzības, salīdzinot ar konkurējošām vērtībām, piemēram, sievietes tiesībām uz dzīvību un integritāti.²³⁵

Uz to, ka gadījumos, kad „potenciālas personas tiesības nonāk pretrunā ar aktuālas (jau esošas) personas (sievietes) tiesībām, priekšroka būtu jādod jau esošai personai”, norādījusi arī M.A.Varena (*M.A.Waren*)²³⁶, ko gan, autoresprāt, būtu nepieciešams konkretizēt, ka tās varētu būt tikai rūpes par mātes dzīvību un veselību, kuru priekšā, kā rakstīja P.Mincs, „jāpiekāpjas (nepieciešamības stāvoklis) mazāk svarīgam labumam – mātes miesās esošā augļa dzīvībai.”²³⁷ Tādu viedokli pauž arī „mērenās” pozīcijas pārstāvji abortu problēmās, atzīstot, ka vēlākajās grūtniecības stadijās mātes intereses var „pārsniegt” augļa tiesības piedzimt tikai tad, ja ir tiešas reālas briesmas viņas dzīvībai vai veselībai, vai citas likumā noteiktās indikācijas grūtniecības pārtraukšanai.²³⁸

Tieši tādu lēmumu, ar kuru noteikts grūtniecības ilgums, kas ierobežo sievietes tiesības patstāvīgi lemt maternitātes jautājumu, pieņēmusi ASV Augstākā tiesa lietā *Roe v. Wade*, nosakot, ka pirmajā grūtniecības trimestrī sievietei ir neapšaubāmas tiesības un likums nevar tās ierobežot; otrajā grūtniecības trimestrī likums var iejaukties, ja nepieciešams aizsargāt sievietes dzīvību, bet pēdējā grūtniecības stadijā par izšķirošu faktoru kļūst augļa dzīvības aizsardzība, izņemot gadījumus, kad grūtniecības pārtraukšana ir nepieciešama mātes dzīvības un veselības saglabāšanai.²³⁹ Un lai arī šis tiesas nolēmums izraisīja valstī iespaidīgus konfliktus starp abortu noliedzējiem un atbalstītājiem²⁴⁰, domājams, tas nav pretrunā ar 1967.gada Abortu Aktu (*Abortion Act 1967*)²⁴¹ un vērtējams kā to precizējošs.

²³³ Maurach R., Schroeder F.C., Maivald M. Strafrecht Besondere Teil. Straftaten gegen Persönlichkeits – und Vermögenwerte. Hamburg: Druckerei C.H.Beck, 2009, S.13.

²³⁴ Levits E. Par grūtniecības mākslīgu pārtraukšanu: starp nasciturus pamattiesībām uz dzīvību un sievietes pamattiesībām uz pašnoteikšanos. Jurista Vārds, 2012. 23.oktobris, Nr.43, 13.-14.lpp.

²³⁵ Vildbergs H.J., Feldhūne G. Atsauces Satversmei. Rīga: Latvijas Universitāte, 2002, 107.lpp.

²³⁶ Waren M.A. On the Moral and Legal Status of Abortion. The problem of abortion. Freiberg, 1975. Citēts pēc Munson R. Intervention and Reflection Basic. Issues in Medical Ethics. Wadsworth Publishing Company, 1996, p.86-88.

²³⁷ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V. Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 225.lpp.

²³⁸ Введение в биоэтику. Коллектив авторов под общей редакцией Б.Г.Юдина. Москва: Прогресс – Традиция, 1998, с.209.

²³⁹ ASV Augstākās tiesas spriedums lietā *Roe v. Wade*. Grām.: Франковски С., Гольдман Р., Лентовска Э. Верховный суд США о гражданских правах и свободах. Варшава: БЕГА, 1997, с.38.

²⁴⁰ Abortion. The Encyclopedia Americana. USA: Grolier Incorporated, 1993, p.43-45.

²⁴¹ Abortion Act 1967. Criminal Law 2002-2003. Fifth Edition. Edited by I.H.Dennis. London: Sweet&Maxwell, 2002, p.38-39.

Tādējādi, kā secina D.Rittosa (*D.Rittosa*), pēc tiesas ieskata tieši augļa dzīvotspēja ir tas kritērijs, kad valsts var aizliegt grūtniecības pārtraukšanu²⁴², kas, kā tas jau minēts iepriekš, tiek ņemts vērā arī Anglijas tiesībās, nosakot atbildību par bērnu, kas ir spējīgs piedzimt, iznīcināšanu, pirms tas ir uzsācis patstāvīgu, no mātes neatkarīgu eksistenci.²⁴³ Arī G.Brāzma, vērtējot šo tiesas nolēmumu, atzīmēja, ka ASV „tieši augļa spēja noteiktā attīstības stadijā izdzīvot arī ārpus sievietes organisma tika pieņemta par pamatojumu nošķīrumam starp augli kā tikai sievietes ķermeņa daļu, pār kuru sievietei ir kontroles tiesības, un augli kā patstāvīgu indivīdu, kura nonāvēšana vairs nav pieļaujama.”²⁴⁴ Latvijā par nedzimušas dzīvības krimināltiesisko aizsardzību, atzīstot par pamatu tieši augļa dzīvotspēju, aktīvi iestājas V.Liholaja²⁴⁵, priekšlikumu kriminalizēt nedzimušas dzīvības apdraudējumu ir izteicis A.Judins²⁴⁶, to ir atbalstījusi arī autore.²⁴⁷ No Krievijas Federācijas juristiem var minēt O. Kapinus²⁴⁸, A.Popovu²⁴⁹, R.Šarapovu²⁵⁰ u.c.

Paužot uzskatu, ka grūtniecības pārtraukšana ir bērna dzīvības vardarbīga iznīcināšana laika posmā no tā ieņemšanas brīža līdz bērna piedzimšanai, kas, autoresprāt, ir morāli nosodāma rīcība, tai pat laikā nepieciešams akcentēt, ka nedzimušas dzīvības apdraudējums mātes miesās jānošķir no jau dzimstoša vai piedzimuša cilvēka dzīvības apdraudējuma, tāpēc no juridiskā viedokļa nebūtu pareizi to apzīmēt par slepkavību, kā to piedāvā A.Popovs²⁵¹ un R.Šarapovs²⁵², vai kā to vērtē A.Neiders, rakstot: „...embrijs ir cilvēks, jo embrijs ir būtne ar cilvēka ģenētisko kodu. Slepkavība ir nevainīgas cilvēciskas būtnes nogalināšana. Tādā veidā mēs nonākam pie secinājuma, ka aborts ir

²⁴² Rittosa D. The Right to Abortion: Comparative Approach Concerning Croatia, Federal Republic of Germany and USA. Dissertation com Boka Roton. Florida USA, 2000, p.15.

²⁴³ Infant Life (Preservation) Act 1929. Criminal Law 2002-2003. Fifth Edition. Edited by I.H.Dennis. London: Sweet&Maxwell, 2002, p.11-12.

²⁴⁴ Brāzma G. Bioētika: Cilvēka dzīvības radīšana un pārtraukšana. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības akadēmija, 2010, 8.lpp.

²⁴⁵ Liholaja V. Atbildība par nedzimušu un jaundzimušu bērna dzīvības apdraudējumu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 105.lpp.; Aborts, slepkavība vai...? Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 607.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004, 23-35.lpp.; Bioētika un krimināltiesības. Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 740.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 11.-15.lpp.

²⁴⁶ Judins A. Par aborta krimināltiesisko aspektu. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 4.decembris, Nr.231, 1., 4.lpp. 11.decembris, Nr.232, 7.-8.lpp.

²⁴⁷ Janule P. Cilvēka dzīvības sākuma krimināltiesiskā aizsardzība. Jurista Vārds, 2006. 14.novembris, Nr.45, 10.-12.lpp.

²⁴⁸ Капинус О.С. Убийство: мотивы и цели. Москва: „ИМПЭ-ПАБЛИШ”, 2004, с.160.

²⁴⁹ Попов А.Н. Убийство матерью новорожденного ребенка (ст.106 УК РФ). Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2001. с.25; О начале уголовно-правовой охраны жизни в новом тысячелетии. В кн.: Уголовное право в XXI веке. Материалы международной научной конференции. Москва: ЛексЭст, 2002, с.20-23; Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.346-348.

²⁵⁰ Шарапов Р.Д. Преступное насилие. Москва: Издательство: „Юрлитинформ”, 2009, с.420-429.

²⁵¹ Попов А.Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с.69.

²⁵² Шарапов Р.Д. Начало уголовно-правовой охраны жизни человека: опыт юридического анализа. Уголовное право, 2005, №1, с.76.

slepkavība.”²⁵³ Tāpēc autore pievienojas S.Tasakova (*C.B.Тасаков*) viedoklim, ka likumā nepieciešams reglamentēt embrija un augļa tiesisko statusu un strikti norobežot tā dzīvības apdraudējumu mākslīgas grūtniecības pārtraukšanas rezultātā no slepkavības²⁵⁴, atzīstot nedzimušu dzīvību par krimināltiesiskās aizsardzības objektu, un attiecīgi pilnveidojot Krimināllikuma normas.

Spēkā esošajā Krimināllikuma redakcijā atbildība par aborta neatļautu izdarīšanu paredzēta 135.pantā, diferencējot to atkarībā no noziedzīga nodarījuma subjekta statusa – persona, kurai ir tiesības pārtraukt grūtniecību, un persona, kurai tādu tiesību nav. Minētā norma ievietota Sevišķās daļas XIII nodaļā „Noziedzīgi nodarījumi pret personas veselību”, kur ietverta noziedzīgo nodarījumu grupas un tiešais apdraudējuma objekts ir cilvēka veselība - organisma dabiskais stāvoklis, cilvēka ķermeņa orgānu un audu normāla funkcionēšana. No tā izriet pirmais secinājums-likumdevējs ar šo krimināltiesību normu aizsargā sievietes – grūtnieces veselību un dzīvību, savukārt augļa tiesības piedzimt šeit netiek ņemtas vērā.²⁵⁵

Analizējot tiesisko regulējumu²⁵⁶ un medicīnā dotos skaidrojumus par abortu²⁵⁷, var izdarīt nākamo secinājumu – likumdevējs ar Krimināllikuma 135.pantā ietvertu regulējumu, apzīmējot to kā **aborta** neatļautu izdarīšanu, neaptver kriminālsodāmu rīcību visā grūtniecības laikā, jo grūtniecības pārtraukšanu iedala agrīnā abortā – līdz 12. grūtniecības nedēļai, ko dēvē par legālo abortu un ko var izdarīt pēc sievietes vēlēšanās, kā arī tad, ja grūtniecība iestājusies izvarošanas rezultātā, un vēlīnā abortā – no 12. līdz 24.grūtniecības nedēļai – medicīniskais aborts, ko var izdarīt mātes anatomisku vai funkcionālu pārmaiņu, diagnosticētu vai prognozējamu augļa iedzimtu vai ģenētisku pārmaiņu dēļ.²⁵⁸ **Grūtniecības pārtraukšana vēlākā tās periodā tiek apzīmēta kā dzemdības**, par ko Krimināllikuma 135.pantā nekas nav minēts. Ņemot vērā, ka saskaņā ar Krimināllikuma 119.pantu un 117.panta 2.punktu noteikta atbildība par dzimstoša bērna tīšu nonāvēšanu, bet 135.pantā ietvertais regulējums aprobežojas ar laiku, kad iedarbība uz augli vērtējama kā aborts, jebkāda prettiesiska iedarbība uz augli (medikamentoza, mehāniska utt.), kas atrodas mātes dzemdē, nolūkā to nonāvēt, starplaikā starp šiem likumā iezīmētajiem posmiem nav kriminālsodāma, jo Krimināllikuma 135.pants to vairāk neparedz, bet 119.pants to vēl neparedz.

²⁵³ Neiders J. Morāles konflikti un ētikas teorija. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. Sast. prof. Vija Sīle. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2006, 93.lpp.

²⁵⁴ Тасаков С.В. Нравственные основы норм уголовного права о преступлениях против личности. Санкт-Петербург: Издательство Р.Асланова „Юридический центр Пресс”, 2008, с.62.

²⁵⁵ Judins A. Par aborta krimināltiesisko aspektu. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 4.decembris, Nr.231, 1., 4.lpp.; Liholaja V. Aborts, slepkavība vai ...? Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 667.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004, 26.lpp.

²⁵⁶ Seksuālās un reproduktīvās veselības likums: Latvijas Republikas 2002.gada 31.janvāra likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 19.februāris, Nr.27.

²⁵⁷ Ginekoloģijas rokasgrāmata. Rīga: Nacionālais medicīnas apgāds, 2000, 372.lpp.

²⁵⁸ Te jāprecizē, ka 24 grūtniecības nedēļas medicīniskajam abortam noteiktas ar Seksuālās un reproduktīvās veselības likumu tā 2007.gada 29.marta redakcijā, jo līdz grozījumu izdarīšanai bija noteiktas 22 grūtniecības nedēļas. Grozījumi Seksuālās un reproduktīvās veselības likumā: Latvijas Republikas 2007.gada 29.marta likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 17.aprīlis, Nr.62.

Treškārt secināms, ka mūsu valsts likumdevējs atbildību par grūtniecības pārtraukšanu nediferencē atkarībā no pārtrauktās grūtniecības ilguma, proti, netiek ņemta vērā augļa dzīvotspēja grūtniecības pārtraukšanas brīdī, kuras robeža saskaņā ar Vispasaules veselības aizsardzības organizācijas rekomendācijām patlaban ir noteikta, sākot ar grūtniecības 22.nedēļu un augļa ķermeņa masu 500 grami²⁵⁹, bet speciālajā literatūrā atrodama norāde arī uz grūtniecības 20 nedēļām.²⁶⁰

Un, visbeidzot, mediķi izdala vēl vienu, tā saukto provocēto abortu, kas ir „medikamentoza vai cita veida grūtniecības pārtraukšanas stimulēšana, ko veic pati sieviete.”²⁶¹ Tas pēc būtības arī ir nelegāls aborts un kriminālsodāms nodarījums, ko Krimināllikuma 135.pants neparedz. Un te jāpievienojas V.Liholajas paustajam, ka ir pamats diskusijai par grūtnieces atbildību, ja viņa grūtniecību pārtraukusi patstāvīgi, jo likumdevējs, dodot sievietei tiesības pašai izlemt ieņemtā bērna likteni, reglamentē legālā aborta izdarīšanas laiku un kārtību, taču nedod tiesības sievietei pašai pārtraukt grūtniecību un šāda rīcība atzīstama par prettiesisku.²⁶²

Apzinot citu valstu pieredzi atbildības par grūtniecības pārtraukšanu un augļa apdraudējumu regulēšanā, jāmin vairāki piemēri, kas lieti noderētu, pilnveidojot Krimināllikumu saistībā ar nedzimušas dzīvības aizsardzību.

Tā Igaunijas likumdevējs nosaka atbildību nevis par aborta izdarīšanu, kā tas ir Krimināllikumā, ievietojot to nodaļā, kas aizsargā grūtnieces veselību, bet gan Sodu kodeksā²⁶³ ir izveidots atsevišķs nodaļjums, „Nelikumīga mākslīga grūtniecības pārtraukšana”, kura 126.pantā ietvertās nelikumīgas mākslīgas grūtniecības pārtraukšanas pēc grūtnieces gribas, ko izdarījusi persona, kurai ir tiesības grūtniecību pārtraukt, kvalificētu sastāvu veido gadījums, ja grūtniecības laiks ir bijis ilgāks par divdesmit vienu nedēļu. Savukārt šā kodeksa 127.pantā noteikta atbildība personai, kurai ir tiesības veikt mākslīgu grūtniecības pārtraukšanu, par tādas operācijas izdarīšanu pēc grūtnieces gribas vēlāk par likumā noteikto grūtniecības laiku. Sodu kodeksa 128.pantā tāpat paredzēta grūtnieces atbildība par piekrišanu pārtraukt savu grūtniecību, ja tā dota personai, kurai pēc likuma nav tiesību izdarīt grūtniecības pārtraukšanu, kā arī par piekrišanu grūtniecības pārtraukšanai vēlāk, nekā to atļauj likums. Sodu kodeksa nodaļjuma „Nelikumīga apiešanās ar embriju vai augli” 129.pantā kriminalizēta kaitējuma nodarīšana embrijam vai auglim, kas atrodas

²⁵⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 216.lpp.

²⁶⁰ Dzemdības. Konspekts no Williams obstetrics, 23rd Edition. The McGraw-Hill companies, Inc. 2010, p.2-12. Vispārējs dzemdniecības apskats. Pieejams: kastanis.org/uploads/0000/0182/Nr.1_Visparejs_dzemdniecibas_apskats-TI.pdf [aplūkots 2011.gada 5.decembrī].

²⁶¹ Teteris O. Tiesu medicīnas esence. Rīga: Rasa ABC, 2004, 194.lpp.

²⁶² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 217.lpp.

²⁶³ Criminal Code of the Republic of Estonia. English version. Pieejams:

http://Irgislationline.org/documents/section/criminal_codes [aplūkots 2010.gada 13.novembrī].

dzemdē, ievainojot to, ievadot kādu vielu vai veicot citādas pret embriju vai augli vērstas darbības, ja tā rezultātā embrijs vai auglis piedzimis priekšlaicīgi vai miris.

Arī Spānijas kriminālkodeksa 145.pants, līdzīgi kā Igaunijas Sodukodekss, paredz, ka pie kriminālatbildības par aborta izdarīšanu likumā neparedzētajos gadījumos, izņemot rupjas neuzmanības situācijas, kā arī par piekrišanas došanu citai personai izdarīt abortu, saucama arī pati grūtniece. Saskaņā ar šā kriminālkodeksa 157. un 158.pantu pie atbildības saucama persona, kura jebkādā veidā tīši vai aiz rupjas neuzmanības nodara bojājumus vai traumu cilvēka embrijam vai nopietnu kaitējumu tā normālai attīstībai, vai arī izraisa tam nopietnu fizisku vai psihisku trūkumu. Ja nodarījumu aiz rupjas neuzmanības izdarījusi pati grūtniece, viņa šajā gadījumā sodīta netiek.²⁶⁴

Grūtnieces atbildība par to, ka viņa pati pārtrauc savu grūtniecību, noteikta arī Austrijas kriminālkodeksa 96.paragrāfā²⁶⁵, Japānas kriminālkodeksa 212.pantā²⁶⁶, Šveices kriminālkodeksa 118.pantā²⁶⁷; Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodeksa 218.paragrāfā.²⁶⁸ Bez tam, saskaņā ar Austrijas kriminālkodeksā noteikto, grūtniece sodāma arī par to, ka viņa grūtniecības pārtraukšanā iesaista citu personu, bet Šveices kriminālkodekss nosaka atbildību arī par grūtnieces pieļaušanu, lai trešā persona pārtrauktu viņas grūtniecību.²⁶⁹ Te vēl jāpiezīmē, ka Vācijas likumdevējs normas, kurās noteikta atbildība par grūtniecības pārtraukšanu, ir ievietojis sadaļā „Sodāmi nodarījumi pret dzīvību”, kas akceptēts arī krimināltiesību doktrīnā.²⁷⁰ Tāds pats risinājums rodams arī Argentīnas kriminālkodeksā.²⁷¹ Minams arī Polijas Republikas kriminālkodekss, kura 152. un 153.pantā ietverta noziedzīgo nodarījumu kvalificēto sastāvu veido grūtniecības pārtraukšana laikā, kad auglis jau bijis dzīvotspējīgs ārpus grūtnieces organisma.²⁷²

Pirms noformulēt savus secinājumus par to, kādā veidā būtu nodrošināma nedzimušas dzīvības krimināltiesiskā aizsardzība, nepieciešams ielūkoties divās kodifikācijās, kas bija spēkā

²⁶⁴ Spānijas kriminālkodekss. Grām.: Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Spānijas kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 104-105, 106.lpp.

²⁶⁵ Austrijas kriminālkodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 271.lpp.

²⁶⁶ Уголовный кодекс Японии. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

²⁶⁷ Šveices kriminālkodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 370.lpp.

²⁶⁸ Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodekss. Turpat, 520.lpp.

²⁶⁹ Kā izpētījis V.Dodonovs, grūtnieces atbildība par to, ka viņa pati pārtraukusi savu grūtniecību vai devusi piekrišanu nelikumīgai grūtniecības pārtraukšanai, ir noteikta 41 valsts krimināllikumos. Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010, с.73.

²⁷⁰ Серебренникова А.В. Уголовное право ФРГ. В кн.: Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная часть. Под редакцией И.Д.Козочкина. 3-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Волтерс Клувер, 2010, с.154. Būtiski piezīmēt, ka tāpat paredzēta atbildība pat par aģitāciju par grūtniecības pārtraukšanu sava mantiskā labuma dēļ vai rupjā nosodāmā formā (219.a paragrāfs) un par grūtniecības pārtraukšanai paredzētu priekšmetu realizēšanu (219. a un 219. b paragrāfs). Strafgesetzbuch (StGB) – Gesetze im Internet. Pieejams: www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf [aplūkots 2012.gada 4.aprīlī].

²⁷¹ Уголовный кодекс Аргентины. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.

²⁷² Уголовный кодекс Республики Польша. Минск: Тесей, 1998.

Latvijas teritorijā XX gadsimtā, proti, 1903.gada Sodu likumos²⁷³ un 1933.gada Sodu likumā²⁷⁴, kuros atbildība par augļa nomirdināšanu bija ievietota nodaļā „Nonāvēšana”, tādējādi atzīstot, ka tas ir viens no cilvēciskas būtnes nonāvēšanas veidiem²⁷⁵, paredzot normu nevis grūtnieces, bet gan augļa dzīvības aizsardzībai.²⁷⁶

Ņemot vērā, ka nedzimušas cilvēciskas būtnes nonāvēšana krimināltiesiskā aspektā nodalāma no jēdziena „slepkavība”, par ko minēts jau iepriekš, un, ievērojot vēsturisko pēctecību, autore par vērā ņemamu uzskata V.Liholajas ierosinājumu krimināltiesībās atgriezties pie terminiem „augļa nodzīšana”, kas būtu lietojams attiecībā uz embrija un dzīvotnespējīga augļa iznīcināšanu Krimināllikuma 135.panta ietvaros, un „dzīvotnespējīga augļa nomirdināšana”²⁷⁷ (*foecitidis*)²⁷⁸, nosakot par to diferencētu atbildību ikvienai personai, grūtnieci ieskaitot. Šāda norma būtu ievietojama jaunizveidotā Krimināllikuma Sevišķās daļas nodaļā „Noziedzīgi nodarījumi pret nedzimušu (intrauterīno) dzīvību” un ietvertu sevī arī pantu par kaitējuma nodarīšanu embrijam vai auglim, kā tas noteikts, piemēram, Igaunijas Sodu kodeksā, Spānijas kriminālkodeksā un vēl vairāku citu valstu krimināllikumos²⁷⁹, tādējādi par tiešo apdraudējuma objektu šeit minētajos gadījumos atzīstot nedzimušas dzīvības un cilvēka augļa integritātes aizsardzības interesi. Nedzimušas dzīvības aizsardzības interese kā grūtniecības pārtraukšanas objekts norādīta arī Japānas krimināltiesību doktrīnā, atzīstot, ka primārais aizsargājamais tiesiskais labums šādā gadījumā ir cilvēka augļa, kas atrodas mātes dzemdē, fizioloģiskā drošība, viņa dzīvība un veselība.²⁸⁰ Konkrētas krimināltiesību normu redakcijas tiks piedāvātas promocijas darba kopsavilkumā.

Jautājums par nedzimušas dzīvības aizsardzību ne mazāk aktuāls ir arī saistībā ar bioloģijas un medicīnas sasniegumu praktisko izmantošanu, par ko darba nākamajā sadaļā.

1.5. Biotehnoloģijas un nedzimušas dzīvības aizsardzības tiesiskais regulējums

Medicīnas, dzīvības zinātņu un biotehnoloģijas attīstības rezultātā jēdziens „dzīvības radīšana un izbeigšanās”, kā to atzīmē G.Brāzma, ir guvis daudz plašāku saturu, ar to saprotot ne tikai bērna ieņemšanu dabiskā ceļā, saplūstot viņa vecāku dzimumšūnām, līdz pat cilvēka dabīgajai nāvei. Ir

²⁷³ 1903.gada 23.marta Sodu likums. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodu likumu piemērošanu Latvijā. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1925.

²⁷⁴ Sodu likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1936.

²⁷⁵ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 227.lpp.

²⁷⁶ Таганцев Н.С. Уголовное уложение 22 марта 1903 года. Санкт-Петербург: Государственное издательство, 1904, с.465.

²⁷⁷ Nomirdināt – 1.Panākt, ka kļūst nejutīgs, atmirst; 2. Panākt, būt par cēloni, ka (kas) nomirst. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 1998, 530.lpp.

²⁷⁸ Liholaja V. Aborts, slepkavība vai...? Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 667.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004, 30.-31.lpp.

²⁷⁹ Skat. Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010, с.72.

²⁸⁰ Еремин В.Н. (в соавторстве С.Н.Е. Крыловой). Уголовное право Японии. В кн.: Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная часть. Москва: Волтерс Клувер, 2010, с.988-989.

apzināta un apgūta iespēja cilvēka dzīvības radīšanai ārpus cilvēka organisma, kas var būt saistīta ne tikai ar mākslīgu apaugļošanu, lai tādējādi ar medicīniskās iejaukšanās palīdzību ļautu personai realizēt tiesības uz sevis turpināšanu pēcnācējos, bet arī ar tai sekojošu embriju atlasīšanu pēc morfoloģiskām vai ģenētiskām pazīmēm un tā saukto selektīvo abortu, klonēšanu, mēģinājumiem izraisīt vēlamas ģenētiskas pārmaiņas dzimumšūnās vai embrija stadijā, eigēnikas idejām.²⁸¹

Tādējādi augstais medicīnas un biotehnoloģijas²⁸² sasniegumu līmenis ne tikai dod iespēju risināt virkni sociāli būtisku jautājumu, bet vienlaikus izraisa sabiedrībā satraukumu par tām iespējamajām ētiski tiesiskajām problēmām, kas var rasties sakarā ar šo sasniegumu realizēšanu praksē. Jautājumi, kas skar cilvēka dzīvības sākumu un beigas, pēdējos gadu desmitos arvien vairāk nodarbina arī dažādu zinātņu nozaru pārstāvju prātus, aktualizējot biomedicīnas progresu ētiku – „morāles un tikumības vērtību un normu kopumu biomedicīnā, kas attiecināms uz cilvēktiesību un cilvēka cieņas aizsardzību ģenētiskajos, dzimuma atlasēs, transplantācijas un citos zinātniskajos pētījumos.”²⁸³

Ar medicīnas, dzīvības zinātņu un biotehnoloģijas attīstību saistītās ētikas problēmas apzina un risina bioētika, ko Starptautiskā bioētikas asociācija (*The International Association of Bioethics*) definē kā „ētisko, sociālo, tiesisko, filozofisko un citu saistīto aspektu pētniecību veselības aprūpē un bioloģijas zinātnēs”.²⁸⁴ Pēc britu bioētikas speciālista B.Mephama (*B.Mephama*) ieskata bioētika ir „akadēmisko pētījumu nozare, kas nodarbojas ar ētiskajām, juridiskajām, sociālajām un kultūras problēmām, kuras rada bioloģija un tās tehnoloģiskais pielietojums.”²⁸⁵

Zinātnieku medicīnas, bioētikas un tiesību jomā, piemēram, V.Sīles²⁸⁶, N.Eļšteina (*Н.В.Эльштейн*)²⁸⁷, N.Krilovas (*Н.Е.Крылова*)²⁸⁸, V.Pokrovskas (*В.И.Покровский*)²⁸⁹ piedāvātās bioētikas definīcijas atšķiras gan pēc to norādīto problēmu klāsta, gan pēc to strukturēšanas starp bioētikas nozarēm²⁹⁰, taču promocijas darba kontekstā vispiemērotākā šķiet amerikāņu filozofa un bioētikas speciālista R.G.Freja (*R.G.Frey*) piedāvātā bioētikas definīcija tās šaurākajā nozīmē,

²⁸¹ Brāzma G. Cilvēka dzīvības radīšanas un pārtraukšanas bioētiekie aspekti. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga, 2005, 1.lpp.

²⁸² Terminu un to skaidrojumu saraksts ietverts Pielikumā Nr.5.

²⁸³ Centrālās medicīnas ētikas komisijas nolikums (2.punkts): Latvijas Republikas Ministru kabineta 1998.gada 13.janvāra noteikumi Nr.9. Latvijas Vēstnesis, 1998. 15.janvāris, Nr.10. Uz nepieciešamību, veicinot progresu bioloģijā un medicīnā, nodrošināt cilvēka pamattiesību un cieņas ievērošanu, norādīts arī UNESCO 2005.gada 19.oktobra Vispārējā bioētikas un cilvēktiesību deklarācijā.

Pieejams: http://www.unesco.lv/custom/Bioethics_Human_Rights_Declaration_lv.pdf [aplūkots 2012.gada 3.februārī].

²⁸⁴ Bioētika. Pieejams: <http://www.biodrosiba.lv/vardnica> [aplūkots 2010.gada 5.aprīlī].

²⁸⁵ Mephama B. Bioethics: An Introduction for the Bioscience. Oxford: Oxford University Press, 2005, p.5.

²⁸⁶ Sīle V. Medicīnas ētikas pamatprincipi. Rīga: Zinātne, 1999, 11.lpp.

²⁸⁷ Эльштейн Н.В. Медицинская этика и современность. Клиническая медицина, 2000, №11, с.15.

²⁸⁸ Крылова Н.Е. Уголовное право и биоэтика: проблемы, дискуссии, поиски решений. Москва: Инфра-М, 2006, с.20.

²⁸⁹ Биомедицинская этика. Под редакцией В.И.Покровского. Москва: Медицина, 1997, с.4.

²⁹⁰ Plašāk par to skat. Liholaja V. Bioētika un krimināltiesības. Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 740.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 8.-9.lpp.

proti, „tās morāles problēmas, kas ir saistītas ar jaunākajiem sasniegumiem biotehnoloģijā, īpaši izdalot četrus veidus tehnoloģijas: 1) pašā dzīves sākumā un pašās dzīves beigās pielietojamās dzīvības uzturēšanas tehnoloģijas; 2) dzīves kvalitāti uzlabojošās tehnoloģijas; 3) reproduktīvās tehnoloģijas; 4) ģenētiskās inženierijas un gēnu terapijas tehnoloģijas, kā arī klonēšanas tehnoloģijas implikācijas.”²⁹¹

Taču, pirms sākt aplūkot šo tehnoloģiju izmantošanas jau identificētās un iespējamās ētiskās problēmas, un esošos un potenciālos riskus²⁹², proti, dažāda rakstura zaudējumus nesošus nejaušus notikumus vai parādības²⁹³ sasaistot to šajā darba sadaļā ar nedzimušas dzīvības neaizskaramību un aizsardzību, nepieciešams norādīt uz bioētikas un tiesību, īpaši krimināltiesību saistību, jo bioloģijas un medicīnas sasniegumi var tikt izmantoti ne tikai atsevišķu indivīdu un visas sabiedrības labā, bet arī prettiesiskiem mērķiem, piemēram, bioloģisko ieroču ražošanai, kas vērsti uz noteiktu genotipu, nelegālai cilvēku klonēšanai un himēru radīšanai, abortu industrijai, lai izmantotu embrijus eksperimentiem ar cilmes šūnām utt.²⁹⁴ Tas nosaka tiesiskā regulējuma nepieciešamību, kriminalizējot šāda veida nodarījumus, jo, kā pamatoti norādījis M.Šargorodskis (*М.Д.Шаргородский*), sakarā ar jaunām iespējām un pētījumiem medicīnas un bioloģijas jomā rodas liels ar krimināltiesībām saistīto aktuālo problēmu skaits²⁹⁵, un „juristu uzdevums nav iejaukties konkrētu problēmu, kuras pēta dabas zinātnes, regulējumā, bet gan ar normatīvo regulējumu brīdināt par riskantu eksperimentu iespējamību tādos pētījumos, kuru rezultātus paši zinātnieki nezina un kuru sekas var būt iznīcinošas lielam skaitam cilvēku un pat cilvēcei.”²⁹⁶

Lai rosinātu krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanu šajā jomā, vai, pareizāk sakot – tāda regulējuma izveidošanu Latvijā, jo patlaban Krimināllikumā nav nevienas normas, kas noteiktu atbildību par prettiesiskām darbībām biotehnoloģijas metožu izmantošanas procesā, vispirms īsumā jāpakavējas pie **reproduktīvām tehnoloģijām**, kā vienu no tām minot mākslīgo apaugļošanu, un atsevišķām ar to saistītām ētiskām problēmām.

Nemaz nemēģinot apstrīdēt šādas metodes *in vitro* nozīmi neauglības problēmas risināšanā, tomēr nevar neatzīmēt, ka šī reproduktīvā tehnoloģija izraisa vairākus ētiskas dabas jautājumus, kas tieši saistāmi ar embrija statusa noteikšanu. Viens no šādiem jautājumiem ir saistīts ar to, ka

²⁹¹ Frey R.G. Bioethics. Routledge Encyclopedia of Philosophy. 1st ed. London: Routledge, 1998. Citēts pēc: Sīlis V. Četrus principu loma mūsdienu medicīnas ētikā. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2006, 7.lpp.

²⁹² Kalēja J. Ziņojums par Eiropas Savienības un tās valstu biotehnoloģiju pārvaldības praksēm cilmes šūnu biotehnoloģijas jomā. Rīga, 2010. Pieejams: www.biodrosiba.lu.lv/fileadmin/USU_upload/lu_portal/projekts/biodrosiba/Kaleja_cilmes_sunas.pdf [aplūkots 2011.gada 10.maijā].

²⁹³ Risks (*risk*). Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?id=148&stp=13> [aplūkots 2010.gada 15.novembrī].

²⁹⁴ Skat. Овчинский В.С. Криминология и биотехнологии. Москва: Издательство Норма, 2005, с.53-63.

²⁹⁵ Шаргородский М.Д. Прогресс медицины и уголовное право. Избранные труды. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, с.559.

²⁹⁶ Шаргородский М.Д. Научный прогресс и уголовное право. Правоведение, 1969, №12. Цитировано по Крылова Н.Е. Уголовное право и биоэтика: проблемы, дискуссии, поиск решений. Москва: Инфра-М, 2006, с.4.

ārpusķermeņa apaugļošanas mēģinājumos tiek radīts liels skaits pāri palikušo embriju²⁹⁷, jo no mākslīgi apaugļotām olšūnām sievietes ķermenī tiek ievietoti trīs – četri kvalitatīvākie embriji, kas tiek atlasīti embriotransfēram, pie tam to skaitu nosaka katra valsts vai pat vispār nenosaka.

No medicīniskās apaugļošanas tehnoloģijas un to lietošanai nepieciešamā tehnoloģiskā nodrošinājuma apraksta izriet, ka atlikušos kvalitatīvos embrijus sasaldē²⁹⁸, bet kas notiek ar tiem embrijiem, kuri atzīti par „nekvalitatīviem”? Literatūrā tiek paustas bažas, ka apaugļošanai neizmantotie embriji var tikt izmantoti medicīniskiem pētījumiem un eksperimentiem, ģenētiskām manipulācijām, kosmētisko līdzekļu ražošanai vai arī vienkārši tikt iznīcināti.²⁹⁹ Šeit jāpiezīmē, ka Eiropas Padomes 1997.gada 4.aprīļa Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā: Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu³⁰⁰ (turpmāk Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu), kura nosaka aizliegumu cilvēka embriju radīšanai pētniecības nolūkiem, autore sprāt, šādu rīcību attiecībā uz mākslīgās apaugļošanas mērķiem radītiem embrijiem pieļauj, atstājot to katras valsts likumdevēja ziņā, jo kā gan citādi būtu jāinterpretē norāde: „ja likums atļauj veikt pētījumus ar augļiem *in vitro*, jānodrošina adekvāta augļa aizsardzība.”

Veidojas tāda duāla situācija – no vienas puses, Konvencija aizliedz veikt izmaiņas pēcnācēju genofondā un radīt embrijus pētnieciskiem nolūkiem, tādējādi savā garā sekojot Imanuela Kanta (*I.Kant* 1724-1804) kategoriskajam imperatīvam, kurš nosaka: „Pati cilvēce ir cieņa: cilvēku nekad nedrīkst izmantot kā līdzekli, tam vienlaikus jābūt arī mērķim, kas arī nosaka viņa cieņu

²⁹⁷ Analizējot literatūras avotus, G.Brāzma atzīmē, ka no katras ārpusķermeņa apaugļošanas mēģinājuma paliek pāri apmēram desmit embriju. ASV vien kopējais šķidrā slāpekļi sasaldēto embriju kopskaits varētu būt vairāk nekā 100 000. Brāzma G. Cilvēka embrija un augļa morālais statuss. Latvijas Universitātes raksti. Filosofija. 687.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2005, 21.lpp. Cita avots vēstī, ka no katra veiktā apaugļošanas eksperimenta pāri paliek 12 embriji, un ASV kopējais sasaldēto embriju skaits ir aptuveni 400 000. Kad embriju „derīguma termiņš” apaugļošanas mērķim beidzas, tos izmanto citu eksperimentu veikšanai vai vienkārši iznīcina. Schorn D. A Surplus of embryos. CBS news. Pieejams: http://www.cbsnews.com/2100_18560_162_1300667 [aplūkots 2011.gada 14.martā]. Lielbritānijā 1996.gadā pāri palikušo embriju skaits sasniedza gandrīz 10 000, no kuriem apmēram 3 300 tika izmesti kanalizācijā, pusi no palikušajiem vecāki vēlējās nodot zinātniskiem eksperimentiem. Reilly P.R. Abraham lincoln's DNA and other Adventures in Genetics. New York: Cold Spring Harbor Laboratory Publishers, 2000, p.284; Francijā saldētavās tiek uzglabāti 40 000 līdz 100 000 lieko embriju, kas iegūti ar apaugļošanu *in vitro* un „radītāji” tos pametuši, jo vairāk grūtniecības nevēlas. Burguā E. Bioētika visiem. [B.v.]: Izdevniecība „Nepaliec viens”, Izdevniecība „Sarment”, [B.g.], 280.-281.lpp. Krievijas Federācijas Sverdlovskas apgabalā mežā atrastas četras plastikāta mucas ar 248 formalinā iespirotiem cilvēka embrijiem apmēram plaukstas lielumā, ko veselības aizsardzības ministrija raksturojusi kā „bioloģiskos atkritumus”. Эмбрионы в бочках. 24.07.2012. Pieejams: <http://www.interfaks-russia.ru/Ural/view.asp?id=331256> [aplūkots 2012.gada 24.jūlijā].

²⁹⁸ Medicīniskās apaugļošanas tehnoloģijas un to lietošanai nepieciešamais tehnoloģiskais nodrošinājums. Pieejams: <http://vec.gov.lv/lv/datu-bazes/arstnieciba-izmantojamo-medicinisko-tehnologiju-datu-baze...> [aplūkots 2011.gada 14.martā].

²⁹⁹ Liholaja V. Bioētika un krimināltiesības. Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 740.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 16.lpp.; Burguā E. Bioētika visiem. [B.v.]: Izdevniecība „Nepaliec viens”, Izdevniecība „Sarment”, [B.g.], 275.lpp. To, ka šādas bažas ir pamatotas, apstiprina Pasaules medicīnas ētikas rokasgrāmātā ietvertais ar pētījumu saistīto jautājumu skaidrojums: „ar šo jēdzienu saprot rezerves embriju radīšanu vai lieko (virsnormas) embriju izlietošanu, ja tie nav vajadzīgi reproduktīviem mērķiem, lai ārstnieciskos nolūkos iegūtu cilmes šūnas, pētītu jaunas reproduktīvas metodes un veiktu pētījumus ar embrijiem. Pasaules medicīnas ētikas rokasgrāmata. II izdevums. Sastādījis Džons R. Viljamss. Rīga: SIA Nacionālais apgāds, 2005, 58.lpp.

³⁰⁰ Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā: Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu: Eiropas Padomes 1997.gada 4.aprīļa konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30.decembris, Nr.205.

(personību), ar kuru tas paceļas pāri citām pasaules būtnēm, tātad pāri visām lietām, kas nav cilvēki un var tikt izmantoti³⁰¹, un, no otras puses, šādus eksperimentus pieļaujot.³⁰²

Fakts, ka mākslīgas apaugļošanas procesā sievietes ķermenī atļauts ievietot vairākus embrijus, kas pie veiksmīga iznākuma izraisa daudzauģļu grūtniecību, rada jautājumu par tā saucamo selektīvo abortu, kad var izvēlēties atstāt gan veselīgāko dīgli, gan arī vēlamā dzimuma embriju, pārējos likvidējot, ko ārsti dēvē par redukciju, un tādējādi apejot Konvencijas par cilvēktiesībām un biomedicīnu 14.pantā noteikto, ka bērna ieņemšanas laikā, ja nepieciešama medicīniskā palīdzība, nav pieļaujama tādas tehnikas izmantošana, kuru var lietot, lai izvēlētos nākamā bērna dzimumu, izņemot gadījumus, kad nepieciešams izvairīties no smagām pārmantotām un reizē ar dzimumu saistītām slimībām.

Embriju izvēle diskriminācijas ceļā iespējama arī preimplantācijas diagnostikas laikā, veicot embrija ģenētisko diagnostiku pirms tā ievietošanas sievietes ķermenī, kā arī veicot prenatālo ģenētisko diagnostiku (ģenētisko skrīningu) grūtniecības laikā³⁰³, kad embriji var tikt izvēlēti, pamatojoties uz noteiktām to pazīmēm, tostarp arī dzimumu, pārējos pāri palikušos pakļaujot iznīcināšanai, bet jau implantētos - abortēšanai, kas jau ir ceļš uz eigēniku – ģenētiskā mantojuma uzlabošanu.³⁰⁴ Kā skaidro S.Mežinska, termins „eigēnika”, runājot par preimplantācijas un prenatālo diagnostiku, kā arī gēnu terapiju, bioētikas diskusijās tiek lietots divās nozīmēs - gan kā noteiktu genotipu selekcija, gan kā indivīda pazīmju uzlabošana ar ģenētisku modifikāciju palīdzību, kurā ietilpst arī dzimumšūnu gēnu terapijas metodes, tādējādi pastāvot riskam, ka tās varētu tikt izmantotas ļaunprātīgi cilvēku selekcijai, radot neatgriezeniskas sekas cilvēces attīstībā.³⁰⁵ Šāda rīcība būtu vērtējama kā Konvencijas par cilvēktiesībām un biomedicīnu 13.panta priekšraksta, ka „jebkura iejaukšanās, lai mainītu cilvēka genofondu, var tikt veikta tikai ar

³⁰¹ Kant I., Weischedel W. Werkausgabe in 12 Bänden. Die Metaphysik der Sitten. Suhrkamp: Frankfurt am Main, 1991, Bd 8, S.600.

³⁰² Uz nepieciešamību valstīm atturēties no nedzimušu cilvēku dzīvības apdraudējumiem, veicot pētījumus, kuru gaitā tiek izmantoti un iznīcināti embriji, norādīts Sanhosē pantu: aborts un nedzimuša bērna statuss starptautiskajās tiesībās piezīmēs 9.pantam. San Jose Articles. Abortion and the Unborn Child in International Law. Pieejams: <http://www.sanjosearticles.com> [aplūkots 2012.gada 6.maijā].

³⁰³ Mežinska S. Biomedicīnas ētiskās problēmas. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. Sast. prof. Vija Sīle. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2006, 153.-165.lpp.

³⁰⁴ Eigēnikas pamatlicējs - britu dabaszinātnieks Frānsis Galtons (*F.Galton* 1822-1911) ar eigēniku apzīmēja cilvēku rases uzlabošanu, izmantojot „ģenētisko politiku”, kas pamatojas uz cilvēku kvalitātes iedzimto pārmantojamību. Jāpiezīmē, ka arī Latvijā 1937.gada 22.decembra Ārstniecības likums paredzēja īpašu eigēnikas komisiju izveidi, kuru kompetencē tautas dabīgā pieauguma izlases labā ietilpa atsauksmju došana valsts un pašvaldības iestādēm un privātpersonām eigenikas jautājumos. Plašāk par to skat. Ārstniecības likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1937; Brāzma G. Liberālā eigēnika: iespējas un ētiskās problēmas. LZA Vēstis, 2006. 60.sējums, Nr.1-2, 110.-121.lpp.; Zelče V. Vara, zinātne, veselība un cilvēki: Eigēnika Latvijā 20.gadsimta 30. gados. Pieejams: http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/94-137-VESTURE-Zelce.pdf, 101.-104.lpp. [aplūkots 2011.gada 14.martā].

³⁰⁵ Mežinska S. Biomedicīnas ētiskās problēmas. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2006, 160.-162.lpp. Arī J.Gleds norāda, ka eigēniku var iedalīt pozitīvajā un negatīvajā, pēdējo saistot ar dzimstības samazināšanu nelabvēlīgos apstākļos, ģimenes plānošanu – aborts, sterilizācija un citas metodes, ģenētiskām konsultācijām. Glad J. Futura Human Evolution. Eugenics in the Twenty-First Century. Abridged and Revised Edition. Hermitade Publishers, 2008, p.13.

preventīviem, diagnostiskiem vai terapeitiskiem nolūkiem un vienīgi tad, ja tās mērķis nav radīt kādas izmaiņas jebkuru pēcnācēju genofondā”, pārkāpums.

Iejaukšanās cilvēka individuālajā attīstībā saistāma arī ar eksperimentiem ar cilvēka embrijiem, kam galvenokārt tiek izmantoti pēc ārpusķermeņa apaugļošanas palikušie embriji, grūtniecības mākslīgas pārtraukšanas gaitā abortētais materiāls un, kā norāda G.Brāzma, konstatēti arī mēģinājumi tieši pētnieciskajiem mērķiem radīt cilvēka embrijus ar tā sauktās klonēšanas palīdzību, lai veiktu zinātniskus pētījumus, kuru mērķis, pirmkārt, ir ārpusķermeņa apaugļošanas efektivitātes palielināšana un, otrkārt, embrionālo un fetālo cilmes šūnu izmantošana tādu slimību ārstēšanai, kas saistītas ar funkcionējošu šūnu bojāeju.³⁰⁶

Izšķir divus klonēšanas veidus. Pirmkārt, tā ir reproduktīvā klonēšana, kas parasti beidzas ar jaunas dzīvas būtnes radīšanu, kuras aizliegums attiecībā uz cilvēku klonēšanu noteikts saskaņā ar Konvencijas par cilvēktiesībām un biomedicīnu 1998.gada 12.janvārī pieņemtā Papildprotokola „Par cilvēku klonēšanas aizliegumu”³⁰⁷ 1.pantā ierakstīto, ka „jebkuras darbības ar mērķi radīt cilvēku, kas ģenētiski idents citam cilvēkam, vienalga dzīvam vai mirušam, ir aizliegta”, pamatojot ar to, ka cilvēka instrumentalizācija, radot ģenētiski identus cilvēkus, ir pretrunā ar cilvēka cieņu un tiesībām uz dabisko nejausību.³⁰⁸ Otrkārt, tā ir terapeitiskā klonēšana, kuras mērķis ir iegūt un pavairot embrionālās cilmes šūnas, radīt slimas personas audu vai orgānu veselu kopiju transplantācijas nolūkam³⁰⁹, pret kuru attieksme ir daudz iecietīgāka nekā pret reproduktīvo, speciālistiem uzsverot, ka jāspēj strikti norobežot klona terapeitisko materiālu no reproduktīvā klona.³¹⁰ Kā skaidro Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs, „no protokola neizriet, vai ētiski ir pieņemama šūnu un audu klonēšana pētnieciskiem nolūkiem un izmantošana medicīnā. Protokola nosacījumi neaizliedz klonēšanas metožu izmantošanu šūnu bioloģijā.”³¹¹

Tajā pat laikā nav noliedzams, ka embrionālo (fetālo) orgānu un audu transplantācija, kurai tāpat izmanto vislētāko un pieejamāko cilmes šūnu ieguves avotu – mākslīgu grūtniecības pārtraukšanu un ārpusķermeņa apaugļošanu³¹², ir joma, kurā rodamas ne mazākas ētikas problēmas,

³⁰⁶ Brāzma G. Cilvēka embrija un augļa morālais statuss. Latvijas Universitātes raksti. Filosofija. 687.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2005, 22.lpp.

³⁰⁷ Additional Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine, on the Prohibition of Cloning Human Beings. – Council of Europe, European Treaties Series/168, Paris, 12.01.98, p.2.

³⁰⁸ Кясова М.А. Международное право и проблема клонирования. Дипломатический Вестник, 2002, июнь, с.1.

³⁰⁹ Cezary M. Klonowanie czlowicka w pracach Unii Europejskiej. Pieejams: <http://www.retina-forum.pl/pdf/klon19pdf> [aplūkots 2010.gada 12.oktobrī]; Muižnieks I. Jaunās biotehnoloģijas izmantošanas ētiskās problēmas. Pieejams: Etika_GM_CS_lekc_10.ppt (I.Muižnieka lekcija aprīlis 2010.gads). [aplūkots 2011.gada 5.maijā].

³¹⁰ Holden Vgl., Kaiser C. Human Cloning. Report Backs Ban. Panel Deuts. In: Science 295 (2002), p.601-602.

³¹¹ Skaidrojums Konvencijas par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā papildprotokolam par cilvēku klonēšanas aizliegumu. Tiesībsarga birojs, 2012. 4.aprīlis. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibu_akti/eiropas_padomes_dokumenti. [aplūkots 2012.gada 11.jūnijā].

³¹² Skat. Афанасьева Е.Г. Донор и реципиент перед лицом закона: зарубежный опыт. В кн.: Современное медицинское право в России и за рубежом. Москва: ИНИОН, 2003, с.306-308. N.Krilova min gadījumu, kad vecāki, lai glābtu viena bērna dzīvību, apzināti izraisījuši un pēc tam, vienojoties ar ārstu, apzināti pārtraukuši

taču Konvencijas par cilvēktiesībām un biomedicīnu Papildprotokolā par cilvēka izcelsmes audu un orgānu transplantāciju ietvertais regulējums nav piemērojams embrioloģisko un fetālo orgānu un audu gadījumos, bet plānotais atsevišķais protokols tiesisko noteikumu regulēšanai arvien vēl nav izstrādāts.³¹³ Par problēmas aktualitāti liecina arī tas, ka gandrīz 30 valstīs ir aizliegta gan reproduktīvā klonēšana, gan klonēšana terapeitiskos nolūkos.³¹⁴

Pat daļējs apzināto ētisko problēmu, kas izriet no biotehnoloģijas metožu ietekmes uz vēl nedzimušo dzīvību, uzskaitījums dod pamatu sniegt negatīvu atbildi uz jautājumiem, kurus izvirzījusi V.Liholaja: „kā vērtēt „lieko” embriju iznīcināšanu, vai tos var padarīt par ražošanas un pirkšanas - pārdošanas objektiem, vai ir pieņemama situācija, ka cilvēka embrijs tiek radīts un izmantots kā patērējošas pētniecības un izejvielu avots, un vai ir pieļaujama cilvēka dzīvības instrumentalizācija”³¹⁵, ja vien mēs nedzimušu dzīvību atzīstam par aizsargājamu, respektējot cilvēciskā aizmetņa tiesības piedzimt, jo pretējā gadījumā tam tiek atņemta nākotne³¹⁶, kas, vispirms, jau vērtējama kā amorāla³¹⁷, bet, likumā paredzētajos gadījumos, arī kā kriminālsodāma rīcība, jo, kā pamatoti atzīst S.Mežinska, klonēšana, cilmes šūnu pētniecība un izmantošana, preinplantācijas diagnostika, kā arī gēnu inženierija ir cieši saistītas ar embrija tiesību problemātiku.³¹⁸

Kā jau iepriekš tika minēts, mūsu valsts Krimināllikumā normas, kuras reglamentētu atbildību par prettiesiskām darbībām, kas saistītas ar biotehnoloģijas metožu izmantošanu, nav ietvertas, lai arī Seksuālās un reproduktīvās veselības aizsardzības likuma 15.pantā noteikts, ka nav atļauts:

- sapludināt cilvēka un dzīvnieku dzimumšūnu kodolus apaugļošanas nolūkā;

grūtniecību, lai izmantotu nedzimušā bērna nieres; lai iegūtu embrionālos audus transplantācijai, Sankt – Pēterburgā darbojusies vesela kriminālo abortu industrija, kad jaunas sievietes – studentes tika pierunātas par atlīdzību palikt grūtam un tad mākslīgi pārtraukt grūtniecību. „Embrionālās injekcijas” tiek izmantotas kosmetoloģijā figūras korekcijai, celulīta ārstēšanai, organisma atjaunošanai, vīriešiem - arī impotences ārstēšanai un cīņai pret plikpaurību. Крылова Н.Е. Уголовное право и биоэтика: проблемы, дискуссии, поиск решений. Москва: Инфра-М, 2006, с.98-99. Oftalmologs Aigars Brencēns, piemēram, raksta: Totipotētās šūnas var iegūt tikai no embrijiem, tātad jāveic aborts.” Brencēns E. Kur ir trešā acs? Par cilmes šūnu izmantošanu oftalmoloģijā. Pieejams: www.doctus.lv/2010/1/kur_ir_tresa_acs [aplūkots 2011.gada 8.aprīlī].

³¹³ Protocol to the Convention on Human Rights and biomedicine, concerning Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin. Council of Europe. Strasbourg, 2002. January, 24. Pieejams: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=186&CL=ENG> [aplūkots 2011.gada 14.martā].

³¹⁴ Taču atzīmējams arī pretējs viedoklis. Tā, piemēram Starptautiskā cilmes šūnu pētniecības savienība (*International Society for Stem Cell Research*) iestājas 1) par to, ka atļaujama pēc in vitro apaugļošanas terapijas palikušo nevajadzīgo embriju izmantošana pētniecībā; 2) par embriju izveidošanu tieši pētniecībai, izmantojot in vitro apaugļošanas metodes; 3) par embriju radīšanu, izmantojot šūnas kodola pārnesi cilvēku olšūnā vai zigotā. Position Statements International Society for Stem Cell Research. Pieejams: <http://www.isscr.org/about/policies.htm> [aplūkots 2010.gada 7.septembrī].

³¹⁵ Liholaja V. Bioētika un krimināltiesības. Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 740.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 16., 18.lpp.

³¹⁶ Marquis D. Why abort is Immoral. Bioethics: An Anthology, p.46-57. Citēts pēc Brāzma G. Cilvēka embrija un augļa morālais statuss. Latvijas Universitātes raksti. Filosofija. 687.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2005, 29.lpp.

³¹⁷ Vatikāns 2005.gada 10.janvārī šajā sakarībā, autoresprāt, pamatoti paudis, ka „jebkura zinātniskā pētījuma forma, kas izturas pret embriju kā laboratorijas paraugu, ir cilvēka necienīga.” Pieejams: <http://www.catholic.lv/lv/InfoKartejas/zinias/2005/Janvaris/9.htm> [aplūkots 2010.gada 5.maijs].

³¹⁸ Mežinska S. Biomedicīnas ētiskās problēmas. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. Sast. prof. Vija Sīle. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2006, 173.lpp.

- cilvēka embriju ievadīt primāta vai citas klases dzīvnieka organismā;
- iegūt cilvēka embriju un augli zinātniskiem pētījumiem, kā arī izmantot to kā audu un orgānu donoru;
- izmantot donora dzimumšūnas vai embriju komerciālos nolūkos;
- importēt vai eksportēt donora dzimumšūnas vai embrijus, ja starptautiskajos līgumos, ko apstiprinājusi Saeima, nav noteikts citādi;
- implantēt sievietes organismā vienlaikus vairāk par trim apaugļotām olšūnām;
- veicot medicīnisko apaugļošanu, izvēlēties bērna dzimumu, izņemot gadījumus, kad ar dzimumu saistīta ģenētiski pārmantojama slimība.

Savukārt, ar šā likuma 16.pantu aizliegts izmantot medicīniskās apaugļošanas vai citas tehnoloģijas, kuru lietošanas rezultātā dzimtu cilvēks, kas būtu ģenētiski identisks citam dzīvam vai mirušam cilvēkam.³¹⁹ Taču, neskatoties uz šiem aizliegumiem, kriminālatbildība par to nav paredzēta un norāde „nav atļauts” paliek bez juridiska seguma, kas novēršams, ietverot Krimināllikumā attiecīgās normas³²⁰, kas tiks piedāvātas promocijas darba kopsavilkumā, pat pie pārliecības, ko pauž S.Mežinska, „ka šobrīd Latvijā netiek veikti zinātniskie pētījumi ar cilvēka embrijiem un nav arī konkrētu plānu par šādu pētījumu veikšanu.”³²¹ Tāpat, autoresprāt, pilnveidojams arī 1992.gada 15.decembra likums „Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā”³²², nosakot embrionālo (fetālo) orgānu un audu izmantošanas transplantācijai aizliegumu, un vienlaikus, lai nodrošinātu tiesisko priekšrakstu saskaņotību, paredzot kriminālatbildību gan par šajā likumā noteikto nosacījumu pārkāpumiem³²³, gan arī par mākslīgu grūtniecības pārtraukšanu, kas izdarīta nolūkā izmantot embriju vai augļa šūnas, orgānus vai audus, atzīstot to par izdarītu kvalificējošos apstākļos.³²⁴

³¹⁹ Seksuālās un reproduktīvās veselības aizsardzības likums: Latvijas Republikas 2002.gada 31.janvāra likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 31.janvāris, Nr.27.

³²⁰ Rosinājumu veidot Krimināllikumā jaunu nodaļu “Noziedzīgi nodarījumi biomedicīnas jomā” izteikusi V.Liholaja, to atbalstījusi arī D.Hamkova. Skat. V.Liholaja. Bioētika un krimināltiesības. Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 740.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 12.lpp.; Hamkova D. Cieņas izpratne bioētikā. Jurista Vārds, 2010. 25.maijs, Nr.21, 19.lpp. Līdz ar to tiktu izpildītas arī no Konvencijas par cilvēktiesībām un biomedicīnu 25.panta izrietošās saistības nodrošināt attiecīgo sankciju piemērošanu Konvencijas noteikumu pārkāpšanas gadījumā.

³²¹ Mežinska S. Biomedicīnas ētiskās problēmas. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. Sast. prof. Vija Sīle. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2006, 181.lpp.

³²² Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā: Latvijas Republikas 1992.gada 15.decembra likums. Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr.1.

³²³ Par to skat. Liholaja V. Par tiesisko priekšrakstu iekšējās saskaņotības svarīgumu. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2003. 14.novembris, Nr.40, 11.-12.lpp.

³²⁴ Autore pilnībā atbalsta šādu priekšlikumu, ko izteikuši tiesību pētnieki N.Krilova (Krievijas Federācija) un A.Šidlovskis (Batkrievija), paužot bažas sakarā ar jaunu biotehnoģiju izstrādāšanu un ieviešanu mākslīgas apaugļošanas un transplantācijas jomā, šūnu terapijas ieviešanu ārstniecības procesā un organisma atjaunināšanas procedūrās, kas palielina pieprasījumu pēc embrionālajiem audiem. Skat. Крылова Н.Е. Уголовное право и биоэтика: проблемы, дискуссии, поиск решений. Москва: Инфра-М, 2006, с.115-116; Шидловский А.В. Научные основы уголовно-правовой охраны в сфере трансплантологии. В кн.: Научные основы уголовного права и процессы глобализации. Материалы V Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2010, с.913-914.

Autores šajā darbā identificēto problēmjautājumu loks nebūt nav izsmeļošs, ko apstiprina arī 2012.gadā publiskotajā pētījuma „Medicīniskās apaugļošanas tehnoloģiju pārvaldība un biodrošība Latvijā” ziņojumā norādītais uz tiesiskā regulējuma nepilnībām šajā jomā, piemēram, uz to, ka likums nereglamentē apaugļotu olšūnu (embriju) uzglabāšanas un iznīcināšanas kārtību, nav diskusijas par preimplantācijas diagnostikas un tā saukto „glābējbērnu”, kas radīti *in vitro* ar nolūku iegūt no tiem pēc piedzimšanas ģenētiski saderīgu audu donoru citu cilvēku ārstēšanas procesā, ētiskajiem aspektiem³²⁵, kam vajadzētu sekot arī atbilstošam tiesiskajam regulējumam.

Sadaļas nobeigumā neliels ieskats dažu valstu pieredzē, reglamentējot atbildību par prettiesiskām darbībām biotehnoloģijas jomā, kas autoresprāt, lieti var noderēt, lemjot par tiesisko regulējumu valstī. Sākšu ar Franciju, kurā, kā to novērtējusi poļu pētniece M.Galancka rakstā „Francijas tiesības par embriju *in vitro*”, īpaši pievērš uzmanību nepieciešamībai pastiprināt nedzimuša bērna aizsardzību sakarā ar cilvēka embrija izmantošanu zinātniskiem mērķiem, kā arī tā orgānu un audu izņemšanu transplantācijai un citiem mērķiem.³²⁶ Francijas kriminālkodeksa³²⁷ (arī KK) 5.grāmata 1994.gada 29.jūlijā tika papildināta ar jaunu sadaļu „Par noziedzīgiem nodarījumiem veselības aizsardzības jomā”, ietverot tajā speciālu nodaļu „Par noziedzīgiem nodarījumiem biomedicīnas ētikas jomā”, kuras 3. apakšnodaļa veltīta cilvēka embrija aizsardzībai, nosakot atbildību par cilvēka embrija iegādāšanos par samaksu jebkādā veidā, starpniecisko pakalpojumu sniegšanu embrija iegūšanai šādā veidā, kā arī par embrija nodošanu trešajām personām par samaksu (KK 511-15.pants); par cilvēka embrija iegūšanu, pārkāpjot Likuma par veselības aizsardzību noteikumus (KK 511-16.pants); par cilvēka embrija radīšanu *in vitro* izmantošanai zinātniskos pētījumos vai eksperimentos (KK 511-17.pants).

Savukārt, atbilstoši Bioētikas likuma priekšrakstiem³²⁸, ar grozījumiem, kas izdarīti 2004.gada 6.augustā, Francijas krimināllikuma 511-1.pantā noteikta atbildība par cilvēka šūnu izņemšanu reproduktīvajai klonēšanai, proti, par cilvēka somatisko šūnu un gametu izņemšanu ar mērķi panākt cilvēka piedzimšanu, kurš ģenētiski līdzinātos citam dzīvam vai mirušam cilvēkam. Par cilvēka bioloģiskā veida apdraudējumu tāpat atzīta cita cilvēka pamudināšana ar dāvinājumu, solījumiem, draudiem, pavēlēm, varas vai pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu veikt somatisko šūnu

³²⁵ Medicīniskās apaugļošanas tehnoloģiju pārvalde un biodrošība Latvijā. Pētījuma ziņojums, 2012, 10., 15.-17.lpp. A.Putniņa, S.Mežinska, I.Mileiko, S.Olsena. Pieejams:

www.biodrosiba.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/biodrosiba?ART_gala_zinojums.pdf [aplūkots 2012.gada 25.jūlijā].

³²⁶ Galanzka M. Prawo francuzkie wobec embrionu in vitro. Panstvo i pravo. W-wa, 2000, № 6, s.63-74. Citēts pēc Рерихт А.А. Биоэтика и права человека: научные исследования (обзор). В кн.: Современное медицинское право в России и за рубежом. Москва: ИНИОН, 2003, с.217.

³²⁷ Уголовный кодекс Франции. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

³²⁸ Lōl n° 2004-800 du 6 aūt 2004 relative ā la bioēthique (French law of bioethics n° 2004-800 of 6 August 2004). Pieejams: <http://193.5.93.81/clea/en/text.pdf.jsp?lang=FR&id=5599> [aplūkots 2010.gada 10.decembrī]. Ar šo likumu noteikts terapeitiskās un reproduktīvās klonēšanas aizliegums, pēdējo apzīmējot kā noziegumu pret cilvēci, kā arī aizliegta embriju radīšana tikai pētījumiem. Atļauti pētījumi ar embrionālajām cilmes šūnām (līdz 6-8 dienu embriju vecumam), tam izmantojot pēc *in vitro* apaugļošanas pāri palikušos embrijus.

vai gametu izņemšanu reproduktīvajai klonēšanai, kā arī eigēnisma vai reproduktīvās klonēšanas propaganda vai reklamēšana jebkādā veidā (KK 511-1-2.pants), kā arī paredzēta atbildība par cilvēka embrija radīšanu klonēšanas ceļā terapeitiskiem (medicīnas) mērķiem, t.i., par cilvēcisko būtņu terapeitisko klonēšanu (KK 511-18-1.pants).

Saskaņā ar Igaunijas Sodu kodeksa³²⁹ 130.pantu „Aizliegtas darbības ar embriju” noteikta atbildība par cilvēka klonēšanu, kā arī hibrīda vai himēriska cilvēka radīšanu, savukārt 131.pants „Nepienācīga apiešanās ar embriju” paredz atbildību par cilvēka embrija radīšanu ekstrakorporāli bez nolūka to pārnest dzemdē vai ārpus iestādes, kurai uz to ir likumīgas tiesības, vai ja to izdarījusi persona, kurai uz to nav likumīgu tiesību, vai cilvēka embrija ekstrakorporālu glabāšanu nesasaldētā veidā virs likumā noteiktā laika, vai darījumu veikšanu ar cilvēka embriju privātā kārtā. Kriminālizēta arī svešas olšūnas vai no tās radītā cilvēka embrija pārstādīšana sievietei, par kuru zināms, ka viņai ir nodoms pēc dzemdībām atteikties no bērna, kas attīstījies no embrija, kas Sodu kodeksa 132.pantā apzīmēts kā nelikumīga surogātmāte.³³⁰

Spānijas kriminālkodeksā³³¹ izveidota speciāla daļa „Genētiskās manipulācijas”, kuras 159.pantā paredzēta atbildība personai, kura ar nolūku, kas atšķiras no ārstēšanas vai smagu slimību atvieglošanas, manipulē ar cilvēka gēniem, kas noved pie genotipa izmaiņām. Saskaņā ar šo pantu sodāmas arī personas, kas genotipa izmaiņas izraisījušas rupjas neuzmanības dēļ, bet, atbilstoši 160.pantā noteiktajam, sodāma gēnu inženierijas izmantošana bioloģisko vai masu iznīcināšanas ieroču ražošanai. Šā kriminālkodeksa 161.panta pirmajā daļā, tāpat kā Igaunijas Sodu kodeksā, paredzēta personas atbildība par cilvēka olšūnas apaugļošanu ar mērķi, kas nav cilvēka reprodukcija, bet šā panta otrajā daļā – par identisku cilvēcisku būtņu radīšanu klonēšanas vai citu tādu darbību veidā, kas vērstas uz rases selekciju. Savukārt, kriminālkodeksa 162.pantā noteikta atbildība par mākslīgu apaugļošanu sievietes organismā bez sievietes piekrišanas. Pētnieki salīdzināmajās krimināltiesībās atzīmē, ka patlaban pasaulē noris aktīvs cilvēka klonēšanas kriminalizācijas process, bez jau minētajām valstīm norādot arī ASV, Brazīliju, Japānu, Kolumbiju, Lielbritāniju, Meksiku, Rumāniju, Salvadoru, Slovākiju, Slovēniju, Vāciju.³³²

³²⁹ Sodu kodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 388.lpp.

³³⁰ Arī Latvijā jautājums par surogāciju un surogātmātēm ik pa brīdim tiek aktualizēts. Skat., piemēram, Marģevičs A. Surogātmaternitātes institūts un tā saistība ar cilvēku tirdzniecību. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2012, 1(58), 46.-52.lpp.; Būt vai nebūt surogātmātēm Latvijā. Pieejams: <http://woman.delfi.lv/gimene/berni/but-vai-nebut-surogatmatem-Latvija.d?id=14572817> [aplūkots 2010.gada 10.decembrī]; Iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju Latvijā (2003.-2011). Biedrības „Papardes zieds” pētījums, 31.-32.lpp. Pieejams: www.scribd.com/doc/76775055/24?Neauglība-un-neauglības-problēmu-risināšana [aplūkots 2012.gada 8.aprīli], taču autorei neizdevās atrast informāciju, ka tas būtu oficiāli apspriests likumdevēja līmenī.

³³¹ Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Spānijas kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 106.-107.lpp.

³³² Додонов В.П., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010, с.96-99.

Izvērtējot Vācijas Federatīvās Republikas tiesisko regulējumu, pēc Frankfurtes pie Mainas profesora U.Saksofska (*Ute Saksofsky*) atzinuma embrija tiesiskā aizsardzība Vācijā ir viena no visstingrākajām pasaulē³³³, ko nodrošina 1990.gada 13.decembrī pieņemtais Likums par embriju aizsardzību³³⁴ (papildinātā versija 2008.gada augustā)³³⁵, kas aizliedz praktiski jebkādas embrionālus pētījumus, izņemot apaugļošanu pie strikti reglamentētiem nosacījumiem, un nosaka sodu par nelikumīgu tehnoloģiju izmantošanu. Embrionālo cilmes šūnu radīšana Vācijā ir aizliegta, jo šis process paredz embriju iznīcināšanu, tās var ievest no ārvalstīm vienīgi pētnieciskiem nolūkiem, ja šūnas iegūtas no embrijiem, kas radīti ar mērķi aizsākt grūtniecību.³³⁶

Atbildība par mākslīgu apaugļošanu un embrija implantāciju bez sievietes piekrišanas noteikta Azerbaidžānas Republikas kriminālkodeksa³³⁷ 136.pantā un Moldovas Republikas kriminālkodeksa 161.pantā.³³⁸ Minams arī Gruzijas kriminālkodekss³³⁹, kura 136.pantā tāpat noteikta atbildība par ģenētiskām manipulācijām, proti par cilvēkam līdzīgas būtnes radīšanu, un Ukrainas kriminālkodekss³⁴⁰, kura 143.pantā kriminalizēta tirdzniecība ar cilvēka fetālajiem (embrionālajiem) audiem.

Saistībā ar cilvēka dzīvības neaizskaramību un aizsardzību ne mazāk svarīgs ir arī jautājums par cilvēka dzīvības izbeigšanos, kas tiks aplūkots nākamajā darba sadaļā, saistot to ar eitanāzijas problemātiku.

1.6. Dzīvības izbeigšanās un eitanāzijas tiesiskās problēmas.

Cilvēka dzīvība izbeidzas līdz ar nāves iestāšanos jeb ar šūnu bioloģisko procesu neatgriezenisku pārtraukšanu un olbaltumvielu sairšanu³⁴¹, kas gan nenotiek uzreiz, bet pakāpeniski, tāpēc arī medicīnā tiek runāts par klīnisko nāvi, smadzeņu nāvi un bioloģisko nāvi. Klīniskā nāve ir atgriezenisks process, kad cilvēka dzīvība, izmantojot noteiktas metodes, ir atjaunojama, tāpēc šī dzīvības izbeigšanas stadija ir aktuāla saistībā ar slepkavību, jo no tiesību teorijas pozīcijas cilvēks klīniskās nāves stāvoklī vēl arvien ir tiesību uz dzīvību subjekts.

Smadzeņu nāve tiek skaidrota kā dziļš bezsamaņas stāvoklis, ko raksturo pilnīgs un neatgriezenisks visu galvas smadzeņu funkciju zudums, kuru konstatē, ja pacienta sirdsdarbību un

³³³ У.Саксофски. Дискусии о генетике человека в немецком праве. Перевод А.Л. Ивановой. В кн.: Современное медицинское право в России и за рубежом. Сборник научных трудов. Москва: ИНИОН, 2003, с.231-244.

³³⁴ Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryo Protect Act) – EschG vom 13 December 1990. Pieejams: <http://www.jura.uni-sb.de/DGBITEILI/1990/199002746> [aplūkots 2010.gada 9.septembrī].

³³⁵ Stammellgesetz vom 28 Juni 2008 (BGBl.I.S.2277/olas zulezt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 14 August 2008/BGBl.I S,1708) geändert worden ist. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stzg/gesamt.pdf> [aplūkots 2010.gada 9.septembrī].

³³⁶ Tuapitz J. Die Bedeutung der Philosophie für die Rechts - Wissenschaft: dargestellt am Beispiel der Menschenrecht. New York: Springer, 2001, S.52.

³³⁷ Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

³³⁸ Уголовный кодекс Республики Молдова. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.

³³⁹ Уголовный кодекс Грузии. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

³⁴⁰ Уголовный кодекс Украины. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

³⁴¹ Nāve. Populārā medicīnas enciklopēdija. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984, 343.lpp.

gāzu apmaiņu plaušās uztur, izmantojot reanimācijas vai intensīvās terapijas pasākumus, un, ja pacientam tiek konstatēti noteikti šādu stāvokli raksturojoši simptomi. Savukārt, bioloģiskā nāve ir organisma dzīvības funkciju neatgriezenisks zudums, kas nav novēršams ar reanimācijas vai intensīvās terapijas metodēm.³⁴²

Raksturojot smadzeņu nāvi, I.Silujanova (*И.В.Силуянова*)³⁴³ to apzīmē kā personības nāvi, norādot, ka tās robežās ir iespējama veģetatīvā eksistence, proti, dzīvība šūnu līmenī, kas, pateicoties mūsdienu reanimatoloģijas metodēm, var būt ilgstošs un laika ziņā individuāls process.³⁴⁴ Vieni autori šo procesu dēvē par miršanas pagarināšanu jeb nenoteiktības zonu, kas atrodas ārpus ētiskajiem priekšrakstiem par cilvēka dzīvību un nāvi, un kurā vairāk nedarbojas bauslis „Tev nebūs nokaut”³⁴⁵, citi uzstāj uz nepieciešamajām izmaiņām nāves fakta noteikšanā, ņemot vērā, ka arī šajā periodā, pat 40.dienā pēc nāves, vēl vērojami elektroencefalogrāfa uzplaisnījumi, kas liecina par kādu smadzeņu darbību šajā laika posmā. Tāpēc tiek piedāvāts izdalīt „augšējo smadzeņu nāvi”, vadoties no koncepcijas – elpojošs ķermenis ir pacienta dzīvie pīšļi, ķermenis dzīvo, pacients – nē, nodalot to no pilnas smadzeņu nāves³⁴⁶, kam seko bioloģiskā nāve.

Neiedziļinoties tālāk šāda veida diskusijās, viennozīmīgi jāsecina, ka no medicīniskā viedokļa cilvēka nāve ir secīgi notiekošais visai ilgstošs bioloģiskais process, kas raksturo cilvēka pāreju no būtības nebūtībā, un bioloģiskās dzīvības turpināšanās iespējama arī bez smadzeņu darbības kā tādas, kad mūsdienu medicīnas sasniegumi ļauj ilgstoši pagarināt citu orgānu funkcionēšanu. Un te jāpiekrīt N.Krīlovai (*Н.Крылова*) un V.Safonovam (*В.Сафонов*), ka tas rada dilemmu – no vienas puses, cilvēka organisma dzīvība vēl turpinās, lai arī elpošanas funkcijas tiek protezētas un nav galvas smadzeņu funkcionēšanas pazīmju, bet, no otras puses, tiek uzskatīts, ka jau iestājusies cilvēka kā personības un pat kā bioloģiskā indivīda nāve, jo gājušas bojā tā galvas smadzenes – organisma fizioloģisko sistēmu integrācijas orgāns.³⁴⁷

³⁴² Kārtība, kādā veicama smadzeņu un bioloģiskās nāves fakta konstatēšana un miruša cilvēka nodošana apbedīšanai: Latvijas Republikas Ministru kabineta 2007.gada 27.marta noteikumi Nr.215. Latvijas Vēstnesis, 2007. 11.aprīlis, Nr.59.

³⁴³ Силуянова И.В. Современная медицина и православие. Москва: Московское подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1998, с.135-136.

³⁴⁴ Tā, piemēram, V.Merkurjev (*В.В.Меркурьев*) noģāda 10 gadus – Меркурьев В.В. Защита безопасности человека и его жизнедеятельности. Москва: Российская криминологическая ассоциация, 2006, с.51, savukārt T.Volkova (*Т.Н.Волкова*) min piemēru, kad kādā ASV klīnikā pacients tika reanimēts vairāk nekā 15 gadus - Волкова Т.Н. Смерть как юридическая фикция и физиологическое явление (уголовно-правовой и медицинский аспекты). В кн.: Уголовное право: стратегия развития в XXI веке. Сборник материалов Международной теоретически – практической конференции. Москва: Московская государственная академия, 2006, с.138.

³⁴⁵ Силуянова И.В. Современная медицина и православие. Москва: Московское подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1998, с.136.

³⁴⁶ Уилкер Д., Брок Д. На грани смерти и жизни. Краткий очерк современной биоэтики в США. Москва: Медицина, 1989, с.27.

³⁴⁷ Крылова Н., Сафонов В. К вопросу об определении момента окончания жизни человека в уголовном праве Российской Федерации. Закон, 2010, №3, с.55.

Jāsaka gan, ka vienādības zīmes novilkšana starp terminiem „smadzeņu nāve” un „cilvēka nāve”, kas tika nodēvēts par „pragmatisku” dzīves beigu konstatēšanu, netika un netiek vērtēta viennozīmīgi un tiek kritizēta, uzskatot, ka tādējādi medicīnai līdz ar tai tradicionālo dzīvības aizsardzības funkciju tiek formēta jauna – nāves nodrošināšanas funkcija.³⁴⁸ To, ka nevar noliegt zināmu racionalitāti mūsdienu koncepcijā par cilvēka nāves iestāšanās brīža kritērijiem, nenoliedz arī S.Tihonova (*C.C.Тихонова*), tai pat laikā norādot, ka nebūtu pareizi uzskatīt, ka cilvēka nāve sakrīt ar pilnīgu un galīgu dzīvības izpausmju izbeigšanos visos orgānos.³⁴⁹

Ja analizē jau minētos Latvijas Republikas Ministru kabineta 2007.gada 27.marta noteikumus Nr.215 „Kārtība, kādā veicama smadzeņu un bioloģiskās nāves fakta konstatēšana un miruša cilvēka nodošana apbedīšanai”, tad jāsecina, ka likumdevējs smadzeņu nāvi un bioloģisko nāvi nodala ar konkrētiem tās raksturojošiem kritērijiem. Savukārt, jau iepriekš norādītajā likumā „Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā” nosakot, ka cilvēka orgānu un audu izņemšanu nolūkā tos pārstādīt citiem cilvēkiem slimību un traumu ārstēšanai (transplantācijai) var izdarīt, ja konstatēts iespējamā donora smadzeņu vai bioloģiskās nāves fakts, smadzeņu nāve tiek uzskatīta kā bioloģiskās nāves ekvivalents, tādējādi pieļaujot, ka orgāni un audi transplantācijai var tikt izņemti arī no cilvēka, kura atsevišķi orgāni darbojas un kurš vēl ir bioloģiski dzīvs. Tā kā dzīvība un tiesības uz dzīvību saistībā ar transplantāciju nav promocijas darba pētījuma priekšmets, tas plašāk aplūkots netiks, vienīgi piebilstot, ka no ētikas viedokļa mulsina fakts, ka ikviena persona pēc nokļūšanas reanimācijā jau tiek uzlūkota un izvērtēta kā potenciālais donors, apsverot pasākumus to orgānu dzīvotspējas saglabāšanai, kas varētu noderēt donēšanai.³⁵⁰

Taču šīs apakšnodaļas ietvaros, saistībā ar iepriekšminēto par cilvēka nāves fakta konstatēšanu, kā arī ar nedziedināmi slima cilvēka nonāvēšanu pēc tā lūguma, aplūkojams, lai arī darba ierobežotā apjoma dēļ visai konspektīvi, jautājums par likumdevēja attieksmi pret eitanāziju, kas tāpat ir cieši saistīts ar tiesību uz dzīvību realizāciju.

Meklējot atbildi uz jautājumu, vai tiesības uz dzīvību ietver indivīda izvēli rīkoties ar savu dzīvību, un vai indivīds no šīm tiesībām var atteikties³⁵¹, tiek atzīts, ka „ikvienas personas tiesības

³⁴⁸ Попова Л.М. Этические проблемы, возникающие при диагностике смерти мозга. Анестезиология и реаниматология, 1992, №5-6, с.69-72.

³⁴⁹ Тихонова С.С. Прижизненное и посмертное донорство в Российской Федерации. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. с.33.

³⁵⁰ Skat. par to Olsena S. Miruša cilvēka aizsardzība un audu izmantošana medicīnā. Promocijas darbs. Rīga, 2010, 186.lpp.

³⁵¹ Гомьен Д., Харрис Д., Зевак Л. Европейская конвенция о правах человека и Европейская Социальная Хартия: право и практика. Москва: Издательство Московского независимого института международного права, 1998. с.132; Коростылев О.И. Уголовно-правовая регламентация свободы волеизлияния человека. В кн.: Системность в уголовном праве. Материалы II Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2007, с.210-211; Капинус О.С. Эвтаназия в свете права на жизнь. В кн.: Конституционные основы уголовного

rīkoties ar savu dzīvi ir viena no visievērojamākajām brīvībām, kuru bauda ikviens no cilvēkiem³⁵², tai pat laikā secinot, ka cilvēktiesību dokumentos noteiktās tiesības uz dzīvību nevar tikt interpretētas tādā veidā, ka tās satur diametrāli pretējas tiesības, proti, tiesības uz nāvi, kas tiek ierindotas starp tā saucamajām somatiskajām tiesībām³⁵³, kā arī „nerada pašnoteikšanās tiesības, proti, nepiešķir indivīdam tiesības izvēlēties starp dzīvību un nāvi.”³⁵⁴ To, ka tiesības uz nāvi neaptveras ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 2.pantā noteiktajām tiesībām uz dzīvību, kas ir ar pozitīvu raksturu³⁵⁵, atzina arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā *Pretty v. the United Kingdom*³⁵⁶, taču, kā pamatoti norāda K.Tomsons, tiesa šajā gadījumā izskatīja personas tiesības uz nāvi, ja nāves iestāšanos veicina trešā persona³⁵⁷, un līdz ar to tiesas spriedums nav attiecināms uz visiem gadījumiem.³⁵⁸ Tāpat no šajā tiesas spriedumā minētā, ka nebūs Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas 2.panta pārkāpuma nedz gadījumā, ja likums pieļauj pašnāvības atbalstīšanu, nedz arī tad, ja likums aizliedz pašnāvības atbalstīšanu, var izsecināt, ka eitanāzija *per se* nav pretrunā ar šo konvenciju, taču tās tiesiskā reglamentācija ir nodota dalībvalstu kompetencē.

Latvijā, atšķirībā no vairākām citām valstīm, kur jautājums par eitanāziju ir normatīvi reglamentēts, piemēram Nīderlandē³⁵⁹, Beļģijā³⁶⁰, Luksemburgā³⁶¹, ASV³⁶² un citviet, kas plaši aprakstīts R.Poļaka³⁶³ un K.Tomsona publikācijās³⁶⁴, šis jautājums tiesiski nav noregulēts, taču

права. Материалы I Всероссийского конгресса по уголовному праву. Москва: Проспект, 2006, с.242-245; Малиновский А. Имеет ли человек право на смерть? Российская юстиция, 2002, №8, с.54.

³⁵² Dworkin G., Frey R.G., Bok S. Euthanasia and Physician – Assisted Suicide: For and Against. USA: Cambridge University Press, 1998, p.17

³⁵³ Красс В.И. Личностные (соматические) права человека в конституционном философско – правовом измерении. Государство и право, 2000, №10, с.43.

³⁵⁴ Liholaja V. 93. Ikvienu tiesības uz dzīvību aizsargā likums. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 178.lpp.

³⁵⁵ Nowak M.U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Comentary. Kehl am Rhein, Strabourg, Arlington, Germany: NP Engel Publisher, 2005, p.156.

³⁵⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā *Pretty v. the United Kingdom*. 2346/02, 29.04.2002.. Pieejams: <http://cmiskp.echr.coe.int//tkp197/viewbkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=3028&sessionID=213020908&skin=hudoc-en&attachment=true> [aplūkots 2010.gada 13.maijā].

³⁵⁷ Iesniedzēja, kas bija paralizēta un cieta no deģenerējošas slimības, apstrīdēja valsts iestādes atteikumu garantēt viņas vīram neaizskaramību gadījumā, ja viņš palīdzētu sievai izdarīt pašnāvību, ko vērtēja kā viņas tiesību uz dzīvību aizskārumu.

³⁵⁸ Tomsons K. Eitanāzija v. tiesības uz dzīvību un tiesības uz privāto dzīvi. Jurista Vārds, 2010. 1.jūnijs, Nr.22, 23.lpp.

³⁵⁹ Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review Procedures).Act. Pieejams: <http://www.euthanasia.org/nvve-englih/pagina.asp?pagkey-72087> [aplūkots 2010.gada 15. maijā].

³⁶⁰ The Belgian Act of Euthanasia of May, 2002. Pieejams: <http://www.kuleuven.be/cbmer/viewpic.php?LAN=E&TABLE-DOCS&ID-23>[aplūkots 2010.gada 3.septembrī]..

³⁶¹ Loi du 16 mars 2009 sur l'euthanasie et l'assistance au suicide: Legislation reglementant. Pieejams: <http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2009/0046/a046.pdf> [aplūkots 2010.gada 15.maijā].

³⁶² The Oregon Death With Dignity Act. Pieejams: <http://www.organ.gov/DHS/ph/pas/docs/statute.pdf> (aplūkots 2010.gada 15.decembrī); The Washington Death with Dignity Act. pieejams: <http://ww.secstate.wa.gov/elections/initiatives/text/i1000.pdf> [aplūkots 2010.gada 15.maijā]. Skat. arī Гринева Я. Американский опыт законодательного обеспечения реализации права на достойную смерть. Закон и жизнь, 2005, №10, с.41-46.

³⁶³ Poļaks R. Eitanāzijas krimināltiesiskie aspekti. Jurista Vārds, 2010. 10.augusts, Nr.32, 25.-27.lpp.

³⁶⁴ Tomsons K. Eitanāzijas institūta normatīvais regulējums pasaulē. Jurista Vārds, 2010. 13.jūlijs, Nr.28, 17.-24.lpp.

diskutēts par to ik pa brīdīm sabiedrībā tiek, tāpat kā citviet pasaulē diskusijas dalībniekiem iedaloties divās pretējās nometnēs – *par* un *pret* eitanāziju.³⁶⁵ Savu viedokli par to ir paudusi arī autore³⁶⁶, pievienojoties eitanāzijas kā tādas noliedzēju pulkam un viņu argumentiem, un tai pat laikā atbalstot rosinājumu pārskatīt patreizējo likumdevēja attieksmi pret personas nonāvēšanas aizlīdzcietības un pēc cietušā lūguma juridisko izvērtējumu, kas patlaban kvalificējama kā slepkavība bez pastipriņošiem un mīkstināšiem apstākļiem saskaņā ar Krimināllikuma 116.pantu³⁶⁷, kas, piekrītot N.Aļonkina (*Н.Е.Аленкин*) viedoklim, „ir pretrunā ar taisnīguma principu”.³⁶⁸

Atskatoties krimināltiesību vēsturē, redzams, ka divās kodifikācijās, kas bija spēkā Latvijas teritorijā 20.gadsimtā, proti, Krievijas 1903.gada Sodu likumos³⁶⁹ un Latvijas Sodu likumā³⁷⁰ slepkavība, izpildot nogalinātā ciešu lūgumu/pieprasījumu) vai aizlīdzcietības pret viņu tika konstruēti kā privileģēti sastāvi, paredzot par to arī attiecīgi mazāk bargu sodu. Jāpiezīmē, ka arī Krimināllikuma projekta autoriem bija iecere tādu privileģētu sastāvu ietvert topošajā kodifikācijā³⁷¹, taču tā projekta apspriešanas gaitā netika atbalstīta.

Citu valstu pieredzes analīze rāda, ka speciālas normas, kurās reglamentēta atbildība par slepkavību pēc cietušā lūguma (slepkavība aizlīdzcietības) ir ietvertas aptuveni vienas ceturtdaļas pasaules valstu krimināllikumos³⁷², katrai valstij savā regulējumā nosakot pazīmes, kas pēc likumdevēja ieskata nodala šo nodarījumu no citos krimināllikuma pantos definētajām slepkavībām, kas dod pamatu atbalstīt apgalvojumu, ko savā laikā izteica N.Tagancevs (*Н.С.Таганцев*), ka starp personas nonāvēšanu pēc cietušā pieprasījuma un vienkāršu citas personas tīšu nonāvēšanu (slepkavību) pastāv būtiska atšķirība.³⁷³ Šādu secinājumu par pareizu uzskata arī mūsdienu tiesību pētnieki, norādot, ka eitanāzijas institūtam, atšķirībā no slepkavības, piemīt noteiktas pazīmes: 1) personas, kurai tiek atņemta dzīvība, gribas izpaušme ir brīvprātīga; 2) tiek ievēroti objektīvie priekšnosacījumi, kas var piepildīties divos gadījumos – pirmkārt, cilvēka atteikšanās dzīvot

³⁶⁵ Skat. par to Poļaks R. Eitanāzijas krimināltiesiskie aspekti. Jurista Vārds, 2010. 10.augusts, Nr.32, 23.-25.lpp. Капинус О.С. Эвтаназия в свете права на жизнь. Москва: Издательский дом „Камерон”, 2006.

³⁶⁶ Janule P. Cilvēka dzīvības izbeigšanās krimināltiesiskā aizsardzība. Jurista Vārds, 2007. 3.aprīlis, Nr.14, 20.-22.lpp.

³⁶⁷ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 20.lpp.

³⁶⁸ Аленкин Н.Е. К вопросу о совершенствовании системы норм, предусматривающих ответственность за привилегированные составы убийства по уголовному праву России. В кн.: Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию. Материалы VI Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2011, с.281-284.

³⁶⁹ 1903.gada 22.marta Sodu likums. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodu likumu piemērošanu Latvijā. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1925.

³⁷⁰ Sodu likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1936.

³⁷¹ Latvijas Republikas Krimināllikums: likuma projekts. Latvijas Vēstnesis, 1996. 26.jūlijs, Nr.126.

³⁷² Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010, с.48-53.

³⁷³ Уголовное уложение 22 марта 1903 г. С-Петербург: издание Н.С.Таганцева, 1904, с.620.

neārstējamas slimības dēļ, kas izraisa vai izraisīs fiziskas ciešanas³⁷⁴, kad cilvēks „zaudē savu pašcieņu un godu, mirstot lēnā un mokošā nāvē³⁷⁵, un, otrkārt, persona atrodas pastāvīgā veģetatīvā stāvoklī.³⁷⁶ Autore vēl vēlas pieminēt trešo eitanāzijas pazīmi, uz ko savā laikā norādīja P.Mincs, ka tādas rīcības atrod sev attaisnojumu līdzietībā, redzot cilvēku „nedziedināmās fiziskās mokās briesmīgi ciešam³⁷⁷, un M.Maleinas (*M.H.Малеина*) piebildi, ka medicīnā izmantotās ārstniecības metodes nav spējīgas atvieglot slimības radītās sāpes, un slimības attīstība noved vai novedīs pie personas degradācijas.³⁷⁸

Secinot, ka personas nonāvēšana aiz līdzietības sakarā ar tās galējas neārstējamas saslimšanas izraisītajām pastāvīgajām ciešanām, apzinoties, ka tās nav iespējams atvieglot ar medicīniskiem līdzekļiem, **nevar tikt apzīmēta kā slepkavība³⁷⁹**, tai pat laikā jāpiekrīt P.Minca rakstītajam, ka „ievērojot cilvēka dzīvības neaizskaramības principa neizkustamību, valsts nekādā gadījumā nevar atzīt šādu darbību par nenoziedzīgu un nesodāmu.”³⁸⁰ Ar to arī, autoresprāt, izskaidrojams tas, ka personas piekrišana šajā gadījumā nevar būt atzīta par apstākli, kas izslēdz kriminālatbildību, lai arī tai faktiski piemīt tam nepieciešamās pazīmes – brīvprātīgi izteikta piekrišana (lūgums, prasība) par kaitējuma nodarīšanu tās likumīgajām interesēm.³⁸¹ Tā kā darba mērķī neietilpst šīs problēmas plašāka pētīšana, autore aprobežosies tikai ar piekrišanas paušanu A.Judina rakstītajam, ka, lai arī katra persona ir tiesīga brīvi rīkoties ar savu dzīvību un „pašnāvība vai tās mēģinājums ir nevis krimināltiesiskā, bet gan sociāla problēma”, mūsu valsts tiesības patlaban neatļauj personas nonāvēšanu pēc viņas lūguma vai ar viņas piekrišanu³⁸², jo, piešķirot dzīvībai krimināltiesisku aizsardzību, tā tiek apsargāta ne tikai kā indivīda interese, bet tiek ņemtas vērā arī publiskas intereses.³⁸³

³⁷⁴ Dworkin G., Frey R.G., Bok S. Euthanasia and Physician – Assisted Suicide: For and Against. USA: Cambridge University Press, 1998, p.131.

³⁷⁵ Scherer J.M., Simon R.J. Euthanasia and the Right to Die. A comparative view. New York: Rowan&Little Publishers Inc. Oxford University, 1999, p.13.

³⁷⁶ Tomsons K. Eitanāzijas institūta izpratne, nošķiršana un iedalījums. Jurista Vārds, 2010. 19.janvāris, Nr.3, 18.-19.lpp.

³⁷⁷ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V. Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 217.lpp.

³⁷⁸ Малеина М.Н. О праве на жизнь. Аргументы и факты, 1997, №3, с.58-59.

³⁷⁹ Tā, piemēram, N.Alenkins, iestājoties par privileģēta sastāva izveidošanu, norāda, ka nedz pēc sava rakstura, nedz pēc kaitīguma pakāpes šādu nonāvēšanu nevar salīdzināt pat ar slepkavību bez pastiprinošiem apstākļiem, jo to raksturo atšķirīgas pazīmes: 1) neārstējama slimība; 2) neciešamas slimā fiziskas vai garīgas ciešanas; 3) slimā lūgums par viņa nonāvēšanu; 4) nodarījuma motīvs – līdzjustība pret slimo; 5) mērķis – atbrīvot slimo no nepanesamām ciešanām. Аленкин Н.Е. К вопросу о совершенствовании системы норм, предусматривающих ответственность за привилегированные составы убийства по уголовному праву России. В кн.: Уголовное право: истоки, реалии, переход к устойчивому развитию. Материалы VI Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2011, с.281-284.

³⁸⁰ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V. Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 217.-218.lpp.

³⁸¹ Баулин Ю.В. Причинение вреда с согласия „потерпевшего” как обстоятельство, исключающее преступность деяния. Харьков: ООО „Кроссруд”, 2007, с.40.

³⁸² Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 211.-213.lpp.

³⁸³ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 91.lpp.

Tādā veidā, atzīstot eitanāziju visās tās izpausmēs par kriminālsodāmu nodarījumu, svarīgi noteikt tā vietu noziedzīgu nodarījumu pret personas dzīvību sistēmā. Iebilstot pret tā apzīmēšanu par slepkavību aiz līdzcietības un pēc cietušā lūguma³⁸⁴, kas jau tika pamatots iepriekš, domājams, ir pamats runāt par šo privileģēto sastāvu kā par **nonāvēšanu vai nomirdināšanu** aiz līdzcietības un pēc lūguma, kas tiks noformulēts darba kopsavilkumā.

Tādējādi, šajā darba nodaļā veiktais pētījums ļauj secināt, ka krimināltiesiskais regulējums Latvijā saistībā ar dzīvības sākuma un beigu momentu būtu pilnveidojams divos virzienos – 1) nosakot atbildību par nedzimušas dzīvības aizsardzību grūtniecības pārtraukšanas un biotehnoloģiju izmantošanas jomā un 2) veidojot privileģētu sastāvu nonāvēšanas aiz līdzcietības un pēc cietušā lūguma gadījumā.

Taču cilvēka dzīves ilgums un tās izbeigšanās ir atkarīga ne tikai no nodzīvoto gadu skaita un slimībām, bet arī no citu cilvēku prettiesiskas rīcības. Tiesības uz dzīvību, kā to norāda J.Broks, var uzturēt tikai sabiedrībā, līdz ar ko rodas vajadzība koordinēt cilvēku uzvedību sabiedrībā un rodas nepieciešamība nodrošināt tiesisko kārtību, arī izmantojot likumus, kas aizliedz slepkavību un paredz par to sodu.³⁸⁵ Tiesību uz dzīvību saturā ietvertie valsts pozitīvie pienākumi iestājas neatkarīgi no tā, kas izdarījis dzīvības apdraudējumu – valsts pārstāvji ar patvaļīgu rīcību vai citas personas, izdarot noziedzīgu nodarījumu.³⁸⁶ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 2.pants gan sargā personu no dzīvības apdraudējumiem, kuru rada valsts ar darbībām, kas vērstas uz nonāvēšanu, gan arī uzliek valstij pienākumu sargāt personas dzīvību no citu personu darbībām, ne tikai izdodot uz dzīvības aizsardzību un nonāvēšanas aizliegumu vērstas normas, bet arī nodrošinot šo normu efektīvu realizēšanu.³⁸⁷ Secinājums, ka Konvencijas 2.pants uzliek valstij pienākumu veikt attiecīgus pasākumus, lai saglabātu tās jurisdikcijā esošu personu dzīvību, ko apdraud citu personu kriminālās darbības, izriet arī no Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumiem.³⁸⁸ Minētais tad arī būs pamats pārejai pie nākamā jautājumu bloka, kas skars atbildības par nonāvēšanu regulējumu un tā praktisko realizēšanu, vispirms sniedzot tajā ieskatu vēsturiskā aspektā.

³⁸⁴ Poļaks R. Eitanāzijas krimināltiesiskie aspekti. Jurista Vārds, 2010. 10.augusts, Nr.32, 27.lpp; Капинус О.С. Убийство: мотивы и цели. Москва: ИМПЭ – ПАБЛИШ, 2004, с.210.

³⁸⁵ Broks J. Tiesības filosofija. Doktrīnas, koncepcijas, diskursi. Otrais pilnveidotais un papildinātais izdevums. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2008, 105., 108.lpp.

³⁸⁶ Feldhūne G., Kučs A., Skujeniece V. Cilvēktiesību rokasgrāmata tiesnešiem. Rīga: LU Cilvēktiesību institūts, 2004, 16.-18.lpp.

³⁸⁷ Grabenwarter C. Europäische Menschenrechtsconvention. München: C.H.Beck, 2005, S.130-131.

³⁸⁸ Skat., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā Paul and Angrey Edwards v. the United Kingdom. 46477/99, 14.03.2002. Para 54.

2. DZĪVĪBAS KRIMINĀLTIESISKĀS AIZSARDZĪBAS VĒSTURISKAIS ASPEKTS

Visās sabiedrības stadijās citas personas dzīvības apdraudējums bija nosodāms, jo, kā rakstīja T.Zommers, personas apdraudējums pieder pie visu tautu tiesību vecākajiem krimināltiesību institūtiem, tā saucamajiem pamatnoziedzumiem, sākumā ar tīri privāttiesisku, vēlāk ar publisku raksturu³⁸⁹, tomēr noziedzīgu nodarījumu pret dzīvību izpratne un saturs laika gaitā mainījās. Tādēļ, lai izprastu šīs izmaiņas, jāapzina tiesību vēsture, jo, kā norādījis Latvijas tiesību vēstures zinātnieks A.Švābe, tieši tiesību vēsture atspoguļo tiesību normu attīstību noteiktajā vietā un laikā, jo katru vēstures periodu raksturo zināmas šajā periodā tipiskās juridiskās idejas.³⁹⁰ Arī A.Krugļevskis atzīmējis, ka nogalināšanu, nonāvēšanu, slepkavību – noziedzīgu dzīvības atņemšanu cilvēkam, pazīst visas tiesību sistēmas, un tāpēc šā nozieguma attīstība vislabāk atspoguļo visas krimināltiesību vēsturiskās virzības īpatnības.³⁹¹

Šajā nodaļā tiks aplūkots atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem pret dzīvību tiesiskais regulējums, ņemot par pamatu vēsturnieku piedāvāto hronoloģisko laika dalījumu, kas parāda, kā dažādos sabiedrības attīstības etapos mainījās dzīvības aizsardzības koncepcija, darba ierobežotā apjoma dēļ gan aplūkojot tikai, autoresprāt, svarīgākos tiesību aktus, tādējādi cenšoties gan izsekot tiesību ģenēzei un evolūcijai kopumā, gan arī īpaši akcentēt to valstu tiesību iezīmes, kas bija būtiskas krimināltiesību attīstībai Latvijas teritorijā.

2.1.Pirmatnējā sabiedrība

Sākotnēji pirmatnējā sabiedrībā dzīves regulējumu noteica morāle un reliģija. Vēlāk parādījās paražas – principi, pēc kuriem jānorit sabiedrības locekļu savstarpējai saskarsmei, lai nodrošinātu kārtību sabiedrībā, kas tiek uzskatītas par vēsturiski vissenāko tiesību formu, un to sākotnējā veidā pēc G.Radbruha (*G.Radbruch*) vērtējuma nebija imperatīvas, bet tikai kalpoja kā kritērijs indivīdu kopējās dzīves regulēšanai sabiedrībā.³⁹² „Paražu tiesības, - raksta V.Jakubaņecs, „tā ir kārtības uzturēšana bez valsts varas iejaukšanās, kas tiek raksturotas kā abstraktās tiesības, likuma ekvivalents jeb tiesiskais bauslis „Esi persona un cienī citus kā personas.”³⁹³

Kā atzīst krievu tiesību pētnieks M.Šargorodskis, laikā, kad pirmatnējās indivīdu apvienības uzsāka cīņu pret sabiedrībai bīstamiem noziegumiem, paražu tiesību veidā tika nostiprināti arī pirmie krimināltiesību noteikumi³⁹⁴, kurus veidoja „galvenokārt asinsatriebības un izpirkuma

³⁸⁹ Zommers T. Miesas bojājumi pēc senākajām Latvijas tiesībām. Tieslietu ministrijas Vēstnesis, 1935, Nr.3., 480.lpp.

³⁹⁰ Švābe A. Latvijas tiesību vēsture: pēc 1932/33 m.g. II sem. Latvijas Universitātē lasītajām lekcijām atreferējis A.Šīrons. Rīga: Latvijas Universitātes Studentu Padomes grāmatnīcas izd., 1932, 3., 6.lpp.

³⁹¹ Krugļevskis A. Nogalināšana. Latviešu konversācijas vārdnīca. Rīga: A.Gulbja apgādībā, 1927-1928, 15 sējums, 29145.sleja.

³⁹⁰ Радбрух Г. Философия права. Перевод с немецкого доктора юридических наук, профессора. Ю.М. Юмашева. Москва: Международные отношения, 2004, с.54, 61.

³⁹³ Jakubaņecs V. Tiesību jēdziens, struktūra un forma. Rīga: P&Ko, 2002, 15.lpp.

³⁹⁴ Шаргородский М.Д. Наказание по уголовному праву эксплуататорского общества. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1957, с.9.

paražas, kam izcelšanās ziņā sakars ar kopienas laikiem.”³⁹⁵ Paražu tiesības regulēja arī attiecības „cilvēks – cilvēks”, kuru pārkāpšanas gadījumā draudēja atreibība, proti, sākotnēji bija spēkā asinsatreibības jeb vaidu tiesība, kad tika ievērots princips „Par katru nogalināto – nāve.”³⁹⁶ Vācu tiesību vēsturnieki H.Lieberichs (*H.Lieberich*) un H.Miteiss (*H.Mitteis*) apgalvo, ka atreibības pamats bija dzimta³⁹⁷, jo tai bija tiesības un pienākums atriekt savu asinsradnieku nogalināšanu, „piesakot privātu karu noziedzniekam un viņa dzimtai, uz dzimtas piederīgā nogalināšanu atbildot ar vainīgās dzimtas locekļa nogalināšanu.”³⁹⁸ Tas bija „sagrāls pienākums” gan pret cietušo, lai nogalinātā dvēsele pēc atreibības rastu mieru, gan pret dieviem.³⁹⁹

Tikpat sens kā asinsatreibība ir arī Talions - atmaksa par noziegumu, nodarot noziedzniekam tādu pašu kaitējumu, tātad – arī dzīvību pret dzīvību. Starpposms starp asinsatreibību un sodiem publiski tiesiskā nozīmē bija kompozīcija - sods, kad vainīgajam vai viņa dzimtai jāmaksā cietušajam vai viņa dzimtai atlīdzība par nodarīto kaitējumu, par atskaites punktu izmantojot „tā saukto vīra naudu”, - summu, „kas bija jāmaksā par nogalinātu brīvu vīru.”⁴⁰⁰ Tādā veidā var secināt, ka arhaiskā sabiedrībā par paražu neievērošanu sodīja tieši pati sabiedrība, kurā arī veidojās tiesības atriekt sava kolektīva biedra nāvi, nogalinot kādu no vainīgā kolektīva. Attiecības starp cilts locekļiem regulēja vienas paražas, savukārt, attiecības ar kaimiņiem, citām ciltīm, ģintīm regulēja citas paražas, kuru pamatā bija kolektīvā atbildība, jo par viena sabiedrības locekļa pārkāpumu tika sodīta visa sabiedrība, „kolektīva locekļiem ar savām dzīvībām bija jāatbild par sava biedra izdarīto noziegumu.”⁴⁰¹

Analizējot soda nozīmi pirmatnējā sabiedrībā, G.Zemītis secina, ka tam bija vairāk morāls, nekā tiesisks raksturs, „sodu sistēmas pamatā bija atmaksas ētika”, kura raksturo divas pamatidejas: „apvainojums grupu starpā rada parāda atdošanas stāvokli, apvainojuma parāds ir dzīvības parāds. Apvainojums, vērsts pret vienu indivīdu, kopumā attiecas arī uz viņa grupu.”⁴⁰² Arī G.Grīnbergs⁴⁰³

³⁹⁵ Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. Feodālisma un topošā kapitālisma laikmets XI-XIX gs. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne”, 1972, 27.lpp.

³⁹⁶ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 13.lpp.

³⁹⁷ Mitteis H., Lieberich H. Dutch Rechtsgeschiede. München: Verlag C.H. Beck, 1992, S.42.

³⁹⁸ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 13.lpp.

³⁹⁹ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 25.lpp. Skat. arī Мальцев Г.В. Местъ и возмездие в древнем праве. Москва: Издательство Норма Инфра-М, 2012, с.424-438; Философия уголовного права въ популярномъ изложении А.Д. Франка. Переводъ съ французскаго Д.Слонимскаго. С.Петербургъ въ типографіи О.И.Вакста, Невский,71, 1868. В кн.: Философия уголовного права. Санкт-ПетербургИздательство Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2004, с.62-63.

⁴⁰⁰ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 14.lpp.

⁴⁰¹ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 24.lpp.

⁴⁰² Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 15.lpp.

⁴⁰³ Grīnbergs G. Livonijas vidējo bruņinieku tiesību krimināltiesiskās normas / atsevišķs novilkums no Tieslietu ministrijas vēstneša 1940.gada Nr.1. Rīga, 1940, 38.lpp.

un J.Lazdiņš⁴⁰⁴ norāda, ka vaidu tiesība, kas Latvijā, lai arī ierobežotā apjomā, pastāvēja gandrīz visu Livonijas laiku, pēc savas būtības bija privāta attriebība, kas uzskatāma vairāk par dzimts reakciju uz noziedzīgu nodarījumu, nevis vainīgā sodīšanu.

Tiesību vēstures pētnieki⁴⁰⁵ atzīst, ka jau pirmatnējā sabiedrībā tiesības ir bijušas saistītas „ar patiesīgumu un taisnīgumu”, jo „sabiedrības izvirzītais mērķis, risinot konfliktus, bija viens – atjaunot mieru un taisnīgumu.”⁴⁰⁶ Tāpēc, kā secināts pētījumos, jau tradicionālā sabiedrībā „asinsatriebību bieži vien neuzskatīja par labāko taisnīguma atjaunošanas veidu⁴⁰⁷, un tā bija pieļaujama tikai tad, „ja mierīga saruna neizdevās un vainīgā puse izvairījās no atbildības.”⁴⁰⁸ Arī G.Grīnbergs konstatē, ka „asinsatriebība ietvēra pienākumu atriekt izlietās asinis, bet ne obligātu asiņainu attriebību.”⁴⁰⁹

2.2. Senie laiki

Senajos laikos, kad apvienojās vairākas ciltis un izveidojās pašas pirmās valstis, bija nepieciešams iedibināt noteiktu kārtību. Rezultātā daudzas paražu tiesības tika nostiprinātas jaunās valsts normatīvajos aktos, kļūstot par jauno likumu saturu,⁴¹⁰ lai arī par tiesību esības pirmsākumiem var runāt jau pirmatnējā sabiedrībā, kur „sāk veidoties tiesiskā izpratne.”⁴¹¹

Tā kā pēc V.Ehrenberga (V.Ehrenberg) atzinuma literatūrā nav atrodamas liecības, ka Solona darbības laikā būtu diskutēts par slepkavības krimināltiesiskajiem aspektiem⁴¹², aplūkojot Seno Austrumu zemes krimināltiesību noteikumus, vispirms minama **Senā Ēģipte**, saskaņā ar kuras krimināltiesībām par noziedzīgiem nodarījumiem pret dzīvību uzskatīja tīšu nonāvēšanu. Īpaši bargi bija sodāma tēva slepkavība.⁴¹³ Šie noteikumi bija atrodami „Mirušo grāmatās”, kurās ir uzskaitītas tās normas, kuras nedrīkstēja pārkāpt dzīves laikā, un savā pirmajā attaisnošanās runā Ozirisam

⁴⁰⁴ Lazdiņš J. Komentārs. Bruņinieku tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs. – 16. gs. Prof. E. Meļķiša redakcijā. Autori Jānis Lazdiņš, Valdis Blūzma, Sanita Osipova. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998, 106.lpp.

⁴⁰⁵ Skat., piemēram, Henke W. Recht und Staat. Grundlagen der Jurisprudenz. Tubingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1990, S.162, 163. Citēts pēc Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 24.lpp.; Аннер Э. История Европейского права. Перевод со шведского Р.Н.Валинский, А.М.Волков, М.А.Исаев, Т.Л.Шенявская. Москва: Наука, 1996, с.13-15; Рулан Н. Юридическая антропология. Москва; Норма, 1999, с.69-74; Миркина В., Померанц Г. Великие религии мира. Москва: РИПОЛ, 1995, с.13-36.

⁴⁰⁶ Izvērtējot asinsatriebību no šī aspekta, S.Osipova atzīmē, ka kolektīva locekļu pienākums ar savām dzīvībām atbildēt par sava biedra izdarīto noziegumu ir taisnīgi, ja uz asinsatriebību raugās kā līdzvērtīga kaitējuma nodarīšanu aizskārējam – svešam kolektīvam. Savukārt, ja asinsatriebību aplūko kā nevainīgu indivīdu nonāvēšanu, to par taisnīgu atzīt nevar. Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 24.lpp.

⁴⁰⁷ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 25.lpp.

⁴⁰⁸ Рулан Н. Юридическая антропология. Москва: Норма, 1999, с.178-179.

⁴⁰⁹ Grīnbergs G. Asinsatriebības paraža (vaidu tiesības) Livonijā. Jurists, 1940, Nr.2/3, 50.lpp.

⁴¹⁰ Meļķis E. Kontinentālās Eiropas tiesību loks Rietumu tiesībzinātnieku skatījumā. Grām.: Tiesību spogulis 1. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. Zinātniskā redaktore Sanita Osipova. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999, 45.lpp.

⁴¹¹ Liholaja V. Noziegums. Latvijas Universitātes Raksti. Juridiskā zinātne. 703.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006, 45.lpp.

⁴¹² Ehrenberg V. From Solon to Socrates: Greek History and Civilization During the 6th and 5th Centuries BC. Oxon: Routledge, 2011, p.57-59.

⁴¹³ Всеобщая история государства и права. Под редакцией К.И. Батыра. Москва: Былина, 1996, с.18.

mirušais norāda – es nenogalināju un – es nepavēlēju nogalināt.⁴¹⁴ Tāpat arī otrajā attaisnošanās runā, vēršoties pie 42 dieviem, mirušais apliecina, ka nav nogalinājis.⁴¹⁵

Senās Babilonijas valsts dzīves tiesisko pamatu veidoja cara Hamurabi likumu kodekss⁴¹⁶, kas sastādīts ap 1750.gadu pr.Kr. Tiek atzīts, ka Hamurabi likumi ir viens no senākajiem tiesību pieminekļiem un vēsturē pirmais tiesiskais dokuments, kurā konsekventi atspoguļojas sabiedrības iedalījums kārtās.⁴¹⁷

Hamurabi likumi pazīst tīšu nonāvēšanu un nonāvēšanu aiz neuzmanības, kas pēc vispārējiem principiem sodāma ar nāvi. Izņēmums bija sitienu izdarīšana kautiņā, kas izraisījis nāvi, kad vainīgais, kurš zvērējis: „es viņu savainoju netīšām”, saskaņā ar šo likumu 207. un 208.pantu tika sodīts ar naudas sodu, kura apmērs bija atkarīgs no tā, kādai kārtai cietušais piederēja. Tā kā soda mērķis bija atbaidīšana, tad gadījumos, ja pusēm bija vienāds sociālais stāvoklis, darbojās Taliona likums – noziedzniekam jāatdara ar to pašu.⁴¹⁸ Viens no smagākajiem noziegumiem bija vēršanās pret ģimenes pienākumu, ko izdarījuši padotie. Piemēram, Hamurabi likumu 153.pants noteica: „Ja kāda vīra sieva cita vīrieša dēļ nogalinājusi viņu dzīvesbiedrus (vīru vai cita vīra sievu), viņi abi tiks uzdurti uz mietiem.” Īpaši tika kvalificēta zādzība, kas saistīta ar slepkavību, ko atzina par smagu noziegumu. Sociālais stāvoklis ietekmēja arī atbildību par sievietes nogalināšanu, pie tam, ja tas bija vienāds, analizējamā kodifikācija pieļāva sodīt vainīgā pēcnācējus.⁴¹⁹

Analizējamās tiesību normas pieļauj arī objektīvo pieskaitāmību, proti, sodu bez vainas.⁴²⁰ Tā, saskaņā ar Hamurabi likumu kodeksa 229.pantu, „ja celtnieks būvē māju kādam un pietiekami labi to neuzceļ, un māja, ko viņš būvēja, sabrūk un nogalina tās īpašnieku, tad tam cilvēkam piespriežams nāves sods.” Vēl vairāk – šo likumu 230.pants nosaka, ka nogalināms celtnieka dēls, ja mājas sagrūšanas rezultātā gājis bojā saimnieka dēls.

Senās Indijas valsts civilizācija un sabiedrības dzīves organizācija pilnībā atšķīrās no Seno Austrumu valstīs noteiktās kārtības.⁴²¹ Tā kā Senās Indijas īpatnība bija sabiedrības dalījums četrās

⁴¹⁴ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 25.lpp.

⁴¹⁵ Антология мировой правовой мысли. Том 1. Руководитель научного проекта Г.Ю. Семигин. Москва: Мысль, 1999, с.27-28.

⁴¹⁶ Hamurabi likumu kodekss. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 6.-38.lpp.

⁴¹⁷ История государства и права зарубежных стран. Часть 1. Под редакцией О.А. Жидкова и Н.А. Крашенинниковой. Москва: Издательство Московского государственного университета, 1988, с.56.

⁴¹⁸ Всеобщая история государства и права. Под редакцией К.И. Батыра. Москва: Былина, 1996, с.27.

⁴¹⁹ Tā likumu kodeksa 209.pants: „Ja cilvēks sit no dzimšanas brīvu sievieti... 210.pants: Ja sieviete nomirst, viņa meita tiks nonāvēta.” Ja no sitiena nomirst brīvlaistā sieviete, saskaņā ar kodeksa 212.pantu, vainīgajam bija jāmaksā puse minas sudrabā, savukārt, ja mirusī bija verdzene, vainīgais maksāja vienu trešdaļu minas sudrabā (214.pants).

⁴²⁰ История государства и права зарубежных стран. Часть 1. Под редакцией О.А. Жидкова и Н.А. Крашенинниковой. Москва: Издательство Московского государственного университета, 1988, с.61.

⁴²¹ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 24.lpp.

kastās jeb varnās⁴²², šāds dalījums bija vērojams visās Senās Indijas dzīves jomās, kuras reglamentēja reliģiski ētiski noteikumi.

Manu likumos (*Manusmriti* – 2.gs. pr.Kr.) dzīvības apdraudējums ietverts apzīmējumā „vardarbība”, kas saskaņā ar likumu VII nodaļas 16.pantu ierindota starp astoņiem grēkiem, „kas izraisa dusmas.” Manu likumu VIII nodaļas 232.pants noteica, ka valdnieki nolemj nāvei tos, kuri noslepkavo sievietes, nepilngadīgos un brahmaņus. Soda bargums par slepkavību bija atkarīgs no tās smaguma, kā arī no vainīgā un cietušā sociālā stāvokļa. Par vissmagāko šīs grupas noziegumu un lielu grēku tika atzīta brahmaņa slepkavība un pat savienība ar tādu noziedznieku. Savukārt, brahmaņa atbildība tika diferencēta atkarībā no nonāvētā piederības tai vai citai kastai (varnai). Manu likumi formulēja nepieciešamās aizstāvēšanās jēdzienu, proti, slepkava tiek atbrīvots no grēka un no soda, ja viņš nogalinājis, „aizstāvēt sevi, aizsargājot upurēšanai paredzētās dāvanas, sievieti vai brahmani, jo viņš saskaņā ar likumu negrēko”(VIII nodaļas 349.pants). Manu likumi par grēku neatzīst arī slepkavas slepkavību, 351.pantā nosakot, ka tā – „slepena vai atklāta, nekāda nav grēks tam, kas nogalina: šajā gadījumā trakums uzbrūk trakumam.”

Slepkavība bija viens no smagākajiem noziegumiem arī **Senās Ķīnas** tiesībās. Tika izdalīti gan kvalificētie, gan privileģētie slepkavības sastāvi, ņemot vērā to izdarīšanas veidu, cietušo utt. Īpaši liela nozīme slepkavības kvalifikācijā bija radnieciskajām attiecībām.⁴²³ Verga, sievas, kura pārkāpusi laulību, un sievas mīļākā slepkavība nebija sodāma.⁴²⁴

Aplūkojot senāko krimināltiesību regulējumu, jāmin arī **Jūdu (senebreju)** tiesības, kurām bija īpaša vieta un ietekme kristietības pasaules tiesību veidošanā.⁴²⁵ J.Rubenis norāda, ka desmit baušļi⁴²⁶, kas pēc O.Omeļčenko atzinuma kļuva par seno ebreju tiesību – Mozus tiesību jeb Mozus bauslības (701.-300.g. pr.Kr.) pamatu⁴²⁷, joprojām ir un paliek dzīves principi, kuri kopš to rašanās laika vairāk vai mazāk ir mūsu pasaules ikvienas ētikas sistēmas pamatā, iezīmē telpu, kurā paliekot, cilvēks turpina būt cilvēks.⁴²⁸

Senākie noteikumi paredzēja ebrejiem tiesības uz asinsatriebību, kas izriet arī no Ceturtās Mozus grāmatas: „Asins atriebējs lai nonāvē šādu slepkavu; kad vien tas viņu sastop, lai tas viņu

⁴²² „Dēļ pasaules uzplaukuma Brahma radīja no savām lūpām, rokām, krūtīm un kājām – brahmani, kšatriju, vaišiju un šūdru” (Manu likumu I.nodaļas 31.pants). Manu likumi. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 41.lpp.

⁴²³ Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948, с.39.

⁴²⁴ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 54.lpp.

⁴²⁵ Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права: учебник. Под редакцией К. И. Батыра. Москва: Юристъ, 2006, с.94

⁴²⁶ Saskaņā ar Vecās Derības tekstu ap 1320.gadu pr.Kr. Dievs Jahve Sinaja kalnā praviētim Mozum nodevis desmit baušļus – visīsāko un pasaulē pazīstamāko kodeksu, kas skāra arī tiesiskās attiecības un tādas uzvedības aizliegumu, kā, piemēram, „tev nebūs nokaut.” Piektā Mozus grāmata Saukta Deuteronomium. Grām.: Bībele. Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti. Rīga: Latvijas Bībeles Biedrība. [B.v.], [B.g.], 204.lpp.

⁴²⁷ Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том.1. Москва: Остожье, 1998, с.80-81.

⁴²⁸ Rubenis J. Desmit baušļi. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003, 6.-7.lpp.

nokauj (35:19; 35:21).⁴²⁹ Vēlāk asinsatriebības principu aizstāja Taliona princips – „ja būs kaitējums, tad atdod dvēseli par dvēseli”.⁴³⁰ Tādējādi, par tīšu baušļu pārkāpšanu un vissmagāko noziegumu tika uzskatīta slepena slepkavība un algota slepkavība, kas tika sodīta ar nāvi. Pēc nozīmības nākamais noziegums bija tīša nonāvēšana jeb slepkavība, ko sodīja tāpat, taču izņēmums bija gadījumi, kad persona tika piespiesta izdarīt slepkavību.⁴³¹ Nāves sods tāpat netika piespriests, ja nonāvēts tika dzīvot nespējīgs bērns, neizārstējams slimnieks vai persona, kura atradās agonijā, kā arī par slepkavību, kas bija izdarīta nepieciešamās aizstāvēšanās vai galējās nepieciešamības stāvoklī, kas tika atzīti par slepkavības mīkstinošiem apstākļiem.⁴³² Savukārt, personai, kas bija izdarījusi nonāvēšanu aiz neuzmanības, deva iespēju paslēpties līdz tiesai no nogalinātā radnieku vajāšanas: „un šīs pilsētas lai ir jums glābšanās pilsētas no asins atriebēja, un neviens lai nemirst, iekams nav stāvējis draudzes priekšā un saņēmis tiesas spriedumu” (35:12)⁴³³, tiesa noteica sodu – izdzīšanu trimdā vai atbrīvoja no tā, samierinot ar nogalinātā radniekiem.⁴³⁴

2.3. Antīkās pasaules tiesības

Antīkā juridiskā kultūra tiek atzīta par augstāko sasniegumu senajā pasaulē⁴³⁵, kas nosaka nepieciešamību sniegt ieskatu arī šā laika atbildības par personas dzīvības apdraudējumu tiesiskajā regulējumā, kā pirmās minot **Atēnu tiesības**. Kā secināts tiesību vēstures pētījumos, pirmais vēsturiskais likumdevējs Atēnās bija tirāns Drakonts, kura likumi – **Drakonta likumi**⁴³⁶ pieņemti ap 621.g. pr.Kr. Saskaņā ar tiem tīša nonāvēšana (slepkavība), par kuras elementiem bija izvirzīti nodoms, juridiska attaisnojuma nepastāvēšana un nogalinātā Atēnu pilsonība⁴³⁷, jau nošķirot slepkavību ar iepriekšēju nodomu un bez iepriekšēja nodoma, tika uzskatīta par nopietnu noziegumu un par to draudēja nāves sods, pie tam, tiesājami bija kā tie, kas izdarījuši slepkavību, tā arī tie, kas slepkavību organizējuši. Likumi vēl saglabāja asinsatriebību, taču pasargāja slepkavu no

⁴²⁹ Ceturtā Mozus grāmata Saukta Numeri. Grām.: Bībele. Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, [B.i.], [B.g.], 195.lpp.

⁴³⁰ Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998, с.84. Analizējot Trešajā Mozus grāmatā, 24.nodaļas 17.punktā rakstīto: „Ja kāds kādu cilvēku nosit, tam mirtin ir jāmirst”, – Ē.Аnners norāda, ka šie senie noteikumi, kuros vainīgā gribas moments nav ņemts vērā, aplūkojami saistībā ar noteikumiem, kas piemērojami attiecībā uz nonāvēšanu aiz neuzmanības, kuri ietverti Ceturtajā Mozus grāmatā. „Būtība slēpjas tajā, rakstīja Ē.Аnners, ka asinsatriebība bija pieļauta iepriekš nodomātas slepkavības gadījumā, bet, ja nonāvēšana bija aiz neuzmanības, sabiedrībai bija iespēja izspriest attiecības starp personu, kas nogalinājusi, un atriebēju.” Э.Аннер. История Европейского права. Москва: Наука, 1996, с.32-33.

⁴³¹ Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998, с.84.

⁴³² Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948, с.39.

⁴³³ Bībele. Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti. Rīga: Latvijas Bībeles Biedrība, [B.i.], [B.g.], 194.lpp.

⁴³⁴ Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998, с.84.

⁴³⁵ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 30.lpp.

⁴³⁶ Законы Драконта. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Ответственный редактор – доктор юридических наук, профессор Н.А. Крашенинникова. Москва: Издательство Норма, 2003, с.149-150.

⁴³⁷ Bar M., von. History of Continental Criminal Law: The Continental Legal History Series, Vol.6. First edition 1916. New Jersey: Rothman Reprints, Inc., 1968, p.7-10.

izrēķināšanās – līdz sprieduma pasludināšanai viņš varēja doties trimdā vai slēgt izlīgumu ar noslepkavotā radniekiem.⁴³⁸

Tālāk aplūkojamas **Senās Romas tiesības**⁴³⁹, kuras, kā vērtē L. Birziņa, ir vienas no lielākajām Antīkās pasaules kultūras vērtībām.⁴⁴⁰ **XII tabulu likumu** (*Leges Derodecim tabularum*)⁴⁴¹ VIII tabula bija veltīta krimināltiesībām. Senākajās romiešu tiesībās par noziegumu uzskatīja tikai to, kas bija izdarīts tīši, ar īpašu ļaunprātību. Nekādas neuzmanīgas darbības, pat nonāvēšana aiz neuzmanības, it īpaši gadījuma pēc, netika sodītas⁴⁴²: „Nelikumīgu nonāvēšanu izdara tas, pēc kura nodoma vai vainas izdarīta slepkavība, un nav neviena cita likuma, saskaņā ar kuru varētu piedzīt naudas sodu par kaitējumu, kas nodarīts prettiesiskā veidā. Nav sodāms tas, kurš kaitējumu nodarījis gadījuma pēc, bez vainas un nodoma.”⁴⁴³ Jāatzīmē arī tas, ka Antīkās Romas juristi iedziļinājās dažādos cēloņsakarības aspektos, piemēram, attiecībā uz nonāvēšanu, diskutējot, vai jābūt tiešai iedarbībai, vai arī personai tāpat pieskaitāmas netiešās sekas, ko izraisījusi tās rīcība.⁴⁴⁴

Par visļaunprātīgāko no noziegumiem tika uzskatīta tēva (*paterfamilias*) slepkavība, kam vēlāk pielīdzināja arī citu vīriešu dzimuma radnieku noslepkavošanu. Par to dēlam bija paredzēts nāves sods, ko izpildīja simboliskā veidā – vispirms līdz asinīm sita ar kokiem, tad iešuva ādas maisā kopā ar suni, gaili, indīgām čūskām un pērtiķi, un iemeta upē vai jūrā, „lai atņemtu viņam zemi, kamēr dzīvs, un debesis pēc nāves.”⁴⁴⁵

XII tabulu likumi paredzēja atbildību tikai par brīva cilvēka slepkavību.⁴⁴⁶ Verga slepkavam tikai vajadzēja samaksāt saimniekam verga vērtību, taču vēlāk, impērijas laikā (m.ē. 1.gs.) par sodāmu tika atzīta ne tikai svešu, bet arī savu vergu slepkavība.⁴⁴⁷ Tai pat laikā likums atsevišķos

⁴³⁸ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 64.lpp.

⁴³⁹ Senajā Romā rakstīto likumu periods sākās ap 450.gadu pr.Kr., kad tautas sapulce akceptēja decimviru komisijas izstrādātos XII tabulu likumus, kas bija pirmie rakstītie Romas likumi un pirmā pabeigtā rakstīto likumu kodifikācija, kas, kā norāda V. Blūzma, „vienlaikus nozīmēja arī Romas pilsoņu tiesību (*ius civile*) sekularizāciju, jo tās atbrīvojās no dievišķajām tiesībām (*ius divinum*)”. Blūzma V. Romas valsts un tiesības. Kanoniskās tiesības viduslaikos. Lektijas ārvalsts tiesību vēsturē. Rīga: EKA, 2002, 26.lpp.

⁴⁴⁰ Birziņa L. Romiešu tiesības. Rīga: [B.i.], 1997, 3.lpp.

⁴⁴¹ XII tabulu likumi. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 48.-91.lpp.

⁴⁴² Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998, с.205.

⁴⁴³ Хрестоматия по истории государства и права. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Москва: Издательство Норма, 2003, с.276.

⁴⁴⁴ Tā Ulpiāns, atsaucoties uz Celsus, pamato, ka persona, kura nogrūž otru no tilta, neskatoties uz to, ka tas noslīkst, nomirst no šoka vai pārpūles, atbild tāpat, it kā tā būtu personīgi nonāvējusi. Harries J. Law and Crime in the Roman World.: Key themes in ancient History. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, x, p.48-49.

⁴⁴⁵ Birziņa L. Romiešu tiesību vēsture. Rīga: [B.i.], 1996, 75.lpp.

⁴⁴⁶ Arī Akvilija likumā (*Lex Aquilia* – 286.g. pr.Kr.) nošķīra prettiesisku nonāvēšanu, kas attiecās uz dzīvniekiem un vergiem, un slepkavību, jo noslepkavot varēja tikai brīvu cilvēku. Harries J. Law and Crime in the Roman World. Key themes in ancient History. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, x, p.46-47.

⁴⁴⁷ Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998. с.212.

gadījumos uzlika vergam īpašu atbildību⁴⁴⁸, ko O.Omeļčenko vērtē kā objektīvās pieskaitāmības principa ieviešanu, kas ļāva personu saukt pie atbildības bez tās konkrētas vainas noskaidrošanas.⁴⁴⁹

Līdz parādījuga atcelšanai 326.gadā pr.Kr., saskaņā ar III tabulas 6. un 7.pantā noteikto, maksātnespējīgo parādnieku varēja vai nu pārdot verdzībā, vai arī nogalināt. Gadījumā, ja bija vairāki kreditori, parādnieku varēja sacirst gabalos un katram kreditoram atdot pa gabalam.⁴⁵⁰ Laika gaitā mainījās arī sava bērna nonāvēšanas juridiskais izvērtējums. Ja senākajās tiesībās (IV tabulas 1.pants) ģimenes tēvs nesodīti varēja atņemt dzīvību jaundzimušajam (*sine fraude caedunto*), kas bija piedzimis ērms (*monstrum*)⁴⁵¹, kā arī par pārkāpumiem tēvs varēja sodīt bērnus pat ar nāvi (*ius vitae ac necis*), tad vēlākajā periodā tēva izdarīta sava bērna slepkavība tika uzskatīta par smagu noziegumu.⁴⁵²

Gadījumā, kad cietušais piekrita, ka viņam tiek nodarīts kaitējums, vainīgais palika nesodīts publiskā kārtā. Akvīlija likumā „Par slepkavībām” teikts: „Ja kāds ir nodarījis kaitējumu, citas personas pamudināts, par nodarīto neatbild ne tas, kurš pamudināja, tā kā viņš nenogalināja, ne tas, kuru pamudināja, tā kā viņš nav nodarījis kaitējumu prettiesiski.”⁴⁵³ Arī Kornēlija likumā (*Lex Cornelia*) „Par slepkavībām” nebija paredzēta atbildība par slepkavību ar cietušā piekrišanu. Kā norāda S.Kovaļovs (*С.И.Ковалев*), vēsturnieku aprakstos par senajiem laikiem bieži minēti gadījumi, kad vergi pēc saimnieka pavēles tos nogalināja.⁴⁵⁴

Senie balti un lībieši dzīvoja pēc paražu tiesībām, kas līdz 13. gadsimta sākumam nebija pierakstītas. Tiesību vēstures pētnieki V.Blūzma un J.Lazdiņš atzīmē, ka „tās lielā mērā bija kazuistiskas, tas ir, norma tajās bija veidota, balstoties uz konkrētiem gadījumiem (kāzusiem), kas netika vispārināti.” Tāpat tiek norādīts uz abstraktu jēdzienu trūkumu un likumpārkāpumu objektīvās puses uzsvēršanu.⁴⁵⁵ Kā secina iepriekš minētie autori, krimināltiesības šajā laikā piederēja pie privāto tiesību jomas un reakcija uz noziedzīgu nodarījumu notika privātā kārtā, valdot asinsatriebībai jeb vaidu tiesībām. Lai arī dzimtas šajā laikā varēja panākt savstarpēju izlīgumu,

⁴⁴⁸ Tā imperatora Augusta laikā (1.gs. pr.Kr.) tika atjaunots sens likums, kas paredzēja sodīt vergus par bezdarbību, lai arī romiešu tiesības principā nepieļāva, ka pārkāpt likumu var arī kā citādi, kā tikai aktīvi rīkojoties. Pamatojoties uz to, kādā lietā Senāts noteica, ka „par kunga slepkavību pie atbildības saucami visi vergi, kas atradās mājā kunga slepkavības laikā, neatkarīgi no tā, vai viņiem bija kāds sakars ar slepkavību vai nē”, ja viņi nebija veikuši pasākumus kunga aizsardzībai. Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 96.lpp.

⁴⁴⁹ Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998, с.212.

⁴⁵⁰ Birziņa L. Romiešu tiesību vēsture. Rīga: [B.i.], 1996, 75.lpp.

⁴⁵¹ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V. Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 215.lpp.

⁴⁵² История государства и права зарубежных стран. Часть 1. Под редакцией О.А. Жидкова и Н.А. Крашенинниковой. Москва: Издательство Московского государственного университета, 1988, с.123.

⁴⁵³ Ковалев С.И. История Рима. Ленинград: Издательство Ленинградского государственного университета, 1986, с.414.

⁴⁵⁴ Ковалев С.И. История Рима. Ленинград: Издательство Ленинградского государственного университета, 1986, с.44.

⁴⁵⁵ Blūzma V., Lazdiņš J. Paražu tiesības Latvijas teritorijā līdz XIII gs. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1. sējums. Paražu tiesības un Livonijas tiesību avoti 10. gs. – 16. gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998, 20., 23., 25.lpp.

samaksājot kompensāciju (vīra naudu) nonāvētā dzimtai, vīra naudas lielais apmērs noteica asinsatriebības paražas dominanti un tās ilgstošu saglabāšanu.

2.4. Viduslaiku tiesības

Agros viduslaikus S.Osipova raksturo kā „ļoti interesantu laikposmu”, jo tas bija **barbaru valstu un tiesību laiks**⁴⁵⁶, kas, kā redzēsim vēlāk, būtiski ietekmēja arī Livonijas krimināltiesisko regulējumu, tāpēc arī analizējams īpaši.

Vācijā vienu no senākajiem barbaru tiesību krājumiem latviski tiesību vēstures grāmatās min kā **Saliešu tiesu jeb Saliešu likumu**⁴⁵⁷ (*Lex Salica*), kas bija paražu normu apkopojums⁴⁵⁸, uzrakstīts 507.- 511.gadā, kurā noziegums tika regulēts kā delikts (ar kolektīvu atbildību), kas izraisa aizskartās puses prasību pēc zaudējuma atlīdzības.⁴⁵⁹

Atbildības par slepkavību reglamentācija Saliešu tiesā bija visai kazuistiska un vergelda apmērs bija atkarīgs no nozieguma smaguma, cietušā sociālā stāvokļa, kārtu piederības, vecuma, dzimuma. Likums visstingrāk aizsargāja karaļa kalpotājus, sievietes un bērnus.⁴⁶⁰ Vergelds noteikts arī tam, kurš atņēmis dzīvību bērnam mātes miesās, pirms viņš vēl nav saņēmis vārdu, un tas tiks pierādīts.⁴⁶¹ Par smagāko noziegumu tika uzskatīts bandas izdarīts laupīšanas uzbrukums viensētai, kas izraisījis slepkavību, par ko bija paredzēts lielākais Saliešu tiesai zināmais izpirkums. Par pastiprinošiem apstākļiem tika atzīta slepkavības izdarīšana barā jeb pūlī (*скопницею*), slepkavība karagājiena laikā, mēģinājums pēc slepkavības slēpt nozieguma pēdas, iemetot līķi akā vai ūdenī, vai pārklājot ar zariem vai ko citu, kad vergelds tika paaugstināts daudzkārtīgi.⁴⁶²

1532.gadā Vācijā tika izdots krimināltiesību un kriminālprocesa kodekss ar nosaukumu **Karolina**⁴⁶³ (latīņu valodā - *Constitutio Criminalis Carolina*, vācu valodā - *Peinliche Gerichtsordnung*), ko uzskatīja par visai Vācijai kopīgām tiesībām līdz pat 1870.gadam. Analizējot atsevišķas Karolinas normas, kurās bija paredzēta atbildība par slepkavību, nevar nepieņemt L.Birziņas rakstītajam, ka tās „sodu pamatā ir iebiedēšanas princips un sodi ir raksturīgi ar ārkārtēju

⁴⁵⁶ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 30.lpp.

⁴⁵⁷ Birziņa L. Vācijas tiesību vēsture V- XX gs.. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999, 6.lpp.

⁴⁵⁸ Saliešu tiesa. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 152.-187.lpp.

⁴⁵⁹ Kā skaidro S.Osipova, „privāta apsūdzība par slepkavību izrietēja arī no ģermāņu sabiedrības uzbūves un attiecībām tajā. Tiesāšanās kārtība pilnībā pamatojās uz principu – kur nav apsūdzētāja, tur nav tiesneša, t.i., tā sauktais akuzācijas (apvainošanas) princips.” Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 152.-153.lpp.

⁴⁶⁰ Tā, piemēram, vergelda apmērs par dzīvības atņemšanu brīvai sievietei bija 600 solidu, bet, ja sieviete bijusi grūtniece, kas pēc mūsdienu krimināltiesību izpratnes jau būtu slepkavība pastiprinošos apstākļos – 700 solidu. Atbildība par sievietes slepkavību tika diferencēta arī atkarībā no tā, vai nonāvētajai jau ir bērni vai arī sievietei vairs nevarēja būt bērnu.

⁴⁶¹ Saliešu tiesa. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 188.-192.lpp.

⁴⁶² Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998, с.251.

⁴⁶³ Каролина. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Москва: Издательство Норма, 2003, с.688.

bardzību.”⁴⁶⁴ Kā secina V.Kalniņš, Kurzemes statūtos paredzētie nežēlīgi bargi sodi galvenokārt bija aizgūti tieši no Karolinas.⁴⁶⁵

Karolinā tika izdalīta iepriekš nodomāta slepkavība, izmantojot indi vai burvju dzērienu, par ko vīrieti sodīja ar nāves sodu, saraustot uz rata, bet sievieti – noslīcinot vai citādā veidā, atbilstoši tradīcijām. Lai iebiedētu pārējos, notiesātos līdz soda izpildīšanas vietai vajadzēja vilkt pa zemi vai spīdzināt ar nokaitētām knaiblēm, vairāk vai mazāk cietsirdīgi, atkarībā no personas stāvokļa un slepkavības smaguma. Sieviete, kura ļaunprātīgi, slepeni un pēc savas gribas bija noslepkavojusi jaundzimušo, dzīvu apraka, pirms tam caurdurot ar mietu. Lai novērstu apmulsumu no tā, tām tiesām, kurām bija attiecīgās ūdenstilpnes, tika atļauts slepkavas noslīcināt. Atrunāts, ka tur, kur tāds ļaunums izplatīts bieži, tomēr vajadzētu piemērot dzīvas aprakšanu un caurduršanu ar mietu, lai iebiedētu līdzīgas cietsirdīgas sievietes, vai arī pirms noslīcināšanas miesa jārauj ar nokaitētām knaiblēm.⁴⁶⁶ Domājams, ka šie slepkavības veidi klasificējami kā kvalificēti, jo likumā atrodama norāde, ka jāizšķir tīss slepkava, kas sodāms ar saraustīšanu gabalos, un tāds, kurš nāvējošu sitienu izdarījis ātrās dūsmās, kad jānocērt galva ar zobenu.

Karolinā ir speciāla norma, kurā atrunāts, ka praksē sastopami gadījumi, kad personas, kuras nonāvējušas otru, rīkojušās apstākļos, kas izslēdz jebkādu sodu, arī krimināltiesisku. Kā pirmā tiek nosaukta tiesiska nepieciešamā aizstāvēšanās, proti, nav vainojama persona, kura, aizsargājot savu ķermeni vai dzīvību, veikusi tiesisku nepieciešamo aizstāvēšanos un atņēmusi dzīvību tam, kas piespiedis uz šo nepieciešamo aizstāvēšanos. Skaidrojot nepieciešamās aizstāvēšanās jēdzienu, līdzīgi kā mūsdienu krimināltiesībās, norādīts uz tiesībām aizstāvēties arī no uzbrukuma draudiem, nesodīti aizsargājot savu ķermeni un dzīvību, tai pat laikā uzsverot, ka nepieciešamā aizstāvēšanās būs tiesiska, ja persona, kurai uzbrūk, ar bēgšanu nevar izvairīties no briesmām savai dzīvībai. Kā otra situācija, kad persona var tikt attaisnota dzīvības atņemšanā, ir nejauša nonāvēšana pret personas gribu.⁴⁶⁷

Karolinā reglamentēta līdzizdarītāju un līdzdalībnieku atbildība, nosakot, ka, ja vairākas personas palīdz viena otram iepriekšējā un ļaunprātīgā nodomā kādu nogalināt un sekmē to, viņi visi sodāmi ar nāves sodu. Ja vairākas personas, kuras gadījuma pēc atradušās kopā kādā sadursmē vai ķīviņā, palīdz viena otram un tā rezultātā kāds nogalināts bez pietiekama pamata, tad tas, kurš tiks

⁴⁶⁴ Birziņa L. Vācijas tiesību vēsture (V – XX gs.). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999, 49., 50.lpp.

⁴⁶⁵ Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. Feodālisma un topošā kapitālisma laikmets XI – XIX gs. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne”, 1972, 149.-150.lpp.

⁴⁶⁶ Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Москва: Издательство Норма, 2003, с.709.

⁴⁶⁷ Norādot, ka visus gadījumus nav iespējams uzskaitīt, minēti daži no tiem, piemēram, kāds pagrūž vai iesit bārdzinim, kurš tajā laikā tam paredzētajā vietā kādam dzen bārdi, un tas pret savu gribu pārgriež klientam kaklu. Cits piemērs – strēlnieks stāv vai sēž telpā, kas paredzēta šaušanai, un šauj parastā mērķī, kad kāds izskrien mērķa priekšā, vai arī ierocis pret viņa gribu izšauj ātrāk, pošaujot šo cilvēku. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Москва: Издательство Норма, 2003, с.709.

atpazīts kā īstenais vaininieks, no kura rokas cietušais ir miris, ir sodāms kā izdarījušais nāvējošu sitienu ar galvas nociršanu ar zobenu. Taču, ja nonāvētais saņēmis bīstamus, apzināti nāvējošus sitienus no vairākām personām un nav iespējams pierādīt, no kā rokas viņš miris, ar nāves sodu sodāmi visi kā izdarījušie nāvējošus sitienus. Par citu personu, ar kuru roku nav izdarīti nāvējoši miesas bojājumi, sodīšanu tiesai jāprasa padoms likumu zinātājiem.

Agro viduslaiku tiesību akti **Anglijā** bija karaļu pieņemti likumi un kā pirmais tiek minēts karaļa Etelberta likums jeb tiesa (*The Laws of king Ethelbert*)⁴⁶⁸ - 7. gs. sākums (602. - 603.gads). Dzīvība tika aizsargāta atkarībā no tā, kā aizgādībā cilvēks atradās. Pamats nozieguma kaitīguma noteikšanai bija par brīva cilvēka slepkavību paredzētais naudas sods – vergelds 50 šiliņu apmērā, kāds bija paredzēts par cilvēka nogalināšanu karaļa valdījumā. Par brīva cilvēka nogalināšanu dižciltīga kunga muižā bija jāsamaksā 20 šiliņu kompensācija. Pie tam likumā bija noteikts, ka par nonāvētu brīvu cilvēku jāmaksā ne tikai tā radniekiem, bet arī karalim, kas norāda uz izpratni, ka atsevišķi pārkāpumi, lai arī tieši vērsti pret vienu indivīdu, apdraud arī kopējo mieru.⁴⁶⁹

688. – 694.gadā tika pieņemti Ines likumi⁴⁷⁰ - visagrākie Rietumsakšu valsts likumi, 871. – 899.gadā – Alfrēda likumi.⁴⁷¹ Arī šajos likumos par pamatu soda noteikšanai bija senā kompozīcija (izpirkums), taču kompensācijas apmēri pieauga atkarībā no kārtu piederības, nogalinātā statusa, radniecības, piemēram, ārzemnieks, abats vai abate, krusttēvs vai krustdēls.⁴⁷² Likumu 9.pantā īpaši runāts par sievietes grūtniecības stāvokli nogalināšanu, kad par sievieti jāsamaksā pilna summa, par bērnu – puse maksājuma saskaņā ar tēva dzimtas vīra naudu.⁴⁷³ XII gadsimta Henriha II Klarendonas (1166.gads) un Norhemptomā asīzes (1176.gads) ienesa būtiskas izmaiņas krimināltiesībās, kuru normas līdz tam izrietēja no senajām anglosakšu paražām. Veidojās atšķirība starp tīšu nonāvēšanu (slepkavību) un nonāvēšanu, kas izdarīta aiz neuzmanības.⁴⁷⁴

Vispārējās tiesības (*Common Law*), kas veidojās Anglijā no 1066. līdz 1485.gadam, bija precedentu tiesības, ko radīja un attīstīja karaļa tiesību sistēma.⁴⁷⁵ Tiesu prakse ir vissenākie Anglijas tiesību avoti, jo, sākot ar XII gadsimtu, karaļa tiesneši, izskatot lietas un taisot spriedumus, radīja noteikumus par atbildību, kas vēlāk bija kā pamats Anglijas krimināltiesībām. Tā XII – XIII

⁴⁶⁸ Etelberta likumi. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 188-192.lpp.

⁴⁶⁹ Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 189.lpp.

⁴⁷⁰ Ines likumi. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 193-204.lpp.

⁴⁷¹ Alfrēda likumi. Anglosakšu Veseksas karaliste. Turpat, 205.-218.lpp.

⁴⁷² Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998, с.269.

⁴⁷³ Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007, 210.lpp.

⁴⁷⁴ История государства и права зарубежных стран. Часть 1. Под редакцией О.А. Жидкова и Н.А. Крашенинниковой. Москва: Издательство Московского университета, 1988, с.495-498.

⁴⁷⁵ Давид Р., Жофре – Спинози К. Основные правовые системы современности. Москва: Международные отношения, 1998. с.210-218.

gadsimtā tika izstrādāti noteikumi par atbildību par vissmagākajiem noziegumiem – feloniju (*felony*), bet XIV gadsimtā – par mazāk smagiem noziegumiem – misdiminoru (*misdemeanour*).⁴⁷⁶ Šāds iedalījums bija spēkā līdz pat 1967.gadam, kad tika pieņemts Likums par krimināltiesībām (*Criminal Law Act 1967*),⁴⁷⁷ ar kuru tika atcelta atšķirība starp feloniju un misdiminoru. Bez tam tika izdalīts kā sevišķi smags noziegums nodevība (*treason*), kuru iedalīja lielajā nodevībā (*high treason*), kas bija pavalstnieka nodevība pret karali un ietvēra sevī arī nodomu nogalināt karali un karaliskās ģimenes locekļus, un mazo nodevību (*petty treason*) – pakļauta cilvēka nodevību pret savu kungu, piemēram, vasaļa izdarītu sava senjora, sievas izdarītu sava vīra, garīdznieka izdarītu bīskapa slepkavību.⁴⁷⁸ Angļu tiesības neparedzēja sodu par nogalināšanu aizstāvoties, ja apdraudējums bija vērsts pret personu.

Bizantijas impērija noformēja vērtību hierarhiju un sodu sistēmu ap VIII gadsimtu. Saskaņā ar Eklogu (726.gads) noziegums tika uzskatīts par cilvēka grēcīgas dabas izpausmi, sods bija atmaksa par grēku. Slepkavība tika atzīta par smagu noziegumu un kvalificēta atkarībā no nozieguma grēcīguma. Iepriekš nodomāta slepkavība tika sodīta ar nāves sodu, nocērtot galvu. Slepkavība kautiņā netika uzskatīta par iepriekš nodomātu, taču sods par šādu noziegumu bija atkarīgs no tā, ar kādu rīku cietušais tika nonāvēts – ar koka nūju, roku vai kādu citu vieglu rīku.⁴⁷⁹

Kā slepkavība tika sodīta verga tīša nonāvēšana, ja viņš tika pārlieku spīdzināts vai noindēts, vai viņu sadedzināja. Ja verga nāve iestājās noteiktā soda izpildīšanas rezultātā, sitot viņu ar pletnēm vai koka nūjām, viņa saimnieks netika atzīts par slepkavu.⁴⁸⁰ Bizantijas krimināltiesības izdalīja stipra psihiska uzbudinājuma (afekta) stāvokli, kad izdarījušo slepkavību atbrīvoja no soda. Sods nedraudēja par zagļa nosīšanu nozieguma vietā, nogalināt drīkstēja arī nozieguma vietā pieķertu laulības pārkāpēju, nesodīja arī bez nodoma izdarītus noziegumus. Tāpat kā par pabeigtu slepkavību, sodīja par tās mēģinājumu, uzkūdišanu, slēpšanu un neziņošanu.⁴⁸¹

Analizējot viduslaiku **Francijas** tiesības, S.Osipova norāda, ka Francijā tikai XIII gadsimtā atdzima ideja, ka „sabiedrību jāvada likumam.”⁴⁸² 1280.gadā tiesnesis Filips de Bomanuārs (*Philippe de Beaumanoir*) apkopoja un pierakstīja paražas krājumā „Bovē tiesības.”

⁴⁷⁶ Голованова Н.А. Уголовное право Англии. В кн: Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная часть. Под редакцией И.Д. Козочкина. Москва: Волтерс Клувер, 2010, с.3.

⁴⁷⁷ Criminal Law Act, 1967. Criminal Law 2002-2003. Sweet&Maxwell's Statute Series. Fifth Edition by I.H. Dennis. London: Sweet&Maxwell, 2002, p. 33-35.

⁴⁷⁸ Kā atzīmē G.Zemītis, pēc angļu tiesību pētnieka E.Koka (*sir Edward Coke*) doktrīnas cilvēks, kurš ar bultu šaudams savvaļas putnu, nogalinājis cilvēku, nebija vainīgs, jo „šaut savvaļas putnu ir likumīgi.” Taču cilvēks tika atzīts par slepkavu, ja viņš šaujot uz gaili vai kādu citu personai piederošu putnu, nonāvē cilvēku, jo „darbība bija nelikumīga.” Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 201.lpp.

⁴⁷⁹ История государства и права зарубежных стран. Часть 1. Под редакцией О.А. Жидкова и А.Н. Крашенинниковой. Москва: Издательство Московского Государственного университета, 1988, с.448.

⁴⁸⁰ Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998, с.290.

⁴⁸¹ Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003, 122.-123.lpp.

⁴⁸² Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 90.lpp.

Bovē tiesību⁴⁸³ 30.nodaļa bija veltīta noziegumiem, kuras 887.paragrāfā bija noteikts, ka atņemt cilvēkam dzīvību ir liels noziegums, spriedumam ir jābūt bargam un vainīgais jāpakar. Taču ir gadījumi, kad cita nogalināšana nav sodāma – pirmkārt, ja notiek karš starp muižniekiem un tas nogalina savu ienaidnieku (tikai ne miera vai pamiera laikā), un, otrkārt, nogalina cilvēku, aizsargājot sevi. Kā slepkavības veidi norādīti: 1) slepkavība (*merdre*) – kāds kādu noslepkavojis vai piespiedis noslepkavot citu, laikā pēc saules rieta un līdz saullēktam, vai ja noslepkavojis vai pavēlējis noslepkavot pamiera vai miera laikā (825.paragrāfs); 2) nodevība (*traison*) – kāds neparāda savu naudu pret citu, taču nāvīgi to ienīst un aiz naida noslepkavo to vai piespiež noslepkavot (826.paragrāfs); 3) cits slepkavības veids (*homicide*) – noslepkavo cilvēku kautiņā, piemēram, ja strīdā viens apvaino citu, tas izraisīja kautiņu un cilvēks tika nogalināts (828.paragrāfs)⁴⁸⁴.

Salīdzinājumam tiek piedāvāts neliels ieskats atbildības par slepkavību regulējumā arī Āzijas valstīs viduslaikos.

Viduslaiku **Japānas** tiesībām raksturīgs morāles un likuma prasību savienojums. Nozīmīga senākā kodifikācija ir krimināllikumu krājums „*Taiho ricure*”⁴⁸⁵ ((sastādīts 701.gadā). Krājuma 6.pantā norādīti astoņi smagi noziegumi, to starpā izdalot 1) tuvu radnieku, kuru loks ir strikti apzīmēts, slepkavību, 2) vienas ģimenes triju cilvēku noslepkavošanu pie nosacījuma, ka neviens no tiem nav vainojams noziegumā, par ko noteikts nāves sods, kā arī likumā norādīto attālāku radnieku nogalināšanu, kas apzīmēta kā amorāla rīcība, un 3) saimnieka, audzinātāja un priekšnieka slepkavību, nosaucot to par pienākuma pārkāpšanu.

Savukārt vecākajās kodifikācijās jau dominē kārtu raksturs. Samurajs varēja nesodīti nogalināt zemnieku par goda aizskaršanu, savukārt, ja kalps nogalināja savu saimnieku, ar nāvi sodīts tika ne tikai pats vainīgais, bet tika iznīcināta visa viņa ģimene. Netika nostiprināts princips, ka cilvēka slepkavība ir obligāti sodāma – nesodīja vīru, kurš nogalināja neuzticīgo sievu un viņas mīļāko, bija atļauts nozieguma vietā nogalināt savu vecāku slepkavu, vai arī, ar varas speciālu atļauju, slepkavu vai vienu no viņa radniekiem „likumīgas atreibības kārtībā.” Izplatīta bija bērnu slepkavība, sevišķi zemnieku ģimenēs, lai „atbrīvotos no liekas mutes.”⁴⁸⁶

⁴⁸³ Кутюны Бове. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Москва: Издательство Норма, 2003, с.579.

⁴⁸⁴ Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Москва: Издательство Норма, 2003, с.579.

⁴⁸⁵ Тайхо рицуре. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Москва: Издательство Норма, 2003, с.800-802.

⁴⁸⁶ Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998, с.347-348.

Saskaņā ar konfūcisma morāli, feodālās **Kīnas** krimināltiesībās smagākie noziegumi tika klasificēti desmit ļaunumos. Krimināltiesību normu krājumā *Tan*⁴⁸⁷, kas sastādīts 653.gadā, līdzīgi kā jau minētajā Japānas regulējumā, tiek izdalīta tuvu radnieku slepkavība, reglamentēta atbildība par vairāku personu nogalināšanu vienā ģimenē, atsevišķi norādīta priekšnieka un skolotāja slepkavība. Tepat arī ietverta norāde uz slepkavību un tai sekojošu līķa sadalīšanu, kas mūsdienā krimināltiesībās tiek vērtēta kā līķa apgānīšana. Minētie noziegumi ietverti kategorijā – īpaši netikumīgi, kas ir pretrunā ar dabisko kārtību.⁴⁸⁸

Paralēli kristīgajai kultūrai, kas veidojās un nostiprinājās Eiropā, **Austrumos** izveidojās islāms – „Muhameda mūža darbs – pienākuma mācība, kura tikusi veidota kā kulta un morāles kopums.”⁴⁸⁹ Šariata (islāma dievišķās tiesības, kas sakņojas dieva gribā)⁴⁹⁰ pamatu veidoja Korāns⁴⁹¹ (tulkojumā – lasījums, deklamēšana) un Sunna⁴⁹² (tulkojumā- tradīcija) jeb Muhameda paražas, kas ir Muhameda dzīves paraugs, reliģisko, morālo un tiesisko priekšrakstu avots visiem musulmaņiem.

Islama tiesībās nav strikti noteikts, ka atbildība, tostarp arī krimināltiesiskā, beidzas līdz ar personas nāvi, jo to manto. Tas, kā atzīst S.Osipova, nevis izskauda asinsatriebību musulmaņu valsts un tiesību nostiprināšanās procesā, bet gan legalizēja to.⁴⁹³ Islāma jurisprudence ir vērsta uz piecu galveno pamatvērtību aizsardzību – reliģija, dzīvība, saprāts, dzimtas turpināšana, īpašums. Noziegums tiek aplūkots kā nepaklausība Dievam, līdz ar ko „tas ir sodāms ne tikai laicīgā tiesā, bet vienlaikus tas ir grēks, kam seko pēcnāves sods.”⁴⁹⁴ Sunnā ir teikts: „Bargs Allaha sods ir paredzēts par vienu no visbriesmīgākajām ļaundarbībām, (...), tam, kas pretlikumīgi ir izlējis cilvēka asinis.”⁴⁹⁵ Kā norādīts pētījumos, par nogalināšanu Muhameds nogalinātā radniekiem esot piedāvājis izvēlēties vienu no trim soda veidiem – nāves sodu, piedošanu slepkavam un izpirkuma par asinīm pieņemšanu.⁴⁹⁶ Tā kā netiek nodalīts privāto un publisko tiesību pārkāpums, veidojas deliktu tiesības, un noziegumi, kas skar atsevišķu personu tiesības, tiek iedalīti deliktu grupās pēc konkrēti paredzētiem sodiem – *kisas, kawad, gija*.⁴⁹⁷ Slepkavība iekļauta *kisas* (atriebība) grupā, tiek piemērots Taliona princips, saskaņā ar kuru sods ir līdzīgs izdarītajam noziegumam, tas pienākas

⁴⁸⁷ Уголовные установления Тан. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Москва: Издательство Норма, 2003, с.773.

⁴⁸⁸ Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998, с.344.

⁴⁸⁹ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 341.lpp.

⁴⁹⁰ Rudevskis J. Vispārējs ieskaits musulmaņu tiesībās. Jurista Vārds, 2011. 18.februāris, Nr.3, 14.lpp.

⁴⁹¹ Коран. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Москва: Издательство Норма, 2003, с.762-765.

⁴⁹² Сунна. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Москва: Издательство Норма, 2003, с.766-768.

⁴⁹³ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 357.lpp.

⁴⁹⁴ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 373.lpp.

⁴⁹⁵ Хадисы пророка. Москва: Рипол Классик, 2003, с.243.

⁴⁹⁶ Всеобщая история государства и права. Под редакцией К.И. Батыра, Москва: Былина, 1996, с.183.

⁴⁹⁷ Филипп А.А.Б. Законы жизни мусульман. Эволюция фикха. Москва: Умман, 2002, 262-264.

par apzinātu un tīšu darbību. Atsevišķos gadījumos tiek pieļauts izpirkums par asinīm jeb asinsnauda, ko nosaka, ja cietusī puse ir piedevusi.⁴⁹⁸ Par nonāvēšanu aiz neuzmanības bija paredzēts izpirkums un reliģioza grēku nožēlošana – divu nedēļu gavēnis.⁴⁹⁹

Ņemot vērā to apstākli, ka Latvijas teritorijā ilgu laika posmu spēkā bija **Krievijas** krimināllikumi, kas būtiski ietekmēja Latvijas krimināltiesību attīstību, īpaša vērība tiks veltīta atsevišķu šīs valsts tiesību aktu analīzei.

Arī Senās Krievijas tiesībās slepkavības sodāmība bija paredzēta jau dziļā senatnē, taču pirmo reizi slepkavība kā noziegums norādīta knaza Oļega 911.gada līgumā ar grieķiem, kurā jau iezīmējas asinsatriebības ierobežojums, slepkavas slepkavību pieļaujot tikai tad, ja tas pieķerts nozieguma vietā, vai, ja vainīgais aizbēdzis no nozieguma vietas un viņam nav mantas, lai kompensētu cietušā ģimenei. Tādus pašus nosacījumus satur arī knaza Igora 945.gada līguma ar grieķiem 13.pants.⁵⁰⁰

Krievu Taisnība (*Русская Правда*) tās vissenākajā (akadēmiskajā) redakcijā, kas datēta ar 1016.gadu un apzīmēta kā Jaroslava Krievu Taisnība, sākas ar pantu par slepkavību, atzīstot asinsatriebību, taču ierobežojot atriebēju loku ar ģimeni – brālis atriebj par brāli, dēls – par tēvu, tēvs - par dēlu, brālis – par māšas dēlu. Sievietes no atriebēju loka tika izslēgtas.⁵⁰¹ Ja atriebēju nebija, tika noteikta vīra nauda 40 grivnu apmērā neatkarīgi no tā, kas bija noslepkavots. Privātās atriebības tiesību atcēla Jaroslava dēli „Jaroslaviču Taisnībā” (ap 1050.gadu), vispirms ierobežojot radnieku varu pār slepkavu, bet pēc tam aizstājot asinsatriebību ar atlīdzības samaksu. Tajā laikā tika noteikta arī vērtību skala – brīva cilvēka galva tika vērtēta 40 grivnās, par bajāra vai cita dižciltīga pilsoņa slepkavību piedzenamās summas apmērs palielinājās divreiz, par verga slepkavību, ja tas bija nogalināts bez vainas, samazinājās līdz 12 grivnām.⁵⁰²

Krievu Taisnība nenošķīra tīšu nonāvēšanu un nonāvēšanu aiz neuzmanības, kā arī civiltiesisku un krimināltiesisku netaisnību. Ieviestā vīra (galvas nauda) nesaturēja krimināltiesisku elementu, jo slepkavam tika dotas tiesības pašam vienoties ar nogalinātā radniekiem, samaksājot to nosaukto summu. Ja puses nespēja vienoties, nogalinātā radnieki griezās ar civilprasību tiesā un tiesa noteica maksājamo summu. Ja vainīgais bija maksātnespējīgs, viņu izdeva nogalinātā radniekiem „ar galvu”, kuri varēja to sodīt pēc sava ieskata, taču nedrīkstēja nogalināt.⁵⁰³ XIII gadsimtā Taisnība nodalīja slepkavību, kas izdarīta dzīrēs, atklāti, kad kopiena palīdzēja samaksāt viru, un slepkavību, kas izdarīta laupīšanā, bez jebkāda strīda, kad vainīgo izdeva „izpostīšanai un

⁴⁹⁸ Der islam in der Gegenwart. Leipzig, 1980, S.100-105.

⁴⁹⁹ Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998, с.340.

⁵⁰⁰ Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948, с.42.

⁵⁰¹ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристь, 2000, с.17.

⁵⁰² Криминāltiesības. Sevišķā daļa. I.T.Goļakova vispārīgā redakcijā. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1947, 167.lpp.

⁵⁰³ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристь, 2000, с.17-18.

izlaupīšanai”, bet kopiena viru, ko sauca par mežonīgo viru, par viņu maksāja tikai tad, ja to neizdeva kņazam.⁵⁰⁴

Krievu Taisnība bija spēkā līdz XIV gadsimtam, tajā tika izdarītas izmaiņas ar kņazu līgumiem un rakstiem, kas nemainīja atbildības par slepkavību būtību, bet tikai, atbilstoši sociāli ekonomiskajiem apstākļiem, mainījās samaksas apmērs. „Sudebņiku” periodā – Cara Ivana III (1497.gads), cara Ivana Vasiļjeviča (1550.gads) sudebņikos un cara Fjodora Ionoviča sudebņiku projektā (1589.gads) par slepkavību bija paredzēts nāves sods. Kā sevišķi smaga tika izdalīta kunga slepkavība un slepkavība, kas saistīta ar laupīšanu, kā arī slepkavība, kas izdarīta, pielietojot dedzināšanu.⁵⁰⁵

Būtiska nozīme krimināltiesību attīstībā Krievijā bija cara Alekseja Mihailoviča 1649.gada nolikumam (*Соборное уложение*), kurā pirmo reizi tika norobežota tīša nonāvēšana (slepkavība) un nonāvēšana aiz neuzmanības, tika ieviests nepieciešamās aizstāvēšanās un galējās nepieciešamības jēdziens, izdalīti nozieguma izdarītāji un līdzdalībnieki. Lai arī noziegumi pret dzīvību nebija sistematizēti, pastipriņš apstākļus jau var grupēt atbilstoši mūsdienās pieņemtajai klasifikācijai pēc noziedzīga nodarījuma sastāva elementiem – cietušā statusa (kungs, radnieki – tēvs, vīrs, likumīgie un nelikumīgie bērni, citi radnieki), subjekta (karavīri un dienestā esošie), nozieguma izdarīšanas vietas (baznīcā, kunga sētā, kunga klātbūtnē), pēc saistības ar citiem noziegumiem (laupīšanu, citu vardarbību vai zādzību).⁵⁰⁶ Par mazāk smagu noziegumu tika atzīta slepkavība kautiņā vai esot reibuma stāvoklī (*по пьяному делу*), ko sodīja ar cietumsodu. Nāves sods tika paredzēts arī par nonāvēšanu aiz neuzmanības, piemēram, ja ārsts tīši vai netīši kādu nomirdinājis.⁵⁰⁷ Lai arī sievas nogalināšana Nolikumā nebija speciāli minēta, taču, kā norāda A.Piontkovskis (*А.А. Пионтковский*), „tiesu prakse uzskatīja to par mazāk bīstamu slepkavību un sodīja mīkstāk, nekā sveša cilvēka nogalināšanu.”⁵⁰⁸ Par nesodāmu tika atzīta zagļa un laupītāja nogalināšana savā mājā, kā arī cilvēka, kurš nozadzis no lauka labību vai sienu, nogalināšana, ja viņš pie aizturēšanas pretojies. Nesodīja arī nodevēja nogalināšanu, par ko pienācās pat apbalvojums, ko izsniedza no nodevēja mantas.⁵⁰⁹

Vēl bargāks bija Pētera I 1715.gada Militārais Artikuls (*Воинский Артикул*), kurā par slepkavību tika noteikta absolūtā sankcija – nāves sods, tika paplašināts slepkavības pastipriņš

⁵⁰⁴ Krimināltiesības. Sevišķā daļa. I.T. Goļakova vispārīgā redakcijā. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1947, 167.lpp.

⁵⁰⁵ Tā, piemēram, Novgorodas 1195.gada līgumā ar vāciešiem un Smoļenskas 1229.gada līgumā ar Rīgu, Gotlandi un vācu pilsētām jau tiek noteikta dažāda izpirkuma maksa atkarībā no cietušā piederības tai vai citai kārtai. Galvas nauda Krievijā tika piemērota vairāk nekā 400 gadus un pēdējo reizi tā minēta 1613.gadā, tā tika aizstāta pakāpeniski, mainoties arī atbildības raksturam par slepkavību. Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948, с. 42-43, 48.

⁵⁰⁶ Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948, с.44-45.

⁵⁰⁷ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристь, 2000, с.19-20.

⁵⁰⁸ Krimināltiesības. Sevišķā daļa. I.T. Goļakova vispārīgā redakcijā. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1947, 167.lpp.

⁵⁰⁹ Turpat.

apstākļu klāsts, jau iepriekš zināmos papildinot ar norādi uz pasūtījuma slepkavību, garīdznieka slepkavību, slepkavību, kas izdarīta, izmantojot indi, vai izdarīta sevišķi mokošā veidā. Atsevišķi tika izdalīta oficiera slepkavība, ko izdarījis karavīrs, un civiliedzīvotāju slepkavība karadarbību laikā, slepkavība divkaujā. Kā regulējuma īpatnība minama „sodīšana” par pašnāvību - pašnāvnieka līķi vajadzēja pa ielu aizvilkt līdz nekrietnai vietai un aprakt, savukārt, pašnāvības mēģinājums, ja nebija attaisnojošu iemeslu, piemēram, ārprāta, tika sodīts ar nāves sodu. Tai pat laikā jāatzīmē, ka artikuls saturēja norādi uz nodomu, neuzmanību un gadījumu, sīki reglamentēja nepieciešamo aizstāvēšanos, norādīja uz galējo nepieciešamību. Gadījums nebija sodāms, savukārt, par nonāvēšanu aiz neuzmanības varēja sodīt ar cietumu, naudas sodu vai pēršanu ar rīkstēm.⁵¹⁰

Viduslaiku tiesību izpratne atspoguļojās arī **Latvijas** tiesībās. Ja baltu un līvu paražu tiesībām nebija raksturīgs kārtu partikulārisms, uz kura pamata tolaik tika veidotas tiesības Rietumeiropā, tad 13.gadsimta beigās, kad visa Latvija tika iekļauta Vācijas impērijas sastāvā un tika piemērotas Vācijas tiesību normas, kā personas juridisko tiesību un pienākumu galvenais kritērijs bija izvirzīta tās nodarbošanās, sociālā piederība. Arī poļu, zviedru un krievu iekarotāji Latvijas tiesībās saglabāja iedalījumu kārtās, kas lielā mērā noteica arī atbildības par slepkavību regulējumu.⁵¹¹

No 13. gadsimtā Livonijā spēkā bija trīs normatīvie akti, kuri regulēja zemnieku tiesības – Rīgas arhibīskapijas zemnieku tiesības, Kuršu zemnieku tiesības un Lībiešu - igauņu zemnieku tiesības, kuras, visticamāk, bija spēkā līdz 16.gadsimta vidum. Salīdzinot šos tiesību avotus, J. Lazdiņš atzīmē „interesantu soda normas evolūciju slepkavības gadījumā, proti, pāreju no gandarījuma privātā kārtā uz jau publisku sodu.”⁵¹² Tā, ja Rīgas arhibīskapijas zemnieku tiesību⁵¹³ 1.paragrāfs nosaka: „Par katru nonāvēto nāve”, soda veidu tuvāk nepaskaidrojot, bet Kuršu zemnieku tiesību⁵¹⁴ 1.paragrāfā ietverts tikai kristīgās ticības vispāratzīts princips „Dievs aizliedz nokaut”, tad Lībiešu - igauņu zemnieku tiesības⁵¹⁵ jau paredz konkrētu sodu, 31.paragrāfā nosakot, ka tas, „kas otru noslepkavo, (sodāms) ar ratu. No minēto tiesību avotu analīzes secināms, ka tika izšķirta tīša nonāvēšana (slepkavība) un nonāvēšana aiz neuzmanības, kas izriet no Rīgas arhibīskapijas zemnieku tiesību 8.paragrāfa: „Ja kādu nosit bez nodoma, kas jāpierāda ar zvērestu, tad (noziedznieks) var izlīgt ar (nosistā) radiem, tikai soģim piekrītot.” Savukārt Lībiešu – igauņu

⁵¹⁰ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.23.

⁵¹¹ Blūzma V., Lazdiņš J. Paražu tiesības Latvijas teritorijā līdz XIII gadsimtam. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1. sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs. – 16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998, 20.lpp.

⁵¹² Lazdiņš J. Komentārs. Zemnieku tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs.-16.gs. Rīga : LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998, 37.lpp.

⁵¹³ Rīgas arhibīskapijas zemnieku tiesības. Turpat, 26.-27.lpp.

⁵¹⁴ Kuršu zemnieku tiesības. Blūzma V., Lazdiņš J. Paražu tiesības Latvijas teritorijā līdz XIII gadsimtam. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs.-16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998, 28.lpp.

⁵¹⁵ Lībiešu – igauņu zemnieku tiesības. Turpat, 31.lpp.

zemnieku tiesību 4.pagrāfā jau strikti norādīts, ka nonāvēšanu, domājams, aiz neuzmanības, var izpirkt par 40 markām.

No 13.gadsimta Latvijā pastāvēja Bruņinieku Ordenis, līdz ar ko radās arī vasaļu (bruņinieku) tiesību sistēma, kas, kā norāda J.Lazdiņš, laika posmā no 13. gadsimta līdz 16. gadsimta vidum veidojās no piecām kodifikācijām⁵¹⁶ - Voldemāra – Ērika lēņu tiesības, Senākās bruņinieku tiesības, Livonijas Spogulis, Vidējās bruņinieku tiesības un Pārstrādātās bruņinieku tiesības. Pēc G.Grīnberga vērtējuma, Livonijas bruņinieku tiesību normu kompleksā var saskatīt visas soda attīstības pakāpes, sākot no asinsatriebības paražas līdz pat publiski tiesiskai sodu sistēmai, „kas bija raksturīgs agrīno un dižo viduslaiku kodifikācijām.”⁵¹⁷

Reglamentējot atbildību par nonāvēšanu, bruņinieku tiesību avotos tiek izdalīta tīša nonāvēšana jeb slepkavība (*mort*), kuras izdarītājs, būdams pieķerts nozieguma vietā, bija sodāms ar nāvi, sadauzot uz rata. Savukārt, ja slepkavību izdarījušajai personai izdevās aizbēgt, viņa tika izsludināta bīskapijā par tiesības zaudējušu tik ilgi, kamēr nebija gandarījusi tiesnesi un sūdzētāju. Kā atzīmē V.Kalniņš, „Sakšu spoguļa” ietekmē bruņinieku tiesībās bija ieviesta norma par apzinātu slepkavību ar īpašu nodomu, par ko bija paredzēts nāves sods, nocērtot galvu.⁵¹⁸ Par bērna slepkavību vīram bija jānodod pilna tā slepkavības nauda. Livonijas spoguļa otrās grāmatas 9.nodaļā reglamentēta atbildība par nonāvēšanu aiz neuzmanības.⁵¹⁹

Tiesību avotos rodami arī vairāki apstākļi, kas izslēdz nodarījuma sodāmību. Piemēram, tas attiecas uz personu, kura nogalina vai ievaino miera lauzēju, un kurai „viss paliek nemainīgs, ja viņa ar septiņiem (lieciniekiem) var pierādīt, ka to ievainojusi bēgot. Tāpat nodarījuma noziedzīgumu izslēdz paš aizsardzība jeb nepieciešamā aizstāvēšanās: „ja kāds vīrs ievaino savu kungu vai nosit viņu aizstāvoties, vai kunga vīru, tad viņš neko nav nogrēkojis pret savu uzticību, ja vajadzība viņu uz to spieda.” To var izsecināt arī no Livonijas spoguļa otrās grāmatas 56.nodaļas 1.pagrāfa: „Kura tiesas priekšā nogādā mirušo un sūdzas tiesā par netaisnību, kas viņai nodarīta, tai skaļi jāžēlojas par acīmredzamo noziegumu.” 2.pagrāfā gan ir ietverta atruna, ka „ja nodarījums nav acīmredzams, tad īpaši skaļi jāžēlojas, ja grib palikt bez zaudējuma.” Analizējot šo normu, J.Lazdiņš secina, ka bruņinieku tiesības jautājumu par paš aizsardzību „risināja no gadījuma

⁵¹⁶ Lazdiņš J. Komentārs. Bruņinieku tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs. – 16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998, 101.lpp.

⁵¹⁷ Grīnbergs G. Livonijas vidējo bruņinieku tiesību krimināltiesiskās normas / atsevišķs novilkums no Tieslietu ministrijas vēstneša 1940.gada Nr.1. Rīga, 1940, 38.-44.lpp.

⁵¹⁸ Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. Feodālisma un topošā kapitālisma laikmets XI – XIX gs. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne”, 1972, 77.lpp.

⁵¹⁹ Livonijas spogulis. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs – 16. gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998. 76.lpp.

uz gadījumu, jo nepastāvēja vispārīgs raksturojums. Tāpēc tiesu praksē lielākoties visu izšķīra apsūdzības vai aizstāvības pārkums.”⁵²⁰

Laika posmā starp 1225. un 1228.gadu tika sastādīti Rīgas – Rēveles statūti⁵²¹, kuru 3.pantā reglamentēta atbildība par slepkavību ar iepriekšēju ļaunu nolūku. Ja vainīgo notvēra, tam bija jāsamaksā ar dzīvi pret dzīvi, ar galvu pret galvu. Savukārt, ja slepkava izbēga un gribēja atlīdzināt, tam bija jānodod divkārs atlīdzinājums piederīgajiem un sešas markas pilsētai. Turklāt „nāvētāja līdzdalībnieki, ja tādi būs bijuši, katrs maksās divpadsmit markas cietušajam un trīs pilsētai.” Atsevišķā – statūtu 4.pantā runāts par uzbrukumu uz lielceļa ar ieroci vai koku vai citādā veidā un, ja cietušais būs nāvīgi ievainots, tad vainīgajam, ja uz vietas tiek pieķerts, jāmirst uz moku rata. Ja kāds ar varu būs ielauzies pie otra viņa mājā apbruņots un tur nogalinājis saimnieku vai viņa viesi, vai citu kādu, tad saskaņā ar statūtu 8.pantu tam divkārsi jāatlīdzina piederīgajiem un sešas markas pilsētai. Ja iebrucējs tiks pieķerts, samaksās ar dzīvību par dzīvību. Tepat atrunāts, ka, ja tiek nogalināts tas, kurš ar varu mājā ielauzies, vai kas tam būs atgadījies, nekādu atlīdzinājumu tāds nedabūs, kas norāda uz nepieciešamās aizstāvēšanās institūta pazīmēm. Tādējādi, kā komentē S.Osipova, statūti satur norādi uz Taliona jeb līdzvērtīgas atreibības principu, taču līdzās ir paredzēta arī iespēja atlīdzināt naudā.⁵²²

13. gadsimta nogalē Rīgas rāte izstrādāja Rīgas pārstrādātos statūtus, tādējādi atsakoties no jebkādas juridiskas atkarības no citām pilsētām, un rāte tos lietoja vēl 17. gadsimtā.⁵²³ Pārstrādāto Rīgas statūtu 9 nodaļa saucās „Par slepkavībām, ievainojumiem un apvainojumiem.” Saskaņā ar šīs nodaļas 3.pantu, par slepkavību (*van dotslage*), ja vainīgais notverts nozieguma vietā, sodīja ar nāvi, nocērtot galvu, bet vēlāk notvertu slepkavu sadauzīja uz rata. Gadījumos, ja slepkavam bija izdevies aizbēgt, viņam tika atļauts noziegumu izpirkt, samaksājot noslepkavotā radniekiem desmit sudraba markas un pilsētai trīs markas (4.pants). Visai interesants šķiet atbildības regulējums statūtu 12.pantā gadījumā, ja noticis uzbrukums, kam iemeslu devis pats cietušais. Ja ievainotais 14 dienu laikā mira vai izveseļojās, uzbrucēju sodīja par slepkavību, bet pēc 14 dienām – par miesas bojājumu nodarīšanu neatkarīgi no tā, vai cietušais izveseļojies vai miris.⁵²⁴ Tādējādi arī šajā tiesību avotā ietverts gan Taliona princips, slepkavību sodot ar nāvi, gan arī nosakot soda naudu, par kuru

⁵²⁰ Lazdiņš J. Komentārs. Bruņinieku tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs.-16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998, 108.lpp.

⁵²¹ Rīgas – Rēveles statūti. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs. – 16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998, 182.- 188.lpp.

⁵²² Osipova S. Komentārs. Rīgas – Rēveles pilsētas tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs.-16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998, 191.lpp.

⁵²³ Osipova S. Komentārs. Hamburgas – Rīgas tiesības. Turpat, 245.-246.lpp.

⁵²⁴ Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. Feodālisma un topošā kapitālisma laikmets XI – XIX gs. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne, 1972, 85.lpp.

slepkava savu nodarījumu var izpirkt. Taču, kā secina S.Osipova, pārstrādātajos Rīgas statūtos kriminālsodi ir bargāki salīdzinājumā ar senākajiem Rīgas tiesību avotiem.⁵²⁵

2.5. Tiesības jaunajos laikos

Tā kā **Francijas** pirmais kriminālkodekss, kas bija pieņemts 1791.gadā, saglabāja daudzus no viduslaikiem pārņemtus noziegumu un sodu veidus, kas neatbilda jauno laiku prasībām, 1810.gadā Napoleona valdība apstiprināja jaunu kriminālkodeksu, kas ietvēra sevī 1789.gada „Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācijas principus un krimināltiesību klasiskās skolas atziņas”⁵²⁶

Francijas 1810.gada kriminālkodekss (Code Penal de 1810)⁵²⁷ tīšu nodarījumu pret personas dzīvību sistēmā ietvēra: 1) tīšu nonāvēšanu bez pastipriņošiem un mīkstinošiem apstākļiem (*meurtre*); 2) noindēšanu, ko tāpat klasificēja kā „parastu” slepkavību, bet kas no citiem slepkavības veidiem atšķīrās ar to, ka tā tika uzskatīta par pabeigtu ar indes iedošanas brīdī neatkarīgi no tā, iestājās nāve vai nē; 3) slepkavību, kas izdarīta pastipriņošos apstākļos (*assasinat*): slepkavība, kas izdarīta ar iepriekšēju nodomu; radnieku augšupējā līnijā slepkavība; slepkavība, pielietojot spīdzināšanu vai mocīšanu; slepkavība, kas saistīta ar citiem noziegumiem; 4) bērna slepkavību.⁵²⁸

Francijas kriminālkodeksa 295.pantā tika dots slepkavības jēdziens, taču formulējumā „tīša dzīvības atņemšana uzskatāma par tīšu slepkavību” jāatzīmē zināma tautoloģija. Kodeksa 296. un 297.pantā skaidrota iepriekš nodomātas slepkavības izpratne, proti, ikviena tīša nonāvēšana, kas izdarīta ar iepriekšēju nodomu vai no slēpņa, uzskatāma par iepriekš nodomātu slepkavību, savukārt iepriekšējs nodoms skaidrots kā vēlēšanās, kas radusies līdz pašas darbības izdarīšanai, apdraudēt noteiktu personu vai to personu, kura tiks atrasta vai sastapta, pat ja šāda vēlme ir atkarīga no kāda apstākļa vai notikuma, piemēram, persona, kura nodomājusi izdarīt zādzību, paredz iespēju, ka viņu atklās, un iegādājas ieroci, lai nogalinātu viņu pamanījušo cilvēku. Slēpnis – personas gaidīšana vienā un tajā pašā vietā vai dažādās vietās kādu noteiktu laiku, lai to nogalinātu (298.pants). Slepkavības saistība ar citu noziegumu nozīmēja, ka tā izdarīta pirms cita nozieguma, tā laikā vai pēc tā izdarīšanas, kā arī norādīja uz nolūku ar slepkavību sekmēt citu noziegumu vai slēpt noziedznieku.⁵²⁹ Lai arī kriminālkodeksa 299.pantā ietvertais noziegums ir apzīmēts kā tēva slepkavība (*parricide*), arī šī kodifikācija cietušo lokā ietver gan bioloģiskos vecākus un adoptētājus, gan arī ikvienu augšupēju radnieku. Par slepkavību pastipriņošos apstākļos draudēja

⁵²⁵ Osipova S. Komentārs. Hamburgas – Rīgas tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1. sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs. – 16. gs. Rīga : LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998, 249.lpp.

⁵²⁶ Birziņa L. Francijas tiesību vēsture (V - XX gs.). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2000, 101.lpp.

⁵²⁷ Уголовный кодекс 1810 года. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 2. Современное государство и право. Москва: Издательство Норма, 2003, с.551-553.

⁵²⁸ Крылова Н.Е. Основные черты нового уголовного кодекса Франции. Москва: Издательство „Спарк”, 1996, с.85.

⁵²⁹ Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948, с.53.

nāves sods, ko atcēla 1981.gada oktobrī, aizstājot ar mūža ieslodzījumu. Sākotnēji arī bērna nogalināšana (*infanticide*) bija sodāma ar nāves sodu kā kvalificēta slepkavība.⁵³⁰

1810.gada kriminālkodekss pazeminātu sodu paredzēja par slepkavību, kas tika klasificēta kā „atvainojama”, proti, 1) ja tā izprovocēta no cietušā puses ar smagu vardarbību vai sitieniem; 2) slepkavība izdarīta, lai atvairītu pretlikumīgu iekļūšanu dzīvoklī dienā; 3) vīra izdarīta sievas vai viņas mīļākā slepkavība, ja viņi bija pieķerti laulības pārkāpšanā laulāto mājā. Savukārt, slepkavība, kas bija izdarīta naktī, lai pretotos jebkādi iekļūšanai dzīvoklī vai sētas pārkāpšanai, kā arī slepkavība, aizstāvoties no personām, kuras izdara mantas nolaupišanu ar vardarbību, tika atzīta par izdarītu nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī un nebija kriminālsodāma. Par noziegumu tāpat netika atzīta slepkavība, kas bija izdarīta nepārvaramas varas ietekmē, ko izdarījusi persona līdz trīspadsmit gadu vecuma sasniegšanai un nepieskaitāma persona.⁵³¹

XIX gadsimtā, līdz Vācijas apvienošanai formāli spēkā bija Karolina, taču atsevišķās valstiņās tika veidoti vietējie kodeksi, piemēram, 1813.gadā tika apstiprināts Bavārijas kriminālkodekss (*Codex Juris Bavarici Criminalis*), 1851.gadā savu kriminālkodeksu pieņēma Prūsija. Pēc Vācijas apvienošanās 1871.gada 15.maijā tika pieņemts Vācijas impērijas kriminālkodekss (*Strafgesetzbuch*), kas tā 1998.gada 13.novembra redakcijā ir spēkā arī patlaban un ir galvenais Vācijas Federatīvās Republikas krimināltiesību avots.

Kriminālkodeksā tika izdalīti trīs slepkavības veidi – pamatsastāvs (*Totschlag*) jeb slepkavība bez iepriekšēja nodoma (212.pagrāfs) un smaga slepkavība (*Mord*), kas izdarīta ar iepriekšēju nodomu (211.pagrāfs), kā arī mazāk bīstami slepkavības gadījumi, proti, slepkavība, ko izdara persona, kura pret savu gribu novesta afekta stāvoklī ar vardarbību vai smagu apvainojumu no cietušā puses, kas vērsts pret izdarījušo slepkavību vai viņa tuviniekiem (213.pagrāfs). Slepkavība tika atzīta par smagu, ja tā izdarīta, lai novērstu šķēršļus cita nozieguma izdarīšanai vai izvairītos no pieķeršanas nozieguma izdarīšanas vietā (214.pagrāfs), kā arī tad, ja tika noslepkavots radnieks augšupējā līnijā (215.pagrāfs). Ar 1941.gada 14.septembra likumu 214. un 215.pagrāfs tika izslēgts, bet smagas slepkavības pazīmes ietvertas 211.pagrāfā, norādot, ka ļaunprātīgs slepkava ir tas, kurš, kaislību vadīts, nogalina cilvēku, lai apmierinātu dzimumtieksmes, aiz mantkārības vai citādām zemiskām tieksmēm, nodevīgi vai cietsirdīgi, lai padarītu par iespējamu vai slēptu citu noziegumu.⁵³²

Kriminālkodeksā bija ietverti divi privileģēti sastāvi – ja slepkavība izdarīta pēc nonāvētā lūguma (216.pagrāfs) un ja māte nogalina savu jaundzimušo bērnu dzemdību laikā vai tūlīt pēc

⁵³⁰ Крылова Н.Е. Основные черты нового уголовного кодекса Франции. Москва: Издательство „Спарк”, 1996, с.85.

⁵³¹ Krimināltiesības. Sevišķā daļa. I.T. Goļakova vispārīgā redakcijā. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1947, 169.lpp.

⁵³² Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 519.lpp.

tām (217.paragrāfs). Norma par jaundzimušā slepkavību no kriminālkodeksa izslēgta ar 1998.gada 26.janvāra likumu, pamatojot ar to, ka praksē tā tiek piemērota reti (no viena līdz desmit gadījumiem gada laikā), kā arī ar to, ka mātes specifiskais psihiskais stāvoklis var tikt izvērtēts saskaņā ar 213.paragrāfu (mazāk bīstams slepkavības gadījums).⁵³³ Nonāvēšana aiz neuzmanības, neatkarīgi no tās veida, tika izdalīta patstāvīgā sastāvā (222.paragrāfs).

Anglijā šajā laika posmā sodu par slepkavību nosaka 1861.gada Likums par noziegumiem pret personu (*Offences Against the Person Act*).⁵³⁴ Kā skaidro tiesību pētnieki C.M.V. Klarksons (*C.M.V. Clarkson*)⁵³⁵ un J.Herrings (*J.Herring*)⁵³⁶, Anglijas tiesībās izdala četrus nonāvēšanas (*homicide*) veidus, ko iedala slepkavībā (*murder*), mazāk kaitīgā slepkavībā, ko varētu vērtēt kā izdarītu mīkstinošos apstākļos (*manslaughter*), transporta (satiksmes) nonāvēšanā (*vehicular*) un bērna vai jaundzimušā nonāvēšanā (*infanticide*). Tā kā *murder* un *manslaughter* pēc objektīvās puses (*Actus reus*)⁵³⁷ neatšķiras, nonāvēšanas tiek vērtētas, nosakot vainas pakāpi. *Murder* gadījumā persona prettiesiski un bez attaisnojuma ir nogalinājusi savu upuri ar ļaunprātīgu iepriekšēju nodomu (*malice aforethought*), savukārt, *manslaughter* ir prettiesiska nogalināšana bez ļaunprātīga iepriekšēja nodoma, bet ar citādu un mazākā pakāpē vainojamu nodomu.⁵³⁸

Par klasiku tiek atzīta angļu jurista un parlamentārieša Edvarda Koka izstrādātā smagas slepkavības definīcija, kura ietver sevī šādas pazīmes: smaga slepkavība ir tad, kad cilvēks 1) nelikumīgi 2) atņem dzīvību 3) saprātīgai būtnei, 4) kura patstāvīgi fiziski eksistē 5) un atrodas karaļa miera aizsardzībā, 6) ar ļaunu iepriekšēju nodomu (*malitia praecogitata*), kas ir pausts vai prezumējams, 7) nāve iestājusies gada un vienas dienas laikā.⁵³⁹ Kā *murder*, tā arī *manslaughter* ir ļaunprātīgas slepkavības, kas izdarītas, neesot piedodamiem (*justifiable*) vai attaisnojamiem (*excusable*) apstākļiem, proti, *malice aforethought*. Ļaundarība ar iepriekšēju nodomu aptver mūsu krimināltiesību izpratnē gan tiešu nodomu, gan arī netiešu nodomu, kad attieksme pret nāves iestāšanos izpaužas kā vienaldzība. Atšķirība starp šiem diviem nodarījumiem ir *mens rea* elementā.⁵⁴⁰

⁵³³ Серебренникова А.В. Основные черты Уголовного кодекса ФРГ. Москва: Диалог-МГУ, 1999, с.66.

⁵³⁴ *Offences Against the Person Act 1861. Criminal Law 2002-2003. Sweet&Maxwell's Statute Series. Fifth edition. Edited by I.H. Dennis. London. London: Sweet&Maxwell, 2002, p.1-8.*

⁵³⁵ Clarkson C.M.V. *Understand Criminal Law. Third Edition. London: Sweet&Maxwell, 2001, p.200-218.*

⁵³⁶ Herring J. *Criminal Law Text, Cases and Materials. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, p.255.*

⁵³⁷ Actus reus – vainojama rīcība (latīņu val.). Brīvprātīga un neatļauta darbība vai bezdarbība, kas veido objektīvo (materiālo) sastāvdaļu nozieguma izdarīšanā. Personu nevar sodīt tikai par noziedzīgu nodomu vien, nav iespējama kriminālatbildība bez Actus reus. Actus reus legal definition. Pieejams: <http://law.yourdictionary.com/actus-reus> [aplūkots 2010.gada 13.jūlijā].

⁵³⁸ Clarkson C.M.V. *Understand Criminal Law. Second Edition. Fontana Press. An Imprint of Harper Collins Publishers, 1995, p.164.*

⁵³⁹ Citēts pēc Кенни К. Основы уголовного права. Москва: Издательство иностранной литературы, 1949, с.138.

⁵⁴⁰ Answorth A. *Principles of Criminal Law. Fourth edition. Oxford: Oxford University Press, 2003, p.257.*

Savukārt, **Amerikas Savienotajās Valstīs** kopš 19.gadsimta ir pieņemts slepkavību iedalīt klasēs. Tā *murder* iedala pirmajā un otrajā klasē⁵⁴¹, bet *manslaughter*, ko sākotnēji klasēs nedalīja, vēlāk vairāku štatu likumdevēji klasificēja kā *voluntary* (pirmās klases) un *involuntary* (otrās klases) *manslaughter*.⁵⁴²

Krievijā 1835.gadā stājās spēkā Krimināllikumu krājums (*Свод законов уголовных*), ko izvērtējot, S.Borodins atzīmē, ka šis krājums lielā mērā bija iepriekšējo regulējumu apkopojums, taču tajā bija saskatāmas arī novellas.⁵⁴³ Kā viens no jauninājumiem ir mēģinājums dot slepkavības definīciju, norādot, ka slepkavošana jeb slepkavība (*смертоубийство*) ir vardarbīga nāve, kas izraisīta citam cilvēkam, nodarot ievainojumus, sasitumus vai noindējot.

1845.gadā tika pieņemti Sodu likumi par krimināliem un pārmācīšanas sodiem⁵⁴⁴ (*Уложение о наказаниях уголовных и исправительных*), kas 1885.gada redakcijā Krievijā bija spēkā līdz pat 1917.gadam. Šis krimināllikums ir nozīmīgs ar to, ka tas kopš 1845.gada 1.maija bija spēkā visā Baltijas novadā, bija tulkots latviski, kam, kā atzīst A.Švābe, bija īpaša nozīme latviešu krimināltiesiskās terminoloģijas tapšanā.⁵⁴⁵

Likumu 1449.-1471.pantā nonāvēšanas tika ievietotas, sākot ar smagākajām, līdz pat dzīvības atņemšanai, kas bija nesodāma. Slepkavība tika iedalīta nodomātā un iepriekš nodomātā, pie tam vēl izdalot arī kvalificētus šo slepkavību veidus. Par vissmagāko noziegumu pret dzīvību tika atzīta tēva vai mātes slepkavība (1499.pants), kad nodoma rašanās brīdīm, atšķirībā no citām smagām slepkavībām, nebija nozīmes. Kā smaga slepkavība joprojām tika atzīta radnieku augšupējā un lejupējā līnijā, priekšnieka, kunga, saimnieka, meistara vai to tuvinieku slepkavība (1451.pants), garīdznieka slepkavība (212.pants). Tika izdalīti arī tādi mūsdienās pazīstami pastiprinoši apstākļi kā grūtnieces nogalināšana (1452.pants), slepkavība vispārbīstamā un īpaši mokošā veidā (1453.pants). 1453.pantā kā patstāvīgi slepkavības veidi tāpat izdalīta nodevīga nogalināšana un nogalināšana no paslēptuves, kā arī noindēšana. Slepkavība tika klasificēta arī pēc nolūka – laupīšanas vai mantojuma iegūšanas nolūkā un nolūkā atvieglot citu noziegumu. Bargāk tika sodīta

⁵⁴¹ Tā Kalifornijas kriminālkodeksa 187.pants nosaka: visas slepkavības, kas izdarītas ar sprāgstvielām, indi, masu iznīcināšanas līdzekļiem, dedzināšanu, kā arī saistītas ar izvarošanu, laupīšanu, zādzību, cilvēku nolaupīšanu, kvalificējamās kā pirmās pakāpes slepkavības, savukārt, bez šiem apstākļiem – kā otrās pakāpes slepkavības. Kalifornija Penal Code.

Pieejams: <http://www.megalaw.com/ca/cacodesearch.pxp?codesection=pen&thecode=pen&codebody=&hits=20> [aplūkots 2010.gada 24.augustā]. Teksasas kriminālkodeksa 19.nodaļa, kas nosaka atbildību par slepkavību, 19.02 pantā paredzēta atbildība par slepkavību, bet 19.03 pantā – par kaitīguma ziņā smagāku slepkavību (*capital murder*), ar ko saprot slepkavību, kas izdarīta pastiprinošos apstākļos – saistībā ar citu noziegumu, nogalinot personu, kas nav sasniegusi sešu gadu vecumu, kā arī apstākļos, kas Latvijā klasificēti kā sevišķi pastiprinoši – nogalinot personu, kas pilda dienesta pienākumus, nogalinot vairāk nekā vienu personu. Texas Penal Code. Pieejams: <http://law.justia.com/texas/codes/2005/pe.html> [aplūkots 2010.gada 24.augustā].

⁵⁴² Criminal Law. Fourth Edition. Richard G.Singer, John Q La Fond. Wolters Kluwer Austin Boston Chicago New York, The Netherlands, 2007, p.171.

⁵⁴³ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.22.

⁵⁴⁴ Sodu likumi par krimināliem un pārmācīšanas sodiem. Rīga: Dienas Lapas apgāds, 1894.

⁵⁴⁵ Швāбе А. Мūsu sodу likуму валода. Тieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1933, Nr.6-8, 132.lpp.

arī slepkavība personu grupā un atkārtota slepkavība, ja tā bija izdarīta pirms desmit gadu notecēšanas pēc soda izciešanas par iepriekš nodomātu slepkavību.⁵⁴⁶ Nodaļā par noslepkavošanu tika ietverta arī augļa nodzīšana.

Vieglāks sods bija paredzēts par slepkavību, kas izdarīta uzbudinājuma stāvoklī vai ātrās dusmās, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, slepkavību kautiņā, kā arī par ārļaulībā dzimuša bērna, ko izdarījusi māte dzemdību laikā aiz kauna vai bailēm, un ar kroplībām dzimuša bērna noslepkavošanu. Jaundzimušā slepkavības, kas veidoja privileģētu sastāvu, subjekts bija tikai precēta sieviete, kura tīši nonāvējusi savu ārļaulībā dzimušo bērnu. Ja nonāvētais bērns bija dzimis laulībā, nodarījums veidoja kvalificētu slepkavības sastāvu.⁵⁴⁷

Nonāvēšana aiz neuzmanības bija definēta divos veidos – „izdarot darbības, kas ir pretējas personas drošības un vispārējās kārtības aizsardzības noteikumiem” (1466.pants) un „izdarot darbības, kas nav aizliegtas un no kurām nevarēja sagaidīt kaitīgas sekas, bet kuras tomēr izdarītas neuzmanīgi, neveicot nepieciešamos drošības pasākumus” (1468.pants)⁵⁴⁸, ko M.Šargorodskis atzina par sevišķi neveiksmīgu, tāpat kā par nevajadzīgiem vēl virkni pantu, kuros bija kriminalizēti atsevišķi neuzmanīgas nonāvēšanas gadījumi.⁵⁴⁹ Nonāvēšana netika atzīta par noziegumu, ja tā bija izdarīta nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, kā arī situācijā, kas vērtējama kā personas aizturēšana.

3.6. 20. gadsimta krimināllikumi Latvijā

Šajā darba sadaļā, atšķirībā no iepriekš aplūkotojumiem vēsturiskajiem posmiem, galvenokārt tiks norādīts tikai uz tām kodifikācijām, kuras bija spēkā Latvijas teritorijā XX gadsimtā, bet tajās ietvertais regulējums salīdzinošā aspektā tiks aplūkots vienlaikus ar spēkā esošajā Krimināllikumā ietvertajām normām. Šāds risinājums, autoresprāt, dos iespēju labāk akcentēt kopīgo un atšķirīgo dzīvības aizsardzības krimināltiesiskajā regulējumā Latvijā XX un XXI gadsimtā, kā arī ļaus izvairīties no nevajadzīgiem atkārtojumiem.

1903.gada 22.martā Krievijas cars Nikolajs II apstiprināja jauno Sodu likumu⁵⁵⁰ projektu, kas Latvijā bija spēkā līdz 1933.gada 31.jūlijam⁵⁵¹, kad ar 1.augustu stājās spēkā pirmais Latvijas

⁵⁴⁶ Krimināltiesības. Sevišķā daļa. I.T. Goļakova vispārīgā redakcijā. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1947, 168.lpp.

⁵⁴⁷ Уложение о наказанияхъ уголовныхъ и исправительныхъ 1885 года. Издано Н.С. Таганцевымъ. Издание двенадцатое, пересмотренное и дополненное. С.-Петербургъ, 1904, с.699.

⁵⁴⁸ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Slepkavība, izvarošana, draudi un citi noziegumi pret personu. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 11.lpp.

⁵⁴⁹ Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1947, с.46.

⁵⁵⁰ 1903.gada 22.marta Sodu likums. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodu likumu piemērošanu Latvijā. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1925.

⁵⁵¹ Sodu likumus pirmā pasaules kara laikā vācu militārā vara, pakāpeniski okupējot Latvijas teritoriju, pilnā apjomā ieviesa spēkā vispirms Kurzemē, bet vēlāk arī Vidzemē. Šos Sodu likumus Latvijas Tautas Padome atstāja spēkā 1918.gada 6.decembrī un arī 1919.gada 5.decembrī pēc padomju varas padzīšanas. Latgalē tie tika ieviesti ar 1920.gada 15.marta likumu. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 11.lpp.

krimināllikums - Sodu likums⁵⁵², kas tika veidots, „uzglabājot pēc iespējas 1903.gada Sodu likumu konstrukciju un pamatprincipus.”⁵⁵³

Abos Sodu likumos tiek lietots termins „nonāvēšana”, kas ir plašāks par jēdzienu „slepkavība”, jo aptver gan tīšu nonāvēšanu (slepkavību), gan nonāvēšanu aiz neuzmanības.⁵⁵⁴ Tajos ietvertās normas, kas nosaka atbildību par slepkavību, tāpat var klasificēt atkarībā no tā, ir vai nav norādīti pastiprinoši vai mīkstinoši apstākļi, izdalot pamatsastāvu, kvalificētus un privileģētus sastāvus. Slepkavības jēdziens šajās kodifikācijās nav dots.

1933.gada Sodu likums bija spēkā līdz 1940.gada 25.novembrim, kad, sakarā ar Latvijas okupāciju un iekļaušanu Padomju Savienības sastāvā, okupācijas vara ar PSRS Augstākās Padomes 1940.gada 6.novembra dekrētu⁵⁵⁵ Latvijā ieviesa KPFSR 1926.gada kriminālkodeksu,⁵⁵⁶ kas bija spēkā līdz 1961.gada 31.martam, izņemot vācu okupācijas laiku. KPFSR kriminālkodeksa 137.pantā bija noteikta atbildība par slepkavību bez pastiprinošiem un mīkstinošiem apstākļiem, savukārt šā kodeksa 136.panta pirmā daļa ietvēra pastiprinošos apstākļus, kuri daļēji bija pazīstami arī iepriekšējām kodifikācijām aplūkojamajā laika periodā.

1961.gada 1.aprīlī spēkā stājās Latvijas PSR kriminālkodekss⁵⁵⁷, ko ar 1991.gada 29.augusta Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmumu „Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā”⁵⁵⁸ nolēma uzskatīt par Latvijas kriminālkodeksu.⁵⁵⁹ LPSR (Latvijas) kriminālkodeksā atbildība par slepkavību bija ietverta 98.-102.pantā, tāpat formulējot slepkavības pamatsastāvu, kvalificētus un privileģētus sastāvus. Kriminālkodeksa 103.pants noteica atbildību par nonāvēšanu aiz neuzmanības. Ar 1995.gada 21.septembra likumu „Grozījumi Latvijas kriminālkodeksā”⁵⁶⁰ pirmo reizi Latvijas teritorijā spēkā esošajās kodifikācijās tika ietverta slepkavības definīcija.

1998.gada 17.jūnijā tika pieņemts Krimināllikums⁵⁶¹, kurā, kā savās publikācijās norāda projekta izstrādes darba grupas dalībnieki⁵⁶², ievērots pirmskara Latvijas Sodu likums, lielā mērā

⁵⁵² Sodu likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1936.

⁵⁵³ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 63.lpp.

⁵⁵⁴ Kalniņš V., Apsītis R. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. II. Rīga: Zvaigzne, 1980, 118.lpp.

⁵⁵⁵ Paziņojums par KPFSR Kriminālā, Kriminālprocesa, Civilā, Civilprocesa, Darba likumu un Laulības, ģimenes un aizbildnības kodeksu piemērošanu Latvijas teritorijā. Latvijas PSR Augstākās Padomes Ziņotājs, 1940, Nr.74.

⁵⁵⁶ KPFSR kriminālkodekss. Oficiāls teksts ar pielikumiem un sistematizētiem materiāliem pantu kārtībā. Maskava: PSRS Tieslietu Tautas komisariāta Juridiskā izdevniecība, 1944.

⁵⁵⁷ Latvijas PSR kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1962.

⁵⁵⁸ Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā: Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, Nr.33.

⁵⁵⁹ Latvijas kriminālkodekss un komentāri pie atsevišķiem pantiem. Rīga: Valsts SIA „TIC”, 1997.

⁵⁶⁰ Grozījumi Latvijas kriminālkodeksā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 6.oktobris, Nr.154.

⁵⁶¹ Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

⁵⁶² Krastiņš U. Par Latvijas Krimināllikumu. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas, risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 6.-25.lpp.; Niedre A. Vai izdosies saglabāt Krimināllikuma

tika izmantots Latvijas kriminālkodekss, tostarp arī nosakot atbildību par dzīvības apdraudējumu, ārvalstu likumdevēja pieredze, kā arī Latvijas un ārvalstu krimināltiesību zinātnes atziņas.

Veiktais vēsturiskais ekskurss ļauj secināt, ka personas dzīvības apdraudējums bija nosodāma rīcība visās sabiedrībās, lai arī atbildība par slepkavību tika reglamentēta atšķirīgi, atbilstoši tā laika izpratnei par noziegumu un sodu. Vērojama krimināltiesību institūtu pakāpeniska attīstība, nodalot tīši un aiz neuzmanības izdarītu nonāvēšanu, izdalot stadijas un nosakot apstākļus, kas izslēdz kriminālatbildību. Nevienveidīga laika gaitā bija arī izpratne par tiem apstākļiem, kuru esamība deva pamatu atzīt kādu vienas personas tīšu nonāvēšanu par kaitīgāku, salīdzinājumā ar citu, un paredzēt par to bargāku sodu, vai arī sodu mīkstināt, ja konstatēti mīkstinājoši apstākļi. Taču viennozīmīgi var apgalvot, ka par kvalificējošiem visās kodifikācijās tika atzīti apstākļi, kas norādīja uz cietušo personu, veidu, kādā slepkavība izdarīta, kā arī uz slepkavības motīvu un nolūku (mērķi). Visos laika posmos rodami arī vieni un tie paši apstākļi, tikai definēti plašāk vai šaurāk, kas veidoja privileģētus slepkavības sastāvus.

Protams, raugoties no mūsdienu aspekta, daudzas normas ir zaudējušas savu jēgu, taču, tai pat laikā, atzīmējami arī tādi likumdevēja risinājumi, kas nav zaudējuši savu aktualitāti, un, autoresprāt, būtu ņemami vērā, pilnveidojot personas dzīvības aizsardzības krimināltiesisko regulējumu, piemēram, nosakot atbildību par dzīvotspējīga augļa nomirdināšanu, atzīstot par kvalificētu tuvu radnieku slepkavību un slepkavību, kas izdarīta aiz huligāniskām tieksmēm, veidojot privileģētu sastāvu gadījumā, kad nonāvēšana izdarīta aiz līdzcietības un pēc nedziedināmi slima cilvēka lūguma.

stabilitāti. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 3.aprīlis, Nr.208, 1.-2.lpp.; Reigase A. Par Latvijas Republikas Krimināllikuma tapšanu. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 1998. 22.janvāris, Nr.16/17.

3. NONĀVĒŠANAS KRIMINĀLTIESISKĀ ANALĪZE

3.1. Nonāvēšanas jēdziens Latvijas krimināltiesībās un tās vieta Krimināllikuma Sevišķās daļas sistēmā

Likumdevējs nedefinē nonāvēšanu un, kā jau noskaidrots iepriekš, Latvijas Republikā spēkā esošajās kodifikācijās ilgu laiku netika dots arī legāls slepkavības definējums, lai arī, kā to norāda tiesību vēstures pētnieki, jau „mūsu senči atšķīra nogalināšanu ar nodomu (slepkavību) un aiz neuzmanības.”⁵⁶³ Un tikai ar 1995.gada 21.septembra likumu⁵⁶⁴ Latvijas kriminālkodeksa 98.panta dispozīcija tika pārveidota par aprakstošu, un tajā, tāpat kā tagad Krimināllikuma (turpmāk – arī KL) 116.pantā, tika dota slepkavības legālā definīcija, nosakot, ka slepkavība ir citas personas tīša prettiesiska nonāvēšana.

Taču nonāvēšanas jēdziens ir plašāks, jo ietver sevī arī dzīvības atņemšanu aiz neuzmanības, tāpēc tās apzīmēšanai izmantojama teorijā piedāvātā definīcija: „**Nonāvēšana ir prettiesiska tīša vai neuzmanīga citas personas dzīvības atņemšana**”⁵⁶⁵, kurā akcentēta nonāvēšanas un slepkavības sastāva vienīgā atšķirība – vainīgā psihiskā attieksme pret cietušā nāves iestāšanos.

Nonāvēšanas un slepkavības definīcija ietver sevī vairākas būtiskas pazīmes, kas raksturo arī šo noziedzīgo nodarījumu sastāva pazīmes, tāpēc šajā darba daļā tiks dots tikai īss šo pazīmju raksturojums, izvērstāku to analīzi sniedzot nākamajās apakšnodaļās.

Pirmkārt, likumdevējs ir norādījis, ka slepkavība, atbildība par ko paredzēta KL 116.-122.pantā, vienmēr ir tīša, proti, ar nodomu izdarīta citas personas nonāvēšana. Tas nozīmē, ka nonāvēšana aiz neuzmanības veido cita noziedzīga nodarījuma sastāvu, kas ietverts KL 123.pantā.

Otrkārt, nonāvēšana ir prettiesiska dzīvības atņemšana citai personai, proti, tā ir personas konkrēta rīcība, kas izpaužas prettiesiskā darbībā vai bezdarbībā. Prettiesiskums, kā to norāda U.Krastiņš, nozīmē, ka „par noziedzīgu nodarījumu atzīstama tikai tāda darbība vai bezdarbība, kas paredzēta Krimināllikumā.”⁵⁶⁶ Šis nosacījums ir piepildījies, likumdevējam KL 116.-123.pantā nosakot atbildību par nonāvēšanu un tādējādi atzīstot to par prettiesisku un sodāmu rīcību. Taču KL 6.panta otrajā daļā ir ietverta atruna, ka par noziedzīgu nav atzīstams nodarījums (darbība vai bezdarbība), kam ir šajā likumā paredzēta nodarījuma sastāva pazīmes, bet, kas izdarīts apstākļos,

⁵⁶³ Lazdiņš J. Komentārs. Zemnieku tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs.-16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998, 26.lpp.

⁵⁶⁴ Grozījumi Latvijas kriminālkodeksā. Latvijas Republikas 1995.gada 21.septembra likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6.oktobris, Nr.154.

⁵⁶⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa.. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 111.lpp.

⁵⁶⁶ Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 40.lpp.

kas izslēdz kriminālbildību. Kriminālbildību izslēdzošo apstākļu uzskaitījums ir dots KL 28.pantā, to būtībai ir veltīts plašs A.Judina pētījums.⁵⁶⁷

D.Mežulis pamatoti norāda, ko apstiprina arī autores veiktais vēsturiskais ekskurss, ka dažādos laika posmos bijuši arī citi gadījumi, kad dzīvības atņemšana netika uzskatīta par prettiesisku – asinsatriebība, nonāvēšana divkaujā, ērma, verga un dzimtcilvēka nogalināšana. Tas pats arī sakāms par dzīvības atņemšanu ienaidniekam kaujas laikā, ko regulē speciāli kara vešanas noteikumi.⁵⁶⁸ Daudzviet pasaulē vēl arvien tiek izdarītas goda slepkavības.⁵⁶⁹

Trešā nonāvēšanas pazīme, kas izriet no tās definīcijas, ir norāde uz to, ka dzīvība tiek atņemta citai personai. Likumdevējs spēkā esošajā regulējumā atbildību par savas dzīvības apdraudējumu nav paredzējis, jo, kā norādījis P.Mincs, „pašnāvības gadījumā sakrīt vienā personā nodarījuma subjekts un objekts, ar ko pats nodarījums, par cik tas attiecas uz personu, kļūst juridiski vienaldzīgs.”⁵⁷⁰

Un, ceturtkārt, persona tiek nonāvēta, proti, izdarot nonāvēšanu, tai tiek atņemta dzīvība.

Atbildība par nonāvēšanu ir ietverta Krimināllikuma Sevišķās daļas XII nodaļā pēc noziegumiem pret cilvēci, mieru, kara noziegumiem, genocīdu, noziegumiem pret valsti un noziedzīgiem nodarījumiem pret dabas vidi. Izvērtējot Krimināllikuma Sevišķās daļas sistēmu, V.Liholaja atzīmē, ka Latvijā ar Krimināllikumu aizsargāto vērtību (interesu) hierarhija veidota pēc principa valsts – sabiedrība – persona, kas nav raksturīgi jaunāko laiku krimināllikumiem, kur šo hierarhiju visbiežāk veido apgrieztā kārtībā, proti, persona – sabiedrība – valsts.⁵⁷¹ Ņemot vērā, ka demokrātiskā sabiedrībā personas dzīvība un veselība, tās tiesības un brīvības arvien vairāk

⁵⁶⁷ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālbildību Latvijas un citu valstu krimināltiesībās. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006.

⁵⁶⁸ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 35.lpp.

⁵⁶⁹ Parasti goda slepkavības (*honor killing*) veic ģimenes locekļi par uzdrīkstēšanos apprecēties pret tuvinieku gribu, par laulības pārkāpumiem vai citas kultūras tradīciju pārnemšanu. To izdarītāji saskaņā ar dažu valstu regulējumu tiek atbrīvoti no soda. Sk. ANO: ik gadu slepkavības laupa dzīvību tūkstošiem sieviešu. Pieejams: <http://delfi.lv/news/world/other/ano-ik-gadu-goda-slepkavibas-laupa-dzivibu-tukstosiem-sieviesu.d?id=30357509> [aplūkots 2011.gada 8.janvārī]. Savukārt, virknē valstu, piemēram, Afganistānā, Alžīrijā, Ēģiptē, Irākā, Jemenā, Jordānijā, Kuveitā, Marokā, Sīrijā „goda slepkavības” veido privileģētu sastāvu. Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010, с.12-13.

⁵⁷⁰ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 216.lpp. Te gan jāpiezīmē, ka vairākās bijušajās Anglijas kolonijās – Brunejā, Indijā, Nigērijā, Singapurā, Sudānā, Tongā pašnāvības mēģinājums vēl arvien tiek uzskatīts kā viens no noziedzīgiem nodarījumiem pret dzīvību, lai arī pašā Anglijā, kur, sākot ar XIII gadsimtu, pašnāvība tika uzskatīta kā sevis paša smaga slepkavība (*self murder*), 1961.gadā un Kanādā 1962.gadā šāds nodarījums tika dekriminalizēts. Skat. Никифоров А.С. Ответственность за убийство в современном уголовном праве. Москва: Учебно-консультационный центр „Юринфор”, 2000, с.17.; Suicide Act 1961. Elliott and Wood's Cases and Materials on Criminal Law. Eight Edition by Michael J. Allen. London: Sweet&Maxwell, 2001, p.612. Speciāli panti par pašnāvības mēģinājumu ietverti arī Hondurasas un Kosta-Rikas kriminālkodeksā, taču tajos paredzēts nevis sods, bet gan psihiatriskas ārstēšanas kā drošības līdzekļa piemērošana. Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010, с.15, 55.

⁵⁷¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 26.-27.lpp.

nostiprinās sociālo vērtību skalas pirmajā vietā⁵⁷², domājams, tas būtu apsverams arī mūsu valsts likumdevējam krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanas gaitā.

Veidojot Krimināllikuma Sevišķās daļas sistēmu, tradicionāli krimināltiesību normas tiek klasificētas pēc apdraudēto interešu rakstura un to savstarpējās saistības, ņemot vērā tieši grupas objekta pazīmes⁵⁷³, kas nonāvēšanas gadījumā, kā tas tiks pamatots vēlāk, ir personas dzīvība. Līdz ar to jāpiekrīt D.Mežuļa paustajam, ka, apzīmējot Krimināllikuma XII nodaļu, likumdevējs ir atkāpies no šā principa, nodaļas nosaukumā norādot nevis apdraudējuma grupas objektu, proti, personas dzīvību, bet gan tajā ietvertu noziedzīgo nodarījumu izpausmes veidu, tas ir, nonāvēšanu. Tā kā šajā nodaļā formulēts arī personas novešanas līdz pašnāvībai sastāvs, kas neatbilst nonāvēšanas izpratnei, un pēc savām pazīmēm būtiski atšķiras no citiem nodaļā iekļautajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kuri aptverami ar jēdzienu „nonāvēšana”, jāpiekrīt, ka XII nodaļā ietvertos nodarījumus būtu pareizāk apzīmēt kā noziedzīgus nodarījumus pret personas dzīvību.⁵⁷⁴

Krimināllikuma 1.panta pirmajā daļā, definējot kriminālatbildības⁵⁷⁵ pamatu, noteikts, ka pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarījusi Krimināllikumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes.⁵⁷⁶ Tā kā tas pilnā mērā attiecināms arī uz noziedzīgiem nodarījumiem pret dzīvību, tālāk aplūkojams nonāvēšanas sastāvs un to veidojošās pazīmes, vienlaikus īsumā noskaidrojot to izpratni mūsu valsts krimināltiesībās, kuru satura, īpašību un raksturojuma teorētisko pamatojumu izstrādājis profesors U.Krastiņš, un, kas arī, galvenokārt tiks izmantots, minot arī profesora P.Minca atziņas.

3.2. Nonāvēšanas sastāvs un tā veidi

Lai atklātu noziedzīga nodarījuma sastāva jēdzienu, vispirms nepieciešams noskaidrot, kas tad ir jēdziens. I.Vedins skaidro, ka „jēdziens ir priekšmeta būtisko pazīmju kopums. Jebkuras zinātņu nozares vai apakšnozares saturu nosaka noteikts tās jēdzienu kopums”.⁵⁷⁷ No I.Vedina sniegtās jēdziena definīcijas izriet, ka, lai atklātu noziedzīga nodarījuma sastāva jēdzienu, ir

⁵⁷² Noziedzīgi nodarījumi pret personu ievietoti krimināllikumu sevišķās daļas sistēmas pirmajā vietā Argentīnā, Armēnijā, Austrijā, Gruzijā, Horvātijā, Kazahstānā, Kirgīzijā, Krievijas Federācijā, Paragvajā, Portugālē, Spānijā, Tadžikistānā, Turkmēnistānā, Uzbekistānā, Šveicē. Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010, с.4.

⁵⁷³ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 18.lpp.

⁵⁷⁴ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 31.-33.lpp.

⁵⁷⁵ Kriminālatbildība – „personai saskaņā ar likumu valsts vārdā uzlikts piespiedu pienākums par izdarīto noziedzīgo nodarījumu izciest sodu, kas saistās ar viņas personiskās brīvības, atsevišķu tiesību vai mantiska rakstura ierobežojumiem.” Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 61.lpp.

⁵⁷⁶ Analizējot kriminālatbildības pamatu, U.Krastiņš izdala šādus četrus Krimināllikumā reglamentētus nosacījumus, kas konstatējami, lai iestātos kriminālatbildība: „1) ir konstatēts kaitīgs nodarījums (darbība vai bezdarbība); 2) nodarījums ir Krimināllikumā paredzēts kā konkrēta noziedzīga nodarījuma sastāvs; 3) darbībai vai bezdarbībai ir tāda kaitīguma pakāpe, kas raksturīga noziedzīgam nodarījumam salīdzinājumā ar citiem tiesībpārkāpumiem; 4) persona ir vainīga nodarījumā.” Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 6., 7.lpp.

⁵⁷⁷ Vedins I. Loģika. Rīga: Avots, 2000, 30.lpp.

jāiepazīst tā būtiskās pazīmes, proti, tādas pazīmes, kas raksturo priekšmeta galveno saturu. Ja priekšmets zaudētu kādu no savām būtiskām pazīmēm (šajā gadījumā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes), tas kļūtu par citu priekšmetu. Tādējādi, noziedzīga nodarījuma sastāvs ir būtisko pazīmju kopums, kas raksturo kādu nodarījumu kā noziedzīgu.⁵⁷⁸

Kā secinājis G.Nazarenko (*Г.В.Назаренко*), viduslaikos (XVI-XVII gs.) terminam „noziedzīga sastāvs” bija procesuāla nozīme un ar to saprata tiešu un netiešu pierādījumu kopumu, kas liecināja par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, un kalpoja kā pamats lietvedībai krimināllietā.⁵⁷⁹ Un tikai vēlākā laika posmā mācība par noziedzīga nodarījuma sastāvu ieguva savu attīstību krimināltiesiskā aspektā.

L.Gauhmanis (*Л.Д.Гаухман*), raksturojot noziedzīga nodarījuma sastāvu, atzīmē, ka noziedzīga nodarījuma sastāva un tā satura vispārējā izpratne ir vispārzinātniskās metodes – no abstraktā uz konkrēto – piemērošanas rezultāts.⁵⁸⁰ Savukārt, atbilstoši dialektiskās loģikas atziņām par vispārīgā un atsevišķā neatdalāmību⁵⁸¹, N.Tagancevs savulaik rakstīja, ka ar noziedzīga nodarījuma vispārīgo sastāvu saprot „pazīmju kopumu, kurām pastāvot, zināmu nodarījumu var atzīt par krimināli sodāmu nodarījumu, savukārt, pazīmju summa, kurām pastāvot, noziedzīgs nodarījums tiek atzīts par slepkavību, zādzību u.tml., būs speciālais sastāvs.”⁵⁸²

Konkrēti noziedzīga nodarījuma sastāvi un to pazīmes ir ietvertas Krimināllikuma vispārīgās un sevišķās daļas pantos. Jebkurā konkrētajā nodarījumā ir nepieciešams konstatēt visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, kuras Latvijas krimināltiesību doktrīnā tiek iedalītas objektīvajās pazīmēs (objekts un objektīvā puse) un subjektīvajās pazīmēs (subjekts un subjektīvā puse).⁵⁸³ Ņemot to vērā, U.Krastiņš ir izstrādājis šādu noziedzīga nodarījuma sastāva definīciju: **„Noziedzīga nodarījuma sastāvs (*corpus delicta*) ir Krimināllikumā paredzēto visu objektīvo un subjektīvo pazīmju kopums, kas nepieciešams un pietiekams, lai atzītu kaitīgu nodarījumu par noteikta veida noziedzīgu nodarījumu.”**⁵⁸⁴

⁵⁷⁸ Mācība par noziedzīga nodarījuma sastāvu tiek uzskatīta par krimināltiesību centrālo posmu, kura apzināšanai savus pētījumus veltījuši daudzi ievērojami tiesību zinātnieki. Ierobežotā darba apjoma dēļ minami tikai daži no viņiem, piemēram, Latvijas ievērojamākie tiesību speciālisti M.Blūma, U.Krastiņš un P.Mincs, vācu krimināltiesību zinātnieki K.Bindings (*K.Binding*) un F.Lists (*F.Liszt*), krievu zinātnieki J.Braiņins (*Я.М.Брайнин*), F.Kistjakovskis (*А.С.Кистяковский*), V.Kudrjavcevs (*В.Н.Кудрявцев*), N.Tagancevs (*Н.А.Таганцев*), A.Traiņins (*А.Н.Трайнин*), īsumā pārstādot atsevišķas atziņas šajā jautājumā.

⁵⁷⁹ Назаренко Г.В. Русское уголовное право. Общая часть. Курс лекций. Москва: „Ось-89”, 2000, с.54.

⁵⁸⁰ Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. Москва: „Центр ЮрИнформ”, 2001, с.38.

⁵⁸¹ Vispārīgais ir ietverts katrā atsevišķajā kā visu dotās klases atsevišķu lietu iekšējās būtiskās sakarības, kā likums, kas izpauž katras atsevišķās lietas un parādības eksistēšanu, izmaiņas un attīstību, to sakarības, attiecības, mijiedarbību un vienotību. Karpovics E. Materiālistiskās dialektikas galvenās kategorijas. Dialektiskais materiālisms. Rīga: Zvaigzne, 1968, 18.lpp.

⁵⁸² Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая. Том II. Тула: Автограф, 2001, с.307.

⁵⁸³ Krastiņš U. Mācība par noziedzīga sastāvu. Rīga: Zvaigzne ABC, [B.g.], 9.lpp.

⁵⁸⁴ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 10.-11.lpp. Salīdzinājumam – vispārējo tiesību doktrīnā ar jēdzienu : „*corpus delicta*” (*body of crime*) saprot terminu *actus reus*, kas tradicionāli tiek skaidrots

Latvijas krimināltiesību doktrīnā noziedzīga nodarījuma sastāvus klasificē pēc vairākiem kritērijiem, kuri aplūkojami arī saistībā ar noziedzīgiem nodarījumiem pret dzīvību. Un tā, pirmkārt, atkarībā no noziedzīga nodarījuma kaitīguma smaguma pakāpes izdala trīs noziedzīgu nodarījumu sastāvu veidus – pamatsastāvu, kvalificētu un sevišķi kvalificētu sastāvu, un privileģētu sastāvu. Šāds iedalījums raksturīgs arī noziedzīgiem nodarījumiem pret personas dzīvību.

Pamatsastāvs jeb vienkāršais sastāvs izsaka konkrēta noziedzīga nodarījuma būtību un pamatsastāvu raksturojošie apstākļi ir vienmēr, kad izdarīts attiecīgais noziedzīgais nodarījums.⁵⁸⁵ Pamatsastāvam nav nedz pastipriņošu, nedz mīkstinošu apstākļu. Slepkavības pamatsastāvs izdalīts atsevišķā KL 116.pantā, bet slepkavības, pārkāpjot personas aizturēšanas nosacījumus (KL 122.pants) un nonāvēšanas aiz neuzmanības (KL 123.pants) gadījumā pamatsastāvs aprakstīts šo pantu pirmajā daļā.

Noziedzīga nodarījuma kvalificēti sastāvi līdz ar pamatsastāva pazīmēm satur pazīmes, kas norāda uz konkrētā nodarījuma kaitīguma smagāku pakāpi salīdzinājumā ar pamatsastāvu.⁵⁸⁶ KL 117.pantā un 122.panta otrajā daļā, kā arī 123.panta otrajā daļā ietvertie pastipriņošie apstākļi veido attiecīgi slepkavības un nonāvēšanas aiz neuzmanības kvalificētu sastāvu, savukārt, KL 118.pantā norādītie sevišķi pastipriņošie apstākļi – sevišķi kvalificētu sastāvu.

Noziedzīga nodarījuma privileģētā sastāvā likumdevējs līdz ar pamatsastāva pazīmēm ietvēris mīkstinošus apstākļus, kas raksturo konkrētā noziedzīgā nodarījuma mazāku kaitīgumu salīdzinājumā ar pamatsastāvā paredzēto nodarījumu.⁵⁸⁷ Privileģētie sastāvi parasti tiek formulēti atsevišķās krimināltiesību normās un slepkavības gadījumā tas ir KL 119.-122.pants.

Otrkārt, pēc noziedzīga nodarījuma satura apraksta veida var izdalīt vienkāršos un saliktos sastāvus. Raksturojot vienkāršu noziedzīga nodarījuma sastāvu, U.Krastiņš norāda, ka visas objektīvās un subjektīvās pazīmes ir norādītas vienreiz – viens objekts, viens nodarījums (darbība vai bezdarbība), vienas sekas un viena vainas forma.⁵⁸⁸ Slepkavības sastāvs galvenokārt ir konstruēts kā vienkāršs, paredzot atbildību par darbību vai bezdarbību, kas vērsta uz tīšu personas nonāvēšanu, vienkāršs ir arī nonāvēšanas aiz neuzmanības pamatsastāvs. Izņēmums ir KL 117.panta 6. un 7.punktā ietvertās slepkavības, kas saistītas ar laupīšanu vai ar izvarošanu, kad likumdevējs vienā krimināltiesību normā ir ietvēris vairākus nodarījuma objektus, tādējādi veidojot saliktus

kā nodarījuma objektīvā puse, proti, darbība vai bezdarbība, radītais kaitējums un cēloņsakarība, un *mens rea* – personas vainojamība, kopību. S.Brennere skaidro, ka vispārējo tiesību doktrīnā noziedzīgu nodarījumu veido četri komponenti: uzvedība – *actus reus* – darbība vai bezdarbība, garīgais stāvoklis – *mens rea*, blakus apstākļi nepieciešamiem konkrētiem nodarījuma apstākļiem, aizliegtais rezultāts vai kaitējums. Brennere S. Kibernoziegumi un tradicionālie juridiskie noziegumi: juridisko problēmu analīze. Likums un tiesības, 4.sējums (Nr.37), 2002, septembris, 270.-278.lpp.

⁵⁸⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 80.lpp.

⁵⁸⁶ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 22.lpp.

⁵⁸⁷ Turpat.

⁵⁸⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 81.lpp.

sastāvus, jo apdraudēta tiek ne tikai personas dzīvības interese, bet arī attiecīgi mantiskās intereses un dzimumneaizskaramība.⁵⁸⁹ Divu interešu aizskārums, autoresprāt, ietverts arī KL 117.panta 5.punktā, kad pēc slepkavības tiek izdarīta līķa apgānīšana.

Un, treškārt, pēc noziedzīgu nodarījumu sastāvu konstruktīvajām īpatnībām tos iedala materiālos, formālos un nošķeltos sastāvos. Tā kā likumdevējs, konstruējot nonāvēšanas sastāvu, ietvēris tajā ne tikai pazīmes, kas raksturo prettiesisko darbību vai bezdarbību, bet arī kaitīgās sekas, proti, cietušā nāvi, KL 116. līdz 123.pantā paredzētie sastāvi ir atzīstami par materiāliem noziedzīgu nodarījumu sastāviem.

Kā jau minēts iepriekš, noziedzīga nodarījuma sastāvu veido četri sastāva elementi – objekts un objektīvā puse (objektīvās pazīmes), kā arī subjekts un subjektīvā puse (subjektīvās pazīmes).⁵⁹⁰

3.3. Nonāvēšanas sastāva objektīvās pazīmes

3.3.1. Nonāvēšanas objekts

Krimināltiesību teorijā viennozīmīgi tiek pausts, ka „katrs noziedzīgs nodarījums kaut ko reālajā pasaulē pastāvošu apdraud, ir pret kaut ko vērst, kaut kam nodara vai var nodarīt kaitējumu”⁵⁹¹, „noziedzīgs nodarījums nav iedomājams bez objekta, pret kuru tas vērst.”⁵⁹² Dažādos laika posmos noziedzīga nodarījuma objekts tika apzīmēts gan kā „katrs tiesību apsargāts labums”⁵⁹³, gan kā „sabiedriskās attiecības”.⁵⁹⁴ Norādot, ka jēdziens „labums” pietiekami pilnīgi neizsaka apdraudējuma raksturu, savukārt, jēdziens „sabiedriskās attiecības” pārāk vispārēji un virspusēji raksturo noziedzīga apdraudējuma objektu, U.Krastiņš piedāvāja savu objekta definīciju, kas stabili ieņēmusi savu vietu Latvijas krimināltiesību doktrīnā: „Tā kā ikviens kaitīgs noziedzīgs nodarījums saistīts ar noteiktu valsts, sabiedrības, atsevišķu cilvēku grupu vai indivīdu interešu aizskārums, vai nu nodarot tām kaitējumu, vai draudot tādu nodarīt, tad **ar Krimināllikumu aizsargātās intereses krimināltiesiskā nozīmē ir noziedzīga nodarījuma objekts.**”⁵⁹⁵

Tradicionāli objekts tiek iedalīts trijos veidos: vispārējais noziedzīga nodarījuma objekts, ar ko saprot visu ar Krimināllikumu aizsargāto interešu kopumu, noziedzīgu nodarījumu grupas objekts – „tādas pašas vai viena veida un savstarpēji saistītas vairākas intereses, kuras apdraud vesela noziedzīgu nodarījumu grupa” un noziedzīga nodarījuma tiešais objekts – „tās intereses, ko

⁵⁸⁹ Krastiņš U. Par krimināltiesībām, kas prasa diskusiju. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 261.-262.lpp.

⁵⁹⁰ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 20.-21.lpp.

⁵⁹¹ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 31.lpp.

⁵⁹² Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 89.lpp.

⁵⁹³ Turpat.

⁵⁹⁴ Никифоров Б.С. Объект преступления. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1960, с.27.

⁵⁹⁵ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 32.-33.lpp.

apdraud konkrēta veida noziedzīgs nodarījums.”⁵⁹⁶ Noziedzīga nodarījuma tiešais objekts pēc sava satura atbilst grupas objektam, bet ir šaurāks pēc apjoma.⁵⁹⁷ Tā saucamajos vairākobjektu noziedzīgos nodarījumos, kad tiek apdraudētas vairākas dažādas intereses, kas raksturīgs arī dažiem slepkavības veidiem, tiek izdalīts galvenais tiešais objekts – tās intereses, „kuras vienmēr tiek apdraudētas ar noteikta veida noziedzīgo nodarījumu”, un papildu tiešais objekts – intereses, kurām konkrētajā gadījumā līdz ar interesēm, kas veido galveno tiešo objektu, tāpat tiek nodarīts kaitējums.⁵⁹⁸

Nonāvēšanas grupas objekts ir ikviena cilvēka dzīvība (ar likumu aizsargāta cilvēka dzīvības interese)⁵⁹⁹, ko likumdevējs, atšķirībā no citām interesēm, kā to rakstīja P.Mincs, „apsargā kā pašmērķi, kam vispirms pašam par sevi tiesības uz eksistenci bez jebkādiem ārpus viņa esošiem mērķiem. Tā kā cilvēks līdz ar to sastāda daļu no iedzīvotājiem, kas ir svarīgākais valsts elements, tad cilvēku apsarga arī valsts interesēs.”⁶⁰⁰ Arī S.Borodins, analizējot nonāvēšanas objektu, norādījis, ka tā nav tikai dzīvība, jo nebūtu pareizi cilvēka dzīvību vērtēt tikai no bioloģiskā procesa viedokļa, bet arī kā sabiedrības attiecības, jo cilvēks vispirms ir sabiedrības loceklis, un viņa dzīvības aizsardzībai ir sabiedrisks raksturs.⁶⁰¹

Nonāvēšanas tiešais objekts tāpat ir cilvēka dzīvība, taču tas pēc sava apjoma ir šaurāks, jo noziedzīgais nodarījums „vērsts pret atsevišķu konkrētu interesi, pret daļu no nozieguma objektā ietilpstošajām interesēm”⁶⁰², proti, konkrēts nodarījums vērsts pret konkrētas personas dzīvību. Pie tam, kā akcentējis P.Mincs, „dzīve nav identa ar spēju dzīvot. Tādā kārtā ir pilnīgi vienalga, vai runa ir par jaunpiedzimušu dzīvot nespējīgu bērnu, par atrodošos pie nāves slimnieku vai par notiesātu uz nāvi noziedznieku. Svarīgi tikai, lai pirms aizskāruma izdarīšanas momenta dzīvība nebūtu izbeigusies.”⁶⁰³

Darba pirmās nodaļas 1.4. apakšnodaļā jau tika noskaidrots, ka dzīvības sākums kā bioloģisks process nesakrīt ar dzīvības sākumu krimināltiesību izpratnē, un ka Latvijas krimināltiesībās likumdevējs aizsargā dzīvību kā noteiktu sociālu vērtību ar brīdi, kad auglis fizioloģisko dzemdību procesā sāk atdalīties no mātes miesām, pārtopot no augļa par dzimstošu bērnu, vai arī, kad tas tiek

⁵⁹⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 97., 100.lpp.

⁵⁹⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 102.lpp.

⁵⁹⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 44.lpp.

⁵⁹⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 408.lpp.

⁶⁰⁰ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 214.-215.lpp.

⁶⁰¹ Бородин С.В. Квалификация преступлений против жизни. Москва: Юридическая литература, 1977, с.31.

⁶⁰² Krastiņš U. Mācība par nozieguma sastāvu. Rīga: Zvaigzne ABC, [B.g.], 28.lpp.

⁶⁰³ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 215.-216.lpp.

izņemts no mātes ķermeņa ar ķirurģisko iejaukšanos. Savukārt, par dzīvības beigu momentu atzīstama cilvēka bioloģiskā nāve, kas ir dzīvas būtnes eksistences, pastāvēšanas izbeigšanās.

Tādējādi par dzīvību kā par nonāvēšanas objektu patreizējā regulējumā var runāt no dzīvības sākuma brīža krimināltiesību izpratnē līdz dzīvības beigu momentam, jo vēršanās pret mirušu cilvēku nolūkā viņu tīši nonāvēt, kļūdaini uzskatot to par dzīvu, jau vērtējama kā faktiskā kļūda un kvalificējama kā slepkavības mēģinājums.

Tā literatūrā minēts gadījums, kad jaundzimušās tēvs D.K., sievas uzskūdīts, apraka bērnu tūlīt pēc tā piedzimšanas, nezinot, ka meitenīte jau bija mirusi, dzemdību laikā aizrijojies ar augļūdeni. D.K. nodarījums kvalificēts kā bezpalīdzības stāvoklī esošas personas slepkavības mēģinājums (mēģinājums pret nederīgu objektu), savukārt, bērna mātes T.K. nodarījums, atbilstoši KL 20.panta astotajā daļā noteiktajam, kvalificēts kā neizdevusies līdzdalība saskaņā ar KL 20.panta trešo daļu, 15.panta ceturto daļu un 117.panta 2.punktu.⁶⁰⁴

Krimināltiesību teorijā viennozīmīgi tiek atzīts, ka cilvēka tīša nonāvēšana klīniskās nāves stadijā, kad dzīvotspēju vēl iespējams atjaunot, kvalificējama kā slepkavība, savukārt, klīniskās nāves izraisīšana nolūkā nonāvēt cietušo, ja tas nav izdevies no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ, - kā slepkavības mēģinājums.⁶⁰⁵ Diskutablāks ir jautājums par vēršanos pret personu smadzeņu nāves stadijā, jo, atšķirībā no Eiropas tiesību sistēmās pieņemtajiem uzskatiem, piemēram, Japānas zinātnieki pauž striktu viedokli, ka smadzeņu nāves brīdis vēl nenozīmē cilvēka nāves iestāšanos, jo cilvēkus, kuru smadzenes ir pārstājušas darboties, ar tehnisko līdzekļu palīdzību nepieciešamības gadījumā, piemēram, lai grūtniece iznēsātu bērnu, var uzturēt pie dzīvības.⁶⁰⁶ Tāpat arī Korejas zinātnieki uzskata, ka smadzeņu nāves brīdis nav cilvēka nāves brīdis, un cilvēks smadzeņu nāves stadijā var būt cietušais no slepkavības, jo smadzeņu nāves kritērijs vēl oficiāli nav pierādīts.⁶⁰⁷ Arī ASV literatūrā rodams skaidrojums, ka smadzeņu nāve ietilpst nāves juridiskajā definīcijā un persona var tikt notiesāta par slepkavību, neskatoties uz to, cik ilgi cietusī persona atrodas smadzeņu nāves stāvoklī.⁶⁰⁸

Domājams, ka šis jautājums būtu risināms, vadoties pēc Latvijas Republikas Ministru kabineta 2007.gada 27.marta noteikumos Nr.215 „Kārtība, kādā veicama smadzeņu un bioloģiskās

⁶⁰⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 183.lpp.

⁶⁰⁵ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 180.lpp.

⁶⁰⁶ Plašāk par to skat. Ковальчук Х. Уголовно-правовые проблемы трансплантации органов В Японии (Реферат А.А. Перихт). Kawaguchi X. Strafrechtliche Probleme der Organtransplantation in Japan. Freiburg: MPI für ausländisches und internationales Strafrecht, 2000. – Band S.85-159. В кн.: Современное медицинское право в России и за рубежом. Сборник научных трудов. Москва: ИНИОН, 2003, с.309-310.

⁶⁰⁷ Skat., piemēram, Чонг Х.-М. Помощь в смерти и уголовное право: эвтаназия в праве Южной Кореи (Реферат А.А. Перихт). Chong H.-M. Sterbehilfe und Strafrecht. Freiburg: MPI für ausländisches und internationales strafrecht, 1998, S.283. Ibid, с.404-405.

⁶⁰⁸ Skat. Fischer C., Oneto C. Kaplan. Medical USMLE. Medical Ethics. New York: Kaplan Publishing. 2009, p.39.

nāves fakta konstatēšana un mirušā cilvēka nodošana apbedīšanai”⁶⁰⁹ ietvertajiem priekšrakstiem. Noteikumu 5. un 6.punktā norādītas ārstniecības personas, kuru kompetencē ir lēmuma pieņemšana par smadzeņu nāves fakta konstatēšanu un pacienta reanimācijas vai intensīvās terapijas pārtraukšanu, kā rezultātā iestājas personas bioloģiskā nāve, kas būs tiesiska rīcība. Ja cilvēka bioloģiskā nāve iestāsies kādas citas personas darbības rezultātā un/vai izmantojot citu dzīvības atņemšanas metodi, tā būs prettiesiska rīcība, kas atbilst slepkavības sastāvam.

3.3.2. Nonāvēšanas objektīvā puse

Objektīvo pazīmju skaitā ietilpst arī noziedzīga nodarījuma **objektīvā puse**, proti, „**personas kaitīgā nodarījuma ārējās izpausmes pazīmju kopums, kas tiek realizēts kā prettiesiska uzvedība darbības vai bezdarbības veidā un rada kaitējumu ar Krimināllikumu aizsargātām interesēm vai rada šāda kaitējuma nodarīšanas reālas briesmas.**”⁶¹⁰

Obligāta visu noziedzīgu nodarījumu objektīvās puses pazīme ir nodarījums, kam jābūt prettiesiskam, kaitīgam, apzinātam un brīvprātīgam.⁶¹¹ No Krimināllikuma 6.panta pirmajā daļā ietvertā izriet, ka nodarījums var izpausties kā darbība – aktīva, kaitīga un prettiesiska uzvedība, un kā bezdarbība – pasīva, kaitīga un prettiesiska uzvedība⁶¹², paturot prātā, ka bezdarbību kā nodarījuma izpausmi raksturo divi obligāti kritēriji – objektīvais kritērijs, kas norāda uz uzliktā pienākuma veikt konkrētu darbību nepildīšanu, un subjektīvais kritērijs, kas norāda, ka personai bija iespēja šādu darbību veikt⁶¹³, kas ir arī nosacījumi kriminālatbildībai par bezdarbību.

Noziedzīga nodarījuma materiālā sastāva objektīvajā pusē bez nodarījuma tiek iekļautas arī kaitīgas sekas, proti, kaitējums ar krimināllikumu aizsargātām interesēm, kas, savukārt, norāda uz cēloņsakarību (*nexus causalis*)⁶¹⁴ starp prettiesisku darbību vai bezdarbību un kaitējumu, ko radījusi citas personas prettiesiska rīcība darbības vai bezdarbības veidā. Definējot cēloņsakarību krimināltiesībās, U.Krastiņš norāda, ka tā ir „tāda objektīvā saikne starp prettiesisko darbību vai bezdarbību un to radītajām laika ziņā sekojošajām kaitīgajām sekām, kurā darbība vai bezdarbība sagatavo un nosaka seku iestāšanās reālu iespēju, un darbība vai bezdarbība ir galvenais noteicošais faktors, kas neizbēgami radījis kaitīgās sekas.”⁶¹⁵

Bez obligātajām pazīmēm noziedzīga nodarījuma objektīvajai pusei piemīt arī tā dēvētās papildu pazīmes – noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vieta un laiks, nodarījuma izdarīšanas veids

⁶⁰⁹ Kārtība, kādā veicama smadzeņu un bioloģiskās nāves fakta konstatēšana un mirušā cilvēka nodošana apbedīšanai: Ministru kabineta 2007.gada 27.marta noteikumi Nr.215. Latvijas Vēstnesis, 2007. 11.aprīlis, Nr.59.

⁶¹⁰ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 53.lpp.

⁶¹¹ Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: Закон, теория, практика, Москва: АО „Центр ЮрИнформ”, 2010, с.90-93.

⁶¹² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 111.lpp.

⁶¹³ Бойко А.И. Преступное бездействие. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.101.

⁶¹⁴ „Cēloņsakarība, rakstīja E.Karpovics, kas izriet no lietu parādību izcelšanās, vispirms izpaužas secības kārtībā ad hoc. Cēlonis nekad nevar rasties pēc parādības, un sekas nevar iestāties pirms cēloņa. Katrā cēloņsakarībā ir sava kārtība.” Karpovics E. Materiālistiskās dialektikas galvenās kategorijas. Rīga: Zvaigzne, 1970, 145.lpp.

⁶¹⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 133.lpp.

un apstākļi (situācija), rīki un līdzekļi, cietušā statuss u.c., kas kļūst par obligātām kvalifikācijas procesā, ja tās ir tieši norādītas kā noziedzīga nodarījuma pamatsastāva, kvalificējošas vai mīkstinošas pazīmes. Tā kā šādas pazīmes ir iekļautas arī nonāvēšanas sastāvos, šeit īsumā par to izpratni krimināltiesībās. Tā, ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vieta likumā tiek konkretizēta teritorija vai objekts, kur noziedzīgais nodarījums noticis, savukārt, laiks apzīmē noteiktu tā izdarīšanas laika periodu vai termiņu. Izdarīšanas veids raksturo tos paņēmienus, metodes, ko vainīgais izmantojis noziedzīga nodarījuma izdarīšanai, bet rīki un līdzekļi (priekšmeti, vielas, ārējās pasaules procesi) – akcentē to izmantošanas paaugstinātu kaitīgumu. Noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļi (situācija) raksturo objektīvos nosacījumus, kādos izdarīts noziedzīgs nodarījums, savukārt, ar cietušā pazīmēm tiek norādīts uz tā īpašu ievainojamību salīdzinājumā ar citām personām, kurām ar noziedzīgu nodarījumu tiek nodarīts kaitējums.⁶¹⁶

Nonāvēšana ietilpst vardarbīgo noziedzīgo nodarījumu grupā, savukārt, kā norāda A.Boicovs (*A.И.Бойцов*), visi iespējamie iedarbības veidi uz cilvēku iedalāmi atbilstoši to pielietošanas sfērai, proti, bioloģiskajai un psihiskajai, līdz ar ko vardarbība tiek iedalīta fiziskajā un psihiskajā vardarbībā⁶¹⁷, ko R.Šarapovs apzīmē kā noziedzīga nodarījuma subjekta enerģētisku un informatīvu iedarbības formu uz cilvēku.⁶¹⁸ Tāpat krimināltiesību teorijā tiek atzīts, ka nonāvēšana var izpausties gan kā aktīva darbība, gan arī kā bezdarbības akts⁶¹⁹, lai arī konkrētās situācijās šīs abas nodarījuma izpausmes var pārklāties.⁶²⁰

Piekrītot šādam nonāvēšanas objektīvās puses izpausmju raksturojumam, vienlaikus jānorāda, ka Latvijas tiesu praksē konstatēta tikai fiziska vardarbība, kas gandrīz vienmēr ir bijusi aktīva darbība un izpaudusies kā muskuļu spēka izmantošana (sišana, speršana, žņaugšana, pakāršana), nažu, cirvju, šaujamo ierociņu un dažādu priekšmetu (laužņu, metāla stieņu, āmuru, koka nūju un malkas pagaļu, akmeņu, ķieģeļu, taburešu) izmantošana. Dažos gadījumos nonāvēšana izpaudusies, noslīcinot, sadedzinot upurus, izmantojot lielu medikamentu un narkotisko vielu devu un vienā gadījumā cietušie mēģināti nonāvēt, izmantojot transportlīdzekli. Teorētiski, protams, nevar izslēgt arī citu literatūrā minēto dabas spēku un parādību, piemēram, augstas un zemas temperatūras,

⁶¹⁶ Plašāk par to skat. Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 72.-74.lpp.

⁶¹⁷ Бойцов А.И. Преступления против собственности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.432.

⁶¹⁸ Шарапов Р.Д. Преступное насилие. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2009, с.76.

⁶¹⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 115.lpp.

⁶²⁰ Piemēram, kriminālprocesā konstatēts, ka laulātais pāris par samaksu uzņēmās gādāt par vecāku vīru, kurš pats nevarēja sevi aprūpēt. Apsūdzētie paņēma naudu, ievietoja veco vīru slēgtā verandā un atstāja nomirt, par ko notiesāti kā par slepkavību aiz bezdarbības. Nav strīda par to, ka apsūdzētie nepildīja savu pienākumu, kas izrietēja no līguma, taču nodarījums veidojas kā no aktīvas rīcības – aizveda cietušo uz savu lauku māju un ieslēdza verandā, tā arī no bezdarbības – atstājot bez pārtikas un ūdens. *Commonwealth v. Pestinikas* (1992), 421Pa. Super. 371, 617 A. 2 d 1339. Līdzīga situācija konstatēta arī kriminālprocesā L.V. apsūdzībā, kura pēc bērna piedzimšanas ielika to kartona kastē un paslēpa mājas pagrabā, kur tas, atstāts bez barības un aprūpes, nomira. Rīgas rajona tiesas 2009.gada 15.jūlija spriedums krimināllietā Nr.11351048608.

paaugstinātas bīstamības avotu – dažādu mehānismu, augstsprieguma strāvas, gāzes, indīgo vielu, kā arī psihiska rakstura vardarbības, izsakot draudus, iebiedējot cietušo, utt. izmantošanu.⁶²¹

Kā slepkavība, kas izdarīta bezdarbības rezultātā, vērtējams A.R. nodarījums, kura, sākot ar dēla 4.-5. dzīvības mēnesi, nolūkā viņu nogalināt, nenodrošināja tam pienācīgu aprūpi un nedeva bērna vecumam atbilstošu pilnvērtīgu uzturu, un, pasliktinoties bērna veselības stāvoklim un attīstībai, negriezās ārstniecības iestādē. Tā rezultātā zēna fiziskās attīstības rādītāji bērna 11 mēnešu un 3 nedēļu vecumā atbilda bērna 2 mēnešu vecumam.⁶²²

Tā kā nonāvēšana, kā tas jau minēts iepriekš, ir noziedzīgs nodarījums ar materiālu sastāvu, obligāta tās objektīvās puses pazīme ir nāves iestāšanās kā nodarījuma kaitīgās sekas, un cēloņsakarība starp vainīgās personas nodarījumu un šo seku iestāšanos. Cēloņsakarības neesamība izslēdz nonāvēšanas sastāvu, ko ilustrē šāds piemērs no prakses.

Kriminālprocesā G.V. apsūdzībā tiesa atzina par pierādītu, ka apsūdzētais, iesitot cietušajai ne mazāk kā divas reizes ar krēsla fragmentu pa galvu, nodarījis smagus miesas bojājumus, kas izsauca dzīvībai bīstamu stāvokli. Lai arī apmēram stundas laikā pēc piekaušanas cietusī nomira, G.V. nodarījums tika kvalificēts saskaņā ar KL 125.panta pirmo daļu, jo viņai nodarītais smagais miesas bojājums nebija tiešā cēloņsakarībā ar nāves iestāšanos, bet to izraisīja akūta saindēšanās ar etilspirtu.⁶²³

Taču cēloņsakarības veidošanās raksturs saistībā ar nodarījumu un tā izraisītajām sekām var norādīt kā uz tīšu nonāvēšanu, tā arī uz nonāvēšanu aiz neuzmanības, gan arī ietekmēt nodarījuma stadiju veidošanos, bet par to pēc īsa ieskata jautājumā par pabeigtu nonāvēšanu un slepkavības mēģinājumu, atstājot ārpus analīzes sagatavošanās darbības, ko nepieļauj darba apjoms.

Raksturojot noziedzīga nodarījuma stadijas, U.Krastiņš norāda, ka tie ir „prettiesiskās darbības realizācijas noteikti etapi, kas kvalitatīvi atšķiras pēc kaitīgās darbības rakstura un atspoguļo vainīgās personas nodoma realizācijas dažādas pakāpes.”⁶²⁴ Atbilstoši KL 15.panta pirmajā daļā noteiktajam, par pabeigtu atzīstams noziedzīgs nodarījums, ja tam ir visas šajā likumā paredzētās noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes. Tā kā likumdevējs kā obligātu prasību nonāvēšanas sastāvā ietvēris arī kaitīgās sekas, nonāvēšana skaitās pabeigts noziegums, ja vainīgā prettiesiskās darbības vai bezdarbības rezultātā ir iestājusies citas personas nāve. Savukārt, slepkavības mēģinājums KL 15.panta ceturtnā daļas izpratnē būs apzināta darbība (bezdarbība), kas tieši vērsta uz tīšu tās izdarīšanu, ja noziegums nav izdarīts līdz galam no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ. Slepkavības mēģinājuma kvalifikācijas problēmjautājumi plašāk tiks aplūkoti, analizējot tās subjektīvo pusi, bet tagad, atgriežoties pie cēloņsakarības kā nonāvēšanas sastāva

⁶²¹ Krastiņš, Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 183.lpp.

⁶²² Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2001.gada 26.novembra spriedums lietā Nr. K-00076-01.

⁶²³ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr.K02-71/02, 2002.gads. Citēts pēc: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 115.lpp.

⁶²⁴ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 122.lpp.

objektīvās puses obligātās pazīmes un tās ietekmes uz nodarījuma kvalifikāciju, aplūkojami daži piemēri no prakses.

A.F. ar pirmās instances tiesas spriedumu atzīta par vainīgu KL 117.panta 2.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā, proti, ka viņa pēc tam, kad vannā bija dzemdējusi dzīvu bērnu, nolūkā atbrīvoties no tā, uzvilka tam uz galvas divus polietilēna maisiņus un aizgriezta tos pie kakla, lai viņu nosmacētu. Tad, izkāpusi no vannas, A.F. pacēla bērnu aiz uz galvas uzvilktajiem maisiņiem, lai ieliktu to lielākā maisā, taču bērns izslidēja no rokām un iekrita vannā, atsitoties pret to.⁶²⁵ Tā kā bērna nāve iestājusies no slēgtas galvas traumas, apelācijas instances tiesa A.F. nodarījumu pārkvalificēja uz KL 15.panta ceturto daļu un 117.panta 2.punktu, atzīstot, ka viņa mēģinājusi tīši nonāvēt savu jaundzimušo, viņu nosmacējot, kā rezultātā bērnam nodarīti miesas bojājumi, kas nav cēloniskā sakarā ar nāves iestāšanos, jo viņa nāve iestājusies no noziedzīga nodarījuma neuzmanības formā, iekrītot vannā un atsitoties pret to ar galvu, kas tika kvalificēts saskaņā ar KL 123.panta pirmo daļu.⁶²⁶

Tā kā eksperts nevarēja precizēt, vai galvas trauma radusies, krītot no augstuma, vai arī sitot pret šādu plakanu virsmu, vadoties no Kriminālprocesa likuma⁶²⁷ 19.panta trešās daļas, un visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, vērtējot par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, šāds kvalifikācijas risinājums atzīstams par pamatotu.

Nākamie piemēri uz nodarījuma juridisko izvērtējumu jau liek paraudzīties no cita aspekta, proti, no klūdas cēloņsakarībā, kas nozīmē, ka „personai ir nepareizs priekšstats par cēloņsakarības patieso attīstību starp prettiesisko darbību vai bezdarbību un kaitīgo rezultātu (sekām).”⁶²⁸

E.Z. un R.Š. ar pirmās instances tiesas spriedumu atzīti par vainīgiem KL 117.panta 9. un 10.punktā, bet E.Z. arī šā panta 12.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā, tiesai konstatējot, ka apsūdzētie pēc nepilngadīgā E.Š. piekaušanas, „būdami pārliecināti par nepilngadīgā E.Š. nāvi”, un, „lai slēptu slepkavības pēdas”, pievilka E.Š. ķermeni pie ezera, piesēja viņam pie kājām virves, kurās iesēja ķieģeļus, un ievilka cietušā ķermeni ezerā, to nogremdējot.⁶²⁹ Apelācijas un kasācijas instances tiesa pirmās instances tiesas spriedumu atstāja negrozītu.⁶³⁰

Lai izvērtētu šā nodarījuma kvalifikāciju, būtiska nozīme ir ekspertu atzinumam, ka E.Š. liķa izmeklēšanas gaitā konstatēti miesas bojājumi, kas dzīvām personām parasti pieskaitāmi viegliem miesas bojājumiem ar īslaicīgu veselības traucējumu, un, lai arī liķa izteikto pūšanas izmaiņu dēļ nāves cēloni noteikt nebija iespējams, tika izteikts pieņēmums, ka šie miesas bojājumi nav tiešā

⁶²⁵ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.K02-0015-05.

⁶²⁶ LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 19.septembra spriedums lietā Nr. PAK-274. Analizējot šos tiesu nolēmumus V.Liholaja gan norādījusi uz vienu niānsi, kas izriet no tiesu medicīniskās ekspertīzes atzinuma, ka bērna nāve iestājusies no iegūtās galvas traumas, kuras rašanās ir saistīta ar diviem spēka pielikšanas punktiem, un kuras rašanās mehānisms ir cietu trulu priekšmetu iedarbība vai atsišanās pret tiem, kam varētu būt nozīme pie nodarījuma kvalifikācijas. Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. 2.grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 14.-17.lpp.

⁶²⁷ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas 2005.gada 21.aprīļa likums. Latvijas Vēstnesis, 2005, 11.maijs, Nr.74.

⁶²⁸ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 118.-119.lpp.

⁶²⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.K04-266/07-2.

⁶³⁰ LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2008.gada 30.jūnija lēmums lietā Nr. PAK-210; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 12.novembra lēmums lietā Nr. SKK-542/2008.

cēloņsakarībā ar nāves iestāšanos, un E.Š. nāves cēlonis ir mehāniskā asfiksija – noslīkšana ūdenī, ko arī tiesa atzina par pierādītu. Bet, ja tā, tad ir pamats runāt par kļūdu cēloņsakarībā starp nodarījumu un sekām, jo apsūdzētie, kuri vēlējās nonāvēt cietušo, maldīgi domāja, ka pielietotās vardarbības rezultātā šādas sekas arī iestājušās, tāpēc viņu nodarījums kvalificējams kā mēģinājums izdarīt slepkavību mantkārīgā nolūkā. Tālākajā notikumu gaitā apsūdzētie pieļāvuši noziedzīgu nevērību, nepārlicinoties, vai cietušais patiešām miris, un iemetot viņa ķermeni ūdenī, kas kvalificējams kā nonāvēšana aiz neuzmanības saskaņā ar KL 123.panta pirmo daļu.⁶³¹

Līdzīgi notikumi risinājās arī kriminālprocesā A.A. apsūdzībā, kurš ar pirmās instances tiesas spriedumu atzīts par vainīgu KL 117.panta 4., 8. un 12.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā. Pēc cietušā S.B. piekaušanas, nodarot viņam dažādas smaguma pakāpes, tostarp arī smagus miesas bojājumus, kas nebija tiešā cēloņsakarībā ar nāves iestāšanos, A.A. viņa ķermeni iemeta ar ūdeni pildītā tvertnē, tādējādi viņu noslīcinot.⁶³² Tā kā lieta pirmās instances tiesā izskatīta, neizdarot pierādījumu pārbaudi, jautājums par nodarījuma juridisko izvērtējumu apstrīdēts netika un apelācijas instances tiesa atzina, ka A.A. nodarījums ir kvalificēts pareizi.⁶³³

Taču, tā kā nerodas šaubas, ka A.A. vēlējās cietušā nāvi, uz ko arī bija vērsta sākotnējā vardarbība, un ja viņš, uzskatot, ka cietušais ir miris, vēlējās noslēpt „līķi”, iegremdējot to ūdenī, tad viņa nodarījums tāpat kvalificējams kā slepkavības pastipriņošos apstākļos mēģinājums un kā nonāvēšana aiz neuzmanības.⁶³⁴

Savukārt, kriminālprocesā J.N. apsūdzībā KL 117.panta 2.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā, konstatēts, ka viņš tīši iesita savai 78 gadus vecajai mātei ar roku pa kaklu, nodarot vieglus miesas bojājumus, no kā cietusī nokrita istabā uz grīdas un zaudēja samaņu. Būdam pārliecināts, ka no pielietotās vardarbības ir iestājusies cietušās nāve, J.N. nolēma to slēpt, tāpēc aiznesa cietušās ķermeni līdz upei un iemeta ūdenī. Z.N. nāve iestājās no mehāniskās asfiksijas – noslīkšanas ūdenī. Tiesa pamatoti atzina, ka J.N. darbības raksturo neuzmanība noziedzīgas nevērības veidā, jo apsūdzētais nav pārliecinājies par mātes stāvokli pēc kritiena, pieļāvis, ka viņa jau ir mirusi, un nolēmis atbrīvoties no līķa.⁶³⁵

3.4. Nonāvēšanas sastāva subjektīvās pazīmes

3.4.1. Nonāvēšanas subjekts

„Noziedzīga nodarījums subjekts, raksta U.Krastiņš, ir prettiesisko darbību izdarījusī vai bezdarbību pieļāvusī fiziska un pieskaitāma persona, kas uz nodarījuma izdarīšanas dienu ir

⁶³¹ Šādas nodarījuma kvalifikācijas pamatojumu skat. arī Савельева В.С. Основы квалификации преступлений. Москва: ООО „Издательство Проспект”, 2008, с.34.

⁶³² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 6.decembra spriedums lietā Nr.K04-395-07/10.

⁶³³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2008.gada 22.oktobra lēmums lietā Nr. PAK-294.

⁶³⁴ Tieši tāds ieteikums rodams arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas apkopojuma krimināllietās par slepkavībām kopsavilkuma 7.1.punktā, kur norādīts: „Kā slepkavības mēģinājums kvalificējams arī tāds nodarījums, kad konstatēta faktiskā kļūda cēloņsakarībā, proti, personai ir maldīgs priekšstats par cēloņsakarības patieso attīstību starp prettiesisko nodarījumu un kaitīgajām sekām. [...] Šādas faktiskās kļūdas gadījumā vainīgajam jāatbild par mēģinājumu tīši nonāvēt cietušo, proti, par slepkavības mēģinājumu un par aiz neuzmanības izraisītajām sekām – nonāvēšanu aiz neuzmanības.” Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 112.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2011.gada 11.februārī].

⁶³⁵ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 2.jūnija spriedums lietā Nr.K02-0041-11/06.

sasniegusi Krimināllikumā paredzētu vecumu, un līdz ar to viņu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu ir pamats saukt pie kriminālatbildības.⁶³⁶

No šīs subjekta definīcijas izriet vairākas tam piemītošas pamatpatzīmes, un, pirmkārt, tā ir likumdevēja norāde, ka tā ir fiziskā persona, tas ir cilvēks, atšķirībā no seno laiku un viduslaiku tiesībām, kad par noziedzīgu nodarījumu pret personu subjektu tika atzīti dzīvnieki un pat neorganiskas dabas priekšmeti.⁶³⁷

Juridisku personu kriminālatbildība Latvijā nav paredzēta⁶³⁸, lai gan par to notika ilgstošas un visai asas diskusijas⁶³⁹, kuru iznākumu noteica U.Krastiņa pamatotā nostāja, ka „kriminālatbildības jautājumu risināšanā primārais ir vaina, un tā piemīt tikai fiziskai personai.”⁶⁴⁰ Saskaņā ar KL 12.panta pirmo daļu juridiskās personas lietā atbild tā fiziskā persona, kura nodarījumu izdarījusi, rīkodamās individuāli vai kā juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis, balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu, darboties tās uzdevumā vai pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā, vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros vai būdama juridiskās personas dienestā. Juridiskajām personām, kas nav publisko tiesību juridiskās personas, var piemērot KL VIII¹ nodaļā paredzētos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus.

Otrkārt, personai, lai to sauktu pie kriminālatbildības, ir jābūt pieskaitāmai, par kādu atzīst personu, kura nodarījuma izdarīšanas brīdī varējusi saprast savu darbību un to vadīt. Kriminālatbildības subjekts ir arī ierobežoti pieskaitāma persona, kura, atbilstoši KL 14.panta pirmajā daļā noteiktajam, noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā psihisko traucējumu vai garīgas atpalcības dēļ nav bijusi spējīga visā pilnībā saprast savu darbību vai to vadīt. Atkarībā no nodarījuma apstākļiem tiesa šādai personai var mīkstināt piespiesto sodu vai atbrīvot to no soda, piemērojot KL 68.pantā paredzētos medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus.

⁶³⁶ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 75.lpp.

⁶³⁷ Plašāk par to Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948, с.142-143.

⁶³⁸ Piemēra pēc var minēt, ka saskaņā ar Lietuvas Republikas kriminālkodeksa 132.panta ceturto daļu par nonāvēšanu aiz neuzmanības, pārkāpjot speciālos drošības noteikumus, pie atbildības saucama arī juridiska persona. Lietuvas Republikas kriminālkodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās tiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 294.lpp. Lielbritānijā 1997.gada 26.jūlijā pieņemts likums „Par korporatīvo nogalināšanu bez iepriekšējā nodoma un korporatīvo slepkavību” (*Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act, 2007*). Есаков Г. Юридические лица и ответственность за убийство (о новом английском законе). Уголовное право, 2007, №6, с.16-20.

⁶³⁹ Par to, piemēram, skat.: Gratkovska I. Juridisko personu kriminālatbildības realizācijas tiesiskie aspekti. Jurista Vārds, 2005. 21.jūnijs, Nr.23, 5.-7.lpp.; Judins A. Vai juridiskā persona ir jāsauc pie kriminālatbildības. Jurista Vārds, 2004. 13.aprīlis, Nr.14, 4.-5.lpp.; Krastiņš U. Vai Krimināllikumam ir vajadzīgas antikonstitucionālas normas. Jurista Vārds, 2004. 23.marts, Nr.11, 9.-13.lpp., 30.marts, Nr.12, 7.-9.lpp.; Konceptuāli par juridiskas personas kriminālatbildību. Jurista Vārds, 2004. 31.augusts, Nr.33, 4.-5.lpp.; Ķinis U. Juridiskās personas kriminālatbildība: teorija un prakse. Jurista Vārds, 2004. 14.septembris, Nr.35, 4.-9.lpp., 21.septembris, Nr.36, 8.-11.lpp.; Šimkus S. Juridiskās personas kriminālatbildības ieviešanas problēmas. Jurista Vārds, 2004. 19.oktobris, Nr.40, 9.-12.lpp., 26.oktobris, Nr.41, 11.-13.lpp.

⁶⁴⁰ Krastiņš U. Kā vērtēt juridisko personu kriminālatbildību. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 176.-177.lpp. Skat. arī Hayмов А.В. Российское уголовное право. Москва: Издательство БЕК, 1996, с.179.

Saskaņā ar KL 13.panta pirmajā daļā noteikto, pie kriminālatbildības nav saucama persona, kura nodarījuma izdarīšanas brīdī atradusies nepieskaitāmības stāvoklī, tas ir, psihisko traucējumu vai garīgas atpalcības dēļ nav varējusi saprast savu darbību vai to vadīt. Kā zināms, nepieskaitāmībai izdala divus kritērijus – medicīnisko (bioloģisko), kura pazīmes ir vai nu psihisks traucējums vai arī garīga atpalcība, un juridisko (psiholoģisko) kritēriju, kas norāda, ka persona nav varējusi apzināties savu darbību (intelektuālā pazīme), vai, kaut arī varējusi apzināties savu darbību, taču nav spējusi to vadīt (gribas pazīme). Atbildi uz jautājumu par personas pieskaitāmību vai nepieskaitāmību izlemj, konstatējot šos abus kritērijus.⁶⁴¹ Personai, kas atzīta par nepieskaitāmu, un tādas pētījuma gaitā konstatētas 11, piemēro medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus.

Treškārt, lai personu varētu saukt pie kriminālatbildības, viņai jābūt sasniegušai vecumu, sākot ar kuru iestājas kriminālatbildība. KL 11.pantā noteikts, ka pie kriminālatbildības saucama persona, kas līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, proti, noziedzīgu nodarījumu izdarījusi nākamajā dienā pēc savas četrpadsmitās dzimšanas dienas. Mazgadīgais, tas ir, persona, kas nav sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, pie kriminālatbildības nav saucama, taču viņai var piemērot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus, kas norādīti 2002.gada 31.oktobra likuma „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem” 6.pantā.⁶⁴²

Atsevišķos gadījumos likumdevējs bez šīm obligātajām ikviena subjekta pamatpazīmēm norāda vēl uz kādām noziedzīga nodarījuma subjekta pazīmēm, kas personu padara par tā saucamo speciālo subjektu, kuru U.Krastiņš definē kā „fizisku personu, kurai piemīt ne vien nodarījuma subjekta pamatpazīmes – pieskaitāmība un kriminālatbildības vecums, bet arī citas personai raksturīgas Krimināllikuma panta dispozīcijā paredzētas īpašības, kas ir konkrētā noziedzīgā nodarījuma sastāva subjekta obligātas pazīmes⁶⁴³, kas raksturīgs arī dažiem slepkavības sastāviem.

Nonāvēšanas subjekts vairumā gadījumu ir vispārīgais, proti, fiziskā persona, kura ir pieskaitāma vai ierobežoti pieskaitāma un uz nonāvēšanas izdarīšanas brīdī sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu. Raksturojot slepkavības subjektu, var atzīmēt, ka no 445 apsūdzētajiem 27 ir bijušas sievietes, 31 (7,2%) - nepilngadīgas personas, 47 personas (11,1%) bijušas vecumā no 18 līdz 19 gadiem, 159 personas (37,7%) nozieguma izdarīšanas brīdī bijušas 20 līdz 29 gadus vecas, 100 personas (21,2%) – 30 līdz 39 gadus vecas, 69 apsūdzētie (14,6%) slepkavības izdarīšanas laikā bija 40 līdz 49 gadus veci, un 50 līdz 59 gadu vecumā – 32 apsūdzētie (6,3%), 7 apsūdzētie (1,9%) bija 60 un vairāk gadus veci (skat. Pielikums Nr.2).

KL 119.pantā norādītais subjekts - jaundzimuša bērna māte un KL 122.panta otrajā daļā – valsts amatpersona ir nonāvēšanas speciālais subjekts. Valsts amatpersonas jēdziens dots

⁶⁴¹ Krastiņš U. Mācība par nozieguma sastāvu. Rīga: Zvaigzne, [B.g.], 53.-55.lpp.

⁶⁴² Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem: Latvijas Republikas 2002.gada 31.oktobra likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 19.novembris, Nr.168.

⁶⁴³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 149.lpp.

Krimināllikuma 316.panta pirmajā daļā, savukārt, attiecībā uz šā likuma 119.pantā norādīto subjektu, pilnībā jāpievienojas A.Popova viedoklim, ka tā var būt vienīgi sieviete, kura bērnu ir iznēsājusi un dzemdējusi⁶⁴⁴, pat būdama surogātmāte, jo tikai dzemdētāja var atrasties dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvoklī un tā ietekmē izdara slepkavību. Ņemot vērā to, ka līdz ar medicīnas zinātnes attīstību veidojas jaunas surogātmaternitātes formas un šis institūts iegūst arvien plašāku izplatību⁶⁴⁵, būtu pārskatāma KL 119.panta dispozīcija, kurā patlaban norādīts uz „sava bērna slepkavību, ko māte izdarījusi...”, kas neaptver surogātmātes atbildību.

3.4.2. Nonāvēšanas subjektīvā puse

Viens no būtiskākajiem noziedzīga nodarījuma sastāva elementiem ir **subjektīvā puse**, ar ko saprot personas psihisko attieksmi pret ārējā pasaulē objektīvi notiekošo, proti, pret personas izraisītajām kaitīgajām izmaiņām ārpus šīs personas. Kā norāda U.Krastiņš, „**noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse ir vainīgās fiziskās personas (nodarījuma subjekta) psihiskā darbība, kas cieši saistīta ar viņas izdarīto, un apvieno vienotā veselā personas psihiskās darbības intelektuālos un gribas procesus, jo atspoguļo saistību starp personas apziņu un viņas izdarīto nodarījumu.**”⁶⁴⁶

Obligāta subjektīvās puses pazīme ir vaina, kuras nozīme, kā raksta U.Krastiņš, ir ļoti būtiska, jo tā likta kriminālatbildības pamatā, no tās ir atkarīga noziedzīga nodarījuma kvalifikācija un taisnīga, likumam atbilstoša soda noteikšana.⁶⁴⁷ Vaina – personas attieksme pret noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm var izpausties nodoma formā, kad, kā tas noteikts KL 9.pantā, persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, ir paredzējusi nodarījuma sekas un vēlējusies tās (tiešs nodoms – *dolus directus*) vai, kaut arī šīs sekas nav vēlējusies, taču apzināti pieļāvusī to iestāšanos vai arī bijusi vienaldzīga pret to iestāšanos (netiešs nodoms – *dolus indirectus, dolus eventualis*). Krimināltiesību teorijā minēti vēl arī citi nodoma veidi, kam tāpat ir nozīme noziedzīgu nodarījumu, tostarp arī nonāvēšanas, kvalifikācijas procesā, kad, piemēram, atkarībā no nodoma

⁶⁴⁴ Попов А.Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с.48-49.

⁶⁴⁵ Plašāk par to skat. Marģevičs A. Surogātmaternitātes institūts un tā saistība ar cilvēku tirdzniecību. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2012 1(58), 46.-52.lpp.

⁶⁴⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 41.lpp.

⁶⁴⁷ Krastiņš U. Vainas ietekme uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Grām.: Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 68.-69.lpp. Raksturojot vainu, vācu tiesību pētnieki Deflets Krauss un Jens Kristians Pastile norāda, ka „vaina nav tikai un vienīgi likumpārkāpēja personīgā attieksme pret savu nodarījumu. Vainas jēdzienam piemīt divkārsa funkcija: vispirms tiek aprakstīta vaina, kas subjektīvi var tikt pieskaitīta likumpārkāpējam; vienlaicīgi tas ir spriedums par vainu, kurā likumpārkāpējam tā tiek inkriminēta.” Citējot VFR Augstākās tiesas viedokli : „vaina ir tiesāšanas iespēja”, autori norāda, ka „ar vainas konstatējumu likumpārkāpējam tiek inkriminēta nelikumīga darbība, ka viņš ir izšķīries par prettiesisku darbību, kaut arī viņš varēja rīkoties atbilstoši likumam.” Krauss D., Pastile J.K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Valda Rudziša tulkojums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 76.-77.lpp.

rašanās brīža, izdala iepriekšēju nodomu un piepeši radušos nodomu, bet, atkarībā no tā, cik konkrēti vainīgais paredzējis kaitīgās sekas, izdala noteiktu nodomu un nenoteiktu nodomu.⁶⁴⁸

Otra vainas forma ir neuzmanība, kad, atbilstoši KL 10.panta pirmajā daļā noteiktajam, persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, ir paredzējusi savas darbības vai bezdarbības seku iestāšanās iespēju, tomēr vieglprātīgi paļāvusies, ka tās varēs novērst (noziedzīga pašpaļāvība), vai arī nav paredzējusi šādu seku iestāšanās iespēju, kaut gan pēc nodarījuma konkrētajiem apstākļiem tai vajadzēja un tā varēja tās paredzēt (noziedzīga nevērība).

Noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses papildu pazīmes ir motīvs – iekšējais pamudinājums, kas virza personas gribu uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, nolūks jeb mērķis – rezultāts, kuru persona vēlas sasniegt, izdarot noziedzīgu nodarījumu, un emocionālais stāvoklis.⁶⁴⁹

Lai pareizi kvalificētu nonāvēšanu un norobežotu to no cita veida personas apdraudējumiem, būtiski ir precīzi konstatēt noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi, proti, vainīgās personas psihisko attieksmi pret viņas izdarīto prettiesisko darbību vai pieļauto bezdarbību, tā izraisītajām kaitīgajām sekām – cietušā nāvi un cēloņsakarību starp tām. Šajā procesā ir svarīgi ievērot KL 8.panta otrajā daļā ietvertu priekšrakstu, ka, nosakot noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm⁶⁵⁰, kuras ignorēšana nereti noved pie kļūdainiem kvalifikācijas risinājumiem.

Krimināltiesību teorijā ir viennozīmīgi atzīts, ka slepkavību, kas vienmēr ir tīšs nodarījums, var izdarīt gan ar tiešu nodomu, vainīgajam paredzot nāves iestāšanos un vēloties to, gan arī ar netiešu nodomu, kad vainīgais apzinās, ka viņa darbības vai bezdarbības rezultātā var iestāties cietušā nāve, un apzināti pieļauj šādu seku iestāšanos vai arī ir vienaldzīgs pret tām. Izņēmums ir situācijas, kad vainīgā rīcību raksturo konkrēts, likumā norādīts nolūks, piemēram, mantkārīgs nolūks (KL 117.panta 9.punkts) vai nolūks slēpt citu noziedzīgu nodarījumu vai atvieglot tā izdarīšanu (KL 117.panta 8.punkts), kad slepkavību var izdarīt tikai ar tiešu nodomu. Tiešs nodoms raksturo arī KL 118.panta 1.punktā ietvertu slepkavību. Un, lai arī nodoma veids, ar dažiem šeit minētajiem izņēmumiem, slepkavības kvalifikāciju neietekmē, tā konstatēšana, kā to uzsver Latvijas Republikas Augstākā tiesa jau norādītajā tiesu prakses apkopojumā krimināllietās par

⁶⁴⁸ Plašāk par to Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 101.-104.lpp.

⁶⁴⁹ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 67.-73.lpp.

⁶⁵⁰ Pret šādu pamatotu likumdevēja norādi, kas sakrīt arī ar teorijā paustajām atziņām, iestājas D.Podprigora, uzdodot jautājumu,- kas tad ir psihiskā attieksme, un skaidrojot, ka psihiķa izpausmes formas ir ne tikai apziņa, bet arī pirmsapziņa un zemapziņa, kas kopumā katrā konkrētajā gadījumā ietekmējot personas uzvedību. Uzskatot, ka jēdziens „psihe” krimināltiesībās tiek lietots kļūdaini, jo vārdkopa „psihiskā attieksme” tiek raksturota kā sakarība starp subjektu un objektu, minētais autors piedāvā vārdu „psihiska” izslēgt no vainas definīcijas. Podprigora D. Vainas noteikšana krimināltiesībās. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 56.lpp.

slepkavībām, „var norādīt uz lielāku vai mazāku nodarījuma kaitīguma pakāpi un līdz ar to arī ietekmēt nosakāmo sodu, tāpēc tā analīze kvalifikācijas procesā ir obligāta.”⁶⁵¹

Nodoma satura noteikšanai teorijā un praksē ir izstrādātas konkrētas rekomendācijas. Tā, Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnums vēl 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 „Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām” (turpmāk Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1) 2.punktā tika norādījis: „noskaidrojot vainīgā nodoma saturu, tiesām jāpamatojas uz izdarītā nozieguma apstākļu kopumu un it īpaši jāņem vērā nozieguma izdarīšanas veids un rīki, brūču un citu miesas bojājumu daudzums, raksturs un lokalizācija, vainīgā noziedzīgo darbību pārtraukšanas iemesls, kā arī vainīgā un cietušā iepriekšējā izturēšanās, viņu attiecības pirms nozieguma izdarīšanas un citi apstākļi, kas var liecināt par viņa nodomu.”⁶⁵²

Savukārt, no Augstākās tiesas apkopojuma par tiesu praksi krimināllietās par slepkavībām kopsavilkuma 1.4.punkta izriet, ka „uz vainīgā tiešu nodomu attiecībā pret nāvi var norādīt dzīvībai izteikti bīstama veida, rīku un līdzekļu, piemēram, nāvējoša fiziska spēka, jebkura pielādēta šaujāmieroča, aukstā ieroča, asa vai smaga priekšmeta un tamlīdzīga noziedzīga rīka, kas tūlīt spēj sagādāt nāvi, tīša izmantošana. Ja izmantotais rīks vai līdzekļi ir samērā maz bīstami dzīvībai konkrētos apstākļos, par tiešu nodomu atņemt dzīvību var liecināt prettiesiskas rīcības ilgums un iedarbības intensitāte, kas neatbilst mērķim „piekaut” vai vienkārši nodarīt miesas bojājumus.”⁶⁵³

Taču prakses piemēri liecina, ka šādi pamatoti ieteikumi ne vienmēr tiek ņemti vērā, atzīstot, ka slepkavība izdarīta ar netiešu nodomu, kā tas, piemēram, redzams

no kriminālprocesa A.B. apsūdzībā, kurš ar nazi iedūra ne mazāk kā astoņas reizes R.B., no tām trīs reizes krūšu kurvī un divas reizes vēderā, nodarot smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus, no kuriem cietušais notikuma vietā nomira⁶⁵⁴; Arī V.H. apsūdzēts un atzīts par vainīgu KL 116.pantā paredzētās slepkavības izdarīšanā, strīda laikā iesitot vairākas reizes ar dūrēm pa ķermeni un iedurot ar nazi ne mazāk kā piecas reizes krūšu kurvja priekšējā un mugurējā virsmās⁶⁵⁵; S.S. ar cirvi ne mazāk kā astoņas reizes iesita cietušajai pa galvu, nodarot smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus, kā rezultātā iestājās B.L. nāve.⁶⁵⁶

Pēc autores ieskata, tiesas šajos kriminālprocesos konstatētais, proti, naža un cirvja kā slepkavības izdarīšanas rīka izmantošana, vairāki dūrieni ar to ķermeņa daļās, kur atrodas dzīvībai

⁶⁵¹ Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 110.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2011.gada 11.februārī].

⁶⁵² Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 20.lpp.

⁶⁵³ Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 110.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2011.gada 11.februārī].

⁶⁵⁴ Tukuma rajona tiesas 2009.gada 10.februāra spriedums lietā Nr.K37-14/09; Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 22.aprīļa lēmums krimināllietā Nr.113900252008.

⁶⁵⁵ Ventspils tiesas 2008.gada 25.jūnija spriedums lietā Nr.K40-346/07; Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 16.decembra lēmums krimināllietā Nr.1150061707.

⁶⁵⁶ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 3.jūnija spriedums lietā Nr.K04- (nr. nav norādīts).

svarīgi orgāni, daudzie sitieni pa galvu, tieši pretēji, ir pamats, lai to vērtētu kā vēlēšanos nonāvēt citu personu. Domājams, tāpat vērtējams arī pat viens mērķtiecīgs naža dūriens cietušajam krūšu kurvī vai vēderā, kā tas konstatēts kriminālprocesos I.B. un R.Ņ. apsūdzībā.⁶⁵⁷

Saistībā ar slepkavības subjektīvās puses noteikšanu minams arī kriminālprocess E.B. apsūdzībā, kurš ar dūres sitieniem notrieca S.B. zemē, tad ne mazāk kā 15 minūtes izdarīja spēcīgus sitienus ar rokām un militāristu zābakos apautām kājām pa galvu, krūtīm, vēderu, divreiz uzleca ar kājām krūšu rajonā, nodarot slēgtu galvas un slēgtu krūšu kurvja traumu. No pirmās instances tiesas sprieduma redzams, ka tiesa atsevišķi izvērtējusi vainīgā psihisko attieksmi pret smagu miesas bojājumu nodarīšanu, atzīstot, ka tie nodarīti ar tiešu nodomu, savukārt, attiecībā uz nāves iestāšanos norādīts uz netiešu nodomu.⁶⁵⁸

Domājams, ka šāds subjektīvās puses izvērtējums, mākslīgi sadalot vainīgā psihisko attieksmi pret miesas bojājumu nodarīšanu un nonāvēšanu, ir vismaz pretrunīgs, ņemot vērā tiesas atzinumu, ka E.B. vēlējās nodarīt smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus, kas nodarīšanas brīdī vai vēlākā laikā apdraud cietušā dzīvību.⁶⁵⁹ Arī pati subjektīvās puses analīze ir pretrunīga, jo pirmās instances tiesas nolēmumā var atrast arī tādu frāzi: „...turpinādams savas prettiesiskās darbības un vēlēdamies S.B. nāves iestāšanos”, apsūdzētais esot apsēdies cietušajam virsū, divas reizes ar dūri iesitis pa seju un ne mazāk kā četras reizes pa galvu deniņu rajonā...”, kas, domājams, nebūt neliecina par netiešu nodomu.

Slepkavība, kas izdarīta ar netiešu nodomu, norobežojama no smaga miesas bojājuma tīšas nodarīšanas, kas vainīgā neuzmanības dēļ bijis par iemeslu cietušā nāvei (KL 125.panta trešā daļa), kas, kā to parādīja savā laikā veiktais tiesu prakses apkopojums⁶⁶⁰, kā arī jaunāko prakses piemēru analīze, sagādā ne mazums grūtību.

Teorētiski neuzmanība šādos gadījumos var izpausties gan kā noziedzīga pašpaļāvība, gan kā noziedzīga nevērība, un te būtiski atzīmēt, ka noziedzīgai pašpaļāvībai kā vienam no neuzmanības veidiem pēc intelektuālā momenta ir zināma līdzība ar netiešu nodomu, tāpēc būtiski ir sekot Dž.Hordera norādījumam, ka „juridiski, galvenā nošķiršanas funkcija ir nodrošināt teorētisko

⁶⁵⁷ Jūrmalas pilsētas tiesas 2008.gada 12.marta spriedums lietā Nr.K17-0031-08; Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas 2010.gada 15.septembra spriedums krimināllietā Nr.11095251209. Jāpiezīmē, ka ASV tiesībās nostiprināts, ka fakts, ka sirds ir dzīvībai svarīgs orgāns, ir vispārzināms sabiedrībai kopumā, plašam personu lokam, ASV tiesībās tā dēvētajam „vidusmēra iedzīvotājam”, „saprātīgai personai”, tāpēc duršana ar nazi sirds apvidū ir vērtējama kā personas dzīvības tiešs apdraudējums. Colorado Criminal Code. Colorado Statutes. Title 18. Pieejams: <http://www2.michie.com/colorado/lpext.dll?f=templattessfs-main.thm82.0> [aplūkots 2010.gada 17.aprīlī]; Texas Penal Code Texas Legislature Online. Texas Statute. Pieejams: <http://Ho2.tlc.state.ny.us/menugtf.cgi?COMMONQUERY=Laws> [aplūkots 2010.gada 17.aprīlī]; Washington Criminal Code. Washington State Legislature. Pieejams: <http://apps.leg.wa.gov/rcw/default.aspx?cite=9A> [aplūkots 2010.gada 17.aprīlī].

⁶⁵⁸ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2008.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.K30-650/10; Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 9.februāra lēmums lietā Nr.KA04-0714-08-25.

⁶⁵⁹ Kritēriji miesas bojājumu smaguma pakāpes noteikšanai, veicot medicīnisko ekspertīzi: likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 3.pielikums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 13.novembris, Nr.165.

⁶⁶⁰ Tiesu prakse krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar tīšu smagu miesas bojājumu nodarīšanu. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2004> [aplūkots 2011.gada 5.jūlijā].

pamatu nodarījumu norobežošanai.”⁶⁶¹ U.Krastiņš norāda uz divām pazīmēm, kas ļauj norobežot netiešu nodomu un noziedzīgu pašpaļāvību: 1) atšķirībā no netieša nodoma, kad vainīgais paredz kaitīgu seku iestāšanos tieši viņa konkrēta nodarījuma rezultātā, noziedzīgas pašpaļāvības gadījumā kaitīgo seku paredzēšana izpaužas abstraktā veidā⁶⁶²; 2) seku iestāšanās noziedzīgas pašpaļāvības gadījumā, pretēji netiešam nodomam, apzināti netiek pieļauta, vainīgajam ļaujoties uz kādiem apstākļiem, bez pietiekama pamata cerot, ka nāve neiestāsies vai tās iestāšanos varēs novērst.⁶⁶³ Turpmākai analīzei izvēlētas vairākas situācijas, uz kuru pamata tad arī tiks mēģināts nodalīt nodomu un neuzmanību, bet līdz ar to arī tīšu nonāvēšanu no KL 125.panta trešajā daļā ietvertā nozieguma.

* Ar pirmās instances tiesas spriedumu konstatēts, ka A.P. ne mazāk kā trīs reizes iesita V.S. ar dūri pa galvu un ne mazāk kā vienu reizi iespēra ar kāju pa vēderu, nodarot trulu ķermeņa traumu ar liesas traumatisku plīsumu un asins izplūdumu vēdera dobumā, kā rezultātā nākamajā dienā iestājās viņas nāve. A.P. tika atzīts par vainīgu KL 117.panta 2.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā ar netiešu nodomu.⁶⁶⁴ Apelācijas instances tiesā prokurors vairs neuzturēja sākotnējo apsūdzību un lūdza A.P. nodarījumu pārkvalificēt uz KL 125.panta trešo daļu, ko tiesa arī izdarīja, gan nenorādot uz neuzmanības veidu.⁶⁶⁵

* E.K. apsūdzēts un ar Ludzas rajona tiesas 2012.gada 23.janvāra spriedumu atzīts par vainīgu KL 125.panta trešajā daļā paredzētā nozieguma izdarīšanā, proti, ka viņš konflikta laikā izdarīja vairākus sitienus A.P. ar cirvi pa galvu, bet pēc tam vienu reizi iedūra ar nazi sirds apvidū, nodarot trulu galvas traumu, sirds un plaušu bojājumus, kas bija cietušā nāves cēlonis.⁶⁶⁶

* Kriminālprocesā J.M. un A.Š. apsūdzībā konstatēts, ka pēc 78 gadus vecās cietušās izvarošanas, ko izdarīja J.M., pie viņas piegāja A.Š. un no mugurpuses ar rokām saspieda viņas kaklu, izraisot kombinētu mehānisko asfiksiju. Tiesa A.Š. nodarījumu no KL 117.panta 6., 7., 8.punkta pārkvalificēja uz KL 125.panta trešo daļu, pamatojot, ka „tiesā nav iegūti pierādījumi, ka minētās darbības A.Š. veicis nolūkā noslepkavot cietušo.”⁶⁶⁷

* A.A. ne mazāk kā septiņas reizes iesita A.B. pa seju, bet pēc tam ar pildītu metāla skrūvi iesita vienu reizi pa galvu, nodarot smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus, kas bija cietušā nāves cēlonis. Pārkvalificējot A.A. nodarījumu no KL 116.panta uz 125.panta trešo daļu, pirmās

⁶⁶¹ Defining Crimes. Essays on the Special Part of Criminal Law. Edited by R.A. Duff and Stuart P. Green. New York: Oxford University Press, 2005, p.22.

⁶⁶² M.Leja gan norāda, ka „nav pietiekama jebkāda abstrakti teorētisku seku paredzēšanas iespēja, jo teorētiski ir paredzamas jebkāda veida sekas. Papildus jākonstatē īpaši apstākļi, kas personai konkrētu kaitīgu seku rašanās draudus „atklāj acu priekšā”, respektīvi, dod tai dibinātu pamudinājumu paredzēt kaitīgās sekas.” Tas pēc autora ieskata, ļauj teleoloģiskās redukcijas ceļā ierobežot KL 10.panta darbības jomu, „attiecinot to nevis uz abstrakti teorētisku seku paredzēšanu, bet gan vienīgi saprātīgi paredzamām sekām.” Leja M. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana aiz neuzmanības. Jurista Vārds, 2011. 14.jūnijs, Nr.23, 5.lpp.

⁶⁶³ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 106.lpp. Līdzīgi norobežošanas kritērijus definējis arī N.Tagancevs. Таганцев Н.С. Уголовное уложение 22 марта 1903 г. С.-Петербургъ: Государственная типография, 1904, с.97.

⁶⁶⁴ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.K05-6/07-08

⁶⁶⁵ LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2007.gada 23.augusta spriedums lietā Nr. PAK-273.

⁶⁶⁶ Ludzas rajona tiesas 2012.gada 23.janvāra spriedums lietā Nr.K22-0030/12, krimināllietā Nr.11290001309.

⁶⁶⁷ Kurzemes apgabaltiesas krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 15.septembra spriedums krimināllietā Nr.11360027009.

instances tiesa atzina, ka apsūdzētais rīkojies ar tiešu nodomu, kas bija vērsti uz kaitējuma nodarīšanu cietušā veselībai, bet ne viņa nonāvēšanu.⁶⁶⁸ Noraidot prokurora apelācijas protestu, kurā tika apstrīdēta A.A. nodarījuma kvalifikācija, Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija apstiprināja pirmās instances tiesas izdarītā juridiskā izvērtējuma pareizību.⁶⁶⁹

* Kriminālprocesā D.F. un D.P. apsūdzībā konstatēts, ka D.F. iesita ar dūri pa seju D.M., kurš no saņemtā sitiena nokrita zemē, bet pēc tam kopā ar D.P. sāka sist un spert cietušajam pa galvu, kā arī pa citām ķermeņa daļām, nodarot trulu galvas traumu, kas izraisīja cietušā nāvi. Tiesa apsūdzēto nodarījumu pārkvalificēja no KL 117.panta 10.punkta uz 125.panta trešo daļu, pamatojot, ka netika iegūti neapstrīdami pierādījumi tam, ka apsūdzētie, sitot D.M., „būtu paredzējuši viņa nāves iestāšanos, būtu to vēlējušies, būtu apzinājušies, ka viņu rīcības rezultātā varētu iestāties cietušā nāve, apzināti to pieļāvuši un būtu bijuši vienaldzīgi pret sekām.” Apsūdzētie nedz pirmstiesas izmeklēšanā, nedz tiesas sēdē neesot atzinuši, ka vēlējušies nogalināt D.M. vai pieļāvuši šādas sekas, tieši pretēji - viņi esot liecinājuši, ka uzskatījuši – D.M. ir vēl dzīvs, kad beiguši to sist un aizgājuši no dzīvokļa, arī tiesu medicīnas ekspertīze ir devusi atzinumu, ka pēc miesas bojājumu nodarīšanas D.M. bijis vēl spējīgs kustēties.⁶⁷⁰

Autoresprāt, par KL 125.panta trešajā daļā ietvertu noziegumu ir pamats runāt tikai kriminālprocesā A.P. apsūdzībā, kurš attiecībā pret cietušās nāves iestāšanos ir pieļāvis neuzmanību noziedzīgas nevērības veidā, jo viņš varēja un viņam vajadzēja paredzēt, ka, iesperot ar apautu kāju cietušajai pa vēderu, var tikt nodarīta arī nāvējoša trauma, it īpaši tāpēc, ka liecinieks Z.Š. esot apsūdzēto brīdinājis, lai neaiztiekot V.S., jo viņai vēderā ir bruka. Pārējos gadījumos⁶⁷¹ nodarījuma izvērtējums nebija pamatots uz izdarītā nozieguma apstākļu kopumu, kā to nosaka likumdevējs KL 8.panta otrajā daļā, un ko atgādinājis Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments.⁶⁷² Te vēl papildus jānorāda uz Latvijas Republikas Augstākās tiesas rekomendācijām pēc tiesu prakses apkopojuma krimināllietās par slepkavībām, ka „uz vainīgā nodomu, nevis neuzmanību attiecībā uz nāvi, var liecināt šādas kopīgas iezīmes, kas vērojamas personas rīcībā, izdarot slepkavību: - vainīgā darbību virzība uz cietušā dzīvībai svarīgu funkciju traucēšanu vai bojājumu nodarīšanu dzīvībai svarīgiem orgāniem; - tādu rīku vai līdzekļu izmantošana, ar kuriem

⁶⁶⁸ Limbažu rajona tiesas 2011.gada 25.augusta spriedums lietā Nr.K21-138/11.

⁶⁶⁹ Vidzemes apgabaltiesas krimināllietu tiesas kolēģijas 2012.gada 5.janvārs lēmums lietā KA05—12/10.

⁶⁷⁰ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 23.marta spriedums krimināllietā Nr.11130036900.

⁶⁷¹ Jāpiezīmē, ka līdzīgas situācijas konstatējamas arī vairākos citos nolēmumos, piemēram, Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2012.gada 5.marta spriedums krimināllietā Nr.11151055410; Jūrmalas tiesas 2011.gada 12.maija spriedums, kas atstāts negrozīts ar Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 15.novembra lēmumu lietā Nr.KA04-722-11/9; Limbažu rajona tiesas 2012.gada 1.marta spriedums lietā Nr.K21-51-12; Krāslavas rajona tiesas 2011.gada 19.oktobra spriedums lietā Nr.K18-52/11; Rēzeknes tiesas 2010.gada 23.decembra spriedums, kas atstāts negrozīts ar Latgales apgabaltiesas krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 5.aprīļa lēmumu lietā Nr.KA03-0069/11; Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2012.gada 23.jūlija spriedums lietā K30-0919-12/19 un Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2012.gada 27.augusta spriedums lietā Nr.K32-0341-12/5; Talsu rajona tiesas 2012.gada 21.maija spriedums krimināllietā Nr.11380038611; Valmieras tiesas 2012.gada 23.aprīļa spriedums lietā Nr.K39-0291; Ventspils tiesas 2012.gada 24.februāra spriedums lietā Nr.K40-60/12; 2012.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr.K40-88/12, 2012.gada 27.septembra spriedums lietā Nr.K40-167/12 u.c.

⁶⁷² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 12.decembra lēmums lietā Nr. SKK-683/2007.

var tikt izraisīta cilvēka nāve; - vainīgā darbību intensitāte, kas pietiekama, lai radītu dzīvībai svarīgu orgānu bojājumus vai funkciju traucējumus⁶⁷³, kas jau nostiprināts arī judikatūrā.⁶⁷⁴

Būtiskākā atšķirība, kā norāda Šveices Federālā Augstākā tiesa, nošķirot netiešu nodomu no apzinātas neuzmanības (*bewusste Fahrlässigkeit*) jeb noziedzīgas pašpaļāvības ir tajā, ka netieša nodoma gadījumā persona iespējamās (paredzētās) kaitīgās sekas uztver nopietni, rēķinās un samierinās ar tām, ja tās iestāsies.⁶⁷⁵ Arī K.Roksins (*C.Roxin*) norāda, ka „seku apzināšanās jeb iekalkulēšana (*einkalkuliert*) – (izšķiršanās par attiecīgā objekta apdraudējumu), ir izšķiroša netieša nodoma norobežošanai no apzinātas neuzmanības (noziedzīgas pašpaļāvības). Lai gan kā netieša nodoma, tā noziedzīgas pašpaļāvības gadījumā persona cer, ka sekas neiestāsies, tomēr noziedzīgas pašpaļāvības gadījumā šī cerība ir kaut kas vairāk par bezspēcīgu cerību.”⁶⁷⁶ Minētais autors tāpat uzsver, ka nodoma konstatēšanai jāvērtē netiešie pierādījumi, „jo nodoma tieša uztveršana (novērošana) nav iespējama. Ja kāds no neliela attāluma izšauj uz personu vai iedur ar nazi krūtīs, tas nevar aizbildināties, ka paļāvies uz laimīgu gadījumu, cerot, ka sekas neiestāsies. Rezultātā faktiskie apstākļi attaisno slēdzienu, ka persona izšķīrusies apdraudēt personas dzīvību, respektīvi, konstatējams, kā minimums, netiešs nodoms.”⁶⁷⁷

Domājams, ka te vietā arī norāde uz Dž. Heringa pausto nostāju, ka „slepkavības subjektīvā puse izpaužas arī nodomā nodarīt smagus miesas bojājumus”⁶⁷⁸, un līdzīgo R.A. Dafa (*R.A. Duff*) viedokli, ka „slepkavībai nepieciešams vismaz nodoms nodarīt smagus miesas bojājumus”⁶⁷⁹, piebilstot, ka par tādu nodomu var liecināt faktiskie lietas apstākļi. Par apstiprinājumu tam analīzei tiek piedāvāts šāds piemērs.

⁶⁷³ Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 111.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [skatīts 2011.gada 11.februārī].

⁶⁷⁴ Skat. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011.gada 15.novembra lēmumu lietā SKK-603/11, un 2012.gada 8.marta lēmumu lietā Nr. SKK-126/2012.

⁶⁷⁵ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 14.Oktober 2010, 6B_446/2010. Pieejams: http://jumpcgi.bger.ch/cgi-bin/JumpCGI?id=14.10.2010_6B_446/2010 [aplūkots 2011.gada 24.martā]. Šajā nolēmumā tāpat norādīts, ka tiesai jāvērtē konkrētās lietas apstākļi, lai noskaidrotu netieša nodoma esamību, proti, riska pakāpe, ko apsūdzētais apzinājies, nepieciešamās rūpības trūkuma pakāpe, rīcības motīvi un darbības raksturs. Jo lielāks ir noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas risks, jo smagāka nepieciešamās rūpības trūkuma pakāpe, jo tiesa var nonākt tuvāk slēdzienam, ka persona rēķinājusies ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Turklāt tiesa drīkst no personas zināšanām izdarīt slēdzienu par tās gribu, ja persona saskatīja kaitīgo seku iestāšanos kā tikai iespējamu, ka tās rīcība saprātīgi iztulkojama vienīgi kā samierināšanās ar sekām.

⁶⁷⁶ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H. Beck, 2006, S.445-447.

⁶⁷⁷ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H. Beck, 2006, S.450. Minēto atziņu ignorēšana praksē noved pie tā, ka analogiska vardarbīga iedarbība, piemēram, viens dūriens ar nazi krūšu kurvī, kas izraisījis cietušā nāvi, vienā gadījumā tiek kvalificēta kā slepkavība, kā tas redzams no Jūrmalas tiesas 2011.gada 10.oktobra sprieduma lietā Nr.K17-0248-11/01 un 2011.gada 18.oktobra sprieduma lietā Nr.K17-0251-11/01, bet citā gadījumā kā tīša smaga miesas bojājuma nodarīšana, kas vainīgā neuzmanības dēļ izraisījis cietušā nāvi – Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas 2012.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.K30-0794-12/1.

⁶⁷⁸ Herring J. Criminal Law. Text, Cases and Materials. Second edition. New York: Oxford University Press, 2006, p.247.

⁶⁷⁹ Defining Crimes. Essays on the Special Part of the Criminal Law. Edited by R.A. Duff and Stuart P. Green. New York: Oxford University Press, 2005, p.56.

Kriminālprocesā J.V. apsūdzībā konstatēts, ka viņš, apzinoties savas 70 gadus vecās mātes bezpalīdzības stāvokli, kura nespēja patstāvīgi pārvietoties un atradās guļošā stāvoklī gultā, izdarīja viņai ne mazāk kā piecus sitienus ar roku pa galvu paura un sejas rajonā, kā arī vairākus sitienus pa ķermeni – kakla, krūškurvja un ekstremitāšu rajonā. Pielietotās vardarbības rezultātā cietušajai nodarīta slēgta galvas smadzeņu trauma, slēgta krūškurvja trauma un citi miesas bojājumi, kas pēc sava rakstura kopumā pieskaitāmi pie smagiem miesas bojājumiem, kas bīstami dzīvībai, un atradās tiešā cēloņsakarībā ar nāves iestāšanos. J.V. apsūdzēts un atzīts par vainīgu KL 125.panta trešajā daļā paredzētā nozieguma izdarīšanā.⁶⁸⁰

Tā kā tiesā pierādījumu pārbaude izdarīta netika, tiesas nolēmumā subjektīvās puses analīze izpaliek, taču nodarīto miesas bojājumu lokalizācija liecina, ka traumatiskā iedarbe tika vērsta pret ķermeņa daļām, kur atrodas dzīvībai svarīgi orgāni, bet miesas bojājumu raksturs norāda uz vardarbīgās iedarbības intensitāti un spēku. Tas ļauj secināt, ka J.V. bija vismaz vienalzdzīgs pret iespējamajām sekām, kas norāda uz netiešu nodomu, un viņam būtu jāatbild par reālajām sekām, kuru iestāšanos, vadoties no saprātīga cilvēka prāta spriestspējām, viņš varēja paredzēt.

Savukārt, lai nodarījumu kvalificētu kā nonāvēšanu aiz neuzmanības, jākonstatē, ka vainīgajam nav bijis nodoma nedz nodarīt cietušajam miesas bojājumus, nedz arī viņu nonāvēt.⁶⁸¹

Tā, piemēram, pamatoti par vainīgu prettiesiskā nonāvēšanā aiz neuzmanības atzīts A.K., kurš, neprasmiņi un nesamērīgi spēcīgi veicot mākslīgo elpināšanu un sirds masāžu, nodarīja I.H. krūšu kurvja un vēdera apvidū smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus, kas izraisīja cietušā nāvi.⁶⁸² Savukārt, J.L. notiesāts par M.B. nonāvēšanu aiz neuzmanības mežizstrādes darbu laikā, kad attiecīgo piesardzības noteikumu neievērošanas rezultātā cietušajam uzkrita nozāģētais koks, to nonāvējot.⁶⁸³

Autoresprāt, KL 123.panta pirmā daļa pamatoti inkriminēta arī R.B., kurš filmas „Mazie laupītāji” uzņemšanas laikā Rīgā, Vērmanes dārzā, vadot zirga pajūgu ar karieti pa gājēju celiņu, uzbrauca ar pajūgu P.R., kurš mira no iegūtajiem miesas bojājumiem.⁶⁸⁴ Te gan jānorāda, ka, nodarījuma subjektīvās puses analīze ir pretrunīga un faktiski neatbilst notikušajam juridiskajam izvērtējumam, jo tiesa raksta: „R.B. darbībās ir subjektīvā puse – neuzmanība, kura izpaudusies kā noziedzīga pašpaļāvība un nevērība. R.B. neparedzēja cietušā nāves vai miesas bojājumu nodarīšanu un arī nevarēja paredzēt, tāpēc tas vērtējams kā nejaušas nonāvēšanas gadījums.”

Iepriekš minētais atbilst Krimināllikuma 10.panta otrajā daļā noteiktajam, ka „šajā likumā paredzētais nodarījums nav krimināli sodāms, ja persona neparedzēja, tai nevajadzēja un tā nevarēja paredzēt savas darbības vai bezdarbības seku iestāšanās iespēju,” Kā norāda U.Krastiņš, „tas ir gadījums (*casus*), par kuru kriminālatbildība neiestājas.”⁶⁸⁵

⁶⁸⁰ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2011.gada 26.aprīļa spriedums lietā Nr.K32—301/5.

⁶⁸¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 178.lpp.; Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 112.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2011.gada 11.februārī].

⁶⁸² Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2009.gada 10.decembra spriedums lietā Nr.K29-1228/09.

⁶⁸³ Valkas rajona tiesas 2011.gada 12.maija spriedums lietā K38-64/11, krimināllieta Nr.11140065710.

⁶⁸⁴ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2010.gada 15.janvāra spriedums lietā Nr.K27-0054/10/4..

⁶⁸⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 175.lpp.

Jautājums par gadījuma esamību vai neesamību tika aktualizēts arī kriminālprocesā L.K. apsūdzībā, kurš ar pirmās instances tiesas spriedumu atzīts par vainīgu D.B. nonāvēšanā aiz neuzmanības, konstatējot, ka cietušais gulējis laivā, bet apsūdzētais, nenodrošinot apkārtējās situācijas vizuālo novērošanu un peldošo līdzekļu blīvuma šajā akvatorijā noteikšanu sadursmes izvairīšanās nolūkā, kā arī nenodrošinot drošu ātrumu, izraisīja sadursmi ar šo gumijas laivu.⁶⁸⁶ Lai arī apsūdzētais apelācijas sūdzībā lūdza viņa nodarījumu saskaņā ar Krimināllikuma 10.panta otro daļu atzīt par nejaušas nonāvēšanas gadījumu, apelācijas instances tiesa pirmās instances tiesas spriedumu atstāja negrozītu, norādot, ka pieļauto pārkāpumu un bezdarbības rezultātā L.K. varēja un viņam bija jāparedz savas bezdarbības un peldošo līdzekļu kustības drošības neievērošanas sekas, bet viņš noziedzīgi paļāvās uz to, ka šīs sekas neiestāsies.⁶⁸⁷

Saistībā ar tīšas nonāvēšanas norobežošanu no nonāvēšanas aiz neuzmanības, Dž. Herings norāda, ka „uzsvēršanas vērtā lieta ir robežlīnija starp slepkavību un nonāvēšanu aiz neuzmanības, pielietojot Woollina testu⁶⁸⁸, kur „dabisko” jeb „reālo seku” definīcija tika nomainīta pret „praktiski skaidrām sekām”, kas, savukārt, atzīst, ka persona paredzēja nodarījuma sekas, ja šīs sekas bija pilnībā drošas attiecībā pret faktiski pielietoto rīcību, un vainīgais zināja vai tam vajadzēja zināt, ka sekas ir praktiski skaidras. Līdz ar to Woollina tests pateica, ka vainīgais ir vēlējies sekas, ja tas apzinājās, ka sekas ir pilnīgi drošas, neatkarīgi no tā, vai vainīgais sekas bija konkretizējis.”⁶⁸⁹

Minēšu vienu piemēru, kurš, ja vien pieņemts, ka apelācijas instances tiesas piešķirtā ticamība apsūdzētā liecinātajam nav maldīga, pilnībā atbilst šai tēzei.

A.L. apsūdzēts un ar pirmās instances tiesas spriedumu atzīts par vainīgu J.Ķ. tīšā nonāvēšanā, proti, ka viņš pēc strīda ar J.Ķ. no gāzes – signālpistoles, kura bija pašrocīgi pārveidota un bija derīga šāvienu izdarīšanai ar pašrocīgi izgatavotām patronām, raidīja divus šāvienus zemē pie J.Ķ. kājām, bet pēc tam izdarīja mērķētu šāvienu tā galvā, nodarot smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus, kas bija cietušā nāves cēlonis.⁶⁹⁰ Apelācijas instances tiesa A.L. nodarījumu pārkvalificēja uz KL 123.panta pirmo daļu, secinot, ka nav apstiprinājušies pret A.L. celtajā apsūdzībā norādītie fakti par to, ka viņš noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas rīku apzināti būtu izmantojis kā šaujameroci, jo no paša apsūdzētā un liecinieku liecībām izrietot, ka ar norādīto ieroci, ko A.L. iegādājies internetā no nezināma pārdevēja kā gāzes tipa pistoli, kas pārveidota, lai ar to var šaut arī signālraketes, izšāvis, lai nomierinātu A.L., kurš bija agresīvs, būdams pārliecināts, ka šauj no gāzes pistoles ar tai paredzētu munīciju.⁶⁹¹

Domājams, iepriekš minētais par seku paredzēšanu attiecībā pret faktiski pielietoto rīcību, apsūdzētā psihiskās attieksmes pret nodarījumu un sekām intelektuālais un gribas moments netika pienācīgi izvērtēts kriminālprocesā K.B. apsūdzībā, kurš atzīts par vainīgu KL 125.panta trešajā daļā paredzētā nozieguma izdarīšanā.

⁶⁸⁶ Jūrmalas tiesas 2011.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.K17-0004-11.

⁶⁸⁷ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 12.oktobra lēmums krimināllietā Nr.11410057807.

⁶⁸⁸ Lordu palātas 1998.gada 22.jūlija spriedums lietā Regina v. Stephen Leslie Wollin. Pilns sprieduma teksts pieejams: http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199798/ldjudgment/jd_980722/wool.htm [aplūkots 2011.gada 20.martā].

⁶⁸⁹ Herring J. Criminal Law. Text, Cases and Materials. Second edition. New York: Oxford University Press, 2006, p.294.

⁶⁹⁰ Valmieras rajona tiesas 2008.gada 4.novembra spriedums lietā Nr.K39-0063-08.

⁶⁹¹ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 9.marta spriedums krimināllietā Nr. 11130080407.

Ar tiesas spriedumu konstatēts, ka K.B., būdams alkohola ietekmē, atrodies virtuvē, konflikta laikā, dusmās ar spēku un ar abām rokām pagrūda savu kopdzīvotāju M.R. uz plīts pusi. Grūdienu rezultātā cietusī nenoturējās kājās un krītot atsitās ar galvu pret plīts dzelzs stūri, gūstot smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus, kas bija cēloniskā sakarībā ar nāves iestāšanos. Noraidot apsūdzētā aizstāves, autoresprāt, pamatoto lūgumu nodarījumu kvalificēt kā nonāvēšanu aiz neuzmanības, tiesa pauda ieskatu, ka šāda nodarījuma kvalifikācija „varētu būt apstākļos, ja K.B. strīda laikā nejauši kaut kādā veidā ar jebkura ķermeņa daļu aizskartu M.R. un, viņa krītot, gūtu smagu miesas bojājumu, kā rezultātā iestātos viņas nāve.” Tālāk tiesa secināja, ka „šajā gadījumā apsūdzētā rīcība, stipri un ar abām rokām grūžot M.R., nojaušot, ka viņa var krist pret plīti, neliecina par nejaušību, bet gan par apzinātu, mērķtiecīgu darbību, kas vērsta uz miesas bojājumu nodarīšanu.”⁶⁹²

Runājot par tīšas nonāvēšanas subjektīvo pusi, jāatzīmē, ka slepkavības mēģinājumu, kā tas viennozīmīgi atzīts Latvijas krimināltiesību teorijā⁶⁹³ un īpaši akcentēts arī jau minētajos Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmumā Nr.1 un 2009/2010.gadā veiktajā apkopojumā, var izdarīt tikai ar tiešu nodomu. Tas nozīmē, ka persona apzinās savas rīcības kaitīgumu, paredz cietušā nāves iestāšanās iespējamību un neizbēgamību, un vēlas, lai nāve iestātos, taču sekas nav iestājušās no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ. Ja vainīgajam ir vienalga, vai cietušā nāve iestāsies vai neiestāsies, viņam jāatbild par tām sekām, kādas faktiski iestājušās, kā tas izlemts, piemēram,

kriminālprocesā B.B. apsūdzībā, kurš ar nazi ne mazāk kā vienu reizi iedūris savai kopdzīvotājai A.S. krūtīs, nodarot smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus. Tiesa atzīstot, ka nodoms – nogalināt nav apstiprinājies, B.B. nodarījumu kvalificēja saskaņā ar KL 125.panta pirmo daļu.⁶⁹⁴

Tai pat laikā nevar piekrist tiesas secinājumam par I.V. nodarījuma kvalifikāciju, kurš ar nazi izdarīja ne mazāk kā 21 dūrienu cietušajam kakla, krūškurvja un vēdera apvidū, nodarot sešas penetrējošas brūces un ievainojot praktiski visus dzīvībai svarīgus iekšējos orgānus. Kvalificējot I.V. nodarījumu saskaņā ar KL 125.panta pirmo daļu, bez ievēribas tika atstāti gan nozieguma izdarīšanas rīks, gan miesas bojājumu daudzums un lokalizācija, kas ļauj secināt, ka apsūdzētais bija izdarījis visu, lai iestātos cietušā nāve, ko viņš arī vēlējās, taču šādu seku iestāšanos novērsa savlaicīga un kvalificēta medicīniskā palīdzība.⁶⁹⁵

Kvalificējot slepkavību, būtiska nozīme ir precīzai vainīgā motīva un mērķa noskaidrošanai, jo slepkavība saskaņā ar KL 116.pantu kvalificējama tad, ja tā izdarīta personisku attiecību dēļ aiz atriebības, greizsirdības, naida, strīdā un citos tamlīdzīgos gadījumos⁶⁹⁶, kā tas galvenokārt arī

⁶⁹² Krāslavas rajona tiesas 2011.gada 12.aprīļa spriedums krimināllietā Nr.11240044010.

⁶⁹³ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 142.lpp.; Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 181.lpp.; Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 53.lpp.

⁶⁹⁴ Aizkraukles rajona tiesas 2009.gada 15.aprīļa spriedums krimināllietā Nr.11370083908.

⁶⁹⁵ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2003.gada 29.maija spriedums lietā Nr.K04-1052.

⁶⁹⁶ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 20.lpp.

vērojams praksē. Taču konstatējami arī gadījumi, kad cietušais tiek nonāvēts vispār bez kāda iemesla vai izmantojot maznozīmīgu iemeslu kā slepkavības ieganstu, izpaliekot jebkādam personiskām attiecībām, proti, aiz huligāniskām tieksmēm, kas, atbilstoši Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 skaidrojumam, ņemot vērā 1996.gada 27.decembrī izdarītos grozījumus, tāpat jākvalificē saskaņā ar KL 116.pantu.⁶⁹⁷

Tā, piemēram, kvalificēts V.V. un G.J. nodarījums, kuri, būdami alkohola ietekmē, piekāva, nodarot smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus, un pēc tam kopīgi nožņaudza viņiem agrāk nepazīstamo A.T., uzskatot, ka viņu jau atkārtotais lūgums iedot cigaretes atteikts rupjā formā⁶⁹⁸; Jau minētais E.B., tāpat būdams alkohola ietekmē, bez acīmredzama iegansta iesaistījās konfliktā ar S.B., kuru nogalināja ar sitieniem un spērieniem.⁶⁹⁹ N.J. un L.R., atrodoties sabiedriskā vietā – mājas pagalmā, pamanot pie mājas V.K., ar kuru pirms tam nebija personīgi pazīstami, bez iemesla nolēma viņu kopīgi piekaut. Šā mērķa īstenošanai, viņi iebrūda V.K. kāpņu telpā, kur cietušais nokrita un atsitās ar galvu pret grīdu. Tad N.J. ar krosa kurpēs apautām kājām apmēram desmit reizes iespēra uz grīdas gulošajam V.K. pa kājām un ķermeni, bet L.R., kuram bija apauti smagi ziemas zābaki ar metāla ieliktniem, cietušo sāka spārdīt ar kājām. Zinot, kādi zābaki ir L.R. kājās, N.J. ieteica spert cietušajam pa galvu. Apmēram 10 minūšu laikā L.R. 39 reizes iespēra V.K. pa galvu, ķermeni un ekstremitātēm, bet N.J. skaitīja sitienus balsī. No daudzkārtējiem spērieniem pa dzīvībai svarīgiem orgāniem iestājās V.K. nāve.⁷⁰⁰ K.K., E.B. un K.S. bez iemesla notrieca zemē un soliņa sēdošo V.Ņ. un vairākkārtīgi spēra viņam pa galvu un citām ķermeņa daļām, pēc kā no notikuma vietas aizgāja, bet, vēlāk atgriezušies, apmēram pusstundu spārdīja cietušo, kurš neizrādīja nekādas pretošanās pazīmes.⁷⁰¹

Tā kā tie nebūt nav vienīgie piemēri, autore pievienojas viedoklim, ka slepkavības aiz huligāniskām tieksmēm attiecināšana uz KL 116.pantu, izslēdzot to no kvalificēto slepkavību uzskaitījuma⁷⁰², nav vērtējama viennozīmīgi, jo, izdarot tādu tīšu nonāvēšanu, vienlaikus ar citas personas dzīvības apdraudējumu tiek pausta acīmredzama necieņa pret sabiedrību un tajā vispārpieņemtajām uzvedības normām, kas būtiski palielina nodarījuma kaitīgumu, salīdzinājumā ar citām saskaņā ar KL 116.pantu kvalificējamām slepkavībām.⁷⁰³ Vainīgā rīcību raksturo atklāta darbība, kas vērsta uz sabiedriskās kārtības izjaukšanu, nostādot sevi augstāk par citiem sabiedrības locekļiem, demonstrējot savu pārākumu, bez noteikta iemesla vai izmantojot maznozīmīgu iemeslu, vēršoties pret viņu ikdienas mieru un vispārējām tiesībām un interesēm.⁷⁰⁴ Ņemot to vērā, kā arī

⁶⁹⁷ Turpat.

⁶⁹⁸ LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2006.gada 28.jūnija lēmums lietā Nr. PAK-0226-06.

⁶⁹⁹ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2008.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.K30-650/10.

⁷⁰⁰ Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.K03-0048/10.

⁷⁰¹ Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 5.jūlija spriedums krimināllietā Nr.11390046109.

⁷⁰² Grozījumi Latvijas kriminālkodeksā. Latvijas Republikas 1995.gada 21.septembra likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 6.oktobris, Nr.154.

⁷⁰³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 120.-121.lpp.

⁷⁰⁴ О судебной практике по делам об убийстве (ст. 105 УК РФ): постановление пленума Верховного суда Российской Федерации от 27 января 1999 года №1. В кн.: Сборник постановлений Верховного суда РФ (РСФСР) и Верховного суда СССР по уголовным делам. Москва: Проспект, 2010, с.145; О судебной практике по делам о преступлениях против жизни и здоровья человека: постановление пленума Верховного суда

ievērojot citu valstu, piemēram, Bulgārijas, Lietuvas, Krievijas Federācijas, Ukrainas un citu NVS valstu pieredzi⁷⁰⁵, būtu apspriežams jautājums par nepieciešamību atkal atzīt slepkavību aiz huligāniskām tieksmēm par vienu no kvalificētas slepkavības veidiem, ko, iespējams, par paraugu ņemot dažu citu valstu (Argentīnas, Paragvajas, Peru, Portugāles) pieredzi, varētu apzīmēt arī kā slepkavību izpriecās vai baudas dēļ (*for placer*).⁷⁰⁶ Savukārt, Vācijas krimināltiesībās citas personas tīša nonāvēšana, kas izdarīta parasta ļaunuma vadītā, kā laika kavēklis, aiz garlaicības, bravūrības pēc, kā stimulējošais faktors nervu uzkurināšanai u.tml., tiek atzīta par izdarītu aiz zemiskām tieksmēm ar pastiprinātu sociālo bīstamību, jo cilvēka dzīvībai no vainīgās personas redzes viedokļa ir tāda pati vērtība kā izklaides vai spēles objektam.⁷⁰⁷

Slepkavība saskaņā ar KL 116.pantu kvalificējama arī tad, ja tā izdarīta strīdā vai kautiņā, taču, kā pamatoti norāda V.Liholaja, „strīdus vai kautiņš kā konkrēta situācija, kas var izraisīt negatīvas sekas, var liecināt arī par to, ka viena persona (cietušais) ir bijusi uzbrucējs, bet otra (kaitējumu nodarījusī) – aizstāvējusies, kad nodarījuma kvalifikācijas procesā ņemamas vērā nepieciešamās aizstāvēšanās nianšes”⁷⁰⁸, pie kurām īsumā pakavēsies arī autore, tādējādi aplūkojot arī KL 121.pantā ietvertās slepkavības atsevišķus kvalifikācijas jautājumus.

Nepieciešamā aizstāvēšanās izslēdz kriminālatbildību par kaitējuma nodarīšanu, ja ievēroti aizstāvēšanās tiesīguma nosacījumi, kas attiecas gan uz apdraudējumu (uzbrukumu), gan uz aizstāvēšanos (aizsardzību). Viens no nosacījumiem, kas attiecas uz apdraudējumu, ir tāds, ka apdraudējumam (uzbrukumam vai uzbrukuma draudiem) aizstāvēšanās brīdī ir patiesi jāpastāv. „Tas nozīmē, norāda A.Niedre, ka apdraudējums ir jau sācies vai tūlīt sāksies (pastāv reāli uzbrukuma draudi) un nav vēl pabeigts. Apdraudējuma beigu moments ir arī nepieciešamās aizstāvēšanās beigu robeža, izņemot gadījumus, kad personai, kura aizstāvas, konkrētajā situācijā nav bijis skaidrs, ka apdraudējums jau ir bijis pabeigts.”⁷⁰⁹ Šā subjektīvā faktora nozīmi atzīmējis arī A.Judins, norādot, ka „persona tiesīga aizstāvēties, uzbrucējam nodarot kaitējumu, tik ilgi, kamēr viņa ir pārliecināta, ka pastāv prettiesisks uzbrukums, ja vien no faktiskiem apstākļiem nekļūst skaidrs, ka uzbrukums ir pabeigts un tuvākajā laikā neatjaunosies.”⁷¹⁰ Savukārt, M.Blūma, aplūkojot situāciju par uzbrukuma pastāvēšanu, norādījusi, ka „uzbrukums jāatzīst par pastāvošu arī

Украины от 1 апреля 1994 года №1. Pieejams: <http://zakon.nau.ua/rus/doc/?uid=2077994.0> [aplūkots 2011.gada 20.martā].

⁷⁰⁵ Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010, с.35.

⁷⁰⁶ Ibid.

⁷⁰⁷ Otto H.. Grundkurs Strafrecht. Die einzelnen Delikte Berlin: Druckhaus „Thomas Müntzer”, 2005, S.12.

⁷⁰⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 120.lpp.

⁷⁰⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 305.lpp.

⁷¹⁰ Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 76.lpp.

tais gadījumos, kad tas, lai gan pārtraukts uz kādu laiku, faktiski ir tikai apturēts un var atjaunoties ikkatrā brīdī.”⁷¹¹

Tādējādi, tiesības aktīvi aizstāvēties, nodarot apdraudētajam kaitējumu, pastāv tik ilgi, kamēr pastāv apdraudējums. Ja uzbrukums ir izbeigts, piemēram, novērsts, atvairot to, un apdraudējuma briesmas vairs nepastāv, atbildība par kaitējuma radīšanu iestāsies uz vispārējiem pamatiem.⁷¹² Uz to vērsis vērību arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments, norādot, ka nav pamata personas darbības kvalificēt saskaņā ar KL 121.pantu, ja konstatēts, ka uzbrukums jau bija beidzies un apsūdzētais uzsācis jaunu uzbrukumu atriebības nolūkā.⁷¹³

Obligāts nepieciešamās aizstāvēšanās tiesīguma nosacījums ir arī uzbrukuma īstenums, proti, apdraudējumam (uzbrukumam vai tā draudiem) jāpastāv reāli. Ja apdraudējums pastāv tikai personas, kura aizstāvas, iedomās, radītais kaitējums „attiecināms uz faktiskās kļūdas situāciju”⁷¹⁴, kad var būt pamats runāt par šķietamo aizstāvēšanos, ja vien konstatētas darbības, kuras persona uzskata par apdraudējumu.⁷¹⁵ Šāds secinājums izriet arī no Latvijas republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 14.septembra lēmuma kriminālprocesā A.V. apsūdzībā: „Šķietamā aizstāvēšanās tāpat kā nepieciešamā aizstāvēšanās ir iespējama tikai tad, ja pastāv zināmi obligāti nosacījumi. Nepieciešamās aizstāvēšanās gadījumā tāds nosacījums ir reāls apdraudējums, bet šķietamās aizstāvēšanās gadījumā – darbības, kuras uzskata par tādu apdraudējumu. Ja persona bez jebkāda pamata iedomājusies, ka notiek uzbrukums, jo cietušā rīcība nav devusi tam iemesla, tad šī persona par tīši radīto kaitējumu atbild uz vispārējiem pamatiem.”⁷¹⁶

Aizstāvēšanās atzīstama par pieļaujamu un tiesīgu, ja netiek pārkāptas nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, ar ko saprot acīmredzamu aizsardzības nesamērību ar uzbrukuma raksturu un bīstamību, kā rezultātā uzbrucējam tiek radīts kaitējums, kas nav bijis nepieciešams, lai novērstu vai atvairītu uzbrukumu (KL 29.panta pirmā un otrā daļa).⁷¹⁷ Tālāk ilustrēšu ar piemēriem, ka šā jautājuma izlemšana praksē nereti sagādā zināmas grūtības.

Ar pirmās instances tiesas spriedumu J.P. atzīts par vainīgu KL 116.pantā paredzētās slepkavības izdarīšanā, proti, ka viņš, savstarpējā strīdā ar J.K., viņa prettiesiskās rīcības ietekmē, aiz

⁷¹¹ Blūma M. Apstākļi, kas izslēdz nodarījuma sabiedrisko bīstamību un prettiesiskumu. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1976, 25.lpp.

⁷¹² Tieši šāda situācija vērojama kriminālprocesā O.P. apsūdzībā, kad tiesa, atzīstot, ka apdraudējums no V.K. puses ir bijis prettiesisks un bijis īstens (reāls), tai pat laikā konstatējusi, ka apsūdzētā turpinājusi nodarīt cietušajam kaitējumu arī pēc tam, kad apdraudējums jau bija novērsts, iesitot viņam vairākas reizes ar cirvi pa galvu, nonāvējot viņu, kas tika kvalificēts saskaņā ar KL 116.pantu. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2004.gada 27.aprīļa spriedums lietā Nr.KA04-288-04/16.

⁷¹³ LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 10.marta lēmums lietā Nr. SKK-134.

⁷¹⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 306.lpp.

⁷¹⁵ Turpat, 311.lpp.

⁷¹⁶ LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 14.septembra lēmums lietā Nr. SKK-489/2007.

⁷¹⁷ Plašāk par to skat. Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 55.-112.lpp.; Par tiesu praksi, piemērojot likumus par nepieciešamo aizstāvēšanos: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1995.gada 29.maija lēmums Nr.3 (11.punkts). Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 52.lpp.

dusmām vienu reizi iedūra ar nazi J.K. sirds rajonā, nodarot smagu, dzīvībai bīstamu miesas bojājumu, kas bija tiešā cēloniskā sakarībā ar cietušā nāves iestāšanos.⁷¹⁸ Savukārt, apelācijas instances tiesa atzina par pierādītu, ka strīda laikā J.K. pirmais uzbruka J.P., vismaz divas reizes ar dūri iesitot viņam pa seju. Pastāvot reāliem minētā uzbrukuma turpinājuma draudiem, jo J.K. pēc izdarītajiem sitieniem atkal tuvojies J.P., lai aizstāvētos no tālākas vardarbības pielietošanas, J.P. ar turpat istabā paņemto nazi iedūra J.K. Tas, ka J.P. izmantoja nazi, lai aizstāvētos pret dūres sitieniem, nodarot uzbrucējam lielāku kaitējumu, nekā tas bija nepieciešams, tika vērtēts kā acīmredzama aizsardzības nesamērība ar uzbrukuma raksturu un bīstamību un kā nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšana.⁷¹⁹

Arī G.P. sākotnēji tika inkriminēta KL 116.pantā paredzētā slepkavība, taču Valmieras rajona tiesa ar 2011.gada 23.februāra spriedumu atzina, ka slepkavība izdarīta, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās robežas, kam piekrita arī apelācijas instances tiesa.⁷²⁰

Rezumējot šajā nodaļā veiktā pētījuma rezultātus secināms, ka krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanas gaitā *de lege ferenda* būtu apsverams: 1) jautājums par nepieciešamību pārskatīt ar Krimināllikumu aizsargāto vērtību (interesu) hierarhiju, veidojot to pēc principa personālsabiedrība – valsts, ņemot vērā, ka demokrātiskā sabiedrībā personas dzīvība un veselība, tās tiesības un brīvības arvien vairāk nostiprinās sociālo vērtību skalas pirmajā vietā; 2) ievērojot to, ka krimināltiesību normu kodifikāciju sevišķās daļas sistēma tradicionāli tiek veidota pēc grupas objekta pazīmēm, Krimināllikuma XII nodaļas nosaukumu būtu pareizāk apzīmēt ar norādi uz noziedzīgiem nodarījumiem pret personas dzīvību; 3) ņemot vērā, ka slepkavība saskaņā ar KL 116.pantu kvalificējama tad, ja tā izdarīta personisku attiecību dēļ, nav pamata pie tādām slepkavībām attiecināt tīšu nonāvēšanu, kas izdarīta bez iemesla vai izmantojot maznozīmīgu iemeslu kā ieganstu dzīvības atņemšanai, kas būtiski atšķiras pēc kaitīguma pakāpes un būtu vērtējama kā izdarīta pastipriņošos apstākļos.

Ņemot vērā, ka nodarījums saskaņā ar KL 116.pantu kvalificējams tikai tad, ja nav konstatēti pastipriņoši vai mīkstinoši apstākļi, turpmākā darba daļa tiks veltīta slepkavības kvalificēto un privileģēto sastāvu teorētisko un praktisko problēmjaudājumu analīzei, slepkavības pastipriņošos, sevišķi pastipriņošos un mīkstinošos apstākļus pēc autores izstrādātās shēmas iedalot divās grupās – pirmkārt, apstākļos, kas attiecas uz slepkavības objektīvajām pazīmēm - cietušā statuss, slepkavības izdarīšanas veids, slepkavības izdarīšanas apstākļi – situācija, un, otrkārt, apstākļos, kas attiecas uz slepkavības subjektīvajām pazīmēm, apvienojot subjektīvo pusi un subjektu raksturojošās pazīmes (skat. Pielikums Nr.3.), kādā secībā tie tiks arī analizēti.

⁷¹⁸ Cēsu rajona tiesas 2006.gada 31.maija spriedums lietā Nr.K11-45/06.

⁷¹⁹ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 23.oktobra spriedums lietā Nr.KA05-156/06.

⁷²⁰ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 3.maija lēmums lietā Nr.KA05-0113-11/10.

4. SLEPKAVĪBAS PASTIPRINOŠIE APSTĀKĻI, KAS ATTIECAS UZ CIETUŠO

Raksturojot cietušo, likumdevējs Krimināllikuma 117.pantā norādījis uz trim apstākļiem, kuru esamība pastiprina atbildību par slepkavību, proti, cietušās grūtniecība (1.punkts), cietušā bezpalīdzības stāvoklis (2.punkts) un nepilngadība (12.punkts), kuru satura analīzei teorētiskā plāksnē, izpratnei un piemērošanai praksē veltīta šī nodaļa, secīgi aplūkojot šo slepkavības veidu objektīvos un subjektīvos kritērijus.

4.1. Slepkavības pastiprinošo apstākļu, kas attiecas uz cietušo, objektīvie kritēriji

No KL 117.panta 1., 2. un 12.punkta konstrukcijas izriet, ka atbildība saskaņā ar tiem iestājas pie nosacījuma, ja tiek konstatēts, ka noslepkavotā sieviete ir bijusi grūtniecības stāvoklī, cietušais ir atradies bezpalīdzības stāvoklī vai bijis nepilngadīgs, kas ir šo pastiprinošo apstākļu objektīvais kritērijs.

Grūtniecība nozīmē, ka sievietes organismā noris fizioloģisks process – apaugļotas olšūnas attīstība⁷²¹, tāpēc loģiskas šķiet pārdomas par tām interesēm, kādas ar šā veida slepkavību tiek apdraudētas, proti, kas uzskatāms par šā nozieguma objektu. Jautājumu var formulēt arī savādāk – kāpēc likumdevējs ir pastiprinājis atbildību par grūtnieces slepkavību?

Neapstrīdami, ka, tāpat kā jebkuras slepkavības objekts, tā ir cita cilvēka, šajā gadījumā grūtnieces dzīvība. Taču šīs sievietes organismā, jau sākot ar apaugļošanās brīdi, ir izveidojusies jauna bioloģiska būtība, kura, kā jau noskaidrots iepriekš, ir jauns cilvēcisks indivīds ar savu ģenētisko kodu, un kura eksistence grūtniecības laikā ir bioloģisks fakts.⁷²² Un te ir jautājums par to, vai ar analizējamo krimināltiesību normu likumdevējs aizsargā arī šo vēl nedzimušo dzīvību.

Analizējot dažādu autoru viedokļus izvirzītā jautājuma kontekstā, var secināt, ka lielākoties, lai arī formulējot to nedaudz atšķirīgi, tiek atzīts, ka, noslepkavojot grūtnieci, faktiski tiek apdraudēta ne tikai sievietes dzīvība, bet arī cilvēka auglis, t.i., topošās cilvēka dzīvības aizmetnis⁷²³; dzīvība tiek atņemta ne tikai sievietei, topošajai mātei, bet iet bojā arī auglis nākamais bērns⁷²⁴; tiek apdraudētas divas dzīvības – gan grūtnieces, gan cilvēka augļa (topošā cilvēka)

⁷²¹ Grūtniecība. Medicīnas termini. Pieejams: www.neslimo.lv/pme/?name=grutnieciba [aplūkots 2011.gada 10.aprīlī].

⁷²² Стречча Э., Тамбоне В. Биоэтика. Москва: Библейско-богославский институт св. апостола Андрея, 2002, с.154-157.

⁷²³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 189.lpp.; Уголовное право России. Особенная часть. Учебник под редакцией А.И. Рапога. Москва: ИМПЭ, 1996, с.20; Уголовное право России. Учебник для вузов. В двух томах. Том 2. Особенная часть. Под редакцией А.Н.Игнатова, Н.А. Красикова. Москва: Норма-Инфра, 1998, с.27.

⁷²⁴ Аниязц М.К. Ответственность за преступления против жизни по действующему законодательству союзных республик. Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1964, с.49; Виттенберг Г.Б., Трофимов Н.И., Гаверов Г.С. и др. Квалификация отдельных видов тяжких преступлений. Иркутск: Иркутский государственный университет имени А.А. Жданова, 1974, с.20.

dzīvība⁷²⁵, kā tas, piemēram, noteikts Kalifornijas štata Sodū kodeksa 187.pantā: slepkavība ir cilvēka vai cilvēka augļa tā vēlākajās stadijās prettiesiska nogalināšana.⁷²⁶

Tāpat secinājums viennozīmīgs – apzināti noslepkavojot grūtnieci, faktiski tiek apdraudētas divas dzīvības – reāli eksistējošā un topošā, taču, atbilstoši spēkā esošajam regulējumam, kā to pamatoti atzinuši, piemēram A. Judins⁷²⁷ un V. Liholaja⁷²⁸, un kā par to pētījuma gaitā pārliecinājās arī autore, augļa tiesības piedzimt Krimināllikumā vispār netiek ņemtas vērā, jo likumdevējs nedzimušas dzīvības apdraudējumu par nonāvēšanu neatzīst⁷²⁹, jeb, kā to skaidro krievu juristi, augļa intrauterīnās attīstības etapi neattiecas uz jēdziena „dzīvība” juridiskajiem aspektiem.⁷³⁰

To apstiprina arī teorijas atziņas, ka nodarījuma kvalifikācija saskaņā ar KL 117.panta 1.punktu nav atkarīga no grūtniecības perioda un augļa dzīvotspējas, kā arī no tā, vai grūtnieces apdraudējuma rezultātā auglis ir gājis bojā vai arī to, kā jau nobriedušu un dzīvotspējīgu, izdevies izglābt.⁷³¹ Šajā sakarībā jāatkārto A. Popova jautājums – ja jau likumdevējs ir vienaldzīgs attiecībā pret to, kas ir noticis ar augli noziedzīgā apdraudējuma rezultātā, tad kāpēc likumā grūtnieces slepkavība tiek izdalīta kā kvalificēts sastāvs?⁷³²

Tādējādi, ja likumdevējs, ņemot vērā jau iepriekš analizēto krimināltiesību teorijā izteikto priekšlikumu nedzimuša, taču dzīvotspējīga augļa dzīvības apdraudējumu atzīt par nomirdināšanu, kāds ir arī autores viedoklis, kā arī ievērojot vēsturisko pēctecību un izvērtējot citu valstu pieredzi, pārskatītu konservatīvo krimināltiesību izpratni par dzīvību, kas jau sen neatbilst citu zinātnes nozaru atziņām⁷³³, un nedzimuša bērna dzīvību atzīt par interesi, ko aizsargā Krimināllikums, grūtnieces slepkavību, kuras rezultātā gājis bojā dzīvotspējīgs auglis, būtu pamats uzskatīt par

⁷²⁵ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 57.lpp.; Бородин С.В. Квалификация убийств по действующему законодательству. Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1966, с.100; Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристь, 2000, с.103; Краев Д.Ю. Убийство при отягчающих обстоятельствах. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2012, с.8.

⁷²⁶ California Penal Code. Pieejams: <http://www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/dicplaycode?section=pen&groups=00001-01000&file=187-199> [aplūkots 2010.gada 24.augustā].

⁷²⁷ Judins A. Par aborta krimināltiesisko aspektu. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 4.decembris, Nr.231, 1., 4.lpp.; 11.decembris, Nr.232, 7.-8.lpp.

⁷²⁸ Liholaja V. Atbildība par nedzimuša un jaundzimuša bērna dzīvības apdraudējumu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 80.lpp.

⁷²⁹ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 57.lpp.

⁷³⁰ Коряковцев В.В., Питулько К.В. Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Постатейный научно-практический. Питер: Москва. Санкт-Петербург и др., 2004. с.216.

⁷³¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 162.lpp.; Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 57.lpp.; Российское уголовное право. В двух томах. Том 2. Особенная часть. Под редакцией А.И. Рапога. Москва: Инфра-М, 2001, с.25.

⁷³² Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.346.

⁷³³ Tā, par nepieciešamību, risinot juridiskas dabas jautājumus, izmantot arī citu zinātņu nozaru atziņas, izteicies, piemēram, P.E. Mēls, norādot, ka juristiem būtu strikti jānorobežo, kur sākas un beidzas tiesību kompetence, un kur jāņem vērā citu zinātņu atziņas. Meehl P.E. Psychology and the Criminal Law. University of Richmond Law Review, 1970. Vol.5, Nr.1, p.1-30. Savukārt, L.A. Zeiberts norādījis uz filozofijas atziņu ietekmi uz krimināltiesībām, atzīstot, ka, lai arī filozofija nevar atrisināt krimināltiesību problēmas, tai pat laikā krimināltiesības nedrīkst ignorēt filozofiju kā disciplīnu, jo tā sniedz skaidrojumu tiesību jēgai, mērķiem un būtībai. Zaibert L.A. Philosophical Analysis and the Criminal Law. Buffalo Criminal Law Review, 2000. Vol. 4, p.101-138.

vairākobjektu noziegumu, nedzimuša bērna bioloģisko esamību (intrauterīno dzīvību) atzīstot par tādas slepkavības papildu objektu.⁷³⁴

Lai analizētu KL 117.panta 2.punktā ietverto slepkavības pastiprinošo apstākli, vispirms ir jārod **bezpālīdzības stāvokļa izpratne**, un, tā kā likumdevējs nav devis termina „bezpālīdzības stāvoklis” skaidrojumu, tas meklējams teorijas un prakses atziņās.

Vispārīgi bezpālīdzības stāvoklis nozīmē, ka personai nav spēka, iespēju, izpratnes (piemēram, lai veiktu ko nepieciešamu, lai izklūtu no nevēlamas situācijas), kā arī to, ka personai ir vajadzīga pālīdzība, viņa ir vāja, bezspēcīga.⁷³⁵ Savukārt, no Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmuma Nr.6 5.punktā skaidrotā var izsecināt, ka ar to jāsaprot gadījumi, kad cietusī persona sava fiziskā vai psihiskā stāvokļa dēļ nav varējusi saprast ar viņu izdarīto darbību raksturu un nozīmi vai nav spējusi vainīgajam pretoties.⁷³⁶ Runājot konkrēti par slepkavību, jānorāda, ka tieši tāda pati izpratne par bezpālīdzības stāvokli pausta arī Augstākās tiesas apkopojumā par tiesu praksi krimināllietās par slepkavībām, kura kopsavilkuma 13.punktā norādīts: „Lai personu atzītu par vainīgu KL 117.panta 2.punktā ietvertās slepkavības izdarīšanā, pirmkārt, jākonstatē personas atrašanās tādā fiziskā vai psihiskā stāvoklī, kas liedz tai iespēju saprast ar viņu izdarīto darbību raksturu un nozīmi un līdz ar to izrādīt jebkādu pretdarbību vardarbībai, vai arī, saprotot apdraudējumu, nodrošināt sev aizsardzību (objektīvais kritērijs).”⁷³⁷

Personas bezpālīdzības stāvoklī slepkavības skaidrojums rodams arī Krievijas Federācijas Augstākās tiesas plēnuma 1999.gada 27.janvāra lēmumā Nr.1 „Par tiesu praksi lietās par slepkavību (KF KK 105.p.)”, no kura 7.punkta izriet, ka tā ir tīša dzīvības atņemšana cietušajam, kurš sava fiziskā vai psihiskā stāvokļa dēļ nav spējīgs aizsargāt sevi, izrādīt aktīvu pretošanos vainīgajam, kad pēdējais, izdarot slepkavību, apzinās šo apstākli.⁷³⁸ Domājams, ka tāds bezpālīdzības stāvokļa traktējums nepamatoti sašaurina šā slepkavības pastiprinošā apstākļa izpratni, kam pilnīgāk atbilst iepriekš minētais Augstākās tiesas skaidrojums, kas sasaucas ar V.Liholajas viedokli⁷³⁹, norādot gan uz cietušā nespēju saprast pret viņu vērsto darbību raksturu un nozīmi, gan arī nespēju sevi aizsargāt, kas, atkarībā no cēloņa, kurš izraisījis bezpālīdzības stāvokli, var izpausties arī vienlaikus, kas nostiprināts arī judikatūrā. „Bezpālīdzību, skaidro Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu

⁷³⁴ Плаксина Т.А. Социальные основания квалифицирующих убийство обстоятельств и их юридическое выражение в признаках состава преступления. Автореферат на соискание научной степени доктора юридических наук. Томск, 2006, с.10.

⁷³⁵ Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv> [aplūkots 2010.gada 5.septembrī].

⁷³⁶ Par tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka kriminālatbildību par dzimumnoziegumiem: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmums Nr.6. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 28.lpp.

⁷³⁷ Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 114.-115.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2011.gada 6.janvārī].

⁷³⁸ О судебной практике по делам об убийстве (ст. 105 УК РФ): постановление Пленума Верховного суда Российской Федерации от 27 января 1999 года №1. В кн.: Сборник постановлений пленумов Верховного суда РФ (РСФСР) и Верховного суда СССР по уголовным делам. Москва: Проспект, 2010, с.142

⁷³⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 126.lpp.

departaments, raksturo divi fiziskā un psihiskā stāvokļa kritēriji: cietušais nesaprot ar viņu izdarīto darbību raksturu un nozīmi un līdz ar to nevar izrādīt jebkādu pretestību vardarbībai vai cietušais saprot ar viņu izdarīto darbību raksturu un nozīmi, bet nevar fiziski nodrošināt sev aizsardzību.”⁷⁴⁰

Atbilstoši Vācijas kriminālkodeksa 211.pagrāfā noteiktajam, analizējamajam slepkavības pastiprinošajam apstāklim atbilstu norāde uz nodevīgu cilvēka nogalināšanu, kas ir smaga slepkavība, bet tās izdarītājs apzīmēts kā ļaunprātīgs slepkava. Tiesību pētnieki tīšu nonāvēšanu, kad vainīgais izmanto cietušā neaizsargātību, naivumu, piemēram, sakarā ar bērna mazgadību, apzīmē kā slepkavību, kas izdarīta ar viltu.⁷⁴¹

Tālāk noskaidrojams jautājums par to, kādas personas un pie kādiem apstākļiem atzīstamas par bezpalīdzības stāvoklī esošām.

Apkopojot literatūrā paustos viedokļus, var secināt, ka lielākā daļa autoru, kuri veikuši pētījumus par slepkavību kvalifikāciju, pieļauj, ka bezpalīdzības stāvokli var izraisīt jebkādi apstākļi, un praktiski viennozīmīgi tiek atzīts, ka par bezpalīdzības stāvoklī esošiem ir atzīstami mazgadīgi bērni un ļoti veci cilvēki, personas ar fiziskiem trūkumiem un psihiskas dabas traucējumiem. Tas atbilst arī mūsu valsts tiesu praksei, kas bezpalīdzības stāvokli tāpat saista ar citu slimīgu vai bezsamaņas stāvokli, miegu, kā arī ar personas atrašanos tādā apreibinošu vielu izraisītā reibuma stāvoklī, kas tai atņēmis spēju apzināties apkārtējos apstākļus, saprast vainīgā darbību nozīmi un raksturu vai viņam pretoties. Interesants un pamatots šķiet S.Borodina piedāvātais viedoklis, ka bezpalīdzību var iedalīt pastāvīgā, ko nosaka vecums (mazgadība, ļoti liels vecums), slimība, invaliditāte⁷⁴², un bezpalīdzībā, kurā persona atrodas tikai slepkavības izdarīšanas brīdī, un ko izraisa miegs, apreibums, bezsamaņa vai kāds cits stāvoklis.⁷⁴³

Autores veiktā tiesu nolēmumu izpēte⁷⁴⁴ liecina, ka praksē sastopami teju vai visi iepriekš minētie bezpalīdzības stāvokļi, kas tālāk tiks analizēti, vienlaikus arī aplūkojot teorijā paustos atšķirīgos viedokļus par to izpratni sasaistē ar konkrētām situācijām. Tā par KL 117.panta 2.punktā paredzēto slepkavību pie atbildības sauktas 14 personas, kuras tīši atņēmušas dzīvību mazgadīgajiem.

Piemēram, O.N., A.Ž. un I.Č. tūlīt pēc dzemdībām nosmacēja savus dzīvi piedzimušos un dzīvotspējīgos bērnus⁷⁴⁵; A.S. atzīts par vainīgu savas vienu mēnesi vecās meitas tīšā

⁷⁴⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 17.maija lēmums lietā Nr. SKK-258/2012.

⁷⁴¹ Krey V., Heinrich M. Strafrecht Besonderer Teil. Band I. Besonderer Teil ohne Vermögensdelikte. Stuttgart: Druckerei GmH+Co, 2008, S.16., 18.

⁷⁴² D. Mežulis to apzīmē kā dabisku bezpalīdzības cēloni. skat. Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 61.lpp.

⁷⁴³ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.102.

⁷⁴⁴ Šis slepkavības pastiprinošais apstāklis inkriminēts 70 personām.

⁷⁴⁵ Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 10.janvāra spriedums lietā Nr.K03-14/05; Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 10.marta spriedums lietā Nr.K06-37/06-2; Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2004.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.K06-90/06 .

nonāvēšanā, sitot ar dūrēm dusmās par zīdaiņa raudāšanu.⁷⁴⁶ Savukārt, R.K. notiesāta par to, ka savu divus mēnešus veco mazdēlu dusmās izmeta pa logu no mājas trešā stāva⁷⁴⁷, bet J. S. nosmacēja savu astoņus mēnešus veco meitu, lai pārtrauktu bērna raudāšanu.⁷⁴⁸ Par vainīgu KL 117.panta 2.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā atzīts D.G., kurš ar kāju spērieniem nogalināja piecus gadus vecu meitenīti no paziņu ģimenes.⁷⁴⁹

Visos šajos minētajos gadījumos saskatāms analizējamā pastiprinošā apstākļa objektīvais kritērijs – cietušo bezpalīdzības stāvoklis, ko nosaka viņu nelielais vecums. Pie tam jāatzīmē, ka šo slepkavību upuri ne tikai neapzinājās pret viņu vērstās vardarbības raksturu, bet arī nespēja veikt kādas darbības savai aizsardzībai.

Pamatoti KL 117.panta 2.punkts inkriminēts arī A.Z., kurš atzīts par vainīgu deviņus gadus vecās cietušās izvarošanā un tīšā nonāvēšanā, lai slēptu izdarītos noziegumus.⁷⁵⁰ Šajā gadījumā uz cietušās bezpalīdzību norāda ne tikai mazgadība, bet arī tas, ka viņa apmēram diennakti bija vardarbīgi piespiesta atrasties ieslēgta apsūdzētā dzīvoklī. Un pat pieļaujot, ka cietusī vismaz daļēji apzinājās viņai draudošās briesmas, diez vai ir pamats runāt par iespēju pienācīgi pretoties pieauguša vīrieša vardarbībai un veikt kādus pasākumus savai aizsardzībai.

Par bezpalīdzības stāvoklī esošas personas izvarošanu un tīšu nonāvēšanu notiesāts G.P. Objektīvi konstatēts, ka cietusī bija trīspadsmit gadus un deviņus mēnešus veca, apsūdzētais ieveda viņu ar automašīnu mežā, sasēja rokas, izvaroja un tad nožņaudza. Ņemot vērā gan cietušās vecumu, gan apstākļus, kādos šie noziegumi tika izdarīti, ir pilnīgs pamats pieņemt, ka cietusī atradās bezpalīdzības stāvoklī un pat, ja viņa saprata pret viņu vērsto darbību raksturu un nozīmi, viņas pretošanās iespējas vardarbībai bija pilnībā paralizētas.⁷⁵¹ Taču šajā sakarībā īpaši minams Latvijas Republikas Augstākās tiesas norādītais: „Par bezpalīdzības stāvoklī esošiem tiek atzīti mazgadīgie, kas atbilstoši KL 11.pantā noteiktajam, ir personas, kuras nav sasniegušas četrpadsmit gadu vecumu un kuru tīša nonāvēšana kvalificējama saskaņā ar KL 117.panta 2.punktu. Slepkavības kvalifikācija šajā gadījumā obligāti nav saistāma tikai ar cietušās personas vecumu, proti, ar apstākli, ka persona uz slepkavības izdarīšanas brīdi nebija sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, it īpaši attiecībā uz personām vecumā no vienpadsmit līdz četrpadsmit gadiem, kad cietušā atzīšana par atrašanos bezpalīdzības stāvoklī ir jāmotivē. Ja šāds bezpalīdzības stāvoklis konstatēts netiek, nodarījums kvalificējams saskaņā ar KL 117.panta 12.punktu.”⁷⁵²

Pretēju viedokli par mazgadīgas personas slepkavību paudis D.Mežulis, pēc kura ieskata, ja noslepkavota persona, „kas ir bezpalīdzīga sava nelielā vecuma dēļ, piemēram, zīdains, - nodarījums jākvalificē saskaņā ar KL 117.panta 12.punktu, jo šādā gadījumā noteicošā ir vecuma

⁷⁴⁶ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 10.jūlija spriedums krimināllietā Nr.11300016508.

⁷⁴⁷ Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 11.decembra spriedums lietā Nr.K03-0074/07.

⁷⁴⁸ Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr.K-350, 2000.gads. Citēts pēc: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 189.lpp.

⁷⁴⁹ Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 31.jūlija spriedums lietā Nr.K06-64/06.

⁷⁵⁰ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 12.februāra spriedums lietā Nr.K02-0009-07.

⁷⁵¹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 6.februāra spriedums lietā Nr.K04-122-08/18.

⁷⁵² Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 115.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009.2010> [aplūkots 2011.gada 15.februārī].

pazīme, proti, noslepkavotais ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu.”⁷⁵³ Autore pievienojas V.Liholajas uzskatam, kura, iebilstot pret šādu viedokli, atzīmē, ka, izslēdzot no KL 117.panta 2.punkta vārdu „mazgadīgais” un papildinot šo pantu ar 12.punktu⁷⁵⁴, likumdevējs nebūt nav izslēdzis mazgadīgo no 2.punktā norādīto bezpalīdzības stāvoklī esošo personu loka, bet gan vienkārši precizējis krimināltiesību normas saturu, atstājot tikai norādi uz upura bezpalīdzību, ar kuru tradicionāli ne tikai Latvijas, bet arī citu valstu krimināltiesību doktrīnā⁷⁵⁵ saprotama arī mazgadība. Savukārt, ietverot KL 117.pantā jaunu pastiprinošu apstākli, slepkavība par kvalificētu tiek atzīta arī tad, ja upuris ir bijis vecumā no četrpadsmit līdz astoņpadsmit gadiem, kas līdz grozījumu izdarīšanai tika kvalificēta kā „vienkārša” slepkavība, ja netika konstatēti kādi citi pastiprinoši apstākļi.⁷⁵⁶ Arī A.Niedre skaidroja, ka, atbilstoši KL izdarītajiem grozījumiem, par slepkavību pastiprinošos apstākļos tiek atzīts ne tikai gadījums, kad tiek noslepkavots mazgadīgais, bet arī gadījums, kad šā nozieguma upuris ir nepilngadīgais, līdz ar to paplašinot kriminālatbildību par slepkavību pastiprinošos apstākļos.⁷⁵⁷

Latvijas tiesu praksē ar **nepilngadīgā slepkavību** viennozīmīgi saprot personas vecumā no četrpadsmit līdz astoņpadsmit gadiem tīšu nonāvēšanu, ko apstiprina autores rīcībā esošie tiesu nolēmumi.⁷⁵⁸ Visos šajos gadījumos objektīvi konstatēts, ka cietušie jau bija pārsnieguši mazgadības sliekšni, kas, kā izriet no Krimināllikuma 11.panta, ir četrpadsmit gadi, taču vēl nebija sasnieguši pilngadību.

Pieļauju, ka tieši ar atšķirīgiem teorijā paustajiem viedokļiem par KL 117.panta 2. un 12.punktā norādīto pastiprinošo apstākļu saturu, var izskaidrot kļūdainu S.P. nodarījuma kvalifikāciju saskaņā ar KL 117.panta 2. un 12.punktu, atzīstot, ka viņa izdarījusi nepilngadīgas personas tīšu prettiesisku nonāvēšanu, apzinoties, ka šī persona atrodas bezpalīdzības stāvoklī.⁷⁵⁹ Analizējot S.P. nodarījumu, kura tīši nonāvēja savu divarpus gadus veco dēlu, iedodot viņam iedzert sulu, kuram bija pievienoti sasmalcināti medikamenti, V.Liholaja pamatoti norādīja, ka viņa izdarījusi KL 117.panta 2.punktā paredzēto slepkavību, jo cietušais kā mazgadīgs atzīstams par

⁷⁵³ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 81.lpp.

⁷⁵⁴ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas 2000.gada 18.maija likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1.jūnijs, Nr.197/200.

⁷⁵⁵ Skat. Дорогина Е.Б. Уголовно-правовая оценка категории „малолетие” в составе убийства. В кн.: Соотношение преступления и иных правонарушений: современные проблемы. Материалы международной научной конференции. Москва: ЛексЭст, 2004, с.169-175.

⁷⁵⁶ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 127.-128.lpp.

⁷⁵⁷ Krimināllikums. Likums „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un kārtību”. Dr. iur. A.Niedres komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 87.lpp.

⁷⁵⁸ Nepilngadīgā slepkavība inkriminēta 15 apsūdzētajiem. Skat., piemēram; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 4.aprīļa lēmums lietā Nr. PAK-142; 2006.gada 10.marta spriedums lietā Nr. PAK-123; 2010.gada 11.janvāra lēmums lietā Nr. PAK-167; Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2002.gada 24.decembra spriedums lietā Nr.K04-1028/02-2; 2005.gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.K04-381/05-6; 2007.gada 6.decembra spriedums lietā Nr.K04-395-07/10.

⁷⁵⁹ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 4.oktobra spriedums lietā Nr.K02-0056-05.

bezpaldzības stāvoklī esošu.⁷⁶⁰ Tāpat, ne tikai saskaņā ar KL 117.panta 2.punktu, bet arī šā panta 12.punktu pirmstiesas kriminālprocesā tika kvalificēts arī jau minētā A.S. nodarījums. Norādi uz 12.punktu tiesa no A.S. apsūdzības pamatoti izslēdza.⁷⁶¹ Nolūkā novērst šādus kļūdainus kvalifikācijas risinājumus, 2009/2010.gada tiesu prakses apkopojuma kopsavilkuma 13.2.punktā norādīts: „par kļūdainu atzīstama mazgadīgas personas slepkavības kvalifikācija gan saskaņā ar KL 117.panta 2.punktu, gan šā panta 12.punktu, jo cietušā mazgadība, kas tiek pielīdzināta bezpaldzības stāvoklim, un nepilngadība ir divi dažādi slepkavības pastiprinoši apstākļi.”⁷⁶²

Taču nodalāmi ne tikai šā panta divos punktos ietvertie pastiprinošie apstākļi, bet jaundzimušā slepkavības gadījumā jānošķir bezpaldzības stāvoklī esošā jaundzimušā tīša nonāvēšana, atbildība par ko paredzēta Krimināllikuma 117.panta 2.punktā, no 119.pantā ietvertās slepkavības un no atstāšanas bez palīdzības, jo šo noziedzīgo nodarījumu sastāvā ir daudz kopīgu pazīmju un, vispirms, jau tas, ka tie var izpausties kā bezdarbība. Konstatējot bezdarbības kā nodarījuma izpausmes obligātos objektīvo kritēriju – persona nepilda tai uzlikto pienākumu veikt konkrētas darbības, un subjektīvo kritēriju – personai bija iespējams šādas darbības veikt⁷⁶³, rodas pamats tās saukšanai pie kriminālatbildības, taču pats bezdarbības akts vien vēl nedod atbildi uz jautājumu, kāda Krimināllikuma norma ir piemērojama, ņemot vērā, ka cietušais visos gadījumos būs jaundzimušais, nodarījumu bērna māte tīši izdarījusi tūlīt pēc dzemdībām.

Galvenais kritērijs, lai norobežotu KL 117.panta 2.punktā un 119.pantā ietverto jaundzimušā slepkavību, ir 119.pantā ietvertā norāde, ka slepkavība izdarīta dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē, kas determinē attiecīgā lēmuma pieņemšanu noslepkavot savu jaundzimušo bērnu, no kā izriet loģisks secinājums, ka nodoms izdarīt to nevar rasties, pirms šāds stāvoklis izveidojies. To raksturo šāds piemērs no prakses:

Pirmās instances tiesa, konstatējot, ka I.Č. pēc dzemdībām nosmacēja jaundzimušo, viņas nodarījumu pārkvalificēja no KL 117.panta 2.punkta uz 119.pantu, atzīstot, ka slepkavība izdarīta dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē.⁷⁶⁴ Apmierinot prokurora apelācijas protestu, I.Č. nodarījuma kvalifikācija tika atzīta par kļūdainu, Krimināllietu tiesu palātai norādot, ka apsūdzētās rīcība bija mērķtiecīga un vērsta uz konkrēta noziedzīga rezultāta sasniegšanu gan grūtniecības laikā, gan arī pēc bērna piedzimšanas. Apelācijas instances tiesa tāpat atzīmēja, ka KL 119.panta izpratnē jaundzimušā slepkavību māte izdara ar piepeši radušos nodomu, kas rodas dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē, kāds konkrētajā gadījumā vispār nav konstatēts.⁷⁶⁵

⁷⁶⁰ Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. 2.grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 19.-20.lpp.

⁷⁶¹ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 10.jūlija spriedums krimināllietā Nr.11300016508.

⁷⁶² Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 115.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2011.gada 15.februārī].

⁷⁶³ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 30.lpp.

⁷⁶⁴ Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.K06-90/06.

⁷⁶⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2007.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr. PAK-229.

Savukārt, jaundzimušā slepkavības un atstāšanas bez palīdzības norobežojošās īpatnības jāmeklē noziedzīgā nodarījuma subjektīvajā pusē, proti, vainīgās personas psihiskajā attieksmē pret savu nodarījumu un tā iespējamajām sekām, kā arī tajā, kādu rezultātu bērna māte vēlējusies sasniegt, pieļaujot bezdarbību attiecībā pret savu jaundzimušo bērnu.⁷⁶⁶ Atstājot jaundzimušo bez palīdzības, viņa māte vēlas atbrīvoties no bērna, vēlas, lai kāds cits uzņemtos rūpes par viņu, taču tai nav nodoma atņemt viņam dzīvību.⁷⁶⁷ Savukārt, ja, atstājot jaundzimušo bez palīdzības, māte vēlas viņa nāvi, apzināti to pieļauj vai ir vienaldzīga pret viņa iespējamo nāvi, nodarījums, atkarībā no lietas apstākļiem, kvalificējams saskaņā ar KL 117.panta 2.punktu vai 119.pantu.

Nodoma gribas momenta neizvērtēšana var novest pie kļūdainas nodarījuma kvalifikācijas, kā tas redzams kriminālprocesā L.V. apsūdzībā, kura pēc bērna piedzimšanas ielika to kastē un paslēpa mājas pagrabā, tādējādi atstājot to bez palīdzības, bet pēc dažām dienām līķīti apraka mežā. Tiesa atzina L.V. par vainīgu KL 141.panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, proti, ka viņa atstāja bez palīdzības personu, kura atradās dzīvībai bīstamā stāvoklī un kurai nebija iespējas sevi saglabāt mazgadības dēļ, lai arī apsūdzētajai bijusi iespēja sniegt palīdzību bērnam un bijis pienākums par viņu rūpēties.⁷⁶⁸

Tā kā pierādījumu pārbaude tiesas izmeklēšanā netika veikta, netika arī skaidrots, ko tad apsūdzētā vēlējās sasniegt, pieļaujot šādu bezdarbību attiecībā uz jaundzimušo. Taču, autoresprāt, jau no tiesas konstatētā sprieduma aprakstošajā daļā izriet, ka jaundzimušais tika aizvests uz pagrabu un noslēpts tur nomiršanai, tāpēc atstāšana bez palīdzības šajā gadījumā vērtējama kā slepkavības veids, līdz ar ko arī nodarījuma kvalifikācija atzīstama par kļūdainu.

Visai diskutabls no nodarījuma juridiskā izvērtējuma viedokļa ir tiesas nolēmums kriminālprocesā M.R. apsūdzībā, kura, dzemdējusi virs spaiņa bērnu un nenosējusi tam nabassaiti, atstāja to gulēt spainī, bet pati aizgāja uz citu telpu. Atgriezusies apmēram pēc pusstundas, M.R. mirušā jaundzimušā ķermenīti ietina lupatās un ielika celofāna maisā, bet pēc dažām dienām izmeta. No tiesu medicīnas atzinuma izriet, ka bērns piedzimis dzīvs, tomēr, ņemot vērā konkrētos apstākļus, viņš nevarēja izdzīvot, jo dzemdību procesa gaitā tika iegūta dzemdību trauma. M.R. tika apsūdzēta saskaņā ar KL 117.panta 2.punktu, taču tiesa viņas nodarījumā saskatīja KL 141.panta otrajā daļā ietvertā nodarījuma pazīmes.⁷⁶⁹

Teorijā un praksē nav strīda par to, ka par bezpalīdzības stāvoklī esošiem var tikt atzīti cilvēki, kuri sasnieguši cienījamu vecumu. Te gan jāpiezīmē, ka Krimināllikumā nav nodefinēta tā

⁷⁶⁶ Liholaja V. Atbildība par nedzimuša un jaundzimuša bērna dzīvības apdraudējumu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 71.lpp.

⁷⁶⁷ Попов А.Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с.57.

⁷⁶⁸ Rīgas rajona tiesas 2009.gada 15.jūlija spriedums krimināllietā Nr.11351048608.

⁷⁶⁹ Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 3.februāra spriedums lietā K03-29/06. Analizējot šo nodarījumu, V.Liholaja pamatoti norādījusi, ka būtiski bijis noskaidrot M.R. psihisko attieksmi pret nodarījumu un tā iespējamajām sekām, atstājot jaundzimušo situācijā un apstākļos, kas apdraudēja viņa dzīvību. Tai pat laikā, pēc viņas ieskata, M.R. rīcība gan grūtniecības laikā, gan arī bezdarbība pēc dzemdībām liecinot par vēlēšanos atbrīvoties no nevēlamā bērna, kas būtu kvalificējams kā slepkavības mēģinājums. Skat. Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. 2.grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 11.lpp.

robeža, sākot ar kuru varētu apgalvot, ka šādu vecumu sasniedzis cilvēks uzskatāms par bezpalīdzīgu, un diez vai tas arī ir strikti iespējams.

Autores rīcībā esošie tiesu nolēmumi, kuros apspriests jautājums par personas slepkavību, vainīgajam apzinoties, ka tā ir bezpalīdzības stāvoklī tieši sava vecuma dēļ, apstiprina, ka slepkavības upuri patiešām bija sasnieguši cienījamu vecumu – sākot no 74 līdz 87 gadiem. Raksturīgi, ka lielākā daļa šo slepkavību upuru sava lielā vecuma dēļ cieta arī no dažādām fiziskām kaitēm, kas kopumā arī tika vērtēts kā bezpalīdzības stāvoklis, jo cietušie, apzinoties draudošās briesmas, nebija spējīgi sevi pasargāt no tām.⁷⁷⁰ Tādēļ, neiebilstot pret šo nodarījumu juridisko izvērtējumu, tomēr nepieciešams piekrist A.Popova norādei, ka cietušā vecums, tāpat kā slimība paši par sevi nenosaka bezpalīdzības stāvokļa esamību un tā konstatēšana ir fakta jautājums⁷⁷¹, kas izlemjams katrā konkrētā gadījumā, attiecīgi motivējot gan bezpalīdzības stāvokļa esamību, gan arī to, ka vainīgie cietušā bezpalīdzību ir apzinājušies.

Arī fiziskās veselības stāvoklis var liecināt par cietušā bezpalīdzību, kā tas, piemēram, redzams no kriminālprocesa J.T. apsūdzībā, kurš aiz nepatikas pret paziņas M.F. radnieci K.V., kura pēc pārciestā insulta bija paralizēta un atradās M.F. aprūpē, nožņaudza slimo sievieti.⁷⁷²

Viens no apstākļiem, kas nosaka personas bezpalīdzības stāvokli tikai slepkavības izdarīšanas laikā, ir miegs. Latvijas krimināltiesību avotos un praksē aizmigušas personas tīša nonāvēšana gandrīz viennozīmīgi tiek atzīta par bezpalīdzības stāvoklī esošas personas slepkavību, ko apstiprina arī analizētie gadījumi no tiesu prakses.

Tā saskaņā ar KL 117.panta 2.punktu notiesāts M.D., kurš laupīšanas nolūkā, izmantojot apstākli, ka D.B. gulēja dziļā miegā un atradās bezpalīdzības stāvoklī, izdarīja ne mazāk kā piecus cirtienus ar cirvi pa cietušā galvu un kaklu, nonāvējot viņu.⁷⁷³ Tāpat kvalificēts arī A.Č. nodarījums, kurš, greizsirdības un dusmu vadīts, izmantojot to, ka viņa kopdzīvotāja O.B. ir aizmigusī, nonāvēja viņu, sitot ar cirvja asmeni un pietu pa galvu.⁷⁷⁴

Jāpiezīmē, ka pārējos analizētajos gadījumos⁷⁷⁵ aizmigušie upuri bija arī vairāk vai mazāk iereibuši, kas pie noteiktiem apstākļiem jau var būt patstāvīgs bezpalīdzību izraisošs cēlonis, par ko plašāk darba turpmākajā daļā.

⁷⁷⁰ Šis slepkavības pastiprinošais apstāklis konstatēts, piemēram, ar Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2004.gada 3.novembra lēmumu lietā Nr. PAK-428 un 2006.gada 8.septembra spriedumu lietā Nr. PAK-99; Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 15.februāra spriedumu lietā Nr.K02-0008-05; Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2002.gada 4.marta spriedumu lietā Nr.K04-488-02/8 un 2003.gada 27.oktobra spriedumu lietā Nr.K04-392/03-15; Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 2.maija spriedumu lietā Nr.K06-39/07-15 un 2010.gada 22.aprīļa spriedumu lietā Nr.K06-0041-10 u.c.

⁷⁷¹ Попов А.Н. Убийства приотягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.165.

⁷⁷² Latgales apgabaltiesas krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 15.aprīļa spriedums lietā Nr.K03-6/08; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2009.gada 25.jūnija lēmums lietā Nr. PAK-123.

⁷⁷³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 16.septembra lēmums lietā Nr. PAK-259.

⁷⁷⁴ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 8.janvāra spriedums lietā Nr.K04-0093-08/6.

⁷⁷⁵ Skat., piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2002.gada 27.maija spriedums lietā Nr.K04-1226-02/20; Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 8.augusta spriedums krimināllietā

Autoresprāt, apspriežams būtu, cik pareizi ir bezpalīdzības stāvokli saistīt ar personas atrašanos vai neatrašanos „dziļā miegā”⁷⁷⁶, vai arī iedalīt miegu „veselīgā”, proti, kā organisma bioloģisku nepieciešamību, un tādā, kas izraisīts ar kādu apreibinošu vielu palīdzību, par bezpalīdzību izraisīto atzīstot tikai pēdējo.⁷⁷⁷ Domājams, ka šajā jautājumā nevar nepiekrīst A. Popovam, ka aizmigusi persona jebkurā gadījumā attiecībā pret vainīgo ir pilnīgi neaizsargāta un bezpalīdzīga, un tādas personas tīša nonāvēšana ir atzīstama par slepkavību pastiprinošos apstākļos⁷⁷⁸, protams, ja cietušais patiešām bija aizmiedzis un vainīgais apzinājās viņa bezpalīdzību, kas izvērtējams katrā konkrētā gadījumā.

Tā, piemēram, V.K. bija apsūdzēts mēģinājumā noslepkavot divas bezpalīdzības stāvoklī esošas (iereibušas un aizmigušas) personas, savukārt tiesa šo slepkavības pastiprinošo apstākli izslēdza, cita starpā atzīstot, ka „tiesas izmeklēšanas gaitā nav iegūti pārliecinoši pierādījumi tam, ka smago miesas bojājumu saņemšanas laikā abas cietušās personas atradās tādā miega stāvoklī, ko varētu raksturot kā „dziļu miegu”⁷⁷⁹,

kas šķiet nevajadzīgi un pat pretrunīgi, jo, vai nu cietušie bija aizmiguši un atradās bezpalīdzības stāvoklī, vai arī viņi nebija aizmiguši un tādā stāvoklī neatradās.

Kā jau minēts, par bezpalīdzības stāvoklī esošu var tikt atzīta arī persona, kura dzīvības atņemšanas brīdī atradies dažādu vielu izraisītā reibuma stāvoklī, taču pie nosacījuma, ka apreibuma stāvoklis tai atņēmis spēju apzināties apkārtējos apstākļus, saprast vainīgā darbību nozīmi un raksturu vai viņam pretoties, un vainīgais to apzinājies, kā tas, piemēram, konstatēts

kriminālprocesā V.Ņ. apsūdzībā, kurš, greizsirdības jūtu vadīts, ar naža dūrienu sirds apvidū nonāvēja S.J., kura līķa asinīs konstatēti 8,21%, bet urīnā – 4,54% etilspirta.⁷⁸⁰

Analizējamā pastiprinošā apstākļa inkriminēšanai nav būtiski, vai persona apreibinājies pati⁷⁸¹, vai arī to izdarījis vainīgais līdz slepkavības objektīvās puses realizēšanas uzsākšanai.⁷⁸² Taču, atšķirībā no iepriekš analizētajiem bezpalīdzības cēloņiem, kad to esamību lielākoties apstiprina objektīvi dati (ziņas par vecumu, veselības stāvokli un fiziskajām kaitēm), aplūkojamajā situācijā, bez konstatētās reibuma pakāpes, bieži vien izvērtējami vēl citi faktori, kas var apstiprināt vai izslēgt bezpalīdzības stāvokli. Līdz ar to praksē var rasties diskutabli kvalifikācijas risinājumi, ko ilustrēšu ar dažiem piemēriem.

Nr.11200078506; Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 22.decembra spriedums lietā Nr.K03-0098/08.

⁷⁷⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 128.lpp.

⁷⁷⁷ Вершинин А. Некоторые вопросы квалификации убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах (ч.2 с.105 УК РФ). Уголовное право, 2000, №4, с.8.

⁷⁷⁸ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.284-285.

⁷⁷⁹ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 10.marta spriedums lietā Nr.K02-0023/08.

⁷⁸⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2010.gada 1.marta lēmums lietā Nr. PAK-83.

⁷⁸¹ Skat. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.K04-0305-5; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2010.gada 4.marta lēmums lietā Nr. PAK-83.

⁷⁸² Skat. Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2001.gada 13.marta spriedums lietā Nr.K03-35/01.

Tā KL 117.panta 2.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā tika apsūdzēts M.Z., kurš, ieraudzījis gultā intīmā pozā savu kopdzīvotāju I.R. un R.M., nogalināja I.R. Tiesa, kvalificējot M.Z. nodarījumu saskaņā ar KL 116.pantu norādīja, ka „neskatoties uz to, ka I.R. liķa asinīs atrastas 3,84 promiles un urīnā 4,93 promiles etilspirta, nav pamata uzskatīt, ka viņa no izdzertā alkohola daudzuma būtu atradusies bezpalīdzības stāvoklī”, jo no lietas materiāliem redzams, ka viņai neilgi pirms noslepkavošanas bijuši dzimumsakari ar E.Z. un viņa gribējusi stāties dzimumsakaros arī ar R.M. Tiesa secināja: „Kaut arī I.R. bija ievērojami iereibusi, tomēr no liecinieku liecībām redzams, ka nekas neliecināja par to, ka I.R. nespēj saprast ar viņu izdarīto darbību raksturu un nozīmi.”⁷⁸³ Šādu nodarījuma kvalifikāciju par pareizu atzina arī apelācijas instances tiesa.⁷⁸⁴ Par bezpalīdzības stāvokļa neesamību sakarā ar apreibumu lemts arī kriminālprocesos V.Z. un K.K. apsūdzībā⁷⁸⁵, kuru nodarījums tāpat tika pārkvalificēts no KL 117.panta 2.punkta uz 116.pantu.

Ja minēto M.Z., V.Z. un K.K. nodarījuma kvalifikācija neizraisa šaubas, tad K.C. nodarījuma, kas sākotnēji tāpat bija kvalificēts saskaņā ar KL 117.panta 2.punktu, juridiskais izvērtējums ir visai diskutabls.

K.C., atbilstoši tiesas konstatētajam, pēc kopīgas alkohola lietošanas kopā ar 66 gadus veco dzīvokļa saimnieci Ņ.K., konflikta laikā ar abām rokām spēcīgi ne mazāk kā divas reizes pagrūda Ņ.K., kā rezultātā viņa atmuguriski nokrita uz gultas. Tad K.C. aizgāja uz virtuvi, paņēma nazi, piegāja pie gultā guļošās cietušās un ar ne mazāk kā desmit zāgējošām kustībām pārgrieza viņai kaklu. Izslēdzot no K.C. apsūdzības norādi uz cietušās bezpalīdzības stāvokli, tiesa raksta: „Lai uzskatītu, ka cietusī atradās bezpalīdzības stāvoklī, nepietiek tikai ar to, ka viņas vecums ir 66 gadi, alkohola reibums – 1,46 promiles. Noskaidrots, ka cietusī nebija invalīde vai kopjama, saprata savas darbības un veda aktīvu dzīves veidu.”⁷⁸⁶

Pēc iepazīšanās ar šo tiesas nolēmumu, jāpievienojas V.Liholaja norādei uz vairākiem kriminālprocesā konstatētajiem apstākļiem, kas, viņasprāt, pilnībā netika izvērtēti, piemēram, apsūdzētā liecības, ka cietusī, krītot pēc grūdieniem, atsitās ar galvu pret sienu un palika nekustīgi guļam. Pēc viņas domām, tālākā notikumu gaita norāda, ka bija kāds cēlonis, kas spieda cietušo palikt gultā, kamēr apsūdzētais aizgāja uz virtuvi, paņēma nazi un atgriezās. No kriminālprocesa materiāliem tāpat neizriet, ka cietusī būtu jebkādā veidā pretojusies, jādodomā, visai ilgajam dzīvības atņemšanas procesam, „zāgējot” ar neaso nazi kaklu.⁷⁸⁷ Ņemot vērā iepriekš minēto, jāpiekrīt, ka tas liek aizdomāties par iespējamo bezsamānu, kas tāpat praksē atzīstams par vienu no bezpalīdzības cēloņiem.

⁷⁸³ Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 29.jūnija spriedums krimināllietā Nr.11220208906.

⁷⁸⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2008.gada 31.marta spriedums lietā Nr. PAK-125.

⁷⁸⁵ Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009.gada 15.jūnija spriedums lietā Nr.K06-0074-09; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2010.gada 22.novembra spriedums lietā Nr. PAK-318; Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr. K04-0098-10/13.

⁷⁸⁶ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 12.oktobra spriedums lietā Nr.K04-535/05-4.

⁷⁸⁷ Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. 2.grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 17.-18.lpp.

Te gan ir viens būtisks jautājums – kā kvalificēt gadījumus, kad cietušo bezpalīdzības stāvokli novedis pats vainīgais. Meklējot atbildi, tiks salīdzinātas divas situācijas, kad personas apsūdzētas un atzītas par vainīgām tīšā nonāvēšanā, apzinoties personas bezpalīdzību bezsamaņas dēļ.

Pēc ilgstošas kopīgas alkohola lietošanas starp M.S. un T.B. izraisījās konflikts un M.S., greizsirdības jūtu vadīta, sāka sist un spārdīt T.B. M.S. pievienojās A. E.-G., un abi cietušās piekaušanu turpināja apmēram divas stundas, kamēr viņa zaudēja samaņu, ar savām darbībām, kurām bija spīdzināšanas raksturs, nodarot vidēja smaguma miesas bojājumus. Apmēram stundu pēc T.B. piekaušanas M.S. ierosināja cietušo nogalināt, lai slēptu viņas piekaušanu, kam A. E.-G. piekrita un, paņēmis virtuves nazi, izdarīja uz grīdas bezsamaņā guļošajai T.B., kura bez tam bija smagā alkohola reibumā (6,21% etilspirta asinīs), ne mazāk kā astoņus dūrienus, bet pēc tam pārgrieza cietušās kaklu.⁷⁸⁸

Cits gadījums. V.K. sadzīves rakstura strīda laikā ar S.S. iesita viņam, no kā cietušais nokrita zemē, tad aptvēra cietušā kaklu ar roku un sāka žņaugt, līdz S.S. pārstāja pretoties un zaudēja samaņu. Tālāk, kā konstatēja tiesa, „[a]pzinoties, ka cietušais nav miris, bet tikai zaudējis samaņu un vairs nespēj pretoties, t.i., atrodas bezpalīdzības stāvoklī, nolūkā nonāvēt cietušo”, iemeta viņu upē. S.S. nāve iestājās no mehāniskās asfiksijas – noslīkšanas ūdenī.⁷⁸⁹

Tādējādi, izanalizējot minētās situācijas jāsecina, ka abi cietušie bezpalīdzības stāvoklī, proti, bezsamaņā novesti ar pašu apsūdzēto darbībām, taču šā apstākļa ietekmei uz izdarītā kvalifikāciju, autoresprāt, jābūt atšķirīgai. Domājams, ka noteicošais šajā gadījumā ir tas, kāda bijusi vainīgo nodoma ievirze, sākotnēji pielietojot pret cietušo vardarbību. Kā izriet no tiesu nolēmumiem M.S. un A.E.-G. apsūdzībā, cietusī T.B. tika piekauta savstarpēja konflikta laikā, nodarot viņai vidēja smaguma miesas bojājumus un novedot bezsamaņas stāvoklī, kas tika kvalificēts patstāvīgi saskaņā ar KL 126.panta otrās daļas 2. un 3.punktu. Pēc kāda laika, ar no jauna radušos nodomu, apsūdzētie, apzinoties cietušās bezpalīdzību – bezsamaņas stāvokli, veica uz viņas tīšu nonāvēšanu vērstas darbības. Tā kā, uzsākot slepkavības objektīvās puses realizēšanu, cietusī atradās bezpalīdzības stāvoklī un apsūdzētie to apzinājās, tas apstāklis, ka viņi paši cietušo šādā stāvoklī bija noveduši, izdarīdami citu noziedzīgu nodarījumu, kvalifikāciju šajā gadījumā neietekmē.

Tai pat laikā visas V.K. darbības – cietušā S.S. sišana, žņaugšana, novedot bezsamaņas stāvoklī, tam sekojošā iemešana upē un noslīcināšana kvalificētas kā slepkavība, nenodalot kaitējuma nodarīšanu veselībai un dzīvībai. Cietušais tika novests bezpalīdzības stāvoklī dzīvības atņemšanas procesā, šis bezpalīdzības stāvoklis vērtējams kā vainīgā sākotnējo darbību, kas vērstas uz dzīvības atņemšanu, blakus rezultāts⁷⁹⁰, kas, kā izskaidrojusi Augstākā tiesa, nav inkriminējams

⁷⁸⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.K04-445/07-4; Latvijas Republikas Augstākā tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2008.gada 4.aprīļa lēmums lietā Nr. PAK-224.

⁷⁸⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 3.maija spriedums lietā Nr.K04-0139-08/3; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2009.gada 30.marta lēmums lietā Nr. PAK-138.

⁷⁹⁰ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.294-296.

kā KL 117.panta 2.punktā norādītais slepkavības pastiprinošais apstāklis.⁷⁹¹ Domājams, Augstākās tiesas skaidrojums novērsīs nevienveidīgo procesa virzītāju izpratni par analizējamo pastiprinošo apstākli un tā inkriminēšanas nosacījumiem, bet tādu nepieciešamību, bez jau minētajiem, apliecina arī citi autores analizētie dažādu laika posmu prakses piemēri.⁷⁹²

Runājot par personas bezpalīdzības stāvokli, kura cēlonis ir bijis miegs, bezsamaņa, atrašanās apreibinošu vielu iespaidā, jānorāda, ka atsevišķu Krievijas tiesību pētnieku viedokļi ir atšķirīgi. Tā, piemēram, S.Dementjevs (*С.Деметьев*) uzskata, ka par bezpalīdzības stāvokli esošu var atzīt tikai tādu personu, kura apzinās tai draudošās briesmas, taču sava fiziskā stāvokļa dēļ nespēj pretoties, pasaukt palīgā vai izvairīties no apdraudējuma, līdz ar to secinot, ka tādā gadījumā tas rada cietušajam papildus īpašas ciešanas.⁷⁹³ Šim viedoklim atbalstu pauduši arī A.Krasikovs (*А.Н.Красиков*) un T.Kondrašova (*Т.В.Кондрашова*), kuri uzskata, ka uz bezpalīdzības stāvokli attiecināma tikai fiziskā bezpalīdzība, kad cietušais pareizi uztver ar viņu izdarāmo darbību raksturu, taču dažādu iemeslu dēļ nav spējīgs savu dzīvību aizsargāt.⁷⁹⁴

Pret to, ka aizmigusī persona slepkavības gadījumā būtu atzīstama par bezpalīdzības stāvoklī esošu, iebilst arī A.Korobejevs (*А.И.Коробеев*), tāpat uzskatot, ka šis slepkavības pastiprinošais apstāklis būtu inkriminējams tikai tad, ja pats upuris saprot savu bezpalīdzību, nespēju pretoties jebkādā veidā slepkavai (aizbēgt, saukt palīgā utt.).⁷⁹⁵ Viedokli, ka nevar par kvalificētu atzīt personas slepkavību, kura faktiski atrodas bezpalīdzības stāvoklī (miegs, bezsamaņa), taču neapzinās tai draudošās briesmas, atbalsta arī T.Nurkajeva (*Т.Н.Нуркаева*) un D.Krajevs (*Д.Ю.Краев*).⁷⁹⁶ Savukārt, S. Tasakovs (*С.В.Тасаков*), noraidot iespēju aizmigušas personas slepkavību

⁷⁹¹ Kā norādīts Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojuma krimināllietās par slepkavībām kopsavilkuma 13.3.punktā: „...būtiski konstatēt, ka vainīgais, jau uzsākot noziedzīga darbības, kas vērstas uz dzīvības atņemšanu, apzināti izdarījis tās pret bezpalīdzības stāvoklī esošu personu, kura, iespējams, tādā stāvoklī novesta arī cita šīs pašas personas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā pret šo cietušo. Taču, ja visas vainīgā vardarbīgās darbības kvalificētas kā slepkavība, nenodalojot tās atsevišķi kā kaitējuma nodarīšanu dažādām personas interesēm, piemēram, vispirms veselībai un vēlāk, lai slēptu izdarīto, arī dzīvībai, tas vērtējams kā vienots pret cilvēka dzīvību vērsts nodarījums un sākotnējās vardarbības rezultātā izraisītais bezpalīdzības stāvoklis neveidos KL 117.panta 2.punktā norādīto pastiprinošo apstākli. Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 115.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2011.gada 15.februārī].

⁷⁹² Skat., piemēram, Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 29.marta spriedums lietā Nr.K06-45/06; Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 21.februāra spriedums lietā Nr.K04-178/04-4; Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2004.gada 25.maija spriedums lietā Nr.1120064903; Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 8.decembra spriedums lietā Nr.K03-25/06.

⁷⁹³ Деметьев С. Понятие беспомощного и бессознательного состояния. Российская юстиция, 1999, №1, с.43.

⁷⁹⁴ Красиков А.Н. Ответственность за убийство по российскому уголовному праву. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1999, с.63-64; Кондрашова Т.В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности. Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2000, с.65-68.

⁷⁹⁵ Коробеев А.И. Убийство лица, заведомо для виновного находящегося в беспомощном состоянии. В кн.: Уголовное право в XXI веке. Материалы международной научной конференции. Москва: ЛексЭст, 2002, с.160-163.

⁷⁹⁶ Нуркаева Т.Н. Личные (гражданские) права и свободы человека и их охрана уголовно-правовыми средствами. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.135; Краев Д.Ю. Убийство при отягчающих обстоятельствах. Москва: Издательство „Юрлитинформ“, 2012, с.151-154.

atzīt par izdarītu pastipriņošos apstākļos, motivē ar vainīgā apzināšanos, ka cietušais uzsāktās vardarbības rezultātā pamodīsies un var izrādīt viņam pretošanos. Tāpat tiek norādīts, ka miegs ir dzīvībai nepieciešams un fizioloģiski pamatots cilvēka stāvoklis.⁷⁹⁷

Iepriekš minēto autoru viedokli pamatoti kritizē A.Popovs⁷⁹⁸, norādot, ka likumdevējam ir vienaldzīgi, vai cietušais, esot bezpalīdzības stāvoklī, ir apzinājies apdraudējumu, jo tiesāts tiek nevis cietušais, bet gan vainīgais, kurš apzināti izmantojis upura bezpalīdzības stāvokli, lai pastrādātu ļaundarību. Nevēloties polemizēt, kāda – nomodā esoša vai aizmiguša cilvēka slepkavība ir humānāka, kas šķiet vismaz neētiski, pilnībā jāpievienojas V.Liholajas⁷⁹⁹ un A.Popova⁸⁰⁰ paustajam, ka, saistot šā slepkavības veida izpratni tikai ar cietušā subjektīvo uztveri, no bezpalīdzības stāvoklī esošo personu loka būtu izslēdzami mazgadīgie, personas ar psihiskas dabas traucējumiem, bezsamaņas, miega, stipra reibuma stāvoklī esošie, kā arī vēl citas personas, kurām kādu apstākļu dēļ bijusi liegta iespēja saprast apdraudējuma raksturu un nozīmi. Jāpiezīmē, ka Vācijas krimināltiesībās, tāpat kā Latvijā, aizmigušā cilvēka nogalināšana tiek atzīta par ļaunprātīgu slepkavību, ņemot vērā to, ka persona, kas atrodas miegā, ir neaizsargāta.⁸⁰¹

Visbeidzot, aplūkojot bezpalīdzības stāvoklī esošas personas slepkavību, minami gadījumi, kad slepkavības upuri bijuši nolaupīti vai sagrābti kā ķīlnieki.

Tā visas tiesu instances atzina, ka A.K., J.S. un U.S. ir izdarījuši bezpalīdzības stāvoklī esošā J.B., kurš pirms tam bija nolaupīts, slepkavību. Apsūdzētie sasieta cietušo iemeta iepriekš sagatavotajā bedrē, aplēja ar dīzeļdegvielu un vēl dzīvam esot aizdedzināja, bet pēc tam bedri aizbēra.⁸⁰² Bezpalīdzība šajā gadījumā saistāma gan ar to, ka cietušais visu laiku atradās ciešā nolaupītāju uzraudzībā, gan arī ar to, ka pirms un dzīvības atņemšanas brīdī viņš bija sasaistīts.

Līdzīgi arī kriminālprocesā S.D. un J.Š. apsūdzībā KL 154.panta otrajā daļā un 117.panta 2., 4., 8., 9., 12.punktā paredzēto noziegumu izdarīšanā konstatēts, ka viņi noslepkavoja piecpadsmit gadus veco pusaudzi, kurš bija sagrābts un piecas dienas turēts ieslēgts garāžā kā ķīlnieks, izmantojot viņa bezpalīdzības stāvokli, jo pirms tam bija piespieduši viņu uzņemt lielā daudzumā sedaktīvo līdzekli difengidramīnu (dimedrolu) – liķa asinīs konstatēta šā līdzekļa koncentrācija 5,01 mg/l, bet saskaņā ar farmācijas normām toksiskā koncentrācija asinīs sastāda 0,2-2 mg/l.⁸⁰³

⁷⁹⁷ Тасаков С.А. Нравственные основы норм уголовного права о преступлениях против личности. Санкт-Петербург: Издательство Р.Асланова „Юридический центр Пресс”, 2008, с.70.

⁷⁹⁸ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.267-280.

⁷⁹⁹ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 191.-192.lpp.

⁸⁰⁰ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.279-280.

⁸⁰¹ Otto H. Grundkurs Strafrecht. Die einzelnen Delikte. Berlin: Druckhaus „Thomas Müntzer” GmbH, 2005, S.25.

⁸⁰² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2001.gada 17.septembra spriedums krimināllietā Nr.511002499; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2002.gada 1.aprīļa lēmums lietā Nr. PAK-137; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2002.gada 27.augusta lēmums lietā Nr. SKK01-250/02.

⁸⁰³ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.K04-381/05-6.

4.2. Slepkavības pastiprinošo apstākļu, kas attiecas uz cietušo, subjektīvie kritēriji

No KL 117.panta 1. un 2.punkta konstrukcijas izriet, ka atbildība par tajos minēto personu noslepkavošanu iestājas pie nosacījuma, ja vainīgais ir apzinājies, ka cietusī ir grūtniecības stāvoklī, vai arī ka persona ir bezpalīdzības stāvoklī (subjektīvais kritērijs). Atšķirībā no KL 117.panta 1. un 2.panta, šā panta 12.punktā nav norādīts uz vainīgā apzināšanos par cietušā nepilngadību, kas gan, autoresprāt, nenozīmē, ka subjektīvajam faktoram kvalifikācijas procesā šajā gadījumā nav nozīmes. To apstiprina arī šāds piemērs no tiesu prakses:

E.Z. un R.Š. tika apsūdzēti septiņpadsmit gadus vecā E.Š. slepkavībā, kas izdarīta personu grupā mantkārīgā nolūkā. Pirmās instances tiesa KL 117.panta 12.punktu no R.Š. apsūdzības izslēdza, motivējot ar to, ka lietā nav viennozīmīgu pierādījumu tam, ka R.Š. būtu apzinājies cietušā nepilngadību. Šādu nodarījuma kvalifikāciju par pareizu atzina arī apelācijas un kasācijas instances tiesa.⁸⁰⁴

Tādējādi, lai arī, vadoties no teorijas un prakses atziņām, cietušā nepilngadības apzināšanās ir prezumējama, KL 117.panta 12.punkta redakcija būtu precizējama, līdzīgi kā šā panta 1. un 2.punktā norādot, ka noslepkavota persona, vainīgajam apzinoties cietušā nepilngadību, jo likumā jābūt precīzi norādītām tām pazīmēm, kas veido konkrētā noziedzīgā nodarījuma sastāvu.

Tā kā šis subjektīvais kritērijs, proti, vainīgā apzināšanās ir aktuāls ne tikai šajā nodaļā analizējamajiem pastiprinošajiem apstākļiem, kas raksturo cietušo, bet arī konstatējams, kvalificējot citus slepkavības sastāvus, kuros, piemēram, norādīts uz slepkavības izdarīšanas veidu, pie šā jautājuma jāpakavējas detalizētāk, it īpaši tāpēc, ka likumdevējs uz to atbildi nedod, savukārt, krimināltiesību literatūrā var rast dažādus viedokļus par to, ko nozīmē jēdziens „apzināšanās”.

Ar grozījumiem Latvijas kriminālkodeksa 99.panta 5.punktā, kas izdarīti ar 1995.gada 21.septembra likumu⁸⁰⁵, no tā teksta tika izslēgts norādījums, ka, noslepkavojot grūtnieci, vainīgais zinājis par viņas stāvokli, ko ievērojot, Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnums ar 1996.gada 27.decembra lēmumu Nr.10, izdarot grozījumus un papildinājumus 1992.gada 24.februāra lēmumā Nr.1 „Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām” izskaidroja, ka slepkavība saskaņā ar Kriminālkodeksa 99.panta 5.punktu kvalificējama ne vien tad, ja vainīgais zinājis par cietušās grūtniecības stāvokli, bet arī tad, ja viņš apzināti pieļāvis, ka noslepkavo grūtnieci.⁸⁰⁶ Šāds skaidrojums bija analogisks Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmuma Nr.6 „Par

⁸⁰⁴ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.K04-266/07-2; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2008.gada 30.jūnija lēmums lietā Nr. PAK-210; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 12.novembra lēmums lietā Nr. SKK-542/2008.

⁸⁰⁵ Grozījumi Latvijas kriminālkodeksā: Latvijas Republikas 1995.gada 21.septembra likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 6.oktobris, Nr.154.

⁸⁰⁶ Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmumā Nr.1 „Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām”: LR Augstākās tiesas plēnuma 1996.gada 27.decembra lēmums Nr.10. Latvijas Vēstnesis, 1997. 12.februāris, Nr.44/45.

tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka atbildību par dzimumnoziegumiem” (turpmāk arī Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmums Nr.6) 8.punktā ietvertajam attiecībā uz cietušā vecuma apzināšanos, proti, ka, piemērojot tādas kvalificējošas pazīmes, kā cietušās personas nepilngadība un mazgadība, jākonstatē, ka vainīgā persona zinājusi vai apzināti pieļāvusi, ka izdara noziegumu pret nepilngadīgo vai mazgadīgo.⁸⁰⁷

Krimināltiesību teorijā jēdzieniem „zināt” un „apzināti pieļaut” tiek piešķirta dažāda nozīme, kas saistāma ar nodoma veidu. Ņemot to vērā, U.Krastiņš pamatoti atzīmē, ka likumā ietvertā norāde uz personas apzināšanos liecina par vainu nodoma formā, „jo savas darbības satura apzināšanās ir raksturīga gan tiešam, gan netiešam nodomam.”⁸⁰⁸ Tālāk minētais autors secina, ka personu var saukt pie kriminālatbildības, ja viņa ir zinājusi, ka cietušajam piemīt likumā norādītā pazīme (tiešs nodoms), vai arī vainīgais nav zinājis, ka cietušajam šāda pazīme piemīt, tomēr viņš apzināti pieļāvis, ka tāda varētu būt (netiešs nodoms).⁸⁰⁹ Tādu pašu viedokli pauž arī V.Liholaja un D.Mežulis.⁸¹⁰

Tādējādi, atbilstoši Latvijas krimināltiesību doktrīnai, no subjektīvās puses, piemēram, grūtnieces slepkavība, kas var tikt izdarīta kā ar tiešu, tā ar netiešu nodomu, proti, gan vēloties cietušās nāves iestāšanos, gan arī apzināti to pieļaujot vai esot vienaldzīgam pret sekām iestāšanos, abus šos nodoma veidus pieļauj arī attiecībā uz grūtniecības fakta apzināšanos, lai arī pie nodarījuma subjektīvās puses raksturojuma noteicošā nozīme ir attieksmei pret sekām. Ilustrācijai un salīdzinājumam izmantošu divus prakses piemērus.

B.P. notiesāts par savas sievas, kura atradās 25.-28.grūtniecības nedēļā, tīšu nonāvēšanu aiz greizsirdības. Zinot par sievas grūtniecību, viņš uz grīdas nogāztajai sievietei ne mazāk kā 43 reizes ar smagos zābakos apautām kājām iespēra pa dažādām ķermeņa daļām. No gūtajiem miesas bojājumiem sieviete mira, kopā ar viņu gāja bojā arī auglis.⁸¹¹

Pieņemot, ka B.P. cietušās nāvi nevēlējās, bet visticamāk bija vienaldzīgs pret iespējamajām sekām, jāsecina, ka slepkavība izdarīta ar netiešu nodomu, taču viņa psihisko attieksmi pret grūtniecības faktu raksturo tiešs nodoms, jo grūtniecības fakts viņam bija zināms.

Cits piemērs. Par KL 117.panta 1. un 12.punktā paredzēto slepkavību notiesāts V.K., kurš aiz greizsirdības tīši nonāvēja savu nepilngadīgo draudzeni, kura strīda laikā bija pateikusi, ka gaida viņu kopīgo bērnu. Slepkavības izdarīšanas rīks un traumatisko iedarbību skaits ķermeņa daļās,

⁸⁰⁷ Par tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka atbildību par dzimumnoziegumiem: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmums Nr.6. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 29.lpp.

⁸⁰⁸ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 89.lpp.

⁸⁰⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999, 41.lpp.

⁸¹⁰ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 187.lpp.; Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 58.-59.lpp.

⁸¹¹ Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr.K03-68, 1999.gads. Citēts pēc: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 189.lpp.

kur atrodas dzīvībai svarīgi orgāni, dod pamatu secināt par vēlēšanos nonāvēt cietušo (tiešs nodoms), taču attiecībā uz grūtniecības faktu tiesa atzina, ka apsūdzētais pieļāva, ka cietuši varēja atrasties grūtniecības stāvoklī, jo viņu starpā pastāvēja dzimumattiecības.⁸¹²

Autoresprāt, tādā pat veidā izvērtējama vainīgā psihiskā attieksme arī pret citu KL 117.pantā norādīto pastiprinošo apstākļu esamību, ja vien no normas satura izriet tādas apzināšanās nepieciešamība. Šādas pozīcijas pareizības apstiprinājumam var minēt ASV Paraugkriminālkodeksa⁸¹³ 2.02(2) (a) paragrāfā ietvertu norādi uz jēdzienu „*purposefully*”⁸¹⁴, kam, kā secina A.Beļska⁸¹⁵, atbilst vispārējās tiesībās lietotais jēdziens „*intentionally*”⁸¹⁶, kas tulkojumā nozīmē vienu un to pašu – ar nolūku, nodomāts, tīšs, tīši, mērķtiecīgi, un atbilst mūsu valsts Krimināllikuma 9.pantā definētajam tiešajam nodomam.

Attiecībā uz pārkāpuma elementā ietvertajiem konkrētiem apstākļiem, kas mūsu gadījumā būtu no slepkavības cietušā īpašības vai slepkavības izdarīšanas veids, persona, kā skaidro D.W. Denno (*D.W.Denno*), rīkojas ar nolūku (tiešu – autores piezīme), ja tai ir zināms par šo apstākļu esamību vai arī tā tic vai cer, ka šādi apstākļi eksistē.⁸¹⁷ Savukārt, ASV Paraugkriminālkodeksa 2.02(2) (b) paragrāfā norādītais „*knowingly*”⁸¹⁸, līdzīgi kā Krimināllikuma 9.pantā, satur netieša nodoma pazīmes un norāda uz personas salīdzinoši vienaldzīgo attieksmi pret kādu apstākļu pastāvēšanu⁸¹⁹, bet 2.02(7) paragrāfā nostiprināts, ka gadījumā, kad konkrēta fakta zināšana ir noziedzīga nodarījuma sastāva elements, šis fakts atzīstams par apzinātu arī tad, ja personai ir augsta iespējamība zināt par šā fakta eksistenci, ja vien persona patiesi netic, ka šādu apstākļu nav. Tai pat laikā „pēc vispārējām tiesībām tas ir likums, ka persona, kas rīkojas, ignorējot faktus, kurus tā varēja zināt, rīkojas apzināti”⁸²⁰, kā tas nostiprināts, piemēram, ASV Paraugkriminālkodeksa 213.6 paragrāfā, norādot, ka vainīgais sev kā aizstāvību nevar minēt, ka viņš nav zinājis vai nav pieļāvis faktu, ka bērns varētu būt jaunāks par desmit gadiem.⁸²¹

⁸¹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 15.maija lēmums lietā Nr. SKK 01-0252/08.

⁸¹³ Criminal Law: Model Penal Code by Markus D.Dumber. New York: New York Foundation Press, 2002.

⁸¹⁴ Purposely. Angļu latviešu vārdnīca. Rīga: Izdevniecība „Liesma”, 1966, 716.lpp.

⁸¹⁵ Beļska A. Noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse ASV un Latvijas krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2008. 9.septembris, Nr.34, 15.lpp.

⁸¹⁶ Intentionally. Angļu latviešu vārdnīca. Rīga: Izdevniecība „Liesma”, 1966, 467.lpp.

⁸¹⁷ Denno D.W. Criminal Law in Post-Freudian World. University of Illinois Law Review. Volume 205. Pieejams: <http://lawreview.law.uiuc.edu/publications/2000s/2005/2005-3/Denno.2pdf.p.641> [aplūkots 2011.gada 15.februārī].

⁸¹⁸ Knowingly. Колонтаевская И.Ф. Англо-русский криминально-юридический словарь. Criminal-Juridical Dictionary. Москва: Издательство „ЭКМОС”, 2000, с.90.

⁸¹⁹ Beļska A. Noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse ASV un Latvijas krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2008. 9.septembris, Nr.34, 16.lpp.

⁸²⁰ Robinson P.H. Mens rea. University of Pennsylvania Law Scholarshif of Pen Law. Year 1999, paper 35. Pieejams: <http://www.lsr.nellco.org/cgi/view-content.cgi?article=1038context=upenn/wps.p.12> [aplūkots 2011.gada 17.februārī].

⁸²¹ Kā piemēru var minēt arī Vašingtonas štata kriminālkodeksu (9A.08.010 (1)(b), atbilstoši kuram persona zina vai rīkojas apzināti vai ar zināšanu, kad, 1) tai ir zināms par faktu, faktiem, apstākļiem vai rezultātu, kas aprakstīts pārkāpuma definīcijā, kā arī 2) tai ir informācija, kas saprātīgu cilvēku tādā pašā situācijā novestu pie pārliecības, ka eksistē tādi fakti, kas minēti pārkāpuma definīcijā. Washington Criminal Code. Washington State Legislature. Pieejams: <http://apps.leg.wa.gov/rcw/default.aspx?cite=9A> [aplūkots 2011.gada 15.februārī].

Šādas atziņas rodamas arī Anglijas krimināltiesību doktrīnā. Tā, piemēram, A.Rīds (*A.Reed*) un P.A. Sīgo (*P.A. Seago*) izšķir faktisko (*actual*) zināšanu, neapdomību pret apstākļu pastāvēšanu un netiešo (*constuctive*) zināšanu, līdz ar to apzināšanos saistot ar personas attieksmes pret apstākļiem noskaidrošanu: „kad pārkāpuma definīcija satur konkrētus apstākļus, prokuroram vajadzētu pierādīt, ka apsūdzētais zināja par šo apstākļu esamību vai bija apzināti akls (*willfully blind*) attiecībā pret apstākļu esamību, vai arī viņam vajadzēja zināt par to esamību.”⁸²²

Krievijas krimināltiesībās jautājums par vainīgā attieksmi pret likumā noteiktajiem pastiprinošajiem apstākļiem – slepkavības veidu, cietušā īpašībām (pazīmēm), tostarp arī pret grūtniecības fakta esamību, kas skar apzināšanās par cietušā īpašībām ticamības pakāpi, tiek nopietni diskutēti. Vieni autori, piemēram, A.Andrejeva, V.Beļajevs (*В.Г.Беляев*) un N.Svidlovs (*Н.М.Свидлов*), S.Borodins, kā arī ukraiņu krimināltiesību pārstāvji V.Stašis un M.Bažanovs⁸²³, pauž viedokli, ka vainīgajam ir jāapzinās kā cietušā likumā norādītās īpašības, tā arī slepkavības izdarīšanas veids, un tas, ka viņš nav pilnīgi pārliecināts par šāda fakta esamību, kvalifikāciju neietekmē. Vēl vairāk, daži šā viedokļa pārstāvji, piemēram, S.Borodins, J.Antonjans (*Ю.М. Антонян*), V.Zikovs (*В.Зыков*), A.Džандиери (*А.С.Джандиери*)⁸²⁴, pauž uzskatu, ka vainīgā nodoma veids attiecībā pret dzīvības atņemšanu un pret pastiprinošajiem apstākļiem, kas raksturo cietušā īpašības vai slepkavības veidu, var atšķirties.

Citi autori, piemēram, A.Popovs, S.Ņikuļins (*С.И.Никулин*), V.Korjakovcevs (*В.В. Коряковцев*), K.Pituļko (*К.В.Питулько*) uzskata, ka vainīgajam ir noteikti jāzina par šiem apstākļiem, viņa rīcībā ir jābūt ticamai informācijai.⁸²⁵ Tā A.Popovs norāda, ka vainīgajam nevar būt „dubulta” nodoma, viena pret upura nonāvēšanu, bet cita – pret pazīmēm, kas raksturo šo upuri vai veidu, kādā tas tiek nonāvēts, jo tiek izdarīts viens noziegums, un tamdēļ vainai attiecībā pret

⁸²² Read A., Seago P.A. *Textbook of Criminal Law*. Ed. 2. London: Sweet&Maxwell, 2002, p.61-87.

⁸²³ Андреева Л.А. Квалификация умышленных убийств, совершенных при квалифицирующих обстоятельствах. Ленинград: Издательство Ленинградского Государственного университета, 1989, с.32; Беляев В.Г., Свидлов М.Н. Вопросы квалификации убийств. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1980, с.29-30; Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.104, 108, 116; Сташис В.В., Бажанов М.И. Уголовно-правовая охрана личности (научно-практический комментарий действующего уголовного законодательства УССР). Харьков: Издательство „Выща школа”, 1976, с.41.

⁸²⁴ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.104; Антонян Ю.М. Жестокость в нашей жизни. Москва: Инфра-М, 1995, с.241-242; Зыков В. Особая жестокость как обстоятельство, квалифицирующее убийство. Советская юстиция, 1969, №6, с.16; Джандиери А.С. Квалификация умышленных убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах, по советскому уголовному праву, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Ленинград, 1968, с.8. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Ответственный редактор В.И.Радченко. Москва: Вердикт, 1996, с.166.

⁸²⁵ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.336; Уголовное право. Особенная часть под редакцией профессора А. И. Рарога. Москва: ИМПЭ, 1966, с.20; Коряковцев В.В., Питулько К.В. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Постатейный научно-практический. Питер: Москва. Санкт-Петербург и др., 2004, с.16.

visām sastāva pazīmēm jāatspoguļojas viena nodoma ietvaros.⁸²⁶ Ar līdzīgu motivāciju pret tieša un netieša nodoma jēdzienu izmantošanu šādos gadījumos iebilst arī L.Andrejeva un P. Konstantinovs.⁸²⁷ Autoresprāt, te nav pamata runāt par dubultu nodomu, jo vienkārši tiek noskaidrota vainīgā psihiskā attieksme pret visām noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm, proti, visām tām pazīmēm, „kas ietilpst konkrēta nodarījuma objekta un objektīvās puses pazīmju skaitā”⁸²⁸, kā to arī prasa Krimināllikuma 8.panta otrā daļa. Slepkavība ir un paliek tīšs, ar nodomu (tiešu vai netiešu) izdarīts noziegums, taču nodoma veids pret pašu nonāvēšanas faktu, pret cietušā īpašībām, slepkavības veidu var atšķirties, jo, kā pamatoti norāda J.Blagovs (*E.B.Благов*), „apzināšanās diapazons – no zināšanas līdz attiecīgās pazīmes esamības pieļaušanai.”⁸²⁹

Saistībā ar analizētajiem pastiprinošajiem apstākļiem aktuāls ir jautājums par **maldīšanos cietušā faktiskajā stāvoklī, ko krimināltiesību teorijā dēvē par kļūdu, un nodarījuma kvalifikāciju.**

Kļūda, kā norāda U. Krastiņš, „ir personas nepareizs priekšstats par izdarītā noziedzīgā nodarījuma (darbības vai bezdarbības), kaitīgo sekū, kā arī cēloņsakarības faktiskajām un juridiskajām pazīmēm.”⁸³⁰ Krimināltiesību teorijā, atkarībā no personas maldīšanās rakstura, izdala juridisko kļūdu (*error iuris*) un faktisko kļūdu (*error facti*)⁸³¹, taču mūs šajā gadījumā interesē tieši faktiskā kļūda un, konkrēti, kļūda slepkavības pastiprinošo apstākļu, kas raksturo cietušo, faktiskā esamībā, kas var izpausties divos veidos – vai nu persona kļūdaini uzskata, ka viņas nodarījumā ir kvalificējoši apstākļi, lai arī tādu faktiski nav, vai arī otrādi – persona uzskata, ka viņas nodarījumā nav kvalificējošu apstākļu, lai arī tādi apstākļi, kas neapveras ar vainīgā apziņu, ir.⁸³²

Attiecībā uz šo pēdējo situāciju teorijā⁸³³ un praksē ir viennozīmīgs viedoklis – lai arī pastiprinošais apstākļis faktiski eksistē, taču, tā kā persona to neapzinās un viņa nav varējusi to zināt, kriminālatbildība iestājas par nodarījuma izdarīšanu bez pastiprinošiem apstākļiem. Savukārt, par nodarījuma kvalifikāciju gadījumā, ja vainīgais kļūdaini uzskata, ka viņa darbībā vai bezdarbībā ir nodarījumu kvalificējoši apstākļi, proti, persona uzskata, ka viņa izdarījusi smagāku nodarījumu nekā faktiski izdarītais, krimināltiesību teorijā viedokļi dalās, ko aplūkošu, par piemēru izmantojot

⁸²⁶ Попов Е.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.552.

⁸²⁷ Андреева Л.А., Константинов П.Ю. Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.138.

⁸²⁸ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 88.lpp.

⁸²⁹ Благов Е.В. О составе преступления. В кн.: Научные основы уголовного права и процессы глобализации. Материалы V Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2010, с.609-610.

⁸³⁰ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 112.lpp.

⁸³¹ Turpat.

⁸³² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 186.lpp.; Парог А.И. Настольная книга судьи по квалификации преступлений. Практическое пособие. Издание второе, переработанное и дополненное. Москва: Проспект, 2009, с.141.

⁸³³ Корнеева А.И. Теоретические основы квалификации преступлений. Москва: Проспект. 2010, с.81.

sievietes, vainīgajam apzinoties, ka viņa ir grūtniecības stāvoklī, slepkavību, par ko ir diskutēts visvairāk.

Tā, piemēram, D.Mežulis uzskata, ka situācijā, kad vainīgais, izdarot slepkavību, uzskata, ka sieviete ir grūtniecības stāvoklī, taču faktiski tas tā nav, „nodarījumā nav grūtniecības stāvoklī esošas sievietes slepkavības sastāva, jo cietusī nav grūtniece.”⁸³⁴ Minētais autors norāda, ka šādu nodarījumu tāpat nevar atzīt par grūtniecības stāvoklī esošas sievietes slepkavības mēģinājumu, motivējot ar to, ka saskaņā ar KL 15.panta ceturto daļu nozieguma mēģinājums ir gadījumos, kad tas nav izdarīts līdz galam no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ, bet analizējamā situācijā cietušās personas nāve ir iestājusies. Pie tam, pēc D.Mežuļa domām, „aplama liekas iespēja sievietes, kas nav grūtniece, slepkavību, pastāvot vainīgās personas maldiem par cietušās grūtniecību, kvalificēt pēc smagāka panta nekā grūtnieces slepkavību, ja vainīgais nav apzinājies cietušās grūtniecību.”⁸³⁵ Lai arī D.Mežulis tieši nenorāda, taču no iepriekš citētā var izsecināt, ka pēc viņa ieskata nodarījums būtu kvalificējams saskaņā ar KL 116.pantu kā slepkavība bez pastipriņošiem un mīkstinošiem apstākļiem. Tāpat uzskata arī T.Kondrašova (*T.B.Кондрашова*), L.Andrejeva, A.Sitņikova⁸³⁶ un citi, tulkojot faktisko kļūdu cietušās pazīmēs par labu apsūdzētajam.

Citādu viedokli par nodarījuma kvalifikāciju šādas faktiskās kļūdas gadījumā savā laikā pauda V.Kiričenko (*В.Ф.Кириченко*), uzskatot, ka vainīgā rīcībā saskatāmas gan pabeigta nozieguma bez kvalificējošiem apstākļiem, gan mēģinājuma izdarīt analogisku noziegumu kvalificējošos apstākļos pazīmes, pamatojot ar to, ka, „izdarot kvalificēta nozieguma mēģinājumu, persona var arī nesasniegt stadiju, kurā parastais noziegums tiek uzskatīts par pabeigtu.”⁸³⁷ Veidot analizējamajā situācijā noziedzīgu nodarījumu kopību ieteica arī E.Pobegailo.⁸³⁸ Tādu kvalifikācijas risinājumu izslēdza S.Borodins, pēc kura ieskata nodarījums kvalificējams kā sievietes, apzinoties, ka viņa ir grūtniecības stāvoklī, pabeigta slepkavība, kas, kā viņš norāda, būtu mazāka neprecizitāte nodarījuma juridiskajā izvērtējumā.⁸³⁹ Autoresprāt, šādu viedokli atbalstīja arī M.Blūma, norādot: „Pēc 99.p. 5.pkt. jākvalificē arī sievietes noslepkavošana sakarā ar saņemtajām ziņām par viņas

⁸³⁴ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 58.lpp.

⁸³⁵ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 58.lpp.

⁸³⁶ Кондрашова Т.В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности. Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2000, с.75; Андреева Л.А. Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 1998, с.15; Ситникова А.И. Оконченное и неоконченное посягательство на жизнь мнимобеременной женщины. Российский следователь, 2007, №14, с.16-17.

⁸³⁷ Кириченко В.Ф. Значение ошибки по советскому уголовному праву. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1952, с.58.

⁸³⁸ Уголовное право России. Учебник для вузов. В 2 томах. Том 2. Особенная часть. Под редакцией А.И.Игнатова и Ю.А.Красикова. Москва: Норма-Инфра, 1998, с.28.

⁸³⁹ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.105; Бородин С.В. Преступления против жизни. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.136.

grūtniecības stāvokli, pat ja pēc sievietes nāves noskaidrojas, ka viņa nav bijusi grūtniecības stāvoklī.”⁸⁴⁰

Taču krimināltiesību teorijā rodams vēl viens viedoklis, kas autorei šķiet pareizākais, proti, ka noziegums kvalificējams kā mēģinājums izdarīt kvalificētu slepkavību⁸⁴¹, analizējamā gadījumā saskaņā ar KL 15.panta ceturto daļu un 117.panta 1.punktu. Šā viedokļa pārstāvji norāda, ka tāda nodarījuma kvalifikācija, no vienas puses, ņem vērā vainīgā nodoma ievirzi izdarīt slepkavību pastiprinošos apstākļos, bet, no otras puses, ka iecerētais rezultāts no viņa gribas neatkarīgu iemeslu dēļ nav iestājies. Tā U.Krastiņš raksta: „Personas kļūdas par dažādiem nodarījuma izdarīšanas apstākļiem saistās ar viņas apziņu, tāpēc tās iespējamās vienīgi nodarījumos, kas izdarīti ar tiešu nodomu. Persona vēlas sasniegt noteiktu noziedzīgu rezultātu, bet savā darbībā vai bezdarbībā, kas vērsta uz šī rezultāta sasniegšanu, viņa pieļauj kļūdu no viņas gribas neatkarīgu apstākļu dēļ un nesasniedz vēlamu rezultātu, tāpēc šādi nodarījumi jākvalificē kā nozieguma mēģinājums.”⁸⁴²

Situāciju, kad pabeigts noziedzīgs nodarījums sakarā ar kļūdainu priekšstatu par kvalificējošu apstākļu esamību tiek kvalificēts kā nozieguma mēģinājums, A.Rarogs raksturo kā juridisku fikciju, kas attaisnojama ar to, ka, lai arī kaitīgās sekas ir iestājušās, reālajā īstenībā tās nav saistītas ar to kvalificējošo apstākli, kas aptvērās ar vainīgā apziņu, un kas saskaņā ar nodoma ievirzi pamato pastiprinātu atbildību.⁸⁴³ Viss iepriekš klāstītais pilnā mērā attiecināms arī uz faktisko kļūdu attiecībā uz cietušā bezpalīdzības stāvokli un viņa vecumu.

Nodaļas nobeigumā, ņemot vērā veikto tiesu prakses pētījumu, kā arī ievērojot vēsturisko pēctecību un citu valstu ar dažādām tiesību sistēmām pieredzi⁸⁴⁴, *de lege ferenda* tiek izvirzīts jautājums par nepieciešamību kā pastiprinošu apstākli atzīt radnieku slepkavību, kas, ņemot vērā ar izcelšanās kopību saistītās attiecības, tika atzīts par vienu no smagākajiem noziegumiem dažādos sabiedrības attīstības etapos, un ko P.Mincs raksturoja kā „dabas likumus nicinošu noziegumu.”⁸⁴⁵ Vecāku nogalināšana un radnieciskā slepkavība, kad par cietušo tika atzīti radnieki augšupējā un lejupējā līnijā, laulātais tika izdalīta arī Krievijas 1903.gada Sodu likumos⁸⁴⁶, kas bija spēkā

⁸⁴⁰ Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. J.Dzenīša un A.Niedres vispārīgā redakcijā. Rīga: Avots, 1982, 342.lpp.

⁸⁴¹ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 119.lpp.; Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 188.lpp.; Корнеева А.В. Теоретические основы квалификации преступлений. Москва: Проспект, 2010, с.81; Коряковцев В.В., Питулько К.В. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Постатейный научно-практический. Питер: Москва. Санкт-Петербург и др. 2004, с.20-21; Краев Д.Ю. Убийство при отягчающих обстоятельствах. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2012, с.37-38; Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.341-342; Рарог А.И. Настольная книга судьи по квалификации преступлений. Практическое пособие. Москва: Проспект, 2009, с.142.

⁸⁴² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 187.lpp.

⁸⁴³ Рарог А.И. Настольная книга для судьи по квалификации преступлений. Москва: Проспект, 2009, с.142.

⁸⁴⁴ Piemēram, Argentīna, Bulgārijas Republika, Francija, Japāna, Lietuvas Republika, San- Marino, Turcija u.c.

⁸⁴⁵ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 221.lpp.

⁸⁴⁶ 1903.gada 22.marta Sodu likums. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodu likumu piemērošanu Latvijā. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1925.

Latvijas teritorijā, un Latvijas 1933.gada Sodu likumā.⁸⁴⁷ Pastiprināta atbildība par šādu slepkavību arī šodien noteikta daudzu valstu krimināllikumos.⁸⁴⁸

Autores veiktā prakses analīze ļauj secināt, ka Latvijā turpat vai katram septītajam apsūdzētajam (69 no 445) inkriminētā slepkavība ir vērsta pret kādu tuvu cilvēku – māti, tēvu, vecmāti, bērnu, mazbērnu, brāli, laulāto vai personu, kura atrodas līdzīga rakstura tuvās attiecībās. Tas uzskatāmi parāda, cik lielā sabiedrības daļā ir devalvēta izpratne par radniecības un laulības saitēm, cieņu pret vecākiem un vecvecākiem, mīlestību un pienākumu pret bērniem un par dzīvības vērtību kā tādu, kas pie patreizējā tiesiskā regulējuma, atšķirībā no daudzām citām valstīm, netiek juridiski pienācīgi izvērtēts.

Tādējādi, veiktā analīze ļauj secināt:

1) lai inkriminētu KL 117.panta 1., 2. un 12.punktā paredzēto slepkavību, nepieciešams konstatēt, ka cietušajam piemita likumā norādītās pazīmes – grūtniecība, bezpalīdzības stāvoklis, nepilngadība (objektīvais kritērijs) un vainīgais apzinājies, proti, zinājis vai apzināti pieļāvis šādu pazīmju esamību (subjektīvais kritērijs). Lai nodrošinātu tiesiskā regulējuma vienveidību, KL 117.panta 12.punktā arī būtu ietverama norāde uz šādas apzināšanās nepieciešamību. Faktiskās kļūdas gadījumā attiecībā uz grūtniecības stāvokli, personas bezpalīdzību vai nepilngadību nodarījums kvalificējams kā mēģinājums izdarīt slepkavību pastiprinošos apstākļos;

2) bezpalīdzības stāvoklis ir fiziskā nespēja, kad persona nespēj izrādīt vainīgajam pretošanos, vai psihiskā nespēja, kad cietušais nesaprot ar viņu veicamo darbību raksturu un nozīmi. KL 117.panta 2.punktu nevar inkriminēt gadījumā, ja personu vainīgais novedis bezpalīdzības stāvoklī dzīvības atņemšanas procesā, proti, vainīgajam, jau uzsākot darbības, kas vērstas uz dzīvības atņemšanu, jāapzinās, ka tās tiek izdarītas pret bezpalīdzības stāvoklī esošu personu. Aizmigušas personas slepkavība jebkurā gadījumā kvalificējama saskaņā ar KL 117.panta 2.punktu, savukārt personas atrašanās apreibinošu vielu ietekmē ir nosacījuma, vērtējuma pamats, jo par bezpalīdzības stāvoklī esošu atzīstama tāda persona, kurai reibuma stāvoklis atņēmis iespēju apzināties notiekošo un izrādīt pretestību;

3) par bezpalīdzības stāvoklī esošiem tiek atzīti mazgadīgie, taču, it īpaši attiecībā uz personām vecumā no vienpadsmit līdz četrpadsmit gadiem, bezpalīdzība obligāti nav saistāma tikai ar cietušās personas vecumu, kad tā atrašanās bezpalīdzības stāvoklī ir jāmotivē. Ja šāds bezpalīdzības stāvoklis konstatēts netiek, nodarījums kvalificējams saskaņā ar KL 117.panta 12.punktu. Cietušā mazgadība, kas tiek pielīdzināta bezpalīdzības stāvoklim, un nepilngadība ir divi patstāvīgi slepkavības pastiprinoši apstākļi;

⁸⁴⁷ Sodu likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1936.

⁸⁴⁸ Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Москва: Издательство Юрлитинформ, 2010, с.32-33.

4) jaundzimušā slepkavība, ko izdarījusi bērna māte, kvalificējama saskaņā ar KL 119.pantu vai 117.panta 2.punktu atkarībā no tā, vai tā izdarīta dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē vai nē, savukārt šo slepkavību norobežošana no atstāšanas bez palīdzības veicama atkarībā no vainīgās personas nodoma gribas momenta;

5) ņemot vērā to, ka Latvijā gandrīz katras septītās slepkavības upuris ir tuvs radnieks, kas vērtējama kā dziļi amorāla pret dabas likumiem un dabisko kārtību vērsta rīcība, tiek ierosināts papildināt Krimināllikuma 117.pantu ar jaunu apstākli, pastiprinot atbildību par radnieku augšupējā un lejupējā līnijā, laulātā un personas, ar kuru slepkavības izdarītājs ir neregistrētās laulāto attiecībās, tīšu nonāvēšanu.

5. PASTIPRINOŠIE UN SEVIŠĶI PASTIPRINOŠIE APSTĀKĻI, KAS ATTIECAS UZ SLEPKAVĪBAS VEIDU

Kā atzīmē U. Krastiņš, „[n]oziedzīga nodarījuma izdarīšanas veids (*modus operandi*) norāda uz to, ka nodarījums saistīts ar Krimināllikumā norādītā paņēmiena, metodes izmantošanu. Nodarījuma izdarīšanas veids ir ārējā forma, kurā izpaužas vainīgā prettiesiskā darbība, realizējot noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvo pusi.”⁸⁴⁹ No aplūkojamajās Krimināllikuma normās izdalītajiem pieciem apstākļiem, kas attiecas uz tīšas nonāvēšanas veidu, kā visvairāk teorijā diskutētās un praksē nevienveidīgi interpretētās tiks analizēta slepkavība, kas izdarīta ar sevišķu cietsirdību (KL 117.panta 4.punkts), slepkavība, pēc kuras izdarīta līķa apgānīšana (KL 117.panta 5.punkts), slepkavība, ko izdarījušas vairākas personas (KL 117.panta 10.punkts un 118.panta 3.punkts).

5.1. Slepkavība, kas izdarīta ar sevišķu cietsirdību

Šis slepkavības pastiprinošais apstāklis bija ietverts visās 20.gadsimta Latvijas teritorijā spēkā esošajās kodifikācijās, lai arī dažādos vēsturiskajos posmos tā formulējums būtiski atšķīrās. Autori, kuri veikuši krimināltiesību salīdzinošo analīzi, atzīmē, ka šis pastiprinošais apstāklis ir viens no izplatītākajiem mūsdienu krimināltiesībās.⁸⁵⁰

Kā skaidrots Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 11.punktā, „sevišķa cietsirdība ir juridiska kategorija, kuru konstatē, ņemot par pamatu medicīniskos un faktiskos kritērijus”.⁸⁵¹ Tā kā sevišķa cietsirdība ir vērtējuma jēdziens, tās satura apzināšanai vispirms jānoskaidro jēdziena „cietsirdība” izpratne.

Noziedzīgās cietsirdības pētnieks J.Antonjans ar cietsirdību kā personas rakstura īpašību saprot tieksmi nodarīt ciešanas, mokas cilvēkiem vai dzīvniekiem, kas izpaužas darbībās, bezdarbībā, vārdos, kā arī attiecīga satura fantāzijās. Pie tam cietsirdības izpausmes var būt iepriekš nodomātas vai impulsīvas, apzinātas vai neapzinātas.⁸⁵² Šis autors tāpat secinājis, ka par cietsirdīgiem tiek atzīti tikai tādi nodarījumi, kuru mokošo raksturu vainīgais apzinās un tas ietilpst viņa nodomā, proti, tiem jābūt tīšiem. No tā izrietot, ka cietsirdības dabu nosaka subjekta nodoms (dzenulis), upura ciešanas kalpo kā līdzeklis, lai sasniegtu kādu mērķi, vai pašas par sevi ir uzvedības vēlamais rezultāts.⁸⁵³ Cietsirdību kā subjektīvo faktoru – nevajadzīgu moku nodarīšanu upurim, kas liecina par vainīgā „zvēriskiem instinktiem” , jo viņš vēlas ne tikai atņemt cietušajam

⁸⁴⁹ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 73.lpp.

⁸⁵⁰ Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Монография. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010, с.33.

⁸⁵¹ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 23.lpp.

⁸⁵² Антонян Ю.М., Гульдан В.В. Криминальная патопсихология. Москва: Наука, 1991, с.115.

⁸⁵³ Антонян Ю.М. Психология убийства. Москва: Юристъ, 1997, с.14.

dzīvību, bet arī nodarīt upurim fiziskas mokas, sāpes un ciešanas, raksturoja arī N.Tagancevs un P.Mincs, komentējot attiecīgos Sodu likumu un Sodu likuma pantus⁸⁵⁴, to kā personas īpašību, kas izpaužas apzināta kaitējuma nodarīšanā citiem indivīdiem ciešanu un moku veidā, raksturo arī L.Andrejeva un P.Konstantinovs.⁸⁵⁵ Līdzīgas atziņas rodamas arī Vācijas krimināltiesībās, slepkavību ar sevišķu cietsirdību saistot ar smagu fizisku sāpju un garīgu ciešanu nodarīšanu cietušajam, vainīgajam izrādot nežēlīgu attieksmi un īpašu bezjūtīgumu pret cietušā ciešanām.⁸⁵⁶

Autore pievienojas visai lakoniskajam A.Popova skaidrojumam, ka cietsirdīga uzvedība (cietsirdība) ir tīša fizisku un/vai morālu ciešanu nodarīšana, kas ietver sevī arī tādus jēdzienus kā mocīšana, spīdzināšana, ņirgāšanās, sadisms. Savukārt, sevišķa cietsirdība slepkavības gadījumā ir sevišķu fizisku un/vai morālu ciešanu nodarīšana cietušajam, kas ir stipras, pietiekami ilgas, vairākkārtīgas vai vienreizējas ciešanas, kas atrodas ārpus dzīvības atņemšanas procesa.⁸⁵⁷ Tieši tāda sevišķas cietsirdības izpratne dota arī Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 11.punktā, skaidrojot, ka sevišķa cietsirdība var izpausties: 1) kā cietušā spīdzināšana, mocīšana vai ņirgāšanās par viņu pirms dzīvības atņemšanas vai dzīvības atņemšanas procesā; 2) slepkavības izdarīšanā ar tādu paņēmienu, kurš, vainīgajam to apzinoties, bijis saistīts ar sevišķu ciešanu sagādāšanu (liela daudzuma miesas bojājumu nodarīšana, mokošas iedarbības indes izmantošana, dzīva cilvēka sadedzināšana utt.); 3) slepkavības izdarīšana cietušajam tuvu personu klātbūtnē, ja vainīgais apzinājies, ka sagādā tiem sevišķas ciešanas.⁸⁵⁸

Tādējādi, arī šā slepkavības pastiprinošā apstākļa kontekstā ir būtiski noskaidrot objektīvo kritēriju, proti, paņēmienu, ar kādu slepkavība izdarīta, un situāciju, kādā tā izdarīta, kā arī subjektīvo kritēriju – vainīgā apzināšanos, ka veids, kādā slepkavība tiek izdarīta, sagādā cietušajam vai viņa tuviniekiem īpašas ciešanas. Katrs no šiem kritērijiem ir aplūkojams atsevišķi, balstoties gan uz teorijas atziņām, gan uz prakses piemēriem.

Likumdevējs nenorāda kādus slepkavības veida kritērijus, vadoties pēc kuriem nodarījumu varētu atzīt par izdarītu ar sevišķu cietsirdību. Arī tiesību pētnieki lielākoties aprobežojas ar to gadījumu uzskaitījumu, kuri, viņuprāt, var liecināt, ka slepkavības veids norāda uz sevišķu cietsirdību, vai arī, kā, piemēram, V.Stašis un M.Bažanovs, apgalvojot, ka sevišķa cietsirdība

⁸⁵⁴ Уголовное уложение 22 марта 1903 года. Издание Н.С. Таганцева. С.-Петербургъ, 1904, с.614; Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 222.lpp.

⁸⁵⁵ Андреева Л.А., Константинов П.Ю. Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.12.

⁸⁵⁶ Skat. Krey V., Heinrich M. Strafrecht Besonderer Teil. Band I. Besonderer Teil ohne Vermögensdelikte. Stuttgart: Druckerei GmH+Co, 2008, S.20; Bernd-Rüdeger Sonnen. Strafrecht Besonderer Teil. Heidelberg: Gulde-Druck, 2005, S.8.

⁸⁵⁷ Попов А.Н. Убийства приотягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.361.

⁸⁵⁸ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 22.-23.lpp.

konstatējama katrā konkrētā gadījumā, nosauc vairākus slepkavības veidus, kuri vienmēr atzīstami kā sevišķi mokoši cietušajam – nonāvēšana sadedzinot, elektrostrāvas pielietošana, spīdzināšana, ilgstoša cietušā sišana un spārdīšana pa dzīvībai svarīgiem orgāniem, tā nodarot sevišķas ciešanas.⁸⁵⁹ Autore atbalsta viedokli, ka starp slepkavības veidiem var izdalīt tādus, kuri visos gadījumos ir sevišķi mokoši cietušajam, un viens no tādiem ir dzīva cilvēka aizdedzināšana vai sadedzināšana, par ko nav konstatētas kādas domstarpības arī praksē.⁸⁶⁰ Tai pat laikā pētījums gaitā konstatēts piemērs, kad neviennozīmīgi izvērtēta apsūdzētā rīcība, pielietojot pret cietušo elektrisko strāvu, kas literatūrā tāpat tiek atzīta kā sevišķa cietsirdība.⁸⁶¹

Kriminālprocesā L.K. apsūdzībā apelācijas instances tiesa, atzīstot par kļūdainu Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 12.janvāra spriedumā veikto nodarījuma kvalifikāciju, secināja, ka apsūdzētais, ne mazāk kā trīs reizes ievietojot cietušajai mutē atkailinātus vadus un pieslēdzot tos rozetei ar 220 voltu strāvu, no kā viņa saņēma elektrositienus, piespiežot norīt A3 tipa bateriju no spuldzes, kā arī ielejot ar varu cietušajai mutē etiķi, ķīmiskas vielas un alkoholu, izdarīja slepkavības ar sevišķu cietsirdību mēģinājumu.⁸⁶²

Slepkavība tiek atzīta par izdarītu ar sevišķu cietsirdību arī tad, ja cietušais pirms dzīvības atņemšanas vai dzīvības atņemšanas procesā ir ticis spīdzināts, mocīts vai notikusi ņirgāšanās par upuri, tāpēc vispirms jānoskaidro šo jēdzienu „spīdzināšana”, „mocīšana”, „ņirgāšanās” saturs.

No starptautiskajos tiesību aktos⁸⁶³ dotā spīdzināšanas jēdziena izriet, ka tā ir darbība, ar kuru personai tīši tiek nodarītas fiziskas vai garīgas, nopietnas sāpes vai ciešanas. 2009.gada 19.novembrī likums „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” papildināts ar 24¹.pantu, kurā skaidrots, ka ar spīdzināšanu saprot apzinātu vairākkārtēju vai ilgstošu personas darbību vai bezdarbību, nodarot otram personai stipras sāpes vai psihiskas ciešanas, vai apzinātu vienreizēju darbību vai bezdarbību, sagādājot citai personai stipras fiziskas vai psihiskas ciešanas, lai ietekmētu tās apziņu vai gribu.⁸⁶⁴

⁸⁵⁹ Сташис В.В., Бажанов М.И. Личность под охраной уголовного закона. Симферополь: Таврида, 1996, с.34.

⁸⁶⁰ Šis slepkavības pastiprinošais apstāklis konstatēts, piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 26.janvāra spriedumā lietā Nr.K04-0243 un 2010.gada 26.augusta spriedumā krimināllietā Nr.11351035608; Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 7.jūlija spriedumā lietā Nr.K05-37/06; Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 29.marta spriedumā lietā Nr.K06-45/06; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2010.gada 20.janvāra nolēmumā lietā Nr. PAK-154.

⁸⁶¹ Попов А.Н. Убийства приотягающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.396.

⁸⁶² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr.K04-129-10—21; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2011.gada 9.februāra spriedums lietā Nr. PAK-186.

⁸⁶³ Deklarācija par visu personu aizsardzību pret pakļaušanu spīdzināšanai vai citam cietsirdīgam, nehumānam un pazemojošam režīmam vai sodam: 1975.gada 9.decembra deklarācija. Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1.sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994, 290.-292.lpp.; Konvencija pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos vai sodīšanu: 1984.gada 10.decembra konvencija. Turpat, 293.-307.lpp.

⁸⁶⁴ Grozījumi likumā „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”: Latvijas Republikas 2009.gada 19.novembra likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 9.decembris, Nr.193. Līdzīgi jēdzienu „spīdzināšana” skaidrojis arī Augstākās tiesas plēnums, norādot, ka ar spīdzināšanu jāsaprot tādas darbības, kuras, vainīgajam to apzinoties, raksturo vairākkārtīga vai ilgstoša sevišķu sāpju vai ciešanu sagādāšana cietušajam, piemēram, pēršana ar rīkstēm, iedarbošanās

Tā, piemēram, sevišķa cietsirdība tika inkriminēta A.R., kurš, izdarot slepkavību laupīšanas nolūkā, lika cietušajai pie krūtīm un citām ķermeņa daļām nokaitētu gludekli⁸⁶⁵; A.A., kurš kopā ar M.M. un U.B. izdarīja slepkavības mēģinājumu, rīkojās ar sevišķu cietsirdību, aizdedzinot no baloniņa ar uzliesmojošu vielu plūstošo strūklu un vēršot to pret cietušā dzimumorgāniem, tādējādi radot termisku apdegumu⁸⁶⁶; kriminālprocesā A.Č. apsūdzībā konstatēts, ka viņš, redzot, ka A.R. zaudējis samaņu, uzlēja cietušajam uz sejas verdošu ūdeni, nodarot virspusējus epidermas bojājumus. Tiesa atzina, ka A.Č. izdarījis slepkavību ar sevišķu cietsirdību, jo cietušais ticis mocīts un notikusi ņirgāšanās par upuri, jo slepkavības laikā par cietušo tika izteiktas dažādas ciniskas frāzes.⁸⁶⁷

Neapstrīdot A.Č. izdarītās slepkavības atzīšanu par izdarītu ar sevišķu cietsirdību, nevar piekrist tam, ka tiesa tajā saskatījusi mocīšanas pazīmes. Lai arī mocīšana, tāpat kā spīdzināšana, sagādā cietušajam stipras sāpes, fiziskas vai morālas ciešanas, taču, kā to atzīmē V.Liholaja, atšķirīgs ir to nodarīšanas veids. Mocīšanai ir raksturīga cilvēka turēšana tādos apstākļos, kas ir bīstami dzīvībai vai var izsaukt smagu saslimšanu, piemēram, ilgstoša atstāšana bez ēdiena vai dzēriena, bez siltuma, novietošana vai atstāšana citos veselībai kaitīgos apstākļos, pašam vainīgajam tieši neiedarbojoties uz cietušā ķermeni.⁸⁶⁸ Tādējādi, šajā gadījumā cietušais ticis gan spīdzināts, gan arī notikusi ņirgāšanās par upuri.

Runājot par ņirgāšanos par cietušo, proti, viņa goda un cieņas pazemošanu izteikti rupjā veidā⁸⁶⁹, jāpiezīmē, ka tā nereti ir kā vardarbīgas izturēšanās sastāvdaļa. Te var minēt, piemēram, kriminālprocesus:

A.L. apsūdzībā, kurš pēc tā, kad S.V. noraidīja viņa priekšlikumu stāties dzimumattiecībās, izdarīja ne mazāk kā 20 sitienus cietušajai ar dūri un kājām pa galvu, seju un ķermeni, bet pēc tam, nodarot S.V. sevišķas sāpes un ņirgājoties par upuri, manipulēja viņas ārējo dzimumorgānu apvidū ar nenoskaidrotu garu, cietu priekšmetu un ievadīja to makstī. Kad cietusī zaudēja samaņu, A.L. viņu nožņaudza⁸⁷⁰; V.J. un D.G. apsūdzībā, kuri pēc cietušā M.I. piekaušanas un viņa aplaupīšanas, iebāza cietušā anālajā atverē turpat speciāli šim nolūkam nolauzto koka zaru, tādā veidā sagādājot vēl dzīvam esošajam M.I. sevišķas ciešanas un ņirgājoties par viņu.⁸⁷¹

Slepkavībā ar sevišķu cietsirdību apsūdzēts arī H.B., kurš grupā ar U.K. izdarīja kopīgi ne mazāk kā 32 sitienus cietušajam V.P. pa galvu un ķermeni, bet, kad cietušais zaudēja samaņu, H.B. iebāza viņam mutē koka gabalu, nosprostojot balseni un liedzot iespēju skābekļa ieplūdei.

ar termiskiem faktoriem, durstīšana ar asiem priekšmetiem un tamlīdzīgā veidā. Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšu miesas bojājumu nodarīšanu: Latvijas Republikas Augstākās tiesas 1993.gada 1.marta lēmums Nr.1 (7.punkts). Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 33.lpp.

⁸⁶⁵ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2004.gada 4.jūnija spriedums lietā Nr.K04-319-04/1.

⁸⁶⁶ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 29.decembra spriedums lietā Nr.K04-0201-11/16.

⁸⁶⁷ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2004.gada 10.marta spriedums lietā Nr.K04-362/04-15.

⁸⁶⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa.. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 191.lpp. Kā piemēru mocīšanai, kad cietušā nāve iestājas no slāpēm vai no bada, min arī Vācijas tiesību pētnieki. Bernd-Rüdeger Sonnen. Strafrecht Besonderer Teil. Heidelberg: Gulde-Druck, 2005, S.8.

⁸⁶⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 173.lpp.

⁸⁷⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2002.gada 14.janvāra lēmums lietā Nr. PAK-37.

⁸⁷¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr. PAK-240.

Motivējot H.B. nodarījuma kvalifikāciju, tiesa norādīja, ka „iebāžot vēl dzīvajam pēc piekaušanas V.P. mutē koka gabalu, ar ko tika nosprostota viņa balsene, apsūdzētais apzinājies, ka sagādā cietušajam sevišķas ciešanas un vēlējas to.”⁸⁷²

Apšaubīt šādu tiesas secinājumu nav pamata, taču no U.K. liecībām izriet viena interesanta nianse, kas gan nemaina nodarījuma kvalifikāciju, bet, iespējams, varētu izskaidrot H.B. rīcības motivāciju, proti, vai tajā nav saskatāmas arī ņirgāšanās par upuri pazīmes, jo uz U.K. jautājumu, kam H.B. ir vajadzīgs koks, viņš esot atbildējis, ka „grib, lai P. būtu bebrs.”

Kā sevišķas cietsirdības izpausme literatūrā tiek minēts arī sadisms.

Kā piemērs te minama A.B. izdarītā slepkavība, kurš, nolūkā nolaupīt 15 gadus vecajai skolas biedrenei datoru, žņaudza viņu, novedot līdz vispārējās asfiksijas stāvoklim, tad ar diviem nažiem un šķērēm izdarīja ne mazāk kā 88 dūrienus dažādās ķermeņa daļās, daudzas reizes ar atlauztu krēsla koka kāju sita galvas apvidū. Ekspertu komisija konstatējusi, ka slepkavībai bijis izteikti cietsirdīgs un sadistisks raksturs, savukārt stacionārās kompleksās tiesu psihiatriskās – tiesu psiholoģiskās ekspertīzes atzinumā norādīts, ka A.B. konstatēts emocionāls aukstums, baudas gūšana no vardarbības aktu novērošanas, tendence uz sadistisku rīcību.⁸⁷³

Tādējādi, no minētajiem piemēriem redzams, ka apsūdzēto izvēlētais slepkavības veids ir tāds, kas neapšaubāmi izraisa cietušajam sevišķas fiziskas, bet, vairumā gadījumu, arī morālas ciešanas, kas arī apstiprina sevišķas cietsirdības objektīvā kritērija esamību. Taču, lai inkriminētu šo pastiprinošo apstākli, jānoskaidro arī jautājums par subjektīvo kritēriju, kas īpaši būtiski daudzu miesas bojājumu nodarīšanas gadījumā, par ko nedaudz vēlāk.

Jau vairākkārt minētajā Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 11.punktā izskaidrots, ka slepkavību ar sevišķu cietsirdību var izdarīt ar nodomu (tiešu vai netiešu), par ko liecina slepkavības paņēmieni un arī citi apstākļi. Tāda slepkavības ar sevišķu cietsirdību subjektīvās puses izpratne viennozīmīgi pausta arī Latvijas krimināltiesību literatūrā. Izvērtējot situācijas, kādas fiksētas analizētajos un citos neminētajos gadījumos, var secināt, ka apsūdzētie apzinājās savas rīcības prettiesisko un cietsirdīgo raksturu un to, ka veiktās darbības ir vērstas uz kaitējuma nodarīšanu cietušā dzīvībai, un, vai nu vēlējas nāves iestāšanos, apzināti pieļāva šādu seku iestāšanos vai arī bija vienaldzīgi pret tām.

Sevišķas cietsirdības sakarībā A.Popovs, kurš aktualizējis jautājumu par to, vai šāda pastiprinoša apstākļa inkriminēšanai nepieciešams konstatēt vainīgā nodomu izdarīt slepkavību tieši tādā veidā, analizējis krievu juristu dažādā laikā pausto viedokli šajā jautājumā. Viņš secinājis, ka visus uzskatus varētu iedalīt vairākās grupās⁸⁷⁴, taču, autoresprāt, neņemot vērā nianšes, prevalē divi diametrāli pretēji viedokļi, īpaši, ja runa ir par daudziem miesas bojājumiem kā sevišķas

⁸⁷² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 9.aprīļa spriedums lietā Nr. K04-220-08/3.

⁸⁷³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 4.aprīļa lēmums lietā Nr. PAK-142.

⁸⁷⁴ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.371-375.

cietsirdības pazīmi. Pie tam, šo viedokļu analīze liek meklēt atbildi uz vēl vienu jautājumu, proti, vai, kvalificējot nodarījumu saskaņā ar KL 117.panta 4.punktu, ir arī obligāti jākonstatē, ka slepkavības veids objektīvi ir bijis mokošs upurim.

Tā M.Anijancs savā laikā rakstīja, ka slepkavība, nodarot daudzus miesas bojājumus, vienmēr kvalificējama kā izdarīta ar sevišķu cietsirdību, neatkarīgi no tā, vai tie izdarīti ilgstošā laika posmā vai dažu minūšu laikā, ar zināmu laika intervālu vai tieši viens pēc otra, vai katrs no ievainojumiem bijis nāvējošs vai nē, vai nāve iestājusies uzreiz vai pēc kāda laika. Pie tam viņš kategoriski apgalvoja, ka nav nepieciešamības konstatēt, ka slepkavības veids bijis mokošs cietušajam, jo pietiek ar to, ka vainīgais, nodarot daudzus miesas bojājumus, ir izrādījis savu sevišķo cietsirdību.⁸⁷⁵ Kā pretējā viedokļa pārstāve minama N.Kuzņecova (*Н.Ф.Кузнецова*), pēc kuras ieskata slepkavības atzīšanai par izdarītu ar sevišķu cietsirdību ir jākonstatē divas pazīmes – pirmkārt, ka nonāvēšanas process ir bijis upurim mokošs, un, otrkārt, ka vainīgais vēlējies vai pieļāvis tieši tādu slepkavības veidu.⁸⁷⁶

L.Andrejeva un P.Konstantinovs uzskata, ka slepkavība atzīstama par izdarītu ar sevišķu cietsirdību, ja pierādīts, ka vainīgais apzinājās sava nodarījuma prettiesiskumu, tai skaitā arī sevišķu ciešanu nodarīšanas faktu, proti, ar vainīgā nodomu aptvērās slepkavības izdarīšana ar sevišķu cietsirdību (intelektuālais moments) un viņš vēlējās vai apzināti pieļāva (izturējās vienaldzīgi) cietušā nāvi, iebilstot pret tiem tiesu nolēmumiem, kuros norādīts, ka nepieciešams pierādīt vainīgā nodomu vai vēlmi nodarīt cietušajam sevišķas ciešanas.⁸⁷⁷

Savukārt, A.Popovs piedāvā šādu problēmas risinājumu: ja vainīgais, nodarot cietušajam daudzus miesas bojājumus, tādējādi vēlējās nodarīt viņam sevišķas (papildus) ciešanas nonāvēšanas procesā, šajā gadījumā nav nozīmes, vai izvēlētais slepkavības veids ir bijis objektīvi sevišķi mokošs cietušajam, vai arī viņš zaudējis samaņu jau piekaušanas sākumā. Taču, ja tāds vainīgā sākotnējais mērķis nav pārliecinoši konstatēts, slepkavības atzīšana par sevišķi cietsirdīgu būs atkarīga no tā, vai sevišķu (papildus) ciešanu nodarīšana cietušajam aptvērās ar vainīgā nodomu, un vai izvēlētais slepkavības veids objektīvi bijis cietušajam mokošs vai nē. Pie tam A.Popovs īpaši akcentē, ka ievainojumu skaits ne vienmēr norāda uz vainīgā nodomu nodarīt cietušajam sevišķas (papildus) ciešanas, jo tas var būt izskaidrojams arī ar citiem apstākļiem, piemēram, ar izvēlēto slepkavības rīku, vainīgā afektēto stāvokli, ko izraisījusi cietušā nepareiza uzvedība, savstarpēju

⁸⁷⁵ Аниянц М.К. Ответственность за преступления против жизни по действующему законодательству союзных республик. Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1964, с.58.

⁸⁷⁶ Кузнецова Н.Ф. Вопросы квалификации умышленного убийства. Вестник МГУ. Серия „Право”, 1961, №2, с.44-45.

⁸⁷⁷ Андреева Л.А., Константинов П.Ю. Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.138.

kautiņu, vēlmi paātrināt nāves iestāšanos utt.⁸⁷⁸ Jāpiezīmē, ka līdzīgs skaidrojums rodams arī Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 11.punktā: ja liels daudzums miesas bojājumu nodarīts tieši slepkavības procesā un īsā laika periodā bez vainīgā nodoma cietušajam sagādāt sevišķas ciešanas, tad slepkavību nevar kvalificēt kā izdarītu ar sevišķu cietsirdību.⁸⁷⁹

Lai izteiktu savu viedokli par analizējamo jautājumu, aplūkošu vairākus prakses piemērus, kuros daudzu miesas bojājumu gadījumā slepkavība atzīta gan par izdarītu ar sevišķu cietsirdību, gan arī nē, īpašu vērību veltot juridiskā izvērtējuma motivācijai.

Tā, piemēram, par vainīgu KL 117.panta 4.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā atzīts G.B., kurš, pieprasot atdot parādu Ls 3 apmērā, ne mazāk kā 10 minūtes sita cietušajai T.G. ar āmura trulo un aso galu pa galvu, seju, krūšu kurvi un citām ķermeņa daļām, izdarot ne mazāk kā 60 traumatiskas iedarbības. Cietusī šajā laikā bijusi dzīva, vaimanājusi un lūgusi pārtraukt viņas sišanu. Tiesa atzina, ka uz sevišķu cietsirdību norāda nodarīto miesas bojājumu daudzums, kas nodarīti samērā ilgā laika posmā. Apsūdzētais apzinājies, ka, izdarot slepkavību, sagādā cietušajai sevišķas ciešanas un apzināti to ir pieļāvis, ko apliecinot arī viņa teiktais, ka „nauda viņu vairs nav interesējusi, bet viņš vēlējies cietušo tādā veidā pārmācīt.”⁸⁸⁰

Tai pat laikā pētījuma gaitā konstatēta virkne tiesas nolēmumu, kuros norāde uz KL 117.panta 4.punktu no apsūdzības izslēgta, lielākoties pamatojot, ka nodarīto miesas bojājumu daudzums pats par sevi neliecina, ka vainīgajam bijis nodoms sagādāt cietušajam sevišķas ciešanas, kad sevišķas cietsirdības izslēgšana no apsūdzības ir vismaz diskutabla vai arī nepietiekami motivēta, bez pienācīgas subjektīvās puses sasaistes ar objektīvajiem apstākļiem⁸⁸¹, kā tas redzams, piemēram,

kriminālprocesā E.K. apsūdzībā, kura nodarījuma juridiskais izvērtējums dažādu instanču tiesās būtiski atšķīrās. Pirmās instances tiesa atzina, ka V.J. slepkavība izdarīta ar sevišķu cietsirdību, kas bija saistīta ar tādu paņēmienu, kurš, apsūdzētajam to apzinoties, bija saistīts ar sevišķu ciešanu sagādāšanu cietušajam. Par to liecinot liela daudzuma miesas bojājumu nodarīšana, pie tam dzīvībai svarīgos orgānos – pamatā galvas rajonā un krūšu kurvja apvidū, sitot ar ķieģeli, koka rungu, izdarot ne mazāk kā 20 dūrienus ar nazi krūšu kurvī un kaklā. Visi miesas bojājumi nodarīti, cietušajam dzīvam esot, cietušais sists nežēlīgi, apmēram stundu ar pārtraukumiem.⁸⁸² Savukārt, apelācijas instances tiesa atzina, ka nav pierādīts E.K. nodoms nodarīt cietušajam sevišķas ciešanas, kas pirmstiesas kriminālprocesā vispār neesot skaidrots.⁸⁸³

⁸⁷⁸ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.402-403.

⁸⁷⁹ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 23.lpp.

⁸⁸⁰ Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 10.oktobra spriedums lietā Nr.K06-80/06-15.

⁸⁸¹ Skat., piemēram, Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.K03-30/06; Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2002.gada 9.augusta spriedums lietā Nr.K04-1414/02-19 un 2003.gada 23.janvāra spriedums lietā Nr.K04-525/03-18; Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 31.marta spriedums lietā Nr.K06-41/06 un 2007.gada 8.augusta spriedums krimināllietā Nr.11200078506.

⁸⁸² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 30.jūnija spriedums lietā Nr.K04-105-08/10.

⁸⁸³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2009.gada 5.februāra spriedums lietā Nr. PAK-190.

Tādējādi, no analizētajiem prakses materiāliem izriet, ka slepkavības kvalifikācijas procesā, inkriminējot KL 117.panta 4.punktu, obligāti konstatējams gan pats sevišķas cietsirdības fakts, gan arī vainīgā psihiskā attieksme pret izvēlēto slepkavības veidu un paņēmieniem, kas, kā tas norādīts Augstākās tiesas prakses apkopojuma slepkavības lietās kopsavilkuma 14.punktā: „ietver sevī gan vainīgā apzināšanos, ka, atņemot citai personai dzīvību, cietušajam vai viņa tuviniekiem tiek sagādātas sevišķas ciešanas, gan arī to, ka vainīgais vai nu vēlas izdarīt slepkavību tādā veidā, vai arī apzināti to pieļauj.”⁸⁸⁴

Tai pat laikā autore nevar piekrist literatūrā paustajam viedoklim, ka šīs kategorijas lietās tāpat obligāti konstatējams arī vainīgā mērķis nodarīt cietušajam tādā veidā sevišķas ciešanas, kā, piemēram, to uzskata S.Pitercevs (*С.Питерцев*) un G.Čečels (*Г.И. Чечель*).⁸⁸⁵ Domājams, tāda interpretācija sašaurina tiesību piemērotāja iespējas inkriminēt šo pastiprinošo apstākli un noved pie nepareiza nodarījuma juridiskā izvērtējuma, uz ko pamatoti norāda A.Popovs, skaidrojot, ka likumdevējs nosaka pastiprinātu atbildību nevis par sevišķu (papildus) ciešanu nodarīšanu cietušajam vai viņa tuviniekiem, bet gan par slepkavību, kas izdarīta ar sevišķu cietsirdību, kas saistās ar vainīgā rīcību nozieguma izdarīšana laikā.⁸⁸⁶ Šādu viedokli pārstāv arī L.Andrejeva un P. Konstantinovs⁸⁸⁷, vēl papildus akcentējot, atsaucoties uz psiholoģes O.Sitkovskas (*О.Д. Ситковская*)⁸⁸⁸ pētījumiem, ka cietsirdīgas uzvedības motivācija var būt ļoti atšķirīga un agresija var būt impulsīva, instrumentāla, pēc grupas solidaritātes motīva, naidīga. Protams, izdarot slepkavību ar sevišķu cietsirdību, vainīgā nodoma ievirze var būt vērsta arī uz vēlmi nodarīt upurim sevišķas ciešanas un mocības, taču tāda motīva un mērķa var arī nebūt un tas nevar ietekmēt nodarījuma kvalifikāciju saskaņā ar KL 117.panta 4.punktu.

Slepkavība tiek atzīta par izdarītu ar sevišķu cietsirdību arī tad, ja tas notiek cietušajam tuvu personu klātbūtnē, kad vainīgais apzinās, ka ar to sagādā viņam sevišķas morālas ciešanas. Šādos gadījumos uz šo pastiprinošo apstākli norāda slepkavības izdarīšanas apstākļi, situācija, kādā upurim tiek atņemta dzīvība. Kā skaidrots Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 7.punktā, par cietušā tuviniekiem atzīstami ne tikai ģimenes locekļi (bērni, tostarp arī

⁸⁸⁴ Tiesu prakse lietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 115.-116.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [skatīts 2011.gada 8.martā].

⁸⁸⁵ Питерцев С. Оценка множественности ранений в посягательствах на жизнь. Советская юстиция, 1973, №19, с.19; Чечель Г.И. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступлениями против личности. Автореферат на соискание степени доктора юридических наук. Екатеринбург, 1995, с.15.

⁸⁸⁶ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.382.

⁸⁸⁷ Андреева Л.А., Константинов П.Ю. Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.146.

⁸⁸⁸ Ситковская О.Д. Мотивация агрессивного поведения несовершеннолетних преступников. Насилие, агрессия, жестокость: криминально-психологическое исследование. Сборник научных трудов. Под редакцией А.А. Ратинова. Москва, 1989, с.90-91. Цитировано по: Андреева Л.А., Константинов П.Ю. Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.141.

adoptētie, vecāki, adoptētāji, brāļi un māsas, vectēvs un vecmāte, mazbērni, kā arī laulātais), bet arī citas personas, kurām ir dārga cietušā dzīvība un veselība, piemēram, līgava un līgavainis, brālēns, māsiņa, svainis u.tml.⁸⁸⁹ Līdzīga cietušā tuvinieku izpratne rodama arī Krievijas Federācijas Augstākās tiesas plēnuma 1999.gada 27.janvāra lēmumā Nr.1.⁸⁹⁰

Kā redzams, tiesu praksē ar cietušā tuviniekiem var tikt aptverts visai plašs personu loks, kas attiecībā uz personām, kuras nav cietušā radnieki vai ģimenes locekļi, tiek izvērtēts katrā konkrētajā gadījumā, ņemot vērā izveidojušās savstarpējās attiecības, izvērtējot emocionālo, psiholoģisko saikni starp šīm personām, kā arī vainīgā apzināšanos par šo savstarpējo attiecību raksturu. Autore rīcībā nav tādu piemēru, kas liecinātu par kļūdainu kvalifikācijas risinājumu, taču juridiskajā literatūrā var atrast piemērus no citu valstu prakses, kad neviennozīmīgi risināts jautājums par nodarījuma kvalifikāciju gadījumos, kad slepkavība izdarīta personas klātbūtnē, ar kuru cietušais atrodas faktiskajās attiecībās bez laulības reģistrācijas, vai arī atrodas partnerattiecībās.⁸⁹¹ Tā kā jautājums par cietušā tuvinieku izpratni nav aktuāls tikai analizējamā slepkavības pastiprinošā apstākļa sakarībā⁸⁹², būtu nepieciešama cietušā tuvinieku legāla definīcija, ko varētu ievietot likumā „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”, un kuras redakcija tiks piedāvāta darba kopsavilkumā.

Interesants un, autoresprāt, visai sarežģīts ir jautājums par to, kādas tuvinieku ciešanas ir atzīstamas par sevišķām un ko nozīmē vainīgā apzināšanās, ka viņš upura tuviniekiem sagādā šādas ciešanas, kas mūsu valsts krimināltiesību teorijā vispār nav apspriests. Tā, piemēram, A.Ignatovs (*А.Игнатов*) tuvinieku sevišķas ciešanas sasaistīja ar vainīgā apzināšanos par sevišķu ciešanu nodarīšanu tiem.⁸⁹³ Tādu pašu viedokli pauduši arī L.Andrejeva un P.Konstantinovs.⁸⁹⁴ Nedaudz

⁸⁸⁹ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 22.lpp.

⁸⁹⁰ О судебной практике по делам об убийстве (ст.105 УК РФ): постановление пленума Верховного суда Российской Федерации от 27 января 1999 года №1. В кн.: Сборник постановлений пленумов Верховного суда Российской Федерации (РСФСР) и Верховного суда СССР по уголовным делам. Москва: Проспект, 2010, с.142.

⁸⁹¹ Skat., piemēram, Андреева Л.А., Константинов П.Ю. Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.133-134; Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.418-419.

⁸⁹² Norāde uz cietušā tuviniekiem rodama arī KL 118.panta 1.punktā un 183.pantā, atbilstoši tiesu praksē pieņemtajam, draudī tuviniekiem var tikt izteikti arī izvarošanas, vardarbīgas dzimumtieksmes apmierināšanas pretdabiskā veidā, laupīšanas gadījumā. Likumdevējs šo jautājumu risinājis, apzīmējot tās personas, kuras neatbild par atteikšanos dot liecību, KL 303.pantā, tā 2009.gada 21.maija redakcijā (Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas 2009.gada 21.maija likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 1.jūnijs, Nr.90) līdz ar saderināto, laulāto un citiem tuviem radniekiem norādot arī uz personu, ar kuru aizturētais, aizdomās turētais, apsūdzētais dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība. Tāpat tuvinieku izpratne skaidrota arī Kriminālprocesa likuma 12.panta piektajā daļā (Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas 2005.gada 21.aprīļa likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74), kas, autoresprāt, ir ar šaurāku saturu nekā cietušā tuvinieku izpratne KL 117.panta 4.punkta un citu minēto KL normu kontekstā.

⁸⁹³ Игнатов А. Квалификация умышленных убийств из хулиганских побуждений и с особой жестокостью. Советская юстиция, 1975, №18, с.11.

⁸⁹⁴ Андреева Л.А., Константинов П.Ю. Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. с.133. Jāpiezīmē, ka L.Andrejeva kādā citā, nedaudz agrākā publikācijā bija norādījusi, ka slepkavība cietušajam tuvu personu klātbūtnē par izdarītu ar sevišķu

plašāku situācijas skaidrojumu sniedzis S.Pitercevs, pēc kura domām cietušā tuvu cilvēku sevišķu ciešanu būtība izpaužas tajā, ka viņi pārdzīvo gan nonāvēšanas procesu, gan nāves faktu, ko pastiprina nespēja sniegt cietušajam palīdzību.⁸⁹⁵

Autorei pieņemamāks šķiet A.Popova viedoklis, ka cietušā tuvinieku sevišķas ciešanas izriet jau no tā fakta, ka viņi kļuvuši par aculiecinieku tiem dārga cilvēka nāvei, un apzināšanās, ka dārga cilvēka nāve ir nenovēršama, padara šīs ciešanas īpaši spēcīgas, ja vien šo cilvēku savstarpējās attiecības nedod pamata izdarīt citādu secinājumu.⁸⁹⁶ Protams, apziņa, ka klātesošie nespēj novērst sava tuvinieka nāves faktu, nespēj viņam palīdzēt izvairīties no draudošajām briesmām, šīs ciešanas vēl padziļina, kas uzskatāmi redzams šādā situācijā:

K.Z., nolūkā iegūt no vecmammas Dz.T. un vecvecmammās L.D. naudu, ieradās viņu dzīvesvietā. Nogaidījis, kad viņš palika divatā ar Dz.T., K.Z. iedūra viņai ar nazi kaklā un pēc tam vēderā. Tajā brīdī no otras istabas iznāca L.D., kurai K.Z. tāpat iedūra ar nazi vēderā. Pēc tā K.Z. abām cietušajām izdarīja daudzkārtīgus dūrienus vēdera, galvas un krūšu kurvja rajonā, tad ar nazi pārgrieza kakla priekšējo virsmu Dz.T. un viņai blakus uz grīdas koridorā gulošajai L.D. Atzīstot, ka divu personu slepkavība izdarīta ar sevišķu cietsirdību, tiesa norādīja gan uz dūrienu skaitu, to raksturu, lokalizāciju, gan arī uz to, ka abas cietušās – māte un meita bija spiestas noskatīties viena otras fiziskās un psihiskās ciešanās un savas vecuma nevarības dēļ nevarēja izrādīt pienācīgu pretošanos, mēģinot aizsargāt sevi un sev tuvu cilvēku.⁸⁹⁷ To, ka K.Z. izdarījis slepkavību ar sevišķu cietsirdību, apstiprināja arī apelācijas instances tiesa.⁸⁹⁸

Kas attiecas uz slepkavības ar sevišķu cietsirdību subjektīvo pusi, autore pilnībā pievienojas A.Popovam un S.Tiškevičam (*С.И. Тишкевич*)⁸⁹⁹, ka, lai atzītu slepkavību par izdarītu ar sevišķu cietsirdību, nav obligāti, lai vainīgais vēlētos nodarīt sevišķas mocības vai ciešanas cietušajam vai viņa tuviniekiem. Pietiek ar apzināšanos, ka ar savām darbībām viņš tādas mocības vai ciešanas nodara, pie tam vainīgā attieksme pret sevišķu morālo ciešanu nodarīšanu cietušajam tuvām

cietsirdību var tikt atzīta tikai tādā gadījumā, kad tuvinieki kādu apstākļu dēļ nespēj sniegt cietušajam palīdzību, ko apzinās slepkava, tādējādi nīrgājoties par viņu jūtām. Андреева Л.А. Квалификация умышленных убийств при отягчающих обстоятельствах. Ленинград: Издательство Ленинградского государственного университета, 1989, с.29-30.

⁸⁹⁵ Питерцев С.К. Уголовно-правовое значение присутствия близких потерпевшего при убийстве. Правоведение, 1975, №3, с.116.

⁸⁹⁶ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.421-422.

⁸⁹⁷ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 12.decembra spriedums lietā Nr.K02-0039/07.

⁸⁹⁸ Apelācijas instances tiesa norādīja: „Apstākļi, ka K.Z. nogalinājis savus tuviniekus – vecmammu un vecvecmammu, izmantojot cietušo ievērojamo vecumu, attiecīgi 66 un 82 gadi, uzticēšanos un nespēju izrādīt pienācīgu pretestību viņam, kā arī to, ka K.Z. miesas bojājumus, dūrienus ar nazi un rīkles pārgriešanu nodarījis cietušajām, kuras bija māte un meita, atrodoties blakus, apzinoties, ka tiks nogalinātas no mazdēla vai mazmazdēla rokas, radot iespēju redzēt sev tuvu cilvēka fiziskās un psihiskās ciešanas, un L.D. redzēt meitas Dz.T. nāves iestāšanos, norāda, ka K.Z. izdarījis slepkavību ar sevišķu cietsirdību.” Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2009.gada 24.marta lēmums lietā Nr. ПАК-91.

⁸⁹⁹ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.424; Тишкевич С.И. Квалификация преступлений против жизни. Издательство МВШМ МВД СССР, 1991, с.47.

personām var izpausties kā vēlēšanās tādas nodarīt, apzināta pieļaušana vai vienaldzība. Vainīgajam tāpat jāapzinās, ka cietušajam tuvas personas apzinās notiekošā raksturu.

5.2. Slepkavība, pēc kuras izdarīta liķa apgānīšana

Pastiprināta atbildība par slepkavību, ja pēc tās izdarīta liķa apgānīšana, Latvijas krimināltiesībās ieviesta ar 1995.gada 21.septembra likumu⁹⁰⁰, iekļaujot to Latvijas kriminālkodeksa 99.panta 10.punktā. Kā akcentē A.Niedre, ar šā pastiprinošā apstākļa ietveršanu tika noteikta arī iespēja norobežot slepkavību ar sevišķu cietsirdību, kas vērsta pret dzīvu cilvēku, no liķa apgānīšanas.⁹⁰¹ Jāpiezīmē, ka šāds slepkavības pastiprinošais apstāklis nav rodams analizētajos citu valstu krimināllikumos, lai arī, pēc autores ieskata, pilnībā pievienojoties S.Olsenas paustajam, tā nepieciešamību nosaka gan vēsturiski nostiprinātā miruša cilvēka aizsardzības sistēma, gan mūsdienu tiesību teorijas atziņas, kas ļauj secināt, ka cilvēka pamattiesības, bet it īpaši cieņa kā pamattiesību galvenā vērtība, darbojas daudz plašāk, ne tikai periodā no cilvēka dzimšanas līdz cilvēka nāvei.⁹⁰² Uz to, ka vispārcilvēciskā cieņa, proti, uzskats, ka cilvēks ir augstākā vērtība pati par sevi, liek izturēties pret cilvēku ar cieņu (plašākā nozīmē) arī pēc viņa nāves, tāpat norāda D.Hamkova.⁹⁰³ To apstiprina Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnešu Hedigana (*Hedigan*) un Gailumaianas (*Gyulumyan*) viedoklis⁹⁰⁴, arī Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa tā sauktajā „Mefisto” lietā norādījusi: „Ar konstitūcijā norādīto cilvēka cieņas neaizskaramību, kas ir visu pamattiesību pamatā, nebūtu savienojami, ja cilvēkam, kuram pienākas cieņa sakarā ar viņa personīgo esamību, arī pēc nāves tiktu atņemta vispārējā cieņa un viņš varētu tikt pazemots. Atbilstoši Pamatlikuma 1.panta 1.daļai, visai valsts varai uzliktais pienākums garantēt aizsardzību pret uzbrukumiem cilvēka cieņai nebeidzas ar cilvēka nāvi.”⁹⁰⁵

No skaidrojuma, kas dots Augstākās tiesas plēnuma 1996.gada 27.decembra lēmumā Nr.10⁹⁰⁶ izriet, ka ar liķa apgānīšanu saprotama gan ņirgāšanās par liķi, gan arī rīcība, kam var būt kāda cita motivācija, piemēram, izdarītās slepkavības slēpšana, kad liķis tiek izķēmts, dedzināts,

⁹⁰⁰ Grozījumi Latvijas kriminālkodeksā: Latvijas Republikas 1995.gada 21.septembra likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 6.oktobris, Nr.154.

⁹⁰¹ Niedre A. Par tīšu noziegumu pret personas dzīvību un veselību. Latvijas Vēstnesis, 1997. 12.februāris, Nr.44/45, 4.lpp.

⁹⁰² Olsena S. Miruša cilvēka aizsardzība un audu izmantošana medicīnā. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga, 2010, 11.-12.lpp.

⁹⁰³ Hamkova D. Goda un cieņas krimināltiesiskā aizsardzība. Promocijas darbs. Rīga, 2009, 155.lpp.

⁹⁰⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesneši Hedigans (*Hedigan*) un Gailumaiana (*Gyulumyan*), paužot viedokli attiecībā uz Šveices tiesas secinājumu the Estate of Kersten lietā [...], ka mirušā tiesības dusēt mierā neesot ietvertas Eiropas cilvēka tiesību un pamatbrīvību konvencijas 8.pantā, norāda: „Eiropā tiesības dusēt mierā ir plaši atzītas, tādēļ tām jābūt aizsargātām 8.panta kontekstā. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006.gada 13.jūlija spriedums lietā Jāgi v. Switzerland. No 58757/00. Descendent opinion of Judge Hedigan joined by Judge Gyulumyan.

⁹⁰⁵ Vildbergs H.J., Merseršmits K., Niedre L. Pilsonis tiesiskā valstī. Vācijas konstitucionālo un administratīvo tiesību pamati. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004, 251.lpp.

⁹⁰⁶ Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 47.februāra lēmumā Nr.1 „Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām”: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1996.gada 27.decembra lēmums Nr.10. Latvijas Vēstnesis, 1997. 12.februāris, Nr.44/45.

sadalīts, kā arī izpausties kā nekrofilija vai kanibālisms, pie tam apgānīšanas izpausmju uzskaitījums nav izsmeļošs.⁹⁰⁷ Līdz ar to rodas pārdomas, vai kā slepkavību, ja pēc tās izdarīta liķa apgānīšana, var kvalificēt tīšu nonāvēšanu nolūkā iegūt cilvēka orgānus un audus.

Vairāku valstu likumdevējs slepkavību nolūkā iegūt un/vai izmantot cietušā orgānus vai audus ir veidojis kā kvalificētu sastāvu, norādot uz dažādiem biomateriāla izmantošanas veidiem, tostarp arī transplantācijai, kā arī to iegūšanu tirdzniecībai.⁹⁰⁸ Analizējot šo slepkavības sastāvu, Krievijas tiesību pētnieki norāda, ka noslepkavotā audi un orgāni var tikt izņemti jebkādam mērķim – ne tikai transplantācijai, bet arī kanibālismam, rituālām darbībām, seksuālo tieksmju apmierināšanai, vampīrismam utt.⁹⁰⁹, kas daļēji aptveras ar KL 117.panta 5.punktā ietvertu slepkavību. Taču, domājams, diskutējams būtu jautājums par nepieciešamību ietvert KL 117.pantā kā slepkavības pastiprinošo apstākli tās izdarīšanu nolūkā iegūt cietušā audus vai orgānus transplantācijai, kas pamatojams, pirmkārt, ar medicīnas attīstību un orgānu un audu transplantācijas iespēju paplašināšanos, no vienas puses, un pieaugošo nepieciešamību pēc transplantantiem, no otras puses. Otrkārt, ņemot vērā vainīgās personas nolūku, kas tieši vērsts uz audu un orgānu iegūšanu, nodarījuma kvalifikācija saskaņā ar KL 117.panta 5.punktu tiek izslēgta, jo noziedzīgā nodarījuma faktiskā situācija neatbilstu šajā normā ietvertajam juridiskajam sastāvam. Tas pats secināms, arī analizējot KL 139. un 154.¹ pantā ietvertu regulējumu.

Formulējot KL 117.panta 5.punktu, likumdevējs tajā pēc būtības ir iekļāvis divus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus – proti, slepkavību un liķa apgānīšanu, atbildība par ko, ja tas izdarīts citādos apstākļos, noteikta KL 228.pantā. Taču, ja persona, kura izdarījusi slepkavību, apgāna arī mirušā upura ķermeni, tas aptveras ar KL 117.panta 5.punktu un papildus kvalifikācija vēl saskaņā ar 228.pantu nav nepieciešama. Tādējādi, KL 117.panta 5.punktā ietvertā liķa apgānīšana inkriminējama tikai tai personai, kura izdarījusi šā cietušā tīšu nonāvēšanu. Ja darbības, kas veido liķa apgānīšanu, izdarītas pēc cietušā nonāvēšanas aiz neuzmanības, veidojas KL 123.pantā un 228.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu reālā kopība. Savukārt, ja liķa apgānīšanu pēc cietušā noslepkavošanas izdara kāda cita persona, viņas nodarījums kvalificējams saskaņā ar KL 228.panta attiecīgo daļu. Minētā ilustrācijai aplūkošu šādu piemēru.

⁹⁰⁷ Tā, piemēram, tiesa kā liķa apgānīšanu kvalificēja M.G. nodarījumu, kura sava nepilnus divus gadus vecā mirušā dēla liķi kailu atstāja mežā sniegā, kur tas vides un meža zvēru iedarbībā tika daļēji iznīcināts. Tukuma rajona tiesas 2011.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.K37-0118/11.

⁹⁰⁸ Šāds pastiprinošais apstāklis ietverts Krievijas Federācijas un vēl deviņu NVS valstu, kā arī Lietuvas Republikas kriminālkodeksā.

⁹⁰⁹ Plašāk par to skat. Борзенков Г.И. Квалификация преступлений против жизни и здоровья. Москва: Зерцало-М, 2005, с.80; Зубкова В.Н. Ответственность за преступления против личности по законодательству России. Москва: Норма, 2005, с.44; Коробеев А.И. Преступления против жизни и здоровья. В кн.: Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. Москва: Норма, 2005, с.27; Краев Д.Ю. Убийство при отягчающих обстоятельствах. Москва: „Юрлитинформ”, 2012, с.174-180.

Pēc E.Ķ. noslepkavošanas, ko izdarīja V.J., B.T. un G.K., lai slēptu nozieguma pēdas, V.J. un B.T., pieaicinot palīgā A.I., līķi aiznesa un nolika uz dzelzceļa sliedēm, kur tam pārbrauca pāri vilciens, atdalot galvu no ķermeņa. V.J. un B.T. pamatoti tika inkriminēta slepkavība personu grupā, pēc kuras izdarīta līķa apgānīšana, savukārt, A.I. nodarījums kvalificēts saskaņā ar KL 228.panta otro daļu kā neapbedīta līķa apgānīšana, kas izdarīta personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās.⁹¹⁰

Tai pat laikā kriminālprocesā R.B. un J.L. apsūdzībā R.B. nodarījums, autoresprāt, ir izvērtēts kļūdaini. Lietā konstatēts, ka R.B., nolūkā slēpt savas kopdzīvotājas J.L. tēva slepkavību, kopā ar J.L. līķi sadalīja gabalos un sadedzināja, bet iekšējos orgānus izmeta cūku aizgaldā. Tiesa R.B. nodarījumu, kas pirmstiesas kriminālprocesā pareizi bija kvalificēts kā KL 117.panta 5.punktā paredzētā slepkavība, pārkvalificēja uz KL 116.pantu un 228.panta otro daļu kā slepkavību bez pastiprinošiem apstākļiem un neapbedīta līķa apgānīšanu, kas izdarīta grupā pēc iepriekšējas vienošanās ar J.L.⁹¹¹

Iepazīšanās ar tiesu nolēmumiem, kuros personas apsūdzētas KL 117.panta 5.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā, liecina, ka visbiežāk līķa apgānīšana tiek izdarīta ar vēlmi slēpt izdarītās slepkavības pēdas un atbrīvoties no mirušā ķermeņa, kas galvenokārt tiek izdarīts ar līķa sadalīšanu (sagabalošanu), dedzināšanu, mirušā ķermeņa novietošanu uz dzelzceļa sliedēm, lai tam pāri pārbrauktu vilciens.⁹¹²

Pētījuma gaitā apzināti arī daži kriminālprocesi, kuros konstatētā līķa apgānīšana izdarīta, lai ņirgātos par mirušā ķermeni.

Tā literatūrā tiek minēts gadījums, kad apsūdzētais A.L. pēc nepilngadīgās cietušās nogalināšanas ievadījis tās dzimumorgānos pīlādžu zarus.⁹¹³ Kā ņirgāšanās par līķi vērtējama arī A.R. rīcība, kurš pēc A.V. noslepkavošanas dusmās un aiz greizsirdības nogrieza A.V. sēklinieku maisiņus ar sēkliniekiem un daļu no dzimumlocekļa.⁹¹⁴ Arī kriminālprocesā A.Č. apsūdzībā tiesa konstatēja, ka pēc A.R. tīšas nonāvēšanas apsūdzētais izdarīja līķa apgānīšanu – nodzēsa cigareti uz mirušā sejas, ar nazi uzšķērda viņam vēderu un izņēma iekšējos orgānus, nozāģēja dzimumorgānus un galvu, kas pēc pirmās instances tiesas ieskata vērtējama gan kā necieņas izrādīšana pret mirušo, gan kā vēlme slēpt līķi.⁹¹⁵ Atzīstot šādu nodarījuma kvalifikāciju par pareizu, apelācijas instances tiesa spriedumā atzīmēja, ka A.R. izdarītā līķa apgānīšana „izpaužas

⁹¹⁰ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2003.gada 23.janvāra spriedums lietā Nr.K04-525-03/18.

⁹¹¹ Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2004.gada 24.novembra spriedums lietā Nr.K03-119/04.

⁹¹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums 2005.gada 7.janvāra lēmums lietā Nr. SKK-01-14/05; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2002.gada 13.augusta lēmums lietā Nr. PAK-580, 2004.gada 1.novembra lēmums lietā Nr. PAK-340; Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 2.maija lēmums lietā Nr.K02-0027/06; Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2004.gada 24.novembra spriedums lietā Nr.K03-119/04; Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2002.gada 9.augusta spriedums lietā Nr.K04-1414/02-19, 2003.gada 23.janvāra spriedums lietā Nr.K04-525-03/18, 2006.gada 31.augusta spriedums lietā Nr.K04-384-06/5; Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2001.gada 5.decembra spriedums lietā Nr.K06-149/01.

⁹¹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā Nr. SKK-184, 1998.gads. Citēts pēc: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 138.lpp.

⁹¹⁴ Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 8.augusta spriedums krimināllietā Nr.11200078506.

⁹¹⁵ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2004.gada 10.marta spriedums lietā Nr.K04-362/04-15.

gan kā ņirgāšanās par to, gan tā sadalīšanās, nogriežot pat dzimumorgānus, ko nevar izskaidrot tikai ar vēlēšanos noslēpt līķi.”⁹¹⁶

Tagad pretēja rakstura piemērs. Vienā no kriminālprocesiem ar tiesas spriedumu konstatēts, ka I.Z., pēc cietušā saduršanas ar nazi, aizdedzināja auduma gabalu, ar ko bija apsegts galds, un nometa uz grīdas degošu svenci, tā rezultāta izraisot dārza mājiņas un tajā esošā J.V. līķa aizdegšanos. Izslēdzot no I.Z. apsūdzības norādi uz KL 117.panta 5.punktu, tiesa motivēja, ka nav konstatēts I.Z. nodoms tādā veidā apgānīt līķi, jo viņš tādējādi tikai vēlējās slēpt nozieguma pēdas.⁹¹⁷ Komentējot šo tiesas nolēmumu, V.Liholaja pamatoti norāda, ka I.Z. objektīvi bija izdarījis viņam inkriminētās darbības un apgānījis līķi, kas, neatkarīgi no vainīgā rīcības motivācijas, satur KL 117.panta 5.punktā ietverto slepkavības pastiprinošo apstākli.⁹¹⁸

Autore pievienojas viedoklim, ka līķa apgānīšanu, nolūkā ņirgāties par to, raksturo tikai tiešs nodoms, gan apzinoties savas rīcības prettiesisko raksturu, gan arī vēloties tādā veidā piesmiet mirušā ķermeni, atriebties aizgājējam⁹¹⁹, kas atbilst krimināltiesību doktrīnā pieņemtajam, ka par mērķi (nolūku) un motīvu „var runāt vienīgi saistībā ar noziedzīgiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti ar tiešu nodomu.”⁹²⁰ Ja vainīgais vērsas pret mirušā ķermeni nolūkā slēpt izdarīto noziegumu, viņš savas darbības tāpat veic apzināti, vai nu pieļaujot, ka tādējādi apgāna līķi, vai arī paliekot vienaldzīgam pret to, jo viņa vēlmes ir atšķirīgas un prioritārais nav līķa apgānīšana, lai arī tāds ir rīcības gala rezultāts. Tādēļ nevar nepiekrīst literatūrā paustajam, ka „ikvienā gadījumā, kad vainīgais ir objektīvi izdarījis kādas darbības, kas ir pretrunā ar sabiedrībā vispārpieņemtajiem uzskatiem un morāles normām par rīcību ar mirušā ķermeni”, viņš ir atbildīgs par līķa apgānīšanu, jo „ikviena saprātīga būtne, kura spēj apzināties savas darbības un tās vadīt, saprot, ka ar savu darbību pārkāpj vispārpieņemtās normas.”⁹²¹

Saistībā ar šo pēdējo citātu un, ņemot vērā, ka līdz šim analizētie slepkavības pastiprinošie apstākļi var tikt inkriminēti, tikai konstatējot subjektīvo kritēriju, proti, vainīgā apzināšanos par cietušā īpašībām, kā arī par slepkavības izdarīšanas veidu, apspriežams jautājums par nodarījuma juridisko izvērtējumu gadījumā, ja to izdarījusī persona tikusi atzīta par nepieskaitāmu. Citiem vārdiem sakot, runa ir **par subjektu un vainīgumu, vainas sasaisti ar pieskaitāmības un nepieskaitāmības stāvokli**, kas pēdējos gados aktualizēts arī Latvijas krimināltiesībās gan teorētiskā, gan praktiskā līmenī⁹²², taču nav plašāk diskutēts.

⁹¹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 1.novembra spriedums lietā Nr. PAK-35.

⁹¹⁷ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 7.februāra spriedums lietā Nr.K04-229/05-15.

⁹¹⁸ Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. 2.grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 21.lpp.

⁹¹⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 139.lpp.

⁹²⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 176.lpp.

⁹²¹ Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināltiesībās. 2.grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 20.lpp.

⁹²² Skat. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma subjekts un vainīgums krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2009. 5.maijs, Nr.18, 1.-4.lpp.; Liholaja V. Kvalificējošo pazīmju izpratne noziedzīgos nodarījumos pret personu. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 351.-353.lpp.; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 19.jūnija

Kā jau minēts iepriekš, saskaņā ar KL 13.panta pirmo daļu persona, kura noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā atradies nepieskaitāmības stāvoklī, pie kriminālatbildības nav saucama, bet tai nosakāmi medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi. Autores rīcībā ir 11 tiesu nolēmumi⁹²³, ar kuriem atzīts, ka pārbaudāmā persona izdarījusi citas personas dzīvības apdraudējumu, kas kvalificēts gan saskaņā ar KL 116.pantu, gan arī kā slepkavība pastipriņošos un sevišķi pastipriņošos apstākļos, tāpat vairākos gadījumos norādot, ka viņas vaina šo noziegumu izdarīšanā ir pilnībā pierādīta, lai arī no tiesu psihiatriskās ekspertīzes atzinuma izriet, ka šīs personas nav varējušas nedz saprast savu rīcību, nedz to vadīt. Analizējot šos nolēmumus, pirmkārt, jau rodas jautājums, vai personas nepieskaitāmības gadījumā var vispār runāt par viņas izdarītu vainojamu noziedzīgu nodarījumu, kā tas tiesas nolēmumos norādīts, un, otrkārt, vai ir pamats runāt par tāda nozieguma, proti, slepkavības izdarīšanu pastipriņošos vai sevišķi pastipriņošos apstākļos, kuru aprises darba ierobežotā apjoma dēļ tiks tikai ieskicētas un var būt patstāvīga pētījuma priekšmets.

Viena no obligātām noziedzīga nodarījuma pazīmēm ir vainīgums, kas slepkavības gadījumā nozīmē, ka persona paredz un tieši vēlas vai apzināti pieļauj kaitīguma radīšanu citas personas dzīvības saglabāšanas interesei.⁹²⁴ Raksturojot vainīgumu, U.Krastiņš norāda, ka „personas psihiskā darbība izpaužas kā izdarītā apzināšanās (intelektuālā puse) un kā viņas griba, kas virza cilvēku uzvedību, lai iedarbotos uz reālo ārējo vidi (gribas puse)”, secinot: „ja kaitīgā iedarbība uz ārpasauli ir prettiesiska, personas psihisko stāvokli varam apzīmēt kā personas vainojamu psihisko stāvokli. Gadījumos, kad personas vaina faktiskajā darbībā tiek izslēgta, psihisko darbību varam nosaukt par nevainojamu personas psihisko stāvokli.”⁹²⁵ Piekrītot profesora labi argumentētajam viedoklim, tālāk jāsecina, ka šādas personas nodarījumu nav pamata atzīt par noziedzīgu, jo tajā saskatāma tikai objektīvā pazīme – dzīvības atņemšana.

Tā kā slepkavība ir tīšs noziegums, par personas vainīgumu var liecināt vai nu vēlēšanās radīt kaitīgumu citas personas dzīvības interesei (tiešs nodoms), vai arī tāda kaitīguma apzināta pieļaušana vai arī vienaldzība pret to (netiešs nodoms). Pie tam, saskaņā ar subjektīvās pieskaitāmības principu, personas saukšana pie kriminālatbildības būs pamatota tikai tad, ja ar

lēmums lietā Nr. SKK-258/2008; Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 19.-20.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2011.gada 3.martā].

⁹²³ Skat., piemēram, Aizkraukles rajona tiesas 2009.gada 8.janvāra lēmums krimināllietā Nr.12370074008; Daugavpils tiesas 2009.gada 8.janvāra lēmums lietā Nr.K12-0234/09; Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2008.gada 16.oktobra lēmums lietā Nr.K29-1130/08; Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2002.gada 16.jūlija lēmums lietā Nr.K04-939/02-2; 2008.gada 1.septembra lēmums lietā Nr.K04-291-08/5; 2008.gada 29.septembra lēmums lietā Nr.K04-372/08/10; 2009.gada 24.aprīļa lēmums lietā Nr.K04-140-09-23; 2011.gada 24.augusta lēmums lietā Nr.K04-196/11-2.

⁹²⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 65.lpp.

⁹²⁵ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma subjekts un vainīgums krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2009. 5.maijs, Nr.18, 2.lpp.

subjekta vainu aptversies visi apstākļi, kas kopumā veido konkrētās slepkavības sastāvu⁹²⁶, jo, kā to savā laikā norādīja B.Kurinovs (Б.А.Куринов), „līdz ar nozieguma objekta un objektīvās puses pazīmēm, ar subjektīvās puses saturu aptveras vainīgā psihiskā attieksme pret nozieguma sastāva kvalificējošām pazīmēm.”⁹²⁷ Tas atbilst KL 8.panta otrajā daļā noteiktajam, ka, nosakot noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm. Arī tā sauktā elementu analīze (*element analyze*), kas ir viens no jaunievedumiem *Mens rea* teorijas attīstībā⁹²⁸, tāpat kā krimināltiesību doktrīnā pazīstamais atbilstības princips⁹²⁹ izvirza prasību pēc vainīguma pierādīšanas attiecībā pret katru pārkāpuma materiālo elementu, liekot uzsvāru ne tikai uz personas attieksmi pret nodarījumu kopumā un tā sekām, bet arī izvērtējot attieksmi pret nodarījumu aptverošiem apstākļiem⁹³⁰, jeb, kā to nodefinējis H.L. Pakers (*H.L.Packer*), „Nodarījums ir noziedzīgs tikai tad, ja persona apzinās faktus, kas to par tādu padara.”⁹³¹

P.Mincs rakstīja, ka noziedzīga nodarījuma subjekts var būt tikai cilvēks, kurš spēj „a) apzināties izdarāmo, vērtējot tā tiesisko nozīmi, un b) vadīt savu rīcību atbilstoši abstraktām normām.”⁹³² Attīstot šo P.Minca atziņu, U.Krastiņš tālāk secina: „ja persona savā psihiskajā darbībā nespēj saprast savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu vai savu darbību vadīt, viņas psihiskais stāvoklis nav vainojams.”⁹³³ Arī no A.Raroga pētījumiem var izdarīt šādus secinājumus: 1) pieskaitāmība ir noziedzīga nodarījuma subjekta juridiskā pazīme, kas ir cieši saistīta ar vainu kā noziedzīga nodarījuma psiholoģiskā satura pamatu; 2) noziedzīga nodarījuma izdarīšana nepieskaitāmības stāvoklī izslēdz kriminālatbildību, jo iztrūkst viena no obligātajām subjekta pazīmēm un tāpēc nav noziedzīga nodarījuma sastāva; 3) nav noziedzīga nodarījuma subjekta – nav arī paša noziedzīga nodarījuma.⁹³⁴

Uz nepieskaitāmības saistību ar vainas neesamību norādīja Krievijas 1903.gada Sodu likumu 39.pants, nosakot: „nav pieskaitāms par vainu noziedzīgs nodarījums, ja to izdarījusi persona, kas noziedzīgo nodarījumu izdarīdama, nav varējusi saprast sava nodarījuma raksturu aiz slimīga gara

⁹²⁶ Рарог А.И. Настольная книга судьи по квалификации преступлений. Москва: Проспект, 2009, с.126.

⁹²⁷ Куринов Б.А. Квалификация транспортных преступлений. Москва: Издательство Московского университета, 1965, с.110.

⁹²⁸ Plašāk skat. Есаков Г.А. Mens rea в уголовном праве Соединенных Штатов Америки. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.314-315.

⁹²⁹ Asworth A. Principles of criminal law. 4th edition. New York: Oxford University Press, 2003, p.88.

⁹³⁰ Denno D.V. Criminal Law in a Post-Freudian World. University of Illinois Law Review. Vol. 205. Pieejams: http://lawreview.law.uiuc.edu/publications/20009/2005_3/Denno.2P.pdf, p.641 [aplūkots 2010.gada 8.oktobrī].

⁹³¹ Packer H.L. Mens rea and the Supreme Court. Supreme Court Review, 1962, p.108.

⁹³² Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar V.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 78.lpp.

⁹³³ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma subjekts un vainīgums krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2009. 5.maijs, Nr.18, 2.lpp.

⁹³⁴ Рарог А.И. Настольная книга судьи по квалификации преступлений. Практическое пособие. Москва: Проспект, 2009, с.192, 195-196, 206.

darbības traucējuma, vai nesamaņas stāvoklī būdama, vai aiz garīgas neattīstības, kas cēlusies no miesīga trūkuma vai slimības”⁹³⁵, šo formulu visā pilnībā pārņēmis arī Latvijas 1933.gada Sodu likuma 38.pants.⁹³⁶ Norāde uz nepieskaitāmības stāvokli saistībā ar personas vainīgumu atrodama arī Igaunijas Sodu kodeksā.⁹³⁷

Uz vainas sasaisti ar pieskaitāmību vai nepieskaitāmību norādīts arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 19.jūnija lēmumā attiecībā uz V.A., kurš divu personu slepkavību izdarījis nepieskaitāmības stāvoklī, sakarā ar ko kriminālprocess izbeigts, nosakot medicīniska rakstura piespiedu līdzekli. Noraidot kasācijas sūdzību⁹³⁸, Senāta Krimināllietu departaments norādīja: „Krimināllikuma 8.panta otrā daļa paredz, ka, nosakot noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret nodarījuma objektīvajām pazīmēm. Tādējādi Kriminālprocesa likuma 19.panta trešās daļas izpratnē šaubas par vainu ietver arī šaubas par personas psihisko attieksmi. Līdz ar to secināms, ka konkrētajā gadījumā noziedzīga nodarījuma subjekts ir jāvērtē kopsakarā ar subjektīvo pusi. Rezultātā, šaubas par personas psihisko attieksmi ietver arī šaubas par to, vai persona noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī ir bijusi pieskaitāma, jo bez šī kritērija konstatēšanas nav iespējams noskaidrot personas psihisko attieksmi.”⁹³⁹

Te faktiski ir arī atbilde uz pirmo jautājumu – ja nodarījumu izdarījusi persona nepieskaitāmības stāvoklī, viņas psihiskais stāvoklis nav vainojams un nav nekāda pamata runāt par šādas personas vainu, kā tas fiksēts vairākos iepriekš minētajos tiesu nolēmumos. Taču, autoresprāt, nav pamata arī konstatācijai, ka tāda persona ir izdarījusi to vai citu Krimināllikumā paredzētu noziedzīgu nodarījumu, ja tajā ir saskatāmas tikai sastāva objektīvās pazīmes – objekts un objektīvā puse, bet nav nedz subjekta, nedz subjektīvās puses pazīmju. Tāpēc domājams, ka pareizāk būtu norādīt uz to, ka pārbaudāmās personas nodarījumā saskatāmas tā vai cita nodarījuma objektīvās pazīmes, piemēram, KL 116.pantā paredzētās slepkavības objektīvās pazīmes, bet nevis, ka šī persona izdarījusi KL 116.pantā paredzēto slepkavību.

Tāpat arī gadījumos, kad likumā ietverta vai prezumējama norāde par personas apzināšanos par kādu nodarījuma pazīmi, nepieskaitāmai personai šādu apzināšanos inkriminēt nevar, jo, nespējot saprast savu rīcību, persona nespēj arī saprast, ka vēršas, piemēram, pret grūtnieci, bezpalīdzīgu, mazgadīgu vai nepilngadīgu personu, izdara slepkavību ar sevišķu cietsirdību vai apgāna mirušā cilvēka ķermeni. Visas šīs slepkavības pastiprinošās pazīmes atrodas ārpus to

⁹³⁵ 1903.gada 22.marta Sodu likums. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodu likumu piemērošanu Latvijā. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1925.

⁹³⁶ Sodu likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1936.

⁹³⁷ Sodu kodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 362.-363.lpp.

⁹³⁸ Kasācijas sūdzības iesniedzējs uzskatīja, ka apelācijas instances tiesa pārkāpusi KPL 19.panta trešās daļas nosacījumus, jo saprātīgo šaubu vērtēšana par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, attiecas uz vainu, tātad uz noziedzīga nodarījuma subjektīvo pusi, nevis uz subjektu, un līdz ar to minētais nosacījums neattiecoties uz nepieskaitāmību.

⁹³⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 19.jūnija lēmums lietā Nr. SKK-258/2008.

izdarījušās personas apziņas un tāpēc, domājams, ir pamats runāt tikai par citas personas dzīvības atņemšanu.⁹⁴⁰

6.3. Vairāku personu piedalīšanās slepkavībā

Likumdevējs, pieņemot Krimināllikumu, tā 117.panta 10.punktā kā slepkavības pastipriņošu apstākli tika norādījis tās izdarīšanu personu grupā, savukārt, ar 2007.gada 13.decembra likumu⁹⁴¹ KL 118.pants papildināts ar 5.punktu, par slepkavības sevišķi pastipriņošu apstākli atzīstot tās izdarīšanu organizētā grupā.

Autoresprāt, atbildības pastiprināšana par slepkavību, kas izdarīta personu grupā, ir teorētiski pamatota un prakses vajadzību diktēta. Piekrītot U.Krastiņam, ka, līdz ar vairāku personu piedalīšanos noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, palielinās tā kaitīguma pakāpe, jo kopīgu darbību rezultātā tiek nodarīts smagāks kaitējums ar likumu aizsargātām interesēm⁹⁴², jānorāda, ka slepkavību izdarīšana personu grupā ir viens no izplatītākajiem šā nozieguma pastipriņošajiem apstākļiem Latvijas tiesu praksē (inkriminēts gandrīz vai vienai trešajai daļai apsūdzēto), kas it īpaši raksturīgi slepkavībām, kas saistītas ar laupīšanu.

Atbilstoši KL 18.pantā noteiktajam, divu vai vairāku personu apzināta piedalīšanās tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanā (*concursum delinquentium*) ir dalība vai līdzdalība, savukārt, saskaņā ar KL 19.pantā skaidroto, par dalību (līdzizdarīšanu) uzskatāma apzināta noziedzīga darbība, ar kuru tīšu noziedzīgu nodarījumu, to apzinoties, tieši izdarījušas divas vai vairākas personas (tas ir grupa). Katra no šīm personām ir noziedzīgā nodarījuma dalībnieks (līdzizdarītājs). Līdzdalības jēdziens un līdzdalībnieku veidu uzskaitījums dots KL 20.pantā. Tādējādi likumdevējs Krimināllikumā strikti nodala izdarītāju un līdzdalībnieku, norādot uz viņu funkcijām un to atšķirīgajām lomām nodarījumā. To, ka tiesām stingri jānorobežo slepkavības izdarītāji no šādu noziegumu izdarīšanas organizētājiem, uzkūditājiem un atbalstītājiem, Augstākās tiesas plēnums norādījis jau 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 22.punktā⁹⁴³, lai arī Latvijas PSR kriminālkodeksa

⁹⁴⁰ Tā, piemēram, analizējot slepkavību ar sevišķu cietsirdību, L.Andrejeva un P.Konstantinovs, atsaucoties uz Krievijas Federācijas Augstākās tiesas plēnuma 1999.gada 27.janvāra lēmuma Nr.1 „Par tiesu praksi lietās par slepkavību (KF KK 105.p.)” 8.punktā norādīto, ka sevišķas cietsirdības jēdziens ir saistīts kā ar slepkavības veidu, tā arī ar citiem apstākļiem, kas liecina par vainīgā (autore izcēlums) izrādīto sevišķo cietsirdību, kategoriski izslēdz iespēju runāt par to, ka nepieskaitāma persona izrādījusi sevišķu cietsirdību, jo, sakarā ar savu psihisko stāvokli, tāda persona var izrādīt agresiju, taču nevar jaukt jēdzienus „agresija” un „sevišķa cietsirdība”. Андреева Л.В., Константинов П.Ю. Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.153, 160.

⁹⁴¹ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas 2007.gada 13.decembra likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 29.decembris, Nr.208.

⁹⁴² Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 150.lpp.

⁹⁴³ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 25.lpp.

99.pantā šāda slepkavības pastiprinoša apstākļa vēl nebija, taču noziedzīga nodarījuma izdarīšana personu grupā kriminālkodeksa 37.pantā bija norādīta kā atbildību pastiprinošs apstākļis.

Krimināllikuma Sevišķajā daļā tiek izdalītas piecas dalības formas: personu grupa bez iepriekšējās vienošanās, personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, organizēta grupa, banda, noziedzīga organizācija.⁹⁴⁴ Šajā darba sadaļā analizējamā slepkavības pastiprinošā un sevišķi pastiprinošā apstākļa kontekstā apspriežamas trīs dalības formas - personu grupa bez iepriekšējas vienošanās, personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās un organizēta grupa. Kas attiecas uz KL 117.panta 10.punktā norādīto personu grupu, tad autore pilnībā pievienojas viedoklim, ka šajā gadījumā nodarījuma kvalifikāciju neietekmē tas, vai slepkavība izdarīta personu grupā ar vai bez iepriekšējas vienošanās.⁹⁴⁵ Šāds secinājums izdarāms, analizējot no KL 19.panta izrietošās pazīmes, kas ir kopīgas un obligātas abām dalības formām: 1) tā bijusi apzināta noziedzīga rīcība; 2) slepkavību izdarījušas divas vai vairākas personas; 3) vismaz divas personas tieši realizējušas slepkavības sastāva objektīvās puses pazīmes.⁹⁴⁶

Abas šīs dalības formas atšķiras tikai ar to, ka grupā pēc iepriekšējas vienošanās pirms slepkavības sastāva realizācijas tiešas uzsākšanas starp grupas dalībniekiem ir bijusi jebkāda veida vienošanās (mutvārdos, rakstiski, ar mīmikas vai ķermeņa kustību palīdzību, vai citādi saskaņojot darbības) par kopīgi izdarāmo dzīvības atņemšanu⁹⁴⁷, kas arī visai bieži tiek konstatēta, lai arī nozieguma kvalifikācijai saskaņā ar KL 117.panta 10.punktu nav obligāti nepieciešama. Tai pat laikā obligāti jākonstatē, ka personu rīcība ir bijusi saskaņota un bijis vienots nodoms atņemt citai personai dzīvību. Grupā ietilpstošo personu rīcība un loma var atšķirties, taču, kā jau minēts, tām visām jāpiedalās dzīvības atņemšanas procesā, pilnīgi vai daļēji realizējot slepkavības objektīvo pusi, kas atrodas cēloņsakarībā ar nāves iestāšanos.⁹⁴⁸

Pie tam būtisks ir Augstākās tiesas secinājums, kas izteikts jau minētā apkopojuma par tiesu praksi krimināllietās par slepkavībām kopsavilkuma 19.punktā, ka „nav katrā ziņā jākonstatē, ka

⁹⁴⁴ Ņemot vērā, ka atbildība par bandītismu un noziedzīgas organizācijas izveidošanu, vadīšanu un piedalīšanos tās izdarītajos noziegumos pret cilvēci vai mieru, kara noziegumos, genocīda īstenošanā vai sevišķi smagos noziegumos pret valsti, speciāli reglamentēta KL 224. un 89.¹ pantā, šīs dalības formas promocijas darbā analizējamā nozieguma kontekstā pieminamas tikai tādēļ, ka slepkavības, ja tās izdarījusi banda vai noziedzīga organizācija, kvalificējamās pēc noziegumu, kas paredzēti KL 224.panta otrajā daļā vai 89.¹ panta otrajā daļā un KL 117.vai 118.pantā, kopības. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 53., 503.lpp. Skat., piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2005.gada 6.jūlija lēmums lietā Nr. SKK-372.

⁹⁴⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 171.lpp.; Krastiņš U. Grupveida nodarījumi: teorija un prakse. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 138., 152.-153.lpp.

⁹⁴⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 231.lpp.; Козлов А.П. Соучастие. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с.76.

⁹⁴⁷ Krastiņš U. Grupveida nodarījumi: teorija un prakse. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 231.lpp.

⁹⁴⁸ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 25.lpp.

katra no šīm personām nodarījusi cietušajam tādas miesas bojājumus, kas tieši izraisījuši cietušā nāvi, bet gan jākonstatē, ka visas šīs personas piedalījušās dzīvības atņemšanas procesā, ar to saprotot šo personu vienotu nodomu saskaņotu darbību veidā, kuras vērstas uz dzīvības atņemšanu. Tas apstākļi, ka kāda no grupā iesaistītajām personām izdarījusi mazāk sietu vai dūrienu nekā līdzizdarītāji, nemaina tās darbības juridisko kvalifikāciju.”⁹⁴⁹ Taču, neskatoties uz iepriekš minēto skaidrojumu, tiesu praksē arvien rodami kļūdaini kvalifikācijas risinājumi, ko apstiprina šāds piemērs:

R.Z. un I.P. apsūdzēti KL 117.panta 6. un 10.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā, proti, ka viņi pēc iepriekšējas vienošanās laupīšanas nolūkā uzbruka taksometra vadītājam L.K., kuram, saskaņā ar lomu sadali, pirmais ar nazi kaklā iedūra R.Z., radot durti grieztu brūci ar kakla asinsvadu bojājumu, kā arī žņaudza cietušo, lai pārvarētu viņa pretošanos. Dūrienu ar nazi izdarīja arī I.P., vēlēdamies iedurt tieši kaklā, taču nazis dūriena rezultātā noslīdēja gar cietušā kaklu, radot skrumbu uz kakla priekšējās sienas. Ņemot vērā, ka cietušā nāve iestājās no R.Z. dūriena kaklā, tiesa kļūdaini secināja, ka vienīgi šā apsūdzētā nodarījumu var kvalificēt kā pabeigtu slepkavību saskaņā ar KL 117.panta 6. un 10.punktu, bet I.P. nodarījums kvalificējams kā šīs pašas slepkavības mēģinājums, tai pat laikā atzīstot, ka apsūdzētie „ar kopīgajām noziedzīgajām darbībām izdarījuši sevišķi smagu noziegumu, kura sekas ir neatgriezeniskas.”⁹⁵⁰

Savukārt, kriminālprocesā, kurā A.P., D.B. un R.J. bija apsūdzēti vidēja smaguma miesas bojājumu nodarīšanā S.G. un viņa slepkavībā personu grupā, tiesa pamatoti A.P. nodarījumu pārkvalificēja no KL 117.panta 10.punkta uz 116.pantu, bet D.B. un R.J. atzīti par vainīgiem vidēja smaguma miesas bojājumu tīšā nodarīšanā personu grupā, secinot, ka nav konstatēts vienots nodoms un kopīga rīcība, kas izpaudusies kā piedalīšanās dzīvības atņemšanas procesā, bet atrašanās slepkavības izdarīšanas vietā pati par sevi nedod pamatu vainot šādas personas grupā izdarītā slepkavībā.⁹⁵¹

Šajā prakses apkopojumā tāpat norādīts, ka ne vienmēr slepkavības tiešie izdarītāji tiek nodalīti no līdzdalībniekiem, ievērojot KL 20.pantā norādīto, ka par līdzdalību uzskatāma apzināta darbība vai bezdarbība, ar kuru persona (līdzdalībnieks) kopīgi ar citu personu (izdarītāju) piedalījies slepkavības izdarīšanā, bet pati nav bijusi tās tieša izdarītāja. Pievienojoties tam, jāatzīmē, ka šādi kļūdaini kvalifikācijas risinājumi atkārtojas no gada uz gadu, lai arī, autoresprāt, gan mūsu valsts Krimināllikumā, gan tiesību teorijā šie dažādie vairāku personu piedalīšanās veidi noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ir strikti nodalīti, un, kā norāda U.Krastiņš, „atšķirībā no dalības, kurā visas personas, kas kopīgi izdara noziedzīgu nodarījumu, ir noziedzīga nodarījuma izdarītāji, līdzdalībā veiktā nodarījumā bez tiešā izdarītāja (līdzizdarītājiem) piedalās arī tādas personas, kuras neņem tiešu dalību noziedzīgā rezultāta sasniegšanā, bet kurām ir noteikti citi uzdevumi, kurus veicot, kopīgi tiek panākta nodomātā mērķa sasniegšana, tas ir, ar kopīgām pūlēm tiek realizēts

⁹⁴⁹ Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 118.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/20010> [aplūkots 2011.gada 8.janvārī].

⁹⁵⁰ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 23.septembra spriedums lietā Nr.K05-0020-11/05.

⁹⁵¹ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 14.augusta spriedums lietā Nr.K02-0010-07.

noziedzīga nodarījuma sastāvs.”⁹⁵² Atšķirību starp dalību un līdzdalību akcentējis arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments, citējot KL 19. un 20.pantā norādītās vairāku personu piedalīšanās noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pazīmes⁹⁵³, par kuru neizpratni liecina virkne prakses piemēru daudzu gadu garumā. Tā, piemēram,

jautājums par apsūdzēto lomu nepilngadīgā A.K. noslepkavošanā risināts kriminālprocesā S.D. un J.Š. apsūdzībā, kuriem pirmstiesas kriminālprocesā inkriminēta šīs slepkavības izdarīšana personu grupā. Konstatējot, ka cietušo, kurš bija sagrābts un turēts kā ķīlnieks, pēc lozēšanas, kuram no apsūdzētajiem šis noziegums izdarāms, nonāvēja S.D., nosmacējot viņu, visu instanču tiesas atzina viņu par slepkavības pastiprinošos apstākļos izdarītāju, bet J.Š. – par atbalstītāju, jo viņš A.K. dzīvības atņemšanas procesā tieši nepiedalījās.⁹⁵⁴

Praksē sastopamas arī sarežģītākas slepkavības izdarīšanas shēmas, kad konstatējama gan dalība, gan līdzdalība, kad īpaši būtiski izvērtēt katras tajā iesaistītās personas lomu. Tā, piemēram,

V.C. un O.O. bija apsūdzēti par to, ka viņi organizēja, uzkūdīja un atbalstīja Ģ.Č. slepkavību mantkārīgā nolūkā, bet V.Z. un J.G. – par slepkavību personu grupā mantkārīgā nolūkā. Pirmās instances tiesa V.C. un O.O. attaisnoja viņiem celtajā apsūdzībā, pamatojot, ka viņu vaina nav pierādīta. Apelācijas instances tiesa, savukārt atzina par pierādītu, ka V.C., zinot, ka ar viņa starpniecību ir jānodod Ģ.Č. Ls 17 980 un vēloties iegūt šo naudu, pamudināja O.O. atrast Ģ.Č. slepkavības izdarītāju un organizēt slepkavības izdarīšanu, apsolut par to O.O. samaksāt 10 000 ASV dolāru, ko O.O. arī apņēmas izdarīt. Tajā pašā dienā O.O. no V.C. mobilā telefona viņa klātbūtnē piezvanīja V.Z. un uzkūdīja viņu izdarīt Ģ.Č. slepkavību, vienojoties, ka par to samaksās Ls 2 500. Tad O.O. iedevs telefonu V.C., kurš sarunā ar V.Z. nosaucis Ģ.Č. pazīmes, darba un dzīvesvietas adresi, mobilā telefona numuru. Pēc slepkavības izdarīšanas V.C. saskaņā ar iepriekšējo vienošanos samaksāja O.O. jau minēto summu, kuru tas sadalīja ar V.Z.⁹⁵⁵

Visai interesants šķiet nodarījuma juridiskais izvērtējums kriminālprocesā S.V., A.M., A.H., A.S. un A.K. apsūdzībā,⁹⁵⁶

kurā ar pirmās instances tiesas spriedumu A.K. atzīts par vainīgu H.S. slepkavības mantkārīgā nolūkā mēģinājumā, kas izdarīta personu grupā, bet pārējie apsūdzētie atzīti par līdzdalībniekiem šīs slepkavības mēģinājumā. Apelācijas instances tiesa, ņemot vērā, ka S.V. veicis uzkūdīšanu un organizējis, bet A.M. uzkūdījis un atbalstījis slepkavības sevišķi pastiprinošos apstākļos

⁹⁵² Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 168.lpp.

⁹⁵³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 20.aprīļa lēmums lietā Nr. SKK-0166/07.

⁹⁵⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 21.februāra lēmums lietā Nr. SKK-01-108/07.

⁹⁵⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 26.aprīļa spriedums lietā Nr. PAK-168. Te jāpievienojas V.Liholajas atzinumam, ka V.C. un O.O. darbības pilnībā atbilst KL 20.panta pirmajā daļā dotajai līdzdalības definīcijai un vērtējamas kā Ģ.Č. slepkavības organizēšana, uzkūdīšana uz to un atbalstīšana. Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 32.-33.lpp. Savukārt, V.Z. slepkavības izdarīšanā iesaistīja savu paziņu J.G. nolūkā Ģ.Č. slepkavību izdarīt kopīgi J.G. ģimenei piederošā zemes gabala teritorijā, kur V.Z. žņaudzot un J.G. sitot ar āmuru pa galvu, Ģ.Č. tika nogalināts un turpat aprakts, proti, izdarīja slepkavību personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās. Kasācijas instances tiesa secināja, ka šāda nozieguma kvalifikācija atbilst apsūdzībai un sprieduma saturam, kā arī faktiskajiem lietas apstākļiem. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2005.gada 26.augusta lēmums lietā Nr. SKK-01-390/05.

⁹⁵⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2004.gada 5.oktobra lēmums lietā Nr. SKK-01-533/04.

mēģinājumu, proti, sakarā ar to, ka H.S. bija pildījis savus dienesta un profesionālos pienākumus, viņu nodarījumu kvalificēja kā neizdevušos līdzdalību KL 118.panta 1.punktā paredzētajā slepkavībā. Tiesa tāpat atzina, ka A.K. bija izdarījis slepkavības mēģinājumu mantkārīgā nolūkā, izslēdzot no visu minēto personu apsūdzības norādi uz personu grupu.

Neapstrīdami, ka tāda norāde bija kļūdaina, jo H.S. slepkavības mēģinājumu bija izdarījis viena persona – A.K., bet pārējo apsūdzēto loma bija novērtēta un kvalificēta kā līdzdalība, kas jau principā izslēdz personu grupu un slepkavības vai tās mēģinājuma izdarīšanu dalībā. Tai pat laikā tiesas nolēmumu aprakstošajā daļā iezīmētas tādas pazīmes, kas raksturīgas citai dalības formai – organizētai grupai, taču šāds sevišķi pastiprinošais apstāklis KL 118.panta 5.punktā tika ietverts vēlāk⁹⁵⁷ un ir spēkā tikai ar 2008.gada 12.janvāri. Pieņemot, ka visi likumā minētie nosacījumi, lai runātu par organizētas grupas esamību, analizējamajā kriminālprocesā tika konstatēti, jāpiekrīt U.Krastiņam, ka nozieguma izdarīšanas brīdī, kad Krimināllikuma 117.panta 10.punktā bija norāde uz slepkavības izdarīšanu personu grupā, atsevišķi neizdalot organizētu grupu, kā tas ir patlaban, vainīgo personu darbības varēja kvalificēt kā izdarītas personu grupā, apsūdzībā norādot, ka nodarījumā ir organizētas grupas pazīmes.⁹⁵⁸

Saskaņā ar KL 21.pantā noteikto, organizēta grupa ir vairāk nekā divu personu izveidota apvienība, kura radīta nolūkā kopīgi izdarīt noziedzīgus nodarījumus vai smagu vai sevišķi smagu noziegumu un kuras dalībnieki saskaņā ar iepriekšējo vienošanos ir sadalījuši pienākumus. Raksturojot organizētu grupu, U.Krastiņš norāda, ka tajā „bez tiešā izdarītāja saskaņā ar iepriekšējo vienošanos var būt vēl citas personas, kuras pilda citādus pienākumus nekā tiešais izdarītājs. Viņu lomas nodarījumā var izpausties kā nozieguma organizēšana vai vadīšana, atbalstīšana, retāk kā uzkūdīšana. Šādas lomas raksturīgas līdzdalībniekiem, bet organizētā grupā viņi visi ir līdzizdarītāji.”⁹⁵⁹ Minētais autors tāpat uzsver, ka visiem organizētas grupas dalībniekiem savas noziedzīgās darbības nav jārealizē tieši noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas vietā un vienā laikā, un visiem organizētas grupas dalībniekiem tieši nav jārealizē nodomātā noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes, „jo tāpēc jau ir notikusi pienākumu sadale starp grupas dalībniekiem iepriekšējās vienošanās laikā.”⁹⁶⁰

Šeit vietā atgādināt Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta atzinumu, ka „nodarījuma atzīšanu par izdarītu organizētā grupā nevar ietekmēt tas apstāklis, ka visi

⁹⁵⁷ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas 2007.gada 13.decembra likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 29.decembris, Nr.208.

⁹⁵⁸ Krastiņš U. Grupveida nodarījumi: teorija un prakse. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 153.lpp.

⁹⁵⁹ Krastiņš U. Grupveida nodarījumi: teorija un prakse. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 143.lpp. Skat., piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 29.maija spriedumu lietā Nr.K04-235-10/20.

⁹⁶⁰ Krastiņš U. Mantisko nodarījumu teorētiski praktiski kvalifikācijas jautājumi. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 318.lpp.

grupas dalībnieki nebija tieši savstarpējā sarunā vienojušies par noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, kā arī tas, ka nav izdevies noskaidrot precīzas ziņas par grupas dalībnieku personību un saukt tos pie kriminālatbildības. Būtiski ir konstatēt, ka katrs grupas dalībnieks, veicot savus pienākumus kopīgu darbību ķēdē, ir apzinājies, ka bez viņa darbojas vēl citas personas, kuras, pildot tām uzdotos pienākumus, sekmē kopīga nozieguma izdarīšanu.”⁹⁶¹ Tāpat būtiska ir Senāta Krimināllietu departamenta norāde, ka „par vienošanos un pienākumu sadalīšanas faktu var liecināt apsūdzēto konkrēta saskaņota rīcība.”⁹⁶²

Vairāku personu piedalīšanās slepkavības izdarīšanā kvalifikācijā izdalāmas vairākas nianšes, kā, piemēram, jautājums par to, kādas personas var veidot personu grupu dalības kontekstā, vieniem Latvijas krimināltiesību teorētiķiem aizstāvot subjektīvā kritērija prioritāti un pamatojot, ka apziņas defekts, kura iemesls var būt psihiski traucējumi vai garīga atpalcība, kā arī mazgadība, izslēdz kopīga saskaņota noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.⁹⁶³ Subjektīvā kritērija prioritāti, uzsvērdami grupas dalībnieku subjektīvo saikni, dažādos laika posmos pauduši arī citu valstu tiesību pētnieki, piemēram, A.Kozlovs (*А.П.Козлов*), V.Komisarovs (*В.С.Комиссаров*), J.Krasikovs (*Ю.А.Красиков*)⁹⁶⁴, kuri pasvītro, ka divu vai vairāku personu esamība prezumē, ka visi viņi sasnieguši likumā noteikto vecumu, kas ļauj tos saukt pie kriminālatbildības, un bijuši pieskaitāmi noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī. Mazgadīgo un nepieskaitāmu personu ietveršanu noziedzīgā grupējuma sastāvā uz šā paša pamata noliedz arī tādi Krievijas krimināltiesību pētnieki kā, piemēram, S.Avetisjans (*С.Аветисян*), I.Krugļikovs (*Л.И. Кругликов*), N.Lopašenko (*Н.А. Лопашенко*).⁹⁶⁵

Pretēju viedokli, par prioritāru izvirzot objektīvo jeb fizisko kritēriju (saikni), no Latvijas krimināltiesību pārstāvjiem pauž U.Krastiņš, pēc kura ieskata, vērtējot subjektīvo saikni starp personām, kuras kopīgi izdara noziedzīgu nodarījumu, „ir jāievēro, ka nodarījuma faktiskos apstākļus apzinās persona, kurai piemīt visas subjektam nepieciešamās īpašības, un ka tikai šī persona atbild kriminālā kārtā par nodarījumu. Viņa ir apzinājies, ka kopā ar citu personu izdara

⁹⁶¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 18.jūnija lēmums lietā Nr. SKK-0333/07.

⁹⁶² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 12.janvāra lēmums lietā Nr. SKK-01-0020/06.

⁹⁶³ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABS, 2001, 72.lpp.; Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 305.-310.lpp.; Podprigora D. Vairāku personu piedalīšanās noziedzīgā nodarījumā. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2008, 11.lpp.

⁹⁶⁴ Козлов А.П. Соучастие. Традиции и реальность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с.55-56; Курс уголовного права. Общая часть. Учебник для вузов. Том 1. Учение о преступлении. Москва: Зерцало-М, 2002, с.392; Уголовное право России. Учебник для вузов. В 2 томах. Том 1. Общая часть. Москва: Норма-Инфра, 1998, с.228.

⁹⁶⁵ Аветисян С. Соучастие в преступлении со специальным субъектом. Москва: Юнита-Дана, 2004, с.106; Кругликов Л.И., Василевский А.Н. Дифференциация ответственности в уголовном праве. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.229; Лопашенко Н.А. Преступления против собственности. Теоретико-прикладное исследование. Москва: ЛексЭст, 2005, с.123.

nodarījumu, ir to vēlējusies, un kopīgi izdarītās prettiesiskās darbības apliecina, ka viņa veikusi saskaņotu darbību.” [...] „Nepieskaitāma vai kriminālatbildības vecumu nesasniegusi persona taču netiek saukta pie kriminālatbildības, un viņas subjektīvā attieksme pret nodarījuma objektīvajiem apstākļiem līdz ar to neietekmē citas personas vainu.”⁹⁶⁶

U.Krastiņa viedoklim, ka „tieši fiziskā saikne starp grupas dalībniekiem ir izšķirošais faktors kopīgai darbībai, un, ja tāds pastāv, tad abpusējai psiholoģiskajai saiknei starp nodarījuma tiešajiem realizētajiem nav būtiskas nozīmes”⁹⁶⁷, tāpat kā V.Liholaja⁹⁶⁸, pievienojas arī autore, ņemot vērā, ka objektīvā kritērija nostādnes iestrādātas arī vairākos Augstākās tiesas plēnuma lēmumos par tiesu praksi atsevišķu kategoriju krimināllietās un akceptētas praksē. Tādu uzskatu paudis arī Krievijas Federācijas tiesību pētnieks A.Popovs, kura argumentācija ir visai tuva Latvijas krimināltiesību doktrīnā paustajai.⁹⁶⁹ Noziedzīga nodarījuma izdarīšanu grupā izslēdz tikai apstākļi, ja persona noziedzīga nodarījuma izdarīšanai apzināti izmanto citu personu, kura saskaņā ar KL nosacījumiem nav saucama pie kriminālatbildības, jo, būdama mazgadīga, nepieskaitāma vai maldoties nodarījuma apstākļos, nav spējusi saprast savas rīcības prettiesiskumu. Saskaņā ar KL 17.panta noteikumiem, persona, kura noziedzīga nodarījuma izdarīšanai izmantojusi šādu citu personu, proti, noziedzīgu nodarījumu izdarījusi pastarpināti, atzīstama par tā tiešo izdarītāju.

Jautājums par vairāku personu piedalīšanos slepkavības izdarīšanā ir cieši saistīts ar izdarītāja ekscesu (*excessus mandati*), noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju, kad viens tiešais izdarītājs ir speciālais subjekts, bet cits (citi) tāds nav, kas aktuāli situācijai, kad jaundzimušā slepkavību bērna māte, kas ir KL 119.pantā paredzētās slepkavības speciālais subjekts, atrodoties dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē, izdara dalībā vai līdzdalībā ar citām personām, piesaistību noziedzīgam nodarījumam (*concursum subsequens*), kas ir „personas tāda tīša darbība vai

⁹⁶⁶ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 161.lpp.; Skat. arī Krastiņš U. Grupveida nodarījumi: teorija un prakse. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 140.-142.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 231.-234.lpp.

⁹⁶⁷ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 259.lpp.

⁹⁶⁸ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 500.lpp.

⁹⁶⁹ Minētais autors norāda, ka 1) tiek kvalificētas krimināltiesību subjekta, nevis to personu darbības, kuras kādu likuma priekšrakstu dēļ netiek sauktas pie kriminālatbildības, tāpēc subjekta nodarījums ir izvērtējams, ņemot vērā visus lietas apstākļus, tostarp arī to, ka viņš darbojies grupas sastāvā; 2) lai arī krimināllikums neatzīst par noziedzīgu nodarījumu, ko izdarījušas personas, kurām nav visu subjekta pazīmju, tomēr likums nav vienaldzīgs pret šādu personu kaitīgo rīcību, piemēram, pieļaujot pielietot nepieciešamo aizstāvēšanos; 3) subjekts, kurš izdara slepkavību kopā ar personu, kas nav saucama pie kriminālatbildības, ievērojami palielina iespējas sasniegt noziedzīgu rezultātu, tāpat kā tas būtu grupā, kuru veidotu kriminālatbildības subjekti; 4) nevar piekrist apgalvojumam, ka starp nodarījumā iesaistītajām personām nav subjektīvās saiknes, jo tādā gadījumā slepkavības dalībnieki nevarētu apvienot savus spēkus dzīvības atņemšanas procesā, un to apzinās nozieguma subjekts; 5) cietušajam ir vienaldzīgi, kādas personas atņem viņam dzīvību un ir tās atzīstamas par krimināltiesību subjektiem vai nē, jo apdraudētāju skaita palielināšanās būtiski mazina viņa iespējas aizsargāties. Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.574-576.

apzināta bezdarbība, kas saistīta ar citas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu, bet nav to izraisījusi vai palīdzējusi nodarījumu izdarīt⁹⁷⁰, bet ir tikai ar to saistīta.

Likumdevējs KL 22.panta pirmajā daļā ir tieši norādījis, ka nozieguma izdarītāja vai līdzdalībnieka, kā arī nozieguma izdarīšanas rīku vai līdzekļu, nozieguma pēdu vai noziedzīgā kārtā iegūtu priekšmetu iepriekš neapsolīta slēpšana un neziņošana par noziegumu nav līdzdalība, un kriminālatbildība par to iestājas tikai Krimināllikumā paredzētajos gadījumos. Krimināltiesību teorijā pausta pamatota atziņa, ka „personas rīcība saistībā ar vienu un to pašu nodarījumu vai ar kādu citu pret vienu un to pašu personu izdarītu nodarījumu, nevar tikt vienlaikus atzīta gan par piesaistību noziedzīgam nodarījumam, gan arī par dalību vai līdzdalību⁹⁷¹, kas nostiprināta arī judikatūrā.

Tā vēl 2000.gadā Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments kriminālprocesā T.B. un A.Š. apsūdzībā, atceļot zemāk stāvošo instanču tiesu nolēmumus daļā par T.B. notiesāšanu par A.Š. izdarītās A.C. slepkavības pastiprinošos apstākļos iepriekš neapsolītu slēpšanu, norādīja: „Tā kā T.B. bija pret A.C. vērsto noziegumu dalībniece, un tostarp kopā ar A.Š. piedalījies A.C. aplaupīšanā, kaut arī cietušo laupīšanas uzbrukumā noslepkavojis A.Š., nav pamata T.B. notiesāšanai par šīs slepkavības iepriekš neapsolītu slēpšanu.”⁹⁷²

Kriminālprocesā A.B. un S.R. apsūdzībā Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments norādījis, ka : „S.R. un A.B. nevar saukt pie kriminālatbildības par neziņošanu par noziegumu, par kura izdarīšanu viņi paši ir turēti aizdomās.”⁹⁷³ Līdzīgs Senāta Krimināllietu departamenta skaidrojums rodams arī kriminālprocesā, kurā, izbeidzot kriminālprocesu daļā par neziņošanu par slepkavību, kasācijas instances tiesa norādīja, ka persona, kura piesaistīta noziegumam, neatbild par neziņošanu par šo citas personas izdarīto noziegumu, jo tad viņai būtu jāziņo arī par pašas izdarīto noziegumu (laupīšanu), bet tādu pienākumu likums viņai neuzliek.⁹⁷⁴ Savukārt, no Senāta Krimināllietu departamenta lēmuma krimināllietā N.Ņ., V.S. un R.S. apsūdzībā izriet, ka „nav iespējama noziedzīga nodarījuma kvalifikācija pēc Krimināllikuma 314.panta par noziedzīgā kārtā iegūtas mantas iegādāšanos vai realizēšanu, zinot, ka tā iegūta noziedzīgā kārtā, un pēc Krimināllikuma 315.panta par neziņošanu, ja šī neziņošana attiecas uz noziedzīgu nodarījumu, kurā šī manta iegūta. Pretējā gadījumā personai, kura apsūdzēta pēc Krimināllikuma 314.panta, būtu jāliecina pret sevi, kas neatbilst kriminālprocesa principiem.”⁹⁷⁵

⁹⁷⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 253.lpp.

⁹⁷¹ Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 52.lpp.

⁹⁷² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā Nr. SKK-134, 2000.gads. Citēts pēc: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 132.lpp.

⁹⁷³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2005.gada 22.marta lēmums lietā Nr. SKK-152.

⁹⁷⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2004.gada 21.jūnija lēmums lietā Nr. SKK-375. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2004. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2005, 321.lpp.

⁹⁷⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2004.gada 11.jūnija lēmums lietā Nr. SKK-309.

Domājams, tas pats attiecināms arī uz KL 313. un 315.panta inkriminēšanu vienlaikus, par ko gan ir pausts arī pretējs viedoklis. Tā U.Krastiņš uzskata, ka gadījumā, ja neziņošana ir saistīta ar iepriekš neapsolītu slēpšanu, nodarījums jākvalificē saskaņā ar noziegumu kopības noteikumiem atbilstoši Krimināllikuma 313. un 315.pantam, jo „katrā no tiem ir atšķirīgas noziedzīgās darbības. Esot jāņem vērā arī tāds apstāklis, ka KL 313.panta otrajā daļā paredzētais noziegums ir smagāks, salīdzinot ar KL 315.pantā noteikto (sankciju ziņā).⁹⁷⁶

Nav pamata iebilst šeit citētajai argumentācijai, taču, autoresprāt, šādu kopību izslēdz tas apstāklis, ka gadījumā, ja persona ir izdarījusi iepriekš neapsolītu slēpšanu, ziņojot par citas personas izdarītu slepkavību, viņai būtu jāsniedz informācija arī par veiktajām darbībām, kas vērstas uz izdarītās slepkavības vai tās izdarītāja slēpšanu. Minētā sakarībā izanalizēšu šādu piemēru no prakses, kur, cita starpā, iezīmēta arī līdzdalības un piesaistības norobežošana.

A.S. apsūdzēts KL 118.panta 2.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā, savukārt V.G., L.K. un A.J. – šīs slepkavības atbalstītānā. Tiesa atzina, ka šādi kvalificējams tikai A.S. nodarījums, kurš izdarot cirtienus ar cirvi, noslepkavoja T.B. un S.B., un V.G. nodarījums, kura šo slepkavību atbalstīja, atnesot cirvi un nododot to A.S. ar piedāvājumu nogalināt cietušās. Pamatoti A.J. un L.K. nodarījumā nesaskatot līdzdalības pazīmes, A.J. nodarījums tika kvalificēts kā neziņošana par izdarīto slepkavību, taču L.K. nepamatoti atzīta par vainīgu kā slepkavības pēdu slēpšanā, tā arī neziņošanā par šo slepkavību.⁹⁷⁷

Savukārt, kriminālprocesā, kurā A.A. un Ģ.B. tāpat bija apsūdzēti KL 313. un 315.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā, pirmās instances tiesa, kvalificējot apsūdzēto darbības tikai saskaņā ar KL 313.panta otro daļu, uzskatīja, ka papildus kvalifikācija saskaņā ar KL 315.pantu par neziņošanu nav nepieciešama, jo „neziņošana ir piesaistība noziedzīgam nodarījumam” un, tā kā abi apsūdzētie tiek saukti pie atbildības par iepriekš neapsolītu nozieguma pēdu, bet A.A. – arī par nozieguma izdarīšanas rīku slēpšanu, nav pamata saukt viņus pie kriminālatbildības par neziņošanu par vienu un to pašu noziegumu.⁹⁷⁸ Apelācijas instances tiesa šādu kvalifikācijas risinājumu atzina par pareizu⁹⁷⁹, tam pievienojas arī autore, ņemot vērā jau iepriekš izklāstītos argumentus, kuru pamatotību apstiprina arī judikatūra.⁹⁸⁰

Pirms pāriet pie apstākļu, kas saistīti ar slepkavības izdarīšanas apstākļiem (situāciju) analīzes, īsi par secinājumiem, kas izriet no šajā nodaļā veiktā pētījuma:

1) sevišķa cietsirdība slepkavības gadījumā ir sevišķu fizisku un/vai garīgu ciešanu nodarīšana cietušajam, kas ir stipras, pietiekami ilgas, vairākkārtējas vai vienreizējas ciešanas un kas atrodas ārpus dzīvības atņemšanas procesa. Būtiski konstatēt vainīgā apzināšanos, ka veids,

⁹⁷⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre F. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3. Sevišķā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 410.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 739.lpp.

⁹⁷⁷ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 14.februāra spriedums lietā Nr.K04-0079-11/20.

⁹⁷⁸ Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2004.gada 9.jūlija spriedums lietā Nr.K06-52/04-5.

⁹⁷⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 17.janvāra lēmums lietā Nr. PAK-61.

⁹⁸⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007.gada 21.decembra lēmums lietā Nr. SKK-735; 2011.gada 24.novembra lēmums lietā Nr. SKK-609; 2011.gada 14.decembra lēmums lietā Nr. SKK-620/11.

kādā slepkavība tiek izdarīta, var sagādāt cietušajam sevišķas ciešanas, taču autore nepiekrīt viedoklim, ka tāpat obligāti konstatējams vainīgā mērķis nodarīt šīs sevišķās ciešanas, jo likumdevējs pastiprinātu atbildību nosaka nevis par sevišķu (papildu) ciešanu sagādāšanu cietušajam vai viņa tuviniekiem, izdarot slepkavību viņu klātbūtnē, bet gan par slepkavību, kas izdarīta ar sevišķu cietsirdību;

2) ikvienā gadījumā, kad vainīgais ir objektīvi izdarījis darbības, kas ir pretrunā ar sabiedrībā vispārpieņemtajiem uzskatiem un morāles normām par rīcību ar miruša cilvēka ķermeni, nodarījums, neatkarīgi no motivācijas, kas var būt kā nīrgāšanās par līķi, tā arī vēlme slēpt izdarīto slepkavību, vērtējams kā līķa apgānīšana KL 117.panta 5.punkta izpratnē;

3) izvērtējot vairāku personu piedalīšanos slepkavības izdarīšanā, ņemamas vērā teorijas atziņas par dalības un līdzdalības norobežošanu, izdarītāja ekscesu, piesaistību noziedzīgam nodarījumam, kā arī par grupas veidošanās nosacījumiem saistībā ar speciālo subjektu un personām, kas neatbilst subjekta pazīmēm;

4) ja persona nespēj apzināties savu darbību nepieskaitāmības dēļ, viņas psihiskais stāvoklis ir nevainojams un nav pamata uzskatīt, ka tā izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, pie tam vēl pastipriņošos apstākļos, jo, iztrūkstot nodarījuma subjektīvajām pazīmēm, nav arī paša noziedzīgā nodarījuma;

5) diskutējams jautājums par nepieciešamību ietvert KL 117.pantā kā slepkavības pastipriņošo apstākli tās izdarīšanu nolūkā iegūt cietušā audus vai orgānus transplantācijai, kas, ņemot vērā vainīgās personas nolūku, izslēdz nodarījuma kvalifikāciju saskaņā ar KL 117.panta 5.punktu. Šādu nodarījumu neaptver arī KL 139. un 154.¹ pantā ietvertais regulējums.

6. SLEPKAVĪBA, KAS IZDARĪTA SAISTĪBĀ AR LAUPIŠANU VAI IZVAROŠANU

Norāde uz slepkavības saistību ar laupīšanu kā uz patstāvīgu kvalificētu slepkavības sastāvu Latvijas krimināltiesībās tika ietverta līdz ar Krimināllikuma pieņemšanu.⁹⁸¹ Savukārt, tīša nonāvēšana, kas saistīta ar izvarošanu, par kvalificētu slepkavību tika atzīta jau LPSR kriminālkodeksā, ievietojot šo pastiprinošo apstākli 99.panta 7.punktā.⁹⁸²

Līdz ar jauna slepkavības pastiprinoša apstākļa – saistības ar laupīšanu ietveršanu KL 117.panta 6.punktā, praksē radās zināmas grūtības šā slepkavības veida kvalifikācijā, kas izraisīja arī visai asas diskusijas teorijā par to, vai, kvalificējot slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu, viss nodarījums aptversies ar vienu KL 117.panta 6.punktu, vai arī vainīgajam papildus jāinkriminē arī KL 176.pants, kurā noteikta atbildība par laupīšanu. Viens no Krimināllikuma projekta autoriem U.Krastiņš konsekventi puda viedokli, ka nodarījums jākvalificē tikai saskaņā ar KL 117.panta 6.punktu, jo tajā paredzēts „īpašs salikts nozieguma sastāvs, kurā apvienoti divi nozieguma veidi – slepkavība un laupīšana, kas veido vienu atsevišķu noziegumu.” Tāpat tika norādīts, ka, inkriminējot personai gan slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu, gan arī laupīšanu, tā tiek notiesāta divreiz par vienu un to pašu.⁹⁸³ U.Krastiņa uzskatu atbalstījis arī K.Rudzītis.⁹⁸⁴

Pretēju viedokli šajā laika posmā pauduši A.Judins⁹⁸⁵, V.Liholaja⁹⁸⁶ un A.Loskutovs⁹⁸⁷, pēc kuru ieskata analizējamā situācijā veidojas divu noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība, kad persona

⁹⁸¹ Līdz tam spēkā esošajās kodifikācijās atbildība bija pastiprināta, ja slepkavība tika izdarīta mantkārīgā nolūkā (aiz mantkārības). Tīšu nonāvēšanu, kas saistīta ar laupīšanu, par kvalificētu sastāvu atzīst tikai dažu valstu likumdevējs, pie tam visās valstīs, izņemot Poliju, norādot ne tikai uz saistību ar laupīšanu, bet arī ar izspiešanu un bandītismu. Saskaņā ar Anglijas likumiem, par kvalificētu tiek atzīta slepkavība, kas izdarīta zādzības vai atklātas zādzības laikā, ASV – izdarot zādzību ar ielaušanos un laupīšanu. American Criminal Law: cases, statutes and comments by Markus D. Duber, Mark G. Lehman. New York: New York Foundation Press, 2005, p.844.

⁹⁸² Uz tīšas nonāvēšanas saistību ar izvarošanu, bet virknē gadījumu arī ar vardarbīgu dzimumtieksmes apmierināšanu pret dabiskā veidā norādīts 12 valstu krimināllikumos. Izvērtējot Vācijas kriminālkodeksā norādīto uz slepkavību, lai apmierinātu dzimumtieksmes (Eisele J. Strafrecht – Besonder Teil I. Straftaten gegen die Person und die Allgemeinheit. Germany: Druckerei „GmbH-Co”, 2008, S.32-56), un tādu pašu Portugāles likumdevēja formulējumu, tiek secināts, ka tas aptver arī nekrofiliju. Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Москва: „Юрлитинформ”, 2010, с.34.

⁹⁸³ Plašāk skat. Krastiņš U. Par dažu noziegumu kvalifikācijas problēmām. Administratīvā un kriminālā justīcija, 1999, Nr.4(9), 17.lpp. Par dažiem Krimināllikuma 117.panta piemērošanas aspektiem. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2000, Nr.4(13), 10.-12.lpp.; Par vienu strīdīgu Krimināllikuma pantu. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 246.lpp.; Par krimināltiesībām, kas prasa diskusiju. 254.-265.lpp.; Lai diskusija, mūsu diskusija ir radoša un korekta. Turpat, 278-283.lpp.; Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Turpat, 28.-31.lpp.

⁹⁸⁴ Rudzītis K. Par konsekvenci krimināltiesību diskusijās. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001, 3.aprīlis, Nr.203, 6.lpp.; 10.aprīlis, Nr.204, 5. lpp.

⁹⁸⁵ Judins A. Par slepkavības kvalifikācijas problēmām. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2001, Nr.1(14), 26.-27.lpp.; Par slepkavību, kas saistīta ar citiem noziegumiem. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2000. 19.decembris, Nr.40, 5.lpp.; ...problēma ir daudz nopietnāka par viedokļu nesakrītību divu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 27.februāris, Nr.198, 2.lpp.

⁹⁸⁶ Liholaja V. Atsevišķu noziedzīgu nodarījumu pret personu un īpašumu kvalifikācijas problēmas. Administratīvā un kriminālā justīcija, 1999, Nr.1(6), 22.-23.lpp.; Un vēlreiz par šo strīdīgo krimināltiesību normu. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 27.marts, Nr.202, 2.lpp.; Par slepkavības kvalifikācijas vienveidību. Likums un tiesības, 2001, 3.sējums, Nr.5, 149.-156.lpp.

vienā reizē ar savstarpēji saistītām darbībām izraisa vairākas kaitīgas sekas, kas veido divus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus – laupīšanu un slepkavību, un kas arī ir vainīgajam patstāvīgi jāinkriminē. Iebilstot pret U.Krastiņa argumentu, ka tādā veidā tiekot pieļauta dubulta sodīšana par vienu un to pašu nodarījumu, minētie autori norāda, ka KL 117.pantā atbildība tiek pastiprināta par slepkavību, ja tā izdarīta likumā norādītajos apstākļos, un šā panta 6.punkta gadījumā par to, ka tā izdarīta vienlaikus ar citu smagu noziegumu – laupīšanu.

Krievijas Federācijas juristi apsprieda tos pašus kvalifikācijas variantus kā Latvijā, arī iedaloties divās grupās. Tā, piemēram, S.Borodins, G.Borzenkovs, V.Morozovs (*В.Морозов*) un I.Dubčenko (*И.Дубченко*), A.Popovs, S.Pavluckaja (*С.В.Павлуцкая*)⁹⁸⁸ pauda kategorisku viedokli, ka slepkavība, kas saistīta ar citu noziegumu, nevar tikt uzskatīta par atsevišķu (vienotu) noziedzīgu nodarījumu. Tā G.Borzenkovs, noraidot domu, ka slepkavība, kas saistīta ar cita nozieguma izdarīšanu, ir atsevišķs (vienots) noziegums, autoresprāt, pamatoti norāda, ka slepkavības pastiprinošie apstākļi raksturo tieši slepkavības sastāva to vai citu elementu, bet kāda nozieguma izdarīšana nevar būt par cita nozieguma kvalificējošu pazīmi, pie tam slepkavība nevarot aptvert laupīšanu, izvarošanu vai citu noziegumu, tāpat kā šie noziegumi nevar aptvert slepkavību.⁹⁸⁹

Savukārt, citi, piemēram, B.Volženkins, noraidot kopības veidošanas nepieciešamību, skaidroja, ka cita nozieguma izdarīšanu saistībā ar slepkavību likumdevējs jau ņēmis vērā, konstruējot šādu sastāvu un nosakot sankciju. Piemērojot sodu par šo citu noziegumu, un tad, pievienojot to sodam, kas noteikts par slepkavību ar šādu kvalificējošu pazīmi, personai tiktu uzlikta dubulta atbildība par izdarīto.⁹⁹⁰ Arī N.Lopašenko, atsaucoties uz dubultās sodīšanas nepieļaujamību un kvalifikācijas noteikumiem gadījumā, kad normas daļa konkurē ar citu veselu normu, noraida kopības veidošanu, ja, atbilstoši normas konstrukcijai, viens nodarījums pilnībā aptverot citu.⁹⁹¹ Jāpiezīmē, ka Krievijas Federācijas Augstākās tiesas plēnums savā 1999.gada

⁹⁸⁷ Loskutovs A. Krimināltiesībās pirmo reizi veidojas īsta diskusija, nevis pieklājīga domu apmaiņa. Latvijas Vēstnesis, pielikums "Jurista Vārds", 2001. 27.februāris, Nr.198, 2.lpp.

⁹⁸⁸ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристь, 2000, с.156-157; Борзенков Г.Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья. Москва: Зерцало-М, 2006, с.68-70; Морозов В., Дубченко И. Особенности квалификации убийств, сопряженных с разбоем, вымогательством или бандитизмом. Уголовное право, 2007, с.52-54; Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.785-787; Павлуцкая С.В. Убийства, совершаемые при отягчающих обстоятельствах, характеризующих особенности субъективной стороны. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Владивосток, 2009, с.114-115.

⁹⁸⁹ Борзенков Г.Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья. Москва: Зерцало-М, 2006, с.68, 69.

⁹⁹⁰ Волженкин Б.В. Принцип справедливости и проблемы множественности преступлений по УК РФ. Законность, 1998, №12, с.6-7.

⁹⁹¹ Лопашенко Н.Л. Основы уголовно-правового воздействия. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, с.339.

27.janvāra lēmumā Nr.1 „Par tiesu praksi lietās par slepkavību” gan norāda uz nepieciešamību veidot slepkavības un ar to saistītā nozieguma kopību.⁹⁹²

Atgriežoties pie situācijas mūsu valstī, atzīmējams, ka teorētisko diskusiju izšķīra Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnums, 2001.gada 14.decembra lēmuma Nr.3 „Likuma piemērošana krimināllietās par svešas mantas nolaupīšanu” 3.13.punktā izskaidrojot, ka „gadījumos, kad vainīgais, nolaupot svešu mantu, lietojis vardarbību, kuras rezultātā iestājusies cietušā nāve, un vainīgais tādu rezultātu vēlējis vai apzināti pieļāvis, noziedzīgs nodarījums kvalificējams tikai kā slepkavība, kas izdarīta pastiprinošos apstākļos, pēc KL 117.panta 6.punkta”.⁹⁹³ Taču praksē, it īpaši pirmstiesas kriminālprocesā, pat neskatoties uz šo Augstākās tiesas plēnuma skaidrojumu, slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu, visai ilgi vēl arvien kvalificēja kā KL 117.panta 6.punktā un 176.panta ceturtajā daļā paredzēto noziegumu kopību.⁹⁹⁴

Līdz ar diskusiju par to, kā kvalificēt slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu, aktualizējās arī jautājums par slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu, juridisko izvērtējumu, kas līdz tam viennozīmīgi tika kvalificēta kā divu patstāvīgu noziegumu – slepkavības pastiprinošos apstākļos un izvarošanas kopība, kā tas arī bija skaidrots Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 15.punktā⁹⁹⁵ un 1992.gada 19.oktobra lēmuma Nr.6 4.punktā.⁹⁹⁶ Jāatzīmē, ka atšķirībā no slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu, kvalifikācijas, kas jau vairāku gadu garumā ir vienveidīga un, ar retiem izņēmumiem pirmstiesas kriminālprocesā, tiek veikta tikai saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 6.punktu, slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu, un izvarošanas kopība sastopama arī pēdējo gadu tiesu praksē⁹⁹⁷, plašāk par ko tālākajā saturā izklāstā.

Abstrahējoties pagaidām no teorētiskajām diskusijām par to, cik pamatota ir divu patstāvīgu noziedzīgu nodarījumu apvienošana vienā krimināltiesību normā, nevar nepieņemt V.Liholajas paustajam, ka slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu, un slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu,

⁹⁹² О судебной практике по делам об убийстве (ст.105 УК РФ): постановление пленума Верховного суда Российской Федерации от 27 января 1999 г. №1. В кн.: Сборник постановлений пленумов Верховного суда РФ (РСФСР) и Верховного суда СССР по уголовным делам. Москва: Проспект, 2010, с.145.

⁹⁹³ Likuma piemērošana krimināllietās par svešas mantas nolaupīšanu: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 2001.gada 14.decembra lēmums Nr.3. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumi. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 72.lpp.

⁹⁹⁴ Skat., piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2000.gada 9.maija lēmums lietā Nr. SKK-134 un 2002.gada 28.februāra lēmums lietā Nr. SKK-87/01; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2000.gada 8.marta lēmums lietā Nr. PAK-87 un 2004.gada 18.februāra spriedums lietā Nr. PAK-108; Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2002.gada 24.decembra spriedums lietā Nr.K04-1028/02; 2003.gada 23.janvāra spriedums lietā Nr.K04-430-03/22; 2003.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr.K04-381/03-12.

⁹⁹⁵ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 24.lpp.

⁹⁹⁶ Par tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka kriminālatbildību par dzimumnoziegumiem: LR Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmums Nr.6. Turpat, 28.lpp.

⁹⁹⁷ Skat., piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 6.februāra spriedums lietā Nr.K04-122-08/18; Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 12.februāra spriedums lietā Nr.K02-00003-07 un 2010.gada 15.septembra spriedums krimināllietā Nr.11360027009.

kvalifikācijai ir jābūt vienveidīgai, ņemot vērā, ka šie noziegumi tiek izdarīti analogiskās situācijās, tikai atšķirītos noziegumos, ar kuriem slepkavība ir saistīta.⁹⁹⁸ Kā apstiprinājums tam minams Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojuma slepkavības lietās kopsavilkuma 17.punktā norādītais: „KL 117.panta 7.punktā ietverta norāde uz slepkavību, kas saistīta ar izvarošanu, apvienojot šajā normā, tāpat kā KL 117.panta 6.punktā, divus patstāvīgus noziegumus – gan slepkavību, gan izvarošanu. Tas nozīmē, ka arī šāds atsevišķs (vienots) komplicēts noziegums būtu kvalificējams tikai saskaņā ar KL 117.panta 7.punktu, atbilstoši tai praksei, kāda ar Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 2001.gada 14.decembra lēmumu Nr.3 tika ieviesta attiecībā uz slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu, kvalifikāciju.⁹⁹⁹

Tāpat, lai šo vienveidību nodrošinātu, autoresprāt, būtu nepieciešams minētajos Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmumā Nr.1 un 1992.gada 19.oktobra lēmuma Nr.6 izdarīt grozījumus attiecībā uz slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu, kvalifikāciju, attiecīgi šo lēmumu 15. un 4.punktā ietvertā skaidrojuma saturu izsakot līdzīgi kā vēlākajā plēnuma 2001.gada 14.decembra lēmumā Nr.3 3.13.punktā, vai arī izskaidrojot, ka šajos plēnumos dotie skaidrojumi par slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu, kvalifikāciju pēc noziegumu kopības, turpmāk nav piemērojami, ņemot vērā plēnuma vēlākos skaidrojumus par slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu, kvalifikāciju.¹⁰⁰⁰

Atgriežoties pie KL 117.panta 6. un 7.punktā ietvertā slepkavības sastāva, būtiski ir noskaidrot jēdziena „saistība” izpratni un to, cik plaši tas interpretējams, runājot par slepkavības saistību ar laupīšanu vai izvarošanu, jo, kā pamatoti norāda A.Popovs, tā var būt tieša, nepastarpināta un var būt visai nosacīta.¹⁰⁰¹ Tas, domājams, ļautu novilkt kādu robežlīniju, kad beidzas tā saistība, kas ļauj abus noziegumus uzskatīt par vienu sastāvu veidojošiem, un katrs no tiem ir izvērtējams patstāvīgi, jo diez vai būtu pareizi uzskatīt, ka jebkura slepkavība, kas izdarīta kādu laiku pēc laupīšanas vai izvarošanas, piemēram, kā norāda U.Krastiņš, tāpēc, ka cietušais par šo noziegumu ir paziņojis tiesībsargājošai iestādei vai nav paklausījis kādam vainīgā norādījumam (piedraudējumam) sakarā ar izdarīto noziegumu¹⁰⁰², atzīstama par atbilstošu KL 117.panta 6. vai

⁹⁹⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 152.lpp.

⁹⁹⁹ Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 122.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2011. gada 10.martā].

¹⁰⁰⁰ Lai arī atbilstoši 1992.gada 15.decembra likuma „Par tiesu varu” 49.panta otrajā daļā noteiktajam, Augstākās tiesas plēnuma norādījumi vairāk nav saistoši tiesību normu piemērotājiem, taču šīs likuma normas aktuālajā redakcijā ir ierakstīts: „plēnums apspriež aktuālus tiesību normu interpretācijas jautājumus.” Par tiesu varu: Latvijas Republikas 1992.gada 15.decembra likums. Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr.1. Un kamēr šādi skaidrojumi ir spēkā, pēc tiem vadās, jo judikatūras bāze vēl tikai veidojas. Plašāk par to Liholaja V. Vienveidīga tiesību normu izpratne un tiesu loma tās nodrošināšanā. Jurista Vārds, 2010. 2.novembris, Nr.44, 10.lpp.

¹⁰⁰¹ Попов А.Н. О совершенствовании закона об ответственности за квалифицированные виды убийства. В кн.: Пять лет действия УК РФ: итоги и перспективы. Материалы международной научно-практической конференции. Москва: ЛексЭст, 2003, с.333-337.

¹⁰⁰² Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Grām.: Krastiņš U.Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 33.-34.lpp.

7.punktā formulētajam sastāvam. Autoresprāt, dzīvības atņemšana cietušajam no laupīšanas vai izvarošanas vēlāk, var liecināt par kādu citu slepkavības veidu, piemēram, slepkavību aiz atriebības par laupīšanas vai izvarošanas fakta un informācijas par tā izdarītāju publiskošanu, neskatoties uz vainīgā aizliegumu to darīt, slepkavību nolūkā slēpt izdarīto laupīšanu vai izvarošanu, slepkavību, kas izdarīta sakarā ar to, ka cietušais devis liecību pirmstiesas izmeklēšanā vai tiesā.

No sinonīmiem vārdam „saistīts” par visatbilstošākajiem būtu uzskatāmi vārdi „savienots”, „apvienots”¹⁰⁰³, kas norāda uz vienā sastāvā savienotu jeb apvienotu noziegumu kopumu, kas izriet viens no otra, tiek izdarīti vienlaikus vai seko viens otram.¹⁰⁰⁴ Raksturojot slepkavības saistību ar citu noziegumu, D.Krajevs norāda, ka tā ir īpaša savstarpēja saistība, kuras esamību nosaka triju posmu ķēdīte: slepkavība – īpaša saistība – cits noziegums.¹⁰⁰⁵ Uz šo divu noziegumu saistību norāda vienots nodoms gan aplaupīt vai izvarot cietušo, gan nonāvēt viņu, un tas realizējas vardarbības lietošanas procesā, ko nosaka konkrēts mērķis. Laupīšanas gadījumā tā ir vēlme tādā veidā iegūt cietušā mantu vai paturēt to tūlīt pēc nolaupīšanas, savukārt, izvarošanas gadījumā – apmierināt savas dzimumtieksmes pret cietušā gribu, nepieļaujot vai pārtraucot tā pretošanos. Un te jāpiekrīt G.Borzenkovam, ka šādos gadījumos precīzāk būtu runāt nevis par slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu vai izvarošanu, bet gan par laupīšanu vai izvarošanu, kas saistīta ar slepkavību.¹⁰⁰⁶

Turpinot analizēt KL 117.panta 6. un 7.punktā ietvertās slepkavības sastāvu, nepieciešams nedaudz pakavēties pie **vardarbības pielietošanas izpratnes**, ņemot vērā, ka vardarbība, kas raksturo laupīšanas un izvarošanas objektīvo pusi, ir arī tīšas nonāvēšanas izpausme, un cenšoties tādā veidā caur vardarbības pielietošanas prizmu izsekot šo noziegumu saistībai.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas 1992.gada 19.oktobra lēmuma Nr.6 par dzimumnoziegumu kvalifikāciju¹⁰⁰⁷ 4.punktā izskaidrots, ka ar slepkavību, kas saistīta ar izvarošanu, jāsaprot: 1) slepkavība izvarošanas procesā vai 2) pēc izvarošanas, nolūkā to slēpt, kā arī aiz atriebības par izvarošanas laikā izrādīto pretestību, kas ir analogiski Augstākās tiesas 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 15.punktā ietvertajam skaidrojumam.¹⁰⁰⁸ Atšķirībā no minētā par slepkavību, kas saistīta ar izvarošanu, Augstākās tiesas plēnums 2001.gada 14.decembra lēmumā Nr.3 neskaidro, kas jāsaprot ar slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu, taču jāpiekrīt

¹⁰⁰³ Saistība – ierobežots, piederīgs, radniecīgs, raksturīgs, spējīgs savienoties, savienots, negaistošs, sabiedrots, apvienots, ieinteresēts, iejaukts. Tildes latviešu valodas sinonīmu datorvārdnīca [aplūkots 2011.gada 10.martā].

¹⁰⁰⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 146.lpp.

¹⁰⁰⁵ Краев Д.Ю. Квалификация умышленного причинения смерти иным лицом в связи с похищением человека с последующим освобождением похищенного. В кн.: Научные основы уголовного права и процессы глобализации. Материалы V Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2010, с.719.

¹⁰⁰⁶ Борзенков Г.Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья. Москва: Зерцало-М, 2006, с.69.

¹⁰⁰⁷ Par tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka kriminālatbildību par dzimumnoziegumiem: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmums Nr.6. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 27.lpp.

¹⁰⁰⁸ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Turpat, 24.lpp.

V.Liholajas secinājumam, ka, analizējot šā plēnuma lēmuma 3.1.punktā ierakstīto, ka vardarbība laupīšanas gadījumā var tikt pielietota, lai: 1) paralizētu cietušā gribu pretoties mantas nolaupīšanai; 2) pārvarētu cietušā pretošanos, vai 3) paturētu mantu tūlīt pēc tās nolaupīšanas, to var attiecināt arī uz slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu, izpratni.¹⁰⁰⁹

Tādējādi, no iepriekš minētā izsecināms, ka vardarbība gan izvarošanas, gan laupīšanas gadījumā var tikt pielietota, pirmkārt, pirms šo noziegumu izdarīšanas, lai nepieļautu cietušā pretošanos; otrkārt, šo noziegumu izdarīšanas laikā, lai pārtrauktu, pārvarētu cietušā pretošanos, un, treškārt, tūlīt pēc laupīšanas izdarīšanas, lai paturētu nolaupīto, bet tūlīt pēc izvarošanas izdarīšanas-lai atriebtos cietušajam par izvarošanas laikā izrādīto pretošanos, kas arī, autoresprāt, ir būtiski, izlemjot jautājumu par slepkavības saistību ar laupīšanu vai izvarošanu. Taču vispirms dažas pārdomas par plēnuma lēmumos ietverto norādi, ka ar slepkavību, kas saistīta ar izvarošanu, jāsaprot arī cietušās personas tīša nonāvēšana pēc izvarošanas, nolūkā to slēpt.

Autores centieni atrast skaidrojumu un teorētisku pamatojumu šādam kvalifikācijas risinājumam nevainagojās ar panākumiem, jo gandrīz visos aplūkotajos literatūras avotos vien atrodama šāda norāde bez jebkādas argumentācijas.¹⁰¹⁰ Līdzīga norāde rodama arī Krievijas Federācijas juristu darbos¹⁰¹¹, kuri galvenokārt atsaucas uz attiecīgo skaidrojumu jau minētajā Krievijas Federācijas Augstākās tiesas plēnuma 1999.gada 27.janvāra lēmumā Nr.1.¹⁰¹² Papildus tam, piemēram, S.Borodins norāda, ka slepkavība, kas izdarīta izvarošanas slēpšanas nolūkā, esot speciāli izdalīta no citu noziegumu loka, kuru izdarīšanas slēpšanai tiek izdarīta slepkavība, tāpēc arī esot jāpiemēro šī speciālā normas daļa.¹⁰¹³

Taču iepriekš minētie abu valstu Augstākās tiesas plēnuma skaidrojumi izraisījuši arī zinātniska rakstura diskusijas. Tā V.Liholaja, analizējot šo slepkavības sastāvu, norādījusi, ka būtu apspriežams, cik pamatoti plēnuma skaidrojumā par slepkavības saistību ar izvarošanu ir ietverta norāde uz slepkavības izdarīšanu pēc izvarošanas, nolūkā to slēpt, ja KL 117.panta 8.punktā ir norādīts patstāvīgs slepkavības pastiprinošais apstāklis – nolūks slēpt citu noziedzīgu nodarījumu, tostarp, arī paša izdarīto.¹⁰¹⁴ K.Maļajevs (*K.B.Маляев*), kritizējot Augstākās tiesas plēnuma pozīciju daļā par norādi uz nolūku slēpt izdarīto izvarošanu, tāpat akcentē, ka nolūks slēpt jebkuru

¹⁰⁰⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 146.lpp.

¹⁰¹⁰ Skat., piemēram, Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 67.-68.lpp.; Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. J.Dzenīša un A.Niedres vispārējā redakcijā. Rīga: Avots, 1982, 345.lpp.

¹⁰¹¹ Skat., piemēram, Благоев Е.В. Преступления против личности. Москва: "Юрлитинформ", 2010, с.21-22; Борзенков Н.Г. Квалификация преступлений против жизни и здоровья. Москва: Зерцало-М, 2006, с.78; Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.154; Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.877.

¹⁰¹² О судебной практике по делам об убийстве (ст.105 УК РФ): постановление пленума Верховного суда Российской Федерации от 27 января 1999 г. №1. В кн.: Сборник постановлений пленумов Верховного суда Российской Федерации (РСФСР) и Верховного суда СССР по уголовным делам. Москва: Проспект, 2010, с.143-144.

¹⁰¹³ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.154.

¹⁰¹⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 146.lpp.

noziedzumu jau ietverts patstāvīgā citā apstākļi.¹⁰¹⁵ A.Streļņikovs vispār uzskata, ka par slepkavību, kas saistīta ar izvarošanu, atzīstama tikai dzīvības atņemšana izvarošanas objektīvās puses realizēšanas laikā, bet, ja slepkavība izdarīta pēc izvarošanas vai tās mēģinājuma, katrs nodarījums kvalificējams patstāvīgi¹⁰¹⁶, pret ko iebilst S.Borodins, norādot, ka pats formulējums „slepkavība, kas saistīta ar izvarošanu”, nedod pamata šā slepkavības veida tik šaurai izpratnei.¹⁰¹⁷

Ja piekristu iepriekš analizētajai kvalifikācijas rekomendācijai, rodas jautājums, kāpēc gan tīša nonāvēšana nolūkā slēpt izdarīto izvarošanu būtu kvalificējama tikai saskaņā ar KL 117.panta 7.punktu, bet, piemēram, slepkavība nolūkā slēpt izdarīto laupīšanu – saskaņā ar KL 176.panta attiecīgo daļu un 117.panta 8.punktu? Uz to, ka šāda situācija nav loģiska, vērsta uzmanība arī jau minētā tiesu prakses apkopojuma slepkavības lietās kopsavilkuma 17.2.punktā¹⁰¹⁸, ko ilustrēšu ar šādiem piemēriem no tiesu prakses.

A.Z. apsūdzēts par to, ka viņš nenoskaidrotā veidā panāca, ka deviņus gadus vecā S. nokļuva viņa dzīvoklī, kur turēja cietušo apmēram diennakti, izvaroja viņu un pēc tam noslepkavoja, nožņaudzot. Pirmstiesas kriminālprocesā A.Z. nodarījums šajā apsūdzības daļā tika kvalificēts saskaņā ar KL 152.panta otro daļu, 159.panta trešo daļu, 117.panta 2., 7. un 8.punktu. Pirmās instances tiesa atzina par pierādītu, ka A.Z. izdarījis nelikumīgu brīvības atņemšanu, saistītu ar fizisku ciešanu nodarīšanu, mazgadīgās personas izvarošanu un bezpalīdzības stāvoklī esošas personas tīšu nonāvēšanu nolūkā slēpt abus iepriekš minētos noziegumus.¹⁰¹⁹ Pamatojot šādu kvalifikācijas risinājumu, tiesa norādīja, ka nav pamata A.Z. noziedzīgās darbības par S. slepkavību papildus kvalificēt saskaņā ar KL 117.panta 7.punktu, kā to vēlas valsts apsūdzība, jo neesot strīda par to, ka A.Z., nolūkā izvarot S., panāca, ka cietusī nokļuva viņa dzīvoklī. Tikai pēc cietušās izvarošanas viņa tika noslepkavota un iznesta no dzīvokļa, jo nāve iestājās nākamajā dienā, dažas stundas pirms viņas līkļa atrašanās ārpus A.Z. dzīvokļa.

Pievienojoties šādai A.Z. izdarīto noziedzīgo darbību kvalifikācijai, jānorāda uz divām kļūdām, kas pieļautas pirmstiesas kriminālprocesā. Pirmkārt, ja pirmstiesas procesa virzītājs uzskatīja, ka A.Z. inkriminējama slepkavība, kas saistīta ar izvarošanu, tad lieka ir norāde arī uz KL 159.pantu. Un, otrkārt, ja persona noslepkavota saistībā ar izvarošanu, viņa nevar tikt noslepkavota

¹⁰¹⁵ Маляев К.В. Уголовно-правовая охрана жизни. Нижний Новгород: Издательство ННГУ им. Н.И.Лобачевского, 2005, с.91.

¹⁰¹⁶ Стрельников А.И. Ответственность за убийство, совершенное при обстоятельствах, отягчающих наказание. Москва: Юридическая фирма „Частное право”, 2002, с.91-92.

¹⁰¹⁷ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.154. Te gan nepieciešams piezīmēt, ka KF kriminālkodeksa 105.pantā norāde uz slepkavību, kas izdarīta nolūkā slēpt citu noziegumu vai atvieglot tā izdarīšanu, un slepkavību, kas saistīta ar izvarošanu vai seksuāla rakstura vardarbīgām darbībām, ir ietverta vienā otrās daļas punktā, un diez vai var piekrist G.Borzenkovam, ka šajā „k” punktā ir ietverts tikai viens pastiprinošais apstāklis un tā formulējums esot atkarīgs no lietas apstākļiem. Ja slepkavība izdarīta, lai slēptu izdarīto dzimumnoziegumu vai atvieglotu tā izdarīšanu, nodarījums kvalificējams kā slepkavība, kas saistīta ar izvarošanu, savukārt, punktā ietvertā norāde uz slepkavību nolūkā slēpt noziegumu vai atvieglot tā izdarīšanu attiecināma uz visiem citiem noziegumiem. Un otrādi, slepkavība var tikt kvalificēta kā saistīta ar izvarošanu arī tad, ja tā nebūs saistīta ar izdarītās izvarošanas slēpšanu. Борзенков Г.Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья. Москва: Зерцало-М, 2006, с.78.

¹⁰¹⁸ Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants), 117.lpp. Pieejams:

<http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2011.gada 17.februārī].

¹⁰¹⁹ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 12.februāra spriedums lietā Nr.K02-0009-7.

nolūkā slēpt šo izvarošanu, jo tādā gadījumā situācija iegūst divējādu tiesisku novērtējumu, kas pēc būtības ir kļūdaini, jo inkriminējams tikai viens no pastiprinošajiem apstākļiem.

Tagad par kriminālprocesu G.P. apsūdzībā, kurš, būdams jau iepriekš tiesāts par izvarošanu, apsūdzēts nepilngadīgās M. izvarošanā un dzimumtieksmes apmierināšanā pretdabiskā veidā, kas kvalificēts saskaņā ar KL 159.panta otro daļu un 160.panta otro daļu, kā arī mazgadīgās J. izvarošanā un viņas tīšā nonāvēšanā, kvalificējot to saskaņā ar KL 159.panta trešo daļu un 117.panta 2. un 7.punktu.¹⁰²⁰

Lai arī pirmās instances tiesa pareizi atzina, ka, konstatējot G.P. izdarītajās noziedzīgajās darbībās gan KL 159.panta otrās daļas, gan šā panta trešās daļas kvalificējošās pazīmes, nodarījums kvalificējams saskaņā ar smagāko apsūdzību, taču arī šajā gadījumā pret G.P. nodarījuma juridisko izvērtējumu ir pamatoti iebildumi, un, vispirms, jau attiecībā uz KL 159.pantā un 117.panta 7.punktā ietverto noziegumu kopību. Tā kā tiesa atzina, ka J. slepkavība bijusi saistīta ar izvarošanu, G.P. nodarījums šajā gadījumā būtu kvalificējams tikai saskaņā ar KL 117.panta 2. un 7.punktu, izslēdzot no apsūdzības norādi uz KL 159.panta trešo daļu, savukārt G.P. noziegums pret nepilngadīgo M. bija kvalificējams saskaņā ar KL 159.panta otro daļu un 160.panta otro daļu atbilstoši sākotnējai apsūdzībai. Taču šajā kriminālprocesā, atšķirībā no iepriekš analizētā, tiesa vienlaikus ar slepkavības saistību ar izvarošanu, norādīja arī uz to, ka tā izdarīta, nolūkā slēpt šo izvarošanu. Krimināllieta G.P. apsūdzībā tika skatīta gan apelācijas, gan arī kasācijas kārtībā¹⁰²¹, taču, tā kā pirmās instances tiesā lieta tika izskatīta, neizdarot pierādījumu pārbaudi, jautājums par nodarījuma kvalifikāciju apspriests netika, apelācijas instances tiesai vien norādot, ka G.P. inkriminētās noziedzīgās darbībās kvalificētas pareizi.

Tādējādi, abos šeit minētajos prakses piemēros ietverta norāde uz apsūdzētā nolūku, noslepkavojot izvarotās cietušās, proti, slēpt izdarīto seksuālo vardarbību, tāpēc ir būtiski noteikt, kad vainīgajai personai inkriminējams KL 117.panta 7.punkts, un kad – šā panta 8.punkts, jo iepriekš minētais Augstākās tiesas plēnuma skaidrojums par slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu, izpratni, faktiski konkurē ar KL 117.panta 8.punktā ietverto pastiprinošo apstākli. Tik pat būtisks ir arī jautājums par to, kā norobežojama slepkavība, kas saistīta ar laupīšanu, no slepkavības, kas izdarīta nolūkā slēpt izdarīto laupīšanu.

Domājams, ka šajā gadījumā vispiemērotākās ir A.Popova izteiktās rekomendācijas, ka slepkavība ar nolūku slēpt izdarīto laupīšanu vai izvarošanu var tikt inkriminēta tad, ja konstatēts, ka tā nav bijusi turpinājums vardarbībai, kas pielietota pret cietušo iepriekš laupīšanas vai

¹⁰²⁰ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 6.februāra spriedums lietā Nr.K04-122-08/18.

¹⁰²¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2008.gada 19.jūnija lēmums lietā Nr. PAK-333; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 30.septembra lēmums lietā Nr. SKK-427/08.

izvarošanas procesā, un ir bijusi vērsta uz dzīvības atņemšanu tam.¹⁰²² Un tad, ja motivācija atņemt cietušajai personai dzīvību nolēmumos netiek attiecīgi izvērtēta, rodas pamats apšaubīt kvalifikācijas pareizību.

Tā, piemēram, no tiesas nolēmuma M.A. apsūdzībā slepkavībā, kas saistīta ar izvarošanu, redzams, ka apsūdzētais, ievērojis pa ceļu ejošo L., izkāpa no automašīnas un, nolūkā to izvarot, sekoja viņai. Panācis cietušo, M.A. ar spēku ieņēma viņu mežā, saspieda ar rokām kaklu un žņaudza, līdz cietusī zaudēja samaņu, tad izgērba viņu un izdarīja dzimumaktu, kā arī apmierināja savas dzimumtieksmes pret dabiskā veidā, ievadot dzimumlocekli anālajā atverē. Pielietotās vardarbības rezultātā cietušajai tika nodarīti viegli miesas bojājumi. Pēc izvarošanas, kā to atzina tiesa, lai slēptu izdarīto noziegumu un aiz attriebības par izvarošanas laikā izrādīto pretošanos, M.A. nožņaudza cietušo.¹⁰²³ Te gan jāpiezīmē, ka no tiesas nolēmuma nebūt neizriet, ka cietusī kādu pretošanos būtu izrādījusi un vispār jāšaubās, vai viņai bija tāda iespēja, par ko liecina iepriekš izklāstītais.

Atgriežoties pie analizētās Latvijas tiesu prakses, jāsecina, ka visdiskutablākā ir izdarītās slepkavības kvalifikācija saskaņā ar KL 117.panta 6.punktu tieši gadījumos, kad mantas nolaupīšana jau pabeigta, proti, vainīgais to prettiesiski ieguvis, neatkarīgi no tā, vai šai personai bijusi iespēja rīkoties ar attiecīgo mantu kā ar savu¹⁰²⁴, un tad cietušais tiek nonāvēts, lai arī nekādas darbības no viņa puses, lai atgūtu nolaupīto, nav izdarītas, kā tas izsecināms, piemēram, no kriminālprocesa

Ā.G. un K.V. apsūdzībā, kurā tiesa konstatējusi, ka apsūdzētie vienojušies par vieglās automašīnas nolaupīšanu un par tās vadītāja noslepkavošanu pēc automašīnas nolaupīšanas, lai slēptu šo faktu. Piedraudot Ļ.R. ar līdzīgi paņemto uzasināto metāla stieni. Ā.G. lika viņai pārsēsties blakussēdētāja sēdekļī, pats apsēdās pie stūres un brauca ārpus pilsētas, lai atrastu piemērotu vietu slepkavības izdarīšanai. Apturējuši automašīnu, apsūdzētie lika cietušajai izgērbties un piespieda sūktāt viņu dzimumlocekļus, bet pēc vardarbīgas dzimumtieksmes apmierināšanas pret dabiskā veidā, Ā.G. apmeta cietušajai ap kaklu auduma jostu un nožņaudza viņu, pēc tam divatā līķi novietoja uz dzelzceļa sliedēm, kur tas tika sabraukts. Pirmstiesas kriminālprocesā slepkavība kvalificēta saskaņā ar KL 117.panta 6., 8. un 10.punktu, apsūdzētie atzīti par vainīgiem 117.panta 6.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā, ko par pareizu atzina arī apelācijas instances tiesa.¹⁰²⁵

Pamatoti no apsūdzības tika izslēgta norāde uz KL 117.panta 10.punktu, taču pārējā daļā, autoresprāt, nodarījuma juridiskais izvērtējums ir bijis kļūdains. Automašīna jau bija nolaupīta vēl pie garāžām un cietušajai nebija nekādu iespēju kaut ko pasākt, lai to atgūtu nakts vidū vientuļā vietā uz pļavas divu vīriešu klātbūtnē, un abos nolēmumos par to arī nekas nav minēts, tai pat laikā, norādot uz apsūdzēto nolūku, nogalinot cietušo, slēpt izdarīto laupīšanas faktu un, iespējams, slēpt

¹⁰²² Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.875.

¹⁰²³ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 14.janvāra spriedums lietā Nr.K05-16/05-13.

¹⁰²⁴ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību (19¹.pants): Latvijas Republikas 1998.gada 15.oktobra likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 4.novembris, Nr.331/332.

¹⁰²⁵ Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2001.gada 5.decembra spriedums lietā Nr.K06-149/01; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2002.gada 4.aprīļa lēmums lietā Nr. PAK-102.

arī seksuālās vardarbības faktu. Šā piemēra sakarībā jānorāda arī tas, ka jau pirmstiesas kriminālprocesā apsūdzētajiem kļūdaini vienlaikus bija inkriminēti KL 117.panta 6. un 8.punkts, jo, kā norādījis Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments citā kriminālprocesā, izslēdzot no A.K., I.G. un P.L. apsūdzības KL 117.panta 8.punktu, „ja tiesa konstatē, ka izdarīta slepkavība, kas saistīta ar laupīšanu, tad nav iespējams, ka tā pati slepkavība būtu izdarīta arī nolūkā slēpt šo laupīšanu.”¹⁰²⁶ Tagad plašāk par šo kriminālprocesu I.G., A.K. un P.L. apsūdzībā, tāpat analizējot slepkavības saistību ar laupīšanu:

Lietā konstatēts, ka apsūdzētie ieradušies B. ģimenei piederošajā dzīvoklī, kur atradās viens pats I.G. labi pazīstamais nepilngadīgais P.B., lai izdarītu mantas nolaupīšanu. Apsūdzētie piedraudēja viņam ar gāzes pistoli, ja viņš izrādīs pretestību vai kliegs, piesēja kājas pie krēsla, sasēja rokas aiz muguras, aizlīmēja acis un muti, tad savāca un sagatavoja promnešanas dažādas B. ģimenei piederošās mantas Ls 4 722,49 vērtībā, un pirms promiešanas A.K. nožņaudza cietušo. Pirmās instances tiesa¹⁰²⁷ nodarījumu kvalificēja saskaņā ar KL 117.panta 6., 8., 10., 12.punktu un 176.panta ceturto daļu, apelācijas instances tiesa no apsūdzības izslēdza pantu par laupīšanu, pārējā daļā nodarījuma kvalifikāciju atzīstot par pareizu¹⁰²⁸, Senāta Krimināllietu departaments, kā jau minēts, no apsūdzības izslēdza KL 117.panta 8.punktu.

Jāpiekrīt V.Liholajai, kura, analizējot šo piemēru, norādījusi, ka formāli jau šī slepkavība bija saistīta ar izdarīto laupīšanu, taču „tā netika izdarīta nedz tādēļ, lai paralizētu cietušā iespējas pretoties vai pārvarētu viņa pretošanos, nedz arī, lai paturētu mantu tūlīt pēc tās paņemšanas”¹⁰²⁹, un tiesa arī atzinusi, ka sasietajam un piesietajam pie krēsla pusaudzīm bija atņemtas jebkādas iespējas pretoties vai pacensties atņemt nolaupīto. B. ģimenei piederošā manta jau bija prettiesiski iegūta, nekās netraucēja vainīgajiem rīkoties ar to, proti, aizņest no nozieguma izdarīšanas vietas, ko viņi arī izdarīja. Taču apsūdzētie apzinājās, ka, atstājot cietušo dzīvu, viņiem draud atmaskošana, un, lai to novērstu, viņš tika nogalināts. Viedokli, ka gadījumā, ja slepkavība izdarīta pēc mantas nolaupīšanas un cietušais nav centies atgūt nolaupīto, šādu tīšu nonāvēšanu pareizāk būtu uzskatīt par slepkavību, kas izdarīta nolūkā slēpt izdarīto laupīšanu, paudis arī S.Borodins.¹⁰³⁰

Vēl viens piemērs. Ar tiesas nolēmumu konstatēts, ka V.V. un V.N., nolūkā nolaupīt nepilngadīgā I.B. vecākiem piederošo naudu lielā apmērā, „vienojās uzbrukt I.B. ar mērķi viņu noslepkavot, kā arī nepieļaut pēdējam aizkavēt laupīšanu no dzīvokļa un nepieļaut laupīšanas atklāšanu.” Īstenojot šo plānu, I.B. tika ievilināts meža masīvā, kur apsūdzētie viņu nogalināja. Pēc I.B. noslepkavošanas apsūdzētie pārmeklēja mirušā apģērba kabatas un „nolaupīja viņa dzīvokļa atslēgas bez vērtības”, ar kuru palīdzību vēlāk iekļuva I.B. dzīvoklī un nolaupīja naudu Ls 2 500 un mantas Ls 123 vērtībā. Tiesa atzina, ka V.V. un V.N. izdarījuši noziegumu, kas

¹⁰²⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2004.gada 11.jūnija lēmums lietā Nr. SKK-309.

¹⁰²⁷ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2003.gada 23.jūlija spriedums lietā Nr.K04-528/03-29

¹⁰²⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2004.gada 18.decembra spriedums lietā Nr. PAK-108.

¹⁰²⁹ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 215.-216.lpp.

¹⁰³⁰ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.141.

paredzēts KL 117.panta 6., 8.,10. un 12.punktā, izslēdzot no apsūdzības norādi uz 176.panta ceturto daļu un 117.panta 9.punktu.¹⁰³¹

Kas būtu atzīstams par pareizu un kas iebilstams pret šādu nodarījuma juridisko izvērtējumu? Ja atzītu, ka V.V. un V.N. izdarījuši KL 117.panta 6.punktā paredzēto slepkavību, tad norāde uz 176.panta otro daļu izslēgta pamatoti un atbilst patreizējai tiesu praksei, tāpat kā KL 117.panta 9.punkta izslēgšana no apsūdzības, jo arī slepkavība, kas saistīta ar laupīšanu, ir mantkārīgs noziegums, tāpēc arī šā panta 9.punkta inkriminēšana ir lieka.¹⁰³² Pamatojot nozieguma kvalifikāciju saskaņā ar KL 117.panta 8.punktu, tiesa norādīja, ka I.B. nonāvēšana izdarīta nolūkā, lai viņš „neaizkavētu jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kā arī, lai viņš netraucētu slēpt izplānoto naudas nolaupīšanu no I.B. dzīvokļa,” taču, kā jau iepriekš norādīts, KL 117.panta 6. un 8.punkta inkriminēšana vienlaikus ir atzīstama par nelōģisku.

Tai pat laikā nodarījuma kvalifikācija kā slepkavība, kas saistīta ar laupīšanu, šķiet vismaz diskutabla, jo uzbrukums cietušajam nenotika nolūkā iegūt pašu mantu, bet gan dzīvokļa atslēgu – rīku, ar kura palīdzību atslēgt dzīvokļa durvis, iekļūt tajā un nolaupīt mantu. Un KL 117.panta 8.punktā likumdevējs taču norādījis uz slepkavību nolūkā atvieglot cita noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, līdz ar to, autoresprāt, pareizāk būtu V.V. un V.N. nodarījumu kvalificēt saskaņā ar KL 117.panta 8., 10., 12.punktu un 175.panta attiecīgo daļu.

Šāda secinājuma pamatotību apstiprina analogisks piemērs no Krievijas Federācijas tiesu prakses, no kura redzams, ka brāļi A. un B. vienojās nolaupīt mantu no B. ģimenei piederošā dzīvokļa. Realizējot savu noziedzīgo nodomu, viņi ar viltu izsauca no dzīvokļa nepilngadīgo R., aizveda viņu uz nomaļu vietu, kur A. cietušo nogalināja, pēc kā apsūdzētie paņēma dzīvokļa atslēgas un liķi apraka. Izmantojot paņemto atslēgu, A. un B. iekļuva dzīvoklī un slepeni nolaupīja naudu, vērtslietas un citu mantu. Krievijas Federācijas Augstākās tiesas prezidijs atzina, ka R. slepkavība izdarīta nolūkā atvieglot naudas un mantas zādzību no dzīvokļa, kurā cietusī dzīvoja kopā ar vecākiem.¹⁰³³

Literatūrā gan var atrast arī citādus līdzīga nodarījuma kvalifikācijas variantus ar norādi uz slepkavību mantkārīgā nolūkā.¹⁰³⁴ Šis slepkavība pastiprinošais apstāklis tiks analizēts turpmākajā

¹⁰³¹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2002.gada 24.decembra spriedums lietā Nr.K04-1028/02-2.

¹⁰³² Попов А.Н. Убийства при квалифицирующих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.784.

¹⁰³³ Постановление Президиума Верховного суда Российской Федерации. Бюллетень Верховного суда Российской Федерации, 2004, №4, с.17. Цитировано по: Борзенков Г.Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья. Москва: Зерцало-М, 2006, с.71.

¹⁰³⁴ Tā, piemēram, L.Andrejeva uzskata, ka gadījumā, ja dzīvība cietušajam tiek atņemta ar mērķi iegūt tā naudu, taču ne uzreiz, bet ar noteiktu laika atstarpi, un mantas iegūšanai nepieciešams veikt papildus darbības, piemēram, iekļūt nogalinātā dzīvoklī, nodarījums kvalificējams kā slepkavība aiz mantkārīgām tieksmēm un kā zādzība. Андреева Л.А. Квалификация умышленных убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах. Ленинград: Издательство Ленинградского Государственного университета, 1989, с.12. Savukārt, S.Tišķevičs šajā sakarībā rakstīja: „Ja slepkavība izdarīta nevis laupīšanas izdarīšanas laikā, bet ar nolūku atvieglot vēlāko cietušā mantas iegūšanu zādzības vai citādā veidā, kas veido patstāvīgu nozieguma sastāvu (piemēram, vainīgais nogalina cietušo, iegūst viņa dzīvokļa atslēgas, no kurienes pēc tam nolaupa vērtības), nodarījums kvalificējams kā slepkavība mantkārīgā nolūkā ar mērķi atvieglot cita nozieguma izdarīšanu. Тишкевич С.И. Квалификация преступлений против жизни. Минск: МВШМ МВД СССР, 1991, с.43.

darba gaitā, kur arī tiks aplūkoti šādi iespējamie kvalifikācijas varianti, taču šeit autore atļaujas paust pārlicību, ka slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu, sastāva kriminālprocesā V.V. un V.N. nodarījumā nebija.

Viss iepriekš minētais ļauj secināt, ka kvalifikācijas pareizības labad būtu koriģējams un precizējams slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu, izpratnes skaidrojums, izslēdzot no tā norādi uz slepkavību pēc izvarošanas, nolūkā to slēpt, kas tagad Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmumā Nr.1 minēta kā viena no patstāvīgajām izvarošanas un slepkavības saistības izpausmēm, jo tā no citām saistības izpausmēm norobežota ar saikli „vai”. Ja vainīgajam bijis nodoms nogalināt cietušo no izvarošanas, lai slēptu šo noziegumu, tad neatkarīgi no tā rašanās laika, nodarījums, autoresprāt, kvalificējams kā izvarošana un slepkavība nolūkā slēpt to, un slepkavību nav pamata kvalificēt kā saistītu ar izvarošanu. Tikai diez vai te var piekrist S.Pavluckas izvirzītajam nosacījumam, ka šāda kvalifikācija piemērojama tad, ja slepkavība nolūkā slēpt izvarošanu izdarīta ilgākā laika posmā (*значительное время спустя*) pēc izvarošanas.¹⁰³⁵ Šāda rekomendācija ir nekonkrēta un neko nedos prakses vajadzībām.

Tas pats sakāms arī par situāciju, kad pēc pabeigtas laupīšanas vai tās mēģinājuma cietušais tiek nogalināts, lai arī nav konstatētas kādas rīcības no viņa puses, lai atgūtu nolaupīto, vai kāda citāda tiesiska rīcība saistībā ar laupīšanu. Nodarījuma motivācija un nolūks (mērķis) dod autorei pamatu nepiekrīst U.Krastiņa izteiktajam priekšlikumam pēc līdzības ar slepkavību, kas saistīta ar izvarošanu, par slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu, arī atzīt cietušā dzīvības atņemšanu, ja tā izdarīta nolūkā slēpt izdarīto laupīšanu¹⁰³⁶, kas vēl vairāk samudžinās jau tā nevienveidīgo tiesu praksi. Ja jau likumdevējs uzskatījis par nepieciešamu nolūku slēpt izdarīto noziedzīgo nodarījumu izdalīt kā patstāvīgu slepkavības pastiprinošo apstākli, tad, konstatējot tādu nolūku, tas visos gadījumos arī inkriminējams, neskatoties uz vainīgā saistību ar šo nodarījumu, lai arī tā būtu izvarošana, laupīšana vai kāds cits noziedzīgs nodarījums.¹⁰³⁷ Šāda uzskata pamatošanai, minama arī O.Kapinus un E.Pobegailo norāde, ka, ņemot vērā likuma jēgu, analizējamais kvalificējošais apstāklis (KL 117.panta 8.punkts – P.J.) inkriminējams tad, ja nolūks slēpt citu noziedzīgu nodarījumu vai atvieglot tā izdarīšanu ir galvenais slepkavības motīvs, un tāpēc šā apstākļa inkriminēšana vienlaikus ar likuma normām, kurās norādīts cits motīvs vai nolūks, ir izslēgta.¹⁰³⁸

¹⁰³⁵ Павлуцкая С.В. Убийства, совершенные при отягчающих обстоятельствах, характеризующих особенности субъективной стороны. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Владивосток, 2009, с.118.

¹⁰³⁶ Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 33.lpp.

¹⁰³⁷ Skat., piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 10.maija spriedums lietā Nr.K04.11/5.

¹⁰³⁸ Капинус О.С. Убийства: мотивы и цели. Москва: Издательство ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004, с.136; Побегайло Э.Ф. Проблемы правоприменения по делам об убийствах. В кн: Актуальные проблемы теории и практики. Сборник очерков. Под редакцией В.В. Лунеева. Москва: Юрайт, 2010, с.534.

Sākot slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu, analīzi, jau tika atzīmēts ka virknē valstu par slepkavības pastiprinošu apstākli līdz ar izvarošanu atzīta ar dzimumtieksmes apmierināšana pret dabiskā veidā, kas no autores viedokļa vērtējams pozitīvi, jo gan KL 159., gan 160.pantā ietvertie noziegumi apdraud vienas un tās pašas intereses, arī pēc sava kaitīguma tie neatšķiras, pie tam nereti tie tiek izdarīti vienlaikus, viens pēc otra, kā tas redzams, piemēram, kriminālprocesos G.P.¹⁰³⁹ un M.A.¹⁰⁴⁰ apsūdzībā. Taču tā saucamās „seksuālās slepkavības” tiek iedalītas atkarībā no motivācijas un mērķa vairākos veidos, proti, 1) slepkavība nolūkā gūt saldkaislus pārdzīvojumus; 2) slepkavība kā cietušā pretošanās pārvarēšanas rezultāts; 3) slepkavība ar nolūku atņemt cietušajam iespēju saukt palīgā; 4) slepkavība orgasma laikā; 5) slepkavība, lai slēptu seksuālo noziegumu; 6) citi motīvi, kas ārēji atgādina slepkavību ar nolūku gūt seksuālu baudu.¹⁰⁴¹ Tas, ka šādu slepkavību motivācija un mērķi, kā arī seksuālās uzvedības realizācija ir atšķirīga, atzīts arī citos „seksuālo slepkavību” pētījumos¹⁰⁴², ko tagad Latvijā spēkā esošais regulējums un tā izpratne aptver tikai daļēji, kas apstiprinās arī ar šādiem prakses piemēriem:

V.K., ievilcis desmit gadus veco cietušo neapdzīvotas mājas dzīvoklī, kur, pielietojot vardarbību, viņu izvaroja un apmierināja savas dzimumtieksmes pret dabiskā veidā. Tad, būdams nikns, ka neizdevās sasniegt atkārtotu erekciju, iesita cietušajai ar roku pa galvu, no kā viņa nokrita un atsitās ar galvu pret sienu, gulošai uz grīdas iesita ne mazāk kā sešas reizes ar dūri pa galvu un ķermeni, pēc tam norāva elektrības vadu un savilka cilpu ap kaklu, tad ar nazi izdarīja ne mazāk kā 18 dūrienus dažādās ķermeņa daļās.¹⁰⁴³ Lai arī V.K. nodarījums kvalificēts kā slepkavība, kas saistīta ar izvarošanu, taču tajā nav konstatējama neviena no tām pazīmēm, kas saskaņā ar teoriju un praksi raksturo šā veida slepkavību.

A.L. pēc tam, kad uz ielas satiktā viņam nepazīstamā S.V. atteicās stāties ar viņu dzimumattiecībās, sāka sist cietušo, izdarot ne mazāk kā 20 sitienus ar dūri un kājām pa galvu, seju un ķermeni, pēc tam manipulēja viņas dzimumorgānu apvidū ar izmeklēšanā nenoskaidrotu garu, cietu priekšmetu, kā arī to ievadīja maksfī. Kad cietusī zaudēja samaņu, A.L. viņu nožņaudza.¹⁰⁴⁴ A.L. nodarījums pamatoti kvalificēts kā slepkavība ar sevišķu cietsirdību, taču seksuālās motivācijas juridiskam izvērtējumam nebija legāla pamata.

¹⁰³⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008.gada 6.februāra spriedums lietā Nr.K04-122-08/18.

¹⁰⁴⁰ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2005.gada 14.janvāra spriedums lietā Nr.K05-16/05-13.

¹⁰⁴¹ Агрессия и психическое здоровье. Под редакцией Т.Б. Дмитриевой. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.224. Tādi noziegumi tiek saistīti arī ar sadismu – „dzimumizvirtību, dzimumtraucējumiem, kam raksturīga seksuālās baudas iegūšana, sagādājot partneriem morālas vai fiziskas ciešanas. Psiholoģijas vārdnīca. Rīga: Apgāds „Mācību grāmata”, 1999, 126.lpp. Raksturojot sadistus, A.Solera raksta, ka seksuālais apmierinājums tiek gūts „no citu cilvēku sāpēm, ciešanām, bailēm un pazemojuma. Vienkāršāk sakot, sadisti moka cilvēkus, gūdami no tā seksuālu baudu.” Solera A. Varmākas, pedofili, izvarotāji un citi. Rīga: SIA „Adria Books”, 2007, 104.lpp.

¹⁰⁴² Skat., piemēram, Протопопов А.Л. Расследование сексуальных убийств. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001; Серийные сексуальные убийства. Под редакцией Ю.М. Антоняна. Москва: Московский юридический институт МВД России, Щит-М, 1997.

¹⁰⁴³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas spriedums lietā Nr. PAK-37, 2002. Citēts pēc Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 197.lpp.

¹⁰⁴⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2002.gada 14.janvāra lēmums lietā Nr. PAK-37.

S.J. atzīts par vainīgu I.C., N.T. un S.P. tīšā nonāvēšanā, kas izdarītas visai līdzīgos apstākļos. Apsūdzētais kopā ar cietušajām lietoja alkoholiskos dzērienus, pēc tam vienojās stāties dzimumattiecībās, bet, kad viņam neizdevās izdarīt dzimumaktu, sievietes tika nogalinātas.¹⁰⁴⁵

Kriminālprocesā M.B. apsūdzībā konstatēts, ka viņš uzaicinājis savā automašīnā L.V. seksuālo pakalpojumu (mineta) sniegšanai, par ko pēc vienošanās samaksāja Ls 10. Tā kā L.V. solīto pakalpojumu neizdarīja līdz galam, M.B. pieprasīja atdot samaksāto naudu, bet, kad L.V. atteicās, apsūdzētais ar nazi pārgrieza viņai kaklu, līķi aizveda uz mežu un aizdedzināja. M.B. atzīts par vainīgu KL 117.panta 5. un 6.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā, lai arī apsūdzētais skaidroja, ka slepkavību izdarījis dusmās par nesaņemto seksuālo pakalpojumu, par ko bija samaksājis.¹⁰⁴⁶

Vācijas juridiskajā literatūrā rodama norāde, ka slepkavībai, lai apmierinātu dzimumtieksmes, ir iespējamas dažādas variācijas, un tai nav raksturīga tikai klasiskā „iekāres” slepkavība¹⁰⁴⁷, kas izdarīta, lai seksuāli apmierinātos cietušā nonāvēšanas procesā¹⁰⁴⁸, izmantojot cietušo kā līdzekli, lai vainīgais gūtu seksuālo iepriecinājumu faktā, ka upuris tiek noslepkavots¹⁰⁴⁹ kad būtiskākais ir slepkavības mērķa konstatēšana, jo nav nozīmes tam, vai seksuālais apmierinājums ir sasniegts vai nē.¹⁰⁵⁰ Šajā sakarībā būtu atbalstāms S.Pavluckas ierosinājums noteikt atbildību par slepkavību, kas izdarīta seksuālu motīvu dēļ¹⁰⁵¹, kas ļautu noteikt atbildību ne tikai par slepkavības saistību ar izvarošanu, bet arī par visiem citiem gadījumiem, kad tīšas nonāvēšanas motivācijai bijis seksuāls raksturs.

Savukārt, analizējot tiesu prakses piemērus, kuros nodarījums kvalificēts saskaņā ar KL 117.panta 6.punktu, var izdalīt vairākas situācijas, kādas raksturo slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu, izdarīšanu. Pirmkārt, atzīmējami gadījumi, kad vainīgajam (vainīgajiem) ir nodoms iegūt svešu mantu, kas tiek pieprasīta, un vardarbība tiek pielietota pēc cietušā atteikuma šo mantu atdot.

Tā, piemēram, kriminālprocesā O.Č. apsūdzībā konstatēts, ka viņš, ieradies vecāsmātes draudzenes dzīvoklī un pieprasījis dot viņam naudu, bet, kad J.G. atteikusies, vispirms paņēmis rokās tabureti un piedraudējis iesist, tad, turpinot prasīt naudu, sācis sist cietušajai ar dūri, kājām un tabureti pa seju, galvu un ķermeni, nodarot trulu galvas traumu, no kā iestājusies cietušās nāve. Cietušajai nolaupīta somiņa Ls 6 vērtībā un nauda Ls 50. Nodarījums apelācijas instances tiesā pārkvalificēts no KL 117.panta 6.punkta uz 176.panta ceturto daļu un 123.panta pirmo daļu.¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁵ Zemgales apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2011.gada 24.novembra spriedums kriminālietā Nr.11221100611

¹⁰⁴⁶ Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2010.gada 6.maija spriedums lietā Nr.K04-0224-10/16.

¹⁰⁴⁷ Kett-Straub G. Die lebenslange Freiheitsstrafe. Tubingen: Gulde – Druck, 2011, S.255.

¹⁰⁴⁸ Sonnen B.R.. Strafrecht Besonderer Teil. Heidelberg: Gulde – Druck, 2005, S.8.

¹⁰⁴⁹ Zöler M., Fornoff R., Gries C. Strafrecht Besonder Teil II. Delikte gegen Rechtsgüter der Person und der Allgemeinheit. Berlin: Berliner Wienschafts – verlag, 2008, S.53.

¹⁰⁵⁰ Wessels J., Hettinger M. Strafrecht. Besonderer Teil. Staftaten gegen Personlichkeits und Gemeinschaftswerte. München: Druckerei C.H. Beck, 2009, S.30.

¹⁰⁵¹ Павлуцкая С.В. Убийства, совершенные при квалифицирующих обстоятельствах, характеризующих особенности субъективной стороны. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Владивосток, 2009, с.112.

¹⁰⁵² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas 2006.gada 13.februāra spriedums lietā Nr. PAK-0131-06. Iepazinusies ar šiem tiesu nolēmumiem, autore pilnībā pievienojas V.Liholajas paustajam, ka tiesa šajā

Tādējādi, aprakstītajā un vairākos citos gadījumos¹⁰⁵³ vainīgo nodoms, kas vērsts uz svešas mantas iegūšanu, pieprasot to no cietušā, sākotnēji nav saistīts ar vardarbības vai tās draudu pielietošanu, un tikai, saņemot atteikumu, jau sāk veidoties laupīšanas sastāvs, kuras gaitā cietušajam ar tiešu vai netiešu nodomu tiek atņemta dzīvība.

Otrkārt, pētījuma gaitā konstatēti gadījumi, kad vardarbība tiek pielietota jau pēc mantas paņemšanas, kad cietušais cenšas to atgūt.

Piemēram, R.B. pēc tam, kad cietušais pieprasīja atdot no rokām izrauto naudas maku, kurā bija 9 lati, nogrūda viņu uz grīdas, sasēja tam rokas un kājas, žņaudza, tad iebāza mutē cimdu un vēl ar divieli aizsēja muti, kā arī ne mazāk kā trīs reizes iespēra ar kāju krūšu kurvja un vēdera rajonā. Par cietušā nāves cēloni tika atzīta mehāniskā asfiksija – elpošanas ceļu nosprostošana ar svešķermeni.¹⁰⁵⁴ Savukārt, kriminālprocesā V.V. apsūdzībā konstatēts, ka viņš pēc tam, kad māte atteicās iedot pieprasīto naudu – Ls 4, nolēma naudu slepeni nolaupīt, izņemot naudas maku, kurā atradās Ls 29, no invalīdu ratiņu kabatiņas. To pamanījusi, cietusī, sāka kliegt un pieprasīja atdot naudu, bet V.V., lai paturētu nolaupīto, ar koka stampu izdarīja ne mazāk kā piecus sitienus pa galvu, nodarot nāvējošus ievainojumus.¹⁰⁵⁵

Šajos analizētajos gadījumos svešas mantas nolaupīšana uzsākta attiecīgi kā atklāta vai slepena zādzība bez vardarbības vai vardarbības piedraudējuma, bet tālākajā notikumu gaitā, kad cietušais pieprasījis atdot nolaupīto, pret viņu pielietota vardarbība, apzināti pieļaujot nāves iestāšanos. Lai arī abi cietušie sava vecuma un fiziskā stāvokļa dēļ faktiski nekādu pretdarbību izrādīt nevarēja un vainīgie mantu jau bija nolaupījuši, formāli viņu nodarījuma kvalifikācija saskaņā ar KL 117.panta 6.punktu atbilst krimināltiesību teorijā un praksē pieņemtajam.

Treškārt, norādāmi gadījumi, kad, realizējot nodomu nolaupīt svešu mantu, tiek pielietota vardarbība, lai nepieļautu cietušā pretošanos vai to pārtrauktu, pie tam vainīgo attieksme pret vardarbības sekām var atšķirties, par ko liecina gan viņu iepriekšējā rīcība pirms laupīšanas izdarīšanas, gan arī vardarbības izpausmes un nozieguma izdarīšanas rīki. Lai izsekotu slepkavības saistībai ar laupīšanu, jāaplūko dažādas atšķirīgas situācijas.

Tā kriminālprocesā A.F., S.G. un V.S. apsūdzībā konstatēts, ka viņi vienojušies par A.J. piedzirdīšanu līdz tādai reibuma pakāpei, lai varētu viņu aizvest uz mežu un tur atstāt, bet A.J.

gadījumā nav pilnībā izvērtējusi vainīgā psihisko attieksmi pret nodarījuma sekām, kas var izpausties arī netieša nodoma veidā, jo, iesitot cietušajai ne mazāk kā septiņas reizes pa galvu un ķermeni ar dūrēm kājām un tabureti, viņš vai nu apzināti pieļāva nāves iestāšanos vai arī bija vienaldzīgs pret sekām. Pamatoti arī atzīts, ka apelācijas instances tiesas veiktā nodarījuma kvalifikācija tāpat ir kļūdaina, jo aplaupāmā nonāvēšana aiz neuzmanības laupīšanas uzbrukuma laikā aptveras ar KL 176.panta ceturtajā daļā norādītajām smagām sekām un kopība ar KL 123.pantu nav jāveido. Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. 2.grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 106.lpp.

¹⁰⁵³ Skat., piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2002.gada 18.septembra lēmums lietā PAK-657; Rīgas apgabaltiesas krimināllietu tiesas kolēģijas 2003.gada 23.janvāra spriedums lietā Nr.K04-430-03/23 un 2005.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.K04-0305-04.

¹⁰⁵⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2000.gada 22.marta spriedums lietā Nr. PAK-102.

¹⁰⁵⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2004.gada 3.novembra lēmums lietā Nr. PAK-428.

piejerošo automašīnu nolaupīt. Un tikai mežā, nospriežot, ka A.J. nevar tur atstāt, jo viņš var satikt cilvēkus un izklūt no meža, tika nolemts nogalināt viņu.¹⁰⁵⁶

Virknē citu gadījumu, kad tāpat bija vienošanās par cietušā mantas nolaupīšanu, vardarbība tika pielietota laupīšanas procesā, lai nepieļautu pretošanos, pārvarētu to vai piespiestu cietušo izpaust vajadzīgās ziņas, kas arī izraisīja cietušo nāvi.¹⁰⁵⁷

Tā, piemēram, K.U. un I. Š., ieradusies E.D.R. dzīvesvietā, nogāza viņu uz grīdas, sasēja ar līmlenti rokas un kājas, aizlīmēja acis, muti un degunu, tādā veidā liedzot iespēju pretoties un pilnībā noslēdzot elpošanas orgānus. Tad abi sāka meklēt naudu un vērtīgas mantas, tā laikā cenšoties nožņaudgt cietušo ar vadu, bet pēc tam ar gaisa pumpja cauruli, kā rezultātā iestājās viņa nāve. Lai būtu pilnībā pārliecināti, ka cietušais ir miris, I.S. izdarīja viņam divus dūrienus ar nazi krūšu kurvja un vēdera rajonā, pēc kā abi aizgāja, nolaupot naudu un mantu Ls 4 493,05 apmērā.¹⁰⁵⁸ Arī A.B., D.P. un J.B., kuri iepriekš bija vienojušies aplaupīt G.O., lai iegūtu naudu, uzreiz pēc ierašanās cietušā dzīvesvietā, nogrūda viņu zemē, spārdīja ar kājām, bet pēc tam nožņaudza. Pārliecinājušies, ka cietušais miris, apsūdzētie nolaupīja naudu un citas mantas.¹⁰⁵⁹ Nolūkā iegūt naudu, O.Č. un M.V. ieradās cietušā dzīvesvietā, kur viņu piekāva, sitot ar rokām pa galvu un ķermeni, bet O.Č. izdarīja dūrienu ar nazi krūšu kurvī. Kad cietušais pārstāja izrādīt jebkādas pretošanās pazīmes un pārstāja kustēties, apsūdzētie pārmeklēja dzīvokli un aiznesa viņam piederošās mantas.¹⁰⁶⁰

Un visbeidzot izdalāmas situācijas, kad apsūdzētie jau iepriekš vienojušies izdarīt slepkavību, lai nolaupītu cietušajam piederošo mantu, vai arī pieļāvuši, ka slepkavība var tikt izdarīta, par ko liecina jau sagatavošanās darbības, nodarījuma rīku izvēle un citi apstākļi. Tāds nodoms konstatējams arī gadījumos, kad noziegumu izdarījusi viena persona. Ieskatam minēšu dažus piemērus, taču praksē tādu ir visai daudz.¹⁰⁶¹

M.D., zinot, ka krāsainā metāla pieņēmējs pa nakti garāžu boksā paliek viens, paņēmis cirvi nolūkā noslepkavot viņu un iegūt naudu, ieradās pie D.B. un palūdza atļauju pārnakšņot boksā. Kad D.B. aizmiga, M.D. ar ne mazāk kā pieciem cirtieniem pa galvu un kaklu nogalināja cietušo un nolaupīja ne mazāk kā Ls 175 un mobilo telefonu ar uzlādēšanas ierīci Ls 16 vērtībā.¹⁰⁶² G.K., atrodoties V.Z. dzīvoklī, nolūkā iegūt viņas mantu, ar gludekļa vadu nožņaudza cietušo un nolaupīja

¹⁰⁵⁶ Latgales apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2001.gada 13.marta spriedums lietā Nr.K03-35/01.

¹⁰⁵⁷ Skat: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas 2002.gada 25.marta lēmums lietā Nr. PAK-149 un 2008.gada 27.novembra spriedums lietā Nr. PAK-239/09; Kurzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2005.gada 13.oktobra spriedums lietā Nr.K02-0047-05; Zemgales apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2002.gada 27.jūnija spriedums lietā Nr.K06-57/02-15; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta 2004.gada 23.marta lēmums lietā Nr. SKK-100/01.

¹⁰⁵⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta 2009.gada 29.maija lēmums lietā Nr. SKK-279/09.

¹⁰⁵⁹ Vidzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2009.gada 27.novembra spriedums kriminālietā Nr.11130008609.

¹⁰⁶⁰ Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2007.gada 14.februāra spriedums lietā Nr. K04-119-07/20.

¹⁰⁶¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas 2004.gada 1.novembra lēmums lietā Nr. PAK-340, 2005.gada 4.aprīļa lēmums lietā Nr. PAK-142 un 2007.gada 18.maija lēmums lietā Nr. PAK-14; Kurzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2005.gada 15.februāra spriedums lietā Nr.K02-0008-05; Latgales apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2008.gada 23.maija spriedums lietā Nr.K03-0026/08.

¹⁰⁶² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas 2005.gada 19.septembra lēmums lietā Nr. PAK-259.

mantas kopumā par Ls 147¹⁰⁶³; E.A., atrodoties A.K. dzīvoklī, vairākas reizes ar dūrēm iesita viņam pa galvu, ķermeni un ekstremitātēm, iedūra ar nazi ne mazāk kā sešas reizes galvas matainajā daļā un ne mazāk kā piecas reizes krūšu kurvja un vēdera apvidū. Pārliecinājies, ka cietušais miris, E.A. nolaupīja naudu un mantas kopsummā par Ls 1978,96¹⁰⁶⁴; A.P., nolēmis aplaupīt un nogalināt pastnieci, uzbruka viņai mežā uz ceļa un ar cirvja asmeni un pietu izdarīja ne mazāk kā 17 sitienus pa galvu, žņaudza viņu, nodarot smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus, un nolaupot cietušajai un Latvijas pastam piederošo naudu un mantas Ls 118,76 vērtībā.¹⁰⁶⁵

A.A. kopā ar diviem pirmstiesas izmeklēšanā nenoskaidrotiem vīriešiem ar pielādētiem šaujamieročiem ar nolūku izdarīt laupīšanu, apzināti pieļaujot, ka laupīšanas gaitā tiks noslepkavotas viena vai vairākas personas, ieradās spēļu zālē. Katrs no viņiem izņēma no apģērba pistoli un notēmēja uz spēļu zāles apkalpi – apsargu, administratoru un bārmeni. A.A. izšāva uz zāles apsargu, trāpot viņam sejā, bet, kad cietušais metās bēgt, viņa virzienā izšāva arī nenoskaidrotie uzbrucēji, ievainojot krūšu kurvī un plaukstā, un kopumā nodarot smagus, dzīvībai bīstamus miesas bojājumus. Pamanot, ka bārmene nospiedusi apsardzes izsaukšanas pogu, arī viņas virzienā tika raidīts šāviens, kas cietušajai netrāpīja. Nolaupījuši SIA piederošo naudu un mantu Ls 132 vērtībā, uzbrucēji aizbēga.¹⁰⁶⁶

Visu šo prakses piemēru analīze veikta ar mērķi parādīt, cik dažādas un atšķirīgas situācijas var veidoties gadījumos, kad nodarījums tiek kvalificēts kā slepkavība, kas saistīta ar laupīšanu, un, ka ne vienmēr noziedzīgais nodarījums sākotnēji tiek vērsts pret cietušā mantiskajām interesēm, bet gan vispirms tiek atņemta dzīvība un tikai pēc tam tiek nolaupīta manta. Tāpat arī nereti cietušā manta jau nolaupīta, pielietojot draudus vai vardarbību, un pēc tam seko viņa nonāvēšana, lai arī no lietas apstākļiem neapstrīdami izriet, ka cietušais nav centies atgūt nolaupīto vai arī vispār nav bijis spējīgs to darīt.

Nebūt neiebilstot pret to, ka slepkavība visos šajos gadījumos ir saistīta ar laupīšanu, inkriminējot KL 117.panta 6.punktu, autoresprāt, tomēr būtu jāpieturas pie teorijā un tiesu praksē nostiprinātā, ka vardarbība laupīšanā, kā tas jau minēts iepriekš, var tikt piemērota, lai 1) paralizētu cietušā gribu pretoties mantas nolaupīšanai; 2) pārvarētu cietušā pretošanos; 3) paturētu mantu tūlīt pēc tās nolaupīšanas.¹⁰⁶⁷ Te var pieminēt, ka vēl šaurāks pēc satura skaidrojums ir ietverts Krievijas Federācijas Augstākās tiesas plēnuma 1999.gada 27.janvāra lēmumā Nr.1, norādot, ka kā slepkavība, kas saistīta ar laupīšanu, kvalificējama nonāvēšana, kas izdarīta laupīšanas procesā.¹⁰⁶⁸

¹⁰⁶³ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 27.septembra spriedums lietā Nr.K04-137/06-4.

¹⁰⁶⁴ Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 18.aprīļa spriedums lietā Nr.K03-38/07.

¹⁰⁶⁵ Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.K03-65/06.

¹⁰⁶⁶ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 3.marta spriedums lietā Nr.K04-0133/10-28.

¹⁰⁶⁷ Likuma piemērošana krimināllietās par svešas mantas nolaupīšanu: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 2001.gada 14.decembra lēmums Nr.3. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 70.lpp.

¹⁰⁶⁸ О судебной практике по делам об убийстве (ст.105 УК РФ): постановление пленума Верховного суда Российской Федерации от 27 января 1999г. В кн.: Сборник постановлений пленумов Верховного суда Российской Федерации (РСФСР) и Верховного суда СССР по уголовным делам. Москва: Проспект, 2010, с.145.

Jau tika norādīts, ka nodarījuma kvalifikācijai saskaņā ar KL 117.panta 6.punktu, jākonstatē abu šo noziegumu veidojošo sastāvu – laupīšanas un slepkavības pazīmes. Tāpēc visai apšaubāma šķiet S.S. un S.M. nodarījuma kvalifikācija, kuras atzītas par vainīgām šādas slepkavības izdarīšanā:

Kriminālprocesā konstatēts, ka apsūdzētās kopīgas alkohola lietošanas laikā uzsāka strīdu ar J.R. un katra iesita viņam vairākas plaukas pa seju, pēc kā J.R. no dzīvokļa aizgāja, bet apsūdzētās viņam sekoja un, panākušas cietušo, turpināja ar viņu izskaidroties, sitot ar plaukstām pa seju. Lai izvairītos no vardarbības, J.R. bēga prom, taču paklupa un nokrita. Apsūdzētās pieskrēja viņam klāt un, klieodzot, ka viņu nositīs, ka dzīves viņam nebūs, sāka spēcīgi viņu spārdīt ar zābakos apautām kājām pa galvu katra no savas puses, bet S.M., ņirgājoties par zemē gulošo cietušo, urinēja uz viņa ķermeņa. Ņemot vērā to, ka cietušā piekaušanas laikā apsūdzētās pārbaudīja J.R. apģērba kabatu saturu un nolaupīja nepilnu cigarešu paciņu un šķiltavas, kopā Ls 0,76 vērtībā, S.S. un S.M. nodarījums kvalificēts kā slepkavība, kas saistīta ar laupīšanu, un izdarīta personu grupā ar sevišķu cietsirdību.¹⁰⁶⁹

Tā kā tiesas izmeklēšanā pierādījumu pārbaude netika veikta, no nolēmuma nevar redzēt, kāds bija konflikta iemesls un kāpēc apsūdzētās pielietoja pret cietušo vardarbību, taču no tiesas konstatētā nekas neliecina arī par apsūdzēto mantkārīgo nolūku. Un tādos gadījumos, ja vainīgais vērsies ar vardarbību pret cietušo nevis tādēļ, lai nolaupītu viņa īpašumā vai valdījumā esošo mantu, bet aiz citiem pamudinājumiem (personiskas attiecības, huligāniski motīvi u.tml.) un tikai pēc vardarbības, kas lietota aiz citiem pamudinājumiem, vainīgajam radies nodoms nolaupīt mantu, tāds nodarījums kvalificējams pēc noziegumu kopības kā zādzība un kā personas vardarbīgs apdraudējums.¹⁰⁷⁰

Tādējādi visi iepriekš minētie prakses piemēri, autoresprāt, vēlreiz parāda, ka joprojām paliek aktuāls jautājums par to, cik plaši tulkojama slepkavības saistība ar laupīšanu KL 117.panta 6.punkta izpratnē. Lai arī autores rīcībā nav tik plaša praktiskā materiāla par KL 117.panta 7.punkta piemērošanas niansēm, taču šis jautājums, jādūmā, ir tikpat aktuāls.

Var piekrist U.Krastiņa viedoklim, ka cietušā slepkavība arī kādu laiku pēc laupīšanas vai izvarošanas, piemēram, tāpēc, ka cietušais nav paklausījis kādam vainīgā norādījumam (piedraudējumam) sakarā ar izdarīto noziegumu, uzskatāma par saistītu ar laupīšanu vai izvarošanu, jo „loģiski – ja nebūtu laupīšanas vai izvarošanas, nebūtu notikusi arī dzīvības atņemšana”¹⁰⁷¹, taču, pēc autores ieskata, šīs saistības robežas nevar būt bezgalīgas, un, kā rāda prakse, to noteikšanā ir vērojama liela nevienveidība, kas neveicina pareizu, likumam atbilstošu šo noziegumu kvalifikāciju. Minētais dod pamatu pievienoties to autoru viedoklim, kuri šādu normas konstrukciju,

¹⁰⁶⁹ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 6.marta spriedums lietā Nr.K05-23/07.

¹⁰⁷⁰ Likuma piemērošana krimināllietās par svešas mantas nolaupīšanu: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 2001.gada 14.septembra lēmums Nr.3. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 73.lpp. Līdzīgs secinājums izdarāms arī kriminālprocesā D.K. apsūdzībā. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2003.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr.K04-381/03-12.

¹⁰⁷¹ Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 34.lpp.

kad tajā norādīts uz slepkavības saistību ar citiem noziegumiem, neuzskata par sevišķi veiksmīgu¹⁰⁷², vai pat vispār noliedz šādu saliktu sastāvu, kur viena noziedzīga nodarījuma sastāvā iekļauts cits noziedzīgs nodarījums, konstrukcijas nepieciešamību.¹⁰⁷³ Domājams, ka pārliecinošu pamatojumu tam, ka pareizāk būtu atteikties no šāda veida konstrukcijas, ir norādījis B.Volženkins, ko autore jau daļēji minējusi iepriekš citā sakarībā, taču atļausies atkārtoties, pēc kura ieskata par slepkavības kvalificējošiem apstākļiem var būt tādi, kas kādā veidā raksturo šā nozieguma pamatsastāva pazīmes (motīvu, mērķi, darbības veidu, cietušo skaitu utt.), bet nevis cita nozieguma izdarīšana.¹⁰⁷⁴

No šajā nodaļā veiktā pētījuma secināms, ka

1) jēdziens „saistīts” norāda uz vienā sastāvā savienotu jeb apvienotu noziedzīgu nodarījumu kopumu, kas izriet viens no otra, tiek izdarīti vienlaikus vai seko viens otram. Uz šo nodarījumu saistību norāda vienots nodoms un tas realizējas vardarbības lietošanas procesā, ko nosaka konkrēts mērķis – laupīšanas gadījumā tā ir vēlme tādā veidā iegūt cietušā mantu vai paturēt to, savukārt, izvarošanas gadījumā – apmierināt savas dzimumtieksmes, nepieļaujot vai pārtraucot cietušā pretošanos;

2) pievienojoties viedoklim, ka normas konstrukcija, norādot tajā uz slepkavības saistību ar citiem noziegumiem, nav sevišķi veiksmīga, un, autoresprāt, neatbilstoša noziedzīga nodarījuma kvalificējošo apstākļu izpratnei, būtu diskutējams jautājums par šādas normas konstrukcijas turpmāku nepieciešamību Krimināllikumā;

3) KL 117.panta 7.punktā ietverti norādi uz slepkavības saistību ar izvarošanu būtu nepieciešams aizstāt ar pastiprinošu apstākli, kas norādītu uz slepkavību, ja tā izdarīta seksuālu motīvu dēļ, kas dotu iespēju noteikt pastiprinātu atbildību par visiem gadījumiem, kad tīšai nonāvēšanai bijis seksuāls raksturs;

4) saglabājot analizējamās slepkavības pastiprinošos apstākļus, nepieciešams koriģēt spēkā esošajos Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnumos dotos skaidrojumus par slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu, kvalifikāciju pēc noziedzīgu nodarījumu kopības, kā arī izslēgt norādi par KL 117.panta 7.punktā ietvertās slepkavības inkriminēšanu gadījumos, ja tā izdarīta nolūkā slēpt izdarīto izvarošanu, ņemot vērā, ka tāds pastiprinošais apstāklis ietverts KL 117.panta 8.punktā.

¹⁰⁷² Mežulis D. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 164.lpp.

¹⁰⁷³ Лопашенко Н.Л. Преступления против собственности: Теоретико-прикладное исследование. Москва: ЛексЭст, 2005, с.84; Плаксина Т.А. Социальные основания квалифицирующих убийство обстоятельств и их юридическое выражение в признаках состава преступления, Барнаул: Издательство Алтайского университета, 2006, с.201; Бавсун М., Вишнякова Н. Проблемы квалификации убийства, сопряженного с другими преступлениями. Уголовное право, 2004, №4, с.9; Павлов А.С. Убийство, сопряженное с изнасилованием. Российский следователь, 2007, №1, с.17-18; Тасаков С.В. Нравственные основы норм уголовного права о преступлениях против личности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2008. с.78-79.

¹⁰⁷⁴ Волженкин Б.В. Принцип справедливости и проблемы множественности преступлений по УК РФ. Законность, 1998, №12, с.6-7.

7. APSTĀKĻI, KAS RAKSTURO SLEPKAVĪBAS SUBJEKTĪVO PUSI

Lai arī krimināltiesību teorijā netiek apstrīdēts fakts, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšana ar tiešu nodomu, salīdzinājumā ar netiešu nodomu, pie līdzīgiem apstākļiem ir ar lielāku kaitīguma pakāpi¹⁰⁷⁵, taču atbildības diferenciācija par slepkavību atkarībā no nodoma veida legāli nav noteikta. Likumdevēja paredzētajos gadījumos to var ietekmēt slepkavības motīvs – „cilvēka iekšējais pamudinājums, dziņa, tieksme, kas virza vainīgā gribu uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu” un mērķis (nolūks) – „iecerētais rezultāts, ko persona, izdarot noziedzīgu nodarījumu, iecerējusi sasniegt.”¹⁰⁷⁶

Tiesību pētnieki atzīmē, ka vēlmes formēšanās procesā var izdalīt vairākus etapus: 1) noteiktas vajadzības rašanās; 2) tās pārvēršanās pamudinājumā rīkoties, tas ir, motīvā; 3) mērķa nosprausnā, kura sasniegšanai jāapmierina vajadzība vai jākalpo kā līdzeklim tās apmierināšanai; 4) vēlēšanās sasniegt nosprausto mērķi.¹⁰⁷⁷ Tādējādi, no minētā izriet, ka noziedzīgu gribas izpausmi ietekmē motīvi, kas sekmē noziedzīga mērķa sasniegšanu, un starp motīvu un mērķi pastāv iekšēja saistība un savstarpēja nosacītība, ko viennozīmīgi atzina un atzīst teorētiķi, kuri aktualizējuši šo jautājumu dažādos laika posmos¹⁰⁷⁸, un tai pat laikā tās ir patstāvīgas psihiskas parādības ar savu nozīmi noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas procesā.

Tā Krievijas tiesību pētniece O.Капинус atzīmē, ka motīvs atbild uz jautājumu, kāpēc cilvēks izdara tās vai citas darbības, bet mērķis nosaka darbības virzienu. Un, neskatoties uz to, ka mērķis determinē rīcību, tai pat laikā tā determinējas ar motīvu. Mērķis nevar rasties bez motīva, jo, no vienas puses, motīvs ir tas virzošais spēks, kas ved subjektu uz mērķa sasniegšanu, bet, no otras puses, - motīvs iegūst savu attīstību, pateicoties mērķim, izpaužoties tajā rīcībā, kurā šis mērķis atrod savu izpausmi.¹⁰⁷⁹ Līdzīgi arī serbu jurists A.Дžуричс norāda, ka persona, pirms izdarīt noziedzīgu nodarījumu, motīva ietekmē formē priekšstatu par vēlamo mērķi, kas ir psiholoģiska kategorija.

¹⁰⁷⁵ Рагог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.75-76.

¹⁰⁷⁶ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 109.lpp.

¹⁰⁷⁷ Думанская Е.И. Мотив преступления как итог мотивационного процесса; его значение при квалификации убийства. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2005, с.16; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Москва: Издательство Норма, 2001, с.36.

¹⁰⁷⁸ Skat., piemēram, Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 108.-109.lpp.; Волков Б.С. Проблема воли и уголовная ответственность. Казань: Издательство Казанского университета, 1965, с.67; Джурич А.Б. Соотношение криминального мотива и цели уголовного преступления. В кн.: Категория „цель” в уголовном, уголовно-исправительном праве и криминологии. Материалы IV Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2009, с.669-670; Капинус О.С. Убийства: мотивы и цели. Москва: Издательство ИМПЭ ПАБЛИШ, 2004, с.30-31; Наумов А.В. Мотивы убийств. Волгоград: Высшая следственная школа МВД СССР, 1969, с.12-14; Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая. Том I. С.-Петербург, 1902, с.594.

¹⁰⁷⁹ Капинус О.С. Убийства: мотивы и цели. Москва: Издательство ИМПЭ ПАБЛИШ, 2004, с.33-34

Mērķis - objektīva kategorija, kas atrodas ārpus personības psiholoģiskās struktūras, to satur efekts, kas realizējas nodarījumā, un tiek apzīmēts kā noziedzīga nodarījuma kaitīgās sekas, ko šī persona vēlas sasniegt. Motīvs rodas kā cilvēka rīcības cēlonis, bet mērķis – kā šādas rīcības rezultāts.¹⁰⁸⁰

Saruna par to, ka, konstruējot noziedzīgu nodarījumu sastāvu, ir būtiski precīzi norādīt uz to motīvu un nolūku (mērķi), tiks turpināta tālākā pētījuma satura izklāstā, analizējot slepkavību mantkārīgā nolūkā. Tepat aplūkojami arī divi privileģēti sastāvi, ko nosaka subjekta psihiskās darbības emocionālā puse – jaundzimuša bērna slepkavība un slepkavība, kas izdarīta stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī. Šo analīzi, autoresprāt, mērķtiecīgi sākt tieši ar slepkavību mantkārīgā nolūkā, lai turpinātu aplūkot jau otru sastāvu, kuram, tāpat kā iepriekš analizētajai slepkavībai, kas saistīta ar laupīšanu, ir raksturīga mantkārīga motivācija, kas arī nosaka nepieciešamību apzināt kritērijus šo abu slepkavības veidu nodalīšanai.

7.1. Slepkavība, kas izdarīta mantkārīgā nolūkā

Šāds slepkavības pastiprinošais apstāklis tika paredzēts visās kodifikācijās, kas bija spēkā Latvijas teritorijā 20.gadsimtā, un, kā norāda salīdzināmo krimināltiesību pētnieki, slepkavība, kas izdarīta mantkārīgu tieksmju dēļ, gandrīz visur tiek uzskatīta par sevišķi nosodāmu tās motīvu zemiskuma, to nesamērības ar cilvēka dzīvības vērtību dēļ.¹⁰⁸¹ Tai pat laikā jānorāda, ka atšķirīgs gan vēsturiskā, gan salīdzināmā aspektā ir šā apstākļa formulējums, norādot uz slepkavību mantkārīgā nolūkā, slepkavību aiz mantkārības vai arī slepkavību mantkārīgu tieksmju dēļ, pie tam tieši pēdējais formulējums ir sastopams visbiežāk un, autoresprāt, ir visveiksmīgākais, jo raksturo kā vainīgā motivāciju, tā arī mērķi, ko tas ar savu rīcību, apmierinot mantkārīgās tieksmes, vēlas sasniegt.¹⁰⁸²

Ņemot vērā vēlmes, kas pamudinājusi rīkoties, apzināšanās pakāpi, tiek izdalīti motīvs – tieksme, motīvs – vēlēšanās un motīvs - mērķis¹⁰⁸³, kas, savukārt, ietekmē nodoma gribas momenta saturu. Norādot krimināltiesību normas dispozīcijā uz konkrētu nolūku (mērķi), ko vainīgais

¹⁰⁸⁰ Джурич А.Б. Соотношение криминального мотива и цели уголовного преступления. В кн.: Категория „цель” в уголовном, уголовно-исправительном праве и криминологии. Материалы IV Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2009, с.669.

¹⁰⁸¹ Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010, с.35.

¹⁰⁸² Te jāpiezīmē, ka arī mūsu valsts likumdevējs lieto atšķirīgu terminoloģiju, Krimināllikuma Sevišķajā daļā par kvalificētu atzīstot atsevišķu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu mantkārīgā nolūkā (mantkārīgos nolūkos), savukārt, tā Vispārīgās daļas 48.panta pirmās daļas 11.punktā par atbildību pastiprinošu apstākli atzīta noziedzīga nodarījuma izdarīšana mantkārīgu tieksmju dēļ. Kā pamatoti norāda A.Popovs, starp slepkavību mantkārīgā nolūkā un slepkavību, kas izdarīta mantkārīgu tieksmju dēļ, ir saskatāma atšķirība, jo pirmajā gadījumā atbildība tiek pastiprināta, ņemot vērā to noziedzīgo rezultātu, ko vainīgais centies sasniegt, bet otrajā – pastiprinātas atbildības pamatā ir tas iekšējais pamudinājums, kas virza vainīgā gribu uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.707.

¹⁰⁸³ Полный курс уголовного права: в 5 томах. Том I. Преступление и наказание. Под редакцией А.И. Коробеева. Санкт-Петербург: Издательство Р.Асланова „Юридический центр Пресс”, 2008, с.496.

noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā vēlas sasniegt, vienlaikus tiek prezumēts tiešs nodoms, jo krimināltiesību doktrīnā viennozīmīgi tiek atzīts, ka par nolūku (mērķi) var būt runa tikai saistībā ar noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti ar tiešu nodomu, jo „tikai šāda nodoma veidā izpaužas vēlēšanās sasniegt noteiktu prettiesiskās darbības vai bezdarbības rezultātu”¹⁰⁸⁴, kas pilnā mērā attiecināms arī uz slepkavību mantkārīgā nolūkā, kad vainīgais vēlas cietušā nāvi, lai sasniegtu mantkārīgo nolūku¹⁰⁸⁵, jo slepkavība ir līdzeklis vēlamā rezultāta sasniegšanai, ko pēc viņa ieskata var sasniegt tikai tādā veidā¹⁰⁸⁶, kam pievienojas arī autore.

Taču tai pat laikā literatūrā var atrast arī viedokli, ka mantkārīgu slepkavību atsevišķos gadījumos var raksturot arī netiešs nodoms. Piemēram, A.Popovs pauž pārliecību, ka mantkārīga nolūka sasniegšanas līdzeklis ir nevis cietušā slepkavība, bet gan tā vardarbība, ko vainīgais pret viņu pielieto, līdz ar to pieļaujot situāciju, ka vainīgā psihiskā attieksme pret nāvi var izpausties kā apzināta šādu seku pieļaušana vai pat vienalīdzība. Kā apstiprinājums tam tiek modulēta situācija, kad persona spīdzina nāvīgi slimu radnieku, cenšoties piespiest viņu parakstīt testamentu, kā rezultātā cietušais priekšlaicīgi nomirst.¹⁰⁸⁷ Līdzīgos uzskatos ir arī T.Kondrašova, norādot, ka netiešs nodoms varētu būt gadījumā, kad persona, piemēram, ilgstoši sit savu kreditoru, cenšoties piespiest viņu atteikties no parāda piedziņas.¹⁰⁸⁸

Piekrītot, ka tādas situācijas patiešām ir iespējamās, jāatzīst, ka šādi nodarījumi, nekonstatējot tiešu nodomu atņemt cietušajam dzīvību, atbilstoši KL 117.panta 9.punktā noteiktajam nav kvalificējami. Domājams, ka šajā sakarībā būtu apspriežams V.Liholajas ierosinājums KL 117.panta 9.punktā ietverto pastiprinošo apstākli „mantkārīgā nolūkā” aizstāt ar pēc satura plašāku „mantkārīgu tieksmju dēļ”, tādējādi norādot uz vainīgā rīcības motivāciju – bagātināties uz citas personas rēķina, kad dzīvības atņemšana uzskatāma par starpposmu, lai iecerēto realizētu.¹⁰⁸⁹

Mantkārība, kā norāda M.Minenoks (*М.Г.Миненок*) un D.Minenoks (*Д.М.Миненок*), ir sarežģīta sociāli ekonomiska un tiesiska kategorija, kas ietver sevī virkni komponentu¹⁰⁹⁰, un tiek

¹⁰⁸⁴ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 109.lpp.

¹⁰⁸⁵ Нафиев С.Х. Корыстное убийство: понятие, виды, квалификация (уголовно-правовые и криминологические аспекты). Казань: Татарское книжное издательство, 1999, с.54.

¹⁰⁸⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 158.lpp.;

Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 70.lpp.; Андреева Л.А.

Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1989, с.26-27; Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.134-135.

¹⁰⁸⁷ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.719.

¹⁰⁸⁸ Кондрашова Т.В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности. Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2000, с.103-104.

¹⁰⁸⁹ Лихолая В.А. Категории „мотив” и „цель” как элементы состава преступного деяния. В кн.: Категория „цель” в уголовном, уголовно-исправительном праве и криминологии. Материалы IV Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2009, с.699.

¹⁰⁹⁰ Миненок М.Г., Миненок Д.М. Корысть: Криминологические и уголовно-правовые проблемы. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. с.111.

skaidrota kā pārmērīga tieksme, cenšanās iegūt un uzkrāt materiālas vērtības¹⁰⁹¹; kā kaislība uz iedzīvošanos, iegūšanu, skopulība uz mantu, bagātību.¹⁰⁹² Likumdevējs Latvijā, tāpat kā daudz kur citur, neformulē mantkārības jēdzienu un pazīmes. Kā izņēmumu var minēt Baltkrievijas Republikas kriminālkodeksu¹⁰⁹³, kura 4.pantā norādīts, ka ar mantkārīgām tieksmēm jāsaprot cenšanos iegūt no izdarītā nozieguma sev vai tuviniekiem mantiska rakstura labumu vai nodomu atbrīvot sevi vai tuviniekus no materiāliem izdevumiem. Taču mantkārības skaidrojums, tostarp arī slepkavības sakarībā, ir rodams daudzu tiesību pētnieku darbos, un, abstrahējoties no galējībām, kad mantkārība savā laikā tika interpretēta vai nu pārāk šauri, piemēram, kā slepkavība, lai iegūtu jaunus materiālus labumus, bet nevis, lai paturētu arī jau esošos¹⁰⁹⁴, vai arī skaidrota pārāk plaši, piedāvājot aizstāt mantkārību ar materiālo ieinteresētību¹⁰⁹⁵, jāsecina, ka viedokļi visumā sakrīt, ka tā ir vēlme bagātināties pašam uz citas personas rēķina vai sekmēt tādu iespēju citām personām.

Latvijas krimināltiesībās slepkavības mantkārīgā nolūkā (slepkavības aiz mantkārības) izpratne laika gaitā pēc būtības nav mainījusies kopš brīža, kad M.Blūma komentārā LPSR kriminālkodeksa 99.panta 1.punktam rakstīja: „slepkavība uzskatāma par izdarītu aiz mantkārības (99.p. 1.pkt.), ja tā izdarīta aiz pamudinājuma iegūt jebkura veida materiālos labumus (naudu, mantu, mantiskās tiesības, tiesības uz apdzīvojamo platību utt.), vai nolūkā izvairīties no materiāliem izdevumiem (parāda samaksas, alimentu maksāšanas utt.)”.¹⁰⁹⁶ Domājams, šis skaidrojums pamatā ietverts arī Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 „Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām” 5.punktā, to paplašinot ar norādi, ka vainīgajam varējis būt nodoms iegūt materiālos labumus ne tikai sev, bet arī citām personām, kā arī ne tikai pašam izvairīties no materiāliem izdevumiem, bet lai no šādiem izdevumiem izvairītos arī citas personas.¹⁰⁹⁷ Analogiska mantkārības izpratne pausta arī mūsu valsts tiesību pētnieku V.Liholajas, D.Mežuļa, A.Niedres publikācijās.¹⁰⁹⁸ Līdzīgs slepkavības aiz mantkārīgām tieksmēm

¹⁰⁹¹ Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv> [aplūkots 2010.gada 12.augustā].

¹⁰⁹² Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка, Т.1. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1956, с.171.

¹⁰⁹³ Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск: Тесей, 2000.

¹⁰⁹⁴ Френкель Е. Убийца из экономических мотивов. Изучение преступности и пенитенциарная практика. Выпуск I. Издательство Управления исправительно – трудовых учреждений УССР, 1929, с.30.

¹⁰⁹⁵ Карашивили Б.В. Вопросы мотива поведения преступника в советском праве. Тбилиси: „Цодна”, 1961, с.44.

¹⁰⁹⁶ Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. J.Dzenīša un A.Niedres vispārīgā redakcijā. Rīga: Avots, 1982, 338.lpp.

¹⁰⁹⁷ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 21.lpp.

¹⁰⁹⁸ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 216.lpp.; Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 70.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 172.-173.lpp.

skaidrojums dots Krievijas Federācijas Augstākās tiesas 1999.gada 27.janvāra lēmuma Nr.1 11.punktā¹⁰⁹⁹, arī teorētiski norāda uz tām pašām mantkārības iezīmēm.¹¹⁰⁰

Tā, piemēram, S.Borodins raksta, ka mantkārība slepkavības gadījumā aptver materiālu labumu tā visplašākajā nozīmē, tā ir ne tikai naudas vai mantas iegūšana, lai arī, kā rāda prakse, slepkavība aiz mantkārīgām tieksmēm visbiežāk tiek izdarīta tieši tādēļ, lai iegūtu mantu vai naudu. Mantkārība slepkavības gadījumā ir arī vēlēšanās atbrīvoties no kādiem materiāliem izdevumiem tūlīt vai nākotnē, saglabāt materiālus labumus, no kuriem nāktos šķirties uz likumīga pamata. Šis autors tāpat uzsver, ka nav būtiski, kas iegūs šos labumus vai tiks atbrīvots no izdevumiem – pats vainīgais, viņa tuvinieki vai ikviena cita persona, kuras liktenī vainīgais slepkavībā ir ieinteresēts.¹¹⁰¹

Kā norāda Vācijas krimināltiesību pētniece A.Serebrenņikova, arī Vācijā ar mantkārīgām tieksmēm slepkavības gadījumā tradicionāli saprot tīšu nonāvēšanu ar mērķi gūt materiālu labumu vainīgajam vai trešajām personām vai atbrīvoties no materiāliem izdevumiem.¹¹⁰² Savukārt, J.Eisele precizē, ka slepkavības veids, kam raksturīgs mantkārīgs nolūks, tiek kvalificēts gadījumos, ja par cilvēka nāvi tiek solīta nauda vai tā arī samaksāta avansā, vai tā izdarīta, lai iegūtu cietušā īpašumu.¹¹⁰³

Krimināltiesību teorijā pausti pretēji viedokļi par to, vai par mantkārīgu atzīstama slepkavība, kas izdarīta ar mērķi ieņemt labāk apmaksājamu amatu. Tā, piemēram, Ukrainas krimināltiesību pētnieki V.Stašis un V.Bažanovs uzskata, ka tā ir viena no mantkārības izpausmēm, kas dod pamatu kvalificēt slepkavību kā izdarītu aiz mantkārīgām tieksmēm¹¹⁰⁴, tiesa gan, nekādu pamatojumu tam nenorādot. Savukārt, V.Beļajevs un N.Svidlovs pauduši pretēju viedokli, norādot, ka, ieņemot augstāku amatu, persona nevis vienkārši saņems vairāk naudas, bet gan augstāku samaksu par darbu, ņemot vērā tā kvantitāti un kvalitāti. Līdz ar to šie autori uzskata, ka šādā gadījumā varētu runāt par karjerismu kā slepkavības motīvu.¹¹⁰⁵ Viņiem oponē A.Popovs, kurš uzskata, ka vēlme virzīties augšup pa dienesta kāpnēm bieži vien vērsta kā uz lielas darba algas, tā arī papildus

¹⁰⁹⁹ О судебной практике по делам об убийстве (ст.105 УК РФ): постановление пленума Верховного суда Российской Федерации от 27 января 1999 г. №1. В кн.: Сборник постановлений пленумов Верховного суда Российской Федерации (РСФСР) и Верховного суда СССР по уголовным делам. Москва: Проспект, 2010, с.144.

¹¹⁰⁰ Skat., piemēram, Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.133-134; Борзенков Г.Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья. Москва: Зерцало-М, 2006, с.66; Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.711; Парог А.И. Настольная книга судьи по квалификации преступлений. Москва: Проспект, 2009, с.152.

¹¹⁰¹ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, 2000, с.13-134.

¹¹⁰² Серебренникова А.В. Уголовное право ФРГ. В кн.: Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная части. Под редакцией И.Д. Козочкина. Москва: Волтерс Клувер, 2010, с.851.

¹¹⁰³ Eisele J. Strafrecht Besonderer Teil I. Straftaten gegen die Person und die Allgemeinheit. Germany: Druckerei „GmbH+Co“, 2008, S.36.

¹¹⁰⁴ Сташис В.В., Бажанов М.И. Уголовно-правовая охрана личности. Харьков: „Выща школа“, 1976, с.24.

¹¹⁰⁵ Беляев В.Г., Свидлов Н.М. Вопросы квалификации убийств. Волгоград: Волгоградская ВШМ МВД СССР, 1984. с.19-20.

materiālu priekšrocību un labumu saņemšanu, kas saistās ar šo amatu. Lai arī praksei Latvijā šāds jautājums līdz šim nav bijis aktuāls, taču, apspriežot to teorētiskā plāksnē, jāpiekrīt A.Popovam, ka, konstatējot šādus merkantilus apsvērumus, kad persona savu vai citu personu materiālo labumu stāda augstāk par cilvēka dzīvību, ir pamats slepkavību kvalificēt kā izdarītu aiz mantkārīgām tieksmēm.¹¹⁰⁶

Tāpat teorijā tiek diskutēts par to, vai analizējamais slepkavības pastiprinošais apstāklis inkriminējams gadījumā, kad dzīvība tiek atņemta, lai izvairītos no kāršu vai cita spēļu parāda atdošanas, lai nebūtu jādala noziedzīgā kārtā iegūtais utt., diametrāli pretējus viedokļus pamatojot ar materiālo labumu sadales vai pārdales tiesiskā regulējuma esamību vai neesamību. Tā jau minēts S.Borodina viedoklis, ka slepkavība uzskatāma par mantkārīgu, ja vainīgais centies saglabāt materiālus labumus, no kuriem nāktos šķirties uz likumīga pamata.¹¹⁰⁷ Arī S.Šlikovs (*C.A.Шлыков*), paužot analogisku viedokli, piemēram, attiecībā uz karšu parādu norāda, ka „tā nav juridiska saistība un to nevar izprasīt likumīgā ceļā.”¹¹⁰⁸ Pretējs viedoklis ir L.Andrejevai un T.Kondrašovai¹¹⁰⁹, ko atbalsta A.Popovs¹¹¹⁰ un kam pievienojas arī autore, ka slepkavība atzīstama par izdarītu aiz mantkārīgām tieksmēm arī tad, ja materiālo labumu sadali likums neregulē, par galveno uzskatot nevis objektīvo pienākumu atdot kāršu vai citu spēļu parādu, bet gan tāda pienākuma apzināšanos no vainīgā puses, kurš, lai nepildītu šo pienākumu, izdara slepkavību, un to raksturo mantkārība.

Pētot tiesu praksi kriminālprocesos, kuros apsūdzētajiem inkriminēta slepkavība mantkārīgā nolūkā, var secināt, ka gandrīz visas iepriekš minētās mantkārības izpausmes vērojamas arī Latvijā. Tā konstatēti gadījumi, kad slepkavība izdarīta, lai iegūtu naudu vai mantu – D.M. uzspridzināja cietušo, lai iegūtu apdrošināšanas atlīdzību¹¹¹¹; A.K. organizēja J.B. nolaupīšanu un kopā ar citām personām viņu noslepkavoja, lai J.B. nevarētu apstrīdēt viņa tiesības uz nekustamo īpašumu¹¹¹²; V.Š. organizēja H.I. slepkavību, lai varētu izdarīt nelikumīgu koku ciršanu viņai piederošās saimniecības mežā.¹¹¹³ Vairākos kriminālprocesos slepkavība izdarīta, lai nebūtu jāpilda savas parādsaistības.¹¹¹⁴

¹¹⁰⁶ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.712.

¹¹⁰⁷ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристь, 2000, с.134.

¹¹⁰⁸ Шлыков С.А. Некоторые вопросы квалификации умышленных убийств. Комментарий судебной практики за 1978 год. Москва: [Б.и.], 1979, с.136.

¹¹⁰⁹ Андреева Л.А. Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах. Ленинград: Издательство Ленинградского Государственного университета, 1989, с.25; Кондрашова Т.В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности. Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2000, с.106.

¹¹¹⁰ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.729-730.

¹¹¹¹ Vidzemes apgabaltiesas krimināllietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr. K-15, 1999.gads. Citēts pēc Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 216.lpp.

¹¹¹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2002.gada 1.aprīļa lēmums lietā Nr. PAK-137.

¹¹¹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2004.gada 22.oktobra lēmums lietā Nr. SKK-579.

¹¹¹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2004.gada 24.novembra spriedums lietā Nr. PAK-341; Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.K03-50/06. Rīgas

Prakses piemēru analīze apstiprina teorijā atzīto, ka slepkavībai mantkārīgā nolūkā raksturīgas, ka mantkārīgās tieksmes rodas pirms slepkavības izdarīšanas, tā tiek izdarīta ar iepriekš radušos nodomu, vainīgais veic sagatavošanos šim noziegumam, piemeklējot slepkavības rīkus un radot citus labvēlīgus apstākļus tās izdarīšanai. Ņemot to vērā, autore vēlas oponent Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 5.punktā ietvertajam skaidrojumam, ka slepkavību par izdarītu aiz mantkārības var atzīt arī tad, ja vainīgās personas nodoms iegūt mantiskus labumus radies slepkavības izdarīšanas laikā¹¹¹⁵, kam piekrist arī atsevišķi autori.¹¹¹⁶ Šādos gadījumos darbības, kas vērstas uz dzīvības atņemšanu cietušajam, jau uzsāktas, tam ir kāda konkrēta motivācija un tā nevar pārāugt slepkavībā mantkārīgu tieksmju dēļ, tāpēc pareizāk būtu šādu tīšu nonāvēšanu kvalificēt atbilstoši lietā konstatētajiem apstākļiem un patstāvīgi izvērtēt mantas nolaupīšanu. Tie paši apsvērumi liekami pamatā arī slepkavības mantkārīgā nolūkā kvalifikācijai pēc kopības ar mantas nolaupīšanu, kā tas izriet, piemēram, no S.G. nodarījuma juridiskā izvērtējuma, kurš slepkavību izdarīja nolūkā atbrīvoties no parādsaistību pildīšanas, taču noslepkavotās mantas nolaupīšanu raksturo jau cita motivācija, atsevišķi radies nodoms, kas arī noteica patstāvīgu šā nodarījuma kvalifikāciju.¹¹¹⁷

Analizējot teorētiskās atziņas un tiesu praksi jāsecina, ka ne katra slepkavība, kuras motīvi ir saistīti ar mantiskām interesēm, ir kvalificējama kā izdarīta mantkārīgā nolūkā, jo par tiešo slepkavības izraisīto cēloni var būt arī citādi motīvi, piemēram, strīda laikā par mantu vai mantiskajām tiesībām, lai paturētu vai saglabātu vainīgajam piederošo mantu, lai atgrieztu savu mantu, kas prettiesiski atrodas pie cietušā vai kuru cietušais prettiesiski izmanto un vairākos citos gadījumos, kad iztrūkst slepkavībai mantkārīgā nolūkā raksturīgās pazīmes – vēlmes iegūt kādus materiālus labumus vai izvairīties no materiālajiem izdevumiem kā sev, tā arī citām personām.¹¹¹⁸

Tā, piemēram, kriminālprocesā A.B. apsūdzībā, kurš savu kopdzīvotāju noslepkavoja strīda laikā sakarā ar cietušās atteikšanos dot pieprasītos Ls 40 ģimenes naudas azartspēlēm, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments atzina, ka A.B. slepkavības izdarīšana mantkārīgā nolūkā inkriminēta nepamatoti, jo apsūdzētais un cietusī veduši kopīgu

apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.K04-266/07-2 un 2011.gada 16.jūnija spriedums lietā Nr.K04-0189-11/4.

¹¹¹⁵ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 21.lpp.

¹¹¹⁶ Skat., piemēram, Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 156.lpp.; Нафиев С.Х. Корыстное убийство: понятие, виды, квалификация (уголовно-правовые и криминологические аспекты). Автореферат на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 1999, с.15.

¹¹¹⁷ Latgales apgabaltiesas 2006.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.K03-50/06.

¹¹¹⁸ Plašāk par to Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.740-741; Борзенков Г.Н. Комментарий к ст. 105 УК РФ. В кн.: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Ответственный редактор В.М. Лебедев. Москва: Юрайт, 2004, с.300-301.

saimniecību, naudas līdzekļus izmantojuši kopīgām vajadzībām, arī konkrētajā gadījumā A.B. šos paša nopelnītos 40 latus bija atdevis cietušajai izmantošanai ģimenes vajadzībām.¹¹¹⁹

Likumdevējs Latvijā, atšķirībā no vairākām citām valstīm, pasūtījuma slepkavību (slepkavību par atlīdzību) atsevišķi nav izdalījis, atzīstot to par slepkavības mantkārīgā nolūkā paveidu¹¹²⁰, taču jāpiezīmē, ka šis slepkavības veids Latvijā plašāk nav pētīts. Apkopojot Krievijas Federācijas krimināltiesību pētnieku viedokļus, var secināt, ka plaši tiek diskutēts gan par algotas slepkavības izpratni, gan arī par to, vai ir atšķirība starp algotu slepkavību (*убийство по найму*), kā tas formulēts KF kriminālkodeksa 105.panta otrās daļas „3” punktā un pasūtījuma slepkavību. Īpaši neiedziļinoties diskusijā par pēdējo jautājumu¹¹²¹, tikai atzīmēšu, ka ir autori, kuri uzskata, ka šie jēdzieni pilnībā sakrīt¹¹²², citi tos nodala pēc tā, ka algota slepkavība prezumē materiālu atlīdzību, bet pasūtījuma slepkavība var būt izdarīta arī bez tā.¹¹²³ Autore pievienojas A.Popovam, ka slepkavības legālais apzīmējums adekvāti atspoguļo tās būtību, ko nosaka materiālā atlīdzība, pie tam galvenā figūra šajā gadījumā ir nevis pasūtītājs, kas pēc būtības ir uzskūditājs, bet gan algotnis, kas mantkārīgu tieksmju dēļ apņemas atņemt dzīvību citam cilvēkam.¹¹²⁴

Kas attiecas uz jautājumu par algotas slepkavības izpratni, tad liela autoru grupa uzskata to par mantkārīgas slepkavības paveidu.¹¹²⁵ Tā A.Popovs, ņemot vērā vārdu „*наняты*” - pieņemot darbā vai lietošanā uz laiku par maksu un „*наемник*” – tas, kurš kādam pārdevies, kurš zemisku mantkārīgu tieksmju dēļ aizstāv svešās intereses - skaidrojumu¹¹²⁶, secina, ka šo slepkavības veidu raksturo divas pazīmes: 1) slepkavība tiek izdarīta par zināmu atlīdzību un 2) slepkavība tiek izdarīta citas personas interesēs.¹¹²⁷ Savukārt, F.Ježkovs (*A.B.Ежков*), R.Lokks (*P.B.Локк*) un S.Pavluckaja uzskata, ka algota slepkavība ir patstāvīga dzīvības apdraudējuma pazīme, kas atšķiras

¹¹¹⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā Nr. SKK-282, 1999.gads. Citēts pēc Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 217.-218.lpp.

¹¹²⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 155.lpp.; Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 70.lpp.

¹¹²¹ Plašāk par to skat. Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.762-765.

¹¹²² Стуканов А. Убийство по найму: только факты. Законность, 1997, №5, с.43-44; Пояркин А.С., Федюнин А.Е. Правовые и организационные вопросы расследования убийств, совершенных по найму. Следователь, 2001, №1, с.25-28; Павлуцкая С.В. Убийства, совершенные при отягчающих обстоятельствах, характеризующих особенности субъективной стороны. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Владивосток, 2009, с.70.

¹¹²³ Рагог А.И. Комментарий к ст. 105 УК РФ. В кн.: Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации с постратейными материалами и судебной практикой. Под общей редакцией С.И. Никулина. Москва: Издательство „Менеджер” совместно с издательством „Юрайт”, 2001, с.320.

¹¹²⁴ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.73-764.

¹¹²⁵ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристъ, с.141-142; Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010, с.35; Капинус О.С. Убийства: мотивы и цели. Москва: ИМПЭ - ПАБЛИШ, 2004, с.88-89; Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.750.

¹¹²⁶ Ожегов С.И. Словарь русского языка. Москва: Издательство „Русский язык”, 1990, с.385, 379.

¹¹²⁷ Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, с.743.

ar virkni īpatnību, ietekmējošu kaitīguma pakāpi, soda veidu un mēru¹¹²⁸, bet, piemēram, K.Maļajevs (*K.B.Маляев*) ieņem starppoziciju, norādot, ka mantkārīgas slepkavības un algotas slepkavības daļēji sakrīt, taču pēdējam veidam raksturīgs tas, ka darbojas vairākas personas ar sadalītām lomām.¹¹²⁹

Savu skaidrojumu par šā slepkavības veida izpratni devis arī Krievijas Federācijas Augstākās tiesas plēnums, 1999.gada 27.janvāra lēmuma Nr.1 11.punktā norādot, ka algota slepkavība ir tāda tīša nonāvēšana, kuras izdarītājs saņem materiālu vai kādu citādu atlīdzību¹¹³⁰, ko komentējot, Krievijas Federācijas Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieks A.Merkušovs (*A.E.Меркушов*) norādīja, ka lielākoties šādu slepkavību izdarītāji saņem to vai citu naudas summu, taču varot būt arī citāda atlīdzība, piemēram, iekārtot augsti apmaksājamā amatā, nodrošināt iestāšanos mācību iestādē un mācības bez maksas, virzību pa karjeras kāpnēm.¹¹³¹ Jāpiekrīt A.Popovam¹¹³², ka iepriekš minētie atlīdzības veidi tā vai citādi ir saistīti ar atlīdzības gūšanu, tāpēc, ņemot par pamatu šā autora norādītās algotas slepkavības pazīmes, kā arī ievērojot iepriekš minēto K.Maļajevas viedokli, tiek piedāvāts par algotu slepkavību uzskatīt tādu tīšu nonāvēšanu, kas 1) izdarīta par materiāla vai citāda rakstura labumu; 2) izdarīta citas personas interesēs; 3) tās izdarīšanā piedalās vairākas (vismaz divas) personas ar dažādām lomām.

Kā atzīst tiesību pētnieki, personas, kura „pasūta” slepkavību, motivācija var būt visdažādākā – mantkārīgas tieksmes, atriebība, konkurentu iebaidīšana, greizsirdība, vēlēšanās izvairīties no nevēlama cilvēka, cita nozieguma slēpšana, konflikta situācijas risināšana¹¹³³, tāpēc tā var nesakrist ar mantkārīgajām tieksmēm, kas nosaka slepkavības izdarītāja rīcību. Uz to norādījis arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments: „Mantkārība kā obligāta noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīme raksturo vienīgi noziedzīgā nodarījuma izdarītāja darbības, bet noziedzīgā nodarījuma līdzdalībnieks var iesaistīties noziedzīgajā nodarījumā jebkādu motīvu vadīts” un tā motīvi „var atšķirties no noziedzīga nodarījuma izdarītāja motīviem.”¹¹³⁴

¹¹²⁸ Ежков А.В. Ответственность за убийство по найму по законодательству Российской Федерации. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Н.Новгород, 2006, с.8; Локк Р.В. Заказные убийства (криминологический анализ). Москва: Былина, 2003, с.61; Павлуцкая С.В. Убийства, совершенные при отягчающих обстоятельствах, характеризующих особенности субъективной стороны. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Владивосток, 2009, с.70.

¹¹²⁹ Маляев К.В. Уголовно-правовая охрана жизни. Н.Новгород: Издательство ННГУ им. Н.И. Лобачевского, 2005, с.82, 83.

¹¹³⁰ О судебной практике по делам об убийстве (ст.105 УК РФ): постановление пленума Верховного суда Российской Федерации от 27 января 1999 г. №1. В кн.: Сборник постановлений пленумов Верховного суда Российской Федерации (РСФСР) и Верховного суда СССР по уголовным делам. Москва: Проспект, 2010, с.144.

¹¹³¹ Меркушов А.Е. О некоторых вопросах судебной практики по делам о преступлениях, предусмотренных ст.105 УК РФ. Бюллетень Верховного суда РФ, 1999, №6.

¹¹³² Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.744-745.

¹¹³³ Ibid, p.755-758.

¹¹³⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009.gada 5.marta lēmums lietā Nr. SKK-121/2009.

Tiesu prakses analīze vēlreiz apliecināja, ka vislielākās problēmas rodas, norobežojot slepkavību mantkārīgā nolūkā no slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu, par ko nav vienprātības arī krimināltiesību teorijā. Ar to, domājams, arī izskaidrojami gadījumi, kad personai vienlaikus tiek inkriminēts gan KL 117.panta 6., gan šā panta 9.punkts, kā tas konstatēts, piemēram,

kriminālprocesā E.S., N.U., V.U. un L.U. apsūdzībā, kuru nodarījumu tiesa pamatoti pārkvalificēja uz KL 117.panta 6.punktu, norādot, ka slepkavība, kas saistīta ar laupīšanu, pati par sevi tiek izdarīta nolūkā iegūt svešu mantu un tādējādi nav nepieciešams papildus norādīt kvalificējošo pazīmi – mantkārīgs nolūks.¹¹³⁵

Savādāka situācija veidojusies vairākos citos kriminālprocesos: vienā no tiem konstatēts, ka P.J. un A.S., vienojušies iegūt P.S. piederošo dzīvokli un nolaupīt viņa mantas, nožņaudza cietušo, kas kvalificēts saskaņā ar KL 117.panta 6.un 9.punktu¹¹³⁶; otrajā gadījumā tiesa atzina par pierādītu, ka A.B. izdarīja, bet M.K. atbalstīja G.P. slepkavību, lai nebūtu jāatdod parāds un lai nolaupītu cietušajam piederošo automašīnu, kas tāpat kvalificēts kā KL 117.panta 6. un 9.punktā paredzētais noziegums¹¹³⁷; trešajā gadījumā konstatēts, ka S.H. nogalināja savu tēvoci O.M., lai iegūtu viņa mantu un neatdotu parādu Ls 400 apmērā, kvalificējot viņa nodarījumu saskaņā ar KL 117.panta 9.punktu. Pamatojot šādu nodarījuma juridisko izvērtējumu, tiesa norādīja, ka „Krimināllikuma 117.panta 9.punkts paredz atbildību par slepkavību, kas izdarīta nolūkā gūt mantisku labumu. Slepkavība uzskatāma par izdarītu mantkārīgā nolūkā gadījumos, ja vainīgais, to veicot, vēlējies iegūt svešu mantu vai izvairīties no mantiskām saistībām, t.i., vēlējies iegūt savā valdījumā jebkuru kustamu vai nekustamu mantu, vai atbrīvoties no izdevumiem. Lietā esošie pierādījumi un paša S.H. darbības liecina, ka pastāvēja abi motīvi – gan iegūt tēvoča mantu, lai iegādātos automašīnu un atdotu parādus citām personām, gan atbrīvoties no pienākuma atdot parādu pašam O.M.”¹¹³⁸

Atbilstoši teorijā un tiesu praksē pieņemtajam, slepkavība, kas izdarīta apstākļos, kuri paredzēti KL 117. vai 118.panta vairākos punktos, jākvalificē pēc visām šajos punktos paredzētajām pazīmēm, izņemot tos gadījumus, kad apstākļi izslēdz viens otra esamību. Ja pieņemam, ka A.S. un P.J., kā arī A.B. un M.K. nodarījumā saskatāmas gan slepkavības mantkārīgā nolūkā (lai iegūtu dzīvokli un neatdotu parādu) gan slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu, (nolaupīja cietušajam piederošo mantu un automašīnu), pazīmes, tad viņu nodarījums ir kvalificēts pareizi un arī S.H. nodarījums būtu kvalificējams tāpat, jo viņš gan nolaupīja cietušā mantu, gan izvairījās no parāda atdošanas. Ja apsūdzētajiem inkriminējams tikai viens pastiprinošais apstāklis – tad kura pazīmes – KL 117.panta 6. vai 9.punktā paredzētās ir nodarījumā konstatējamas? Jāpiezīmē, ka šādu jautājumu var uzdot virknē kriminālprocesu, kur nodarījuma juridiskā izvērtējuma pareizība rada pamatotas šaubas.¹¹³⁹

Lai atbildētu uz šo jautājumu, tika pētīti dažādu autoru viedokļi, kas ļāva secināt, ka problēmai par to, kā nodalīt slepkavību mantkārīgā nolūkā no slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu,

¹¹³⁵ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2007.gada 21.marta spriedums lietā Nr.K04-0197-07/5.

¹¹³⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2005.gada 7.janvāra lēmums lietā Nr. SKK-14/05.

¹¹³⁷ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2011.gada 16.jūnija spriedums lietā Nr.K04-0189-11/4.

¹¹³⁸ Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 8.jūnija spriedums lietā Nr.K03-44/06.

¹¹³⁹ Piemēram, Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 27.janvāra spriedums lietā Nr.K02-0001-06; Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 5.jūnija spriedumu lietā Nr.K05-31/06-13; 2006.gada 7.jūlija spriedumu lietā Nr.K05-37/06; 2008.gada 21.aprīļa spriedums krimināllietā Nr.11170040407.

ir sena vēsture, taču viennozīmīgs viedoklis līdz šim tā arī nav noformulēts. Uzskatus par to var iedalīt vairākās grupās, kā pirmo norādot visplašāk pārstāvēto un, autoresprāt, pamatotāko viedokli, ka slepkavībai, kas saistīta ar laupīšanu, ir raksturīgs uzbrukums cietušajam ar mērķi iegūt mantu (to nolaupīt) vai paturēt tūlīt pēc tās nolaupīšanas.¹¹⁴⁰ Precizējot šo domu, piemēram, M.Blūma norāda, ka manta tiek nolaupīta pašā slepkavības momentā vai tūlīt pēc tās.¹¹⁴¹ M.Šargorodskis akcentē, ka, saistībā ar laupīšanu, manta tiek iegūta, izdarot slepkavību, ir savienota ar to vietā un laikā, savukārt, slepkavības mantkārīgu tieksmju dēļ gadījumā manta nonāk pie vainīgā vēlāk un tas ir saistīts ar cietušā nāvi tikai ar cēloņsakarību.¹¹⁴² Arī U.Krastiņš norāda, ka KL 117.panta 6.punktā ietvertā slepkavība atšķiras ar to, ka, „lietojot vardarbību pret cietušo vai citu personu, vainīgā iepriekšējs nolūks ir bijis tūlīt iegūt cietušā īpašumā vai valdījumā esošo mantu”, pasvītrojot, ka pēc viņa ieskata nav nozīmes tam, vai manta ir iegūta šīs vardarbības lietošanas laikā vai arī pēc tam, kad vardarbības rezultātā cietušajam tīši atņemta dzīvība¹¹⁴³, ko apstiprina arī tiesu prakse.

Otrkārt, tiek uzsvērts, ka slepkavībai aiz mantkārīgām tieksmēm raksturīgs tas, ka vainīgajam ir iepriekšējs nodoms atņemt dzīvību, tas ir kā līdzeklis, lai sasniegtu mantkārīgo mērķi, nepieciešams nosacījums mantas pārejai pie vainīgā. Tā, piemēram, V.Liholaja raksta, ka slepkavība mantkārīgā nolūkā presumē tikai iepriekšēju konkretizētu noteiktu nodomu, kad „vainīgais apzinās, ka, neatņemot personai dzīvību, viņš nespēs sasniegt savu mantkārīgo mērķi iegūt mantu, citas vērtības vai materiāla rakstura tiesības, un vēlas cietušo nogalināt, tāpēc slepkavība šajā gadījumā ir līdzeklis, lai sasniegtu vēlamo rezultātu.”¹¹⁴⁴

Norādot uz iepriekšēju nodomu atņemt dzīvību, kas ir kā līdzeklis, lai sasniegtu noziedzīgo mērķi, kas raksturīgs slepkavībai aiz mantkārīgām tieksmēm, J.Foiņickis rakstīja: taču, ja nodoms atņemt dzīvību rodas, izdarot svešas mantas apdraudējumu, lai novērstu vainīgajam šķietošos šķēršļus mantas iegūšanai, tad piemērojami noteikumi par laupīšanu¹¹⁴⁵ (un slepkavību – autores piebilde). Arī N.Tagancevs uzsvēra, ka slepkavībai laupīšanas gadījumā ir eventuāls raksturs un

¹¹⁴⁰ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 218.lpp.; Андреева Л.А. Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах. Ленинград: Издательство Ленинградского Государственного университета, 1989, с.29; Бородин С.В. Преступления против жизни. Юристъ, 2000, с.138; Бойцов А.И. Преступления против собственности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.475-476.

¹¹⁴¹ Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. J.Dzenīša un A.Niedres vispārīgā redakcijā. Rīga: Avots, 1982, 338.lpp.

¹¹⁴² Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948, с.175.

¹¹⁴³ Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 32.lpp.

¹¹⁴⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 158.lpp.

¹¹⁴⁵ Курс Уголовного права. Часть особенная. Посягательства личные и имущественные. И.Я. Фойницкого. С.-Петербург: Типография М.Н. Стасюлевича, 1907, с.42.

dzīvības atņemšana mantas pārņemšanai nav obligāta. Savukārt, slepkavības mantkārīgu tieksmju dēļ gadījumā nāve ir nepieciešams nosacījums mantas pāriešanai.¹¹⁴⁶

Kā būtisku norobežošanas kritēriju vairāki autori min to, ka, izdarot slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu, vainīgā mērķis ir, pielietojot vardarbību vai tās piedraudējumu, tūlīt iegūt materiālu labumu, kas var būt tikai kustama manta. Savukārt, ja tiek izdarīta slepkavība mantkārīgā nolūkā (mantkārīgu tieksmju dēļ), vainīgais neveic darbības, kas būtu tieši vērstas uz svešas mantas iegūšanu, bet gan vēlas gūt kādus materiālus labumus, piemēram, tiesības uz mantu, vai atbrīvoties no materiāliem izdevumiem, kas var tikt un visbiežāk arī tiek sasniegts vēlākā laika posmā. Šīs domas kvintesence – slepkavības mantkārīgā nolūkā sastāvs atšķirībā no slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu, sastāva neietver mantas nolaupīšanu, lietojot vardarbību.¹¹⁴⁷

Tādējādi, apkopojot visus šeit minētos viedokļus, var secināt, ka kritēriji slepkavības mantkārīgā nolūkā un slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu, norobežošanai norāda uz atšķirībām šo slepkavības veidu objektīvajās un subjektīvajās pazīmēs, un to varētu izteikt šādi:

Pazīmes	KL 117.panta 6.punkts	KL 117.panta 9.pukts
Nodoma saturs	Nolaupīt svešu kustamu mantu, pielietojot vardarbību	Atņemt dzīvību, lai gūtu materiālu labumu vai atbrīvotos no materiāliem izdevumiem
Nodoma rašanās brīdis atņemt dzīvību	Pirms uzbrukuma, tā laikā, tūlīt pēc uzbrukuma	Tikai pirms slepkavības izdarīšanas, iepriekšējs nodoms
Vainīgā mērķis, pielietojot vardarbību	Nepieļaut pretošanos, pārvarēt to, paturēt mantu tūlīt pēc nolaupīšanas	Atņemt dzīvību, lai realizētu savas mantkārīgās tieksmes
Nodoma veids	Tiešs, netiešs	Tikai tiešs
Mantkārīgo tieksmju realizēšanas laiks	Tūlīt iegūt cietušā īpašumā vai valdījumā esošo mantu	Darbības nav vērstas uz tūlītēju labuma iegūšanu

7.2. Subjekta psihiskās darbības emocionālā puse kā privilēģēta sastāva pazīme

Literatūrā var atrast dažādus viedokļus par to, kādu vietu noziedzīga nodarījuma sastāvā ieņem cilvēka psihiskās darbības emocionālā puse, kas ir būtiski, veicot KL 119. un 120.pantā ietvertu slepkavības veidu analīzi. Tā, piemēram, P.Daģeļš (*П.С.Дагэль*) ir paudis viedokli, ka emocijas un afekts ir noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pazīmes¹¹⁴⁸, arī B.Sidorovs (*Б.В.Сидоров*) attiecina afektu pie noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses, uzskatot, ka tas raksturo

¹¹⁴⁶ Таганцев Н.С. О преступлениях против жизни по русскому праву. Том II. С.-Петербург, 1871, с.97, 101.

¹¹⁴⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 158.lpp.; Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 31.lpp.; Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.793.

¹¹⁴⁸ Дагэль П.С. Понятие вины в советском уголовном праве. Материалы VIII конференции Дальневосточного государственного университета. Ч. IV. Владивосток: Дальневосточный Государственный университет, 1968, с.123.

noziedzīgās uzvedības iekšējo pusi, subjekta psihisko darbību un vistiešākajā veidā atspoguļojas psihisko procesu norises īpatnībās kā savu darbību un visas konkrētās situācijas apzināšanās, uzvedības varianta izvēle un motivācija, esot ciešā saistībā ar tiem apstākļiem, kas tādu situāciju izraisījuši.¹¹⁴⁹ Līdzīgi arī A.Popovs to raksturo kā īpašu subjektīvās puses pazīmi, īpašu cilvēka emocionālo stāvokli, kas pēc ietveršanas likuma dispozīcijā atzīstams par slepkavības sastāva subjektīvās puses obligātu pazīmi.¹¹⁵⁰ Savukārt, valdošais uzskats, kuru pārstāv tādi tiesību pētnieki, kā, piemēram, A.Korņejeva (*A.B.Корнеева*), A.Korobejevs, A.Rarogs, B.Spasennikovs (*Б.А.Спасенников*) noliedz, ka emocijas un afekts būtu personas psihiskās attieksmes pret kaitīgo nodarījumu elements un līdz ar to noziedzīga nodarījuma sastāva subjektīvās puses patstāvīga pazīme.¹¹⁵¹ Kā to skaidro A.Rarogs, emocijas un afekts raksturo personas psihiskā stāvokļa īpatnības, tā ir sociālā pazīme, kas raksturo vainīgā personību.¹¹⁵²

Pareizāks autorei šķiet U.Krastiņa ieskats par šo jautājumu, kurš, raksturojot noziedzīga nodarījuma subjektīvo pusi, norāda, ka emocijas, (domājams, arī afekts, kas tāpat ir īpaši spēcīga emocija – P.J.) ir „cilvēka psihiskās darbības produkts”, kas gan netiek uzskatītas par patstāvīgu psihiskās darbības procesa izpausmi, taču tās „ietekmē noziedzīga nodarījuma izdarīšanas tieksmju veidošanos un tāpēc palīdz atklāt un dziļāk izpētīt noziedzīga nodarījuma izdarīšanas motīvus”¹¹⁵³ kas, autoresprāt, kopumā attiecināms uz subjektīvās puses raksturojumu. Tāpat arī S.Borodins uzsver, ka afekts ir cilvēka īpašs psihiskais stāvoklis, kas ir pamats motīva formēšanai, kas pamudina uz noteiktu uzvedību.¹¹⁵⁴

Krimināllikumā ietverti divi slepkavības veidi, kuri, ņemot vērā tieši emocijas un afektu kā cilvēka psihiskās darbības produktu, ir formulēti kā privileģēti sastāvi. Viens no tiem ir jaundzimuša bērna slepkavība, ko, saskaņā ar KL 119.pantā noteikto, izdarījusi bērna māte dzemdību laikā vai tieši pēc tām to izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē, pie kura izpratnes tad arī nepieciešams pakavēties plašāk, ņemot vērā, ka tieši šis dzemdētājas „īpašais stāvoklis” ir galvenais nosacījums slepkavības kvalifikācijai saskaņā ar šo Krimināllikuma normu. Vairāki citi ar šādu slepkavību saistīti jautājumi jau aplūkoti iepriekš.

¹¹⁴⁹ Сидоров Б.В. Аффект. Его уголовно-правовое и криминологическое значение (социально - психологическое и правовое исследование). Казань: Казанский Государственный университет, 1978, с.48.

¹¹⁵⁰ Попов А.Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с.139.

¹¹⁵¹ Корнеева А.В. Теоретические основы квалификации преступлений. Москва: Проспект, 2010, с.61; Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. Под редакцией Л.В. Иногамовой-Хегай. Москва: Норма-Инфра-М, 2002, с.32; Рарог А.И. Настольная книга судьи по квалификации преступлений. Москва: Проспект, 2009, с.45-47; Спасенников Б.А. Принудительные меры медицинского характера. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.309.

¹¹⁵² Рарог А.И. Настольная книга судьи по квалификации преступлений. Москва: Проспект, 2009, с.47.

¹¹⁵³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 152.-153.lpp.

¹¹⁵⁴ Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристь, 2000, с.181.

Norāde uz slepkavības izdarīšanu dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē Latvijā spēkā bijušajās kodifikācijās pirmo reizi tika ietverta, pieņemot Krimināllikumu.¹¹⁵⁵ Likumdevējs, veidojot KL 119.pantā ietverto slepkavību kā privileģētu sastāvu, bez norādes uz slepkavības laiku, jaundzimušo kā cietušo un speciālo subjektu – bērna māti, par obligātu noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmi norādījis, pirmkārt, to, ka slepkavības izdarītāja atradusies dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvoklī, un, otrkārt, ka jaundzimušā slepkavība izdarīta šāda stāvokļa ietekmē. Tikai konstatējot šīs abas pazīmes, slepkavība kvalificējama saskaņā ar šo krimināltiesību normu. Te gan jāpiezīmē, ka tiesību teorijā rodamas arī citādas atziņas. Tā, piemēram, D.Mežulis raksta: „Ja slepkavība izdarīta dzemdību laikā, likums neprasa konstatēt, ka vainīgā slepkavību izdarījusi, būdama dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē,” jo dzemdētāja neizbēgami atrodas tādā īpašā stāvoklī, tāpēc pareizāk būtu uzskatīt, ka „ikviena jaundzimušā bērna slepkavība, ko izdarījusi bērna māte dzemdību laikā vai tieši pēc tām, atbilst KL 119.panta pazīmēm.”¹¹⁵⁶

Kas attiecas uz citētā pirmo daļu, autoresprāt, tā vienkārši ir kļūdaina KL 119.panta dispozīcijas interpretācija, jo tāda prasība tieši izriet no analizējamās normas satura. Savukārt, apgalvojums, ka ikviena dzemdētāja atrodas tādā „īpašā stāvoklī”, ko savā laikā paudis arī M. Šargorodskis¹¹⁵⁷, pret ko konsekventi iebilst V.Liholaja¹¹⁵⁸, ir pretrunā vispirms jau ar medicīnas atziņām par to, ka dzemdībām tipiskie fiziskie un garīgie satricinājumi, sāpes un ciešanas, kas rada lielu slodzi sievietes organismam, slēpj sevī nopietnas briesmas un **var** izraisīt iespaidu uz sievietes psihisko un fizioloģisko stāvokli¹¹⁵⁹, taču šāda īpaša stāvokļa esamība nav obligāti saistāma ar ikvienu dzemdību aktu. To apstiprina, piemēram, arī

kompleksās tiesu psihiatriskās – tiesu psiholoģiskās ekspertīzes atzinums kriminālprocesā D.B. apsūdzībā saskaņā ar KL 117.panta 2.punktu, ka jaundzimušā slepkavības laikā viņa nav bijusi

¹¹⁵⁵ Piemēram, 1933.gada Sodu likuma 435.pantā atbildība bija noteikta par mātes izdarītu sava ārpus laulības piedzimuša bērna nogalināšanu, viņam piedzimstot vai tieši pēc tam, savukārt, LPSR (Latvijas) kriminālkodeksa 100.pantā, paredzot mātes atbildību par sava jaundzimušā bērna slepkavību dzemdību laikā vai tieši pēc dzemdībām, uz slepkavības saistību ar kādu īpašu nosacījumu vispār netika norādīts. Un, lai arī šā panta komentāru autore M.Blūma (Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. J.Dzenīša un A.Niedres vispārīgā redakcijā. Rīga: Avots, 1982, 348.lpp.) norādīja, ka šāda slepkavība par izdarītu mīkstinošos apstākļos atzīstama galvenokārt, ņemot vērā sievietes fizioloģisko un psihisko stāvokli pašā dzemdību procesā vai tieši pēc dzemdībām, kā liecina V.Liholajas pētījumi, praktiski katra jaundzimušā slepkavība, ko bērna māte bija izdarījusi likumā norādītajā laikā, tika kvalificēta kā izdarīta mīkstinošos apstākļos, ko, domājams, noteica tieši kriminālkodeksa 100.panta dispozīcijas saturs. Liholaja V. Atbildība par nedzimuša un jaundzimuša bērna dzīvības apdraudējumu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 52.lpp.

¹¹⁵⁶ Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001, 89.-91.lpp.

¹¹⁵⁷ Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948, с.88.

¹¹⁵⁸ Liholaja V. Pretrunīgā tiesu prakse Krimināllikuma 119.panta un 125.panta 3.daļas piemērošanā. Likums un tiesības, 2001, Nr.2, 49.-52.lpp.; Atbildība par nedzimuša un jaundzimuša bērna dzīvības apdraudējumu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 44.-50.lpp.; Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007, 242.-243.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 168.-169.lpp.

¹¹⁵⁹ Aboliņš J. Māte un bērns. Rīga: Elpa, 1993, 64.lpp.; Anatomija un fizioloģija. Lemon. Mācību materiāli māsām. 6.grāmata. Copenhagen: World Health Organisation Regional Office for Europe, 1996, 66.lpp.

nekādā emocionālā stāvoklī, kas būtiski ietekmētu spēju izprast apkārtējās parādības, kā arī spēju patstāvīgi regulēt savu darbību. Eksperti atzina, ka dzemdību laikā D.B. stāvoklis bija parasts un tipisks dzemdībām – dzemdību sāpes ar psihoemocionālu sasprindzinājumu un vēlēšanos, lai tas viss ātrāk beigtos.¹¹⁶⁰

Dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa neesamība bija pamatā apelācijas instances tiesas nolēmumam atzīt I.Č. par vainīgu KL 117.panta 2.punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā, kāda arī bija sākotnējā apsūdzība.¹¹⁶¹ Pirmās instances tiesa, kvalificējot I.Č. nodarījumu saskaņā ar KL 119.pantu kā slepkavību, kas izdarīta dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē, kļūdaini bija par tādu atzinusi psihotraumējošu situāciju, kādā I.Č. atradās¹¹⁶², ko tiesa varēja ņemt vērā, nosakot sodu, bet kas nevarēja būt par pamatu izdarītās slepkavības kvalifikācijai saskaņā ar KL 119.pantu.

Iepriekš minētais ļauj secināt, ka par mīkstinošu apstākli jaundzimušā slepkavības gadījumā var tikt atzīts tikai tāds ar kompleksās tiesu psihiatriskās – tiesu psiholoģiskās ekspertīzes atzinumu konstatēts dzemdētājas psihiskais un fizioloģiskais stāvoklis, kas tai liedzis visā pilnībā izprast savu darbību vai to vadīt, vēl piebilstot, ka KL 119.pantā paredzēto slepkavību var izdarīt tikai ar piepeši radušos nodomu, ko determinē šis dzemdību izraisītais stāvoklis.¹¹⁶³

Taču, kā atzīst mediķi, tāds „īpašais stāvoklis” var rasties arī pēc dzemdībām, attīstoties pakāpeniski un turpinoties vairākas dienas vai pat nedēļas pēc dzemdībām, jo pēcdzemdību periodam (*puer pertum*) raksturīgas krasas pārmaiņas sievietes organismā¹¹⁶⁴, kas tāpat var izraisīt šo „īpašo stāvokli”. Tāds piemērs minēts literatūrā, kad

kriminālprocesā konstatēts, ka D.G. mēģinājusi noslepkavot savu jaundzimušo bērnu trešajā dienā pēc dzemdībām, atrodoties spēcīgā emocionālā sasprindzinājumā, ko izraisījušas krasas hormonu izmaiņas, kas varēja ietekmēt viņas spējas izprast apkārtējās parādības un regulēt pašas rīcību.¹¹⁶⁵

Tā kā likumdevējs privileģētu sastāvu veidojis, ņemot vērā tieši dzemdētājas atrašanos dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvoklī un slepkavības izdarīšanu šāda stāvokļa ietekmē, bet norāde likuma normā uz slepkavības izdarīšanas laiku „tieši pēc dzemdībām”, par kura ilgumu nedz teorijā, nedz praksē nav vienveidīgas izpratnes, faktiski ierobežo laika posmu, kad tāds mīkstinošais apstāklis varētu tikt konstatēts, atbalstāms literatūrā izteiktais viedoklis par analizējamās krimināltiesību normas precizēšanu šajā daļā.¹¹⁶⁶ Domājams, tieši šis faktors ņemts

¹¹⁶⁰ Kompleksās ambulatorās tiesu psihiatriskās – tiesu psiholoģiskās ekspertīzes atzinums Nr.325/2000 krimināllietā Nr.1350116600. Citēts pēc Liholaja V. Atbildība par nedzimuša un jaundzimuša bērna dzīvības apdraudējumu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 51.-52.lpp.

¹¹⁶¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2007.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr. PAK-229.

¹¹⁶² Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.K06-90/06.

¹¹⁶³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 169.lpp.; Попов А.Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. с.37.

¹¹⁶⁴ Bergmane A., Andrejeva A., Orleāna M. Normālās dzemdības. Rīga: Zvaigzne, 1987, 175.lpp.

¹¹⁶⁵ Liholaja V. Atbildība par nedzimuša un jaundzimuša bērna dzīvības apdraudējumu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 57.lpp.

¹¹⁶⁶ Turpat, 58.lpp.

vērā Austrijas kriminālkodeksa¹¹⁶⁷ 79.pagrāfā un Šveices kriminālkodeksa¹¹⁶⁸ 116.pantā, norādot uz bērna slepkavību, ko māte izdarījusi dzemdību laikā vai laikā, kad viņa vēl atrodas dzemdību procesa ietekmē. Arī Lietuvas likumdevējs atbildību par jaundzimuša bērna slepkavību nesaista ar kādu konkrētu laika posmu, vien kriminālkodeksa 131.pantā norādot, ka tas izdarīts dzemdību izraisītā stāvokļa ietekmē¹¹⁶⁹, savukārt Anglijas tiesībās saskaņā ar 1938.gada Jaundzimuša bērna slepkavības aktu (*Infanticide Act 1938*) jaundzimuša bērna slepkavība tiek atzīta par privileģētu, ja šā nodarījuma laikā mātes psihiskais līdzsvars bijis traucēts tā iemesla dēļ, ka viņa nav pilnībā atguvusies no dzemdību ietekmes, vai iemesls ir laktācijas rezultāts.¹¹⁷⁰

KL 120.pantā, kas tāpat konstruēts kā privileģēts sastāvs, noteikta atbildība par slepkavību, kas izdarīta stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī (juridiskais termins), ko psiholoģijā apzīmē kā fizioloģisko afektu, ar šo psiholoģisko kategoriju saprotot īslaicīgu un spēcīgi izteiktu stāvokli, īslaicīgu intensīvu emociju, kas ieņem valdošo stāvokli cilvēka apziņā, dezorganizē psihisko darbību un zināmā mērā neļauj tam kontrolēt savu rīcību un vadīt to.¹¹⁷¹ Raksturojot fizioloģisko afektu, V.Nagajevs (*B.H.Нагаев*) norāda šādas pazīmes: 1) rašanās piepešums; 2) sprādzienveidīga dinamika; 3) afektīvā stāvokļa īslaicīgums; 4) norises intensitāte un spriedze; 5) tas dezorganizējoši ietekmē psihisko darbību; 6) afektu pavada uzbudinājums, stereotipiska motoriska aktivitāte; 7) afekta stāvoklī vērojamas veģetatīvas novirzes.¹¹⁷²

Analizējamais slepkavības veids ir piepeša atbildes reakcija uz atbilstošu provokāciju no cietušā puses, kas var būt vērsta kā pret pašu vainīgo, tā arī pret viņa tuviniekiem. No minētā, savukārt, izriet, ka arī šajā gadījumā, tāpat kā KL 119.pantā norādītajā situācijā, vainīgā nodoms var būt tikai piepeši radies, ko nosaka situācija un apstākļi, kas izraisa šo stipro psihisko uzbudinājumu. Līdz ar to, lai arī nodoms vienmēr būs piepeši radies, tā rašanās brīdis var atšķirties,

¹¹⁶⁷ Austrijas kriminālkodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 267.lpp.

¹¹⁶⁸ Šveices kriminālkodekss. Turpat, 370.lpp.

¹¹⁶⁹ Lietuvas Republikas kriminālkodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 294.lpp.

¹¹⁷⁰ Infanticide Act 1938. Criminal Law 2002-2003. Fifth Edition. Edited by I.H. Dennis. London: Sweet&Maxwell: 2002, p.14-15.

¹¹⁷¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 171.lpp. Сафуанов Ф.С. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе. Москва: Смысл, 1998, с.118-119. Šis privileģētais nonāvēšanas veids bija pazīstams visās kodifikācijās, kas bija spēkā Latvijas teritorijā XX gadsimtā, pie tam jāatzīmē, ka Krievijas 1903.gada Sodu likums un Latvijas 1933.gada Sodu likumā atbildība tika diferencēta atkarībā no tā, vai slepkavība bija nodomāta un izdarīta vienā jūtu uzliesmojumā stiprā dvēseles uzbudinājuma ietekmē, vai arī šādu dvēseles stāvokli bija radījusi pretlikumīga vardarbība pret personu vai smags aizskārums no cietušā puses, par ko bija paredzēts ievērojami vieglāks sods. Mince P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 225.-226.lpp. Vēlākajās kodifikācijās, tāpat kā tagad Krimināllikumā, privileģētu sastāvu veidoja tikai tāda tīša nonāvēšana, kura izdarīta cietušā prettiesiskas rīcības – vardarbības vai smaga goda aizskārums izraisītā stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī. Vēl var piezīmēt, ka, piemēram, Igaunijas Sodu kodeksa 115.pantā šis slepkavības veids tā arī apzīmēts kā „izprovocēta slepkavība”, kas raksturīgs visām vispārējo tiesību sistēmas valstīm. Criminal Law: examples and explanation. Fourth edition. Richard G. Singer, John Q La Fond. New York: Wolters Kluwer, 2007, p.198-202.

¹¹⁷² Нагаев В.В. Основы судебно - психологической экспертизы. Второе издание, переработанное и дополненное. Москва: ЮНИТИ, 2003, с.146-147.

jo tā var būt gan momentāna atbildes reakcija uz prettiesisku cietušā rīcību, gan arī rīcība, kas laika ziņā attālināta no notikuma, piemēram, uzplaiksnījušās atmiņas par notikumu, saņemtā informācija par cietušā prettiesisku vēršanos pret viņa tuvinieku, prettiesiskās rīcības seku apzināšanās, ko dēvē par klasisko afektu.¹¹⁷³

Taču psiholoģijā izdala arī tā saucamo kumulatīvo afektu, kad afektīvie pārdzīvojumi noris ilgākā laika posmā – no dažiem mēnešiem līdz dažiem gadiem, veidojot psihotraumējošu situāciju, kas nosaka emocionālā sasprindzinājuma kumulāciju (uzkrāšanos), kad pat minimāla negatīva iedarbība var izraisīt afektīvo „sprādzienu” jeb tā saukto „pēdējā piliena” efektu¹¹⁷⁴, kas tāpat piepeši rada nodomu izdarīt slepkavību. Lai arī mūsu valsts Krimināllikumā nav speciālas norādes uz šādu psihotraumējošu situāciju kā stipra psihiska uzbudinājuma izraisītāju, kā tas, piemēram, ir ietverts Krievijas Federācijas kriminālkodeksa¹¹⁷⁵ 107.pantā, taču praksē tādas situācijas tiek apspriestas un izvērtētas., līdz ar to būtu apspriežams jautājums par šāda nosacījuma ietveršanu KL 120.pantā.

Tā kā stipram psihiskajam uzbudinājumam jeb fizioloģiskajam afektam ir „tipiski un nepieciešami priekšnosacījumi, posmi, raksturojumi, iznākumi”, un fizioloģiskais afekts iestājas, „cilvēkam izejot šādas nepieciešamās pozīcijas – emocionālais sasprindzinājums, emocionālais uzbudinājums, frustrācija, panikas izjūta, pēc kā iestājas fizioloģiskais afekts”¹¹⁷⁶, nepieciešama kompleksā tiesu psiholoģiskā – tiesu psihiatriskā ekspertīze¹¹⁷⁷, izvērtējot kuru, tiesa arī izdara secinājumu par KL 120.pantā norādītā stāvokļa esamību vai neesamību, kā tas redzams no apelācijas instances tiesas nolēmuma, ar kuru atzīts, ka

A.R. slepkavības izdarīšanas laikā stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklis nav konstatēts, jo viņš atradies tikai fāzē, kas saucas emocionālā sasprindzinājuma stāvoklis, un nebija sasniedzis fizioloģiskā afekta stāvokli.¹¹⁷⁸

No nodaļā veiktā pētījuma izdarāmi šādi galvenie secinājumi:

1) lai nodrošinātu iespēju saskaņā ar KL 117.panta 9.punktu kvalificēt visus gadījumus, kad vainīgā rīcības motivāciju nosaka vēlme bagātināties uz citu personu rēķina, būtu apspriežams jautājums par norādes uz slepkavību mantkārīgā nolūkā aizstāšanu ar plašāku – slepkavība mantkārīgu tieksmju dēļ;

2) atšķirībā no KL 117.panta 6.punktā ietvertās slepkavības, kuras nodoma saturu raksturo vēlme atņemt svešu kustamu mantu, lietojot vardarbību, KL 117.panta 9.punktā norādītajai

¹¹⁷³ Попов А.Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с.149.

¹¹⁷⁴ Экспертиза личности в судебно – следственной практике. Санкт-Петербург: Речь, 2002, с.87.

¹¹⁷⁵ Уголовный кодекс Российской Федерации. Москва: ЭКСМО, 2011.

¹¹⁷⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 25.maija spriedums lietā Nr. PAK-213.

¹¹⁷⁷ Агафонов А.В. Уголовная ответственность за убийство. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2011, с.134.

¹¹⁷⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 25.maija spriedums lietā Nr. PAK-213.

slepkavībai raksturīgs nodoms atņemt dzīvību, lai gūtu materiālu labumu vai atbrīvotos no materiāliem izdevumiem;

3) lai nodrošinātu KL 119.panta piemērošanu visos gadījumos, kad slepkavība izdarīta dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē, būtu precizējams slepkavības izdarīšanas laiks, norādi „tieši pēc dzemdībām” aizstājot ar „pēcdzemdību periodu”,

4) ņemot vērā zinātnes atziņas, nepieciešams papildināt KL 120.panta dispozīciju ar norādi uz psihotraumējošu situāciju kā uz stipra psihiska uzbudinājuma stāvokli izraisošu faktoru.

KOPSAVILKUMS

Autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Cilvēka dzīvība ir demokrātiskas sabiedrības augstākā vērtība. Savukārt, tiesības uz dzīvību, kas kā vienas no pirmajām ievietotas pamattiesību katalogā, ir nostiprinātas starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, kā arī vairumā valstu konstitūcijās kā vitāli svarīgs pamats cilvēka cieņai un citu cilvēka pamattiesību esamībai. Visnopietnākais cilvēka dzīvības apdraudējums ir nonāvēšana, kuras sekas ir neatgriezeniskas, jo cilvēka dzīvībai nav reāla ekvivalenta, tāpēc valsts pienākums ir aizsargāt cilvēka dzīvību ar visiem tam nepieciešamajiem likumā paredzētajiem līdzekļiem.

2. Cilvēka dzīvības problēmu starpdisciplinārie pētījumi nav noveduši pie vienotas un universālas izpratnes par vairākiem ar dzīvību saistītiem jautājumiem. Viens no tādiem ir jautājums par cilvēka dzīvības robežu noteikšanu, kas, savukārt, cieši saskaras ar problēmu par iejaukšanos cilvēka individuālajā attīstībā, pieļaujamām manipulācijām ar cilvēka embrijiem, to izmantošanu eksperimentiem un pētījumiem, embrionālo (fetālo) audu un orgānu izmantošanu transplantācijai. Saistībā ar cilvēka dzīvības neaizskaramību un aizsardzību ne mazāk būtisks ir jautājums par cilvēka dzīvības izbeigšanos, saistot to ar eitanāzijas problemātiku.

3. Viens no zinātnē visvairāk diskutētākajiem ir jautājums par cilvēka dzīvības sākuma noteikšanu, kā arī par embrija un augļa morālo un tiesisko statusu, kas, autoresprāt, būtu izlemjams, vadoties no tā, ka tiesības uz dzīvību kā dabiskās tiesības ir iedzimtas, kas izriet no pašas cilvēka dabas, un valsts nevar noteikt šo tiesību rašanās un zaudēšanas brīdi. Kas attiecas uz cilvēka dzīvības sākšanos, atbilstoši mūsdienu embrioloģijas atziņām tā ir saistāma ar apaugļošanās brīdi un olšūnas dalīšanās sākumu, kad rodas bioloģiski jauns unikāls indivīds ar savu ģenētisko kodu un noris tā pakāpeniska attīstība. Vēl nedzimušam bērnam jau no ieņemšanas brīža piemīt potenciālas tiesības uz dzīvību, kas savu augstāko pakāpi sasniedz līdz ar augļa dzīvotspēju. Iepriekš minētais par ieņemto bērnu kā par potenciālu personu un tā dzīvotspēju ir tie apsvērumi, kas būtu ņemami vērā, risinot jautājumu par embrija un augļa tiesisko statusu un nosakot atbildību par tā prettiesisku iznīcināšanu, par aizsargāto interesi atzīstot augļa kā dzīvības avota, topošā cilvēka dzīvību kā patstāvīgu personisko tiesisko labumu.

4. Ņemot vērā iepriekš minēto un vadoties pēc vairāku citu valstu, piemēram, ASV, Īrijas, Ungārijas, Vācijas Federatīvās Republikas pieredzes, nepieciešams legāli nostiprināt embrija un augļa tiesisko statusu, nosakot, ka tā dzīvība ir aizsardzības objekts no ieņemšanas brīža. Šajā sakarībā tiek ierosināts **Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma 1.pantu izteikt šādā redakcijā:**

„Šā likuma mērķis ir noteikt tiesiskās attiecības seksuālās un reproduktīvās veselības jomā, lai aizsargātu jebkuras personas seksuālo un reproduktīvo veselību, kā arī aizsargātu nedzimušu dzīvību no ieņemšanas brīža no jebkādiem prettiesiskiem apdraudējumiem un nodrošinātu embrija un augļa attīstības aizsardzību.”

5. Lai nodrošinātu Seksuālās un reproduktīvās veselības likumā un uz tā pamata izdotajos normatīvajos aktos lietojamo jēdzienu vienveidīgu izpratni,

5.1. Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma IV nodaļā „Neauglība” būtu ietverams skaidrojums, ka:

- „**embrijs** ir cilvēka dīgļis agrīnā atrīstības stadijā, kas ilgst no apaugļošanas brīža līdz augļa stadijai jeb astoņas grūtniecības nedēļas;

- **augļa** periods sākas ar devīto grūtniecības nedēļu un ilgst līdz dzemdībām;

- par **dzīvotspējīgu** atzīstams auglis, sākot ar 22. grūtniecības nedēļu.”

5.2. Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma 15.panta 7.punktā un Latvijas Republikas Ministru kabineta 2003.gada 16.decembra noteikumu Nr.716 „Medicīniskās apaugļošanas organizatoriskā kārtība un neauglīgo ģimeņu reģistra un dzimušūnu banku izveidošanas kārtība” 2.2.1. un 2.2.2.apakšpunktā vārdi „*apaugļota olšuna*” aizstājami ar vārdu „*embrijs*”.

6. Tā kā valstis Eiropas reģionā nav vienojušās par cilvēka dzīvības sākuma definīciju, šā brīža izpratne, kā to norādījusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, ir katras valsts brīvības ietvaros, tāpat kā jautājums par nedzimušas dzīvības krimināltiesisko aizsardzību. Pētījuma rezultātā secinot, ka likumdevējs Latvijā negarantē adekvātu tiesisku pamatu nedzimuša indivīda attīstībai tā tiesību uz dzīvību kontekstā, un, tai pat laikā nošķirot nedzimušas dzīvības apdraudējumu mātes miesās no jau dzimstošā vai piedzimuša bērna dzīvības apdraudējuma, ievērojot vēsturisko pēctecību un, ņemot vērā citu valstu pieredzi, tiek ierosināts kriminalizēt **prettiesisku rīcību, kas vērsta pret cilvēka embriju un augli**, atzīstot, ka primārā aizsargājamā interese šādos gadījumos ir cilvēka embrija un augļa, kas atrodas mātes miesās, fizioloģiskā drošība, dzīvība un veselība. Tādas normas būtu ievietojamas jaunizveidotā Krimināllikuma **XII¹ nodaļā „Noziedzīgi nodarījumi pret nedzimušu (intrauterīno) dzīvību”**, veidojot divas apakšnodaļas. Pirmajā apakšnodaļā „**Nelikumīga apiešanās ar embriju un augli**” būtu ievietojamas sekojošas normas, izsakot tās šādā redakcijā:

6.1. „**124.¹pants. Dzīvotspējīga augļa nomirdināšana**

(1) Par dzīvotspējīga augļa nomirdināšanu mātes miesās vai izraisot priekšlaicīgas dzemdības, ko izdarījusi pati grūtniece vai pieļāvusi to, –

(2) Par dzīvotspējīga augļa nomirdināšanu mātes miesās vai izraisot priekšlaicīgas dzemdības, ko izdarījusi persona ar grūtnieces piekrišanu, –

(3) Par tādu pašu nodarījumu, ja tas izdarīts pret grūtnieces gribu, –

(4) *Par šā panta trešajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās izraisījušas grūtnieces nāvi vai citas smagas sekas, -”.*

6.2. „124.² pants. Kaitējuma nodarīšana cilvēka embrijam un auglim

(1) *Par bojājumu vai traumu nodarīšanu cilvēka embrijam vai auglim, kas atrodas dzemdē, ievainojot to, ievadot kādu vielu vai veicot citādas pret embriju vai augli vērstas darbības, -*

(2) *Par tādām pašām darbībām, ja tās izraisījušas nopietnu kaitējumu embrija vai augļa normālai attīstībai vai arī nopietnu fizisku vai psihisku trūkumu, -*

(3) *Par tādām pašām darbībām, ja to rezultātā embrijs vai auglis piedzimis priekšlaicīgi vai miris, -”.*

7. Jautājums par nedzimušas dzīvības aizsardzību ne mazāk aktuāls ir saistībā ar bioloģijas un medicīnas sasniegumu praktisko izmantošanu prettiesiskiem mērķiem – reproduktīvajai klonēšanai un himēru radīšanai; abortu industrijai, lai izmantotu embrijus eksperimentiem ar cilmes šūnām; embriju izvēlei diskriminācijas ceļā, nolūkā uzlabot ģenētisko mantojumu; cilvēka embriju radīšanai pētniecības nolūkiem un ģenētiskām manipulācijām, embrionālo (fetālo) orgānu un audu izmantošanai transplantācijai, utt.

Lai nodrošinātu nacionālā regulējuma atbilstību Latvijai saistošo starptautisko cilvēktiesību aktu priekšrakstiem, kā arī noteiktu kriminālatbildību par darbībām, kas nav atļautas saskaņā ar Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma 15. un 16.pantu, tādējādi nodrošinot tiesiskā regulējuma iekšējo saskaņotību, tiek ierosināts Krimināllikuma XII¹ nodaļas otrajā apakšnodaļā „**Noziedzīgi nodarījumi biomedicīnas ētikas jomā**” ietvert sekojošas normas šādā redakcijā:

7.1. „124.³ pants. Cilvēka klonēšanas aizlieguma pārkāpšana

(1) *Par medicīniskās apaugļošanas vai citas tehnoloģijas, kuru lietošanas rezultātā dzimtu cilvēks, kas būtu ģenētiski identisks citam dzīvam vai mirušam cilvēkam, izmantošanu, -*

(2) *Par identisku cilvēcisku būtņu radīšanu klonēšanas vai citu tādu darbību veidā, kas vērstas uz ģenētiskā mantojuma uzlabošanu ar ģenētisku modifikāciju palīdzību, vai rases selekciju,-”.*

7.2. „124.⁴ pants. Hibrīda vai himēriska cilvēka radīšana

Par cilvēka un dzīvnieka dzimumšūnu kodolu sapludināšanu apaugļošanas nolūkā, kā arī par cilvēka embrija ievadīšanu primāta vai citas klases dzīvnieka organismā, -”.

7.3. „124.⁵ pants. Neatļautas darbības ar cilvēka embriju, veicot medicīnisko apaugļošanu

(1) *Par vairāk nekā trīs embriju vienlaicīgu implantēšanu sievietes organismā -*

(2) *Par bērna dzimuma izvēli, veicot medicīnisko apaugļošanu, ja dzimuma izvēle nav saistīta ar ģenētiski pārmantojamām slimībām, -”.*

7.4. „124.⁶ pants. Aizliegtas darbības ar embriju

(1) *Par cilvēka embrija radīšanu medicīniskas apaugļošanas (in vitro) rezultātā, kā arī par mākslīgu grūtniecības pārtraukšanu, kas izdarīts nolūkā izmantot embrija vai augļa šūnas, orgānus vai audus zinātniskos pētījumos vai eksperimentos, kā arī transplantācijai, –*

(2) *Par panta pirmajā daļā norādīto darbību izdarīšanu komerciālos nolūkos –”..*

8. Lai nodrošinātu tiesisko priekšrakstu saskaņotību. 1992.gada 15.decembra likuma „Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā” 11.pantā ietverama norāde, ka „**embrionālo (fetālo) orgānu un audu izmantošana transplantācijai ir aizliegta.**”

9. Ar tiesību uz dzīvību realizāciju cieši saistīts ir jautājums par nedziedināmi slima cilvēka nonāvēšanu pēc tā lūguma un aiz līdzcietības jeb tā dēvēto eitanāziju, kas atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas atzinumam *per se* nav pretrunā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 2.punktu, taču tās tiesiskā reglamentācija ir nodota dalībvalstu kompetencē. Pievienojoties tiesību pētnieku paustajam viedoklim, ka starp neārstējami slimas personas, kura izjūt neciešamas fiziskas sāpes un mokas, nonāvēšanu aiz līdzcietības pēc tās lūguma, un citas personas tīšu nonāvēšanu (slepkavību, atbildība par ko paredzēta Krimināllikuma 116.pantā), pastāv būtiskas atšķirības, tiek piedāvāts veidot privileģētu sastāvu, papildinot Krimināllikumu ar 122¹.pantu šādā redakcijā:

„122.¹ pants. Nonāvēšana aiz līdzcietības

(1) *Par neārstējami slimas personas nonāvēšanu pēc viņas lūguma, ko aiz līdzcietības izdarījusi ārstniecības persona nolūkā atbrīvot cietušo no slimības izraisītām mokošām fiziskām ciešanām, -*

(2) *Par neārstējami slimas personas, kas atrodas stāvoklī, kurā tai nav iespēju izteikt savu gribu vai piekrišanu attiecībā uz eitanāziju, nonāvēšanu aiz līdzcietības, ko izdarījusi ārstniecības persona nolūkā atbrīvot cietušo no slimības izraisītām mokošām fiziskām ciešanām, -*

(3) *Par panta pirmajā vai otrajā daļā norādītajām darbībām, ja to izdarītājs nav ārstniecības persona, -”.*

10. Atbilstoši starptautiskajos cilvēktiesību aktos un Latvijas Republikas Satversmē valstij noteiktajam pienākumam veikt attiecīgos pasākumus, lai aizsargātu tās jurisdikcijā esošu personu dzīvību no prettiesiska apdraudējuma, Krimināllikuma XII nodaļā „Nonāvēšana” reglamentēta atbildība par tīšu nonāvēšanu (slepkavību) un par nonāvēšanu aiz neuzmanības. Izvērtējot šīs nodaļas vietu Krimināllikuma Sevišķās daļas sistēmā un tajā ietverto noziedzīgo nodarījumu grupas objektu, krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanas gaitā *de lege ferenda* būtu apsverams:

10.1. jautājums par ar Krimināllikumu aizsargājamo vērtību (interesu) hierarhijas veidošanu pēc principa **persona – sabiedrība – valsts**, ņemot vērā, ka demokrātiskā sabiedrībā personas

dzīvība un veselība, tās tiesības un brīvības arvien vairāk nostiprinās sociālo vērtību skalas pirmajā vietā;

10.2. ievērojot to, ka Krimināllikuma Sevišķas daļas sistēma tradicionāli tiek veidota, par pamatu izmantojot tieši grupas objekta pazīmes, kas nonāvēšanas gadījumā ir personas dzīvības saglabāšanas interese, Krimināllikuma XII nodaļā ietvertos nodarījumus pareizāk būtu apzīmēt kā **noziedzīgus nodarījumus pret personas dzīvību.**

11. Lai sauktu pie kriminālatbildības un sodītu par citas personas nonāvēšanu, ir jākonstatē visas šā noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās un subjektīvās pazīmes atbilstoši to izpratnei krimināltiesību doktrīnā, no kuru precīzas noskaidrošanas ir atkarīgs nodarījuma juridiskais izvērtējums, nodalot nonāvēšanu no citiem personas dzīvības un veselības apdraudējumiem. Tiesu prakses analīze ļauj secināt, ka tieši likuma priekšrakstu neievērošana, teorētisko atziņu un praksē izstrādāto ieteikumu nepilnīga izmantošana ir bijusi pamatā kļūdainai izdarītā noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijai, kas īpaši norādāms attiecībā uz nonāvēšanas objektīvās puses un subjektīvās puses pazīmju noskaidrošanu, kā rezultātā:

11.1. pietiekami neizvērtējot cēloņsakarības veidošanās raksturu saistībā ar nodarījumu un tā izraisītajām sekām, kas var radīt personai nepareizu priekšstatu par cēloņsakarības starp prettiesisko darbību vai bezdarbību un kaitīgajām sekām patieso attīstību, nav ievēroti noteikumi par nodarījuma kvalifikāciju atbilstoši nosacījumiem par faktisko kļūdu;

11.2. nepareizi nosakot vainas formu un nodoma veidu, pieļauta kļūdaina slepkavības un nonāvēšanas aiz neuzmanības kvalifikācija, nepamatota slepkavības mēģinājuma inkriminēšana, nav norobežota slepkavība, kas izdarīta ar netiešu nodomu, no tīša smaga miesas bojājuma nodarīšanas, kas vainīgā neuzmanības dēļ bijis par iemeslu cietušā nāvei. Norobežojot šos dzīvības apdraudējuma veidus, vērā ņemamas judikatūrā nostiprinātās atziņas, ka uz vainīgā nodomu, nevis neuzmanību attiecībā pret nāvi, var liecināt šādas kopīgas iezīmes: 1) vainīgā darbību virzība uz cietušā dzīvībai svarīgu funkciju traucēšanu vai bojājumu nodarīšanu dzīvībai svarīgiem orgāniem; 2) tādu rīku vai līdzekļu izmantošana, ar kuriem var tikt izraisīta cilvēka nāve; 3) vainīgā darbību intensitāte, kas pietiekama, lai radītu dzīvībai svarīgu orgānu bojājumus vai funkcija traucējumus.

12. Kvalificējot tīšu nonāvēšanu, būtiska nozīme ir pareizai vainīgā motīva un mērķa noskaidrošanai, jo saskaņā ar Krimināllikuma 116.pantu kvalificējama tāda bez pastiprinošiem un mīkstinošiem apstākļiem izdarīta slepkavība, kas notikusi personisku attiecību dēļ aiz atriebības, greizsirdības, naida un citos tamlīdzīgos gadījumos. Tāpēc neviennozīmīgi vērtējama tīšas nonāvēšanas, kas izdarīta vispār bez kāda iemesla vai izmantojot maznozīmīgu iemeslu kā iegānu slepkavībai, attiecināšana uz Krimināllikuma 116.pantu, jo, izdarot slepkavību, kad izpaliek jebkādas personiskas attiecības, vienlaikus ar citas personas dzīvības apdraudējumu tiek pausta

acīmredzama necieņa pret sabiedrību, tās locekļiem un tajā vispārpieņemtajām uzvedības normām. Vainīgā rīcība ir vērsta uz sabiedriskās kārtības izjaukšanu, nostādot sevi augstāk par citiem sabiedrības locekļiem, demonstrējot savu pārkāpumu, vēršoties pret viņu ikdienas mieru un vispārējām tiesībām un interesēm, kas būtiski palielina nodarījuma kaitīgumu salīdzinājumā ar citām saskaņā ar Krimināllikuma 116.pantu kvalificējamajām slepkavībām. Ņemot to vērā, kā arī ievērojot vēsturisko pēctecību un citu valstu pieredzi, tiek ierosināts atkal **atzīt slepkavību, kas izdarīta aiz huligāniskām tieksmēm, par vienu no kvalificētas slepkavības veidiem**, ietverot to Krimināllikuma 117.panta 14.punktā šādā redakcijā:

„14) tā izdarīta huligānisku tieksmju dēļ”;

13. Saskaņā ar Krimināllikuma 116.pantu slepkavība kvalificējama arī tad, ja tā izdarīta strīdā vai kautiņā, kad nodarījuma kvalifikācijas procesā var rasties nepieciešamība izvērtēt nepieciešamās aizstāvēšanās nianšes, lai konstatētu, vai ievēroti nepieciešamās aizstāvēšanās tiesīguma nosacījumi, vai arī pieļauta nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšana, kad veidojas Krimināllikuma 121.pantā ietvertās slepkavības privileģētais sastāvs.

14. Literatūrā pausti atšķirīgi viedokļi par to, kādu vietu slepkavības sastāvā ieņem cilvēka psihiskās darbības emocionālā puse, atzīstot to gan par noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses īpašu pazīmi, gan par sociālo pazīmi, kas raksturo vainīgā personību. Autore pievienojas viedoklim, ka emocijas ir „cilvēka psihiskās darbības produkts”, „cilvēka īpašs psihiskais stāvoklis”, kas ietekmē noziedzīga nodarījuma tieksmju veidošanos, ir pamats motīva formēšanai, un tāpēc attiecināmas uz subjektīvās puses raksturojumu. Ņemot vērā tieši emocijas un afektu kā cilvēka psihiskās darbības produktu, Krimināllikuma 119. un 120.pantā ietvertie slepkavības sastāvi formulēti kā privileģēti.

15. Nosakot atbildību par jaundzimušā slepkavību, likumdevējs kā obligātu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmi, pirmkārt, norādījis, ka slepkavības izdarītāja atradusies dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvoklī, un, otrkārt, ka slepkavība izdarīta šāda dzemdību izraisīta psihiska un fizioloģiska stāvokļa ietekmē. Tāpēc autore nevar pievienoties viedoklim, ka ikviena dzemdētāja atrodas tādā „īpašā stāvoklī”, un ikviena jaundzimušā slepkavība, ko izdarījusi bērna māte dzemdību laikā vai tieši pēc dzemdībām, atbilst Krimināllikuma 119.panta pazīmēm, jo, tikai konstatējot abus iepriekš minētos nosacījumus, kas, savukārt, determinē piepeši radušos nodomu izdarīt jaundzimušā slepkavību, nodarījums kvalificējams saskaņā ar šo Krimināllikuma pantu.

16. Formulējot Krimināllikuma 119.pantā ietvertu sastāvu, likumdevējs noteicis, ka māte sava jaundzimušā bērna slepkavību izdara dzemdību laikā vai tieši pēc dzemdībām. Autoresprāt, šīs krimināltiesību normas dispozīcija būtu precizējama divu apspvērumu dēļ: 1) norāde uz „sava bērna māti” attiecināma uz jaundzimušā bērna bioloģisko māti, taču bērnu var iznēsāt arī surogātmāte,

kurai ar bērnu nav ģenētiskas radniecības, un 2) nedz teorijā, nedz praksē nav vienveidīgas izpratnes par laika ilgumu, kas atbilstu normā ietvertajai norādei „tieši pēc dzemdībām.” Bez tam, ņemams vērā, ka pēc mediķu atzinuma, ko apstiprina arī prakse, tāds „īpašais stāvoklis” sakarā ar krasām izmaiņām sievietes organismā pēc dzemdībām var attīstīties pakāpeniski un turpināties vairākas dienas un pat nedēļas. Līdz ar to veidojas situācija, kad likumdevējs, atzīstot par mīkstinošu apstākli dzemdību izraisīto psihisko un fizioloģisko stāvokli, tai pat laikā nepamatoti ierobežo laika posmu, kad tāds mīkstinošais apstāklis varētu tikt konstatēts. Ņemot vērā citu valstu likumdevēja pieredzi, tiek ierosināts **Krimināllikuma 119.pantu** izteikt šādā redakcijā:

„Par bērna slepkavību, ko māte izdarījusi dzemdību laikā vai pēcdzemdību periodā, atrodoties dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē, -”.

17. Krimināllikuma 120.pantā noteikta atbildība par slepkavību, kas izdarīta piepeša stipra psihiska uzbudinājuma jeb tā dēvētā klasiskā afekta stāvoklī, kuru izraisījusi vardarbība vai smags goda aizskārums no cietušā puses. Tā var būt gan momentāna atbildes reakcija uz cietušā prettiesisku uzvedību, gan arī rīcība, kas laika ziņā attālināta no notikuma, kad tāpat rodas piepešs nodoms nogalināt cietušo sakarā ar uzplaiksnījušām atmiņām par pāridarījumu, saņemto informāciju par cietušā prettiesisku vēšanos pret tuviniekiem, cietušā prettiesiskās rīcības seku apzināšanos. Taču psiholoģijā izdala arī tā saucamo kumulatīvo afektu, kad afektīvie pārdzīvojumi noris ilgākā laika posmā – no dažiem mēnešiem līdz dažiem gadiem, veidojot psihotraumējošu situāciju, kas nosaka emocionālā sasprindzinājuma kumulāciju (uzkrāšanos), kad pat minimāla negatīva iedarbība var izraisīt afektīvo „sprādzienu” jeb tā saucamo „pēdējā piliena” efektu, kas tāpat rada piepešu nodomu izdarīt slepkavību. Ņemot vērā, ka praksē šādas situācijas tiek konstatētas un izvērtētas nodarījuma kvalifikācijas procesā, kā arī ievērojot citu valstu pieredzi, tiek ierosināta **Krimināllikuma 120.panta** dispozīcijas papildināšana ar šo nosacījumu, izsakot to šādā redakcijā:

„Par slepkavību, kas izdarīta piepeša stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī, ko izraisījusi vardarbība vai smags goda aizskārums no cietušā puses, kā arī psihotraumējošā situācijā, kas radusies sakarā ar cietušā prettiesisku vai amorālu rīcību, -”.

18. Pēc iepazīšanās ar literatūrā piedāvātajiem slepkavības pastiprinošo apstākļu klasifikācijas variantiem, autore piedāvā savu pastiprinošo, sevišķi pastiprinošo un mīkstinošo apstākļu iedalījumu divās grupās: 1) apstākļos, kas attiecas uz slepkavības objektīvajām pazīmēm – cietušā pazīmes, slepkavības izdarīšanas veids, slepkavības izdarīšanas apstākļi – situācija, un 2) apstākļi, kas attiecas uz slepkavības subjektīvajām pazīmēm – slepkavības nolūks, motivācija, emocionālais stāvoklis un subjekts.

19. Lai inkriminētu Krimināllikuma 1., 2. un 12.punktā ietvertos apstākļus, kas attiecas uz cietušā pazīmēm, pirmkārt, jākonstatē likumā norādītās cietušā pazīmes, proti, ka sieviete ir bijusi grūtniecības stāvoklī, cietušais atradies bezpalīdzības stāvoklī, cietušais ir bijis nepilngadīgs (objektīvais kritērijs), un, otrkārt, ka vainīgais apzinājies šīs cietušā pazīmes (subjektīvais kritērijs).

20. Attiecībā uz šo subjektīvo kritēriju, autore pievienojas viedoklim, ka cietušā pazīmju apzināšanās nozīmē vai nu to, ka vainīgais zinājis par šo pazīmju esamību, vai arī apzināti tās pieļāvis. Tādējādi viņa attieksmi pret grūtniecības faktu, cietušā bezpalīdzības stāvokli un nepilngadību, tāpat kā pret pašu nonāvēšanas faktu, var raksturot kā tiešs, tā netiešs nodoms, pie tam, vainīgā nodoma veids attiecībā pret dzīvības atņemšanu un pret pastipriņošajiem apstākļiem, kas raksturo cietušā pazīmes, var atšķirties. Autore nevar piekrist viedoklim, ka tādējādi tiek pieļauts dubults nodoms – viens pret upura nonāvēšanu, cits – pret pazīmēm, kas raksturo šo upuri, jo tas ietilpst vainīgā psihiskās attieksmes pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm izvērtēšanas procesā, lai arī pie nodarījuma subjektīvās puses raksturojuma noteicošā nozīme būs attieksmei pret sekām, proti, pret nāves iestāšanos. Tādā pat veidā izvērtējama vainīgā psihiskā attieksme arī pret citu Krimināllikuma 117.pantā norādīto pastipriņošo apstākļu esamību, ja vien no normas satura izriet šādas apzināšanās nepieciešamība, piemēram, attiecībā uz slepkavības izdarīšanas veidu, kas norādīts šā panta 3., 4. un 5.punktā.

21. Atšķirībā no Krimināllikuma 117.panta 1. un 2.punkta, šā panta 12.punktā nav norādīts uz vainīgā apzināšanos par cietušā nepilngadību. Lai arī, vadoties no teorijas un prakses, tāda apzināšanās ir prezumējama, **Krimināllikuma 117.panta 12.punkta** redakcija būtu precizējama, izsakot to šādi:

“12) noslepkavota persona, vainīgajam apzinoties, ka tā ir nepilngadīga.”

22. Ņemot vērā, ka pastipriņošie apstākļi, kas raksturo cietušā pazīmes un slepkavības izdarīšanas veidu, inkriminējami tikai tad, ja konstatēta personas apzināšanās kā par savas rīcības prettiesiskumu un kaitīgumu, tā arī par šo pastipriņošo apstākļu esamību, autoresprāt, gadījumos, kad konstatēta personas nepieskaitāmība, tās nodarījumu nav pamata atzīt par noziedzīgu, jo tajā ir saskatāmas tikai sastāva objektīvās pazīmes, taču nav nedz subjekta, nedz subjektīvās puses pazīmju. Ārpus tādas personas apziņas atrodas arī slepkavības pastipriņošie apstākļi, kuru apzināšanās ietverta likumā vai prezumējama.

23. Analizējot jautājumu par to, kādas intereses tiek apdraudētas, noslepkavojot grūtnieci, tiek secināts, ka faktiski tiek apdraudētas divas dzīvības – reāli eksistējošā un topošā. Atbalstot krimināltiesību literatūrā pausto viedokli par dzīvotspējīga augļa nomirdināšanas kriminalizēšanu, kā arī ievērojot vēsturisko pēctecību un citu valstu pieredzi, grūtnieces slepkavību, kuras rezultātā

gājis bojā dzīvotspējīgs auglis, ir pamats atzīt par vairākobjektu noziegumu, nedzimuša bērna bioloģisko esamību (intrauterīno dzīvību) atzīstot par tādas slepkavības papildu objektu.

24. Autore atbalsta viedokli, ka persona atzīstama par bezpalīdzības stāvoklī esošu Krimināllikuma 117.panta 2.punkta izpratnē gadījumos, ja tā atradusies tādā fiziskā vai psihiskā stāvoklī, kas liedzis tai iespēju saprast ar viņu izdarīto darbību raksturu vai nozīmi un līdz ar to izrādīt jebkādu pretdarbību vardarbībai, vai arī, saprotot apdraudējumu, nodrošināt sev aizsardzību, kas, atkarībā no bezpalīdzību izraisošā cēloņa, var izpausties arī vienlaikus. Tai pat laikā, par kļūdainu atzīstams uzskats, ka par bezpalīdzības stāvoklī esošu var atzīt tikai tādu personu, kura apzinās tai draudošās briesmas, taču sava fiziskā stāvokļa vai kādu citu iemeslu dēļ nav spējīga savu dzīvību aizsargāt. Saistot personas slepkavību tikai ar tās subjektīvo uztveri par draudošajām briesmām, no bezpalīdzības stāvoklī esošu personu loka būtu izslēdzami mazgadīgie, personas ar psihiskas dabas traucējumiem, bezsamaņas, miega, stipra reibuma stāvoklī esošie, kā arī vēl citas personas, kurām kādu apstākļu dēļ bijusi liegta iespēja saprast apdraudējuma raksturu un nozīmi.

25. Par bezpalīdzības stāvoklī esošiem atzīstami mazgadīgie, proti, personas, kuras nav sasniegušas četrpadsmit gadu vecumu, ņemot vērā Latvijas Republikas Augstākās tiesas norādi, ka slepkavības kvalifikācija šajā gadījumā obligāti nav saistāma tikai ar cietušās personas vecumu, it īpaši attiecībā uz personām vecumā no vienpadsmit līdz četrpadsmit gadiem, kad cietušā atzīšana par atrodošos bezpalīdzības stāvoklī jāmotivē. Taču autore nevar piekrist viedoklim, ka personas, kas ir bezpalīdzīga sava nelielā vecuma dēļ, noslepkavošana ir kvalificējama saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 12.punktu, par noteicošo šajā gadījumā atzīstot vecuma pazīmi, tāpat kā mazgadīgas personas slepkavības kvalifikācijai gan saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 2., gan 12.punktu, jo cietušā mazgadība, kas tiek pielīdzināta bezpalīdzības stāvoklim, un nepilngadība ir divi patstāvīgi slepkavības pastiprinošie apstākļi.

26. Jaundzimušā kā bezpalīdzības stāvoklī esošas personas slepkavība, kas kvalificējama saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 2.punktu, jānodala no Krimināllikuma 119.pantā ietvertās jaundzimušā slepkavības un no atstāšanas bez palīdzības, atbildība par ko noteikta Krimināllikuma 141.panta otrajā daļā. Galvenais kritērijs pirmajā gadījumā būs Krimināllikuma 119.pantā ietvertā norāde par slepkavības izdarīšanu dzemdību izraisītā psihiskā un fizioloģiskā stāvokļa ietekmē, savukārt, norobežošana no atstāšanas bez palīdzības jāveic pēc vainīgās personas subjektīvās attieksmes pret savu nodarījumu un tā iespējamajām sekām, kā arī atkarībā no tā, kādu rezultātu bērna māte vēlējusies sasniegt, pieļaujot bezdarbību attiecībā pret savu jaundzimušo. Ja, atstājot jaundzimušo bez palīdzības, viņa māte vēlas atbrīvoties no bērna, vēlas, lai kāds cits uzņemtos rūpes par viņu, taču tai nav nodoma atņemt bērnam dzīvību, nodarījums kvalificējams saskaņā ar Krimināllikuma 141.panta otro daļu. Savukārt, ja, pieļaujot bezdarbību un atstājot jaundzimušo bez

palīdzības, māte vēlas viņa nāvi, apzināti to pieļauj vai ir vienaldzīga pret iespējamo bērna bojāeju, nodarījums, atkarībā no faktiskajiem apstākļiem, kvalificējams saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 2.punktu vai 119.pantu.

27. Cietušā cienījamais vecums, slimīgais stāvoklis, atrašanās dažādu vielu izraisītā reibumā paši par sevi nenosaka bezpalīdzības stāvokļa esamību un tā konstatēšana ir fakta jautājums, kas izlemjams katrā konkrētā gadījumā. Savukārt miegs, pēc autores pārlicības, visos gadījumos būtu atzīstams par apstākli, kas nosaka personas bezpalīdzības stāvokli, jo aizmidzis cilvēks jebkurā gadījumā attiecībā pret vainīgo ir pilnīgi neaizsargāts un bezpalīdzīgs. Tas dod pamatu iebilst pret mēģinājumiem saistīt aizmigušas personas bezpalīdzību tikai ar atrašanos „dziļā” miegā un miegā, kas izraisīts ar kādu apreibinošu vielu palīdzību, izslēdzot „veselīgu” miegu, proti, kā organisma bioloģisku nepieciešamību.

28. Nodarījums saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 2.punktu kvalificējams vienīgi tad, ja vainīgais, uzsākot slepkavības objektīvās puses realizēšanu, savas darbības apzināti vērsis pret bezpalīdzības stāvokli, lai arī iepriekš paša izraisītā, esošu personu. Cietušā novešana bezpalīdzības, piemēram, bezsamaņas stāvoklī dzīvības atņemšanas procesā Krimināllikuma 117.panta 2.punktā ietvertu pastiprinošo apstākli neveidos.

29. Saistībā ar pastiprinošajiem apstākļiem, kas norāda uz cietušā pazīmēm, aktuāls ir jautājums par maldīšanos cietušā faktiskajā stāvoklī, kļūdaini uzskatot, ka viņa nodarījumā ir pastiprinoši apstākļi, lai arī tādu faktiski nav, un nodarījuma kvalifikāciju. Pēc autores ieskata, par pamatotu atzīstams viedoklis, ka šādas faktiskās kļūdas gadījumā nodarījums kvalificējams kā mēģinājums izdarīt kvalificētu slepkavību, jo tāds nodarījuma juridiskais izvērtējums gan norāda uz vainīgā nodoma ievirzi izdarīt slepkavību pastiprinošos apstākļos, gan arī uz to, ka iecerētais rezultāts no viņa gribas neatkarīgu iemeslu dēļ nav iestājies.

30. Autores veiktā tiesu prakses analīze ļauj secināt, ka Latvijā turpat vai katra septītā slepkavība tiek vērstā pret kādu tuvu cilvēku – māti, tēvu, vecmāti, bērnu, mazbērnu, laulāto, personu, kura atrodas līdzīga rakstura tuvās attiecībās. Ievērojot, ka šāds noziegums ir pretrunā ar dabisko kārtību, kā arī ņemot vērā vēsturisko pēctecību un citu valstu pieredzi, tiek rosināts paredzēt pastiprinātu atbildību par **radnieka slepkavību**, Krimināllikuma 117.pantu papildinot ar jaunu pastiprinošu apstākli šādā redakcijā:

“13) noslepkavots radnieks augšupējā vai lejupējā līnijā, laulātais vai persona, ar kuru slepkavības izdarītājs ir nereģistrētās laulāto attiecībās”;

31. Izanalizējot teorijā paustās atziņas, tiek secināts, ka par sevišķu cietsirdību slepkavības gadījumā jāatzīst sevišķu fizisku un/vai morālu ciešanu nodarīšanu cietušajam, kas ir stipras, pietiekami ilgas, vairākkārtīgas vai vienreizējas ciešanas, kā pirms nonāvēšanas, tā arī dzīvības

atņemšanas procesā. Savukārt, slepkavības upura tuvinieku, kuru klātbūtnē tā tiek izdarīta, sevišķu ciešanu būtība izpaužas apstākļi, ka viņi kļuvuši par aculieciniekiem tiem tuva, dārga cilvēka nāvei, pārdzīvojot gan nonāvēšanas procesu, gan nāves faktu, ko padziļina apziņa, ka cietušā nāve ir nenovēršama un klātesošie nespēj neko mainīt.

32. Autore pievienojas teorijā un praksē atzītajam, ka slepkavības kvalifikācijas procesā, inkriminējot Krimināllikuma 117.panta 4.punktu, obligāti konstatējams pats cietsirdības fakts un vainīgā psihiskā attieksme pret izvēlēto slepkavības veidu un paņēmieni, tai pat laikā oponējot viedoklim, ka šīs kategorijas lietās obligāti konstatējams arī vainīgā mērķis nodarīt cietušajam vai viņa tuviniekiem tādā veidā sevišķas ciešanas. Tā kā likumdevējs nosaka atbildību nevis par sevišķu (papildus) ciešanu nodarīšanu cietušajam vai viņa tuviniekiem, bet gan par slepkavību, kas izdarīta ar sevišķu cietsirdību, kas izriet no vainīgā rīcības nozieguma izdarīšanas laikā, šāda interpretācija nepamatoti sašaurina iespējas inkriminēt šo pastiprinošo apstākli un noved pie nepareiza nodarījuma juridiskā izvērtējuma.

33. Ņemot vērā prakses vajadzības, autore ir izstrādājusi un piedāvā savu **tuvinieku jēdziena skaidrojumu**, kas nodrošinātu vienveidīgu šā termina izpratni gan Krimināllikuma 117.panta 4.punkta kontekstā, gan arī pārējos Krimināllikumā paredzētajos gadījumos, ko, papildinot likumu „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” ar 24².pantu varētu izteikt šādā redakcijā:

“24.²pants. Par cietušā tuviniekiem atzīstami ne tikai radnieki augšupējā un lejupējā līnijā, brāļi un māsas, laulātais, persona, ar kuru cietušais ir nereģistrētās laulāto attiecībās vai partnerattiecībās, bet arī citas personas, ar kurām cietušajam ir izveidojušās savstarpējas attiecības un uz tām balstītas jūtas un pieķeršanās, kas ir par pamatu, lai personai būtu dārga cietušā dzīvība un veselība.”

34. Tiesu prakses analīze liecina, ka Krimināllikuma 117.panta 5.punktā paredzētā slepkavība, pēc kuras izdarīta līķa apgānīšana, visbiežāk tiek izdarīta ar vēlmi slēpt izdarītās slepkavības pēdas un atbrīvoties no mirušā ķermeņa, kad vainīgais vai nu apzināti pieļauj, ka tādējādi apgāna līķi, vai arī paliek vienaldzīgs pret to. Līdz ar to vainīgā vēlmes atšķiras no līķa apgānīšanas nolūkā nīrgāties par to, ko raksturo tiešs nodoms, un prioritārais nav līķa apgānīšana, lai arī tāds ir rīcības gala rezultāts, kas praksē ne vienmēr tiek atzīts par slepkavības pastiprinošu apstākli. Autoresprāt, nodarījums atzīstams par atbilstošu šim slepkavības veidam ikvienā gadījumā, kad objektīvi izdarītas darbības, kas ir pretrunā ar vispārpieņemtajiem uzskatiem un morāles normām par rīcību ar mirušā ķermeni, neatkarīgi no vainīgā rīcības motivācijas, ja vien tas spēj apzināties savas darbības un tās vadīt.

35. Lai arī likumā un krimināltiesību teorijā ir strikti nodalītas dalības formas un noteiktas pazīmes, pēc kurām dalība ir nošķirama no līdzdalības, savukārt, šie krimināltiesību institūti – no piesaistības noziedzīgam nodarījumam, autores veiktais prakses pētījums ļauj secināt, ka slepkavības kvalifikācijas procesā vēl joprojām vērojama neizpratne par vairāku personu piedalīšanās šā nozieguma izdarīšanā juridisko izvērtējumu, kas būtu novēršams procesa virzītāju kvalifikācijas celšanas pasākumos.

36. Analizējot Krimināllikuma 117.panta 6. un 7.punktā ietvertās normas, un, ņemot vērā, ka slepkavības saistība ar laupīšanu un izvarošanu var būt tieša, nepastarpināta un arī visai nosacīta, tiek secināts, ka tajās ietverta norāde uz vienā sastāvā apvienotu noziegumu kopumu, kas izriet viens no otra, tiek izdarīti vienlaikus vai seko viens otram. Uz šo divu noziegumu saistību norāda viens nodoms gan aplaupīt vai izvarot cietušo, gan nonāvēt viņu, kas tiek realizēts vardarbības pielietošanas procesā. Savukārt, vardarbība tiek lietota pirms šo noziegumu izdarīšanas, lai nepieļautu cietušā pretdarbību, to izdarīšanas laikā, lai pārvarētu, pārtrauktu cietušā pretošanos, vai tūlīt pēc šo noziegumu izdarīšanas, lai laupīšanas gadījumā paturētu nolaupīto, bet izvarošanas gadījumā – lai atriebtos par izrādīto pretošanos. Domājams, ka tā ir robežlīnija, kad beidzas tā saistība, kas ļauj abus noziegumus uzskatīt par vienu sastāvu veidojošiem, un katrs no tiem ir izvērtējams patstāvīgi.

37. Ņemot vērā, ka nolūks slēpt citu noziedzīgu nodarījumu, arī paša izdarītu, Krimināllikuma 117.panta 8.punktā ir izdalīts kā patstāvīgs slepkavības pastiprinošais apstāklis, kvalifikācijas pareizības labad būtu korigējams Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmuma Nr.6 „Par tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka kriminālatbildību par dzimumnoziegumiem” 4.punktā ietvertais slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu, izpratnes skaidrojums, izslēdzot no tā norādi uz slepkavību pēc izvarošanas, kas izdarīta nolūkā to slēpt, kas minēta kā viena no patstāvīgajām slepkavības un izvarošanas saistības izpausmēm. Konstatējot personas, kas izdarījusi izvarošanu, nolūku slēpt šo noziegumu, ko realizējot, cietusī persona tiek tīši nonāvēta, nodarījums kvalificējams kā izvarošana saskaņā ar Krimināllikuma 159.panta attiecīgo daļu un kā slepkavība, atbildība par ko paredzēta Krimināllikuma 117.panta 8.punktā.

38. Norobežojot slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu vai izvarošanu, no slepkavības, kas izdarīta nolūkā slēpt izdarīto laupīšanu vai izvarošanu, jāņem vērā, ka pēdējais slepkavības veids var tikt inkriminēts tad, ja konstatēts, ka tā nav bijusi turpinājums vardarbībai, kas pielietota pret cietušo iepriekš laupīšanas vai izvarošanas procesā, un bijusi vērsta uz dzīvības atņemšanu tam. Par kļūdainu atzīstama prakse, kad apsūdzētajam vienlaikus tiek inkriminēta kā Krimināllikuma 117.panta 8.punktā, tā arī šā panta 6. vai 7.punktā paredzētā slepkavība, jo viena un tā pati

slepkavība nevar būt gan saistīta ar laupīšanu vai izvarošanu, gan arī tikt izdarīta, lai slēptu šo laupīšanu vai izvarošanu.

39. Lai nodrošinātu vienveidību Krimināllikuma 117.panta 6. un 7.punktā ietverto slepkavības veidu izpratnē un pareizā to kvalifikācijā, jo abi šie noziegumi tiek izdarīti analogiskā situācijā, tikai atšķiroties noziegumiem, ar kuriem slepkavība ir saistīta, nepieciešams koriģēt spēkā esošo Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 „Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām” 15.punktā un 1992.gada 19.oktobra lēmuma Nr.6 „Par tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka kriminālatbildību par dzimumnoziegumiem” 4.punktā ietverto skaidrojumu par slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu, kvalifikāciju pēc noziegumu kopības, kas arvien vēl sastopams tiesu praksē. Slepkavības, kas saistīta ar izvarošanu, kvalifikācija saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 7.punktu un 159.panta attiecīgo daļu ir pretrunā gan ar teorētiskajām atziņām, gan arī ar Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 2001.gada 14.decembra lēmuma Nr.3 „Likuma piemērošana krimināllietās par svešas mantas nolaupīšanu” 3.13.punktā skaidroto par slepkavības, kas saistīta ar laupīšanu, kvalifikāciju un izveidojušos tiesu praksi šīs kategorijas lietās.

40. Prakses analīze parādīja, ka slepkavība nereti ir saistīta ne tikai ar izvarošanu, bet arī ar vardarbīgu dzimumtieksmes apmierināšanu pretdabiskā veidā un darbībām ar citādu seksuāla rakstura motivāciju, kuras juridiskajam izvērtējumam saistībā ar slepkavību atbilstoši spēkā esošajam regulējumam nav legāla pamata. Ņemot vērā juridiskajā literatūrā paustās atziņas un citu valstu pieredzi, tiek rosināts grozīt **Krimināllikuma 117.panta 7.punkta** redakciju, izsakot to veidā, kas ļautu aptvert visus gadījumus, kad slepkavības motivācijai bijis seksuāls raksturs:

“7) slepkavība, kas izdarīta seksuālu motīvu dēļ;”

41. Krimināllikuma 117.panta 9.punktā ietvertā slepkavība, kas izdarīta mantkārīgā nolūkā, prezumē tikai tiešu nodomu, tai pat laikā tiesību teorijā pausts visai pārlicinošs viedoklis, ka mantkārīgu slepkavību var raksturot arī netiešs nodoms, kas, tāpat kā virkne citu slepkavību, kuru motīvi ir saistīti ar mantiskām interesēm, atbilstoši Krimināllikuma 117.panta 9.punktā noteiktajam, ar šo pastiprinošo apstākli neaptveras. Šajā sakarībā atbalstāms priekšlikums Krimināllikuma **117.panta 9.punktā** ietverto apstākli aizstāt ar citu, pēc satura plašāku, kas ietvertu sevī arī saistību ar laupīšanu, izsakot to šādā redakcijā:

“9) slepkavība, kas izdarīta mantkārīgu tieksmju dēļ;”

42. Pēc vispusīgas tiesu prakses lietās par slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu un izvarošanu, analīzes, kuras gaitā atklājās virkne kļūdainu vai vismaz diskutējamu kvalifikācijas risinājumu, autore pievienojas krimināltiesību pētnieku paustajam viedoklim, ka normas konstrukcija, norādot tajā uz slepkavības saistību ar citiem noziegumiem, ir neatbilstoša citu likumā norādīto pastiprinošo

apstākļu izpratnei, tāpēc būtu rosināma diskusija par šādas normas konstrukcijas turpmāku nepieciešamību Krimināllikumā. Šāda priekšlikuma pamatotību apstiprina arī praksē konstatētās problēmas, norobežojot slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu, no Krimināllikuma 117.panta 9.punktā ietvertās slepkavības mantkārīgā nolūkā, lai arī teorētiski šie norobežošanas kritēriji ir iezīmēti, akcentējot, ka atšķirībā no Krimināllikuma 117.panta 6.punktā ietvertās slepkavības, kuras nodoma saturu raksturo vēlme atņemt svešu kustamu mantu, lietojot vardarbību, Krimināllikuma 117.panta 9.punktā ietvertajai slepkavībai raksturīgs nodoms atņemt dzīvību, lai gūtu materiālu labumu vai atbrīvotos no materiāliem izdevumiem. Realizējot 40. un 41.tēzē izteiktos priekšlikumus, likumdevējs atteiktos no krimināltiesību normu konstrukcijas, kas neviennozīmīgi tiek vērtēta teorijā un rada grūtības to praktiskajā piemērošanā.

43. Ņemot vērā jaunās kriminogēnās reālijas un, ievērojot citu valstu pieredzi, būtu diskutējams jautājums par nepieciešamību Krimināllikuma 117.pantu papildināt ar jaunu pastiprinošo apstākli, norādot uz tās izdarīšanu nolūkā iegūt cietušā audus un orgānus transplantācijai vai kādiem citiem mērķiem. Izlemjot šo jautājumu pozitīvi, Krimināllikuma 117.pants būtu papildināms ar 15.puntu, kas būtu izsakāms šādā redakcijā:

“15) tā izdarīta nolūkā iegūt cilvēka orgānus vai audus.”

ANOTĀCIJA

Promocijas darbs „Cilvēka dzīvības aizsardzības krimināltiesiskie aspekti” ir Latvijā pirmais šāda apjoma komplekss teorētiski praktisks pētījums par cilvēka dzīvības krimināltiesisko aizsardzību. Darba centrālā ideja ir cilvēka tiesības uz fizisko eksistenci jau no ieņemšanas brīža un dzīvības aizsardzību ar krimināltiesiskiem līdzekļiem, kas, pirmkārt izpaužas savas koncepcijas izstrādē, kurā ietverta dzīvības un tiesības uz dzīvību satura, kā arī dzīvības robežu noteikšana tiesību uz dzīvību kontekstā, akcentējot nepieciešamību legāli definēt embrija un augļa (nasciturus) tiesisko statusu un nodrošināt tā attīstības krimināltiesisko aizsardzību no jebkādas prettiesiskas rīcības un iznīcināšanas, kas pamatots ar starptautisko tiesību aktu, dažādu zinātņu nozaru atziņu un ārvalstu krimināltiesiskā regulējuma analīzi.

Otrkārt, pamatota nepieciešamība reglamentēt nedzimušas dzīvības krimināltiesisko aizsardzību no vardarbīgiem apdraudējumiem un iespējamajām medicīnas, dzīvības zinātņu un biotehnoloģijas sasniegumu praktiskās izmantošanas kaitīgajām sekām, paredzot Krimināllikumā atbildību par noziedzīgiem nodarījumiem biomedicīnas ētikas jomā un ar teorētisko pētījumu palīdzību nodrošinot šo tiesību normu pareizu izpratni un vienveidīgu piemērošanu praksē.

Krimināltiesību doktrīnas izpētes un Latvijas tiesu prakses analīzes rezultātā apzinātas slepkavības kvalifikācijas teorētiskās un praktiskās problēmas, piedāvājot vadlīnijas un ieteikumus identificēto problēmjautājumu risināšanai krimināltiesību normu piemērošanas praksē, kā arī, ievērojot dzīvības aizsardzības krimināltiesiskā regulējuma vēsturisko pēctecību un citu valstu pieredzi, izstrādāti priekšlikumi Latvijas krimināltiesiskā regulējuma pilnveidošanai dzīvības aizsardzības jomā atbilstoši jaunākajām zinātnes atziņām un mūsdienu kriminogēnajām reālijām.

ANNOTATION

The promotion work “Criminal and Legal Aspects of Human Life Protection” is the first such volume complex theoretical and practical research in Latvia on the legal protection of human life. The main idea of the thesis is the human right for physical existence and human life protection by the Criminal Law.

The central idea of the thesis is the human rights to the physical existence from the moment of conception and the life protection with criminally legal instruments, which, first of all, are expressed in the development of their conception including life and rights to the life content, as well as determination of life borders within the context of rights to life, stressing the necessity to define the legal status of embryo and foetus and to provide the criminally legal protection of its development from any illegitimate activity and destruction that is justified by the international legislation, cognitions of different fields of science and analysis of foreign criminally legal regulation.

Secondly, there is justified necessity to regulate the criminally legal protection of unborn life from the violent threats and possible harmful consequences of practical use of medicine, life science and biotechnological achievements, providing the responsibility in the Criminal Law for the crime in field of biomedical ethics and by help of the theoretical survey to provide the correct comprehension of these legal standards and homogenous application in practice.

In the result of survey of criminal right doctrine and the analyses of Latvian court practice, there are studied the theoretical and practical problems of intentional murder qualification, offering the guidelines and offers for solution of the identified problem issues regarding application of criminal right standards in the practice, as well, as observing the historical succession of criminally legal regulation of life protection and the experience of other countries, there are developed recommendations for improvement of Latvian criminally legal regulation in sphere of life protection according to the current science cognitions and modern criminal objects.

ANNOTATION

Die Promotionsarbeit "Die strafrechtlichen Aspekte des Menschenlebensschutzes" ist die erste vollständige theoretisch praktische Forschung über den Menschenlebensschutz in solchem Umfang in Lettland.

Die zentrale Idee der Arbeit ist das Recht der Menschen auf eine physische Existenz schon ab dem Moment der Empfängnis und den Schutz des Lebens gegen kriminalrechtliche Mittel, die, erstens sich in der Ausarbeitung eines eigenen Konzeptes äußert. Das Konzept umfasst sowohl den Inhalt des Lebens und das Recht auf das Leben als auch die Bestimmung der Grenzen des Lebens im Rahmen des Rechts auf das Leben. Dabei wird die Notwendigkeit betont den rechtlichen Status eines Embryos und eines Fetus legal zu definieren und den strafrechtlichen Schutz vor jeglicher gesetzeswidriger Handlung und Vernichtung zu sichern. Das wird durch die Analyse der internationalen Akten, der Erkenntnisse verschiedener wissenschaftlichen Branchen und der ausländischen strafrechtlichen Regulierung.

Zweitens ist die Notwendigkeit begründet, den strafrechtlichen Schutz eines ungeborenen Lebens von gewalttätigen Bedrohungen und möglichen schädlichen Folgen der praktischen Anwendung von der Medizin, den Lebenswissenschaften und den Erfolgen der Biotechnologie. Dafür soll im Strafgesetzbuch die Verantwortung für Vergehen im Bereich der biomedizinischen Ethik vorgesehen werden und mit Hilfe dessen theoretischen Untersuchungen soll das richtige

In Folge der Untersuchung von der Doktrin des Strafrechts und der Analyse der lettischen Gerichtspraktiken wurden die theoretischen und praktischen Probleme der Qualifikation eines absichtlichen Mordes festgestellt. Der Autor der vorliegenden Arbeit bietet Leitlinien und Empfehlungen für die Lösung der identifizierten Problemfragen in der Anwendungspraxis der strafrechtlichen Normen. Gemäß der historischen Nachfolge der Regulierung des strafrechtlichen Lebensschutzes und der Erfahrung anderer Länder, wurden Vorschläge für die Vervollkommnung der lettischen strafgesetzlichen Regulierung im Bereich der Lebensschutzes gemäß dem neusten wissenschaftlichen Erkenntnissen und den heutigen kriminogenen Realien ausgearbeitet.

Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts

Literatūra

1. Aberberga – Augškalne L., Koroļova O. Fizioloģija ārstiem. Rīga: Medicīnas apgāds, 2007. ISBN: 978-9984-26-294-9.
2. Aizpure A., Brāzma G., Kusiņa M. Bioloģija vidusskolām. 1.daļa. Rīga: Izdevniecība „Pētergailis”, 1997. ISBN: 9984-504-57-3.
3. Amerikas Savienoto valstu Nacionālā veselības institūta mājas lapas vārdnīca. Pieejams: stemcells.uh.gov/info/glossary.asp [aplūkots 2011.gada 14.martā].
4. Anatomija un fizioloģija. Lemon. Mācību materiāli māsām. 6.grāmata. Copenhagen: World Health Organisation Regional Office for Europe, 1996.
5. Angļu latviešu vārdnīca. Rīga: Izdevniecība „Liesma”, 1966.
6. ANO: ik gadu goda slepkavības laupa dzīvību tūkstošiem sieviešu. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/world/other/ano.-ik-gadu-goda-slepkavibas-laupa-dzivibu-tukstosiem-sieviesu.d?id=30357509> [aplūkots 2011.gada 8.janvārī].
7. Apinis P. Cilvēks: Anatomija, Fizioloģija, Patoģijas pamati. Rīga: Apgāds “Jāņa Sēta”, 1998. ISBN: 9984-92790-3.
8. Āboliņš J. Māte un bērns. Rīga: Elpa, 1993. ISBN: 931-168.
9. Beļska A. Noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse ASV un Latvijas krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2008. 9.septembris, Nr.34.
10. Bergmane A., Andrejeva A., Orleāna M. Normālā dzemdniecība. Rīga: Zvaigzne, 1987.
11. Bērnijs D. Mazā enciklopēdija. Cilvēka ķermenis. Rīga: Zvaigzne ABC, 1996. ISBN: 9780194702263.
12. Bībele. Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti. [B.v.]: Latvijas Bībeles biedrība, [B.g.].
13. Bioloģija 12.klasei. Mūsdienīgs mācību process. Rīga: ISEC, 2008. ISBN: 978-9984-573-22-9.
14. Bioloģijas terminu vārdnīca. Pieejams: <http://latvijas.daba.lv/vardnica/lat-aug/01410145.htm> [aplūkots 2011.gada 10.janvārī].
15. Birziņa L. Francijas tiesību vēsture (V-XX gs). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2000. ISBN: 9984-609-52-9.
16. Birziņa L. Vācijas tiesību vēsture V-XX gs. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999. ISBN: 9984-609-16-2.
17. Birziņa L. Romiešu tiesības. Rīga: [B.i.], 1997.
18. Blūma M. Mācība par līdzdalību. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1978.
19. Blūma M. Apstākļi, kas izslēdz nodarījuma sabiedrisko bīstamību un prettiesiskumu. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1976.
20. Blūzma V., Lazdiņš J. Paražu tiesības Latvijas teritorijā līdz XIII gs. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1. sējums. Paražu tiesības un Livonijas tiesību avoti 10.gs. – 16. gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998. ISBN: 9984-643-01-8.
21. Blūzma V. Romas valsts un tiesības. Kanoniskās tiesības viduslaikos. Lekcijas ārvalsts tiesību vēsturē. Rīga: EKA, 2002. ISBN: 9984-24-031-2.
22. Brāzma G. Bioētika: cilvēka dzīvības radīšana un pārtraukšana. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2010. ISBN: 978-9984-48-015-2.
23. Brāzma G. Liberālā eigēnika: iespējas un ētiskās problēmas. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 2006. 60.sējums, Nr.1-2. ISBN: 9984-64862-1.
24. Brāzma G. Cilvēka dzīvības radīšanas un pārtraukšanas bioētiskie aspekti. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga, 2005.
25. Brāzma G. Cilvēka embrija un augļa morālais statuss. Latvijas Universitātes raksti. Filosofija. 687.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2005. ISBN: 9984-783-05-7.
26. Brencēns A. Kur ir trešā acs? Par cilmes šūnu izmantošanu oftalmoloģijā. Pieejams:

- Doctus.www.doctus.lv/2010/1/kur-ir-tresa-acs [aplūkots 2011.gada 8.aprīlī].
27. Brennere S. Kibernozieguni un tradicionālie juridiskie nozieguni: juridisko problēmu analīze. Likums un tiesības, 4.sējums (Nr.37) , 2002, septembris.
 28. Broks J. Tiesības filosofija. Doktrīnas, koncepcijas, diskursi. Otrais pilnveidotais un papildinātais izdevums. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2008. ISBN: 978-9984-828-17.
 29. Burguā E. Bioētika visiem. No franču valodas tulkoja Inese Gagaine. [B.v.]: Izdevniecība „Nepaliec viens”, Izdevniecība „Sarment”, [B.g.]. ISBN: 9984-9719-6-1.
 30. Būt vai nebūt surogatmātēm Latvijā. Pieejams: <http://woman.delfi.lv/gimene/berni/but-vai-nebut-surogatmatem-Latvija.d?id=145572817> [aplūkots 2010.gada 10.decembrī].
 31. Ceturtā Mozus grāmata Saukta Numeri. Grām.: Bībele. Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, [B.i.], [B.g.].
 32. Cilvēka izcelšanās. Rīga: Sabiedrisko, politisko un ekonomisko rakstu apgādniecība, 1941.
 33. Cilvēks - viņa redzamais un neredzamais sastāvs. Rīga: Vieda, 1992. ISBN: 5-85745-044-6.
 34. Dālmane A., Koroļova O. Histoloģija. Rīga: Zvaigzne, 1990. ISBN: 978-5405-00-292-7.
 35. Darvins Č. Sugu izcelšanās. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1953.
 36. Deņkovskis A., Žitkovs A., Kalmikovs K., Matiševs A. Tiesu medicīna (Rokasgrāmata ārstiem). Rīga: Zvaigzne, 1981.
 37. Didahe jeb Divpadsmit apustuļu mācība. Citēts pēc A.Bītes tulkojuma žurnālā „Ceļš”. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, Nr.1 (45).
 38. Dombrovskis R. Kriminālistikas teorētiskie pamati. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003. ISBN: 9984-728-51-X.
 39. Dzīvības izcelšanās teorijas. Interaktīvās apmācības disks. Pieejams: www.dzm.lv/bio/IT/B_10/default.aspx@tabid=98id=171.html [aplūkots 2011.gada 8.maijā].
 40. Dzīvības rašanās un attīstība zemes virsū. Rīga: Sabiedrisko, politisko un ekonomisko rakstu apgādniecība, 1941.
 41. Dzīvības sākuma fakti. Pieejams: www.profile.lv/attistiba.htm [aplūkots 2009.gada 5.novembrī].
 42. Dzīvības vēsture uz zemes. Rīga: LPSR VB, 1980.
 43. Eglītis I. Psihiatrija. Rīga: Zvaigzne, 1989. ISBN: 5-405-00138-4.
 44. Engelss F. Anti-Dīrings. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1952.
 45. Engelss F. Dabas dialektika. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1952.
 46. Filozofijas vārdnīca. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1964.
 47. Fjodorovs M. Mikrobioloģija. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951.
 48. Gailīte D. Būtiski sarūk noziedzība, prokuratūra turpina strādāt. Virsprokuroru sanāksmē analizē 2010.gada darba rezultātus. Jurista Vārds, 2011. 22.februāris, Nr.8.
 49. Galationovs S., Ņikiforovičs G. Dzīvības pirmais līmenis. Rīga: Zinātne, 1981.
 50. Gaudiņš F. Cilvēka izcelšanās. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1964.
 51. Ginekoloģijas rokasgrāmata. Rīga: Nacionālais medicīnas apgāds, 2000. ISBN: 9984-9279-9-7.
 52. Gratkovska I. Juridisko personu kriminālatbildības realizācijas tiesiskie aspekti. Jurista Vārds, 2005. 21.jūnijs, Nr.23.
 53. Grīnbergs G. Asinsatriebības paraža (vaidu tiesības) Livonijā. Jurists, 1940, Nr.2/3.
 54. Grīnbergs G. Livonijas vidējo bruņinieku tiesību krimināltiesiskās normas / atsevišķs novilkums no Tieslietu ministrijas vēstneša 1940.gada Nr.1. Rīga, 1940.
 55. Gutpelca L. Bioētika un persona 21. gadsimtā. Pieejams: www.atjaunotne.lv/articles/kas-ir-cilveks-bioetiska-skatijuma [aplūkots 2012.gada 3.februārī].
 56. Ģenerālvokāta Īva Bota (*Īves Bot*) 2011.gada 10.martā sniegtie secinājumi lietā C-34/10 Oliver Brūsle v. Greenpeace eV. Pieejams: <http://eurlex.europa.eu/LexlenServ.do?uri=CELEX:62010C0034:LV:HTML> [aplūkots 2011.gada 30.septembrī].
 57. Ģenerālprokurora Ērika Kalnmeijera pārskats par prokuratūras darbu 2011.gadā: „Noziedzības stāvoklis valstī un prokuratūras darbs kriminālajā sfērā.” Pieejams: prokuratura.gov.lv/upload-

- files/faili?gada-parskati/Gada-parskats-2011.pdf. [aplūkots 2012.gada 22.februārī].
58. Hamkova D. Cieņas izpratne bioētikā. Jurista Vārds, 2010. 25.maijs, Nr.21.
 59. Hamkova D. Goda un cieņas krimināltiesiskā aizsardzība. Promocijas darbs. Rīga, 2009.
 60. Hipokrāta Zvērests. Veselības grāmata. Pieejams: www.mfd.lv/lv/book/hipokratavzverests-lv.htm [aplūkots 2011.gada 15.novembrī].
 61. Iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju Latvijā (2003-2011). Biedrības „Pārdarbes zieds” pētījums. Pieejams: www.scribd.com/doc/76775055/24?Neauglība-un-neauglības-problēmu-risināšana [aplūkots 2012.gada 8.aprīlī].
 62. Informācija par cilmes šūnām. Pieejams: www.nabassaite.lv/news/12-cilmes-sunas.html [aplūkots 2012.gada 8.aprīlī].
 63. Jakubaņecs V. Tiesību jēdziens, struktūra un forma. Rīga: P&Ko, 2002. ISBN: 9984-689-63-8.
 64. Janule P., Liholaja V. Pārdomas par diskusiju saistībā ar abortiem. Jurista Vārds, 2012. 14.augusts, Nr.33.
 65. Janule P. Cilvēka dzīvības izbeigšanās krimināltiesiskā aizsardzība. Jurista Vārds, 2007. 3.aprīlis, Nr.14.
 66. Janule P. Cilvēka dzīvības sākuma krimināltiesiskā aizsardzība. Jurista Vārds, 2006. 14.novembris, Nr.45.
 67. Judins A. Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006. ISBN: 9984-766-80-2.
 68. Judins A. Vai juridiskā persona ir jāsauc pie kriminālatbildības. Jurista Vārds, 2004.13.aprīlis, Nr.14.
 69. Judins A. Par aborta krimināltiesisko aspektu. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 4.decembris, Nr.231; 11.decembris, Nr.232.
 70. Judins A. Lai saprotam nepilngadīgo jēdzienu krimināltiesībās. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 24.aprīlis, Nr.36.
 71. Judins A. ...problēma ir daudz nopietnāka par viedokļu nesakritību divu noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 27.februāris, Nr.5.
 72. Judins A. Par slepkavības kvalifikācijas problēmām. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2001, Nr.1(14).
 73. Judins A. Par slepkavību, kas saistīta ar citiem noziegumiem. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2000. 19.decembris, Nr.40.
 74. Kalēja J. Ziņojums par Eiropas Savienības un tās valstu biotehnoloģiju pārvaldības praksēm cilmes šūnu biotehnoloģijas jomā. Rīga, 2010. Pieejams: www.biodrosiba.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekts/biodrosiba/kaleja_cilmes_sunas.pdf [aplūkots 2011.gada 15.novembrī].
 75. Kalniņa M., Koroļova O., Kukaine S. Cilvēka embriogēze. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006. ISBN: 9984-783-44-8.
 76. Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. Feodālisma un topošā kapitālisma laikmets XI-XIX gs. Rīga: Izdevniecība „Zvaigzne”, 1972.
 77. Kalniņš V., Apsītis R. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. II. Rīga: Zvaigzne, 1980.
 78. Karpovics E. Materiālistiskās dialektikas galvenās kategorijas. Rīga: Zvaigzne, 1970.
 79. Karpovics E. Materiālistiskās dialektikas galvenās kategorijas. Dialektiskais materiālisms. Rīga: Zvaigzne, 1968.
 80. Kavacs G. Izcelšanās noslēpumi. Čarlzam Darvinam 200. Darvinisma hronika no pasaules radīšanas līdz 21.gadsimtam. Rīga: Izdevniecība „Pētergailis”, 2009. ISBN: 978-9984-33-272-7.
 81. Kārklīņa M., Senkāns A. Veselības enciklopēdija. Rīga: SIA Nacionālais apgāds, 2009. ISBN: 978-9984-26-432-5.
 82. Kēnigs M. Cilvēktiesības. No vācu valodas tulkojusi Dace Plikša. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010. ISBN: 978-9984-790-68-8.
 83. KPFSR kriminālkodekss. Oficiāls teksts ar pielikumiem un sistematizētiem materiāliem pantu kārtībā. Maskava: PSRS Tieslietu Tautas komisariāta juridiskā izdevniecība, 1944.

84. Krastiņš U. Atkārtotība un krimināltiesību normu kolīzija. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2010, Nr.2 (51).
85. Krastiņš U. Grupveida nodarījumi: teorija un prakse. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009. ISBN: 978-9984-840-07-9.
86. Krastiņš U. Kā vērtēt juridisko personu kriminālatbildību. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009. ISBN: 978-9984-840-07-9.
87. Krastiņš U. Krimināltiesību teorijas un prakses problēmas. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009. ISBN: 978-9984-07-9.
88. Krastiņš U. Mantisko nodarījumu teorētiski praktiski kvalifikācijas jautājumi. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009. ISBN: 978-9984-840-07-9.
89. Krastiņš U. Noziedzīgu nodarījumu daudzējādības kvalifikācijas problēmas. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: Viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009. ISBN: 978-9984-840-07-9.
90. Krastiņš U. Par krimināltiesībām, kas prasa diskusiju. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009. ISBN: 978-9984-840-07-9.
91. Krastiņš U. Par Latvijas Krimināllikumu. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009. ISBN: 984-840-07-9.
92. Krastiņš U. Vainas ietekme uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Grām.: Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998-2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009. ISBN: 984-840-07-9.
93. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma subjekts un vainīgums krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2009. 5.maijs, Nr.18.
94. Krastiņš U. Konceptuāli par juridiskas personas kriminālatbildību. Jurista Vārds, 2004. 31.augusts, Nr.33.
95. Krastiņš U. Vai Krimināllikumam ir vajadzīgas antikonstitucionālas normas. Jurista Vārds, 2004. 23.marts, Nr.11; 30.marts, Nr.12.
96. Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000. ISBN: 9984-671-5-4.
97. Krastiņš U. Par dažiem Krimināllikuma 117.panta piemērošanas aspektiem. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2000, Nr.4(13).
98. Krastiņš U. Par dažu noziegumu kvalifikācijas problēmām. Administratīvā un kriminālā justīcija, 1999, Nr.4(9).
99. Krastiņš U. Mācība par nozieguma sastāvu. Rīga: Zvaigzne ABC, [B.g.]. ISBN: 4-405-01517-2.
100. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008. ISBN: 978-9984-802-92-3.
101. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006. ISBN: 9984-790-08-8.
102. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004. ISBN: 9984-671-71-2.
103. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009. ISBN: 978-9984-790-57-2.
104. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008. ISBN: 978-9984-790-54-1.
105. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007. ISBN: 978-9984-787-29-9.
106. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2.

- Sevišķā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007. ISBN: 978-9984-787-30-5.
107. Krauss D., Pastile J.K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. Valda Rudziša tulkojums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. ISBN: 9984-731-09-X.
 108. Krimināllikums. Likums „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību.” Dr.iur. A.Niedres komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002. ISBN: 0302037579.
 109. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. I.T.Goļakova vispārīgā redakcijā. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1947.
 110. Kriminoloģija. Rīga: Nordik, 2004. ISBN: 9984-751-58-9.
 111. Krūmiņa I. Abortu tiesiskais regulējums. Jurista Vārds, 2012. 24.jūlijs, Nr.30.
 112. Kūla M., Kūlis Filosofija. Rīga: Apgāds „Burtnieks”, 1996. ISBN: 9984-9129-6-5.
 113. Ķinis U. Noziedzīgi nodarījumi pret informācijas sistēmas drošību (kibernozieģumi). Promocijas darbs. Rīga, 2005.
 114. Ķinis U. Juridiskās personas kriminālatbildība: teorija un prakse. Jurista Vārds, 2004. 4.septembris, Nr.35; 21.septembris, Nr.36.
 115. Latviešu valodas konversācijas vārdnīca I. Rīga: „A.Gulbja apgādībā”, 1927.-1928.
 116. Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv> [aplūkots 2010.gada 5.septembrī].
 117. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 1987.
 118. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 1998. ISBN: 5-401-01050-8.
 119. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga: Avots, 2006. ISBN: 978-9984-757-79-7.
 120. Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. J. Dzenīša un A. Niedres vispārīgā redakcijā. Rīga: Avots, 1982.
 121. Latvijas kriminālkodekss un komentāri pie atsevišķiem pantiem. Rīga: Valsts SIA „TIC“, 1997. ISBN: 978-9984-541-03-7.
 122. Lazdiņš J. Komentārs. Bruņinieku tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs. – 16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998. ISBN: 9984- 643-01-8.
 123. Lazdiņš J. Komentārs. Zemnieku tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs. – 16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998. ISBN: 9984- 643-01-8.
 124. Leimane I. Cilvēktiesību jēdziens. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I.Ziemeles redakcijā. Rīga: SIA „Izglītības soļi”, 2000. ISBN: 9984-9436-0-7.
 125. Leja M. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana aiz neuzmanības. Jurista Vārds, 2011. 14.jūnijs, Nr.23.
 126. Lejiņš P. Krimināltiesības. Rīga: [B.i.], 1940.
 127. Levits E. Par grūtniecības mākslīgu pārtraukšanu: starp nasciturus pamattiesībām uz dzīvību un sievietes pamattiesībām uz pašnoteikšanos. Jurista Vārds, 2012. 23.oktobris, Nr.43.
 128. Levits E. Piezīmes par Satversmes 8. nodaļu – Cilvēka pamattiesības. Grām.: Satversme un cilvēktiesības. Gadagrāmata 1999. Cilvēktiesību Žurnāls, 1999, Nr.9-12.
 129. Liholaja V. 93. Ikviena tiesības uz dzīvību aizsargā likums. Grām.: Latvijas Republikas Satvermes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. ISBN: 978-9984-840-19-2.
 130. Liholaja V. Kvalificējošo pazīmju izpratne noziedzīgos nodarījumos pret personu. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011. ISBN: 978-9984-45-354-5.
 131. Liholaja V. Vienveidīga tiesību normu izpratne un tiesu loma tās nodrošināšanā. Jurista Vārds, 2010. 2.novembris, Nr.44.
 132. Liholaja V. Bioētika un krimināltiesības. Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 740.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008. ISBN: 978-9984-45-000-1.
 133. Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. ISBN: 9984-790-16-9.

134. Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. 2.grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. ISBN: 978-9984—790-22-0.
135. Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006. ISBN: 9984-790-07-X.
136. Liholaja V. Noziegums. Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 703.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006. ISBN: 9984-802-08-6.
137. Liholaja V. Aborts, slepkavība vai...? Latvijas Universitātes raksti. Juridiskā zinātne. 607.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004. ISBN: 9984-770-06-0.
138. Liholaja V. Atbildība par nedzimuša un jaundzimuša bērna dzīvības apdraudējumu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003. ISBN: 9984-671-51-8.
139. Liholaja V. Par tiesisko priekšrakstu iekšējās saskaņotības svarīgumu. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2003. 14.novembris, Nr.40.
140. Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Spānijas kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. ISBN: 9984-731-14-6.
141. Liholaja V. Par slepkavības kvalifikācijas vienveidību. Likums un tiesības, 2001, 3.sējums, Nr.5.
142. Liholaja V. Pretrunīgā tiesu prakse Krimināllikuma 119.panta un 125.panta 3.daļas piemērošanā. Likums un tiesības, 2001, 3.sējums, Nr.2.
143. Liholaja V. Un vēlreiz par šo strīdīgo krimināltiesību normu. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 27.marts, Nr.202.
144. Liholaja V. Atsevišķu noziedzīgu nodarījumu pret personu un īpašumu kvalifikācijas problēmas. Administratīvā un kriminālā justīcija, 1999, Nr.1 (6).
145. Liholaja V. Noziedzīgi nodarījumi pret personu. Rīga: Latvijas Universitāte, 1998. ISBN: 9984-516-44-X.
146. Loskutovs A. Krimināltiesībās pirmo reizi veidojas īsta diskusija, nevis pieklājīga domu apmaiņa. Latvijas Vēstnesis, pielikums “Jurista Vārds”, 2001. 27.februāris, Nr.198.
147. Loskutovs A., Judins A. Vai noziedzīgs nodarījums ir bīstams un cik tas bīstams. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 30.janvāris, Nr.194.
148. Magazeina N. Aborts – starp sievietes un nedzimuša bērna tiesībām. Jurista Vārds, 2012. 24.jūlijs, Nr.30.
149. Marģevičs A. Surogātmaternitātes institūts un tā saistība ar cilvēku tirdzniecību. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2012, Nr.1(58).
150. Markovs J. Cilvēka embrioloģijas pamati. Rīga: Izdevniecība „Literārā brālība”, 2010. ISBN: 978-993-480148-8.
151. Medicīnas svešvārdu vārdnīca. Rīga: Avots, 2007. ISBN: 978-9984-800-18-9.
152. Medicīnas termini. Pieejams: www.neslimo.lv/pme/?name=grutnieciba [aplūkots 2011.gada 10.aprīlī].
153. Medicīniskās apaugļošanas tehnoloģijas un to lietošanai nepieciešamais tehnoloģiskais nodrošinājums. Pieejams: <http://vec.gov.lv/lv/datu-bazes/arstnieciba-izmantojamo-medicinisko-tehnologiju-da...> [aplūkots 2011.gada 14.martā].
154. Medicīniskās apaugļošanas tehnoloģiju pārvaldība un biodrošība Latvijā. Pētījuma ziņojums, 2012. Pieejams: www.biodrosiba.lu.lv/fileadmint/user_upload/lu/projekti/biodrosiba/ART_gala_zinojums.pdf [aplūkots 2012.gada 25.jūlijā].
155. Medņikovs B. Bioloģijas aksiomas. Rīga: Zvaigzne, 1987. ISBN: 0308066005.
156. Meļķisis E. Kontinentālās Eiropas tiesību loks Rietumu tiesībzinātnieku skatījumā. Grām.: Tiesību spogulis 1. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. Zinātniskā redaktore Sanita Osipova. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999. ISBN: 9984-609-14-6.
157. Mežinska S. Bioētika, embrija morālais statuss un abortu problēma. Jurista Vārds, 2012. 21.augusts, Nr.34.
158. Mežinska S. Biomedicīnas ētiskās problēmas. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse.

- Sast. prof. Vija Sīle. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2006. ISBN: 9984-788-01-6.
159. Mežulis D. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006. ISBN: 9984-766-83-7.
 160. Mežulis D. Personas krimināltiesiskā aizsardzība. Slepka vība, izvarošana, draudi un citi noziegumi pret personu. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2001. ISBN: 9984-17-953-2.
 161. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005. ISBN: 9984-671-91-7.
 162. Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V.Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005. ISBN: 9984-671-90-9.
 163. Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939.
 164. Mits M. Tiesības uz dzīvību. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I.Ziemele (zin. red.). Rīga: „Izglītības soļi”, 2000. ISBN: 92-1-154101-8.
 165. Monteņs M. Esejas. 1.daļa. Rīga: Avots, 1981.
 166. Muižnieks I. Bioloģijas pamati. Mikrobioloģija. Hipotēzes par dzīvības izcelšanos. Pieejams: Fiz202_07 (pdf) [aplūkots 2011.gada 5.maijā].
 167. Muižnieks I. Jaunās biotehnoloģijas izmantošanas ētiskās problēmas. Pieejams: Etika_GM-CS_lekc_10.ppt (I.Muižnieka lekcija aprīlis 2010.gads) [aplūkots 2011.gada 5.maijā].
 168. Neiders J. Morāles konflikti un ētikas teorija. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. Sast. prof. Vija Sīle. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2006. ISBN: 9984-788-01-6.
 169. Niedre A. Vai izdosies saglabāt Krimināllikuma stabilitāti. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 3.aprīlis, Nr.20.
 170. Niedre A. Par tīšu noziegumu pret personas dzīvību un veselību. Latvijas Vēstnesis, 1997. 12.februāris, Nr.44/45.
 171. Nīče V.F. Varasgriba. Mēģinājums pārvērtēt vērtības. Rīga: Intelekt, 2008. ISBN: 978-9984-600-09-2.
 172. Olsena S. Miruša cilvēka aizsardzība un audu izmantošana medicīnā. Promocijas darbs. Rīga, 2010.
 173. Olsena S. Miruša cilvēka aizsardzība un audu izmantošana medicīnā. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga, 2010.
 174. Osipova. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004. ISBN: 9984-671-74-7.
 175. Osipova S. Komentārs. Hamburgas – Rīgas tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1. sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs. – 16.gs. Rīga: LU žurnāla “Latvijas vēsture” fonds, 1998. ISBN: 9984-643-01-8.
 176. Osipova S. Komentārs. Rīgas – Rēveles pilsētas tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs.-16.gs.. Rīga: LU žurnāla “Latvijas vēsture” fonds, 1998. ISBN: 9984-643-01-8.
 177. Paipulis J. Cilvēka ģenētika. Rīga: izdevniecība „Zvaigzne ABC”, 1977.
 178. Pasaules medicīnas ētikas rokasgrāmata. II izdevums. Sastādījis Džons R. Viljams. Rīga: SIA Nacionālais apgāds, 2005. ISBN: 92-990028-1-9; ISBN: 978-9984-26-413-4.
 179. Pāvests Benedikts XVI: Visums nav radies nejauši. Pieejams: www.tvnet/zinas/arvalstis/361028_pavests_visums_nav_radies_nejausi [aplūkots 2011.gada 6.aprīlī].
 180. Piekta Mozus grāmata. Saukta Deuteronomium. Grām.: Bībele. Vecās un jaunās Derības Svētie Raksti. Rīga: Latvijas Bībeles Biedrība, [B.i], [B.g.].
 181. Podprigora D. Vairāku personu piedalīšanās noziedzīgā nodarījumā. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2008. ISBN: 978-9984-828-01-5.
 182. Podprigora D. Vainas noteikšana krimināltiesībās. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006. ISBN: 978-9984-766-85-3.
 183. Poļaks R. Eitanāzijas krimināltiesiskie aspekti. Jurista Vārds, 2010. 10.augusts, Nr.32.
 184. Populārā medicīnas enciklopēdija. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984.
 185. Prenatālās attīstības bioloģija. Pieejams:

- http://www.ehd.org/resource_dpd_illustrated.php?page=3&language=56 [aplūkots 2010.gada 8.augustā].
186. Psiholoģijas vārdnīca. Rīga: Apgāds „Mācību grāmata”, 1999. ISBN: 9984-18-242-8.
 187. Radīšanas liecības. Evolūcija: Ola bez vistas. M.sc. Ben Hobrink. Rīga: Petrovskis@Lo, 2004. ISBN: 9984-9353-4-5.
 188. Reigase A. Par Latvijas Republikas Krimināllikuma tapšanu. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 1998. 22.janvāris, Nr.16/17.
 189. Rietumeiropas morāles filozofija. Antoloģija. Skaidrītes Lasmanes sakopojums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006. ISBN: 9984-802-19-1.
 190. Rubenis J. Desmit baušļi. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003. ISBN: 9984-36-242-6.
 191. Rudevskis J. Brīvas filozofiskas piezīmes uz Sanhosē pantu malām. Jurista Vārds, 2012. 21.augusts, Nr.34.
 192. Rudevskis J. Vispārējs ieskats musulmaņu tiesībās. Jurista Vārds, 2011. 18.janvāris, Nr.3.
 193. Rudevskis J. Par Dievu, cilvēku un metafizisko dabu. II. Brīvības līkločos jeb kas ir cilvēks. Eseja. Jurista Vārds, 2010. 22.jūnijs, Nr.25.
 194. Rudzītis K. Par konsekvenci krimināltiesību diskusijās. Latvijas Vēstnesis, pielikums „Jurista Vārds”, 2001. 3.aprīlis, Nr.203.; 10.aprīlis, Nr.204.
 195. Sīle V. Medicīnas ētikas pamatprincipi. Rīga: Zvaigzne, 1999. ISBN: 5-7966-1229-8.
 196. Sīlis V. Dzīvas būtnes, cilvēki un personas. Grām.: Biomedicīnas ētika: teorija un prakse. Rīga: Rīgas Stradiņa Universitāte, 2006. ISBN: 9984-788-01-6.
 197. Skaidrojums Konvencijas par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā papildprotokolam par cilvēku klonēšanas aizliegumu: Tiesībsarga birojs, 2012. 4.aprīlis. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibu_akti/eiropas_padomes_dokumenti [aplūkots 2012.gada 11.jūnijā].
 198. Skots M.Hjūzs. Evolūcija zem mikroskopa. Jauna informācija – jauni secinājumi? BO „Atradums – personības attīstības resursi”, 2005. ISBN: 9984-613-42-9.
 199. 1903.gada 22.marta Sodu likums. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodu likumu piemērošanu Latvijā. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1925.
 200. 1933.gada 24.aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Sastādījuši Pauls Mincs, Herberts Ehlerss, Pēteris Jakobi, Jānis Lauva. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1934.
 201. Solera A. Varmākas, pedofīli, izvarotāji un citi. Rīga: SIA „Adria Books”, 2007. ISBN: 9984-970-18-3.
 202. Svešvārdu vārdnīca. Rīga: Izdevniecība „Liesma”, 1978.
 203. Svešvārdu vārdnīca. Rīga: Jumava, 1999. ISBN: 9984-05-266-4.
 204. Svētā vēsture. Pieejams: www.baznica.lv/lat.box/downloads/WIDACMUZXQQLhtm#TOC162354795 [aplūkots 2011.gada 10.februārī].
 205. Šēlers M. Cilvēka novietojums kosmosā. No vācu valodas tulkojis I.Šuvajevs. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008. ISBN: 978-9984-40-415-8.
 206. Šimkus S. Juridiskās personas kriminālatbildības ieviešanas problēmas. Jurista Vārds, 2004. 19.oktobris, Nr.40; 26.oktobris, Nr.41.
 207. Švābe A. Mūsu sodu likumu valoda. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1933, Nr.6-8.
 208. Švābe A. Latvijas tiesību vēsture: pēc 1932/33 m.g. II sem. Latvijas Universitātē lasītajām lekcijām atreferējis A.Šīrons. Rīga: Latvijas Universitātes Studentu Padomes grāmatnīcas izd., 1932.
 209. Tāre I. Starptautisko tiesību avoti. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I.Ziemele (red.). Rīga: „Izglītības solī”, 2000. ISBN: 92-1-154101-8.
 210. Terminu vārdnīca. Pieejams: www.vm.gov.lv/?id=120&top=117 [aplūkots 2010.gada 8.augustā].
 211. Teteris O. Tiesu medicīnas esence. Rīga: Rasa ABC, 2004. ISBN: 9984-653-92-7.

212. Tiesību spogulis 1. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē. Zinātniskā redaktore Sanita Osipova. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999. ISBN: 9984-609-14-6.
213. Tildes citvalodu – latviešu datorvārdnīca. Pieejams: dictionary.tilde.lv/default1.htm [aplūkots 2010.gada 14.jūnijā].
214. Tildes latviešu (sinonīmu, skaidrojošā) datorvārdnīca [aplūkots 2010.gada 9.aprīlī].
215. Tomsons K. Eitanāzijas institūta normatīvais regulējums pasaulē. Jurista Vārds, 2010. 13.jūlijs, Nr.28.
216. Tomsons K. Eitanāzija v. tiesības uz dzīvību un tiesības uz privāto dzīvi. Jurista Vārds, 2010. 1.jūnijs, Nr.22.
217. Tomsons K. Eitanāzijas institūta izpratne, nošķiršana un iedalījums. Jurista Vārds, 2010. 19.janvāris, Nr.3.
218. Trešā Mozus grāmata Saukta Leviticus. Grām.: Bībele. Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti. Rīga: Latvijas Bībeles Biedrība, [B.i.], [B.g.].
219. Vatikāns par embriju kā laboratorijas paraugu. Pieejams: <http://www.catholic.lv/lv/Info/kartejas/zinia2005/Janvaris/9.htm> [aplūkots 2010.gada 5.maijā].
220. Vārdi māca, piemēri aizrauj. Latīņu spārnotie teicieni. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001. ISBN: 9984-22-379-5.
221. Vedins I. Zinātniskās izziņas formas. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2007, Nr.1.
222. Vedins I. Loģika. Rīga: Avots, 2000. ISBN: 9984-700-05-4.
223. Vēsturiskā doma. Pieejams: http://www.wetpadd.com/910151_vesturiska_doma_ariistot_platons?p=1 [aplūkots 2010.gada 3.martā].
224. Vēvere G. Tiesības uz dzīvību: saturs un izpratne. Jurista Vārds, 2010. 9.novembris, Nr.45.
225. Vildbergs H.J., Mersersmits K., Niedre L. Pilsonis tiesiskā valstī. Vācijas konstitucionālo un administratīvo tiesību pamati. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004. ISBN: 9984-725-94-4.
226. Vildbergs H.J., Feldhūne G. Atsauces Satversmei. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003. ISBN: 9984-725-82-0.
227. Viņķele R. Medicīnas svešvārdu vārdnīca. Rīga: Avots, 2007. ISBN: 978-9984-800-18-9.
228. Zelče V. Vara, zinātne, veselība un cilvēki. Eigēnika Latvijā 20.gadsimta 30.gados. Pieejams: http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti-94-137-VESTURE/Zelce.pdf [aplūkots 2011.gada 14.maijā].
229. Zemītis G. Ārvalstu valsts un tiesību vēsture. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2003. ISBN: 9984-728-60-9.
230. Zommers T. Miesas bojājumi pēc senākajām Latvijas tiesībām. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1935, Nr.3.
231. Zinātnes un tehnoloģijas vārdnīca. Rīga: Norden AB, 2001. ISBN: 9984-9383-5-2.
232. American Criminal Law: cases, statutes and comments by Markus D. Duber, Mark G. Kelman. New York: New York Foundation Press, 2005. ISBN: 1-58778-726-1.
233. An introduction to evolution. Pieejams: www.evolution.berkeley.edu/evolbrary?Article/0_0_0/evo_02 [aplūkots 2011.gada 4.februārī].
234. Ashworth A. Principles of Criminal Law. Fourth edition. Oxford: Oxford University Press 2003. ISBN: 0-19-925980-1.
235. Bar C.L., von, etc. A History of Continental Criminal Law: The Continental Legal History. Series, Vol.6. First edition 1916. New Jersey: Rothman Reprints, Inc., 1968.
236. A.C. Bhaktivedanta swami Praphuāda Bhagavad – Gita kāda tā ir. [B.v.]; TBHAKTIVEDANTA BOOK TRUST, 1990.
237. Card R., Card Cross and Jones. Criminal Law. Seventeenth edition. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN: 0-19-928666-3; ISBN: 978-0-19928666-9.
238. Carlson B.M. Human Embriology and Developmental Biology. China: Mosby, 1999. ISBN: 10:0815117583; ISBN: 978-0815114581.
239. Clarkson C.M.V. Understand Criminal Law. Third Edition. London: Sweet&Maxwell, 2001.

- ISBN: 421-71750-5.
240. Clarkson C.M.V. *Understanding Criminal Law*. Second Edition. Fontana Press. An imprint of Harper Collins Publishers, 1995. ISBN: 0510049568.
 241. *Criminal Law 2002-2003*. Fifth Edition. Edited by I.H. Dennis. London: Sweet&Maxwell, 2002. ISBN: 0421780800; ISBN: 9780421780804.
 242. *Criminal Law: examples and explanations*. Fourth edition. Richard G. Singer, John Q La Fond. New York: Wolters Kluwer, 2007. ISBN: 978-0-7355-6243-1.
 243. *Defining Crimes. Essays on the Special Part of Criminal Law*. Edited by R.A.Duff and Stuart P. Green. New York: Oxford University Press, 2005. ISBN: 13:9780199269228.
 244. Denno D.W. *Criminal Law in Post-Freudian World*. University of Illinois Law Review. Volume 205. Pieejams: <http://lawreview.law.uiuc.edu/publications/2000s/2005/2005-3/Denno.2pdf.p.641> [aplūkots 2011.gada 15.februārī].
 245. Dubber M.D. *Criminal Law. Model Penal Code: Turning Point Series*. New York: Foundation Press, 2002. ISBN: 1-58778-178-6.
 246. Dworkin G., Frey R.G., Bok S. *Euthanasia and Physician – Assisted Suicide: For and Against*. New York: Cambridge University Press, 1998. ISBN: 0-521-58246-6; ISBN: 0-521-58789-1.
 247. Ehrenberg V. *From Solon to Socrates: Greek History and Civilization During the 6th and 5th Centuries BC*. Oxon: Routledge, 2011. ISBN: 0-415-58487-6.
 248. Edwards G.I. *Biology. The Easy way*. New York: Barrons Education Series, 2000. ISBN: 0-7641-1358-5.
 249. Elliott and Wood's. *Casebook on criminal laws*. Sixth edition. D.W. Eliot&Michael J.Allen. London: Sweet&Maxwell. 1993. ISBN: 0-421-46650-2.
 250. Englund T.H. *Medicine and the Concept of Persona: Michael F.Godman. What Is a Person?* Clifton: The Human Press Inc, 1988. ISBN: 0-89603-117-9.
 251. Finnis J. *Natural Law and Natural Rights*. Oxford: Clarendon Press, 1980. ISBN: 0-19-876110-4.
 252. Fisher C., Oneto C. Kaplan. *Medical USMLE. Medical Ethics*. New York: Kaplan Publishing, 2008. ISBN: 13:978-1-4195-5318-9.
 253. Frey R.G. *Bioethics*. Routledge Encyclopedia of Philosophy. 1st ed. London: Rotledge, 1998. ISBN: 978-0415073103.
 254. Glad J. *Future Human Evolution. Eugenics in the Twenty-First century*. Abridged and Revised Edition. Hermetade Publishers, 2008. ISBN: 1-55779-154-6.
 255. *Glossary of statistical terms*. Pieejams: <http://stats.oecd.org/glossary/index.htm> [aplūkots 2010.gada 5.maijā].
 256. Godman. M. F. *What Is a Person?* Clifton: The Human Press Inc, 1988. ISBN: 0-89603-117-9.
 257. Hare R.M. *Abortion and the Golden Rule. Essays on Bioethics*. Clarendon Press, 1993. ISBN: 0198239831; ISBN: 9780198239833.
 258. Harries J. *Law and Crime in the Roman World: Key themes in ancient History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. ISBN: 978-0-521-82820-8, ISBN: 978-0-521-53532-8.
 259. Harries J. *Value of Life: An Introduction to Medical Ethics*. London: Routledge, 1985. ISBN: 10:0-415040329; ISBN: 13: 978-0415040327.
 260. Heaton R. *Criminal law. Textbook*. Second edition. Oxford: Oxford University Press 2006. ISBN: 0-19-928705-8.
 261. Herring J. *Criminal Law: Text, Cases and Materials*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN: 0-19-928705-8; ISBN: 978-0-19-928705-5.
 262. Holden V., Kaiser C. *Human Cloning. Report Backs Ban. Ethics Panel Debuts*. In: *Science* 295 (2002).
 263. *Honor killing*. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Honor_killing [aplūkots 2011.gada 15.janvārī].
 264. Irving Dianne N. *When do Human Beings Begin? "Scientific" Myths and Scientific Facts*. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 1999/4; 22-36 (in press). Pieejams: www.

- princeton.edu/profile//articles/wdhhb.html [aplūkots 2011.gada 15.decembrī].
265. Jacobs F., White R., Ovey C. The European Convention of Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 2010. ISBN: 0199543380; ISBN: 9780199543380.
 266. Janoff F. Abby. Rights of the pregnant child vs. rights of the unborn under the Convention on the rights of the child. Boston University International Law journal.Vol.22;163/2004. Pieejams:<http://www.bu.edu/law/central/jd/organizations/yournals/international/volume22ul/documents/163-188.pdf> [aplūkots 2010.gada 8.jūlijā].
 267. Jefferson M. Criminal Law. London: Pitman Publishing, 1992. ISBN: 0-273-03675-0.
 268. Lee P. Abortion@Unborn Human Life. Washington: The Catholic University of American Press, 2010. ISBN: 978-0-8132-1730-7.
 269. Marquis D. Why abortion is Immoral. Bioethics: An Anthology. Malden: Blackwell Publisching. 1999. Citēts pēc Brāzma G. Cilvēka augļa un embrija morālais statuss. Latvijas Universitātes Raksti. Filosofija. 687.sējums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2005. ISBN: 9984-783-05-7.
 270. Medical Dictionary. USA: Merrian – Webster Incoprated, 1995. ISBN: 0-87779-914-8.
 271. Medical Dictionary. USA: Houghton Mifflin Company, 1998. ISBN: 0-395-88409-8.
 272. Meehl P.E. Psychology and the Criminal Law. University of Richmound Law Review, 1970. Vol. 5, Nr.1.
 273. Mepham B. Bioethics: An Introduction for the Bioscience. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN: 978-0-19-921430-3.
 274. Michalovski S., Wood L. German constitutional law. The protection of civil liberties. Dartmouth: Ashgate, 1999. ISBN: 1-85521-920-4.
 275. Munson R., Hoffman C.A. Intervention and Reflection. Basic. Issues in Medical Ethics. Wadsworth Publishing Company, 1996. ISBN: 0534254888; ISBN: 9780534254889.
 276. Noonan J.T. An Almost Absolute Value in History//Munson R. Intervention and Reflection. Basic Introduction to Criminal Justice. Fifth edition by J.J.Senna, L.J.Siegel. St-Paul – New York – Los Angeles – Sanfrancisko - West Publishing Company, 2009.
 277. Nowak M.U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Comentary. Kehl am Rhein: Engel Publisher, 2005. ISBN: 90-5095-398-4.
 278. Oliver de Schutter. International Human Rights Law. Cambridge; Cambridge University Press, 2010. ISBN: 978-0-521-76487-2; ISBN: 978-0-521-74866-7.
 279. Oxford Dictionary and Thesaurus. Maurice Oxford University Press, 2007. ISBN: 0199230889; ISBN: 9780199230884.
 280. Packer H.L. Mens rea and the Supreme Court. Supre Court Review, 1962.
 281. Position Statements International Society for Steam Cell Research. Pieejams: <http://www.isscr.org/abort/policies.htm> [aplūkots 2010.gada 7.janvārī].
 282. Reed A., Seago P. Criminal Law. Series 2nd edition. London: Sweet&Maxwell, 2000. ISBN: 04121768703; ISBN: 13:9780421653009.
 283. Read A., Fitzpatrick B., Seago P. Criminal law. Sweet&Maxvell's Textbook Series. 2nd Edition. USA: [Thomson/Sweet@Maxwell](http://www.thomson.com), 2006. ISBN: 042192490X; ISBN: 9780421924901.
 284. Reilly P.R. Abraham Lincoln's DNA and other adventures in Genetics. New York: Cold Spring Harbor Laboratory Publishers, 2000. ISBN: 0-87969-580-3.
 285. Rittossa D. The Right to Abortion: Comparative Approach Concerning Croatia, Federal Respublic of Germany and USA. Dissertation com Boka Roton. Florida USA, 2000. ISBN: 10: 1-59942-685-4; ISBN-13: ISBN: 978-1-59942-685-3
 286. Robinson P.H. Mens rea. University of Pensylvania Law Scholarshif of Pen Law. Year 1999, paper 35. Pieejams:<http://www.lsr.nellco.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1038context=upenn/wps.p.12> [aplūkots 2011.gada 17.februārī].
 287. Routledge Encyclopedia of Philosophy. Version 1.0. London and New York: Routledge, 1998. ISBN: 0415-16916-X; ISBN: 0415-16917-8.

288. Sartre Jean Paul. Existentialism Is Humanism. Pieejams: www.marxists.org/reference/archive/sartre/works/exit/sartre.htm [aplūkots 2011.gada 10.decembrī].
289. Scherer J.M., Simon R.J. Euthanasia and the Right to die. A comparative view. New York: Rowan&Little Publishers Inc. Oxford University, 1999. ISBN: 0-8476-9167-5.
290. Singer R.G., La Fond J.G. Criminal Law. Fourth Edition. New York: Wolters Kluwer, 2007.
291. Singer Richard G., Gardner Martin R. Crimes and Punishment: cases, materials and readings in criminal law. New York: Mather Bender&Co, 1989. ISBN: 0305079824.
292. Schirn D. A Surflus of embryos. CBS news. Pieejams: http://www.cbsnews.com/2100-18560_162-1300667 [aplūkots 2011.gada 14.martā].
293. Smith Rhona K.M. Textbook on International Human Rights. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN: 9780199274161.
294. Soanes C. Oxford Dictionary and Thesaurus. Oxford University Press, 2007. ISBN: 0199230889; ISBN: 9780199230884.
295. Steinbock B. Life before birth. The moral and legal status of embryos and fetuses. N.Y.Oxford University Press, 1996. ISBN: 0-19-505494-6; ISBN: 0-19-510872-8.
296. Swesster W. Human life. New York: Arno Press, 1979.
297. Tagliabue H. „Papal Letter Bolsters Support for Evolution”. Sarasota Herald Tribune, 25 October 1996, pp. 1A, 15 A. Citēts pēc Skots M. Hjūzs. Evolūcija zem mikroskopa. Jauna informācija – jauni secinājumi? Rīga: BO „Atradums – personības attīstības resursi”, 2005. ISBN: 9984-615-42-9.
298. The Academic American Encyclopedia, Danbury, Corn, Glorier Incorporated, 1993. ISBN: 10:0717220478; ISBN: 13:9780717220472.
299. The Universal Declaration of Human Rights: A Common Standart of Achievement. Edited by Gudmundur Alfredsson and Eide Absjorn. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1999. ISBN: 9041111689; ISBN: 9789041111685.
300. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Intersentia; Antwerpen-Oxford, 2006. ISBN: 10:90-5095-5460; ISBN: 10:90-5095-616-5.
301. Warren M.A. On the Moral and Legal Status of Abortion. The Problem of abortion. Feinberg, 1975.
302. Zaibert L.A. Philosophical Analysis and the Criminal Law. Buffalo Criminal law Review, 2000. Vol. 4, p.101-138.
303. Birnbacher D. Hitft der Personenbegriff bei der Lasung bioethischer Fragestellung. Buch.: Schweidler W., Neumann H.A., Brush E. Menschenleben – Menschenwürde: interdisziplinäres Symposium zur Bioethik. Münster: Lit – Verlag, 2003. ISBN C05K-BJX-7S61.
304. Der islam in der Gegenwart. Leipzig, 1980.
305. Ebeling G. Dogmatik des christlichen Glaubens I. Germany: Mohr, 1987. ISBN: 3161452933; ISBN: 9783161452932.
306. Eisele J. Strafrecht – Besonder Teil I. Straftaten gegen die Person und die Allgemeinheit. Germany: Druckerei „GmbH+Co”, 2008. ISBN: 978-3-17-018396-4.
307. Gibson J., August C. Über gute Wissenschaft un gute Politic. Margaret Lohmann, Sven Koppler. Menschenleben – zwischen Geschöpf und Product. Münster: Lit – Verlag, 2005. ISBN: 3-8258-8355-8.
308. Grabenwarter C. Europäische Menschenrechtskonvention. München: C.H.Beck, 2005.
309. Hadorn E. Biologie und Chemie. Neue Zürcher Zeitung, Beilage Forschung und Tehnik, 12.05.76.
310. Henke W. Recht und Staat. Grundlagen der Jurisprudenz. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1990. Citēts pēc Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 24.lpp.
311. Isensee J., Kirchhof P. Handbuch des Staatsrechts des Bundesrepublik Deutschland. Heidelberg: C.H. Müller Juristische Verlag, 1994.

312. Jäger C. Examens – Repetitorium. Strafrecht Besonderer Teil. 3 Auflage. Germany: Gulde – Druck, 2009. ISBN: 978-3-8114-9316-2.
313. Joerden Jan C. Menschenleben: Ethische Grund – und Grenzfragen des Medizinrechts. Stuttgart: Druckerei Proff, 2003. ISBN: 3-5-5-08340-5.
314. Kant I., Weischedel W. Werkausgabe in 12 Bänden. Die Metaphysik der Sitten. Suhrkamp: Frankfurt am Main, 1991. ISBN: 10:3-518-27791X; ISBN: 13:9783518277911.
315. Kett- Straub G. Die lebenslage Freiheitsstrafe. Tübingen: Gulde Druck, 2011. ISBN: 978-3-16-150741-0.
316. Knoepffler N. Was definiert den Anfang des Menschen? Schweidler W., Neumann H.A., Bruschi E. Menschenleben – Menschenwürde: interdisziplinäres Symposium zur Bioethik. Münster: Lit – Verlag, 2003. ISBN: CO5K-BJX-7S61.
317. Krey V., Heinrich M. Strafrecht Besonderer Teil. Band I. Besonderer Teil ohne Vermögensdelikte. Stuttgart: Druckerei GmH+Co, 2008. ISBN: 978-3-27-020689.
318. Lohmann M., Keppler S. Menschenleben – zwischen Gerschöpf und Produkt. Münster: Litverlag, 2005. ISBN: 3-8258-8355-8.
319. Mauer M. Bio – und – Thanato – Politik. Lohmann M., Keppler S. Menschenleben – zwischen Gerschöpf und Produkt. Münster: Litverlag, 2005. ISBN: 3-8258-8355-8.
320. Maurach R., Schroeder F.C., Maivald M. Strafrecht Besondere Teil. Straftaten gegen Persönlichkeits – und Vermögenwerte. Hamburg: Druckerei C.H.Beck, 2009. ISBN: 978-3-8114-9613-2.
321. Mitteis H., Lieberich H. Deutch Rechtsgeschichte. München: Verlag C.H. Beck, 1992. ISBN: 10:334063506X; ISBN: 13:978-3406365065.
322. Möckel C. Das Urphänomen des Lebens. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2005. ISBN: JUFT-Z1Q-BPU2.
323. Nabeshima N. Eine buddistische Perspektive auf die humangenetische Forschung: Bioetik der Interdepedenz. Buch.: Schreiber H.L. Recht und Ethik im Zetalter der Gentechnik. Hamburg: Hubert@Co, 2004. ISBN: 3-525-45313-2.
324. Otto H. Grundkurs Strafrecht. Die einzelnen Delikte. Berlin: Druchaus „Tomas Müntzer“, 2005. ISBN: 3-899949-228-5.
325. Roxin C. Strafrecht Allgemeiner Teil. Band I. 4. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 2006. ISBN: 3-406-530710.
326. Scheinfeld J. Der Kannibalen – Fall. Tübingen: Guld – Druck, 2009. ISBN: 978-3-16-150116-6.
327. Sonnen B.R. Strafrecht Besonderer Teil. Germany: Gulde – Druck, 2005. ISBN: 3-8114-3516-7.
328. Taboada P. Stammzellenforschung und Menschenwürde: Ist der Embryo eine Person, eine potentielle Person, ein werdendes Leben oder eine Sache? Schweidler W., Neumann H. A., Bruschi E. Menschenleben – Menschenwürde: interdisziplinäres Symposium zur Bioethik. Münster: Lit – Verlag, 2003. ISBN: CO5K-BJX-7S61.
329. Taupitz J. Die Bedeutung der Philosophie für die Rechts – Wissenschaft: dargestellt am Beispiel der Menschenrechtskonvention zur Biomedizin. New York: Springer, 2001. ISBN: 3-540-42154-8.
330. Zöler M., Fornoff R., Gries C. Strafrecht Besonderer Teil II. Delikte gegen Rechtsgüter der Person und der Allgemeinheit. Berlin: Berliner wissenschafts – verlag, 2008. ISBN: 978-3-8305-1521-0.
331. Wessels J. Straftaten gegen das Leben. Strafrechts – Besonderer Teil-1. C.F. Muller Verlag, 1983.
332. Wessels J., Hettinger M. Strafrecht. Besonderer Teil I. Straftaten gegen Persönlichkeits und Gemeinschaftswerte. München: Druckerei C.H.Beck, 2009. ISBN: 978-3-8114-9716-0.
333. Weizsäcker C.F. Die Geschichte der Natur: Zwölf Vorlesungen. Zürich, 1948.

334. Wildberg H.J., Messerschmidt K. Bürger im Rechtsstaat. Hagen: FerUniversität in Hagen, 2003.
335. Cezary M. Klonowanie szlowska w pracach Unii Europejskiej. Pieejams: <http://www.retina-forum.pl/pdf/klon19pdf> [aplūkots 2010.gada 12.oktobrī].
336. Galenzska M. Prawo franuzskie wobec embrionee in vitro. Panstwo i pravo. W-va, 2000, Nr.6, s.63-74. Citēts pēc Рерихт А.А. Биоэтика и права человека: научные исследования (обзор). В кн.: Современное медицинское право в России и за рубежом. Сб. научн.тр. Отв. ред. О.Л. Дубовик, Ю.С. Пивоваров. Москва: ИНИОН, 2003, с.217-219. ISBN: 5-248-00161-7.
337. Авакьян С.А. Конституционное право России. Учебный курс в 2 томах. Том I. Москва: Юристь, 2007. ISBN: 5-7975-0834-6.
338. Аветисян С. Соучастие в преступлении со специальным субъектом. Москва: Юнита-Дана, 2004. ISBN: 5-238-00745-0.
339. Агафонов А.В. Уголовная ответственность за убийство. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2011. ISBN: 978-5-93295-807-0.
340. Агрессия и психическое здоровье. Под редакцией Т.Б. Дмитриевой. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. ISBN: 5-94201-107-9.
341. Аленкин Н.Е. К вопросу о совершенствовании системы норм, предусматривающих ответственность за привилегированные составы убийства по уголовному праву России. В кн.: Уголовное право: истоки, реалии и переход к устойчивому развитию. Материалы VI Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2011. ISBN: 978-5-39202600-5.
342. Анатомия человека. Под редакцией М.Г. Привеса. Москва: Медицина, 1985.
343. Андреева Л.А. Квалификация умышленных убийств, совершенных при квалифицирующих обстоятельствах. Ленинград: Издательство Ленинградского Государственного университета, 1989.
344. Андреева Л.А. Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 1998. ISBN: 5-89094-040-6.
345. Андреева Л.А., Константинов П.Ю. Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. ISBN: 5-94201-094-3.
346. Анианц М.К. Ответственность за преступления против жизни по действующему законодательству союзных республик. Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1964.
347. Аннер Э. История Европейского права. Перевод со шведского Р.Н. Валинский, А.М. Волков, М.А. Исаев, Т.Л.Шенявская. Москва: Наука, 1996. ISBN: 5-02-012255-6.
348. Антология мировой правовой мысли. Том 1. Руководитель научного проекта Г.Ю. Семигин. Москва: Мысль, 1999. ISBN: 5-244-00936-2.
349. Антонян Ю.М. Психология убийства. Москва: Юристь, 1997. ISBN: 5-7357-0124-X.
350. Антонян Ю.М. Жестокость в нашей жизни. Москва: Инфра-М, 1995. ISBN: 5-86225-257-X.
351. Антонян Ю.М., Гульдман В.В. Криминальная патопсихология. Москва: Наука, 1991. ISBN: 5-02-012929-1.
352. Афанасьева Е.Г. Донор и реципиент перед лицом закона: зарубежный опыт. В кн.: Современное медицинское право в России и за рубежом. Сборник научных трудов. Москва: ИНИОН, 2003. ISBN: 5-248-00161-7.
353. Ашнокова Л.Н. Философский аспект проблемы происхождения и сущности жизни. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук. Нальчик, 2003.
354. Бавсун М., Вишнякова Н. Проблемы квалификации убийства, сопряженного с другими преступлениями. Уголовное право, 2004, №4.

355. Баулин Ю.В. Причинение вреда с согласия „потерпевшего” как обстоятельство, исключающее преступность деяния. Харьков: ООО „Кроссруд”, 2007. ISBN: 966-8759-34-6.
356. Беляев В.Г., Свидлов Н.М. Вопросы квалификации убийств. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1980.
357. Бергсон А. Творческая эволюция. Москва: ТЕРРА – Книжный клуб: ЛАНОН пресс- Ц, 2001. ISBN: 5-275-00390-0.
358. Биомедицинская этика. Под редакцией И.И. Покровского. Москва: Медицина, 1997. ISBN: 5-225-02783-0.
359. Благов Е.В. Преступления против личности. Москва: ”Юрлитинформ”, 2010. ISBN: 978-5-93925-620-5.
360. Богословский И.А. Смертная казнь и Евангелие. Против смертной казни. Москва: [Б.и.], 1906.
361. Бодяжина В.И. Очерки по физиологии плода и новорожденного. Москва: Медицина, 1966.
362. Бойцов А.И. Преступления против собственности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. ISBN: 5-94201-062-5.
363. Бойко А.И. Преступное бездействие. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-162-1.
364. Большая советская энциклопедия. Том 29. Москва: Издательство „Советская энциклопедия”, 1978.
365. Борзенков Г.Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья. Москва: Зерцало-М, 2006. ISBN: 5-94373-118-0.
366. Борзенков Г.Н. Комментарий к статье 105 УК РФ. В кн.: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Ответственный редактор В.Н. Лебедев. Москва: Юрайт, 2004. ISBN: 5-94879-176-9.
367. Бородин С.В. Преступления против жизни. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-155-9.
368. Бородин С.В. Преступления против жизни. Москва: Юристь, 2000. ISBN: 5-7975-0221-6.
369. Бородин С.В. Ответственность за убийство: квалификация и наказание по российскому праву. Москва: Юристь, 1994. ISBN: 5-7357-0035-9.
370. Бородин С.В. Квалификация преступлений против жизни. Москва: Юридическая литература, 1977.
371. Бородин С.В. Квалификация убийства по действующему законодательству. Москва: Издательство „Юридическая литература”, 1966.
372. Брынза С.М. Некоторые аспекты уголовно-правовой необходимости и допустимости права на жизнь в уголовном законодательстве Республики Молдова. В кн.: Системность в уголовном праве. Материалы II Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2007. ISBN: 978-5-482-01614-5.
373. Введение в биоэтику. Коллектив авторов под общей редакцией Б.Г.Юдина. Москва: Прогресс-Традиция, 1998. ISBN: 5-89826-006-4.
374. Вершинин А. Некоторые вопросы квалификации убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах (ч.2 с.105 УК РФ). Уголовное право, 2000, №4.
375. Волков Б.С. Проблема воли и уголовная ответственность. Казань: Издательство Казанского университета, 1965.
376. Волкова Т.Н. Смерть как юридическая фикция и физиологическое явление (уголовно-правовой и медицинский аспекты). В кн: Уголовное право: стратегия развития в XXI веке. Сборник материалов международной теоретически – практической конференции. Москва: Московская государственная академия, 2006. ISBN: 5-482-00711-1.

377. Волженкин Б.В. Некоторые проблемы соучастия в преступлениях, совершенных специальными субъектами. Уголовное право, 2000, №1.
378. Волженкин Б.В. Принцип справедливости и проблемы множественности преступлений по УК РФ. Законность, 1998, №12.
379. Всеобщая история государства и права. Под редакцией К.И. Батыра. Москва: Былина, 1996. ISBN: 5-88528-060-6.
380. Виттенберг Г.Б., Трофимов Н.И., Гаверов Г.С. и др. Квалификация отдельных видов тяжких преступлений. Иркутск: Иркутский Государственный университет имени А.А. Жданова, 1974.
381. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. 4-е издание, переработанное и дополненное. Москва: „Центр ЮрИнформ“, 2010. ISBN: 978-5-89158-179-1.
382. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. Москва: Центр „Юринформ“, 2001. ISBN: 5-89158-078-0.
383. Гегель Г.В.Ф. Философия права. Москва: Норма, 1990.
384. Герцензон А.А. Уголовное право и социология. Москва: Юридическая литература, 1970.
385. Голованова А.И. Уголовное право Англии. В кн.: Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная части. Москва: Волтерс Клувер, 2010. ISBN: 978-5-466-00507-3.
386. Головистикова А.Н. Философское содержание категории „жизнь” и ее реализация в праве. Государство и право, 2005, №6.
387. Гомиен Д., Харрис Д., Зевак Л. Европейская конвенция о правах человека и Европейская Социальная Хартия: право и практика. Москва: Издательство Московского независимого института международного права, 1998. ISBN: 5-88720-0170.
388. Гомиен Д. Путеводитель по Европейской Конвенции о защите прав человека. Страсбург: Совет Европы, 1994. Издание на английском языке: Short guide to the European Convention on Human Rights. ISBN: 92-871-1981-3.
389. Гринева Я. Американский опыт законодательного обеспечения реализации права на достойную смерть. Закон и жизнь, 2005, №10.
390. Гроций Х. О праве войны и мира. Москва: Госюриздат, 1957.
391. Гродзинский М.Н. Преступления против личности. Москва: Право, 1924.
392. Гурулев А.В. Право человека на достойную жизнь. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003.
393. Гырла Л. „Период родов” и „послеродовый период” – как признак объективной стороны преступления, подлежащий обязательному установлению по делам о детоубийстве. Закон и жизнь, 2005, №1. ISSN: 1810-3081.
394. Гырла Л. Психическое состояние матери в момент совершения детоубийства. Некоторые вопросы. Закон и жизнь, 2004, №3. ISSN: 1810-3081.
395. Дагель П.С. Понятие вины в советском уголовном праве. Материалы VIII конференции Дальневосточного Государственного университета. Ч. IV. Владивосток: Дальневосточный Государственный университет, 1968.
396. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка, т. I. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1956.
397. Дарвин Ч. Происхождение человека и половой отбор. С.-Петербург: Издание Н.О. Поповой, 1899.
398. Дементьев С. Понятие беспомощного и бессознательного состояния. Российская юстиция, 1999, №1.
399. Дерипаско А.В. Жизнь человека как фундаментальная естественно-правовая ценность. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Владимир, 2004.

400. Джандиери АС. Квалификация умышленных убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах по советскому уголовному праву. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ленинград, 1968.
401. Джурич А.Б. Соотношение криминального мотива и цели уголовного преступления. В кн.: Категория „цель” в уголовном, уголовно-исправительном праве и криминологии. Материалы IV Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2009. ISBN: 978-5-392-008643.
402. Додонов В.Н., Капинус О.С., Щерба С.П. Сравнительное уголовное право. Особенная часть. Монография. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2010. ISBN: 978-5-93295-617-5.
403. Дорогина Е.Б. Уголовно-правовая оценка категории „малолетие” в составе убийства. В кн.: Соотношение преступления и иных правонарушений: современные проблемы. Материалы международной научной конференции. Москва: ЛексЭст, 2005. ISBN: 5-901638-62-X.
404. Думанская Е.И. Мотив преступления как итог мотивационного процесса; его значение при квалификации убийства. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2005.
405. Ежков А.В. Ответственность за убийство по найму по законодательству Российской Федерации. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Н.Новгород, 2006.
406. Еремин В.Н. (в соавторстве с Н.Е. Крыловой). Уголовное право Японии. В кн.: Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная часть. Москва: Волтерс Клувер, 2010. ISBN: 978-5-466-00507-3.
407. Есаков Г.А. Mens rea в уголовном праве Соединенных Штатов Америки. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-232-6.
408. Есаков Г. Юридические лица и ответственность за убийство (о новом английском законе). Уголовное право, 2007, №6.
409. Жофре Давид Р. – Спинози К. Основные правовые системы современности. Москва: Международные отношения, 1998. ISBN: 5-89123-707-5X.
410. Загородников Н.И. Преступления против жизни по советскому уголовному праву. Москва: Госюриздат, 1961.
411. Зайцева А.М. Жизнь человека как объект конституционно-правового регулирования. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008.
412. Зиммель Г. Избранное. Том 2. Созерцание жизни. Москва: Юристъ, 1996. ISBN: 5-7357-0175-4.
413. Зубкова В.И. Ответственность за преступления против личности по законодательству России. Москва: Норма, 2005. ISBN: 5-89123-933-7.
414. Зыков В. Особая жестокость как обстоятельство, квалифицирующее убийство. Советская юстиция, 1969, №6.
415. Игнатов А. Квалификация умышленных убийств из хулиганских побуждений и с особой жестокостью. Советская юстиция, 1975, №18.
416. Исаева В.Ю. Реализация в Российской Федерации права человека на жизнь (конституционно-правовое исследование). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2005.
417. История государства и права зарубежных стран. Часть 1. Под редакцией О.А. Жидкова и Н.А. Крашенинниковой. Москва: Издательство Московского государственного университета, 1988. ISBN: 5-211-00067-6.
418. Кавальчук Х. Уголовно-правовые проблемы трансплантации органов в Японии (реферат А.А. Перихт). Kawaguchi H. Strafrechtliche Probleme der organtransplantation in Japan. Freiburg: MPI für ausländisches und internationales strafrecht. В кн.: Современное

- медицинское право в России и за рубежом. Сборник научных трудов. Москва: ИНИОН, 2003. ISBN: 5-248-00161-7.
419. Кальченко Н.В. Право человека на жизнь (вопросы теории и практики). Волгоград: ВА МВД России, 2003. ISBN: 5-7899-0282-0:41-00
420. Капинус О.С. Эвтаназия в свете права на жизнь. Москва: Издательский дом „Камерон”, 2006. ISBN: 5 –9594-0059-6.
421. Капинус О.С. Эвтаназия в свете права на жизнь. В кн.: Конституционные основы уголовного права. Материалы I Всероссийского конгресса по уголовному праву. Москва: Проспект, 2006. ISBN: 5-482-00912-2.
422. Капинус О.С. Убийство: мотивы и цели. Москва: „ИМПЭ-ПАБЛИШ”, 2004. ISBN: 5-9594-0010-3.
423. Каразишвили Б.В. Вопросы мотива поведения преступника в советском праве. Тбилиси: Цодна”, 1961
424. Кенни К. Основы уголовного права. Москва: Издательство иностранной литературы, 1949.
425. Кириченко В.Ф. Значение ошибки по советскому уголовному праву. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1952.
426. Ковалев С.И. История Рима. Ленинград: Издательство Ленинградского государственного университета, 1986.
427. Козлов А.П. Соучастие. Традиции и реальность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. ISBN: 5-94201-049-8.
428. Колонтаевская И.Ф. Англо-русский криминально-юридический словарь. Criminal-Juridical Dictionary. Москва: Издательство „ЭКМОС”, 2000. ISBN: 5-88124-084-7.
429. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. 3-е издание. Ответственный редактор В.И. Лебедев. Москва: Юрайт, 2004. ISBN: 5-94879-176-9.
430. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Под общей редакцией С.И. Никулина. Москва: Издательство Норма, 2001. ISBN: 5-8346-0095-6.
431. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Ответственный редактор Б.Т. Радченко. Москва: Спарк, 2000.
432. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Под общей редакцией Ю.И. Скуратова и Б.М. Лебедева. Москва: Норма-Инфра, 2000. ISBN: 5891230631.
433. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Ответственный редактор В.И. Радченко. Москва: Вердикт, 1996. ISBN: 5871430139; ISBN: 9785871430132.
434. Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР. Под редакцией Ю.Д.Северина. Москва: Юридическая литература, 1980.
435. Кондрашова Т.В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности. Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2000. ISBN: 5-7741-0042-1.87
436. Корабельников С.М. Умышленное убийство при отягчающих обстоятельствах и уголовная ответственность за посягательства на жизнь граждан. Москва: [Б.и], 1995.
437. Корнеева А.В. Теоретические основы квалификации преступлений. Москва: Проспект, 2010. ISBN: 978-5-392-01090-5.
438. Коростылев О.И. Уголовно-правовая регламентация свободы волеизлияния человека. В кн.: Системность в уголовном праве. Материалы II Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2007. ISBN: 978-5-482-01614-5.
439. Коряковцев В.В., Питулько К.В. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Постатейный научно-практический. Питер: Москва. Санкт-Петербург. Нижний Новгород. Воронеж. Ростов-на-Дону. Екатеринбург. Самара. Киев. Харьков. Минск, 2004. ISBN: 5-88782-210-4.

440. Кошеева А.А. Право на жизнь в системе конституционных прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2006.
441. Коробеев А.И. Преступления против жизни и здоровья. В кн.: Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. Под редакцией Л.В. Иногамовой-Хегай. Москва: Норма, 2005.
442. Коробеев А.И. Убийство лица, заведомо для виновного находящегося в беспомощном состоянии. В кн.: Уголовное право в XXI веке. Материалы международной научной конференции. Москва: ЛексЭст, 2002. ISBN: 5-901638-13-1.
443. Краев Д.Ю. Убийство при отягчающих обстоятельствах. Москва: Издательство „Юрлитинформ”, 2012. ISBN: 978-5-93295-983-1.
444. Краев Д. Квалификация умышленного причинения смерти иным лицом в связи с похищением человека с последующим освобождением похищенного. В кн.: Научные основы уголовного права и процессы глобализации. Материалы V конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2010. ISBN: 978-5-292-01701-0.
445. Красиков А.Н. Ответственность за убийство по российскому уголовному праву. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1999. ISBN: 5-292-02346-9.
446. Красиков А.Н. Преступления против права человека на жизнь: в аспектах de lege lata и de lege ferenda. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1999. ISBN: 5-292-02357-4.
447. Красиков А.Н. Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России. Саратов: ОАО „Полиграфист”, 1996. ISBN: 5-85548-012-7.
448. Крылова Н.Е. Уголовное право и биоэтика: проблемы, дискуссии, поиски решений. Москва: Инфра-М, 2006. ISBN: 5-16-002794-7.
449. Крылова Н.Е. Основные черты нового уголовного кодекса Франции. Москва: Издательство „Спарк”, 1996. ISBN: 5889140264; ISBN: 9785889140269.
450. Крылова Н., Сафонов В. К вопросу об определении момента окончания жизни человека в уголовном праве Российской Федерации. Закон, 2010, №3.
451. Кругликов Л.Л., Василевский А.Н. Дифференциация ответственности в уголовном праве. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. ISBN: 5-94201-126-5.
452. Крусс В.И. Личностные (соматические) права человека в конституционном философско-правовом измерении. Государство и право, 2000, №10.
453. Кузнецова Н.Ф. Проблемы квалификации преступлений. Москва: Городец, 2007. ISBN: 978-5-9584-0173-4.
454. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. Москва: Издательство Московского университета, 1969.
455. Кузнецова Н.Ф. Вопросы квалификации умышленного убийства. Вестник МГУ. Серия „Право”, 1961, №2.
456. Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. Москва: Издательство Московского университета, 1976.
457. Куринов Б.А. Квалификация транспортных преступлений. Москва: Издательство Московского университета, 1965.
458. Куртц П. Запретный плод. Этика гуманизма. Перевод с английского – И.В.Кувакин. Москва: Российское гуманистическое общество, 2002. ISBN: 5-7333-0466-9.
459. Курс уголовного права. Общая часть. Учебник для вузов. Том 1. Учение о преступлении. Под ред. Н.Ф.Кузнецовой и И.М.Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2002. ISBN: 5-94373-034-6.
460. Курс Уголовного права. Часть особенная. Посягательства личные и имущественные. И.Я. Фойницкаго. С.-Петербург: Типография М.Н. Стасюлевича, 1907.
461. Кясова М.А. Международное право и проблема клонирования. Дипломатический Вестник. 2002, июнь.

462. Лихолая В.А. Категории „мотив” и „цель” как элементы состава преступного деяния. В кн.: Категория „цель” в уголовном, уголовно-исправительном праве и криминологии. Материалы IV Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2009. ISBN: 978-5-392-008643.
463. Локк Д. Опыты о законе природы. Сочинение в 3 томах. Том 1. Москва: Мысль, 1988.
464. Локк Д. Два трактата о правлении. Сочинение в 3 томах. Том 3. Москва: Мысль, 1988.
465. Локк Р.В. Заказные убийства (криминологический анализ). Москва: Былина, 2003. ISBN: 5-93384-035-1.
466. Лопашенко Н.А. Преступления против собственности. Теоретико-прикладное исследование. Москва: ЛексЭст, 2005. ISBN: 5-901638-55-7.
467. Лопашенко Н.А. Основы уголовно-правового воздействия. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. ISBN: 5-94201-398-5 .
468. Лукичев О.В. Детоубийство: уголовно-правовые и криминологические характеристики. В кн.: Системность в уголовном праве. Материалы II Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2007. ISBN: 978-5482-01614-5.
469. Лукичев О.В. Детоубийство: уголовно-правовая и криминологическая характеристика. Санкт-Петербург: Герда, 2000. ISBN: 5-89123-938-81.
470. Малеина М.Н. О праве на жизнь. Аргументы и факты, 1997, №3.
471. Малиновский А. Имеет ли человек право на смерть? Российская юстиция, 2002, №8.
472. Малков В.П. Уголовно-правовая охрана жизни человека в России. Российский судья, 2003, №8.
473. Мальцев Г.В. Мечь и возмездие в древнем мире. Москва: Издательство Норма ИНФРА-М, 2012. ISBN: 978-5-91768-217-4 (Норма), ISBN: 978-5-16-005095-9 (Инфра-М).
474. Маляев К.В. Уголовно-правовая охрана жизни. Нижний Новгород: Издательство ННГУ им. Н.И.Лобачевского, 2005. ISBN: 5-85746-836-1.
475. Матузов Н.И. Право на жизнь в свете российских и международных стандартов. Правоведение, 1999, №1.
476. Медников Б.М. Биология: формы и уровни жизни. Москва: Просвещение, 2006. ISBN: 5-09-012020-X.
477. Меркурьев В.В. Защита безопасности человека и его жизнедеятельности. Москва: Российская криминологическая ассоциация, 2006. ISBN: 5-87817-049-3.
478. Меркушов А.Е. О некоторых вопросах судебной практики по делам о преступлениях, предусмотренных ст.105 УК РФ. Бюллетень Верховного суда РФ, 1999, №6.
479. Миненок М.Г., Миненок Д.М. Корусть: Криминологические и уголовно-правовые проблемы. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. ISBN: 5-94201-008-0.
480. Миркина В., Померанц Г. Великие религии мира. Москва: РИПОЛ, 1995. ISBN: 5-87907-016-6.
481. Монтень М. Опыты. В 3 книгах. Книга 1 и 2. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 1998. ISBN: 5-85366-096-9.
482. Морозов В., Дубченко И. Особенности квалификации убийств, сопряженных с разбоем, вымогательством или бандитизмом. Уголовное право, 2007, №4.
483. Музюкин А.П. Мотив преступления и его уголовно-правовое значение. Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. ISBN: 978-5-238-02299-4.
484. Нагаев В.В. Основы судебно-психологической экспертизы. Второе издание, переработанное и дополненное. Москва: ЮНИТИ, 2003. ISBN: 5238004753.
485. Назаренко Г.В. Русское уголовное право. Общая часть. Курс лекций. Москва: „Ось-89”, 2000. ISBN: 5-86894-386-4.
486. Наумов А.В. Российское уголовное право. Москва: Издательство БЕК, 1996. ISBN: 5-85639-125-х; ISBN: 3-406-40574-6.

487. Наумов А.В. Мотивы убийств. Волгоград: Высшая следственная школа МВД СССР, 1969.
488. Нафиев С.Х. Корыстное убийство: понятие, виды, квалификация (уголовно-правовые и криминологические аспекты). Казань: Татарское книжное издательство, 1999. ISBN:61:00-12/196-X.
489. Нафиев С.Х. Корыстное убийство: понятие, виды, квалификация (уголовно-правовые и криминологические аспекты). Автореферат на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 1999.
490. Никифоров А.С. Ответственность за убийство в современном уголовном праве. Москва: Учебно-консультационный центр „ЮрИнфоР”, 2000. ISBN: 5-89158-046-2.
491. Никифоров Б.С. Объект преступления. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1960.
492. Новая философская энциклопедия. В 4-х томах. Том 4. Москва: Мысль, 2001. ISBN: 5-244-00965-6.
493. Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. Москва: Норма, 2001. ISBN: 5-89123-533-1.
494. Нуркаева Т.Н. Личные (гражданские) права и свободы человека и их охрана уголовно - правовыми средствами. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-237-7.
495. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Москва: Издательство „Русский язык”, 1990. ISBN: 5-200-01088-8.
496. Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права: учебник. Под редакцией К. И. Батыра. Москва: Юристъ, 2006. ISBN: 5-699-04321-4.
497. Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник. Том 1. Москва: Остожье, 1998. ISBN: 5-86095-221-X.
498. Овчинский В.С. Криминология и биотехнологии. Москва: Издательство Норма, 2005. ISBN: 5-89123-907-8.
499. Павленко И. Безмолвный крик. Здоровье, 1992, №1.
500. Павлов А.С. Убийство, сопряженное с изнасилованием. Российский следователь, 2007, №1.
501. Павлуцкая С.В. Убийства, совершаемые при отягчающих обстоятельствах, характеризующих особенности субъективной стороны. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Владивосток, 2009.
502. Пармон В.Н. Новое в теории появления жизни. Химия и жизнь – XXI век, 2005, №5. ISSN: 1727-5903.
503. Петрова С.Е. Некоторые вопросы квалификации убийства матерью новорожденного ребенка (ст. 106 УК РФ) в аспекте системности уголовного права. В кн.: Системность в уголовном праве. Материалы II Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2007. ISBN: 978-5-482-01614-5.
504. Питерцев С.К. Уголовно-правовое значение присутствия близких потерпевшего при убийстве. Правоведение, 1975, №3.
505. Питерцев С.К. Оценка множественности ранений в посягательствах на жизнь. Советская юстиция, 1973, №19.
506. Плаксина Т.А. Социальные основания квалифицирующих обстоятельств и их юридическое выражение в признаках состава преступления. Монография. Барнаул: Издательство Алтайского университета, 2006. ISBN: 5-7904-0531-2.
507. Побегайло Э.Ф. Проблемы правоприменения по делам об убийствах. В кн.: Актуальные проблемы теории и практики. Сборник очерков. Под редакцией В.В. Лунеева. Москва: Юрайт, 2010. ISBN: 978-4-9916-0037-8.

508. Полный курс уголовного права: в 5 томах. Том I. Преступление и наказание. Под редакцией А.И. Коробеева. Санкт-Петербург: Издательство Р.Асланова „Юридический центр Пресс”, 2008. ISBN: 978-5-94201-541-1.
509. Попов А.Н. Убийства приотягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-169-9.
510. Попов А.Н. Умышленные преступления против жизни (проблемы законодательной регламентации и квалификации). Автореферат диссертации доктора юридических наук. Москва, 2003.
511. Попов А.Н. Совершенствование закона об ответственности за квалифицированные виды убийства. В кн.: Пять лет действия УК РФ: итоги и перспективы. Материалы международной научно-практической конференции. Москва: ЛексЭст, 2003. ISBN: 5-901638-26-3.
512. Попов А.Н. О начале уголовно-правовой охраны жизни в новом тысячелетии. В кн.: Уголовное право в XXI веке. Материалы международной научной конференции. Москва: ЛексЭст, 2002. ISBN: 5-901638-13-1.
513. Попов А.Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. ISBN: 5-94201-025-0.
514. Попов А.Н. Убийство матерью новорожденного ребенка (ст.106 УК РФ). Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2001. ISBN: 5-89094-095-3.
515. Попова Л.М. Этические проблемы, возникающие при диагностике смерти мозга. Анестезиология и реаниматология, 1992, №5-6.
516. Пояркин А.С., Федюнин А.Е. Правовые и организационные вопросы расследования убийств, совершенных по найму. Следователь, 2001, №1.
517. Протопопов А.Л. Расследование сексуальных убийств. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. ISBN: 5-94201-046-3.
518. Рабаданов А.С. О праве на необходимую оборону. В кн.: Конституционные основы уголовного права. Материалы I Всероссийского конгресса по уголовному праву. Москва: Проспект, 2006. ISBN: 5-482-00912-2.
519. Радбрух Г. Философия права. Перевод с немецкого Ю.М. Юмашева. Москва: Международные отношения, 2004. ISBN: 57133-1197-X.
520. Разум сердца: мир нравственности в высказываниях и афоризмах. Москва: Политиздат, 1989. ISBN: 5-250-00354-0
521. Рарог А.И. Настольная книга судьи по квалификации преступлений. Практическое пособие. Издание второе, переработанное и дополненное. Москва: Проспект, 2009. ISBN: 978-5-392-00610-6.
522. Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-124-9.
523. Рарог А.И. Комментарий к ст. 105 УК РФ. В кн.: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации с постатейными материалами и судебной практикой. Под общей редакцией С.И. Никулина. Издательство „Менеджер”, 2011. ISBN: 5-8346-0095-6.
524. Рассказов Л.П., Упоров И.В. Естественные права человека. Учебное пособие. Краснодар: Краснодарский юридический институт МВД России, 2000.
525. Рерихт А.А. Биоэтика и права человека: научные исследования (обзор). В кн.: Современное медицинское право в России и за рубежом. Сборник научных трудов. Москва: ИНИОН, 2003. ISBN: 5-248-00161-7.
526. Романовский Г.Б. Гносеология права на жизнь. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-179-8.
527. Российское уголовное право. В двух томах. Том 2. Особенная часть. Под редакцией А.И. Рарога. Москва: Инфра-М, 2001.

528. Рубанова Н.А. Право человека на жизнь в законодательстве Российской Федерации: понятие, содержание, правовое регулирование. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов на Дону, 2007.
529. Рулан Н. Юридическая антропология. Москва: Норма, 1999. ISBN: 5-89123-303-7.
530. Савельева В.С. Основы квалификации преступлений. Москва: ООО „Издательство Проспект”, 2008. ISBN: 978-5-482-01974-0.
531. Саксофски В.. Дискусии о генетике человека в немецком праве. Перевод А.Л. Ивановой. В кн.: Современное медицинское право в России и за рубежом. Сборник научных трудов. Москва: ИНИОН, 2003. ISBN: 6-248-00161-7.
532. Сафуанов Ф.С. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе. Москва: Смысл, 1998. ISBN: 5-7762-0039-3; ISBN: 5-89357-031-6.
533. Сгречча Э., Тамбоне В. Биоэтика. Москва: Библейско-богославский институт св. апостола Андрея, 2002. ISBN: 5-89647-051-7.
534. Селихова О.Г. Конституционно-правовые проблемы осуществления права индивидов на свободу и личную неприкосновенность. Автореферат на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2002.
535. Серебренникова А.В. Уголовное право ФРГ. В кн.: Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная часть. Москва: Волтерс Клувер, 2010. ISBN: 978-5-466-00507-3.
536. Серебренникова А.В. Основные черты Уголовного кодекса ФРГ. Москва: Диалог-МГУ, 1999. ISBN: 5-89209-489-8.
537. Серийные сексуальные убийства. Криминологическое и патопсихологическое исследование. Под редакцией Ю.М. Антоняна. Москва: Московский юридический институт МВД России, Щит-М, 1997.
538. Сидоров Б.В. Аффект. Его уголовно-правовое и криминологическое значение (социально - психологическое и правовое исследование). Казань: Казанский Государственный университет, 1978.
539. Силуянова И.В. Современная медицина и православие. Москва: Московское подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1998. ISBN: 5-7789-0029-5.
540. Ситковская О.Д. Мотивация агрессивного поведения несовершеннолетних преступников. Насилие, агрессия, жестокость: криминально - психологическое исследование. Сборник научных трудов. Под редакцией А.А. Ратинова. Москва: 1989, 90-91. Цитировано по Андреева Л.А., Константинов П.Ю. Влияние жестокости преступного поведения на уголовную ответственность. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.141. ISBN: 5-94201-094-3.
541. Словарь иностранных слов. Издание второе дополненное. Москва: Цитадель, 1999. ISBN: 5-7657-0096-9.
542. Советское уголовное право. Особенная часть. Москва: Юридическая литература, 1988.
543. Современный философский словарь. Москва: Современное производство „Панпринт”, 1998. ISBN: 1198-3-932173-35X.
544. Социальная антропология. Pieejams: www.socialantropogy.ru?p=80 [aplūkots 2011.gada 4.februārī].
545. Спасенников Б.А. Принудительные меры медицинского характера. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-193-1.
546. Сташис В.В., Бажанов М.И. Личность под охраной уголовного закона. Симферополь: Таврида, 1996. ISBN: 5-7707-6227-6.
547. Сташис В.В., Бажанов М.И. Уголовно-правовая охрана личности (научно-практический комментарий действующего уголовного законодательства УССР). Харьков: Издательство „Выща школа”, 1976.
548. Стрельников А.И. Ответственность за убийство, совершенное при обстоятельствах, отягчающих наказание. Москва: Юридическая фирма „Частное право”, 2002. ISBN: 5-94336-001-8.

549. Стуканов А. Убийство по найму: только факты. Законность, 1997, №5.
550. Таганцев Н.С. Русское Уголовное право. Часть общая. Том I. Тула: Автограф, 2001. ISBN: 5-89201-025-2.
551. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая. Том II. (Издание второе, пересмотренное и дополненное 1902). Тула: Автограф, 2001. ISBN: 5-89201-026-0.
552. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая. Том I. С-Петербург, 1902.
553. Таганцев Н.С. О преступлениях против жизни по русскому праву. Том II. С.-Петербург, 1871.
554. Тасаков С.В. Нравственные основы норм уголовного права о преступлениях против личности. Санкт-Петербург: Издательство Р.Асланова „Юридический центр Пресс”, 2008. ISBN: 978-594201-563-5.
555. Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. Москва: Юридическая литература, 1974.
556. Теория Ламарка. Социальная антропология. Pieejams: www.socialantropology.ru?p=80 [aplūkots 2011.gada 4.februārī].
557. Тихонова С.С. Прижизненное и посмертное донорство в Российской Федерации. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. ISBN: 5-94201-087-0.
558. Тишкевич С.И. Квалификация преступлений против жизни. Минск: Издательство МВШМ МВД СССР, 1961.
559. Трайнин А., Меньшагин В., Вышинская З. Уголовный кодекс РСФСР. Комментарий. Под редакцией и с предисловием председателя Верховного суда СССР И.Т. Голякова. 2-ое издание. Москва: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1946.
560. Уголовное право России. Том 2. Особенная часть. Москва: Норма, 2000.
561. Уголовное право. Особенная часть. Москва: Новый юрист, 1998. ISBN: 5-7969-0020-X.
562. Уголовное право. Особенная часть. Учебник для вузов. Под редакцией И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова. Москва: Инфра-М: Норма, 1997. ISBN: 5-89123-134-4; ISBN: 5-86225-547-8.
563. Уголовное право. Особенная часть. Учебник под редакцией профессора А. И. Рарога. Москва: ИМПЭ, 1996. ISBN: 5-88774-026-4; ISBN: 5-86344-047-3.
564. Уголовное право России. Учебник для вузов. В двух томах. Том 2. Особенная часть. Под редакцией А.Н.Игнатова, Н.А. Красикова. Москва: Норма-Инфра, 1998. ISBN: 5-89123-235-9.
565. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. Под редакцией Л.В. Иногамовой-Хегай. Москва: Норма-Инфра-М, 2002.
566. Уголовное уложение 22 марта 1903 года. Издание Н.С. Таганцева. Санкт-Петербург: Государственное издательство, 1904.
567. Уилкер Д., Брок Д. На грани смерти и жизни. Краткий очерк современной биоэтики в США. Москва: Медицина, 1989. ISBN: 5-07-000629-0.
568. Унамуно М. О трагическом чувстве жизни у людей и народов. Киев: Символ, 1997. ISBN: 5-7248-0043-8.
569. Филипс А.А.Б. Законы жизни мусульман. Эволюция фикха. Москва: Умма, 2002. ISBN 5-94824-007-X.
570. Философія уголовного права въ популярномъ изложеніи А.Д. Франка. Переводъ съ французкаго ДюСлонимскаго. С.Петербургъ въ типографши О.И.Вакста, Невский, 71, 1868. В кн.: Философия уголовного права. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. ISBN: 5-94201-370-5. Философский словарь. Москва: Издательство политической литературы, 1968.
571. Френкель Е. Убийца из экономических мотивов. Изучение преступности и пенитенциарная практика. Выпуск I. Издательство Управления исправительно – трудовых учреждений УССР, 1929.

572. Фролов И.Т. Жизнь и познание: о диалектике в современной биологии. Москва: Мысль, 1981.
573. Чечель Г.И. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступлениями против личности. Автореферат на соискание степени доктора юридических наук. Екатеринбург, 1995.
574. Чонг Х.-М. Помощь в смерти и уголовное право: эвтаназия в праве Южной Кореи. (Реферат А.А. Перихт). Chong H.-M. Sterbehilfe und Strafrecht. Freiburg: MPI für ausländisches und internationales strafrecht, 1998. В кн.: Современное медицинское право в России и за рубежом. Сборник научных трудов. Москва: ИНИОН, 2003. ISBN: 5-248-00161-7.
575. Шарапов Р.Д. Преступное насилие. Москва: Издательство: „Юрлитинформ”, 2009. ISBN: 978-5-93295-469-0.
576. Шарапов Р.К. Начало уголовно - правовой охраны жизни человека: опыт юридического анализа. Уголовное право, 2005, №1.
577. Шарапов Р.К. К вопросу о начале уголовно-правовой охраны жизни. Уголовное право, 1999, №4.
578. Шаргородский М.Д. Прогресс медицины и уголовное право. Избранные труды. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. ISBN: 5-94201-306-3.
579. Шаргородский М.Д. Научный прогресс и уголовное право. Правоведение, 1969, №12.
580. Шаргородский М.Д. Наказание по уголовному праву эксплуататорского общества. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1957.
581. Шаргородский М.Д. Ответственность за преступления против личности. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1953.
582. Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. Москва: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948.
583. Пьер де Шарден. Феномен человека. Перевод с примечаниями Н.А. Садовского. Москва: Прогресс, 1965.
584. Шевчук С.С. Правовой механизм ограничения личных неимущественных прав в сфере здравоохранения. Ставрополь: Ставропольский государственный университет, 2004. ISBN: 5-9307-8527-1.
585. Шидловский А.В. Научные основы уголовно - правовой охраны в сфере трансплантологии. В кн.: Научные основы уголовного права и процессы глобализации. Материалы V Российского конгресса уголовного права. Москва: Проспект, 2010. ISBN: 978-5-292-01701-0.
586. Шлыков С.А. Некоторые вопросы квалификации умышленных убийств. Комментарий судебной практики за 1978 год. Москва: [Б.и.], 1979.
587. Экспертиза личности в судебно-следственной практике. Санкт-Петербург: Речь, 2002. ISBN: 5-9268-0094-3.
588. Эльштейн Н.В. Медицинская этика и современность. Клиническая медицина, 2000, №11.
589. Эмбрионы в бочках. Pieejams: <http://www.interfax-russia.ru/Ural/view.asp?id=331256> [aplūkots 2012.gada 24.jūlijā].
590. Энгельгард В.А. Познание явления жизнь. Москва: Наука, 1984.

Normatīvie akti

1. Deklarācija par visu personu aizsardzību pret pakļaušanu spīdzināšanai vai citam cietsirdīgam, nehumānam un pazemojošam režīmam vai sodam: pieņemta ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālās Asamblejas 1975.gada 9.decembra rezolūciju Nr.3452 (XXX). Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1.sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994.

2. Bērnu tiesību deklarācija: pasludināta ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālās Asamblejas 1959.gada 20.novembra rezolūciju Nr.1386 (XIV). Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1.sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva,1994.
3. Vispārējā cilvēka tiesību deklarācija: pieņemta Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālajā Asamblejā 1948.gada 10.decembrī. Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1.sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994.
4. Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām: pieņemts ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālās Asamblejas 1966.gada 16.decembra rezolūciju Nr. 2200 A (XXI). Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1.sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994.
5. Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām: pieņemts 1966.gada 16.decembrī ar ANO Ģenerālās Asamblejas rezolūciju Nr.2200 (XXI). Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1.sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994.
6. Konvencija par bērna tiesībām: pieņemta Apvienoto Nāciju Organizācijā 1989.gada 20.novembrī. Pieejams: www.likumi.lv/doc.php?id=85620&from=of [aplūkots 2011.gada 9.februārī].
7. Konvencija pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos vai sodīšanu: pieņemta 1984.gada 10.decembrī ar Apvienoto Nāciju Organizācijas rezolūciju Nr.39/46. Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1.sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994.
8. Vispārējā bioētikas un cilvēktiesību deklarācija: UNESCO 2005.gada 19.oktobra deklarācija. Pieejams: http://www.unesco.lv/custom/Bioethicos_Human_Rights-Declaration-lv.pdf [aplūkots 2012.gada 3.februārī].
9. Konvencija par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā: Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu: Eiropas Padomes 1997.gada 4.aprīļa konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30.decembris, Nr.205.
10. Konvencijas par cilvēktiesību un cieņas aizsardzību bioloģijā un medicīnā: Konvencijas par cilvēktiesībām un biomedicīnu Papildprotokols par cilvēku klonēšanas aizliegumu: konvencijas 1998.gada 12.janvāra papildprotokols. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30.decembris, Nr.205.
11. Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: Eiropas Padomes 1950.gada 4.novembra konvencija. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143.
12. Par izgudrojumu tiesisko aizsardzību biotehnoloģijā: Eiropas Parlamenta un Padomes 1998.gada 6.jūlija Direktīva 94/44/EK. Oficiālais Vēstnesis, 1998.30.jūlijs, Nr.213. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUniserv/LexUniserv.do?uri=CELEX:31998L0044:LV:HTML> [aplūkots 2011.gada 9.septembrī].
13. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas 1922.gada 15.februāra likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.
14. Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas 2005.gada 21.aprīļa likums. Latvijas Vēstnesis, 2005.11.maijs, Nr.74.
15. Krimināllikums: Latvijas Republikas 1998.gada 1998.gada 17.jūnija likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.
16. Latvijas PSR kriminālkodekss: 1961.gada 6.janvāra likums. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1962.
17. Civillikums: Latvijas Republikas 1937.gada 28.janvāra likums. Ziņotājs, 1992. 30.janvāris, Nr.4.
18. Sodliki par krimināliem un pārmācīšanas sodiem. Rīga: Dienas Lapas apgāds, 1894.
19. Sodliki: 1930.gada 25.septembra likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1936.

20. Grozījumi likumā “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”: Latvijas Republikas 2009.gada 19.novembra likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 9.decembris, Nr.193.
21. Grozījumi Seksuālās un reproduktīvās veselības likumā: Latvijas Republikas 2007.gada 29.marta likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 17.aprīlis, Nr.62.
22. Seksuālās un reproduktīvās veselības likums: Latvijas Republikas 2002.gada 31.janvāra likums. Latvijas Vēstnesis, 2002.19.februāris, Nr.27.
23. Kritēriji miesas bojājumu smaguma pakāpes noteikšanai, veicot medicīnisko ekspertīzi: likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 3.pielikums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 13.novembris, Nr.165.
24. Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem: Latvijas Republikas 2002.gada 31.oktobra likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 19.novembris, Nr.168.
25. Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas 2000.gada 18.maija likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1.jūnijs, Nr.197/200.
26. Bērnu tiesību aizsardzības likums: Latvijas Republikas 1998.gada 19.jūnija likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.
27. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: Latvijas Republikas 1998.gada 15.oktobra likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 4.novembris, Nr.331/332.
28. Grozījumi Latvijas kriminālkodeksā: Latvijas Republikas 1995.gada 21.septembra likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 6.oktobris, Nr.154.
29. Par tiesu varu: Latvijas Republikas 1993.gada 15.decembra likums. Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr.1.
30. Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā: Latvijas Republikas 1992.gada 19.decembra likums. Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr.1.
31. Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā: Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 29.augusta lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, Nr.3.
32. Paziņojums par KPFSR Kriminālā, Kriminālprocesa, Civilā, Civilprocesa, Darba likumu un Laulības, ģimenes un aizbildnības kodeksu piemērošanu Latvijas teritorijā: Latvijas PSR Augstākās Padomes 1940.gada 25.novembra lēmums. Latvijas PSR Augstākās Padomes Ziņotājs, 1940, Nr.74.
33. Kārtība, kādā veicama smadzeņu un bioloģiskās nāves fakta konstatēšana un miruša cilvēka nodošana apbedīšanai: Latvijas Republikas Ministru kabineta 2007.gada 27.marta noteikumi Nr.215. Latvijas Vēstnesis, 2007. 11.aprīlis, Nr.59.
34. Medicīniskās apaugļošanas organizatoriskā kārtība un neauglīgo ģimeņu reģistra un donoru dzimumšūnu banku izveidošanas kārtība: Latvijas Republikas Ministru kabineta 2003.gada 16.decembra noteikumi Nr.716. Latvijas Vēstnesis, 2003. 19.decembris, Nr.180.
35. Centrālās medicīnas ētikas komisijas nolikums: Latvijas Republikas Ministru kabineta 1998.gada 13.janvāra noteikumi Nr.9. Latvijas Vēstnesis, 1998. 15.janvāris Nr.10.
36. Krimnālsodu politikas koncepcija: Latvijas Republikas Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6. Latvijas Vēstnesis, 2009. 13.janvāris, Nr.6.
37. Alfrēda likumi. Anglosakšu Veseksas karaliste. Grām.: Blūzma C., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007. ISBN: 978-9984-766-86-7.
38. Ārniecības likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1937.
39. XII tabulu likumi. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007. ISBN: 978-9984-766-86-7.
40. Etelberta likumi. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007. ISBN: 978-9984-766-86-7.

41. Hamurabi likumu kodekss. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007. ISBN: 978-9984-766-86-7.
42. Ines likumi. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007. ISBN: 978-9984-766-86-7.
43. Kuršu zemnieku tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs. – 16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998. ISBN: 9984-643-01-8.
44. Livonijas spogulis. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs – 16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture“ fonds, 1998. ISBN: 9984-643-01-8.
45. Lībiešu – igauņu zemnieku tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs. – 16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture“ fonds, 1998. ISBN: 9984-643-01-8.
46. Lietuvas Republikas kriminālkodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004. ISBN: 9984-671-71-2.
47. Manu likumi. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007. ISBN: 978-9984-766-86-7.
48. Rīgas arhibīskapijas zemnieku tiesības. Grām.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti.10.gs. – 16.gs. Rīga: LU žurnāls „Latvijas vēsture“ fonds, 1998. ISBN: 9984-643-01-8.
49. Rīgas – Rēveles statūti. Grām.: Latviešu tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1.sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs. - 16.gs. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture“ fonds, 1998. ISBN: 9984-643-01-8.
50. Saliešu tiesa. Grām.: Blūzma V., Zemītis G., Osipova S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti: (no vissenākajiem laikiem līdz 1689.gadam). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2007. ISBN: 978-9984-766-86-7.
51. Austrijas kriminālkodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006. ISBN: 978-9984-766-86-7.
52. Sodu kodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004. ISBN: 9984-671-71-2.
53. Spānijas kriminālkodekss. Grām.: Liholaja V. Kriminālatbildība Latvijā un Spānijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002. ISBN: 9984-731-14-6.
54. Šveices kriminālkodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006. ISBN: 9984-790-08-8.
55. Vācijas Federatīvās Republikas kriminālkodekss. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006. ISBN: 9984-790-08-8.
56. Additional protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine, on the Prohibition of Cloning Human Beings. – Council of Europe, European Treaties Series/168. Paris, 12.01.98.
57. Protocol to the Convention on Human Rights and biomedicine, concerning Transplantation of organs and Tissues of Human Origin. Council of Europe. Strasbourg, 2002. January, 24. Pieejams: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/OueVolezVous.asp?NT=186&CL=ENG> [aplūkots 2011.gada 14.martā].

58. American Convention of Human Rights. Pieejams:
http://www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashs.html [aplūkots 2011.gada 12.maijā].
59. Basic Law for the Federal Republic of Germany. Pieejams:
<http://www.iukomp.org/gla/sttutes/GG.htm> [aplūkots 2010.gada 18.decembrī].
60. Constitution of Ireland. Pieejams:
<http://www.constitution.ir/reports/constitutionofireland.pdf> [aplūkots 2011.gada 12.maijā].
61. The Fundamental Law of Hungary: Law of Hungary. Pieejams:
<http://www.cormany.hu/download/4/c3/30000?THE%20Fundamental%20LAW%20OF%20HUNGARY.pdf> [aplūkots 2012.gada 5.aprīlī].
62. Californija Penal Code. Pieejams: http://www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/dicplaycode?section=pen&groups=00001*file=187-199 [aplūkots 2010.gada 24.augustā].
63. Colorado Criminal Code. Colorado statutes. Title 18. pieejams:
<http://www2.michie.com/colorado/lpext.dll?=-templattessfs-main.thm82.0> [aplūkots 2010.gada 17.aprīlī].
64. Criminal Code of the Republic of Estonia. English version. Pieejams:
http://legislationline.org/documents/section/criminal_codes [aplūkots 2010.gada 13.novembrī].
65. Queensland Criminal Code Act 1899. Pieejams:
<http://www.legislation.qld.gov.au/legislth/current/c/criminalcode.pdf> [aplūkots 2011.gada 30.septembrī].
66. Queensland Criminal Code (Medical Treatment) Amendment Act, 2009, ACT No33 of 2009. Pieejams: <http://www.legislation.qld.gov.au/LEGISLTN/ACTS/2009709AC033.pdf> [aplūkots 2011.gada 30.septembrī].
67. Texas Penal Code. Pieejams: <http://law.justia.com/texas/codes/2005/pe.html> [aplūkots 2010.gada 17.aprīlī].
68. Washington Criminal Code. Washington State Legislature. Pieejams:
<http://apps.leg.wa.gov/rcw/default.aspx?cite=9A> [aplūkots 2010.gada 17.aprīlī].
69. Abortion Act 1967. Criminal Law 2002-2003. Fifth Edition. Edited by I.H. Dennis. London: Sweet&Maxwell, 2002. ISBN: 0421780800; ISBN: 9718421780804.
70. Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act, 2007. Grām.: Есаков Г. Юридические лица и ответственность за убийство (о новом английском законе). Уголовное право, 2007, №6.
71. Criminal Law Act, 1967. Criminal Law 2002-2003. Fifth edition. Edited by I.H. Dennis. London: Sweet&Maxwell, 2002. ISBN: 0421780800; ISBN: 9718421780804.
72. Infant Life (Preservation) Act 1929. Criminal Law 2002-2003. Fifth Edition. Edited by I.H.Dennis. London: Sweet&Maxwell, 2002. ISBN: 0421780800; ISBN: 9718421780804.
73. Offences Against the Person Act 1861. Criminal Law 2002-2003. Fifth edition. Edited by I.H.Dennis. London: Sweet&Maxwell, 2002. ISBN: 0421780800; ISBN: 9718421780804.
74. Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review Procedures). Act. Pieejams:
<http://www.euthanasia.org/nvve-english/pagina.asp?pagkey-72087> [aplūkots 2010.gada 15.maijā].
75. San Jose Articles. Abortion and the Unborn Child in International Law. Pieejams:
<http://www.sanosearticles.com> [aplūkots 2012.gada 6.maijā].
76. Suicide Act 1961. Elliott and Wood's Cases and Materials on Criminal Law. Eight Edition by Michael J. Allen. London: Sweet&Maxwell, 2001.
77. The Belgian Act of Euthanasia of May, 2002. Pieejams:
<http://www.kuleuven.be/cbmer/viewpic.php?LAN=E&TABLE=DOCS&ID=23> [aplūkots 2010.gada 15.maijā].
78. The Human Fertilisation and Embryology Act 1990: UK Law. Pieejams:
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37.contents> [aplūkots 2011.gada 9.septembrī].

79. The Human Fertilisation and Embryology Act 2008: UK Law. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/contents> [aplūkots 2011.gada 9.septembrī].
80. The Oregon Death With Dignity Act. Pieejams: <http://www.organ.gov/DHS/ph/pas/docs/statute.pdf> [aplūkots 2010.gada 15.decembrī].
81. The Washington Death with Dignity Act. Pieejams: <http://ww.secstate.wa.gov/elections/initiatives/text/i1000.pdf> [aplūkots 2010.gada 15.maijā].
82. United States Declaration on Independence. Pieejams; www.archives.gov/exhibits/charters.declaration.html [aplūkots 2011.gada 5.martā].
83. Loi du 16 mars 2009 sur l'euthanasie et l'assistance au suicide: Legislation reglementant. Pieejams: <http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2009/0046/a046.pdf> [aplūkots 2010.gada 15.maijā].
84. Löl n° 2004-800 du 6 aūt 2004 relative ā la bioētique (French law of bioethics n° 2004-800 of 6 August 2004. Pieejams: <http://193.5.93.81/clea/en/text.pdf.jsp?lang=frsid=5599> [aplūkots 2011.gada 10.decembrī].
85. Strafgesetzbuch (StGB) – Gesetze im Internet. Pieejams: www.Gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf [aplūkots 2012.gada 4.aprīlī].
86. Gesetz zum Schutz von Embryonen – EschG vom 13 December 1990. Pieejams: www.gesetze-in-internet.de/scgg/index.html [aplūkots 2010.gada 7.septembrī].
87. Stammellgeztz vom 28 Juni 2008 (BGBl.IS.2277/olas.zuletzt durch Artikel I des Gesetzes wom 14 August 2008/BGDI.I) geändert worden ist. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stzg/gesamt.pdf> [aplūkots 2010.gada 7.septembrī].
88. Гражданский кодекс Российской Федерации. Pieejams: <http://www.interlaw.ru/law./10064072-001.htm> [aplūkots 2010.gada 6.decembrī].
89. Законы Драконта. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Ответственный редактор доктор юридических наук, профессор Н.А. Крашенинникова. Москва: Издательство Норма, 2003. ISBN: 5891237091.
90. Каролина. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Ответственный редактор Н.А.Крашенинникова. Москва: Норма, 2003. ISBN: 5891237091.
91. Коран. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Ответственный редактор Н.А.Крашенинникова. Москва: Норма, 2003. ISBN: 5891237091.
92. Кутюны Бове. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Ответственный редактор Н.А.Крашенинникова. Москва: Норма, 2003. ISBN: 5891237091.
93. Об искусственном оплодотворении и защите эмбриона: Закон Эстонской Республики от 11 июня 1997 года (в редакции от 4 июня 2008 года). Pieejams: estonian.news-city/info/docs/sistemsr/dok_legbo.htm [aplūkots 2011.gada 9.septembrī].
94. Сунна. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Ответственный редактор Н.А.Крашенинникова. Москва: Норма, 2003. ISBN: 5891237091.
95. Тайхо рицуре. В кн.: Хрестоматия по истории государсва и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Ответственный редактор Н.А. Крашенинникова. Москва: Норма, 2003. ISBN: 5891237091.
96. Уголовное уложение 22 марта 1903 г. Издание Н.С. Таганцева. С.-Петербургъ, 1904.
97. Уголовные установления Тан. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 1. Древний мир и средние века. Ответственный редактор Н.А.Крашенинникова. Москва: Издательство Норма, 2003. ISBN: 5891237091.

98. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. ISBN: 5-94201-016-1.
99. Уголовный кодекс Аргентины. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-176-1.
100. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск: Тесей, 2000. ISBN 985-463-005-6.
101. Уголовный кодекс Грузии. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. ISBN: 5-94201-039-0.
102. Уголовный кодекс Республики Молдова. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. ISBN: 5-94201-158-3.
103. Уголовный кодекс Республики Польша. Минск: Тесей, 1998. ISBN: 985-6454-06-9.
104. Уголовный кодекс Российской Федерации. Москва: ЭКСМО, 2011. ISBN: 978-5699-47576-6.
105. Уголовный кодекс Украины. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. ISBN: 5-94201-023-4.
106. Уголовный кодекс Франции. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. ISBN 5-94201-063-3.
107. Уголовный кодекс Японии. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. ISBN: 5-94201-053-6.
108. Уголовный кодекс 1810 года. В кн.: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. В двух томах. Том 2. Современное государство и право. Москва: Издательство Норма, 2003. ISBN: 5891237091.
109. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Издано Н.С. Таганцевым. Издание двенадцатое, пересмотренное и дополненное. С-Петербург, 1904.
110. Хадисы пророка. Москва: Рипол Классик, 1993. ISBN: 5-7905-1968-7.

Juridiskā prakse¹¹⁷⁹

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums lietā Evans v. United Kingdom. 6339/05, 10.04.2007.
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Tysick v. Poland, 20.03.2007. Para 74.
3. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Jāgi v. Switzerland. 58757/00, 13.07.2006. Descendent opinion of Judge Hedigan joined by Judge Dyulumyan .
4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Pretty v. the United Kingdom. 2346/02, 29.04.2002. Pieejams: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=3028&sessionID=213020908&skin=hudoc-en&attachment=true> [aplūkots 2010.gada 13.maijā].
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Paul and Angrey Edwards v. the United Kingdom. 46477/99, 14.03. 2002. Para 54.
6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Calvelli and Ciglio v. Italy. 32967/96, 17.01.2002. Para 48.
7. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā McCann and Others v. the United Kingdom. 18184/91, 27.09.1995. Para 147.
8. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Herc v. Norway. 17004/90, 19.05.1992.
9. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Patton v. United Kingdom. 8416/78, 13.05.1980.
10. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmums lietā Vo v. Frances. 53924/00, 13.05.1980. Citēts pēc Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Ed. by Van Dijk F., Van Hoof E., Van Rijn A., Zwaak L. Antwerpen: Oxford: Intersentia, 2006. ISBN: 10:90-5095-5460; ISBN: 10:90-5095-616-5.

¹¹⁷⁹ Pētījuma gaitā analizēto tiesas nolēmumu, uz kuriem darbā nav izdarīta atsauce, saraksts ievietots Pielikumā Nr.4.

11. Eiropas Cilvēktiesību komisijas lēmums lietā Bruggerman and Scheuten v. German Federal Republic, 6959/75, 12.07.1977.
12. Eiropas Savienības tiesas 2011.gada 18.oktobra spriedums lietā C-34/10 (Bundesgerichtshof (Vācija) sniegt prejudiciālo nolēmumu) – Oliver Brüstle /Greenpeace ev/Directiva 94/44/EK – 6.panta 2.punkta c) apakšpunkts – Biotehnisko izgudrojumu tiesiskā aizsardzība – Pirmsūnu iegūšana no cilvēka embrioloģiskajām cilmes šūnām – Patentspēja – „Cilvēka embrija izmantošanas rūpnieciskiem un komerciāliem mērķiem” izslēgšana – Jēdzieni „cilvēka embrijs” un „izmantošana rūpnieciskiem vai komerciāliem mērķiem”. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX62010CJ0084:LV:HTML> [aplūkots 2011.gada 9.septembrī].
13. Par Ministru kabineta 2006.gada 31.oktobra noteikumu Nr.890 „Par ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču apgādes izdevumu kompensācijas kārtību” 92.punkta otrā teikuma vārdu „zāļu iegādes izdevumu kompensācijai piešķirto līdzekļu ietvaros”, 94.punkta vārdu „izņemot šo noteikumu 100.¹ punktā minēto gadījumu”, 100.punkta vārdu „ne vairāk kā 10 000 latu apmērā vienam pacientam 12 mēnešu periodā” un 100.¹ punkta otrā teikuma atbilstību LR Satversmes 93. un 110.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 7.janvāra spriedums lietā Nr.2009-13-03. Latvijas Vēstnesis, 2010. 12.janvāris, Nr.5.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi¹¹⁸⁰:

14. 2012.gada 17.maija lēmums lietā Nr. SKK-258/2012, krimināllieta Nr.11091008108.
15. 2012.gada 8.marta lēmums lietā Nr. SKK-126/2012, krimināllieta Nr.11096104109.
16. 2011.gada 14.decembra lēmums lietā Nr. SKK-620/1, krimināllieta Nr.11270008310.
17. 2011.gada 15.novembra lēmums lietā Nr. SKK-603/11, krimināllieta Nr.11088082509.
18. 2011.gada 27.oktobra lēmums lietā Nr. SKK-153/2011, krimināllieta Nr.01511003603.
19. 2011.gada 20.oktobra lēmums lietā Nr.SKK-356/11, krimināllieta Nr. 1110055705.
20. 2011.gada 31.marta lēmums lietā Nr. SKK-39/2011, krimināllieta Nr.11380010908.
21. 2010.gada 10. marta lēmums lietā Nr. SKK-134/2010, krimināllieta Nr.11130150808.
22. 2009.gada 29.maija lēmums lietā Nr. SKK-279/09, kriminālieta Nr.11096203104.
23. 2009.gada 5.marta lēmums lietā Nr. SKK-121/2009, krimināllieta Nr.1816003802.
24. 2008.gada 9.decembra lēmums lietā Nr. SKK-650/2008, krimināllieta Nr.11190012607.
25. 2008.gada 12.novembra lēmums lietā Nr. SKK-542/2008, krimināllieta Nr.11410033406.
26. 1410058103.
27. 2008.gada 19.jūnija lēmums lietā Nr. SKK-258/2008.
28. 2008.gada 15.maija lēmums lietā Nr. SKK 01-0252/08, krimināllieta Nr. 10900558101.
29. 2008.gada 22.aprīļa lēmums lietā Nr. SKK-244/08, krimināllieta Nr. 11359347306.
30. 2007.gada 12.decembra lēmums lietā Nr. SKK-683/2007, krimināllieta Nr.11390091505.
31. 2007.gada 14.septembra lēmums lietā Nr. SKK-489/2007, krimināllieta Nr. 11220131905.
32. 2007.gada 18.jūnija lēmums lietā Nr. SKK-0333/07, krimināllieta Nr.11810011003.
33. 2007.gada 20.aprīļa lēmums lietā Nr. SKK-0166/07, krimināllieta Nr.11120089605.
34. 2007.gada 21.februāra lēmums lietā Nr. SKK-01-108/07, krimināllieta Nr.11810006604.
35. 2006.gada 23.oktobra lēmums lietā Nr. SKK 01-612/06, krimināllieta Nr.11240006205.
36. 2006.gada 12.janvāra lēmums lietā Nr. SKK-01-0020/06, krimināllieta Nr.01814002803.
37. 2005.gada 26.augusta lēmums lietā Nr. SKK-01-390/05, krimināllieta Nr.11350047202.
38. 2005.gada 6.jūlija lēmums lietā Nr. SKK-372, krimināllieta Nr.511001401.
39. 2005.gada 22.marta lēmums lietā Nr. SKK-152, krimināllieta Nr.1087098803.
40. 2005.gada 7.janvāra lēmums lietā Nr. SKK-01-14/05.
41. 2004.gada 22.oktobra lēmums lietā Nr. SKK-579, krimināllieta Nr.1270035803.

¹¹⁸⁰ Tiesu nolēmumi, kuriem nav norādīti krimināllietas numurs, iegūti no TISa vai arī tā ir publicētā tiesu praakse.

42. 2004.gada 5.oktobra lēmums lietā Nr. SKK-01-533/04, krimināllieta Nr.511002299.
43. 2004.gada 21.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-375. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2004. Rīga: Latvijas tiesnešu mācību centrs, 2005.
44. 2004.gada 11.jūnija lēmums lietā Nr. SKK-309/04, krimināllieta Nr.51101100.
45. 2004.gada 23.marta lēmums lietā Nr. SKK-100/01. krimināllieta Nr.1260016901.
46. 2002.gada 28.februāra lēmums lietā Nr. SKK-87/01, krimināllieta Nr.1210018400.
47. Lēmums lietā Nr. SKK-134, 2000.gads. Citēts pēc: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. ISBN: 9984-790-16-9.
48. Lēmums lietā Nr. SKK-282, 1999.gads. Citēts pēc Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. ISBN: 9984-790-16-9.
49. Lēmums lietā Nr. SKK-348, 1999.gads. Citēts pēc: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. ISBN: 9984-790-16-9.
50. Lēmums lietā Nr. SKK-184, 1998.gads. Citēts pēc: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009. ISBN: 978-9984-790-52-2.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas nolēmumi:

51. 2012.gada 27.janvāra lēmums lietā Nr. PAK-309, krimināllieta Nr. 11181052311.
52. 2012.gada 3.janvāra spriedums lietā Nr. PAK-199, krimināllieta Nr.11096215408.
53. 2011.gada 7.novembra lēmums lietā Nr. PAK-286, krimināllieta Nr.11221038610.
54. 2011.gada 26.oktobra lēmums lietā Nr. PAK-533, krimināllieta Nr.11151022910.
55. 2011.gada 9.februāra spriedums lietā Nr. PAK-186.
56. 2010.gada 29.novembra spriedums lietā Nr. PAK-212, krimināllieta Nr.11511000907.
57. 2010.gada 22.novembra spriedums lietā Nr. PAK-0318/10, krimināllieta Nr.11370013809.
58. 2010.gada 4.marta lēmums lietā Nr. PAK-83.
59. 2010.gada 1.marta lēmums lietā Nr. PAK-83.
60. 2010.gada 20.janvāra lēmums lietā Nr. PAK-154, krimināllieta Nr.11160016908.
61. 2010.gada 11.janvāra lēmums lietā Nr. PAK-167, krimināllieta Nr.11370083108.
62. 2009.gada 25.jūnija spriedums lietā Nr. PAK-123, krimināllieta Nr.11180097506.
63. 2009.gada 30.marta lēmums lietā Nr. PAK-138, krimināllieta Nr.11350380106.
64. 2009.gada 24.marta lēmums lietā Nr. PAK-91, krimināllieta Nr.1126-139706.
65. 2009.gada 5.februāra lēmums lietā Nr. PAK-190, krimināllieta Nr.11092093107.
66. 2009.gada 3.februāra lēmums lietā Nr. PAK-124, krimināllieta Nr.11511001406.
67. 2008.gada 27.novembra spriedums lietā Nr. PAK-403, krimināllieta Nr.113100006606.
68. 2008.gada 22.oktobra lēmums lietā Nr. PAK-294, krimināllieta Nr.11350439906.
69. 2008.gada 30.jūnija lēmums lietā Nr. PAK-210, krimināllieta Nr.11410033406.
70. 2008.gada 19.jūnija lēmums lietā Nr. PAK-333, krimināllieta Nr.11350086207.
71. 2008.gada 7.aprīļa lēmums lietā Nr. PAK-224, krimināllieta Nr.11410067207.
72. 2008.gada 31.marta spriedums lietā Nr. PAK-125, krimināllieta Nr.11220208906.
73. 2008.gada 21.janvāra spriedums lietā Nr. PAK-137, krimināllieta Nr.11350347306.
74. 2007.gada 22.augusta spriedums lietā Nr. PAK-273, krimināllieta Nr.11300021006.
75. 2007.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr. PAK-229, krimināllieta Nr.11220208906.
76. 2007.gada 18.maija lēmums lietā Nr. PAK-14, krimināllieta Nr.1511001103
77. 2006.gada 8.septembra spriedums lietā Nr. PAK-99, krimināllieta Nr.1260056803.
78. 2006.gada 28.jūnija lēmums lietā Nr. PAK-0226-06, krimināllieta Nr.11180167704.
79. 2006.gada 13.jūnija spriedums lietā Nr. PAK-284, krimināllieta Nr.11240006205.
80. 2006.gada 22.marta lēmums lietā Nr. PAK-124, krimināllieta Nr.12502003404.

81. 2006.gada 10.marta spriedums lietā Nr. PAK-123, krimināllieta Nr.11350251009.
82. 2006.gada 2.marta lēmums lietā Nr. PAK-0160, krimināllieta Nr.1088104703.
83. 2006.gada 13.februāra spriedums lietā Nr. PAK- 0131-06, krimināllieta Nr.1350223603.
84. 2005.gada 1.novembra spriedums lietā Nr. PAK-35, krimināllieta Nr.151100272.
85. 2005.gada 20.oktobra spriedums lietā Nr. PAK-240, krimināllieta Nr.1511000104.
86. 2005.gada 19.septembra lēmums lietā Nr. PAK- 259, krimināllieta Nr.1511003403.
87. 2005.gada 19.septembra spriedums lietā Nr. PAK-274, krimināllieta Nr.11260093504.
88. 2005.gada 25.maija spriedums lietā Nr. PAK-21, krimināllieta Nr.1090039803.
89. 2005.gada 26.aprīļa spriedums lietā Nr. PAK-168, krimināllieta Nr.11350047202.
90. 2005.gada 4.aprīļa lēmums lietā Nr. PAK-142, krimināllieta Nr.1511005403.
91. 2005.gada 20.janvāra lēmums lietā Nr. PAK-0045-05, krimināllieta Nr.1511001302.
92. 2005.gada 17.janvāra lēmums lietā Nr. PAK-61, krimināllieta Nr.01390016703.
93. 2004.gada 24.novembra spriedums lietā Nr. PAK-341, krimināllieta Nr.1350165202.
94. 2004.gada 3.novembra lēmumu lietā Nr. PAK-428, krimināllieta Nr.131001103.
95. 2004.gada 1.novembra lēmums lietā Nr. PAK-340, krimināllieta Nr.111150047003.
96. 2004.gada 18.februāra spriedums lietā Nr. PAK-108, krimināllieta Nr.5110111100.
97. 2002.gada 18.septembra lēmums lietā PAK- 657, krimināllieta Nr.137005201.
98. 2002.gada 13.augusta lēmums lietā Nr. PAK-580, krimināllieta Nr.511003200.
99. 2002.gada 4.aprīļa lēmums lietā Nr. PAK-102, krimināllieta Nr.1601001301.
100. 2002.gada 1.aprīļa lēmums lietā Nr. PAK-137, krimināllieta Nr.511002499.
101. 2002.gada 25.marta lēmums lietā Nr. PAK-149, krimināllieta Nr.1400082801.
102. 2002.gada 29.janvāra lēmums lietā Nr. PAK-47, krimināllieta Nr.1250029300.
103. 2002.gada 14.janvāra lēmums lietā Nr. PAK-37, krimināllieta Nr.135140999.
104. Spriedums lietā Nr. PAK-37, 2002. Citēts pēc Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likuma. Teorija, Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. ISBN: 9984-790-16-9.

Apgabaltiesu Kriminālietu tiesas kolēģijas nolēmumi:

Kurzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas nolēmumi:

105. 2012.gada 24.oktobra spriedums lietā Nr.K02-0011-11/06, krimināllieta Nr.11151032411.
106. 2012.gada 5.marta spriedums krimināllietā Nr.11151055410.
107. 2011.gada 2.jūnija spriedums lietā K02-0041-11/06, krimināllieta Nr.11151022910.
108. 2010.gada 15.septembra spriedums krimināllietā Nr.11360027009.
109. 2008.gada 16.decembra lēmums krimināllietā Nr.1150061707.
110. 2008.gada 10.marta spriedums lietā Nr.K02-0023/08, krimināllieta Nr.11250020407.
111. 2007.gada 12.decembra spriedums lietā Nr.K02-0039/07, krimināllieta Nr.1126013706.
112. 2007.gada 14.augusta spriedums lietā Nr.K02-0010-07, krimināllieta Nr.11150028406; 12501000606.
113. 2007.gada 12.februāra spriedums lietā Nr.K02-0009-07, krimināllieta Nr.1260042006.
114. 2006.gada 22.maija lēmums lietā Nr.K02-0027/06, krimināllieta Nr.11160031305.
115. 2006.gada 27.janvāra spriedums lietā Nr.K02-0001-06, krimināllieta Nr.11260079903.
116. 2005.gada 13.oktobra spriedums lietā Nr.K02-0047-05, krimināllieta Nr.11150044904.
117. 2005.gada 4.oktobra spriedums lietā Nr.K02-0056-05, krimināllieta Nr.11250008105.
118. 2005.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.K02-0015-05, krimināllieta Nr.11260093504.
119. 2005.gada 15.februāra spriedumu lietā Nr.K02-0008-05, krimināllieta Nr.11150021004.
120. 2007.gada 12.februāra spriedums lietā Nr.K02-0009-07.
121. 2004.gada 22.jūnija spriedums lietā Nr.K02-37/04, krimināllieta Nr.11260124003.

122. Spriedums lietā Nr.K02-71/02, 2002.gads. Citēts pēc: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesunamu aģentūra, 2009. ISBN: 978-9984-790-57-2.

Latgales apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas nolēmumi

123. 2011.gada 6.oktobra spriedums kriminālietā Nr.11181023111.
124. 2011.gada 5.aprīļa lēmums lietā Nr.KA03-0069/11, kriminālieta Nr.113310525/10.
125. 2010.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.K03-0048/10, kriminālieta Nr.11181018110.
126. 2009.gada 14.aprīļa spriedums lietā Nr.K03-0027/09, kriminālieta Nr.11340034608.
127. 2008.gada 22.decembra spriedums lietā Nr.K03-0098/08, kriminālieta Nr.11320041008.
128. 2008.gada 23.maija spriedums lietā Nr.K03-0026/08, kriminālieta Nr.11180054106.
129. 2008.gada 15.aprīļa spriedums lietā Nr.K03-6/08, kriminālieta Nr.11180097506.
130. 2008.gada 15.janvāra spriedums lietā Nr.K03-0015/08, kriminālieta Nr.11190012607.
131. 2007.gada 11.decembra spriedums lietā Nr.K03-0074/07, kriminālieta Nr.13800010807.
132. 2007.gada 18.aprīļa spriedums lietā Nr.K03-38/07, kriminālieta Nr.11180104806.
133. 2006.gada 8.decembra spriedums lietā Nr.K03-25/06, kriminālieta Nr.11330048305.
134. 2006.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.K03-50/06, kriminālieta Nr.111800170006.
135. 2006.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.K03-65/06, kriminālieta Nr.113400432006.
136. 2006.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.K03-30/06, kriminālieta Nr.11240018405.
137. 2006.gada 8.jūnija spriedums lietā Nr. K03-44/06, kriminālieta Nr.11340052905.
138. 2006.gada 3.februāra spriedums lietā Nr.K03-29/06, kriminālieta Nr.1124002204.
139. 2005.gada 24.novembra spriedums lietā Nr.K03-85/05.
140. 2005.gada 10.janvāra spriedums lietā Nr.K03-14/05, kriminālieta Nr.11240013405.
141. 2004.gada 24.novembra spriedums lietā Nr.K03-119/04, kriminālieta Nr.11290026304.
142. 2001.gada 13.marta spriedums lietā Nr.K03-35/01, kriminālieta Nr.1190034200.
143. Spriedums lietā Nr.K-350, 2000.gads. Citēts pēc: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. ISBN 9984-790-16-9.
144. Spriedums lietā Nr.K03-68, 1999.gads. Citēts pēc: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007. ISBN: 987-9984-787-30-5.
145. 1998.gada 20.septembra spriedums lietā Nr.K03-126. Citēts pēc: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2. Sevišķā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007. ISBN: 987-9984-787-30-5.

Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas nolēmumi:

146. 2012.gada 24.maija spriedums lietā Nr.K04-xxx, kriminālieta Nr.11089xxxxxx.
147. 2012.gada 8.februāra lēmums lietā Nr.KA04-0274-12/29, kriminālieta Nr.1108908811.
148. 2011.gada 29.decembra spriedums lietā Nr.K04-0201-11/16, kriminālieta Nr.11088235710.
149. 2011.gada 15.novembra lēmums lietā Nr.KA04-722-11/9, kriminālieta Nr.11410046910.
150. 2011.gada 12.oktobra lēmums kriminālietā Nr.11410057807.
151. 2011.gada 24.augusta lēmums lietā Nr.K04-196/11-2, kriminālieta Nr.11352002011.
152. 2011.gada 16.jūnija spriedums lietā Nr.K04-0189-11/4, kriminālieta Nr.11353033410.
153. 2011.gada 10.maija spriedums lietā Nr.K04-168-11/5, kriminālieta Nr.11511001310.
154. 2011.gada 14.februāra spriedums lietā Nr.K04-0079-11/20, kriminālieta Nr.11092108409.
155. 2010.gada 26.augusta spriedums lietā Nr.K04-0224-10/16, kriminālieta Nr.11351035608.
156. 2010.gada 3.jūnija spriedums lietā Nr.K04- (nr. nav norādīts).
157. 2010.gada 6.maija spriedums lietā Nr.K04-0224-10/16, kriminālieta Nr.11353020308.
158. 2010.gada 3.marta spriedums lietā Nr.K04-0133/10-28, kriminālieta Nr.11096069209.

159. 2010.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.K04-0098-10/13, krimināllieta Nr.11351007409.
160. 2010.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr.K04-129-10-21, krimināllieta Nr.11088079309.
161. 2009.gada 24.aprīļa lēmums lietā Nr.K04-140-09/23, krimināllieta Nr.11096219507; 82502003208.
162. 2008.gada 29.septembra lēmums lietā Nr.K04-372/08/10, krimināllieta Nr.11089095808.
163. 2008.gada 1.septembra lēmums lietā Nr.K04-291-08/5, krimināllieta Nr.110096142707.
164. 2008.gada 30.jūnija spriedums lietā Nr.K04-0238-08/7, krimināllieta Nr.1511002201.
165. 2008.gada 9.maija spriedums lietā Nr.K04-0139-08/3, krimināllieta Nr.11350380106.
166. 2008.gada 9.aprīļa spriedums lietā Nr. K04-220-08/3, krimināllieta Nr.11089489407.
167. 2008.gada 11.marta spriedums lietā Nr.K04-62/08-2, krimināllieta Nr.11511001406.
168. 2008.gada 6.februāra spriedums lietā Nr.K04-122-08/18, krimināllieta Nr.11350086207.
169. 2008.gada 14.janvāra spriedums lietā Nr.K04-101-08/8, krimināllieta Nr.11511002506.
170. 2008.gada 8.janvāra spriedums lietā Nr.K04-0093-08/6, krimināllieta Nr.11350192607.
171. 2007.gada 6.decembra spriedums lietā Nr.K04-395-07/10, krimināllieta Nr.11350439906.
172. 2007.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.K04-445/07-4, krimināllieta Nr.1141006707.
173. 2007.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.K04-266/07-2, krimināllieta Nr.11410033406.
174. 2007.gada 6.septembra spriedums lietā Nr.K04-222-07/12, krimināllieta Nr.11087109906.
175. 2007.gada 19.jūnija spriedums lietā Nr.K04-0274/07-7, krimināllieta Nr.11350347306.
176. 2007.gada 21.marta spriedums lietā Nr.K04-0197-07/5, krimināllieta Nr.11310005906.
177. 2007.gada 14.februāra spriedums lietā Nr. K04-119-07/20, krimināllieta Nr.11088054006.
178. 2006.gada 27.septembra spriedums lietā Nr.K04-137/06-4, krimināllieta Nr.1050031099.
179. 2006.gada 31.augusta spriedums lietā Nr.K04-384-06/5. krimināllieta Nr.11095102006.
180. 2006.gada 26.janvāra spriedumā lietā Nr.K04-0243/06, krimināllieta Nr.11091077705.
181. 2005.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.K04-445/07-4, krimināllieta Nr.11410067-07.
182. 2005.gada 22.novembra spriedums lietā Nr.K04-659/12, krimināllieta Nr.11089079305.
183. 2005.gada 12.oktobra spriedums lietā Nr.K04-535/05-4, krimināllieta Nr.11511000505.
184. 2005.gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.K04-381/05-6, krimināllieta Nr.11810006604.
185. 2005.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.K04-0305-05, krimināllieta Nr.1088104703.
186. 2005.gada 15.jūnija spriedums lietā Nr.K04-71/05-4, krimināllieta Nr.2502000203.
187. 2005.gada 21.februāra spriedums lietā Nr.K04-178/04-4, krimināllieta Nr.1410054303.
188. 2004.gada 4.jūnija spriedums lietā Nr.K04-319-04/1, krimināllieta Nr.01511001702.
189. 2004.gada 14.maija spriedums lietā Nr.K04-290/04-6, krimināllieta Nr.1091043902.
190. 2004.gada 7.maija spriedums lietā Nr.K04-288/04. krimināllieta Nr.511004101; 35607998.
191. 2004.gada 27.aprīļa spriedums lietā Nr.KA04-288-04/16, krimināllieta Nr.1088108901.
192. 2004.gada 5.aprīļa spriedums lietā Nr.K04-291/04-15, krimināllieta Nr.1511000702.
193. 2004.gada 16.marta spriedums lietā Nr.K04-0259-04, krimināllieta Nr.1511001302.
194. 2004.gada 10.marta spriedums lietā Nr.K04-362/04-15, krimināllieta Nr.151100272.
195. 2003.gada 23.jūlija spriedums lietā Nr.K04-528/03-29, krimināllieta Nr.511011100.
196. 2003.gada 29.maija spriedums lietā Nr.K04-1052, krimināllieta Nr.069049399.
197. 2003.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr.K04-381/03-12., krimināllieta Nr.1511009700.
198. 2003.gada 23.janvāra spriedums lietā Nr.K04-430-03/23, krimināllieta Nr.51100101.
199. 2003.gada 23.janvāra spriedums lietā Nr.K04-430-03/22, krimināllieta Nr.0511009800.
200. 2003.gada 23.janvāra spriedums lietā Nr.K04-525/03-18, krimināllieta Nr.51100101.
201. 2002.gada 24.decembra spriedums lietā Nr.K04-1028/02-2, krimināllieta Nr.1350223900; 2502003301; 1095037200.
202. 2002.gada 13.septembra spriedums lietā Nr.K04-1322/02-15, krimināllieta Nr.511002000.
203. 2002.gada 9.augusta spriedums lietā Nr.K04-1414/02-19, krimināllieta Nr.
204. 2002.gada 16.jūlija lēmums lietā Nr.K04-939/02-2, krimināllieta Nr.511000501.
205. 2002.gada 27.maija spriedums lietā Nr.K04-1226-02/20, krimināllieta Nr.
206. 2002.gada 4.marta spriedums lietā Nr.K04-488-02/8, krimināllieta Nr.511001400.
207. 2001.gada 17.septembra spriedums krimināllietā Nr.511002499.

208. 2000.gada 29.septembra spriedums lietā Nr.K-261/5.

Vidzemes apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas nolēmumi:

- 209. 2012.gada 5.janvāra lēmums lietā KA05-0015-12/10, krimināllieta Nr.11280026811.
- 210. 2011.gada 23.septembra spriedums lietā Nr.K05-0020-11/05, krimināllieta Nr.11130060210.
- 211. 2011.gada 3.maija lēmums lietā Nr.KA05-0113-11/10, krimināllieta Nr.11130050410.
- 212. 2010.gada 23.marta spriedums krimināllietā Nr.11130036909.
- 213. 2009.gada 27.novembra spriedums krimināllietā Nr.11130008609.
- 214. 2009.gada 23.septembra spriedums lietā K05-0020-11/5, krimināllieta Nr.11130060210.
- 215. 2009.gada 9.marta spriedums krimināllietā Nr. 11130080407.
- 216. 2008.gada 10.jūlija spriedums krimināllietā Nr.11300016508.
- 217. 2008.gada 21.aprīļa spriedums krimināllietā Nr.11170040407.
- 218. 2008.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.K05-0004/08, krimināllieta Nr.11130096806.
- 219. 2007.gada 5.marta spriedums lietā Nr.K05-23/07, krimināllieta Nr.11400129706.
- 220. 2007.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.K05-6/07-08, krimināllieta Nr.11300021006.
- 221. 2006.gada 23.oktobra spriedums lietā Nr.KA05-156/06, krimināllieta Nr.11400099705.
- 222. 2006.gada 7.jūlija spriedumā lietā Nr.K05-37/06, krimināllieta Nr.11300012806.
- 223. 2006.gada 5.jūnija spriedumu lietā Nr.K05-31/06-13, krimināllieta Nr.11170004106.
- 224. 2006.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.K05-19/06, krimināllieta Nr.12506000904.
- 225. 2001.gada 26.novembra spriedums lietā Nr.K-00076-01, krimināllieta Nr.1300003201.
- 226. Spriedums lietā Nr. K-11, 1999.gads. Citēts pēc Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likuma. Teorija. Prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007. ISBN: 9984-790-16-9.

Zemgales apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas nolēmumi:

- 227. 2011.gada 24.novembra spriedums krimināllietā Nr.11221100611.
- 228. 2011.gada 15.septembra spriedums krimināllietā Nr.11095251209.
- 229. 2010.gada 5.jūlija spriedums krimināllietā Nr.11390046109.
- 230. 2010.gada 22.aprīļa spriedums krimināllietā Nr.11390105709.
- 231. 2009.gada 15.jūnija spriedums lietā Nr.K06-0074-09, krimināllieta Nr.11370013809.
- 232. 2009.gada 22.aprīļa lēmums krimināllietā Nr.113900252008.
- 233. 2007.gada 8.augusta spriedums krimināllietā Nr.11200078506.
- 234. 2007.gada 29.jūnija spriedums krimināllietā Nr.11220208906.
- 235. 2007.gada 2.maija spriedums lietā Nr.K06-39/07-15, krimināllieta Nr.12210007907.
- 236. 2007.gada 10.aprīļa spriedums lietā Nr.KA06-24/07-15, krimināllieta Nr.11370053505.
- 237. 2006.gada 23.novembra spriedums lietā Nr.K06-90/06, krimināllieta Nr.11210031906.
- 238. 2006.gada 10.oktobra spriedums krimināllietā Nr.K06-80/06-15, krimināllieta Nr.11370033406.
- 239. 2006.gada 31.jūlija spriedums lietā Nr.K06-64/06, krimināllieta Nr.11120072905.
- 240. 2006.gada 31.marta spriedums lietā Nr.K06-41/06, krimināllieta Nr.11210086105.
- 241. 2006.gada 29.marta spriedums lietā Nr.K06-45/06, krimināllieta Nr.11120089605.
- 242. 2006.gada 10.marta spriedums lietā Nr.K06-37/06-2, krimināllieta Nr.11220120005.
- 243. 2004.gada 23.decembra spriedums lietā Nr.K06-90/06, krimināllieta Nr.11230030104.
- 244. 2004.gada 9.jūlija spriedums lietā Nr.K06-52/04-5, krimināllieta Nr.01390016703.
- 245. 2004.gada 25.maija spriedums lietā KA06-89/04-5, krimināllieta Nr.1120064903.
- 246. 2002.gada 27.jūnija spriedums lietā Nr.K06-57/02-15, krimināllieta Nr.1210062701.
- 247. 2001.gada 5.decembra spriedums lietā Nr.K06-149/01, krimināllieta Nr.1601001301.

Rajona (pilsētu) tiesu nolēmumi

248. Aizkraukles rajona tiesas 2009.gada 15.aprīļa spriedums krimināllietā Nr.11370083908.
249. Aizkraukles rajona tiesas 2009.gada 5.marta lēmums krimināllietā Nr. 12370074008.
250. Aizkraukles rajona tiesas 2006.gada 31.oktobra spriedums lietā Nr.K07-137/06, krimināllieta Nr.11370053505.
251. Cēsu rajona tiesas 2006.gada 31.maija spriedums lietā Nr.K11-345/06, krimināllieta Nr. 11400099705.
252. Daugavpils tiesas 2009.gada 18.janvāra lēmums lietā Nr.K12-0234/09, krimināllieta Nr.11180053608.
253. Jelgavas tiesas 2004.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.K15-37/04, krimināllieta Nr.1220124209.
254. Jūrmalas pilsētas tiesas 2011.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.K17-0251-11/01, krimināllieta Nr.11410012811.
255. Jūrmalas pilsētas tiesas 2011.gada 10.oktobra spriedums lietā Nr.K17-0248-11/01, krimināllieta Nr.11410027111.
256. Jūrmalas pilsētas tiesas 2011.gada 12.maija spriedums krimināllietā Nr.1141006910.
257. Jūrmalas pilsētas tiesas 2011.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.K17-0004-11, krimināllieta Nr.11410057807.
258. Jūrmalas pilsētas tiesas 2008.gada 12.marta spriedums lietā Nr.K17-0031-08, krimināllieta Nr.11410044207.
259. Krāslavas rajona tiesas 2011.gada 19.oktobra spriedums krimināllietā Nr.11240039310.
260. Krāslavas rajona tiesas 2011.gada 12.aprīļa spriedums lietā Nr.K18-52/11, krimināllieta Nr.11240044010.
261. Liepājas tiesas 2011.gada 31.marta spriedums krimināllietā Nr.11270008310.
262. Limbažu rajona tiesas 2012.gada 1.marta spriedums lietā Nr.K21-15-12, krimināllieta Nr.11280061211.
263. Limbažu rajona tiesas 2011.gada 25.augusta spriedums lietā Nr.K21-138/11, krimināllieta Nr.11280026811.
264. Ludzas rajona tiesas 2012.gada 23.janvāra spriedums lietā Nr.K22-0030/12, krimināllieta Nr.11290001309.
265. Rēzeknes tiesas 2010.gada 23.decembra spriedums krimināllietā Nr.11331052510.
266. Rēzeknes tiesas 2009.gada 26.novembra spriedums krimināllietā Nr.113400587108.
267. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2010.gada 15.janvāra spriedums lietā Nr.K27-0054/10/4, krimināllieta Nr.11087140408.
268. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas 2012.gada 28.jūnija spriedums lietā K29-1231/12, krimināllieta Nr.1108829991/11096200810.
269. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2011.gada 5.decembra spriedums lietā Nr.K29-1268-11/7, krimināllieta Nr.1108908811.
270. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2009.gada 10.decembra spriedums lietā Nr.K29-1228/09, krimināllieta Nr.11088166808.
271. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2008.gada 16.oktobra lēmums lietā Nr.K29-1130/08, krimināllieta Nr.11089075408.
272. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas 2012.gada 23.jūlija spriedums lietā Nr.K30-0919-12-19, krimināllieta Nr.11094026512.
273. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2012.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.K30-0794-12/1, krimināllieta Nr.11091104909.
274. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2008.gada 28.jūnija spriedums lietā Nr.K30-650/10, krimināllieta Nr.11090150407.

275. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2010.gada 15.septembra spriedums krimināllietā Nr.11095251209.
276. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2012.gada 27.augusta spriedums lietā Nr.K32-0341-12/5, krimināllietā Nr.11092017512.
277. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2011.gada 26.aprīļa spriedums lietā K32-301/5, krimināllietā Nr.11092008711.
278. Rīgas rajona tiesas 2009.gada 15.jūlija spriedums krimināllietā Nr.11351048608.
279. Talsu rajona tiesas 2012.gada 21.maija spriedums krimināllietā Nr.11380038611.
280. Tukuma rajona tiesas 2011.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.K37-0118/11, krimināllietā Nr.11390034410.
281. Tukuma rajona tiesas 2009.gada 10.februāra spriedums lietā Nr.K37-14/09, krimināllietā Nr.11390025208.
282. Valkas rajona tiesas 2011.gada 12.maija spriedums lietā Nr.K38-64/11, krimināllietā Nr.11140065710.
283. Valmieras rajona tiesas 2012.gada 23.aprīļa spriedums lietā Nr.K39-0291/12, krimināllietā Nr.11130122311.
284. Valmieras rajona tiesas 2008.gada 4.novembra spriedums lietā Nr.K39-0063-08, krimināllietā Nr.11130080407.
285. Ventspils tiesas 2012.gada 27.septembra spriedums lietā Nr.K40-167/12, krimināllietā Nr.11151008212.
286. Ventspils tiesas 2012.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr.K40-167/12, krimināllietā Nr.11151008212.
287. Ventspils tiesas 2012.gada 24.februāra spriedums lietā Nr.K40-60/12, krimināllietā Nr.11151043311.
288. Ventspils tiesas 2008.gada 25.jūnija spriedums lietā Nr.K40-346/07, krimināllietā Nr.11150061707.
289. ASV Augstākās tiesas spriedums Roe v. Wade lietā. Grām.: Франковски С., Гольдман Р., Лентовска Э. Верховный суд США о гражданских правах и свободах. Варшава: БЕГА, 1997. ISBN: 9984-725-82-0.
290. Ungārijas Konstitucionālās tiesas 1995.gada 30.jūnija spriedums lietā Nr.43/1995. Citēts pēc: Vildbergs H.J., Feldhūne G. Atsauces Sarversmei. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003. ISBN: 9984-725-82-0.
291. Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa. BverfGE,39 I (1975) Schwaugerschaftsabbruch I-Abortu lieta I. Citēts pēc Vildbergs H.J., Feldhūne G. Atsauces Satversmei. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003. ISBN: 9984-725-82-0.
292. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 14. October 2010, 6B_446/2010. Pieejams: http://jumpcgi.bger.ch/cgi-bin/JumpCGI?id=14.10.2010_6B_446/2010 [aplūkots 2011.gada 24.martā].
293. Lordu palātas 1998.gada 22.jūlija spriedums lietā Regina v.Stephen Leslie Wollin. Pilns spriedums pieejams: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199798/ldjudgment/id980722/wool.htm> [aplūkots 2011.gada 20.martā].
294. Commonwealth v. Pestnikas (1992), 421Pa. Super. 371, 617 A, 2 d 1339.
295. Texas district court of Appeals. Case Joe Nathan Sanders v. The Statr of Texas. Pieejams: http://law.justia.com/cases/texas/first_court_of_appeals/2009/86496.html [aplūkots 2011.gada 30.septembrī].
296. Постановление Президиума Верховного суда Российской Федерации. Бюллетень Верховного суда Российской Федерации, 2004, №4, с.17. Цитировано по: Борзенков Г.Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья. Москва: Зерцало-М, 2006. ISBN: 5-94373-118-0.

297. Likuma piemērošana krimināllietās par svešas mantas nolaupīšanu: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 2001.gada 14.decembra lēmums Nr.3. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002.
298. Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmumā Nr.1 „Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām”: Latvijas Republikas Augstākās tiesas lēmuma 1996.gada 27.decembra lēmums Nr.10. Latvijas Vēstnesis, 1997. 12.februāris, Nr.44/45.
299. Par tiesu praksi, piemērojot likumus par nepieciešamo aizstāvēšanos: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1995.gada 29.maija lēmums Nr.3. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002.
300. Par likuma piemērošanu lietās par svešas mantas apdraudējumiem, izdarot zādzību vai laupīšanu: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1994.gada 19.decembra lēmums Nr.7. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990-1995. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995.
301. Par tiesu praksi, piemērojot likumus, kas nosaka atbildību par dzimumnoziegumiem: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 19.oktobra lēmums Nr.6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002.
302. Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002.
303. Par tiesu praksi lietās par tīšu slepkavību: PSRS Augstākās tiesas plēnuma 1975.gada 27.jūnija lēmums Nr.4. LPSR Augstākās tiesas Biļetens, 1975, Nr.3.
304. О судебной практике по делам об убийстве (ст. 105 УК РФ): постановление Пленума Верховного суда Российской Федерации от 27 января 1999 года №1. В кн.: Сборник постановлений пленумов Верховного суда РФ (РСФСР) и Верховного суда СССР по уголовным делам. Составитель доктор юридических наук, профессор Г.А.Есаков. Москва: Проспект, 2010. ISBN: 978-5-392-01026-4
305. О судебной практике по делам о преступлениях против жизни и здоровья человека: постановление пленума Верховного суда Украины от 1 апреля 1994 года №1. Pieejams: <http://zfkon.nau.ua/rus/doc/?uid=2077.994.0> [aplūkots 2011.gada 20.martā].
306. Tiesu prakse krimināllietās par slepkavībām (Krimināllikuma 116.-118.pants). Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2009/2010> [aplūkots 2010.gada 20.novembrī].
307. Tiesu prakse krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar tīšu smagu miesas bojājumu nodarīšanu. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/info/summary/2004>. [aplūkots 2010.gada 20.novembrī].
308. Latvijas Republikas Krimināllikums: Latvijas Republikas likuma projekts. Latvijas Vēstnesis, 1996. 26.jūlijs, Nr.126.
309. Kompleksās ambulatorās tiesu psihiatriskās – tiesu psiholoģiskās ekspertīzes atzinums Nr.325/2000 krimināllietā Nr.1350116600. Citēts pēc Liholaja V. Atbildība par nedzimuša un jaundzimuša bērna dzīvības apdraudējumu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003. ISBN: 9984-671-51-8.
310. Dzīvības aizsardzības likums: likumprojekts. Latvijas Vēstnesis, 1996. 29.augusts, Nr.45.
311. Nedzimuša bērna dzīvības aizsardzības likums: likumprojekts. Latvijas Vēstnesis, 2006. 29.augusts, Nr.45.